MODERN DÜNYAYA BAŞKALDIRI JULIUS EVOLA

MODERN DÜNYAYA BAŞKALDIRI

JULIUS EVOLA

Modern Dünyaya Başkaldırı

İnsan Yayınları: 96
Düşünce Dizisi: 21

ISBN 975-7732-65-6

Özgün Adı
Révolta contre
le monde moderne
Les Editions de L'Homme
(Fransızca çevirisi)

İnsan Yayınları
Klodfarer Cd., 27/5, Türbe, İstanbul
Tel: 516 08 28 – 518 08 78

Redaksiyon
İsmail Örgen

İç Düzen
Karakalem

Baskı-Cilt
Doğan Ofset

Kapak
Yazıevi

Kapak Baskı
Piramid Ofset

İstanbul
Eylül 1994

Modern Dünyaya Başkaldırı

JULIUS EVOLA

Türkçesi
Fevzi Topaçoğlu

insan yayınları

BARON JULIUS CESARE ANDREA EVOLA

Ünlü İtalyan düşünürü. 1898'de Sicilya'da doğdu, 1974'de öldü. Ardında modern düşünce ve uygarlığın eleştirisiyle ilgili çok sayıda eser bıraktı. Bunlardan başlıcaları şunlardır:

—*Maschera e volto dello spiritualismo contemporaneo* (Çağdaş Ruhçuluğun Gerçek Yüzü ve Maskeleri. Bu eserin çevirisi yayınevimiz tarafından yayına hazırlanmaktadır.)

—*Metaficia del sesso* (Cinselliğin Metafiziği)

—*Metaphysique de la guerre* (Savaşın Metafiziği)

—*Orient et Occident* (Doğu ve Batı)

—*La Tradizione Ermetica* (Hermetik Gelenek)

—*Essai politiques* (Siyasî Denemeler)

—*Orientations* (Yönelimler)

—*Les hommes au milieu des Ruines* (Yıkıntılar Ortasında İnsan. Evola'nın bu eseri Guènon'un *Niceliğin Egemenliği*... isimli eserine bir nazire niteliğindedir).

İçindekiler

GİRİŞ 7

I TRADİSYON ÂLEMİ

1. İlke 23
2. Hükümranlık erki 29
3. Kutup simgesi —barış ve adaletin efendisi 43
4. Yasa, devlet, imparatorluk 55
5. Tören'in gizemi 65
6. Soyluluğun kadim mahiyeti 73
7. Manevî erdemlilik 83
8. Ölüm – ötesindeki (kabirdeki) yol ayrımı 91
9. Uygarlıkların yaşamı ve ölümü 101
10. İnisiyasyon ve kutsallaşma 109
11. Krallık ve hükümranlık arasındaki hiyerarşik ilişkiler 119
12. Evrensellik ve merkezcilik 127
13. Şövalyelik ruhu 137
14. Kast'lar doktrini 149
15. Bilimlerde ve sanatta içerik – etkileşim 167
16. Tradisyonel zihnin özel durumu – çilecilik 179
17. Büyük ve küçük kutsal savaş 187
18. Oyun ve zafer 205
19. Uzay – zaman – yeryüzü 225
20. Erkek ve kadın 245
21. Yüksek ırkların gerileyişi 257

II YARADILIŞ VE MODERN DÜNYAYA BAKIŞ

1. Dört çağ doktrini 269
2. Altın çağ 279
3. Uzak kuzey kutbu merkezi 285
4. Kuzey–atlantik devri 295
5. Kuzey ve güney 307
6. Anaerkil uygarlık 319
7. Gerilemeler devri — kahramanlar dönemi 331
8. Tradisyon ve antitradisyon 349
   a) Amerika–doğu akdeniz 349
   b) İbranî dönemi–doğu aryen dönemi 361
9. Batının göksel–yarıtanrısal devresi 379
   a) Helenik dönem 379
   b) Roma dönemi 396
10. Batı tradisyonunun içten çöküşü — ilk dönemlerinde hıristiyanlık 415
11. Hıristiyanlık'ta imparatorluk mefhumu — jibelin ortaçağı 427
12. Ortaçağ (hıristiyan–roma) birliğinin dağılışı — uluslar 447
13. Gerçekdışılık ve bireysellik 461
14. Kast'ların çöküşü 481
15. Kollektivizm ve ulusçuluk 495
16. Devrenin kapanışı 505
    a) Bolşevik devrimi–rusya 505
    b) Amerika 510

SONUÇ 521

KARANLIK ÇAĞA İLİŞKİN EK BÖLÜM 535

Giriş

BATININ ÇÖKÜŞÜNDEN, materyalizm tehlikesinden ve uygarlaşma bunalımından söz etmek son zamanlarda bir ortak nokta haline geldi. Şu ya da bu görüşü savunan fikirler ile Avrupa'nın veya dünyanın geleceğine ilişkin görüşler de aynı eğilimi yansıtmaktadır.

Genellikle, bunlarda entellektüellik ya da siyasi gazetecilik özentisinden öte birşey yoktur. Bu alanda, çoğu kez herşeyin tam bir laf ebeliğiyle başlayıp yine laf ebeliğiyle bittiği ve bu alandaki ilke eksikliği açıkça ortadadır. Yine bu bağlamda, reddedilmesi gereken pek çok şeyin, tepkici büyük çoğunlukça aslında onaylandığı, ve nihayet gerçekten istenilen şeyler hakkında ne denli az bilgi sahibi olunduğu ve ne denli usdışı birtakım etkenlerin ve körükörüne oluşturulmuş birtakım telkinlerin etkisinde kalındığı da açıkça ortadadır.

Aslında, tüm bunlar da benzerleri gibi, bir teşhis değeri (valeur de symptome) taşıyan tezahürlerdir. Bu tezahürler sağlam sanılan bazı zeminlerin kımıldadığını, kaydığını ve "evrimciliğin" parlak

görüşlerinin artık vadelerini doldurduğunu göstermektedir. Fakat uyurgezerlerin kenarında dolaştıkları boşluğu görmelerini engelleyen bilinçdışı güce benzer bir tür savunma içgüdüsü belirli bir noktadan öteye geçilmesini engellemektedir, yani belirli bir sınırdan ötede "kuşkuya yönelmek" henüz mümkün değildir. Bu söz ettiğimiz türden entellektüalist (zihinselci) yorumlar (evrimcilik vb.) salt zihinleri çelerek, insanın dünyanın gidişatını görmesini engellemeye yönelik gibidirler. Bugün dünya, adeta, bütünüyle, kuşku götürmez bir biçimde bayır aşağı yuvarlanan —ve bu yuvarlanışı kısa bir süre sonra hiçbir şey tarafından önlenemez hale gelecek olan— canlılıktan yoksun bir cisim görünümündedir. Gizli gizli ilerleyerek ancak iş bittikten sonra farkedilebilen bazı hastalıklar vardır: İşte, mükemmel diye övülen modernleşme de beşeriyet için, aslında, bu tür bir hastalıktır. Modern beşeriyetin, bugün farkına vardığı, Batının karanlık geleceği yüzlerce yıllık bir sürecin sonucudur.[1] Yüzyıllar boyuncu etkilerini sürdüren bazı sebepler öyle bir maddî ve manevî bozulmaya yol açtılar ki beşeriyetin büyük çoğunluğu bu gidişe direnerek "normalliğe" ve kurtuluşa (salut) kavuşma şansını yitirmekle kalmayıp; aynı zamanda ve özellikle bu "normallik" ve kurtuluşun ne anlama geldiğini kavramak yetisinden de yoksun hale geldiler.

Bugün tehlike çanlarını çalarak şurada burada bu gidişe karşı direniş ve tepki gösterenlerin —ki aralarında iyi niyetli ve samimi olanlar da vardır— bu girişimleri ciddiye alınmıyor, dolayısıyla bunlardan çıkacak sonuç hakkında hayale kapılmamak gerekir. Ana köke ulaşmak kolay değildir. Bu ana kökün doğal ve zorunlu uzantıları, olumsuzlukları bugün belli olmuş olan alanlardan ibaret değildir; en atılımcı dimağların duyuş, düşünüş, yargılayış ve yaşayış biçimlerine dek girmiştir. Tepkiler olmaktadır. Günümüz toplumunun ahlâk, politika ve kültürünün umutsuz durumu karşısında başka ne beklenebilirdi ki? Fakat, şurası açıktır ki, meydana gelen sadece "tepkiler"dir, (salt ya da dar anlamda) eylem değil. Yani, içten gelen ve bir temeli, ilkesi, merkezi olan bir eylem söz

konusu değildir. Batı çok uzun süredir uzlaşma ve tepkimelerle oyalanmaktadır. Oysa, deneyimler bu yolun gerçek amaca götürmediğini göstermiştir. Yapılması gereken uyuyamayan biri gibi yatağında bir o yana bir bu yana dönüp durmak değil, uyuma girişiminden vazgeçerek uyanmak ve ayağa kalkmaktır. Bugün işler öyle bir noktaya geldi ki, insan, modern dünyayı, sadece bazı özel veçheleriyle değil bütün olarak, onun nihai anlamını da idrak ederek, kimin üstlenebileceğini kendi kendine soruyor. Oysa, bu daha baştan düşünülmesi gereken birşeydi.

Ancak, bunun için büyüleyici çemberi kırmak gerekir. Farklı olan birşeyin varlığını tasavvur edebilmeyi bilmek gerekir. Kendisinden uzaklaşmaktan dolayı görünmez ve duyulmaz hale gelmiş olanı görebilmek ve duyabilmek için yeni gözler ve kulaklar oluşturulmalıdır. Modern sapmaların tümünün tam olarak anlaşılmasını sağlayacak bir anahtar, kesin bir bilgi kaynağı elde edebilmek —ve böylece, herşeye rağmen ayakta durmakla yükümlü olanlara sağlam bir kale, sarsılmaz bir savunma hattı vermiş olmak— için bugünkü uygarlığı doğuran sebeplerin zuhurundan önceki rüyet (vision) ve mânâlara inmekten başka çare yoktur. Bugün, gerçekten değerli olan tek şey kendini doruk noktasında tutabilen; ilkelerine sımsıkı bağlı olup taviz vermeyen, duygusallıklara, ihtilaçlara, boş inançlara ve son nesillerin içinde yüzdükleri fuhuşa itibar etmeyenlerin tutumlarıdır. Bir değer ifade eden tek şey küçük bir azınlığın sessiz direnişidir. Bunlar, duyarsızlara karşı taviz vermeyen sıkı tutumlarıyla yeni ilişkiler, yeni aşamalar, yeni değerler meydana getiren bir kutup oluşturmaktadırlar. Bu kutup, kuşkusuz bu duyarsızlar dünyasının şu anda içinde bulunduğu durumda olmasını engelleyemiyorsa da, yine de bazılarının gerçeği duyumsamasını sağlayacaktır. Bu duyumsama, belki de, selamete götürücü bazı bunalımların başlangıcı olacaktır.

Bu yapıt, yazarının olanakları elverdiği ölçüde, bu amaca katkıda bulunmaya yöneliktir. Temel tezi modern dünyanın gerileyen (çöken) bir doğaya sahip olduğu düşüncesidir. Hedefi ise, bu

görüşü kanıtlamakta dayanılabilecek (yegâne) temel olan —ve modern olan herşeyin (onun) yıkıntıları üzerine kurulmuş olduğu— kadim Evrensel Uygarlığın ruhuna yönelmektir.

Konuya bir giriş olarak bu gelişme fikrinden daha saçma birşey olmadığını belirteceğiz. Bu gelişme fikri —doğal olarak— beraberinde getirdiği modernleşmenin üstünlüğü (yani daima bir daha mükemmele gidiş olduğu) boş inancıyla birlikte: tarihi tahrif ederek, zihinlere bozucu mitleri yavaş yavaş yerleştirerek ve —son tahlilde, yine kendisinin de çıkmış olduğu— halk seviyesindeki ideolojik yol kavşaklarında egemenliğini koyarak kendine pozitif kanıtlar yaratmıştır.

Kadavra bilgeliğini tanrılaştırabilmek (apotheose) için çok aşağı düzeylere inmiş olmak gerekir. Kadavra bilgeliği son devrin insanında ihtiyar adamı, (manen) çökmüş ve mağlup insanı, alacakaranlığın insanını göreceği yerde, tersine; hükümranı, doğru yolda olanı, gerçek insanı gören bir bilgeliği ifade etmek için düşünülen deyimdir. Herşeyi kendi görüşlerine göre değerlendiren, uygarlıklarına dünya tarihini baştan beri yönlendirmiş olmak imtiyazlılığını tanıyan ve onun dışında barbarlık, bâtıl inanç ve karanlıktan başka bir şeyin bulunamayacağı görüşünde olan modernler her hâlükârda oldukça garip bir gafletin içindedirler.

Ancak, şunu da ifade etmek gerekir ki: Batının —maddî plan da dahil— içten çöküşünün işareti olan ilk sarsıntılardan itibaren, uygarlıkların çoğulluğu ve dolayısıyla da modern uygarlığın göreceli olabileceği fikri, belirli çevrelerde, daha düne kadar olduğunun tersine, artık akıl almaz bir saçmalık ve sapıklık olarak nitelendirilmemektedir. Ancak bu yeterli değildir: sadece modern uygarlığın da diğer bir çoğu gibi bir iz bırakmadan kaybolacağını değil; diğerleri gibi, bunun bu geçici yaşamı ve kaybolmasının da "gerçekten var olan"a kıyasla tamamıyla sıradan bir olay olduğunu kabul etmek gerekir. Burada, "uygarlıkların göreceliliği"nin ötesinde bir "uygarlık ikilemi" (hak olana karşı batıl olanlar biçiminde bir ikilem) söz konusudur. Gelişmeler hep, modern dünya ile tradisyonel

dünya, modern insan ile tradisyonel insan çelişkisi etrafında dönüp durmaktadır. Bu çelişki, hem biçimbilimsel hem de metafizik açıdan tarihselden ziyade ideal ile alâkalıdır.

Bundan böyle, tarihsel planda, "modern dünya" ve "modern uygarlık" deyimlerini alışılmıştan çok daha geniş ve genel bir anlamda kullanacağız. Çöküşün ilk belirtileri modern, yani antitradisyonel niteliğiyle, İ.Ö. VIII ve VI. yüzyıllarda görülmeye başlamıştır. Bu devrede, pek çok kavmin sosyal ve manevî yaşamında ortaya çıkan önemli değişiklikler bunun kanıtıdır. Dolayısıyla, genel olarak, modernleşmenin başlangıcını tarihsel sürecin başlangıcıyla çakıştırmak uygun düşer. Zira, aslında "tarih"in başlangıç döneminden önce yer alan şeylerle ilgili "pozitif" araştırmalar kuşkuludur, efsane ve mitlerden ibarettir. Ancak, tradisyonel öğretilere göre, tabii ki, bu dönemi oluşturan da daha önceki —tarih-öncesi— süreçti. Bu dönem —klasik olarak "demir çağı", kuzey âleminde "kurt çağı" ve doğuda "karanlık çağ" olarak adlandırılana geçişte— kritik bir devreyi oluşturmuştu.[2] Her hâlükârda, Batı âleminde Roma imparatorluğunun çöküşü ve Hıristiyanlığın çıkışı, tarihsel süreçte, modern dünyanın oluşumunda daha belirgin bir ikinci merhaleye işaret etmektedir. Üçüncü merhale ise Ortaçağ Avrupa'sındaki feodalite ve monarşinin çöküşü ile başlıyor, hümanizm ve reform ile sona eriyor. Bu dönemden günümüze dek geçen süreç içinde örtülü ve ayrı bir biçimde faaliyet gösteren güçler yüzeye çıkarak Avrupa'da maddî ve spiritüel yaşamın, bireysel ya da kollektif tüm alanlarında egemen olmuş ve aşama aşama, dar anlamda, "modern dünya" diye adlandırılması âdet haline gelmiş olanı meydana getirmişlerdir. Ve bu süreç, hız ivmesi devamlı artarak, gittikçe daha belirgin ve evrensel bir boyut almıştır. Tıpkı, bir çemberi kapatacak, bir maskeyi tamamlayacak ve bir kaderi damgalayacak bir tarzda, her türlü uygarlığın gözle görülür biçimde önüne katılıp sürüklenmekten kurtulamadığı korkunç bir dalga gibi.

İşte tarihsel yön için söylenebilecek olanlar bunlardır. Fakat bu

yön tamamen göreceli dir. Daha önce belirttiğimiz gibi tarihsel olan herşey "modern" kavramı için girerse (tarihsel sürecin başlangıcı —ve sonu— ile modernleşmenin başlangıcı —ve sonu— çakıştıklarına göre) modern dünyanın gerçek anlamını çözmek içine tek yol olan uygarlaşmanın başlangıcından —ve sonundan— öteye gitmek zorunluluğu, aynı zamanda "tarihsel" sürecin (başlangıç ve bitim) sınırlarının ötesine de gitmek demek olur. Dolayısıyla, böyle bir yolda yeniden tarihe mal edilebilecek hiçbir şey ile karşılaşılamayacağını anlamak önemlidir. Yani söz konusu olan arızi, kaynak ve kronoloji sıhhatsizliğinden ve buluntu vb. eksikliğinden dolayı karşılaşılan bir olanaksızlık değil: bir tür boyut sorunudur. Modern olmayan uygarlıklara özgü manevî ortamı anlayabilmek için tarihsel süreçler ile "tarih öncesi" ya da "mitolojik" süreçler arasındaki zıtlığın —aynı sürecin iki homojen bölümü arasındaki farklılık gibi— göreli değil, niteliksel ve özdeksel bir farklılık olduğu fikrini tam olarak edinmek gerekir. Bu, gerçekten değişik doğaları olan süreçler arasındaki bir farklılıktır.[3] Tradisyonel insan modern insanınkinden farklı bir süreç deneyimi yapmıştır: onda o zamanın zaman-ötesi bir duyumsanışı vardı ve bu duyumsayış onun tüm yaşam biçimlerini etkiliyordu. Ayrıca, modern tarihsel araştırmaların belirli zaman dilimleri içinde bazı kopmalarla karşılaşmaları da kaçınılmazdır. Onun ötesinde tarihsel bakımdan "kesin" ve anlamlı hiçbir şey kurulamayan ve parça parça, çoğu kez de çelişkili, tali ögelerden başka şeye rastlanmayan anlaşılmaz boşluklarla karşılaşmak, modern araştırmalardaki metod ve anlayışta köklü bir değişiklik yapılmadıkça, kaçınılmaz birşeydir.

Sonuç olarak, modern dünya ile antik ya da tradisyonel dünya arasındaki bu zıtlık aynı zamanda idealdir de. Bu iki terimden birinin niteliği "dünyevilik" ve "tarihsellik"tir. Diğeri ise "zamanın ötesinde olan"ın duyumsanışı; yani zaman deneyimine kronolojik zamandan ziyade, uzay ve ritmden oluşmuş çok başka, mitolojik bir biçim veren metafizik gerçekliğin kavranılışı ile belirginleşir. Tradisyonelliğin nisbeten dejenere olmuş kalıntıları bazı "ilkel"

olarak nitelenen toplumlarda halen —tarihsel sürecin getirilerinden (modernlikten) niteliksel farklılıkları biçiminde— görülmektedir.[4] Oysa, bu bağdan yoksun olmak salt basit bir yükselişin, bir "ileriye kaçış"ın, "tarih" ve "oluşum"un içinde, hiçbir zaman elde ettiğiyle yetinmeyen ve yetinemeyen, herşey için ve her yerde kendini tüketen bir sürecin, amacını daima daha uzağa iten bir eğilimin serabında kaybolup gitmiş olmak modern dünyanın temel özelliklerini ve —sadece tarihsel açıdan değil, özellikle, ideal anlamda, morfolojik ve metafizik açıdan— iki çağı (tarih öncesi ve tarihsel çağları) birbirinden ayıran sınırı oluşturur.[5] Dolayısıyla, tradisyonel tipteki uygarlıkların modern uygarlığa göre geçmişte yer almaları tarihsellikten doğan bir anziliktir: zira —az önce belirtilen doğal niteliksel farklılıklar dikkate alındığında— modern dünya ile tradisyonel dünya iki (ayrı) evrensel, a priori, uygarlık tipi ya da kategorisidirler. Yine dolayısıyla, her nerede merkezi ve özü maddesel öge olan bir uygarlık ortaya çıkarsa, orada yine, az çok değişik biçimlerle de olsa, —modernleşmeye özgü— ayrı durumların, aynı değerlerin ve aynı güçlerin ortaya çıkacağı fikrini çok haklı olarak kabul etmek durumundayız. Aynı zamanda, bunun tam tersine, her nerede merkezinde ve özünde zaman-üstü bir öge bulunan bir uygarlık görülecek olursa: orada da yine, az çok değişik biçimlerle de olsa, antik çağ öncesi uygarlık tiplerini belirleyen işaretler, değerler ve güçlerle karşılaşılacaktır. Böylece, modern ve tradisyonel terimleriyle ilgili olarak kullandığımız "uygarlık ikiliği" deyiminin ne anlama geldiği açıklığa kavuşuyor ve bu da, tradisyonalizm ile ilgili her tür anlaşılmazlığın, anlam karışıklığının giderilmesini sağlamaya yeterli olacaktır. Bu ilk kez "olmuş" birşey olmayıp, her zaman "böyledir". Modernlik dışı bilgilere, kurumlara ve biçimlere başvurmamızın nedeni bunların doğaları açısından "zaman ve tarih üstü olan"ın, yani düne olduğu kadar yarına da ait olanın daha berrak simgelerini oluşturmaları ve ona daha ince bir yaklaşım sağlamalarıdır. Ancak buna ulaşabilenlerdir ki, gerçek bir yenilenmeye, "yeni ve tükenmez bir yaşama"

kavuşabilirler; her korkudan sıyrılarak modern dünyanın akıbetinin tıpkı gökyüzünde yükselen, biçimlenen ve sonra da, özgür gökyüzünü hiç etkilemeksizin, bir iz bırakmadan kaybolan bir bulutunkinden daha farklı ya da daha trajik olmayan, önemsiz bir olgu olduğunu kavrayabilirler.

* * *

Bu yapıtın temel hedefini belirttikten sonra, burada izleyeceğimiz "metod"dan da kısaca söz etmemiz gerekiyor.

Modern "bilgi"nin anlamı, değeri ve kökeni değineceğimiz kısımlarda, şu son zamanlarda dinler, kurumlar ve antik tradisyonlar konusunda "tarih bilimi"nin resmi damgasını yemiş olan herşeyi alelâde olarak değerlendirdiğimizi —daha önce geçen kabataslak özetlerde yeterince izah etmiş olduğumuzdan dolayı— yinelemeyeceğiz. Modern zihniyetten kaynaklanan herşeyden olduğu gibi, bu tür şeylerden de uzak durmak niyetinde olduğumuzu ve "bilimsel" ya da "pozitif" olarak nitelenen görüş açısını, çeşitli boş yetkinlik ve tekel'lik iddiaları ile birlikte, en iyi durumda bile bir cehalet olarak gördüğümüzü açıkça belirtmek isteriz. "En iyi durumda" derken; gerekli olan ikinci dereceden bazı verileri toplayıp kontrol etmeye ne zamanı ne de arzusu olan kişilerin, bu açıdan yararlı olabilen uzman kişilerin çok titiz ve derin çalışmalarını kastediyoruz. Ancak, her nerede tradisyonel uygarlıklarla ilgili bir araştırmada "tarihsel" ve "bilimsel" metodlar uygulanıyorsa, bu araştırmalar, çoğu kez, başlangıçtaki niteliklerini yitirerek ruhu yıkan, sınırlandıran, deforme eden birtakım saldırılara dönüşüyor ve —her yerde kendini savunmak, tekrara ispatlamak gereksinimi duyan— herşeyi modern zihniyetin önyargıları tarafından oluşturulmuş olan oyalanmaların çıkmaz yollarına sokuyor. Bu yıkma ve deforme etme olgusu nadiren rastlantısal olup, hemen hemen daima, dolaylı bir biçimde de olsa, en başta —zihniyetlerinden dolayı— bu "bilimsel" beyinlerin farkedemedikleri bazı karanlık etki ve telkinlerden kaynaklanmaktadır.

Genelde, bizim en çok üzerinde duracağımız konular en az

"tarihsel" ve "bilimsel" olanlardır, başka deyişle; mit, destan, saga gibi tarihsellikten ve isbat zorunluluğundan uzak olup, bu nedenle de yüksek bir değeri olan ve daha gerçek ve kesin bir bilgi kaynağı oluşturanlardır. Tradisyonel doktrin ile dindışı kültürü birbirinden ayıran sınır işte buradadır. Bu sadece eski zamanlar ile, "mitolojik" —yani tradisyonel yaşamın daima temel niteliğini oluşturan tarih üstü— yaşam biçimleriyle ilişkili olmayıp genel bir metoddur. Bilimsel bakış mite (efsaneye) tarihe sunabildiği şeylere göre değer vermektedir. Bu nedenle, efsanenin Roma'sı bize fani (tarihsel) Roma'dan daha açık bir dille konuşacaktır. Yine Şarlmayn'ın efsaneleri bize Frankların bu kralını dönemin pozitif dokümanlarından, tarihçesinden daha iyi anlatacaktır.

Bu bağlamda, bilimsel afarozlar keyfi ve sübjektiftirler, fantazi niteliğindedirler. Bizce, modernlerin kastettikleri anlamda nesnel ve bilimsel olanların dışında keyfi, sübjektif ve değişken olan yoktur. Tüm bunlar tradisyonun dışında olan şeylerdir. Zira, tradisyon tüm bunların aşılabildiği, bireysellik– üstü ve beşer –dışı bir görüşe ulaşıldığı noktada başlar. Aslında, asıl efsane modernlerin onu— us ve tarihüstü bir içeriğin özgün biçimi olarak değil de insanın ilkel doğasının ürünü olarak görüp— efsane üzerine kurmalarıdır.

Dolayısıyla, bu konu üzerinde herhangi bir tartışma ya da kanıtlama kaygısına düşmeye pek gerek yoktur. Tradisyonel âlemi anlayabilmeyi mümkün kılabilecek olan gerçekler "(sonradan) öğrenilen" ve "tartışılan"lar değildir. Gerçekler ya vardır, ya da yoktur.[6] Gerçekler ancak hatırlanabilirler, ve bu da çeşitli beşeri kurguların oluşturduğu engellerden sıyrılınabildiği ölçüde olur. Dolayısıyla, tradisyonel görüşün ta kendisi olan bu beşerdışı (non–humain) görüşü edinmede öncelikle kurtulunması gereken engel yetkili araştırmacıların metod ve sonuçlarıdır. Tradisyonel tanıklıkların salt kaba verilerinin incelenimiyle kıyas edildiklerinde dahi; kurumların, inançların ve olayların "fiilî" tekvinini (doğuşunu, ortaya çıkışını) belirlemek üzere kaynakların kontrolü, kronoloji, ger-

çeklik belirlenimi, metinlerin karşılaştırılması gibi tüm zahmetli metodlar mineralleri incelemek üzere kullanılan metodların bir canlı organizmayı incelemek üzere kullanıldıklarında olabilecekleri kadar eksik ve yetersiz kalırlar. Herkes, nasıl ki bir yüksek organizmada da var olan mineralleri incelemekte serbest ise; aynı şekilde, zaman, tarih ve insan ile koşullanmış olanın dışında başka bir şeyi görmeyen modern dindışı zihniyet de bize kadar gelmiş olan tradisyonel maddeyi inceleyebilir. Ancak, yüksek bir organizmadaki mineral gibi, tradisyonel gerçeklikler bütünü içindeki bu deneysel (empirique) öge de yüksek bir yasaya tâbidir. Dolayısıyla, genelde, "bilimsel bir sonuç" olarak değer ifade eden herşey, burada sadece —tradisyonel gerçekliklerle ilgili bir yola ulaştırmaları rastlantıya kalmış olan— birtakım karanlık ve kuşkulu işaretler gibi olurlar. Şunu yineleyelim ki, antik çağlarda bu gerçekler daima, esas itibariyle, beşerdışı olarak kabul edilmişlerdir. Bu, beşerdışı tradisyonel bir bakış açısından yapılan tradisyonel âlemle ilgili müteal anlamda nesnel bir değerlendirmedir. Bu alemin özgünlüğü evrenselliktir ve belirleyici niteliği şu aksiyomdur: "quod ubique, quod ab omnibus et quod semper". Tradisyonel uygarlık uzay ve zaman içinde gerçekleştirilen tüm biçimlerinde bir eşdeğerlilik ya da (birbirine) uygunluk içeriyordu. Bu uygunluk ya da eşdeğerlilikler dıştan gözle görülür değildirler. İnsan aynı anlamı içeren çeşitli ifadelerin varlığı karşısında şaşırabilir; bu eşdeğerlilikler bazı durumlarda ruhta, bazı durumlarda da sadece biçim ve telaffuzda tezahür ederler; bazı durumlarda daha çok, bazı durumlarda ise daha az mütekamil olarak görünürler, kimi kez destansı, kimi kez de tarihsel olurlar. Fakat, emsalsiz bir alemi, emsalsiz bir insanı karakterize eden ve modernliğe ters düşen herşeyi belirleyen; merkezî ve değişmez olan birşey daima vardır.

Bir tradisyonel uygarlığı beşeri ve tarihsel niteliğinden ayrımlayıp yaratıcı ilkelerini —ait oldukları metafizik plandaki konumlarına yerleştirerek, başka bir deyişle, saf hallerine kavuşturarak— bütünleştirmeyi bilen kişi —ne denli çeşitli görünüm biçimlerine

bürünmüş de olsalar— diğer tradisyonel uygarlıkların da ardında aynı ilkelerin bulunduğunu görebilecektir.

Böylece, hiçbir şeyin yıkamayacağı ve başka hiçbir yolla ulaşılamayacak olan müteal ve evrensel bir nesnellik ve gerçeklik duygusu, içsel olarak, doğacaktır. Bu bağlamda, bundan sonraki bölümlerde, Doğu ve Batı tradisyonlarındaki bir ve aynı manevî ilke ya da fenomene ilişkin —ancak aralarında bazı niceliksel farklılıklar olabilen— ifadelerden seçmiş olduğumuz en net ve komple olanlarını sunacağız. Bu metodun seçmecilik (eclectisme) ve bazı modern "araştırmacılar"ca kullanılan karşılaştırmalı metodla olduğu kadar paralaks —değişik yerlerdeki uzay istasyonlarının sinyalleri vasıtasıyla bir galaksinin tam konumunu belirleme— metoduyla, ya da —René Guénon'un imgesini kullanarak[7] — çeşitli lisanlar arasından belirli bir düşünceyi en iyi ifade edeni seçmek metoduyla da biraz benzerliği vardır. Dolayısıyla, "tradisyonel (araştırma) metodu" olarak adlandırdığımızın, genelde, belirgin niteliği bir çifte prensipliliktir. Bu metod, ontolojik ve nesnel açıdan benzer ögeleri birleştirici ortak bir anlamın basit eşdeğer biçimleri olarak alan ve aralarında temel bir işlevsel korelasyon kuran uygunluk ilkesi ile tümevarım ilkesinin, epistemolojik ve öznel açıdan —karşılaştırılan çeşitli ögelerin, sonuçta manevî bir sezginin yakınlaştırması ile, tek bir anlam ve ilkede birleştirilerek bütünleştirilmesini sağlayacak biçimde— genelleştirilerek kullanımını gerektirir. Böylece, biz tradisyon âlemini —Batıda insanların pek çoğunun uzun süredir pasif ve yarı şuurlu bir biçimde alışmış olduklarından farklı değer yargıları ve referans noktaları oluşturabilecek— bir evrensel tip, birim olarak hissettirmeye çalışacağız. Hatta, ruhun modern dünyaya karşı —polemiksel değil, fakat gerçek ve pozitif— bir olası isyanının temelini (ya da dayanağını) oluşturabilecek bir evrensel tip olarak koymaya çalışacağız.

Bu açıdan, "tarihsel gerçekliği" bilmemek, tarihe aykırı ütopyacılar olmak suçlamaları karşısında, "somut"un savunucularına karşı, bundan böyle, "durunuz" ya da "geri dönünüz" veya "kafa-

nızı kaldırınız"dan ziyade: "Gittikçe eğikleşen bir yokuştan aşağı daha hızlı inin, durmadan gidin, tüm engelleri aşın. Zincir size yakışmıyor. Tüm başarılarınızın ürünlerini toplayın. Daha hızlı kanat çırparak, zaferleriniz, aşamalarınız, imparatorluk ve demokrasilerinizle daima daha da kabaran kibirinizle koşun. Çukur doldurulmalıdır ve sizden sonra o doldurulan çukurdan fışkıracak ağaç için gübreye gerek vardır" demek gerektiğini düşünenlere hitap ediyoruz.[8]

* * *

Bu yapıtta, özellikle —uygulama ve geliştirilmelerini anlatmak için ciltler gereken— yön verici ilkeleri sunmakla yetineceğiz. Dolayısıyla, biz sadece ana ögeleri belirtmekle yetineceğiz. İsteyenler, incelenen her alanın konusunu tradisyonel görüş açısından derinleştirip düzenlemek için bu ana ögeleri temel olarak alabilir ve onları, bu yapıtın perspektifine uygun bir tarzda geliştirebilir.

Yapıtın birinci kısmında tradisyonel ruhun kategorileriyle ilgili bir tür doktrin sunacağız: burada tradisyonel insanın yaşamını yönlendiren temel ilkelere değineceğiz. "Kategori" terimi burada önsel (a priori) normatif ilke anlamında kullanılmaktadır. Söz konusu biçim ve anlamlar fiilen var olmuş ya da var olan birer "gerçeklik" olarak değil, gerçekliği ve yaşamı belirlemesi ve biçimlendirmesi gereken fikirler olarak kabul edilmelidirler. Bu fikirlerin "gerçekleştirilme" dereceleri onların değeri için bir ölçüt oluşturmaz. Ayrıca, bu gerçekleştirme de, zaten asla mükemmel olamaz. Bu durumlar, söz konusu biçim ve anlamları tarihsel gerçekliğin asla doğrulamadığını öne süren itiraz ve yanlış anlamayı da ortadan kaldırmaktadır. Dolayısıyla, bu gerçekliğin kabulü herşeyin birtakım kurgulara, hayallere, ülküleştirmelere ya da illüzyonlara indirgenmesi demek değildir. Tradisyonel yaşamın temel biçimleri, "kategoriler" olarak , etik ilkelerle aynı değere, geçerliliğe sahiptirler. Bunlar, yetkinlikleri içinde, sadece bilinmeyi ve istenmeyi gerektirirler, onlara —tıpkı tradisyonel insanın her zaman ve her yerde yapmış olduğu gibi— içten bağlanılması ve hem öznel, hem

de nesnel yaşam için bir ölçüt olarak kabul edilmeleri gereklidir. Bu nedenle, burada "tarihsellik" ve "gerçeklik" sadece ve sadece birtakım örneklemeler ve değerlere ilişkinlik üzerine kurulmuş —dün oldukları kadar, bugün veya yarın da güncel olabilecek olan— açıklamalardan ibarettir.

Tarih ögesi, esas olarak, bu yapıtın ikinci kısmında ele alınacaktır. İkinci kısımda, modern dünyanın doğuşu, tarih çağları boyunca modernleşmeye dek var olagelmiş süreçler incelenecektir. Bu bölümde: dayanak noktamız daima normatif, insanüstü ve simgesel gerçekliği ile tradisyonel âlem olaçağı için ve bu nedenle tarihsel olayların yüzeysel boyutlarının ötesinde bir işleve sahip olmuş ve olmakta olan şeyleri araştıracağımızdan dolayı, deyim yerindeyse, bir tarih metafiziği ile karşılaşılacaktır.

Bu iki bölümde —bugün olduğu gibi yarın da uyanma gücünde olan ya da olacak olan kişilerin emrine— yeterli miktarda ögeyi sunmuş olabilmeyi umuyoruz.

NOTLAR

[1] *"Modernlerde"* diyoruz, zira, görüleceği gibi, antik tradisyonel çağda da, gelecek insan nesillerini daha zor dönemlerin beklediği sezgisi ve bir düşüş; yüksek bir yaşam düzeyinden tedrici bir uzaklaşma fikri vardı.

[2] R. Guénon, *La crise du monde moderne*, Paris, 1927, s. 21, ve d.

[3] F. W. Schelling, *Einleitung in die Philos. der Mythologie.*, S. W., 1846, II. Kısım, I. Bölüm, s. 233-235.

[4] Hubert–Mauss, *Mélanges d'Histoire des Religions*, Paris, 1929, s. 189 ve d. Zamanın kutsal ve niteliksel (qualitatif) anlamı için, bkz. bu kitabın I. Kısmı, 19. Bölüm.

[5] Salluste, *De diis et mundo, IV.*

[6] Lao-Tze'nin, "Bilen insan tartışmaz-Tartışan insan bilmez"şeklindeki sözü ve Aryen tradisyonundaki "faniler tarafından yazılmaları ve beşerî akılla ölçülebilmeleri olanaksız olan metinlere" ilişkin ifadeler (*Mânavadhar-*

maçâstra, XII. 94) bu kitabın ilerideki bölümlerinde daha bir açıklık kazanabileceklerdir. Aynı kitapta (*Mânavadharmaçâstra*, XII, 96) şu da ekleniyor: "Tradisyonu temel olarak almayan tüm kitaplar beşer ürünüdür ve değerlerini yitireceklerdir: dolayısıyla, yararsız ve yalancıdırlar (ya da yanlıştırlar)".

[7] R. Guénon, *Le symbolisme de la Croix*, Paris, 1931, s. 10.

[8] G. Di Giorgio, ("Zero") dans *Crollano le torri "La Torre"*, sayı:1, 1930.

KISIM

I

TRADİSYON ÂLEMİ

Antikitenin üstadları özgür ve basiret sahibi idiler. Ruh güçlerinin enginliği içinde 'ben' diye birşey yoktu. Bu doğal içsel güç onların görünümlerine yücelik veriyordu. Bir kış selini yarıp geçen kişi gibi uyanık idiler. Eriyen bir buz gibi kaygan ve tutulmaz idiler. Bugün, artık, içsel karanlıkları, kim kendi ışığının gücüyle aydınlatabilecektir? Kim, kendi özgün yaşamının yüceliğiyle içlerdeki ölüyü canlandırabilecektir? Onların kendilerindeydi Yol. Onlar Benliklerine egemendi: ve onların eylemsizlikleri mükemmelliği simgeliyordu".

—LAO-TZE, *Tao-tê-king*, XV. Bölüm

1

İlke

TRADİSYONEL ZİHNİYETİ OLDUĞU KADAR, onun olumsuzlanması olarak modern uygarlığı da yeterince anlayabilmek için (biri fizik, diğeri metafizik) iki âlemin varlığına ilişkin temel öğretiden yola çıkmak gerekir.

Biri fizik, diğeri metafizik olmak üzere iki kademe vardır. Bir ölümlü âlem vardır, bir de ölümsüzlerin âlemi. Bir yüce varlıklar âlemi vardır, bir de "yaratılmış"ın aşağı âlemi. Daha genel bir ifadeyle: bir görünen, elle tutulan vardır, bir de, bunun önünde ve sonunda (ezel'de ve ebed'de) görünmeyen, dokunulamayan bir öte âlem (supra monde), bir gerçek yaşam ve ilke vardır.

Doğuda olsun, Batıda olsun dünyanın tüm tradisyonlarında bu öğreti ya da bilgide ifade edilen gerçeklik, şu ya da bu biçimde, daima, herşeyin onun etrafında hiyerarşik olarak örgenleştiği bir eksen oluşturur.

Bu bir "kuram" değil; bir bilgidir. Bugün gerçek olarak kabul edilen, içinde bulunduğumuzdan çok daha engin bir âlemin var oluşu gerçekliğinin —modern dünya her ne kadar bunu kabul et-

mekte güçlük çekiyorsa da— kadim insanlarca çok öncelerden bilindiğini kabul etmek gerekir. Bugün, temelde, uzaya ve zamana bağımlı nesnelerin ötesinde bir gerçeklik kabul edilmiyor. Ancak, kuşkusuz, gözle görülen elle tutulanın ötesinde birşeylerin varlığını kabul edenler halen varsa da, gerçekte, bu bir hipotez, bilimsel varsayım, spekülatif düşünce ya da dinsel dogma olmaktan öteye gitmiyor: doğrudan deneyime dayalı olması açısından —"maddeci" görüşlerinden ne denli farklı "manevîyatçı" görüşlere sahip olsa da— normal modern insanın gerçeklik imgesi nesneler dünyasıyla sınırlıdır.

Modernleri maddeciliğe yönelten gerçek neden bu sınırlılıktır (ya da bu gerçeklik yargısıdır). Diğer tüm felsefi ya da bilimsel yorumlamalar bu yargıya dayalı, ikinci plandaki olgulardır. Birinci plandaki bu yargılama bir görüş ya da kuram değildir: Tüm algılama deneyimleri nesnelerden öteye gitmeyen bir insan tipinin gerçekliğidir. Bu nedenledir ki; "maddeci" görüşlere karşı çağdaş entellektüel tepkiler —kuramsal düzeyden apayrı bir düzeydeki derin, köklü nedenlerin bu nihaî sonucu karşısında— çoğunlukla etkisiz kalmaya mahkumdur. Kadim insanın, izleri bugün bile bazı "ilkel" olarak nitelenen toplumlarda görülen deneyimi böyle bir sınırlamadan çok uzaktı.

O zamanlar, "görünmeyen" âlem fiziksel algılama konusu olan nesneler kadar ve hatta daha da fazla gerçekti ve bireysel ya da kollektif tüm yaşam biçimlerinde son derece etkindi. Bugün gerçeklik olarak nitelenenin o zamanki kapsamı bugünkünden çok daha genişti, öyle ki görünmeyen "doğa-üstü" olarak nitelendirilmiyordu. "Doğa" mefhumu sadece —dünyevi, maddeci bilimin üzerinde yoğunlaştığı— görünür biçimleri, nesneleri değil, esas olarak, görünmez gerçekliğin bir bölümünü de içeriyordu. Her tür karanlık ve muğlak formların —şeytani doğa ruhunun, onun tüm form ve enerjilerinin esas alt-katmanının (ya da özünün)— bulunduğu bir aşağı âlem ve, onun karşıtı, daha yüksek —mantık ötesi, göksel bir aydınlığın (bilgeliğin) egemen olduğu— bir âlem çok güçlü bir bi-

çimde duyumsanıyordu. Ancak, tradisyonel görüşte, doğmak ve ölmek kaderine, faniliğe, aşağı düzeye özgü dünyevi güçlere ve değişime mahkum olan insana özgü herşey de doğanın parçası olarak kabul ediliyordu.

Beşerin, arınarak Yüce'nin rızasını kazanıp, gerçek tradisyonel uygarlıkların özünü ve hedefini oluşturan, beşer-dışı (ya da beşer-üstü) niteliklere ulaşabileceği kabul ediliyorsa da, tanım itibarıyla, gerçek (yüce) "varoluş" düzeyi geçici, sonlu (fani) koşullar ve beşeri durumlardan tamamen ayrıdır: "Beşerî olan ile Tanrısal olan farklıdır".

(Gerçek) Varlık dünyası ve Oluşum dünyası —nesneler, şeytanlar ve beşer. Bu iki âleme ilişkin tüm —yıldızlara değgin, mitolojik, tasavvufi ya da dinî— figürasyonlarda tradisyonel insanın, dışsallığına ilaveten, bir ikinci hali olarak içselliğin ve içsel bir deneyimle ya da içsel bir deneyimin sezgisiyle çözümlenmesi gereken bir asli (hypostatique) simgenin varlığı ifade edilir. Bu bağlamda, hindu tradisyonunda ve özellikle Budizmde, samsara —aşağı dünyanın bütün formlarına egemen olup dönüştüren bir güç (akım)— mefhumuyla, kör hırslarına, gafletin dünyasının karşıtı olan bir yaşama işaret edilir. Yine, bu bağlamda, Helenizmde, doğa'nın sonsuzluğa dek, sürekli akıp giden bir "kendi dışında ilke ve edimi olan"dan ebedi yoksunluğu sık sık vurgulanır ve doğa, bir öz'den, asıl'dan sürekli ve köklü bir biçimde ayrılmışlıkla suçlanır.[1]

Bu tradisyonlarda "madde" ve oluşum'un, bir varlıkta önüne geçilemez bir belirsizlik, bir kör nefis (necessite obscure), bir tekamüle ve —Doğuluların dharma dedikleri— bir yasaya uyabilmekte acizlik oluşturdukları kabul edilir. Ve bağışlanmamış (suçlu) doğa'nın temelini tamahkârlık (cupiditas) ve hırsın (appetitus innatus) oluşturduğunu öne süren skolastik de benzeri fikirlere sahiptir. Dolayısıyla, tradisyon adamı, varlığı ve ağır suçu karanlığa gömen (gözden uzaklaştıran) bu bitmek (ya da doymak) bilmez kendini kanıtlama deneyiminde —aşağı düzeyin sürekli dengesizliği ve sıradan karakteri gibi— sürekli bir oluşum (ya da değişim) içinde-

ki kozmik–simgesel bir maddeselleşme olarak beliren bu varoluş biçiminin sırrını, şu ya da bu biçimde, keşfetmişti.

Kendine sahip olup bir düzene girerek kendini tamamlamak ve kanıtlamak için arayışlara yönelmeyen, dışa ve çeşitlilik (kesret) âlemine, sürükleyici ihtiyaç ve güdülerin etkisi altına girmeyen bir yaşamın ilkesini kendinde egemen kılarak —tek kelimeyle çileciliği (ascese) deneyimleyerek— tradisyonlarda güneş, ışık, ateş, adalar, Uran diyarı, yüce dağlar gibi simge ve figürasyonlarla ifade edilmiş olan, öteki âlemi, artık fizik değil de fizik–ötesi olanı —hiç uyumayan, sürekli faal olan entellektüel doğa'nın— (gerçek) "Varlık" âlemini anlayabilmek imkânına erişilebilir.

"İki âlem" böyledir. Ve her birinin (kendine özgü) bir doğası vardır, ve birinden diğerine geçilir. Nitekim "İnsan ölümlü bir Tanrıdır, Tanrı ölümsüz bir insandır" denilmiştir.[2]

Tradisyon âlemi varoluşun bu iki kutbunu ve birinden diğerin götüren yolları biliyordu. Dolayısıyla, görünür olduğu kadar görünmez olan, beşeri olduğu kadar beşer–altı ve şeytani olan tüm formlarıyla, (bu) dünyanın ötesinde bir "öte–dünya"nın var olduğunu —ve bunlardan birinin "düşüş", diğerinin ise (o düşüş olan) birinciden "kurtuluş" olduğunu— biliyordu. manevîyatı yaşamın olduğu kadar ölümün de ötesinde olan birşey olarak kavramıştı. Dış dünyanın, "dünyevi yaşamın" beşeri bağlardan kurtararak öte âleme, "üstün yaşam"a yaklaştırıcı, ulaştırıcı bir vasıta oluşturmadıkça bir hiç olduğunu biliyordu. Varoluşun yukarıdan gelen ve yine yukarıya yönelik olan yüce ilkesine hizmet etmedikçe her otoritenin yanlış olduğunu, her kurumsallığın boş ve geçici olduğunu, her yasanın cebri ve adaletsiz olduğunu biliyordu. Tradisyon âlemi kutsal hükümranlığı yaşamıştı. Yüceltici edimi: inisiyasyonu —erdemenin iki yüce yolunu: Kahramanlığı ve Temaşayı— şefaati: Töreyi ve Sadakatı —büyük yol göstericiyi: Tradisyonel Yasayı, Kast'ı— dünyevi simgeyi: İmparatorluğu, biliyordu.

Tradisyonel uygarlığın ve hiyerarşinin bu temelleri modern "beşerî" uygarlık tarafından tamamen tahrip edildi.

NOTLAR

[1] Plotin'den karakteristik ifadeler (*Enn.*, -viii, 4-7; xxi, 5-8; VI, vi, 18, I; II, ix, 4, I, bkz. Plutarque, *De Iside et Os.*, 56.

[2] Heraclite (Diels, 62. parça): *Corpus Hermeticum*, XII, I.

2

Hükümranlık erki

BEŞERÎ VE DOĞAL KOŞULLARA EGEMEN OLABİLEN, doğuştan ya da sonradan edinilmiş bir üstünlük sahibi "kutsal" varlıklar tüm tradisyonel uygarlık biçimlerinin karakteristiğini oluşturmuş ve metafizik ilkeyi, canlı ve etkin olarak, fani âlemde yaşama geçirmişlerdir. Derinlemesine etimolojik (kökenbilimsel) anlamıyla ve kadim bilgelikten esin alan işleviyle doğaldan doğaüstü olana uzanan köprü ya da yollar oluşturan gerçek papalık (pontifex) buydu. Tradisyonel olarak kutsal ve ruhban krallık kavramına göre pontifex ile rex özdeştirler, "kralın aynı zamanda papa ve rahip olması atalarımızın törelerine uygundu" der Servius.[1] Kuzey tradisyonunda da şöyle bir ifade vardır: "Şefimiz hepimizin kutsal önderi olsun".[2] Yani gerçek krallar, değişmez biçimde, yüce yaşamı temsil ediyorlardı. Gerek salt varoluşlarıyla, gerekse "papalık" işlevleriyle (şefaatleriyle) beşeri âleme —düşünceleri, niyet ve fiilleri etkileyip, aşağı doğa'nın karanlık güçlerini dizginleyerek— ışık saçıyorlardı. Tüm yaşamı gönenç, "selamet" ve saadet içinde, ışık yolunda (yüce amaçlara) hizmet verecek biçimde düzenliyor-

lardı. Kralların tradisyon âlemindeki otorite ve haklarının temel kaynağı boş bir ifadeden ibaret değil, tersine, müthiş bir gerçek olan müteallik ve beşer–üstülükleriydi. Kadim ve yüce olanın fani ve dünyevi olana kıyasla ontolojik üstünlüğü kabul edildiği ölçüde bu (kutsal) varlıkların doğal ve mutlak üstünlükleri de hemen kabul ediliyordu. Bozulma devrinde hiçbir tradisyonel uygarlıkta görülmeyen salt politik bir yüce otorite anlayışı türemiştir. Bu, yüce otoritenin basit olarak güç ve şiddet ya da zeka, bilgelik, ustalık, fizik cesaret gibi doğal ve maddî niteliklere dayalı olduğu şeklinde ve kollektif maddî mutluluğu oluşturma kaygısı içeren bir düşünüş tarzıdır. Temelinde ise, tersine, daima metafizik bir karakter taşır. Yönetene iktidarın yönetilenlerce verildiğini, otoritesinin kollektiviteden kaynaklandığını ve dolayısıyla da kollektivitenin iradesine tâbi olması gerektiğini savunan bu anlayış tradisyona kesinlikle yabancı olan bir anlayıştır. Krallara kutsallığı veren (Tanrı) Zeus'tur. Dolayısıyla kutsallık, daha sonraları sanıldığı gibi, toplumca verilen bir politik hak değil; Yüce'den verilen bir haktır (liyakattir)[3] Her tradisyonel–gerçek dünyevi iktidarın kökeninde insan biçimine bürünmüş kutsal bir varlıktan kaynaklanan manevî otorite vardır. Örneğin Hint–Aryen anlayışına göre, hükümdar "basit bir ölümlü" değil; "insan biçimine girmiş bir büyük kudsiyetti".[4] Mısır kralı Ra ve Horus'un bir tezahürüydü. Alba ve Roma kralları Jüpiter'in. Asur kralları Baal'ın, İran kralları Işık Tanrısının tezahürleriydi. Alman ve kuzey prenslerinin kökeni Tiuz, Odin ve Ases'e (İskandinav iyilik tanrılarına) dayanıyordu. Efsanelerdeki kutsal krallık erkine ilişkin yorumlar arasında sürekliliğini koruyanı "kendiliğinde müteallik" yorumudur. Buna göre: kral —beşerüstü kutsal varlık— salt varlığıyla bir tür merkez, apex, oluştururdu. Yaşamın alışılmış (günlük) faaliyetlerini dahi tradisyon çerçevesinde, gerçek "hükümranlığın" ve doğaüstülüğün izlerini taşıyacak biçimde sürdürürdü.[5] Bu nedenle krallık doğal (ya da doğuştan olan) bir erk olarak kabul edilirdi.

Maddî güce aksesuar olarak gereksinim duyardı, öncelik ke-

sinlikle ruhaniyetteydi. Bir Hint–Aryen metninde "Tanrının ruhsal liyakate sahip olanlara (seçilmişlere) verdiği görkemli hükümranlıktan" söz edilir.[6] Burada, "kutsal hükümranın insanların arasında bir (tür) Tanrı oluşu" söz konusuydu.[7]

Tradisyonda, hükümranlık erki genellikle güneş simgesiyle ifade edilirdi: Kral, her sabah karanlığı mağlup eden —yüksek doğa simgeleri— güneş ve ışık gibi parlak ve görkemli olarak kabul edilirdi. "Ra (Güneş) nasıl her gün yükseliyorsa , o da (kral) her gün canlıların tahtı (Horus) üzerinde öyle yükselir"; "Senin, Horus'un tahtında güneş gibi her zaman yükselen Kuzey ve Güneyin kralı olduğuna kanaat getirdim". Eski Mısır tradisyonlarında krallara ilişkin olarak bu tür ifadeler bulunur.[8] Bunlar, Kralın "Tanrıların soyundan" olduğu ve "Mithra" ile aynı tahtın üzerinde, güneş ile birlikte yükseldiği kabul edilerek; "barışın efendisi, beşeriyetin umudu, engin insan" *(particeps siderum)* olarak nitelendirildiği eski İran ifadeleriyle tamamen çakışmaktadır[9, 10] "Zaferin gücü, iktidarı ol, ölümsüz ol... Altın Güneş ve İndra, ikiniz birlikte, tan sökümündeki gün ışığı gibi doğun" şeklinde bir takdis söylevi vardı.[11] Hint–Aryen tradisyonunda güneşi ve kutsal ateşi (Agni'yi) temsil eden "muzaffer güç" Rohita ile ilgili olarak: "(en) önde giderek yeryüzünde hükümranlığı (kutsal önderliği) yarattı... Düşmanlarını bozguna uğratarak sana hükümranlık getirdi" ifadeleri yer alır.[12] Bazı eski Roma figürasyonlarında Tanrı Sol imparatora —evrensel hükümranlığın simgesi olarak— bir küre armağan eder. Roma'nın egemenliğine ve istikrarına ilişkin olarak "sol conservator, sol dominus romani imperii" ifadelerinde bu nitelikler güneşinkilere benzetilirdi.[13] Güneş Roma tradisyonunun son simgesellik aşamasını oluşturur: Eski tradisyonun son temsilcisi olan imparator Julien doğuşunu krallık liyakatini öte âlem'in ışıyan manevî gücü olarak kabul ettiği güneşe bağlamıştı.[14] Bu anlayışın bir yansıması, II. Hohenstaufen Frederik'in güneş tanrı *(deitas solis)* olarak nitelendirilişinde görüldüğü üzere, Jibelin imparatorluğu dönemine dek uzanmıştır. Krallara atfedilen bu güneş gibi "görkemli", "mu-

zaffer" olmak niteliği simgeleştirmenin ötesinde bir metafizik gerçekliğin, kral vasıtasıyla yayılan beşerüstü bir gücün etkinliğinin ifadesiydi.[15]

Bu anlayışın çok karakteristik bir simgesel, tradisyonel ifadesini Mazdeizmde görüyoruz: Burada, hvareno (daha yeni terimlerle hvarro.ya da farr) —kralın "şanı"— krala ölümsüzlüğü, ve —görecek olduğumuz üzere, birbirini dışlamamakla kalmayıp aynı zamanda karşılıklı olarak birbirini de içeren, mistik ve askerî (maddî) anlamlarda— zafer şehadetini sağlayan göksel, özellikle güneşsel zatiyetlere özgü bir ateştir.[16, 17] Bu hvareno, daha sonra İranlıların dışında diğer uluslarca "cevher" (fortune) ile karıştırılacaktır: Örneğin, Roma tradisyonunda Sezarların törel olarak birinden diğerine geçen ve Roma'nın bizatihi kuruluş töresiyle belirlenerek müşahhaslaştırılmış olan, "muzaffer" bir "geleceğe" ulaşarak göklere yükselmesini sağlayan "hükümranlık cevheri" olacaktır. Roma'nın hükümranlık simgesi "felix" de normal-üstü etkinliğe sahip bir erdemliliği ifade etmek açısından, aynı bağlamdadır. Yasal hükümranlığın (otoritenin) babadan oğula geçmeyle ya da senatodaki oylamayla elde edilmeyip Tanrılar (yani doğaüstü bir öge) tarafından ihsan edildiği ve zaferle kanıtlandığı Romalılardan kaynaklanan bir görüştür.[18] Veda tradisyonunda (tradition vedique), aynı bağlamda, buna eşdeğer bir görüş vardır: *agni-vaiçvanara* kralları zafere ulaştıran bir tür manevî ateş olarak kabul edilir.

Eski Mısır'da, kraldaki güneşsel ilkenin "muzafferiyet" ve "görkemini" ifade etmek için, kral yalnızca Horus olarak değil de, "Savaşçı Horus" olarak adlandırılırdı; Mısırlılarda kral "kutsal soydan gelme" olarak değil, bizzat "kutsal" olarak görülürdü ve bu nitelik, kralın şahsında Güneş Tanrısı Horus'un aşağılık şeytan Typhon-Set'e karşı kazandığı zaferi temsilen düzenlenen törenlerle, periyodik olarak canlandırılırdı.[19]

Ayinlerde kralın yetilerinin kaynağı olan doğaüstü "güç"ün çeşitli tezahürleri olurdu.[20] "Tanrılar ve kral tarafından taşınan asa"

figürü bu gücü (Uas'ı) temsil ederdi. Çok eski metinlerde de zikzak biçiminde —yıldırıma benzeyen— başka bir asa figürü görülür. Yani, hükümranlık "gücü" şimşek gibi çakan göksel güçten kaynaklanırdı, "yaşam" ve "güç" figürleri birleştiklerinde "ateş sütü" anlamına da gelen (ölümsüzlerin beslendiği) yaşam verdiği gibi yok da edebilen, kralın başını çepeçevre saran bir yılan biçiminde temsil edilen kutsal ateş, uraeus ile ilgili bir yazılı sözcük, anshus, biçimini oluştururdu. Bu tradisyonel ifadedeki çeşitli ögeler kralın muzaffer–güneşsel doğasının kaynağını ve bir kraldan diğerine geçerek —*sotpu*— hükümdarlık liyakatine sahip kutsal ırkın hiç kopmayan altın zincirini oluşturan dünyadışı bir güç ya da akışkan'ın —*sa*— varlığını vurgulamaya yöneliktir.[21] Mısır krallarının isimlerinden biri de "Altın Horus" idi.[22] Burada "altın" ölümsüzlerin vücudundaki güneşsel akışkan anlamına geliyordu. Hıristiyanlıkta da "şan" kutsal olarak kabul edilir —gloria in excelsis Dea— ve mistik Katolik tasavvufuna göre sonsuz mutluluk "şan" ile gerçekleşir. Hıristiyan ikonalarında "şan" Mısırlılardaki uraeus, İran ve Roma'daki güneşsel hükümranlığın parlak tacı gibi başın etrafındaki bir hale biçiminde gösterilmektedir.

Kralların ölümsüzlüğü pek çok tradisyonda vurgulanır. Çoğu kez (ana'nın erdemliliği, kadının kutsallığı gibi belirli simgesel betimlemelerle de ifade edilen bu görüş gerçek kutsal hükümranlığın aslında yeryüzündeki organizmanın ölümüyle sona ermeyip, hiçbir sonluluk kaygısı taşımayan beşerüstü bir etkinlik olduğunu ifade eder. Tibet'in ruhban krallarına (Dalay–lama'lara) ilişkin bir doktrinde bu görüş en açık ve bilinçli bir tarzda ifade edilir.[23]

Uzakdoğu tradisyonuna göre "Göğün Oğlu" olan, yani yeryüzünde doğmuş bir fani olmayan krala —t'ien tze— onu gerçek bir doğaüstü güce sahip kılan "göksel vekalet" (t'ieng ming) verilmiştir.[24] Bu "göksel" güç; Lao–Tze'nin deyimiyle, "eylemeden eyler" (Wei–wu–wei), yani salt varlığıyla bir eylemdir.[25] Rüzgar misali: hem görünmez, hem de bir doğal güç gibi kesinkes etkindir. Meng–Tseu'nün deyişiyle, beşeriyet onun karşısında otların rüzga-

rın etkisiyle eğilip bükülmeleri gibi eğilip bükülür.[26] Yine bir metinde "eylemeden eylemek" ile ilgili olarak şu ifadeye rastlıyoruz: "Mükemmel hükümranlığa sahip kişiler, bu erdemlerinin yükseklik ve parlaklığıyla Gökyüzüne, genişlik ve derinliğiyle Yeryüzüne, yayılımı ve sürekliliğiyle de uzaya ve sınırsız zamana benzerler. Bu yüce mertebede bulunan gösterişe gerek duymaz: Yeryüzü (ya da toprak) gibi sadece ürünlerini verir. Kendi devinimsizdir ama, Gökyüzü gibi, pek çok şeyi devindirir; kendi eylemez ama, uzay ve zaman gibi, her türlü eylem başından sonuna dek onunla gerçekleşir". Ancak ve sadece böyle bir kişi "hükümranlığa, beşeriyete kumanda etme liyakatine sahiptir".[27]

Bazı figürasyonlarda göksel Dragonun da kralın tahtında oturur gösterilmesi,[28] kraldaki —İranlıların hvareno'su ve Firavun'un uraenus'u gibi— müthiş bir gücün varlığının simgesel bir ifadesidir. Antik Çin'de, bu güce ya da erdeme sahip olan hükümdar Wang bir yüce merkez, yer ile gök arasında üçüncü bir iktidar işlevi görüyordu. Dolayısıyla sadece ülkesinin mutluluk ya da sıkıntıları üzerinde değil, fakat; gizli olarak, doğal fenomenlerin düzenli işleyişi üzerinde de olumlu bir etken olarak kabul edilirdi.[29] Bu merkez olmak işlevi, söz etmiş olduğumuz, bu "egemen" içsel varlıktaki —ünlü "ortamda istikrarlılık (ya da ortama istikrar örneği olmak)" ve "Göğün erdemi ancak istikrarlı ortamda tezahür eder" deyimlerine uygun olan— bir dengeliliği gerektiriyordu.[30] İlke olarak, bu erdemin etkinliği mutlaktı; hiçbir şey, bu erdeme karşı gelerek, normal beşeri ve doğal düzeni bozabilecek güçte değildi. Dolayısıyla, hükümran, her normaldışı olayın ilk nedenini ve gizli sorumluluğunu, hükümran olarak değil de bir beşer olarak, kendinde aramak zorundaydı.[31]

İnsanın derin güçleriyle, doğal düzenin sürmesini sağlayan ve deyim yerindeyse doğa'nın yaşamını yenileyen (ya da doğayı sürekli canlı tutan) kutsal işlevinin bulunduğu görüşü, çoğu kez krallık tradisyonu ile karıştırılmış olan, bir eski (archaique) tradisyona aittir.[32] Kralın ya da önderin her koşuldaki ilk ve temel işlevinin

tradisyonel yaşamın ağırlık merkezini oluşturan bu kutsal törensel etkinlikleri yerine getirmek olduğu anlayışı —Peru'dan Uzakdoğu'ya, Yunan sitelerine ve Roma'ya kadar— geniş bir tradisyonel uygarlık kuşağında kabul görüyordu: Bu, daha önce ifade etmiş olduğumuz, krallık ile ruhbanlık (papalık) işlevinin birbirinden ayrımlanamayacak bir karakter taşıdıkları görüşünü onaylar. Aristo: "Krallar liyakatlerini ortak kültün (ya da toplumların) rahipleri olmalarına borçludurlar" der.[33] İsparta krallarının işlevlerinin başında —Roma'nın ilk hükümranları ile imparatorluk devri krallarının çoğunda da görüldüğü üzere— fedakârlık (ya da kendini halkına adamak) gelirdi. "Yaşamaktan da öte olan"dan kaynaklanan dünya dışı bir güce sahip olan kral, doğal olarak kudsiyet timsaliydi, yüce âlemin bir temsilcisiydi. Dolayısıyla, ayrı önderi olan bir ruhban sınıfının bulunduğu tradisyon tiplerinde bile bu sınıfın önderi de aslında yine kraldı. Kadim Roma'da, antik Mısır'da (ki firavun kutsal gücünü yenilemek için her gün ayin düzenlerdi) ve İran'da, Firdevsi'nin yazdıklarına ve Ksenofon'un belirtiklerine göre[34]; kral kutsal işlevi nedeniyle Işık Tanrısının yeryüzündeki simgesi olarak kabul edilirdi ve Mages (büyücüler) kastı'nın lideriydi. Nitekim, bazı uluslardaki, bir felaket ya da büyük yıkım olduğunda liderin mistik gücünün zayıflamış olduğu düşünülerek yetkilerinin elinden alınması, hatta (kendisinin de) yok edilmesi gibi uygulamaların da bu düşünüş tarzıyla ilişkili bir anlayışın —nisbeten dejenereleşmiş, saçmalaşmış— yansımaları olarak görülmeleri gerekir.[35] Kuzey ırklarında ise, kralın aynı zamanda kutsal önder sayılma ilkesi etkinliğini Gotlar zamanına kadar ciddi olarak sürdürmüştür (kral bir Ase, kutsal güce sahip —quorum quasi fortuna vincebat— bir yarı-tanrı —semideos id est ansis— olarak görülürdü). Dolayısıyla, kıtlık, hastalık salgını vb. durumlar kralın mistik yeteneklerinin yok olmalarından ziyade, fani bir beşer olarak, kutsal etkinliğini zayıflatıcı hatalı uygulamalarına bağlanırdı.[36, 37] Örneğin, tradisyona göre, antik İran'da kral Yima[38] —doğruluğa ilişkin temel Aryen erdemlilik kuralına riayet etmeyerek— yalan söyledi-

ğinden dolayı şanını ve mistik etkinliğini yitirmiştir. Ortaçağ'daki Fransız–Karolenj hanedanı devrinde hıristiyan din bilginleri toplanarak yönetim ve hatta kilise otoritelerinin hataları, sapmaları ve bunların yol açabileceği felaketler konusunu görüşmüşlerdir. Bunlar bu bağlamdaki son yansımalar olmuş ve giderek bu konu ihmal edilmiştir.

Bir kral, simgesel, güneşsel yenilmezliğini (ya da bozulmaz dengesini), invictus —sol invictus— ulaşılamaz, gayrıbeşeri bir merkez (Uzakdoğu deyimiyle "sabit merkez" olma durumunu) muhafaza etmek zorundaydı. Örneğin, Ormanlar Kralı Nemi destanında, bu kralın yakalanıp öldürülerek krallık ve ruhbanlık liyakatinin ondan alınması gibi bir konu işlenmektedir. Frazer, benzeri destanların, daha pek çok tradisyonda bulunduğunu ifade etmiştir. Burada, bir fiziksel mücadele biçiminde işlenen tema, aslında, yüce olan birşeyin —daha sonra değineceğimiz "kutsal yargılama"nın— maddeci bir biçime dönüştürülmesidir. Rahip–kral Nemi'nin destanında, kutsal meşe ağacından bir dal koparmayı başaran "kaçak bir esir"in Rex Nemorensis'in (rahip–kral'ın) karşısına çıkmak hakkını (ya da olanağını) elde edişiyle, aslında; ezoterik açıdan, sadece alt–doğa'nın bağlarından kurtulmuş olanların kutsallığa aday olabilecekleri belirtilmektedir. Kutsal meşe ağacı, pek çok tradisyonda, çoğu kez, yaşamın temel gücünü ve aynı zamanda bir zafer gücünü simgeleyen, "Dünya Ağacı"nın eşdeğeridir: Dolayısıyla, ancak bu güce ulaşan kişi Rex Nemorensis'in liyakatini elde etmeyi düşünebilirdi.[39] Bu liyakate ilişkin olarak, meşe ağacının ve aynı şekilde, Nemi'nin rahip–kralının egemen olduğu (rex) ormanın Diane ile ilişkili olduklarını ve Diane'nın da aynı zamanda Ormanlar Kralı'nın sevgilisi olduğunu belirtmek uygun düşer. Helenlerin Hesperides efsanesinden, kuzeyin Tanrıça İdun efsanesine ve Gael'in görkemli güzelliğe sahip tanrıçaların ve "Zafer Ağacı"nın bulunduğu diyar olan Mag Mell efsanesine dek (pek çok efsanede), ağaçlarla kadınlar ya da ölümsüz ve bilge tanrıçalar arasında daima simgesel bir tradisyonel ilişkinin var olduğu ifade edilmiştir.

Rex Nemorensis'e ilişkin olarak, aynı zamanda aşkın bilgelik ve ölümsüzlük gücü de olan Tanrıçanın kişiliğinde ya da Kutsal Ağaç'ta simgeleşmiş efsanevi "yaşam" gücüne sahip olmaktan ya da adeta bir evlilik gibi onunla tüm yaşamını birleştirmekten kaynaklanan bir hükümranlık erkinden söz edebiliriz.[40] Dolayısıyla, bu Nemi destanının genel temasını, pek çok başka tradisyonel destan ya da efsanede de görüldüğü üzere, Bir "Kahraman" veya "Galip"in ya (Herakles, Jason, Gılgamış, vd. efsanelerdeki simgesel ağaç ile ilişkili olan dişi figürleri gibi), ölümsüzlük meyvelerinin bekçileri olarak dolaylı bir kutsallığı olan; ya da gizemli yaşam gücünün, veya gayrı beşeri bir bilginin kişiliğinde doğrudan müşahhaslaştığı bir kadın ya da Tanrıçayı elde etmesi oluşturur.[41] Hatta bu kadın ya da Tanrıça, simgesel bir varoluşla, hükümranlık ilkesinin kendisi bile olabilir (kral olan şövalye ya da isimsiz destan kahramanının esrarengiz prensesi elde ederek kral olması).[42]

Hükümranlık erkinin dişi bir kökenden kaynaklandığının ifade edildiği bazı antik tradisyonlar için de aynı yorum yapılabilir.[43] Bu, daha sonra bahsedeceğimiz, dişierkilliğin tam zıddı bir durumdur. Kutsal Ağaç mefhumu Ortaçağ destanlarında da yer almaktadır: Son imparator, ölmeden önce, asasını, tacını ve kalkanını "Rahip Jean"ın (gömülü) olduğu yerde bulunan "Kuru Ağaç"a asmıştır.[44] Yine Roland da ölürken kırılmaz kılıcını bir "Ağaç"a asar. Frazer'e göre kaçak kölenin Ormanlar Kralı ile savaşmak için Nemi'nin kutsal meşe ağacından kopardığı dal ile Enee'nin cehenneme, yani görünmeyen âleme inerken kullandığı dal arasında simgesel içerikleri bakımından benzerlik vardır. Yine, II. Frederik'in "Rahip Jean"dan aldığı esrarengiz ihsanlardan biri de görünmez kılan (yani ölümsüzlüğe ve görünmez âleme götüren —Yunan tradisyonlarında kahramanların görünmezleşmeleri, onların ölümsüz âleme geçmeleriyle eşanlamlıdır) ve zafere ulaştıran bir yüzüktü: *Nibelungenlied* VI'daki kahraman Siegfried de görünmez olma yetisini kullanarak kutsal kadın Brunhilde'i mağlup eder.[45] Sigrdrifumal (4–6)'da Siegfried ile birlikte Brunhilde'nin de adı geçer:

Brunhilde kendini "uyandıran" kahramanlara en eski Cermen ve İskandinav yazıtlarındaki bilgeliğin ve zaferin formüllerini verir. Ormanlar Kralı efsanesindeki temalara, doğaüstü hükümranlık yetilerinin fiilen kanıtlanması gerekliliği görüşüyle birlikte olarak, çeşitli tradisyonlarda, Ortaçağ'ın sonuna dek, rastlanmıştır. Bir örnek verelim: Yüzyıl savaşının akabinde Venise, Philippe de Valois'dan krallık liyakatini kanıtlaması için kapalı bir alanda bir rakip ile çarpışmasını ister, bu bize Rex Nemorensis'i anımsatıyor.[46] O devire ait başka bir metinde de yine Philippe de Valois ile ilgili olarak şunları görüyoruz: "Eğer Philippe de Valois gerçekten iddia ettiği gibi Fransa kralı ise bunu aç aslanların içine girerek kanıtlasın, zira aslanlar gerçek bir krala hiçbir zaman saldırmazlar. Ya da gerçek kralların yaptıkları gibi hastaları iyileştirsin. Bunları başaramazsa kral olmadığını kabul etsin." Philippe de Valois'nınki gibi modern sayılacak bir devirde bile hükümranlık ile doğaüstü bir güce sahip olmak niteliğinin birbirinden ayrımlanamayacak hususlar olduğu tradisyonel görüşü karşımıza çıkmaktadır.[47] İlkeyi temsil etme ve işlevleri yerine getirme yetisi konusunda şöyle denir: "Kralların yüceliklerinin kaynağında, esas olarak, diğer insanlar için değil, salt onlar için indirilmiş kutsal erdem ve yetiler vardır".[48] Joseph de Maistre[49] şöyle der: "Krallar baştan aşağı Tanrı yapısıdır. Krallar ırkını O yaratır... Onları bir bulut içinde olgunlaştırır ve onlar oradan liyakatlerinin en büyük işareti olan şan ve şerefle taçlanmış olarak çıkarlar. Onlar artık kendilerindeki güçle şiddete ya da fazla düşünüp taşınmaya gerek duymaksızın yürürler: Bu, kolay kolay ifade edilemeyen, harika bir sükunettir. Bu, zamanı kendisine tâbi kılan bir özgürlüktür, somutlaşan bir erktir".[50]

NOTLAR

[1] Servius, *Aeneid.* , III, 268.

[2] Söz konusu olan kaynak Kuzey tradisyonundaki "*Mabinogion*"lardır.

[3] *Handbuch der klassich. Altertumswissenschaft*, Berlin, 1887, cilt IV, s. 5-25.

[4] *Mânavadharmaçâstra* (Manu Yasaları), VII, 8:VII, 4-5.

[5] Buna karşın, Yunan ve Roma'da, krallar —politik anlamda liderleri oldukları toplumların, aynı zamanda birer yüce törensel önderi, kutsal kralı *(rex sacrorum)* olarak— ruhbanlık görevlerine lâyık olamadıklarında, krallıklarını sürdüremiyorlardı. bkz. Fustel de Coulanges, *La Cite antique*, Paris, 17, 1900, s. 204.

[6] *Nitisâra*, IV, 4.

[7] *a.g.e.*, I, 63.

[8] A. Moret, *Le rituel du culte divin en Egypte*, Paris, 1902, s. 26-27; *Du caractère religieux de la Royauté pharaonique*, Paris, 1902, s. II.

[9] Bu simgeselliğin daha sonra imparatorluk Roma'sında da görülüşüne ilişkin olarak, bkz. F. Cumont, *Textes et Mon. figures relatifs aux mystères de Mithra*, v. II, s. 27. Kaldelilerde de kral "tüm insanlığın güneşi" olarak nitelenirdi (Bkz. C. Maspero, *Histoire ancienne des Peuples de l'Orient class.*, Paris, 1895, v. II, s. 622).

[10] F. Spiegel, *Eranische Altertumskunde*, Leipzig, 1871, v. III, s. 608-9.

[11] A. Weber, *Râyasûrya*, s. 49.

[12] *Artbara-Veda*, XII, I-4-5.

[13] Saglio, *Dict. des Antiquités grecques et romaines*, v. IV. s. 1384-1385.

[14] Empereur Julien, *Helios*, 131 b, ve 134 a-b, 158 bc.

[15] E. Kantorowicz, *Kaiser Friedrich* II, Berlin, 1927, s. 629.

[16] Spiegel, *a.g.e.*, c. II, s. 42-44, c. III, s. 654; F. Cumont, *Les Mystères de Mithra*, Brüksel, 1913, s. 96 ve d.

[17] *Hvarenô*'ya ilişkin olarak, bkz. *Yasht*, XIX, örneğin 9: "Herşeye egemen, selamet, mutluluk ve bilgelik sahibi yüce muzaffer güç Mazda'nın şanlı hükümranlığı —*havaêm hvarenô*— karşısında boynumuz kıldan incedir".

[18] Firmicus mat., *Mathes.*, IV, 17, 10; Mamert., *Paneg. Max.*, 10-11.

[19] Moret, *Royauté phar.*, *a. g. e.*, s. 21, 98, 232. Güneşin yörüngesini andıran "dairevî bir dönüş" hareketi bu törenlerin bir evresini oluşturuyordu. Yine, Horus'un Tifon-Set'e karşı kazandığı zaferin büyüsel bir çağrıştırımını oluşturmak üzere, Kral'ın yolu üzerinde tifonu (bir tür yılan) temsilen bir hayvan kurban edilirdi.

[20] *a.g.e.*, s. 255'deki hiyeroglifle yazılmış deyim: (Tanrıdan Kral için gelen vahiy) "Seni yaşam ve güç ile doldurdum, yaşamın, sağlığın ve gücün için ilahi rahmet sana yardımcıdır"; ve s. 108-9: "Seni yaşam ve güç ile doldurması ve sana ebedi huzuru sağlaması için, iki âlemin kralı olan baban Amon-Ra'nın tapınağına yönel".

[21] Moret, *a.g.e.*, s. 42-3, 45, 48, 293, 300.

[22] Altının, hindu tradisyonundaki bu kudsiyetle ilişkili niteliğine daha önce değindik.

[23] A. David-Neel, *Mystiques et Magiciens du Tibet*, Paris, 1929.

[24] C. Maspero, *La Chine antique*, Paris, 1925, s. 144-145.

[25] *Tao-Te-King*, XXXVII; bu ifadeler, LXXIII'deki deyişlerle ("çaba sarfetmeksizin yenmek, hükmetmeksizin itaat ettirmek, çağırmadan getirmek, birşey yapmadan etkili olmak") karşılaştırılabilir.

[26] *Lun-Yü*, XII, 18-19. Yine, bu tür, içten etkinlik tarzındaki "erdem, fazilet"e ilişkin olarak, bkz. (İlahi etkilerin en ileri derecede gayrıcismani bir nitelik taşıdıklarının; "Onların koku ya da seslerinin olmadığının; beş duyuya hitap etmediklerinin" ve "en hafif bir tüy kadar latif olduklarının" belirtildiği), *Tsbung-yung*, XXXIII, 6.

[27] *Tsbung-yung*, XXVI, 5-6, XXXI, I.

[28] A. Reville, *La religion chinoise*, Paris, 1889, s. 164-5.

[29] *Tsbung-yung* (XXII, I, XXIII, I)'de mütekamil ya da ermiş kişilerin Yerin ve Göğün ilahi güçlerine beşeriyetin tekamülü için yardımcı olabilecekleri; bu nedenle de, onların, Yerin ve Göğün (ilahi) güçlerinden ayrı olarak üçüncü bir güç kuşağı oluşturdukları belirtilmektedir.

[30] *Lun-Yu*, VI, 27:"Ermişlik sabitliği oluşturur, ki bu durum çok az kimseye nasip olur".

[31] Reville, *La religion chinoise*, Paris, 1889, s. 58-60, 137: "Çinlilerde İmparatorluk görevi ile İmparatorun kişiliği net olarak ayrı tutulur. İmparatorluk işlevi, İmparatorun kişiliğini de —onu layıkıyla yerine getirebildiği ölçüde— dönüştürüp kutsallaştıran, ilahi bir nitelik taşır. İmparator tahta çıktığı zaman, daha önceki isminden feragat eder ve onun yerine kendinin seçtiği ya da seçilen —İmparatorluğa uygun— yeni bir isim alır. Çin'de, İmparator, beşerüstü bir varlığı olan; doğa'nın büyük güçlerinden birini oluşturan; Güneş ya da Kutup Yıldızı gibi bir varlıktır. Kitlenin her tür hoşnutsuzluk ya da ters tutumu (imparatorun) kişi olarak, etkinliğini yitirmeyen yüce ilkeye uymadığını ifade eder; bu, imparatorun, kişi olarak tutarlı ya da tutarsız oluşuna ilişkin ilahi bir işarettir."

[32] G. Frazer, *The Golden Bough*, I.

[33] Aristote., *Pol.*, VI, 5, 11; bkz. III, 9.

[34] *Cyrop.* VIII, c. 26; VI, c. 17.

[35] Frazer, *The Golden Bough*, İtalyanca'sı, Roma, 1925, c. II, s. II ve d. Levy-Bruhl (*La mentalité primitive*, Paris, 1925, s. 318-337, 351) "ilkel" denilen topluluklardaki, —başarının daima ilahi gücün yardımı ile elde edildiği şeklindeki diğer bir görüşle bağlantılı olan— "her talihsizliğin boş

ya da yanlış inançtan kaynaklandığı" görüşüne değinerek gün ışığına çıkarmaktadır. Aynı anlayışın daha yüksek bir biçimde ifadesi için, yani Mazda hvareno'suna ya da "şan, şeref"ine ilişkin olarak, bkz. Spiegel, *Eran. Altert.* , *a.g.e.* , III, s. 598-654.

[36] Jourdanes, XIII, W. Golther, *Handbuch der germanischen Mythologie.* Leipzig, 1895, s. 194.

[37] M. Bloch, *Les Rois thaumaturges.* Strasbourg, 1924, s. 55-58.

[38] *Yasht,* XIX, 34-35. Yima'nın, rahip, savaşçı ve "*ziraatçı*" olarak, üç ayrı niteliğiyle ilişkili olarak hvareno'nun (şeref, şan ve liyakatin) varlığı ya da yokluğu söz konusudur.

[39] Hindu tradisyonundaki *açvattha* ağacının kökleri yukarıda, göklerde, yani görünmez âlemdedir (bkz. *Kâthaka-Upanishad.* VI, 1, 2; Bhagavadgîtâ, XV, 1, 2). Bu metinlerin ilkinde, bu ağacın yaşamsal güç *(prâna)* ve yıldırım ile olan ilişkiselliğinin belirtilmesinde, diğer örneklerinin arasında Firavun'un asasındaki "güç"e gönderme yapılmaktadır. Bunun zafer ile ilişkisi konusunda, bkz. *Atharva-Veda* (III, 6, 1-3, 4). Burada, Vrtra'nın vurucu gücü olarak, açvattha, Savaş Tanrısı İndra'nın müttefikidir ve ona şöyle bir övgü yöneltilir:" Bir boğa gibi karşı konulmaz biçimde saldırarak muzaffer olan sen ile, ey Açvattha, düşmanlarımızı mağlup edebiliriz."

[40] Mısır tradisyonunda kralların "isimleri" Tanrılarca, kutsal ağaç ashed'in üzerine yazılır ve orada "ebediyen" yazılı kalır (bkz. Moret, *Royauté Pharaon.* , 103). İran tradisyonundaki, Perslerin kutsal hükümranlık prototipi olan Zerdüşt ile bir ağacın tepesinde bulunan kutsal bir ağaç arasında ilişkisellik vardır. (Bkz. Spiegel, Er. *Altert.,* s. 688). Ağaca ve tanrıçalara ilişkin yaşam ve ölümsüzlük konularında genel bilgi için bkz. Goblet d'Alviella, *La migration des Symboles,* Paris, 1891, s. 151-206. İran tradisyonunda geçen, ölümsüzlük kaynağı, Gaokena ağacına ilişkin olarak bkz. *Bundahesh,* XIX, 19; XLII, 14; LIX, 5. Son olarak; "İşte, doyumsuz arzuları söndüren (ya da tatmine ulaştıran) bitki. Bu bitkinin adı: Ebedi Gençlik" deyişiyle ifade edilen, yarı-tanrısal Gılgamış çağındaki, bir bitkinin de benzeri bir nitelik taşıdığını belirtelim.

[41] Frazer, *Gold. Bough,* I, s. 257-263.

[42] P. Folff-Windegg, *Die Gekrönten,* Stuttgart, 1958, s. 114, ve devamı. Kutsal kadın ile ağaç ve kutsal hükümranlık arasındaki bağlantı konusunda yine bkz. *Zohar*'ın deyişleri (III, 50b; III, 51a ve :II, 144b, 145a). Roma tradisyonundaki, kökeni anaç ve muzaffer *Venüs*'e dek uzanan, soylu Julia sülalesi için de benzeri özellik söz konusudur. Japon tradisyonundaki, daha yakın zamana dek varlığını sürdüren, İmparatorluk gücünün kökeni bir Güneş Tanrıçasına —Amaterasu Omikami— bağlanmaktaydı ve tahta

geçiş seremonisinin temel momentini İmparatorun Tanrıçaya "Yeni yiyeceği sunma" jesti —*dajo-sai*— oluşturmaktaydı.

[43] Örneğin, Antik Hint'te, krallığın kökeni, kralı seçen ya da "onunla ilişki kurarak" onun beşeri olmayan hanımı haline gelen, kutsal ya da yarı kutsal bir Kadın figürüne —Shiri, Lakshimi, Padma, vb.— bağlanmaktaydı. Bu konuda bkz. *The cultural heritage of India*, Calcutta, c. III, s. 252, ve d.

[44] A. Graf, *Roma nelle memorie e nelle imaginazioni del Medioevo*, Torino, 1883, c. V. s. 488; J. Evola, *Il mistero del Graal*, Milano, 1952.

[45] Graf, *a. g. e.*, II, s. 467.

[46] Bu kavram ilerde açıklığa kavuşturulacaktır. Burada, bu mücadelenin genel olarak şövalyelik Orta-Çağ'ındaki yargıç kararıyla yapılan düellolar benzeri yalnızca maddesel yönü ifade edilmektedir. Tradisyonel görüş açısından, galipler beşer-dışı bir enerjiye sahip oldukları için galip gelmekteydiler ve galibiyetleri ölçüsünde de beşer-dışı bir enerjiyle dolmaktaydılar: bir müsadelenin, birinin "düşüşü" (ya da mağlubiyeti) ile diğerinin "yükselişinin" çakışması şeklindeki, iki moment.

[47] Bloch, *Rois thaumat.*, a. g. e. s. 16. Tradisyona göre, Roma imparatorları Adrien ve Vespasien de şifacılık gücüne sahiptiler (Tacite, *Hist.* IV, 81; Suetone, *Vespas.*, VII). Şifacılık gücünün kralların giysilerine dek nüfuz ettiği görüşüne Karolenjlerde de rastlanır; Fransız krallarında, Robert le Pieux'den, İngiltere krallarında ise Edouard le Confesseur'den (Günah-çıkarıcı Edward) İhtilal dönemine dek şifacılık gücü hanedan yoluyla geçer; önceleri her tür hastalık iyileştirilebilirken, giderek bu iyileştirilebilen hastalık sayısı azalır ve Pierre Mathieu'nun deyimiyle, "hıristiyan camiasında varlığını sürdüren yegane mucize olarak", binde bir gerçekleşen bir mucize haline gelir. (Bkz. Bloch, *a.g.e.*, giriş ve s. 33, 40, 410). Yine, bkz. C. Agrippa (Occ. phil., III, 35): "Bu nedenledir ki, krallar ve ruhban sınıfı adil olurlarsa yeryüzünde kudsiyeti temsil ederler ve kutsal güce sahip olurlar. Sadece dokunmakla bile hastaları iyi edebilirler...".

[48] C. d'Albon, *De la Majesté royale*, Lyon, 1575, s. 29.

[49] J. de Maistre, *Essais sur le principe generateur des constitutions politiques*. Lyon, 1843, s. XII-XIII.

[50] İran tradisyonuna göre de, kişideki asil bir nitelik er ya da geç kaçınılmaz biçimde kendini belli eder, (Bkz. Spiegel, *Eran. Altert.*, III, s. 599). Metindeki, J. de Maistre'den alıntılanmış olan pasajda, mistik zafer anlayışı —krallığın en büyük kanıtsal işaretinin "kendini empoze etmesiyle" oluşacağı şeklinde— tekrar karşımıza çıkmaktadır.

3

Kutup simgesi – barış ve adaletin efendisi

DAHA SONRAKİ DÖNEMLERİN—değişik bağlam ve niteliğe bürünmüş figürasyon ve örneklemelerle de olsa— tümüyle aynı noktaya yönelik olan efsanelerinde de bütünsel ya da özgün bir hükümranlık anlayışının varlığını görüyoruz.[1] Buna bir ilk örnek olarak, Hinduların cakravarti "Evrensel Efendi" mefhumunu verebiliriz. Burada, tradisyonel ilkeye uygun özel etkinlikleriyle krallık erkinin ideal bir örneğini görebiliyoruz. Cakravarti sözcüğü "Çarkın Efendisi", "Çarkı döndüren" anlamına gelir.

Burada içsel bir duruma, içsel bir varlığa tekabül eden "merkez" mefhumu tekrar karşımıza çıkmaktadır. Çark gerçekte, samsara'nın, tekamül sürecinin, "teselsül çemberi"nin ya da eski Yunanlıların deyişiyle "mukadderat çarkı"nın —rota fati— simgesidir. Sabit merkezi alt-doğa'ya tâbi güçlere egemen olup, onları daha yüksek ilkelere yönelten manevî istikrarlılığı ifade eder. Cakravarti de bir tür dharmaraja'dır, yani "Yasa'nın Efendisi" ya da "Yasa Çarkı"dır.[2] Kong-tseu'de bu bağlamda şöyle bir ifade vardır: "O göksel erdemle hükmeden kutup yıldızına benzer. O yerinde sabit

durur ama tüm yıldızlar onun etrafında döner".[3] Kökeni buradan kavranan "ihtilal" kavramının, aslında, bir devindiricinin çevresinde örgenleşmiş eylem olarak, özgün bir anlamı vardır. Oysa, bu kavram, modern çağda, bozgunculukla, yıkıcılıkla eş anlamlı hale gelmiştir.

Bu bağlamda, tradisyonel simgesellik açısından bakıldığında, hükümranlık, genelde, bir kutup oluşturur. Örneğin, (kuzey tradisyonunda kutsal diyar olarak kabul edilen) Midgard'a ilaveten, Eflatun da, tüm geleceğin müşahede edilebildiği bir tür kutupsal merkez olan bir (diğer) kutsal yerde Zenon'un Tanrılarla Atlantik'in kaderini tayin eden görüşmeler yaptığını anlatır.[4] Yine, yeryüzünde yüce bir işlevi olan bir "dünya merkezi"nin var olduğunu savunan bazı tradisyonlarda da bir tür Cakravarti mefhumu vardır. Hükümranlık erkine ilişkin belli başlı simgeler de bu görüşü teyid eder niteliktedir. Bu bağlamda, dünya eksenini simgeleyen krallık asası en başta gelir.[5] Yine, üzerinde üzerinde devinimsiz oturulan krallık tahtı, "yüksek" makam da Kutup'un ihtiramını ve hareketten münezzeh merkezi simgeler ve aynı zamanda içsel, metafizik olanın da ifadesidir. Çoğu klasik mezheplerde (tarikatlarda) inisiyelerin, kralların tahtın üzerinde kıpırdamadan oturmalarına benzer biçimde bir taburede devinimsiz oturmaları hükümranlığın doğasıyla inisiyasyonun doğası arasındaki özel ilişkinin somut bir kanıtıdır.[6,7] İnisiyasyonda bu törel davranışa (devinimsiz oturmaya) o denli önem verilir ki: bir tür irşad, hatta bazı durumlarda "Tanrı katına ulaşmışlık" göstergesi olarak kabul edilir.[8]

Asur–Babillilerin ziggurat denilen piramit–teraslarında; (Ecbatane örneği) İran imparatorluk kentlerinin (mimari) düzeninde ve ideal Cakravarti Sarayı imgesinde, dünyanın düzeninin sabit bir merkezin etrafındaki hiyerarşik yapısı, mimari açıdan, simgesel olarak ifade edilmiştir. Bu merkez, uzaysal olarak orada bulunan hükümdarın tahtına tekabül ediyordu. Hellade'da görüldüğü gibi, bazı inisiyasyon tarzlarında Mandala törenlerinde, şeytani ve maddesel plandan, aşamalı olarak, kutsal plana geçip bir merkeze ulaş-

mak olgusu dramatize edilirdi. Mukatabisheka törenlerinde ise krallık ya da papalık tacını giymek söz konusudur: Mandala aşamasına gelen, yani "alt–doğa"nın güçlerine egemen olan kişi kral (ya da papa) tacı giyerdi.[9] Aynı bağlamda Site–Devlet'in egemen, merkezî bir yerinde bulunan kutsal yapı ziggurat'a Babilliler "yeryüzünden göğe yükselen üçgen biçimli taş", Larsalılar ise "gök ile yeryüzü arasındaki halka (yeri göğe bağlayan halka)" derlerdi.[10] Burada "taş" ve "köprü" simgelerini görüyoruz. Bunlar birbiriyle ilişkili önemli simgelerdir. Aynı tekabüliyeti, değişmez, sabit (mutlak) mefhumuna ilişkin ifadelerde de görüyoruz. Hint–Aryen hükümdarlık kutsama törenlerinde şöyle bir söylem yer alırdı: "Sıkı ve sağlam ol... Gevşemek yok. Dağlar gibi yıkılmaz ol. Gök gibi güçlü ol ve iktidarı avucunda sıkı tut. Yer, gök ve dağlar da sert ve sağlamdırlar. Tüm canlılar da ve dolayısıyla insanların hükümdarı da sert ve sağlamdır".[11] Eski Mısır'ın taç giyme törenlerindeki söylemlerde de ana temayı, "Yaşam–güç" ögesiyle birlikte, değişmezlik, sabitlik oluştururdu.

Daha önce belirttiğimiz üzere, "yaşam–güç" ögesi ateş simgesiyle ifade edilirdi, "sabitlik" de "kutsal direk ya da ışınların üstünde dinlenen (sabit duran) güneş Tanrıları" simgesiyle ifade edilirdi[12] Tüm bunlar inisiyatik düzene yöneltici nitelik taşırlar, zira bunlar soyut fikirlerden ibaret değildi: Mısır anlayışına göre, "yaşam", "güç" ve "sabitlik" ile birlikte, bir içsel durum ve aynı zamanda, bir kraldan diğerine geçerek onlara doğa–üstü bir destek sağlayan, gerçek bir akışkan olarak bir enerji, bir cevher (virtus) de vardı. "Değişmezlik" durumu, ezoterik açıdan, göksel (olympique) "barış" ögesini de içerir. "Kadim iktidarlarını Yüce Tanrıdan alan" krallar "(gözün gözü görmediği) fırtınada barış ışığı saçarlar".[13] "Şeref", "merkez" oluşturmak ve değişmezlik ögelerinden sonra —diğerlerine nisbeten daha yakın zamanlara dek sözü edilen— "barışçılık" da hükümranlığın temel ögelerinden biridir (örneğin, Dante, Şarlmayn'dan barışçı imparator diye söz eder). Doğal olarak burada söz konusu olan kutsallık dışı, yalnızca görünüşte olan

—hatta, analojik bir yansıma olarak— politik düzeyle ilişkili bir barış değil; daha önce değinmiş olduğumuz, "muzaffariyet sağlayıcı" ögeden yoksun olmayan, içsel ve pozitif bir barıştır ve bu nedenle de bir (ateşkes benzeri) durma ya da durdurulmayı değil de, bir edimsel mükemmelliği, bir saf, eksiksiz ve kendiliğinden barışı ifade eder. Bu, doğaüstü'nün gerçek belirtisi olan bir sükunettir.

Kong-Tze'ye göre[14]; hükümranlık için seçilmiş olan kişide, alelade kişilerde olmayan, ilkesel bir "sabitlik, sükunet ve durağanlık" vardır: "Onun anlık coşkusal devinimleri yoktur, o sonsuzluğa kavuşmuştur". Dolayısıyla, söz konusu olan; dayanılmaz bir üstünlük ifade eden ve aynı zamanda hem dehşete düşüren, hem de saygı uyandıran, tümüyle egemen olunmuş ama her an harekete geçmeye hazır, aşkın bir gücün varlığını derhal hissettirerek mücadelesizce kendini empoze eden ve karşı tarafı savunmasız bırakan bir sakin yüceliktir, "numen"dir.[15] Gerçek önderdeki, aşkın anlamda, hükümranlık (imperium) ve sonsuzluğun (aeternitas) işareti olan pax romana ve (pax) augusta, bu niteliklerin evrensel (ve tarihsel) bir gerçekleştiriminin ifadeleri olarak kabul edilebilirler. Yine, asaletin artık dünyevi bir niteliğe bürünmüş olmasına rağmen, hâlâ pek çok aristokratik kişinin belirgin özelliğini oluşturan yüksek ahlâk, etkin sükunet, Kadir-i Mutlak'a tam itaatten gelen metanet, hükümranlığa özgü, manevî ve müteal anlamda bir barışçılığın yansımaları olarak kabul edilmelidirler.

Nasıl ki, varlığın aşağı durumlarının simgesi, Batı simgeselliğinde, genelde, beşeriyetin varoluş koşulu olarak kabul edilen toprak ise —antik çağ'da beşerin (homo) topraktan (humus) türediği inancı vardı— varlığın bir diğer durumunun, yani hükümranlığın simgesi de dağların zirveleri, yani toprağın gökyüzüne yükseldiği noktalardır.[16] İran mitolojisinde hvareno'nun (mistik hükümranlık gücünün) kaynağı bir dağdır: Işık Tanrısının yarattığı yüce Ushi-darena dağı.[17] Ve bu tradisyona göre —Veda tradisyonunda da olduğu gibi— kutsallaştırıcı ilkeyi simgeleyen haoma ya da soma (beşeri varlık) yüksek dağlarda yetişmişti.[18, 19] Bu bağlamda, kral ve

prenslere verilen ve modern çağlara dek süregelmiş olan, "altes" ve özellikle (dinginliği de vurgulayan) "altesse serenissime" sıfatlarının özgün anlamı —yüksekte bulunan bir taht için de söz konusu olabilecek olan— "zirve" ya da "kutup"tur. Yeryüzünün (en) yüksek yeri, evrene egemen bir yer olan "Selamet Tepesi" (mont du salut) ya da Rudra Tepesi'dir[20] ve —Hıristiyanlığa "paradis" (cennet) şeklinde geçmiş olan Kalde terimi pardes ile ilişkili— Sanskritçe paradesha teriminin sözlük anlamı "zirve" ya da "en yüksek yer"dir. Dolayısıyla, yüceliğe giden, "Zeus'un yolu"[21] olan Olimpos Dağı ya da Batının zirvesi de bu bağlamdadır. Yine bu bağlamda —varlığın semavi hallerini temsil eden Tanrıların ikamet ettikleri yerler olarak— diğer tradisyonlardaki tepe ya da zirveler; örneğin, "Yer ile Göğü birleştiren köprü"nün bulunduğu Çinvat Tepesi[22]; dünyanın merkezi ve kutbu olan, simgesel Meru Dağı ve kutsal hükümranlık ve vekaletle ilişkili tüm diğer yüksek yerler zikredilebilir.[23] Daima kar ile kaplı olan çok yüksek dağların kadim, vahşi ve gayrıbeşeri olan yüceliği, erişilmezliği ve ürkütücülüğü bu tradisyonel simgeselliğin görünür psikolojik dayanaklarını, temellerini oluşturur.

Özellikle Aryen Kuzey tradisyonunda (Helgafell ve İrlanda'daki Krosslohar'ın gerçek örneklerini oluşturdukları) "dağ tepeleri" ve "zirveler" çoğu kez kahramanların ve kutsal kralların ikametgâhı, Walhalla ve Tanrıların (ya da Ases'in) dünyanın merkezindeki (ya da kutbundaki) ikametgahı olan (Mitgard'daki) diyar, tepesinde, bulutların arasından sonsuz bir ışığın parladığı ve Odin'in, Hildskjalf eteklerinden tüm yeryüzünü gözetlediği, kutsal Cermen krallarının kadim ikametgahı, "semavi bir dağ" —himinbjorg— olan, görkemli kutsal diyar —glitnir halaktland— olarak nitelenen "Asgard" ile aynı bağlamda kabul edilir.[24]

Ayrıca, "zirve", kimi kez de, manevî uyanışa ermiş olan varlıkların kayboldukları (sonsuza karıştıkları) yeri simgeler. Örneğin, kadim Budizmdeki "nâmağlup, kendi kendilerine uyanarak bağlarından sıyrılmış, ermiş insanların" içinde ikamet ettikleri "Pey-

gamber Tepesi".[25] Bu simgesellik hükümranlık (krallık ve imparatorluk) mefhumuyla da ilgilidir. Şarlmayn'ın, I. ve II. Frederik'lerin "dağda" kaybolduklarına ve bir gün, yine dağda, ortaya çıkacaklarına ilişkin oldukça ünlü Ortaçağ destanlarında da bu tema işlenir.[26] Bu, "dağın altındaki" mekan simgesi "dünyanın kralı"nın bulunduğu gizli bir yerin ve dolayısıyla "yüce" bir merkezin var olduğu mefhumuyla ilgilidir.

En eski Helen inanışlarına göre "kahramanların" öldükten (ya da kaybolduktan) sonraki mekanları sadece yüksek bir dağ değil, bir "ada" da olabiliyordu. Hindu tradisyonunda da "ateş ve göz kamaştırıcı ışık" olan Naravana'nın egemen olduğu ermişlerin ve "gerçek hayatı yaşayanların" simgesel diyarı bir "ada" idi: "Kuzey'in Beyaz Adası" —leuke. Yine, bazı Uzakdoğu tradisyonlarındaki, üzerinde, tepesinde müteal insanların —Chen Jen— yaşadığı ve yönetmeyi iyi bildiklerini sanan Yu gibi bazı prenslerin oraya gidince gerçek yöneticiliğin ne olduğunu anladıkları bir dağ bulunan, destansı Ada da bu bağlamdadır.[27] Ancak, bu bağlamda, "bu harika beldelere, kara ya da deniz yoluyla değil de, yalnızca zihin yoluyla ulaşılabilindiğine" ilişkin bir ifadeyi de belirtmek önem taşıyor.[28] Genel olarak, "ada" bir istikrarın, (sularla çevrili olması açısından) huzur içinde, münezzeh bir beldenin simgesidir.

İmparator Fo–hi'nin metinlerinin yorumlarında bu "ada"da yaşayan "ermiş insanlar" mefhumuyla hükümranlık mefhumu arasında bir ilişki olduğu vurgulanır.[29] Tradisyon âlemindeki efsaneler arasında yaptığımız bu gezinti ile kutsal hükümranlığın anlamı konusunda, krallıkla ilgili simgelerle varlıkların aşkın hallerine ve inisiyatik liyakat ve saygınlığa ilişkin simgeler arasında birbirine paralel ve eşdeğer anlayışların bulunduğunu görmüş olduk.

Evrensel yönetici, "Barış'ın Efendisi" (Cakravarti), aynı zamanda "Yasa"nın (ya da düzenin, —rta) ve "adalet"in efendisidir. O "dharmaraja"dır Batı uygarlığında "barış" ve "adalet" mefhumları yüce anlamından saptırılmış bir biçimde —politik mahiyette— de olsa, Hohenstaufen ve Dante'ye dek hükümranlığın iki temel

ögesi olarak varlıklarını sürdürmüşlerdir.[30] Bu ögeleri, "Evrensel Efendi" figürasyonlarından biri olan, Salem kralı, esrarengiz "Mekkisedek" efsanesinde de görüyoruz. Réne Guénon, Mekkisedek isminin, İbranicede, "Adil Kral" anlamına geldiğini belirtmiştir. Salem ismi de bir kenti değil —Paulinyen yoruma göre— "barış"ı (selameti) ifade etmektedir.[31] Tradisyona göre Mekkisedek'in kudsiyeti İbrahim'inkinden yüksektir. Dolayısıyla, Jibelin ideologlarının kiliseye karşı Mekkisedek'in krallık dinini övdükleri sıralarda, Mekkisedek'in, Ortaçağ'a değgin muammalı "Üç Halka" (Trois Anneaux) allegorisinde yer alan gerek Hıristiyanlığın gerekse Müslümanlığın gerçek dinin ne olduğunu bilmedikleri şeklindeki ifadesindeki derin anlama da burada sırası gelmişken işaret edilebilir. Paulinyen'lerin rahip kral Mekki Sedek'in "anasız, babasız ve nesebsiz" olduğu ve "hayatta herhangi bir amacı ve ilkesinin" bulunmadığı şeklindeki iddialarına gelince: Bunlar, gerçekte, tıpkı Uzakdoğu deyimi "Göğün Oğlu", Mısır deyimi "Ra'nın Oğlu", vd. gibi, Kutsal Hükümranlığın kişilik–üstü'lüğünü, ve bu hükümranların beşerden doğma değil de "Yücelerden" gelme olduklarını ve tükenmez, "ezeli ve ebedi" bir erk'in yeryüzündeki tezahürü olduklarını belirtmeye yöneliktirler.

"Adaletin kralı" bu düzeyde, *dharmaraja*, yani "evrensel efendi" ile eşdeğerdir. Ancak, bu adalet mefhumu değinmiş olduğumuz "barış" mefhumu gibi yüce anlamda alınmalıdır. Gerçekten Sanskritçe'de dharma, "saf doğa" var oluşun özgün yasası anlamına da gelir. Dolayısıyla, burada yaşamın tüm biçim ve işlevlerini —herkesin kendi doğasına (*svadharma*) uygun olarak— doğaüstü bir amaca yönelik bir biçimde, "doğruya ve gerçeğe" göre ve hiyerarşik olarak düzenleyen temel bir hukuk söz konusudur. Bu adalet mefhumu —"ütopyacı" soyut bir model olmanın ötesinde, pek çok bakımdan daha eski devirlerdeki tradisyonel kurumların bir yansıması olarak değerlendirilmesi gereken— Eflatuncu Devlet anlayışında da vardır. Eflatun'da, Devletin şahsiyetinde tebarüz etmesi gereken Adalet mefhumu ile herkesin üzerine düşeni, doğasına

uygun olanı yapması ilkesi (cuique suum) arasında sıkı bir ilişki vardır. Böylece, "adaletin kralı" ya da "evrensel efendi" aynı zamanda esas "yasa koyucu"dur —Aryen Hint'te Dharmanga denilen, bölgesel, törel sistemlerce oluşturulan her kutsal "etik bütün"deki bireysel ve kollektif yaşam kıstaslarına uygun olarak —kast'ların kurucusudur, iş bölümünü ve töreleri oluşturandır. Bu ise hükümranlık işlevi açısından gerçek bir müteal görüşten kaynaklanan bir bilgi erkini gerektirir. Canlıların temel yaşam kurallarını en ince noktalarına dek ve eksiksiz olarak anlayabilmek kapasitesi Uzakdoğu düşünüşünde otorite ve hükümranlığın temelini oluşturur.[32] Mazdekî inanışına göre krallık "şanına" —hvorrai kayani— sahip olmak, aynı zamanda bir doğaüstü zeka erdeminin de belirtisiydi.[33,34] Gerçekte, bilgelik ya da "filozofluk" ile kastedilen "gerçekten var olan"ın ilmidir, yoksa imgesel ve (salt) duyusal olanların değil.[35] "Bilge" terimiyle de bu bilgiye sahip olan ve gerçeğin müteal ve normatif yönünün doğrudan bilgisine sahip olarak adil yasalar kurabilen kişiler kastedilmektedir.[36] Sonuç olarak: "Devletin bilgelerin egemenliğinden uzak kaldığı, kralların gerçek bilgelikten yoksun kaldıkları ve bilgelik ile politik güç aynı hedefe yönelmedikleri ölçüde, ayrı yapılardaki doğal güçler birbiriyle çatışacak ve beşeriyet kötülükten kurtulamayacak."[37]

NOTLAR

[1] R. Guenon, *Le Roi du Monde*, Paris, 1927 (söz konusu yapıtta bu tür pek çok tradisyon bir araya getirilerek, mükemmel bir biçimde yorumlanmıştır).

[2] Bu tradisyonda "çark" (ya da tekerlek) aynı zamanda "zaferle" ilişkili bir anlam da taşır: Kutsal çark, seçilmiş kişinin, bir tekerleğin ilerleyişi gibi, önüne çıkana hakim olup devirerek ilerleyişinin simgesidir. (Bkz. *Dighanikâyo*, XVII'deki "Grand Magnifique" (Şanlı, Yüce Kişi) efsanesi);

aynı zamanda, düzenleyici bir işlevi olması ölçüsünde, Vedalardaki (*Rg-Veda*, II, 23, 3) düşmanları darmadağın eden, ışıklı (nurlu) dirlik ve düzen, (rta), çarkını simgeler.

[3] *Lun-Yu*, II, I.

[4] Platon, *Criton*, 121 a-b.

[5] R. Guenon, *Autorité spirituelle et pouvoir temporel*, Paris, 1929, s. 137.

6-Platon, *Eutyphron*, 277 d.

[7] V. Macchioro, *Zagreus*, Floransa, 1931, s. 41-42; V. Magnien, Les mystéres d'Eleusis, Paris, 1929, s. 196.

[8] Macchioro, *a.g.e.*, s. 40; K. Stoll, *Suggestion u. Hypnotismus in der Völkerpsychologie*, Leipzig, 1904, s. 104.

[9] G. Tucci, *Teoria e pratica dei mandala*, Roma,

[10] Dawson, *The age of the Gods*, Londra, 1943, VI, 2.

[11] *Rg-Veda*, X, 173.

[12] Moret, *Royauté Pharaon*, s. 42-43.

[13] *Corpus Hermeticum*, XVIII, 10-16.

[14] *Lun-Yu*, VI, 21.

[15] Nasıl ki Antikite'de zigzaglı asa figürü ve Firavun'un uraeus'u ile simgeselleştirilen yıldırımın gücü basit bir güç değildiyse, aynı şekilde, tradisyonel saray seremonileri de bir dalkavukluk vb. ürünü değillerdi, kökenleri(kutsal) hükümranlık gücünün kişiler üzerinde yarattığı etkilere dayanıyordu. Örneğin, XII. hanedandan bir Mısır kralının huzuruna kabul edilen birinin izlenimlerini aktaralım: "Majestelerinin huzuruna girince yüzüstü düştüm ve bilincimi yitirdim. Tanrı bana gönül okşayıcı sözler etti, fakat ben körelmiş gibiydim. Dilim ve azalarım tutulmuştu, kalbim âdeta çarpmıyordu ve yaşam ile ölüm arasındaki farkı anladım." (G. Maspero, *Les contes populaires de l'Egypte ancienne*, Paris, 1889, s. 123 ve d.). *Mânavadharmaçâstra*, VII, 6: "(Kral) tıpkı güneş gibi gözleri ve gönülleri yakar, ve hiç kimse ona doğrudan bakamaz."

[16] Parsisler ile İranlıların tapınak ya da sunaklarının olmayıp da adaklarını dağ tepelerinde yapmalarının rastlantısal olmadığı buradan anlaşılabiliyor. (Herodote, I, 131). Aynı şekilde, Diyonizos ayinlerinde raks ederek kendilerinden geçenler dağlarda koşuştururlardı ve bazı metinlerde, Buda Nirvana'yı yüksek bir dağa benzetir.

[17] Yasht, XIX, 94-96. Aynı metinde (XIX, 48, ve d.) yaşam güdüsü ve yaşa-

ma bağlılığın —yani beşeri tarzda bağlılığın— "şan, şeref" elde etmeyi engellediği ifade edilmektedir.

[18] *Yacna*, 4; *Rg-Veda*, X, 34, 1.

[19] *Rg-Veda*, VIII, 48, 3. "Soma içelim, ölümsüzleşelim, ışığa ulaşalım, tanrılara kavuşalım". Soma'nın, bu tradisyonda, hükümranlığı en çok simgeleyen hayvanla, kartal ya da şahin ile ilişkili olduğunu da belirtmek gerekir (IV, 18, 13; IV, 27 4). Soma'nın manevî niteliği X, 85, 1-5'de ifade edilerek, "semavî" bir doğası olduğu ve ancak belirli bir bitkiden elde edilebileceği vurgulanır.

[20] *Rg-Veda*, VII, 46, 2.

[21] V. H. Roscher, *Die Gorgonen und Verwandtes*, Leipzig, 1879, s. 33-34.

[22] *Bundahesh*, XXX, 33.

[23] Zerdüşt destanında, üzerinde kutsal bir ağacın bulunduğu bir dağ geçer, Kutsal kral, orada belirli bir süre kalır ve "ateş" ona hiçbir zarar vermez. Himalaya dağları, Mahâbhârata'daki prens Arjuna'nın inzivaya çekildiği yerdir ve —kendisine, daha önce belirtmiş olduğumuz üzere, "Yasa'nın Efendisi" (Dharmarâja) ünvanı verilmiş olan— Yuddhisthira da, tekamülünü tamamlamak ve "Göklerin Kralı" İndra'nın kutsal savaş arabasına binmek için bu dağa çıkmıştır. İmparator Julien de bir rüyeti sırasında, "Yüksek bir dağın tepesine çıkmış ve tüm tanrıların babası Helios, yani güneşsel güç, kendisine 'tahtında oturur' vaziyette görünmüştür.

[24] W. Golther, *Germ. Mythol.*, s. 90, 95, 200, 289, 519; E. Mock, *Germanische Religionsgeschichte und Mythologie*, Berlin-Leipzig, 1927, s. 61-62.

[25] *Majhimonikâjo*, XII. Benzeri yükselmelere Helen, Çin, Meksika ve İslâm tradisyonlarında da sık rastlanmaktadır. (Bkz. Rohde, *Psyche*, Freiburg, 1898, c. I, s. 70 ve d., 118-129; Reville, *Rel. Chin.* s. 444).

[26] J. Grimm, *Deutsche Mythologie*, Berlin, 1876, c. II, s. 794 ve d. Daha geniş bilgi için, Evola, *Il Mistero del Graal e l'idea imperiale ghibellina*, Milano, 1962.

[27] Tüm bunlara ilişkin olarak, R. Guénon, *Le Roi du Monde*, bölüm VIII, X-XI.

[28] *Li-Tseu*, II; III, 5.

[29] Maspero, *Chine ant*, s. 432. Chen-jen'ler ya da "müteal insanlar" —Helenizme göre de, benzeri biçimde, ölümsüzler diyarı olarak kabul edilen (Macrobe, *In Somn. Scip.*, I, II, 8)— göklerdeki sabit yıldızlarda otururlar (G. Puini, Taoismo, Lanciano, 1922, s. 20, ve d.). Sabit yıldızlar, diğer

değişken yıldızlar ve aysal alana kıyasla, "Ada" simgesiyle de ifade edilen "sabitliği, istikrarı" temsil ederler.

[30] II. Frederik'e göre tüm hükümranlıkların temeli "Adalet" ve "Barış"ta yatar. (*Constitutions et Acta Publica Friedrici secundi—Mon. Germ.* , 1893-6, c. II, s. 365). Orta Çağ'da "Adalet" çoğu kez , İmparatorluk ilkesinin ontolojik düzeniyle ilişkili olarak, "Doğruluk" ile karıştırılırdı (A. de Stefano, *L'idea imperiale di Frederico II, Firenze*, 1927, s. 74). Got'larda, doğruluk ve adalet en mükemmel hükümranlık faziletleri olarak kabul edilirdi. (M. Guizot, *Essais sur l'hist. de France*, Paris, 1868, s. 266). Bunlar kadim doktrinlerin kalıntılarıdır. Özellikle "adaleti temsil etmesi" açısından, İmparator mefhumuna ilişkin olarak bkz. Kantorowicz, *Kaiser Friedrich*, s. 207-238, 477, 485.

[31] *Hebr.* , VII, 1-3.

[32] *Tshung-yung*, XXXI, s. 1.

[33] Spiegel, *Er. Altert.*, V. II, 44.

[34] Platon, *Rep.*, V. 18; VI, 1 ve 15.

[35] Platon, *Rep.*, V. 19.

[36] *A.g.e.*, VI, 1.

[37] *A.g.e.*, V, 18.

4

Yasa, devlet, imparatorluk

TRADİSYONEL İNSANIN yasa ve devlet anlayışıyla, bu hususa değgin olarak, sunmuş olduğumuz görüşler arasında çok yakın ilişkiler vardır. Tradisyonel anlamda yasa mefhumu, genelde, müteal bir gerçekçiliği gerektirir. Özellikle Aryen formülasyonlarda, yasa kavramıyla "var olan" ile ilgili doğruluk, gerçekçilik ve istikrarlılık kavramları arasında sıkı bir bağlantı olduğu görülür. Veda'lardaki "rta" deyimi, çoğu kez, dharma ile aynı anlamdadır ve sadece dünyadaki düzeni ya da bir düzenlilik olarak dünyayı değil, ancak —yanlışı, kötüyü, gerçek-dışı'yı ifade eden "anrta"nın bir zıddı olarak— yüksek planda doğruluğu, gerçekliği ve hakkı ifade eder.[1] Dolayısıyla, yasanın dünyası, yani devletin dünyası yüksek, yani metafizik anlamda doğruluğun ve gerçekliğin dünyasıdır.

Yine tradisyonel insan için yasaları bireysel ya da kollektif olarak salt beşerden kaynaklanır kabul etmek anlaşılmaz, hatta saçma olacaktır. Her yasanın, nesnel bir yasa olabilmesi için "kutsal" bir karakterinin olması ve beşerdışı bir kaynaktan gelme, mutlak oto-

riteye sahip, tartışma ve kuşku götürmez, saptırılamaz, değişmez bir yasa olması gerekir. Bu yasanın en ufak ölçüde bir çiğnenmesi topluma karşı bir cürümden öte, suçlu ile birlikte sosyal ilişki içinde bulunduklarının da manevî akibetini olumsuz yönde etkileyecek bir edim, bir tanrıtanımazlık belirtisi olacaktır. Nitekim, Ortaçağ'a dek, otoriteye ve imparatorluk yasalarına karşı çıkmalar dinsel sapmalarla bir tutulmuş ve suçlular kendi öz doğalarına, öz yasalarına karşı düşmanlık yapmış olarak kabul edilmişlerdir.[2] Aryen Hint'te kast yasasını ihlal edenler, ilerde değineceğimiz üzere, düşük kişiler, düşmüşler —patita— olarak adlandırılırdı. Yasanın modern anlamdaki yani maddeci ve kollektif anlamdaki yararlılığı hiçbir zaman gerçek bir ölçü olamamıştır: Bu, bu hususun düşünülmemiş olmasından değil, tersine yasalardan türemiş bir aksesuar olduğu kabul edilmek zorunda kalınmış olmasından dolayıdır. Ancak yararlı vardır... ve yararlı vardır: Modern insan için nihai ölçü, nihai amaç olan maddî yararlılık, tradisyonel insan açısından daha yüksek bir amaca ulaşmak için bir vasıtadır. Yasanın bu alanda yararlı olabilmesi için beşerî iradeden kaynaklanan, değişken, basit bir yasa olmaması gerektiğini yineleyelim. Bir kez Yücenin onayı alındığında artık yararlılığı ve etkinliği kesinleşir ve kimi kez deneyim —en kaba ve doğrudan yönüyle— bunu teyid etmez, hatta olumsuzlar görünse dahi bu böyledir. Zira, "Yüce'nin Yolu" karmaşık ve anlayış-üstü'dür (kavranılmazdır). Bu nedenle, tradisyonel âlemde yasa ve töreler sistemi daima "Merkez Efendi"yi ya da "Adaletin Kralı"nı —etnik ve coğrafi bölgelere göre değişebilen biçimlerde— temsil eden kutsal yasa koyucularca oluşturulmuştur. Nitekim, oylama (seçim) sistemi getirildikten sonra da; çoğu kez görüldüğü üzere, halk karar vermekte yetersiz kaldığında ruhani görüşe ve kahinlerin olumluluk onayına başvurması nedeniyle tradisyon kısmen devam etmiştir.[3]

Gerçek tradisyonel uygarlıkların yasa ve kuramları "Yüce"den gelmiş ve "Yüce"ye yöneliktirler. Modern, yani antitradisyonel bir politik, ekonomik ve sosyal organizasyon bütünüyle salt fani ya-

şamla ilgilidir. Oysa, tradisyonel organizasyon ve kurumlar, en azından Batıdaki Katolik kilisesi kadar, "Yüce"den gelip yine "Yüce"ye giden müteal bir amaca yöneliktir. (Tradisyonel) Devletin deneysel açıdan yerli halkların sosyal yaşam biçimlerince üretiliyor olmakla birlikte, aynı zamanda —doğa varlıklarının alelâde, değişken, dengesiz, kaotik ve kesrete yönelik karakterinin aksine— manevî düzene özgü bir hiyerarşiye bağlı yüksek bir veçhesi de vardır.[4] Yani, Vedalardaki (taç giyme törenlerinde söylenen) "Tüm canlılar âlemi gibi insanların hükümdarı da sert ve sağlamdır" şeklindeki ifadede belirtildiği gibi, mütealin (maddi) gerçekliğe etkin bir yansıması da söz konusudur. Dolayısıyla, hükümranlığa ilişkin "merkez" ya da "kutup" simgeleri, çoğu kez, tradisyonel imparatorluklar ve devletler için de geçerlidir.

Antik Çin imparatorluğuna "Merkezî İmparatorluk" da denirdi, aynı şekilde, en eski kuzey metinlerinde de Mitgard dünyanın ortasındaki merkezî "bölge" olarak kabul edilirdi. Yine, İnka Güneş İmparatorluğunun başkenti Cuzco da dünyanın merkezi —"ombilic"— olarak kabul edilirdi. Bunların benzeri bir simgesel betimlemeyi de Dor uygarlığının merkezi olan Delf kenti ile Homer'in esrarengiz "Ogygie"sinde görüyoruz. Diğer pek çok tradisyonda da tradisyonel devlet ve organizasyonların kadim anlamlarına ilişkin benzeri betimlemeler vardır. Genelde, tarih-öncesindeki "kutsal taşlar" simgeselliği de aynı bağlamda olup: modern araştırmacıların "Taş Kültü'ne" ilişkin yorumu bir fetişçi fantaziden ibarettir. Nitekim, kutsal taş "omphalos" sadece yerkürenin biçimini ifade eden basit bir taş değildir:[5] Değinmiş olduğumuz üzere, Yunanca "ombilic"den (merkez, sabit nokta) gelir ve "kutsal coğrafya" ile ilgilidir; bu kutsal taş çoğu kez, gerçekten, belirli bir tarihsel süreçteki ya da belirli bir ülkedeki tradisyonel merkezler gibi —rastgele değil de— belirli yerlerde bulunur ve "gökten inmiş" bir taştır (aerolithe)[6]. Bu bağlamda, antik Roma tradisyonunun "lapis niger"ini (kara taş) ve, yine siyah olan, Kelt ve Britanyalıların —gerçek kralların işareti olarak kabul edilen— "the stone of the

destiny"sini (kader taşı) de belirtebiliriz.[7] Wolfram von Essenbach'daki krallık liyakatine sahip olanları belirlemek özelliğine sahip olan kutsal taş "Graal" da yine bu bağlamdadır.[8] Nihayet, Hellade'ın "Thesee"si, Pers'in "Sohrab"ı, eski Britanya'nın "Kral Arthur"u gibi örneklerdeki, simgesel, "taşa kılıç sallamak" sınavı da bu bağlamdadır.

Devlet ve halk (demos) arasındaki ilişkiler tradisyonel yaşam görüşünün temeli olan iki (farklı) doğa'ya ilişkin öğretiyi doğrular. Devletin kökenini demos'tan (halktan) aldığı, varoluşunun ve yasallığının ilkesini onda bulduğu görüşü modern dünyanın, aslında, manevî bir hükümranlıktan yoksun, sosyal natüralist tarzlara özgü anlayışlara yönelişini ve bir çöküşü gösteren tipik bir ideolojik bozulmadır. Bir kez bu yola girildiğinde artık gittikçe daha aşağılara inerek kollektivist bir dünyaya doğru ilerlemek kaçınılmaz olur; bu âdeta nesneleri aşağıya çeken yerçekimi yasası gibi bir doğal zorunluluk haline gelir. Tradisyonel anlayışa göre ise tersine, topraksal ilke karşısında göksel ve yüce (olympienne) ilke neyse, yine, "madde" veya "doğa" —karşısında "düşünce" ve "biçim"— neyse ya da değişken, iffetsiz ve karanlık dişi özdek karşısında aydınlık, farklılaştırıcı ve yaratıcı erkek ilke neyse; halkın karşısında Devlet de odur. Burada iki kutup arasındaki tradisyonel âlemde yukardan belirlenen bir düzene, hiyerarşiye göre yumuşatılan yoğun bir gerilim söz konusudur. Bu bağlamda, bozucu antitradisyonel niteliği iyi bilinen "doğal hak" mefhumu bir kurgudan ibarettir. Zira, herkes için eşit ve dolayısıyla, bir anlamda, hiyerarşiye gerek göstermeyecek biçimde geçerli bir "hak"ın sağlam ilkelerinin önceden oluşup kök salmış olduğu "kendiliğinden iyi" olan bir doğa yoktur. Etnik yapı dahi, belirli ölçülerde "oluşturulmuş bir doğa" gibi görünse de, yani bazı düzenli temel ögeler içerse de; bu ögeler —üzerlerinde herhangi bir biçimde işlenmiş değillerse— Yüce tarafından belirlenmiş bir tradisyonel organizasyon içinde değerlendirilip bir kutsallığa kavuşturulmadıkça, manevî bir değer ifade etmez. Temelde demos'un (halkın) özü daima —sözcüğün dinsel ya

da moral değil de kadim anlamında— şeytanidir (demonique): Güç ve madde olarak bir değer elde etmeden önce daima bir catharsis'e (boşalıma), bir özgürleşmeye gerek duyar, doğal bir alt katmanın ötesindeki, farklı ve hiyerarşik bir liyakat düzeninin varlığına kani olabilmek için tradisyonel bir politik sisteme gerek duyar. Tüm bu hususlarla bağlantılı olarak, tradisyonel kast'lar ayrımı ve hiyerarşisinin ilk kurulduğunda politik ya da ekonomik değil fakat —toplumda doğa ötesi bir fetihe ve kozmosun kaosa karşı zaferinden pay almaya yönelik, özgün ve ölçülü bir katılım sistemi oluşturacak bir tarzda— manevî olduğunu görüyoruz. Aryen Hint tradisyonunda, dört büyük kast'ın ötesinde, daha genel ve anlamlı bir ayrım olarak; doğal bir ikilem'in —"arya" ya da "dvija" ile "cadra"— varlığı kabul edilirdi. Birinciler kutsal (daivya), asil ve inisiyasyonla "tekrar doğmuşlar"dır. Doğa'ya ait olan, yaşamlarında hiçbir doğa-üstü öge bulunmayan ötekiler ise hiyerarşinin —şeytani, kişiliksiz, arınmamış ve yüksek kast'larca, "aile reisi" düzeyinden "Brahmanaya" dek yükselen bir etkinlik sırasıyla, çevreye empoze edilen yapıcı tradisyonel fiillerle egemen olunan— alt katmanını (asurya) oluştururlar.[9] Devlet ve yasanın tradisyonel açıdan anlamı; ilkenin yetersiz uygulandığı, maddecileşmiş, yozlaşmış olan yerlerde bile doğa-üstü bir formasyon olmaktır.

Bu karşılaştırmalardan Devlet ilkesiyle Evrensellik ilkesi arasında bir potansiyel ilişkinin varlığı ortaya çıkmaktadır. Yaşamı doğa'nın, alelâde deneyimin sınırlarının ötesinde olan bir örgenleşmeye kavuşturmaya yönelik bir fiilin uygulandığı yerlerde, bir ilke olarak, bu konuyla ilgili olmayan tarzlar artık tezahür edemezler. Tradisyonel uygarlık ve kurumlarda Evrenselin boyutları farklı görünümlerde ve, duruma göre, az ya da çok belirgin olabilir. Gerçekte bir formasyon, Bir ve Tek; (kendiliğinde) Yüce ve (tezahürlerinde) öncül İlkenin tarihsel uygulamasında daima bir özdeğin —mekâna ve zamana ilişkin belirlemeleriyle farklılaştırıcı ve bölücü— direnişi ile karşılaşır. Bununla birlikte hiçbir tradisyonel organizasyon yoktur ki, tüm bölgesel karakteristiklere, salt deneycili-

ğe ve "yerel" kurum ve kült'lerin kıskançlıkla savunulmasına rağmen, Evrensel, Hükümranlığa (İmparatorluğa) yönelik bir ilkeyi içermesin. Dolayısıyla, çeşitli özel tradisyonel kurumlar arasında gizli sempati ilişkileri ve bölünemeyen, sürekli, deyim yerindeyse, hepsinin O'nun görüntüleri oldukları Tek ve Münezzeh birşey vardır. Bazen bu sempati devreleri kapanır (yani sempati duygusu harekete geçer) ve onların müteallikleri ışımaya başlar, ve tüm sınırları ve ayrımları yok eden, yüce bir bütünlüğe ulaştıran, esrarengiz bir güç ortaya çıkar. Tradisyon âlemindeki imparatorluklar böyle yücelmiştir. Tek bir vücut halinde, ideal tradisyonel Devlet ve yasa mefhumundan hareketle imparatorluk mefhumuna ulaşılır.

"İkinci" bir doğuşa ermiş olan yüksek kast'lar ile aşağı kast (cudra) arasındaki çelişkinin, Aryen Hintlilere göre, "rahmanî" ile "şeytanî" arasındaki zıtlıkla eşdeğer olduğunu gördük. İran'daki ilk kast'lar yeryüzündeki belirli üç tepeye inmiş göksel ateşin tezahürleriydiler: öncelikle kral ve rahiplerde beliren, "şan ve şeref"in kaynağını oluşturan müteal biçimiyle bu kutsal ateş, kast ya da sınıflar (askerler —rathaesta— maddi yaşamı düzenleyen ruhban sınıfı —vastriya fshuyant) arasında belirli bir ikili hiyerarşiye göre eklemlenerek Aryen ırkınca elde edilmiş olan topraklara nüfuz edip "şereflendiriyordu".[10] İran tradisyonundaki zamana ve mekana bağlı olmayan metafizik imparatorluk anlayışı böyle bir temele dayanıyordu. Açıkça belirgin iki ana grup vardı: Bir yanda öncelikle, karanlik güçler üzerinde egemen olan (zarar vermelerini önleyen) ayin ve ateş efendileri, sonra barbarlar ve dinsizlerle savaşan askerler ve nihayet, elde ettikleri verimin Aryen diyarının mistik erdemlerinin (ya da gücünün) gelişimine katkı sağlayan bir tür zafer sayılması bakımından bir tür milisler olarak çiftçiler olmak üzere, her biri kendi alanında ışık ilkesine hizmet ederek yeryüzünde ihlas ve sadakat sahibi ve öte âlemde de mutlu olanlar —Ashavan— öte yanda ise ihlassız, yasasız ve ışıksız olanlar —Anashvan.[11] Karanlığın üzerinde egemen olmasını bilen ışık ilkesi son şeklini almış muzaffer bir "barış"ın hüküm süreceği bir geleceğin

evrensel efendisi olan kahraman Çaoshianç efsanesindeki tradisyonel bir bütün oluşturan imparatorluğu yöneten "Krallar Kralı"na tekabül ediyordu.[12]

İmparator İskender'in demirden bir set ile yolu kapayarak —tradisyonel hiyerarşilerde gemlenen "şeytani" ögeyi temsil eden— Gog ve Magog (Yecüc ve Mecüc) ırklarının geçmesini engellediğine ilişkin efsanede de aynı tema vardır. Ortaçağ efsanelerine göre bu ırklar bir gün yeryüzünü istila edecekler, ancak kutsal Roma imparatorluğunun kahramanlarına benzer kişilerce geri püskürtüleceklerdir.[13] Bu bağlamda, kuzey tradisyonuna göre kutsal diyarı (Mitgard'ı) toprak yaratıklarına karşı koruyan surlar "Tanrıların uzaklaşması" —ragna rökkr— üzerine[14] devrilecekler-dir. Öte yandan, daha önce değindiğimiz üzere, Roma tradisyonunda —paganizmin kartal ve balta simgeleriyle yücelttiği— Tanrıların müteallik ve beşerdışılıklarının dayanakları olan, aeternitas (sonsuzluk) ve imperium (imparatorluk) mefhumları biribiriyle ilişkilidir. Roma imparatorluğu devam ettiği sürece dünyanın da devam edeceği inancı imparatorluğu mistik bir kurtarıcı olarak ve dünyayı da maddeci (fizik) ya da politik açılardan değil de kaos ve ve dağılma ve onun karşıtı olarak istikrarlılık ve "kozmos" açılarından değerlendirmekten kaynaklanır.[15] Bu Roma inancının Bizans tradisyonunca yeniden gündeme getirilmesinin de, bu düşüncenin içerdiği teolojik-uhrevi öge nedeniyle özel bir anlamı vardır. Burada da semavî hükümranlığın bir simgesi olarak kabul edilen imparatorluk Tanrı tarafından istenilmiş ve oluşturulmuştur. Yeryüzünün hükümdarı, herşeye egemen olan "Evrensel Efendi"nin temsilcisidir. Ve O'nun gibi tek ve emsalsizdir, hem maddi âlemde, hem de manevî âlemde hüküm sürer. Yasası evrenseldir, gerçek hükümranlığa itaat etmeyip kendi başına buyruk ve salt natüralist temele dayandığından dolayı barbar ve adaletsiz olan ulusları dahi etkiler.[16] Bu kutsallığı, etnik ya da özgün hukuksal açıdan değil de —kutsal yaşamın bir yansıması olan yasalarının (pax) hüküm sürmesi nedeniyle— bir liyakatlilik ve yüksek kudsiyet açısından Ro-

malılar temsil etmekteydi. Bu nedenledir ki Roma imparatorluğu yüce anlamda bir selamete ve hukuk düzenine sahipti.[17]

Bu tarih-üstü yönüyle imparatorluk ülküsü ilahi takdirce yaratılmış (remedium contra infirmitatem peccati) evrensel doğaüstü bir kurum olarak bozulmuş doğa'yı düzeltemek ve beşeriyeti evrensel kurtuluşa yöneltmek için —her ne kadar kilisenin karşı çıkması ve de anlaşılamamak gibi nedenlerle, en yüce anlamda bir uygulama mümkün olmadıysa da— Ortaçağ'ın Jibelin imparatorluğunda [18] (Bizans'ta) yeniden yaşama geçirildi. Dante, imparatorluğun kilise ile aynı doğaüstü köken ve amaca sahip olduğu, imparatorun da "herşeye sahip olup artık hiçbir şeye tamahı olmadığı" ve bu nedenle barış ve adaleti sağlayabileceği, insanların hırslarını frenleyip iyiye yöneltebileceği biçiminde tradisyonel olarak doğru bir anlayış öne sürerken, bunları politik ve maddeci açıdan değerlendiriyordu.[19] Gerçekte, imparatorun bu "herşeye sahip olması" (tam yetkinliği), burada —aslında olması gerektiği gibi— bir özgün içsel yetkinliğe sahiplik değil de, sadece (maddî açıdan) imparatorluk topraklarına sahiplik idi: Dejenere bir gidiş içindeki fani yaşamların şeytaniyetinin kökeninde bulunan hırs, prensleri güç ve zenginlik kavgalarının içine itmişti. "Barış" da, imparatorluğunkinin ötesinde ve ondan farklı bir düzene sahip olan bir dünya için, hıristiyanca, zahitçe bir "temaşa yaşamı" için söz konusuydu. Ancak, bir tür yansıma biçiminde de olsa, tradisyon varlığını sürdürecekti. Hohenstaufen'lerle son bir kıvılcım saçacaktı. Ondan sonra da imparatorluklar "emperyalizm"lere dönüşecek ve Devlet namına da sadece önce "milli", sonra "sosyal" ve halkçı (plebci) olacak olan özel (yani, imparatorluktaki gibi, genel anlamda bir bütünlük değil de parça parça bütünlükler halinde) fani (müteal olmayan) örgenleşmeler oluşacaktı.

NOTLAR

[1] F. Spiegel, *Die arische Periode und ihre Zustande*, Leipzig, 1887, s. 139,

ve d. "Rta" sözcüğü, eski Mısır'da, ifade ettiği çeşitli anlamlara değinmiş olduğumuz, "Maat" sözcüğüne tekabül eder.

[2] de Stefano, *Idea Imper.*, s. 75-79; Kantorowicz, *a.g.e.*,– s. 240, ve d., 580. İslâm'daki benzeri anlayış için bkz. *Kur'ân*, IV, iii.

[3] Fustel de Coulanges, *La Cité antique*, a.g.e., s. 365, 273-7, 221, 376 "Siteler (ya da site yönetimleri) kurumsallaşmaların yararlı olup olmayacaklarını düşünmemişlerdi, bu kurumsallaşmalar dinin gereği olarak oluşmuştu. Bunların yapılanmalarında çıkar ya da işe yararlık (kaygısı) güdülmemişti; ve ruhban sınıfının bunları koruması toplum menfaati için değil dinsel tradisyon uğrunaydı". İmparatorun tâbi olduğu yasaların beşerden ya da halktan değil de doğrudan Tanrıdan kaynaklandığı görüşü II. Frederik dönemine dek sürmüştür. (De Stefano, a. g.e., s. 57).

[4] H. Berl, (*Die Herauſkunft des fünften Standes*, Karlsruhe, 1931, s. 38) Almanca Stadt (=site) ve Stand (=sınıf ya da kast) sözcüklerine benzeşik anlamlar verir. Bunda bir gerçeklik payı bulunabilir.

[5] W. H. Roscher, *Omphalos*, Leipzig, 1913

[6] Guenon, *Le Roi du Monde*, IX. Bölüm.

[7] J. L. Weston, *The quest of the holy Grail*, Londra, 1913, s. 12-13.

[8] Evola, *Il mistero del Graal*.

[9] "İkinci yaşama ermişlerin" hiyerarşisinin zirvesini oluşturan "Kutsal" Brahmana kastı'nın *(daivya)* zıddı olan (ve bu da diğer hiyerarşinin en alt kesimini oluşturan) çudra ya da hizmetçi kast'ı, genellikle, "şeytani" *(asurya)* kabul edilir. Bkz. örneğin, *Pancavinçabrâbmana*, V, c. 17 ve, ayrıca, E. Senart, *Les castes dans l'Inde*, Paris, 1896, s. 67.

[10] Spiegel, *Eran. Altert.*, c. 111, s. 575; c. 11, s. 42-43-46. *Yasht*'larda (XIX, 9) şan ve şerefin "doğmuş" ya da "doğacak" Aryenlere ve Kutsal Zerdüşt'e ait olduğu özellikle belirtilir. Bu bağlamda, Zerdüşt'ten önce ve sonra, her çağda geçerli gerçek Aryen dinini oluşturan Kadim Yasa adamları —*paoiryo-tbaesba*— anımsatılabilir. (*Yasht*, XIII,).

[11] Maspero, *Histoire ancien des Peuples de l'Orient classique*, Paris, 1895, c. 111, s. 586-7.

[12] *Bundahesh*, XXX, 10, ve d.; Yasht, XIX, 89-90.

[13] A. Graf, *Mem. e. imaginaz. del Medioevo*, c. II, s. 521, 556, ve d. İskender'in Yecûc ve Mecûc topluluklarına yönelik eylemine, Kur'ân'da da(XVIII, 95), Zülkarneyn'e ithaf edilmiş biçimde, rastlanılmaktadır. (F. Spiegel, *Die Alexandersage bei den Orientalen*, Leipzig, 1851, s. 53 ve d.). Öte yandan, Yecûc ve Mecûc hindu tradisyonunda da, şimdiki dönemin sonunda Kalki-Avatara (bir diğer Mesih figürü) tarafından yok edile-

cek olan, Koka ve Vikoka isimli şeytanlar olarak geçmektedir. Bkz. J. Evola, *Il mistero del Graal.*

[14] *Gylfaginning*, 8, 42; *Völuspâ*, 82.; "(Çin'deki) merkezî imparatorluğun" kendini arkasına gizlediği "Büyük Duvar" karanlık güçlerden korunma mefhumuna ilişkin simgesel bir anlam taşır.

[15] Aryen Hint'teki *gavâmyana* bayramında, siyah bir *çudra*'nın beyaz bir ârya ile bir güneş simgesini elde etmek için verdikleri mücadele iki zıt ilke arasındaki dinamik ilişkiyi ifade eder (A. Weber, *Indische Studien*, Lepzig, 1868,c. X s. 5). Kuzey efsanelerinden birinde, bir beyaz şövalye ile bir siyah şövalyenin (kutsal) bir ağacı elde etmek için her yılbaşında, yaptıkları mücadele anlatılır: Bu mücadeleyi siyah şövalyenin kazanacağı, ancak onu da en sonunda bir kralın mağlup edeceği belirtilir. (J. Grimm, *Deutsche Mythologie*, Berlin, 1876, c. II, s. 802).

[16] O. Treitinger, *Die ost-römische Kaiser-und Reichsidee*. Jena, 1938.

[17] İslâm'da da, benzeri bir temele dayalı olarak, coğrafi açıdan, *dârü'l-İslam* ya da İslam yurdu ile, cihad, "kutsal savaş" sonucunda ilhak edilecek yerlerin oluşturduğu, *dârü'l-harp* ya da "savaş alanı" ayrımı vardır.

[18] F. Kampers, *Die deutsche Kaiser idee in Propbetie und Sage*, Berlin, 1896, giriş b. ve yine Karl der Grosse, Mainz, 1910.

[19] Dante, *Conv.* IV, V, 4; De *Monarchia*, I, II, 11-14 ve A. Solmi, Il *pensiero politico di Dante*, Firenze, 1922, s. 15.

5

Tören'in gizemi

TRADİSYONEL DEVLETİN MERKEZİ (en üst otoritesi) kutsal kral ise, özgün ögeleri bu merkeze bağlayan ve kraldaki mütteal etkinliğin bireylere ulaşmasını sağlayan da tören ve sadakattir. Tören küçük-büyük tüm tradisyonel örgenleşmelerin, doğal boyutun ötesindeki (yüksek) bir boyuttaki, deyim yerindeyse, özgün çimentosunu oluşturur. Törenlerdeki kıdem sıralanımında en başta kral geliyordu, onu sırasıyla aristokratik ya da ruhban kastlar, hakimler —ki Yunanlılara göre adak işlemlerini bunların yapmaları uygun düşüyordu[1]— ve aile reisleri (patre'ler) izliyordu. Törenin sağlıklılığını, güvencesini sağlayan husus, hiyerarşik otorite ve liyakatin daima en sağlam ve isabetli bir biçimde kurulmasıydı. Törenler ve adaklar, hiçbir öznellik ya da keyfilik kabul etmeyen, katı tradisyonel kurallarla ayrıntılı olarak belirlenmişlerdi. Bu kurallar zorunluydular —jus strictum— tören ya da adak ihmal edilince veya yetkin olmayan biri tarafından —tradisyonel kurallara uygun olmayan bir biçimde— yapıldığında bir felâkete neden oluyordu: Moral olduğu kadar maddî, bireysel ol-

duğu kadar da kollektif planda kötü güçlerin tezahürüne yol açıyordu. Tanrıları hoşnutsuz kılıyordu. Buna karşılık, klasik dünya, Tanrının rızasını sağlayabilmek için kutsal ışığın (ateşin) rahibinin günlük törenlerine (ayinlerine) gereksinim duyuyordu.[2] Uzakdoğu tradisyonuna göre, göksel yollarla irtibatı sağlayan ayinleri düzenlemek bir imparatorluk yönetiminin en başta gelen üç önemli faaliyetinden birini oluşturuyordu.[3,4] Hindu tradisyonuna göre, düzeni —rta'yı[5]— "kutsal yerler" (ve uygulamalar) sağlıyordu. Düzen anlamına gelen "rta" sözcüğünden (ki İran dilinde bu "artha" idi) türeme olan Latince "ritus" sözcüğünün "törensel devinim" anlamına gelmesi oldukça anlamlıdır. Antik tradisyonel yaşamda, bireysel ya da kollektif, tüm fiiller Yüce'ye götüren bir rehber, bir dayanak olarak belirli bir törensel ögeye bağlanırdı.[6] Tören ve adak geleneği, çoğu kez onunla karıştırılan yasalar —jus sacrum— gibi, gerek özel, gerekse toplumsal alanda beşerdışı (ya da beşerdışılaşmış) bir varlık ile ilişkiliydi. Tüm bunlar, modern dindışı zihniyet için meçhul olan şeylerdir (terra incognita), onların gözünde tüm törenler (ya da ayinler) aşılmış (modası geçmiş) boş şeyler olarak görülmeseler bile: simgesel, estetik ve duygusal nitelikte basit birer seremonidirler.[7] Bu nedenle, bu tradisyonel zihniyet biçiminin, bizi daha önce sunulan temel verilere götürücek olan, bazı yönleri ve anlamları üzerinde durmakta yarar var.

"Adak" konusuna ilişkin olarak, eskiliği kuşku götürmeyen bir metinde, tüm evreni kaplamış olan, "Brahman"a ilişkin olarak şunları okuyoruz: "(...) Kendinden daha yüksek ve daha görkemli bir form yarattı"; "Savaşçı Tanrılar, İndra, Mithra, vd. . bundan türediler".[8]

Dünyanın bu kadim gücünün —kutsal ve muzaffer semavî hükümranlığın arketipleri olarak kabul edilebilecek olan zatiyetleri oluşturan— kendi kendini aşması ile, adak olgusu arasında ince bir ilişki vardır. Kahramanlar ve Tanrılar ile —muzafferâne savaştıkları— kaos güçlerinin temsilcileri arasında bir benzeşikliğin vurgulandığı daha pek çok efsanede de aynı tema işlenmiştir[9] Burada

bir gücün kendi kendisine karşı tepki göstererek, kendi kendisini yadsıyıp aşarak özgürleşmesi ve daha yüksek, özgün ve kutsal —upanişadlar örneği— bir varoluş düzeyine ulaşması söz konusudur. Bu kendini aşmak çoğu kez bir yasa, bir düzen ilkesi edinmek biçiminde tezahür eder. Nitekim, örneğin, kaos şeytanı (karıştırıcı güç) Thiamat'ı mağlup eden Kalde'li Marduk evrensel planda kozmik bir düzenleyicidir, ve yine hindu kozmolojisine göre yaşam-güç çile ile kendini aşarak yaradılış'ı meydana getirir. Kuzey tradisyonunda, aynı fikir Odin'in kozmik ağaç Yggdrasill'e —müteal ilmi düştüğü uçurumdan kurtarmak için— kurban adaması şeklinde eski İskandinav şiirlerinde ve prospere'de görülür. Ayrıca bu efsanenin özel bir bölümünde, Odin fedakârlığıyla Walhalla'ya götüren yolu gösteren (yani kahramanların aristokratik ve semavi ölümsüzlüğüne ulaştıran ef'ali öğreten bir kral olarak görünmektedir.[10,11]

Özgün anlamıyla, burada değindiğimiz fedakârlık, özveri tipi: bir "kahraman" ya da "Tanrı" yaratıcı, benzer bir edimdir, ya da özveri geleneğine uygun olarak, bu Tanrının gücünü yenileyen veya belirli bir toplum içinde tekrar üretip geliştiren, böyle bir edimin yinelenmesidir. Mısır tradisyonunda bu olgular daha bir netliğe kavuşmuştur: bu tradisyona göre beşeriyete ayinleri ve tapınak inşa etme kutsal ve simgesel sanatını öğreten Tanrı Osiris'tir. Osiris ayinlerin Tanrısı ve Tanrıların içinde kendini feda ederek "ölümü" tadan, ölümü ile bilinmeyene, "öte âleme" ilk geçen olmuş ve "büyük sırra ulaşmıştır".[12] Efsane (babasının yerine geçen) Osiris'in oğlu genç Horus temasıyla gelişir. Genç Horus öte âleme geçmiş olan Osiris'i canlandıran "özel ayinleri" —khu— başlatır. "Osiris ölümüyle öte âleme geçerek yüce sırları öğrendi ve yeni yaşama kavuştu: bu bilgi ve bu yaşam bundan böyle kutsal denilen varlıkların özelliğini oluşturdu, ayin (ve tören) geleneği böylece kurulmuş oldu... Yerin ve göğün varlıklarına nasıl Tanrısallaşıldığını gösterir oldu."[13] Kutsal ya da kutsallaştırılmış varlıklara yönelik saygı fiilleri (ayinler, törenler) hep Osiris'in gizeminin birer yi-

nelenimi oldular. Bu törenler öncelikle krallar için düzenlenir oldu. Osiris'in kutsal gizi tumturaklı taç giyme törenlerinde —sed— ve Mısır krallarının günlük ayinlerinde krallar Osiris'i kendi şahıslarında yeniden oluşturmakta ve onun hem ölümünü hem zaferini (aynı zamanda onun için bir zafer olan ölümünün gizemini) canlandırarak ona karşı kutsal bir vazife yapmış oluyorlardı. Bu nedenle kral "Baba'nın (Osiris'in) timsali olan Horus", "güneş gibi hayat veren —di ankh— ve "kutsal yaşamı sürdüren ayinlerin önderi" olarak nitelendirildi.[14] Kral "Horus'tu", yani Osiris'in devamı ya da yinelenen Osiris'ti. Bu bağlamda, inisiyasyonlar, Tanrısal özü doğal yaşama geçirmeye, onun bir kanalını oluşturmaya yönelik olmaları nedeniyle, çoğu kez bu gizemlerle ilişkili olan Tanrının ismini alıyorlardı.

Bu daha genel bir biçimde, tradisyonel soylu ailelerce —o ailelerin soyundaki "kahraman" ya da beşerüstü kudsiyeti olan atalarına sungu olarak— düzenlenen ayinler, törenler için de geçerliydi. Bu törenlerde soydan gelen, gizil bir manevîyattan, ruhsal yetiden kaynaklanan bir doğaüstülüğü tezahür ettiren özgün sungusal edimler söz konusuydu. Çeşitli seremoniler ve törenler beşerdışı niteliğiyle kurtuluşa erdirici bir ilke olarak görülen bu özgün etkiyi (kurbanlar, adaklar vb. ile) beslemeye ve harekete geçirmeye hizmet ediyorlardı.

Tradisyonel ayinlerin, törenlerin önemli bir kategorisinin anlamına ilişkin sunduğumuz bu açıklamalar temel bir hususun vurgulanmasına olanak sağlıyor: Göksel (ouranien) uygarlık ya da kast'ların tradisyonlarında iki ögenin varlığı görülür. Birincisi maddî ve doğal bir ögedir: Irk ya da kandan gelen kollektif, ilkel etkilerin birbirine karışmış olduğu aşağı âlemden kaynaklanan bir yaşamsal güçtür. İkincisi, kesintisiz olarak uygulanan ve birinci öge üzerinde kurulan bir egemenliğe dayalı olarak oluşan belirli bir dönüşümün gizini içeren kutsal ayinlerin (ve ibadetlerin) sağladığı iletişimde yukarıdan (Yüceden) gelir. Bu, soydan gelen, "kutsal ataların" yarattığı ve, aslını söylemek gerekirse, tradisyonel uygar-

lıktaki hükümranlık soyu olsun, Devlet olsun, kast olsun, soylu aileler olsun, kaos'a egemen olan (yüceltici) tüm doğaüstü mutlak değerlerin kendisiyle ortaya çıktığı kutsal erdemliliktir —ex çnovo— ulviyettir, yüceliktir. Bundan dolayı kutsal törenlerin (ibadetlerin), Uzakdoğu deyimiyle, "semavî yasayı tezahür ettirdikleri" kabul ediliyordu.[15]

Ayin olayını —ve Tanrıya sungu olgusunu— Veda'larda görüldüğü biçimde, en eksiksiz bütünlüğünde inceleyecek olursak üç ayrı safhanın (momentin) varlığını görürüz. En önce, adağı sunma işlemini yapacak olan rahibin görünmeyen güçlerle gerçek bir temas ya da aktif bir ilişki kurmaya yönelik olağan manevî arınma safhası. Sonra ruh çağırma safhası gelir. Bu safhada ruhsal enerjiler rahipte veya bir kurbanda ya da ikisinde de ve hatta (ayinin yapısına göre) bir üçüncüde de yoğunlaşabilir. Sonuncu (üçüncü) safha (örneğin kurbanın öldürülmesi ile) krizin oluşması ve Tanrının çağrıştırılmış olan enerjilerle tezahürü safhasıdır.[16] Ayinlerde, bunların yeni bir tradisyonunun ya da (çoğu kez tradisyonel olarak doğaüstü bir yanları bulunan) bir sitenin, bir tapınağın[17] "ruhu" ya da "üstün varlığı" olacak olan yeni bir antite (manevî şahsiyet) yaratmaya yönelik olduğu durumların dışında, (bir antiteyi) tekrar tezahür ettirmek, tekrar onaylamak edimine benzer birşey vardır. Gerçekte çağrışım yoluyla —kadim bir kudsiyete temel katman (sub stratum) oluşturan— aşağı güçlerle olan temas yenilenmektedir. Ancak, bununla birlikte, aşağı güçleri sarsarak kendilerinden koparıp yükseltgeyen bir şiddet de çağrıştırılmaktadır. Buradan, bazı tradisyonel ayinleri yinelemekte mevcut olan tehlike ve adak işlemlerini yapan rahibin niçin "male heros" (kötü kahraman) olarak adlandırıldığını anlayabiliriz.[18] Başarısız olan ya da özgün tarzından sapan bir ayin Tanrıyı gücendirir, Tanrıyla olan ilişkinin bozulmasına yol açar: Bir hakarettir. Bir yasa çiğnendiğinde doğaüstü hükümranlığın bir mahremiyeti zedelenmiş olur, ne idüğü belirsiz karanlık güçler serbest kalır. Yalnızca ayini ihmal etmek dahi benzer sonuçlara yol açar: Tanrının ilgi-

sinden yoksunlaştırır, Tanrının inayetiyle dönüştürülmüş ve engellenmiş (zararlı) enerjileri güçlendirir: Kaos kapıları açılır. Buna karşın, adak olgusu tam ve doğru olarak yerine getirildiğinde insanlarla tanrılar arasında karşılıklı yüce menfaatlere uygun ilişkilerin kurulmasını sağlayan bir vasıta olur.[19] Bundan yoksun kalanların akıbeti ise "cehennem" denilen yerdir: bulundukları doğaüstü düzeyden daha aşağı düzeylere, doğa düzeylerine düşerler: "Özgürlüğün (cennetin) ancak özveri ve sungu ile mümkün olduğu" buyurulur.[20,21]

Olympiodore'a göre, dünya görünmez gerçeklikleri maddî-duyumsal düzeyde temsil eden büyük bir simgedir. Ve Plütark şunları söyler: "Yüce âlemde bulunanlar arasında da, doğadaki nesneler arasında olduğu gibi, gizli bağlar ve mütekabiliyetler vardır, fakat bunlar beşeri bilinç ya da yorumu tümüyle aşan ve varlıkları ancak deneyim, tradisyonlar ve vicdan kanalıyla hissedilebilen şeylerdir".[22] Bu hususa ilişkin olarak İbrani ezoterizminde de şöyle bir ifadeye rastlıyoruz: "Bu âlemde bir olayın vuku bulması için yukarıda (Yüce âlemde) onu intaç edecek bir olayın olup bitmesi gerekir, buradaki bütün olaylar yukarıdakilerin yansımasıdır... Aşağı âlemin olayları Yüce âleme, Yüce âleminkiler de aşağı âleme yansır. Bu âlemden yükselen buğu (kurbanlar, sungular) yukarıdaki lambaları yakar, öyle ki gökteki tüm ışıklar parıldar ve böylece bütün âlemler takdis olunur".[23] Bunlar, tradisyonel inanışlar, görüşlerdir. Modern insan için fizik plandaki, uzay ve zaman içindeki neden ve sonuçlar geçerlidir. Tradisyonel insan için ise fizik âlem sadece olayları (sonuçları) içerir ve bu olayların tümü de öte âlemdeki olayların (ya da nedenlerin) birer yansımasıdır. Ayinin tüm fiiller, yazgılar ve tüm tradisyonel yaşam biçimleri üzerinde egemen olan etkinliği de bu bağlamdadır. Bu alemdeki olayların ve ilişkilerin oluşturucusu olan görünmeyen alemdeki sebepler üzerinde, genel olarak, belirleyici etkisi olan ayin (ibadet) bu âlemdeki hiçbir fiilin —ruhun, bireysel veya kollektif tutku, düşünce ve eğilimlerle tutsak olabileceği bazı esrarengiz karanlık güç-

lerin hepten etkisi altına girmiş olmadıkça— etkisinden uzak kalamayacağı en üstün fiildi.

Bu son değerlendirmeler daha öncekilerle birleştirildiğinde - modernlere oldukça saçma gibi gelse de ayin uygulamalarının tradisyonel açıdan, hiyerarşik farklılaşmaların temelini oluşturduğu ve, genelde —Devlet bünyesindeki olsun, soylu ailelerdeki (gens) olsun— otoritenin her türüyle yakından ilişkili olduğu görülür. Tradisyonel âlem bütünüyle yadsınsa bile; konunun aslına bir kez vakıf olunduğunda bu bütün'ün tüm parçaları arasındaki mantıksal ve yakın bağlantıyı yadsımak olanaksızdır.

NOTLAR

[1] Fustel de Coulanges, *age*, s. 211.

[2] Pindare, *Nemen*, XI, 1-5.

[3] *Tsbung-yung*, XXIX, I.

[4] *Li-ki*, VII, iv, 6: "Devletlerin tahrip olması, ailelerin bozulması ve bireylerin yıkılımları hep bu ayinlerin, törenlerin bırakılmasından sonra olmuştur. . . Onlar bize Yücenin (ya da Göğün) yollarını açan kanallardı." Aryen-Hint tradisyonuna göre, törensel formüller (dualar) ve sungular içerdikleri "doğruluk, düzen mefhumu ve hikmetle" sadece beşerin değil, aynı zamanda yerkürenin de koruyucusuydular. (bkz. örneğin, *Atharva-véda*, XII,I,1).

[5] *Rg-Veda*, X,124,3

[6] Ayin tradisyonunun Antik Roma'daki etkinliğine ilişkin olarak bkz. V. Macchioro, *Roma Capta*, Messina, 1928, s. 15

[7] "Seremoni" sözcüğünün esas anlamı pek bilinmemektedir. Bu sözcük kök olarak, Sanskritçe'si "kr" olan "creo"dan gelir ve "yaratıcı" nitelikteki (creer) edim anlamına gelir. Dolayısıyla, aslında, olağan anlamda bir kutlama değil, gerçek bir yaratıcı edimdir. Bkz. L. Preller, *Römische Mythologie*, Berlin, 1958, s. 70. Ortaçağ'da, "*ceremoniae*" büyüsel işlemleri ifade etmek için kullanılan bir terimdi.

[8] *Çatapatba-brâbmana*, XIV, iv, 23-24; *Brabadananyakaupanisbad*, I, iv, 11.

[9] Hubert-Mauss, *Melanges hist.* rel, *age*, s. 113-116. Söz edilen metinlerden birinde (*Brhadan.*, I, ii, 7-8): "Bedenim Tanrı yoluna, Tanrı rızası için kurban şeklinde ifade edilen temel ilke ve böyle bir olgu -*açvamedha*- Güneş ile ilişkilidir.

[10] *Hâvâmal*, s, 139 ve d.

[11] *Ynglingasaga*, c. X-Bkz. S. Bugge, *Entstehung der nordischen Götter- und Heldensagen*, München, 1889, s. 317, 422-423, burada Edalardaki —hiçbir faninin köklerinin nereden doğduğunu bilmediği (Havamal, 139-140)— (kutsal) ağaca verilmiş olan "Yggdrasill" adının, Odin'in isimlerinden biri olan "Yggr"ın, yani "Müthiş (olan)"ın sungusuyla yakından ilişkili olduğu ifade edilmektedir.

[12] A. Moret, *Royaut. Pharaon.*, *age.*, s. 148.

[13] *age.*, s. 149.

[14] *age.*, s. 149, 153-161, 182-3; II. Ramses'in deyişi (s. 217): "Ben babasının yolundan giden, "onun yaptığını yapan" bir oğulum"; Kralın tören (ayin) salonuna girişi —paduait—, öte dünyaya, mütealiyet ve şehadet âlemine —duait— girişe benzetilirdi.

[15] *Tsbung-yung*, XXVII, 6.

[16] Hubert-Mauss, *Mélang.* Hist. Rel., *age.*, s. 9'dan 130'a kadar; *Introduzione alla Magia*, Rome, 1951, c. III, s. 281 ve d.

[17] Yeni bir yaşama geçildiğinde, daha önce atıfta bulunduğumuz ve bir önderin doğrudan yönetimindeki yüksek tradisyonlarda "krallık hazinesi"ne —tyke basileos'a— tekabül eden bu "tyke poleos"un oluşumu söz konusudur. Modern yazarların çoğu gibi, bu tür varlıklarda "soyut şahsiyet" görmek, sadece cahil bir bilginin bakış açısının benimsendiğini gösterir. Eski Mısır'da, kutsal kral tapınak inşaatlarının açılış törenine başkanlık eder ve simgesel olarak inşaata ilk harc, vs.yi koyarak, görünmez ilahi güçlerin yardımını sağlamak üzere, onları simgeleyen, altın ve gümüş atardı. Burada, "müteal, ebedi" bir anlayış ve, bazı yerlerde ifade edildiği gibi, (tapınak toprağının) "Tanrıların teveccühünü kazanması için büyüsel bir tarzda kutsanması" söz konusuydu.

[18] *Rg-Veda*, 1, 40, 3.

[19] *Bhagavad-Gita*, III, II, C. *Çatapatha-brâbmana*, VIII, 1, 2, 10. Burada, sungu nesnesi (kurban) "Tanrıların gıdası" ve "yaşam ilkesi (ya da koşulu)" olarak görülürdü. (*age.*, , XIV, 111, 2, 1,).

[20] *age*, 1, 44.

[21] *age*, III, 9.

[22] Plutarque, *De sera num. vindicta*, XXVIII (J. de Maistre).

[23] Zohar, I, 208 a; 11, 244 a.

6

Soyluluğun kadim mahiyeti

SOYLULUK İLKESİNİN en eksiksiz uygulanımını Aryen-Hint uygarlığında görüyoruz. Hiyerarşide en üst kademeyi Brahman sınıfı oluşturuyordu. Bunun nedeni bu sınıfın maddî gücü, zenginliği ya da hiçbir zaman gerek duymadığı (kilise benzeri) bir örgütlenmesi değildi: Sadece diğer sınıflarla arasındaki önemli farkı oluşturan kutsal ayin yapmak imtiyazına sahip olmasıydı. Uygulayanı etkin ve yararlı bir psişik güçle dolduran ayinler Brahmanlarda da böyle bir gücün oluşmasını sağlıyordu ve bu güç, sadece o kişiyi yaşamı boyunca yüksek, üstün, kutlu ve saygın kılmakla kalmayıp, ondan sonra gelen nesebine de geçerdi. Müteal bir yetenek olarak kana geçip, bireyde inisiyasyonun ayiniyle (ve ibadetiyle) yeniden canlandırılabilecek bir nitelik halini alırdı.[1] Tradisyonda, ayinlerle[2] (ibadetle) harekete geçirilen manevî etkinliklerden daha yararlı görülen hiçbir şey yoktu ve hiçbir şey görünmeyen güçlerle gerçek ve saygın bir ilişkiye girmekten daha zor değildi. Zira, bu güçler, gerekli bilgi ve yetilere sahip olmadan bu işe girişenleri derhal yere çalmaya hazırdılar. Salt beşerüstü nitelikleri

sayesinde, Brahman sınıfı, dağınık bir yapıda olmasına rağmen, Hint toplumunda en eski çağlardan beri, hiçbir tiranın (zorbanın) en güçlü silahlara sahip dahi olsa elde edemeyeceği biçimde büyük bir saygınlık ve prestije sahip olmuştur.[3]

Çin'de, Yunan'da ve Roma'da da soyluluk, esas olarak, ataerkil bir miras biçiminde ayin imtiyazına sahip olmak ve uygulamak olarak tanımlanırdı. Çin'de "vi-li" ayinlerini sadece soylular yaparlardı, halk sadece "su" törenlerini bilirdi. Uzakdoğu özdeyişlerinde (Appius Claudius'un ünlü özdeyişi "Auspicia sunt patrum"daki gibi): "Ayinler basit halk düzeyine indirgenmez (ya da inmez)" denirdi.[4] Basit halk ayin yetisinden ve soyluluktan yoksun olarak kabul edilirdi —gentem non habent. Romalı soyluların gözünde onların sahip olduğu yaşam biçimi hayvanlarınkine oldukça yakındı —more ferarum. Tradisyonda yasal hükümranlığın olduğu gibi, asaletin temelini de doğaüstü öge oluşturuyordu. Söz konusu olar ırktan, soydan gelen, ancak kutsal ve doğaüstü olan bir işleve sahip olmaktı. Yoksa, bir hayvan da biyolojik bir saf kanlılığa sahip olabilirdi. Kast rejiminde, kan ve miras yasası ve kendi sınıfından evlenme zorunluluğu (endogamie) sadece Brahmanlarda değil, diğer tüm sınıflarda da uygulanıyordu. Dolayısıyla, (diğer sınıfların olduğu gibi) basit halkın (pleb) da soylu olup olmaması (başka sınıflarla bir karışmanın söz konusu olmaması nedeniyle) gerçekte, onun atalarının "ilahi (ya da kutsal) atalar" —divi parentes— olmamasından kaynaklanıyordu. Kanları onlara hiçbir müteal nitelik sağlamıyordu, ve hiçbir güçlü ve gizli, törensel bir tradisyon biçimi yaşamlarında destek olmuyordu. Aristokrasiye özel kültünü ve böylece de (eski klasik Kuzey Cermen, Uzakdoğu ırkları, vd.de örneklerini gördüğümüz gibi) bir ruhban sınıf olmak olanağını sağlayan bu "iktidar"dan da yoksun; asil'i —arya— karakterize eden ve *Manavadharmaçastra'da*[5] asil'in kendisinin bile ikinci doğuşu sağlayan bu inisiyasyondan geçmediği sürece cudra'dan (avamdan) daha yüksek bir düzeyde olarak kabul edilmediği bu inisiyasyon ya da ikinci doğuşa yabancı; üç göksel ateşten (ki İran'da im-

paratorluğun üç yüksek sınıfının gizli kudsiyetini oluştururdu) yoksun; "güneşsel" ögeden (ki eski Peru'da İnka'ların simgesiydi) yoksun olan halkın (pleblerin) kendilerini düzensizlikten, karmaşadan (promiscuite) koruyacak hiçbir dayanakları yoktu. Hiçbir özgün kültleri ve kutsal ataları —patrem siere non possunt [6]— olmayan halkın (pleblerin) dinselliği elbette ki kollektif ve dünyevi olacaktı. Hint'teki Aryen-öncesi ırklarda çılgın, esrik (frenetico-extatique) tarzlar, Akdeniz uygarlıklarında "anaerkillik" (Ana kültü) ve aydın (tradisyonel) göksel güçlere değil de karanlık yeraltı güçlerine tapınma biçimlerini alacaktı.

Eski Roma'da topraksal dişi kudsiyete tapan plebler "Toprağın (Toprak Ana'nın) Evlatları" diye adlandırılacaktı. Uzakdoğu'da resmi aristokratik dinin karşısında, şamanist Moğol dininin "cinli, perili" —ling pao— diye adlandırılan taraftarları olacaklardı.

Doğaüstü bir aristokrasinin bulunduğu eski Cermenlerde, soylu ailelerde aile reisleri aynı zamanda ailelerinin bir tür rahipleriydi. Bu ulusun kralları da seçkin aristokratik ailelerden çıkardı: dolayısıyla, krallık liyakatinin gerekleri, yalnızca savaşçı yetileri nedeniyle seçilen askeri liderlerinkinden —dux, heritigo— farklıydı. Bu bağlamda, eski Norveç kralları ayin yapabilecek (ya da yönetebilecek) denli ruhbanlık yetisine dahi sahiptiler.[7] İlkel denilen topluluklarda bile inisiye olmayanlar bir tür "barbar" kabul edilip, politik ve sosyal haklardan yararlandırılmayıp dışlanıyorlardı. İçsel bir yapı değişikliği, olgunluk sağlayan zorlu sınavlardan geçmedikçe yetişmiş sayılmıyorlar; kadınlar, çocuklar, hatta hayvanlarla bir tutuluyorlardı. Törensel ve büyülü bir biçimde ölmek ve yeni bir isim, yeni bir dil ve yeni yetilere sahip olarak, "eskisinden tümüyle farklı" bir yaşamda yeniden doğmak şeması içinde, inisiyasyonla ulaşılan yeni bir yaşam ile, toplumda söz sahibi olanlar arasına katılınıyor, bir dirlik düzenlik ve bilgeliğe eriliyordu.[8] H. Schurtz gibi bazı yazarların burada —doğal düzeyin ötesindeki tradisyonel Devletin özgün yapısına ilişkin olarak daha önce belirttiklerimize uygun düşen bir görüşle— politik yapılanmanın bir nüvesini gör-

meleri boşuna değildi. Bu eril ögenin egemen olduğu —tam bir erkek haline getiren gerçek bir formasyondan geçilerek dahil olunan— gruplar (Männerbünde) iktidarı —imperium— ellerinde tutuyorlardı.[9]

Aristokrasi anlayışı, hükümranlık gibi, sonradan salt politik ve dünyevi bir karaktere bürünmüştür. Saray asaletinde ve kılıç asaletinde cesaret, dürüstlük ve sadakat gibi nitelikler özellikle önem kazanacak ve daha sonra çıkacak olan halkçı aristokratik anlayış ve soy özelliklerini ve hatta tradisyonu bile yadsıyacaktı. Bu burjuva uygarlığın yarattığı "entellektüelliği" de içeren "kültür aristokrasisi" idi.

Oysa, Büyük Frederik zamanında yapılan bir sayım sırasında önde gelen bir Alman soylusu bir soruya verdiği yanıtta, şaka yollu da olsa, okur-yazar olmayı bile önemsemediğini belirtmişti —Ana— phabet wegen des hohen Adels. Aynı şekilde, birinin dediği gibi, eski İngiliz lordları "okuma yazma bilmeyen birer hukuk ve tıp bilginiydiler". Gerçek şu ki, normal bir hiyerarşide aristokrasinin temelini ve hukukunu oluşturan ontolojik ve varoluşsal farklılıkları yaratan hiçbir zaman "entellektüellik" değildir, "manevîyat"tır.

Bu anlayış, etkinliği azalarak da olsa, Ortaçağ'daki, daha sonra değineceğimiz, kutsal ve soylu şövalyeler devrine dek varlığını sürdürmüştür. Ancak, burada soyluluk çoğu kez, özellikle —farklı bir manevîyata sahip olan başka bir sınıftan (papazlar sınıfı) alınma olan— ruhbanlık ögesine dayanıyordu. Soylu aile reislerinin otoritelerinin sağlanmasında da törensellik büyük önem taşıyordu. Özellikle Batılı Aryen toplumlarda, Yunan'da ve Roma'da, aile reisi (pater familias) ailesi için bir tür ruhban kral (rex) gibiydi. Dolayısıyla, sadece maddi değil, aynı zamanda da manevî bir otorite ve güç idi.[10]

Baba (Pater) ailenin emniyet ve düzenini sağlayan beşerüstü yetkiye sahip önderiydi (in primis et ante omnia). Bu, soydan gelen kutsallığın adabı (eski Roma'da ortadaki büyük ateşin etrafında

yanan ve otuz soylu aileyi simgeleyen daha küçük ateşler benzeri) kutsal bir ateşin, bazı gizli töresel kurallara uygun olarak, her (soylu) ailede sürekli olarak yanmasını gerektiriyordu. Baba bu kutsal aile ateşinin rahibiydi, aileyle öte âlem arasında doğal bir aracıydı, ateşteki mistik gücün en çok "tebarüz ettiği" kişiydi. Bu ateş (Agni) Aryen Hint'te "ruhsal idare", "Tanrılarla insanlar arasındaki bağ", "(ruhsal) gücün büyük oğlu (premier-ne)", "bizi yüce âleme ulaştıran güç"[11] gibi deyimlerle ifade edilirdi.[12] Ailesinin kutsal efendisi olması nedeniyle bu ateşi —yani ecdadının mistik yadigârını— kollamak, besleyip yeniden üreterek "sönmesini önlemek".görevi babaya düşüyordu.[13]

Bu nedenle, baba (pater, jus quiritium) ailede tradisyonel adaleti ve Tanrısal gücü temsil ediyordu. Karşısında hiçbir yasal otorite bulunmayan (nulla auctoritas) —fiillerindeki (mundium) hatalar senato tarafından sadece kınanabilen (improbe factium)— kral gibi o da ailesi üzerinde mutlak egemendi (jus vitae necisque): Çocuklarını atıp satması, hatta ölüme göndermesi bir kararına bağlıydı.[14]Vico, bunu "erdemin doğal hukuku" ya da "erdemli insanların kutsal hukuku" diye tanımlamıştı.

Eski Yunan-Roma hukukunda birçok özel yönüyle özel bir tradisyonun "göksel" bir ögesi olarak kabul edilen ayine (törene) diğer dünyevi ögelere nazaran öncelik tanınmıştı. Eski ailenin üyelerini "birbirine bağlayan" yaşamdan ve fizik güçten daha ağır basan birşeydi: Bu, ataların özgün diniydi ve aileye hem bu yaşamda, hem de öteki yaşamda varoluş olanağı tanıyordu.

Eski aile (daha sonraları da soylu ailelerin büyük bir kısmı) doğal bir birleşimden ziyade —gerçek çimentosunu ayinin oluşturduğu— dinsel bir birleşimdi.[15] Yabancı birisi bu çembere dahil olunca artık evlat gibi kabul edilir ve —törenselliğe uymadığında (ya da ibadetini yapmadığında) gerçek evladın bile yoksun bırakıldığı— aristokratik imtiyazlardan yararlanabilirdi. Bu da açıkça gösteriyor ki tradisyonel anlayışta esas birleştirici ya da ayırıcı öge törensellikti[16] (ibadetti, ruhaniyetti ç. n.). Hint'te, Yunan'da ve Ro-

ma'da bir genç kız nişanlısıyla birleşmeden önce erkeğinin ailesiyle mistik olarak bir ayinle birleşmek zorundaydı: zira, o, erkeğinin eşi olmaktan önce, ailedeki kutsal ateşin (Agni) eşiydi.[17] Soylu bir sınıfa özgü bir külte "kabul edilenler", bu sınıfın bazı imtiyazlarına sahip olabiliyorlardı.[18] Eski Mısır'da kralın "mistik gücü" etrafında oluşan ruhbanlık liyakatine ermiş "sadıklar" sınıfı buna iyi bir örnektir.[19] Eski Peru'daki, "Güneşin Oğulları" denilen İnka'larda ve bir ölçüde Japon soyluluğunda da benzeri durumlara rastlıyoruz.

Hint'te, "sungu (adak)" âdetiyle ilişkiselliğinin belirtilmesi gereken, ölümsüzlük mefhumuyla ilişkili erilliğe dayalı, cinsil bir aile soyluluğu vardı. En büyük oğul —ki savaşçı gök tanrısı İndra ile iletişim kurmak hakkı evlatlar arasında sadece buna aitti—kanındaki kutsal ateş ile ecdadının yetilerini canlandırarak, onların ruhlarını "şad ediyor", "huzura kavuşturuyor" ve böylece —(yüksek güçlerle aşağı güçler arasındaki) bir savaş meydanı olan yeryüzünde— baba'nın kefaretini, yükünü hafifletiyordu.

Diğer evlatlar sadece kutsal aşkla yükümlüyken en büyük oğulun, ayrıca, her türlü dünyevi tutku ve bağlardan kurtulup, bir "vazife"yi yerine getirmek yükümlülüğünde olması çok ilginçtir.[20] Romalılardaki —göksel kudsiyetlerin doğaüstü, manevî himmetlerinin büyük rol oynadığı— evlat edinme olayının hükümranlık işlevinin sürdürülmesine yönelik olduğunu da belirtmek gerekir. Bu bağlamda, ailenin kökeninin daha eski çağlardaki saf ve üstün bir manevîyata dayandığı ve onun yaşama geçirilmesi, uyarlanması olduğu dikkate alınmalıdır. Örneğin, Lao-tseu'de,[21] ailenin özgün manevî ilkenin, kan yoluyla, doğrudan maddî yaşama geçirilmesini güçlü bir biçimde sağlamak amacıyla oluşturulduğu ifade edilir. Pek çok tradisyonda manevîyatın maddeye ve öte-âlem'in bu fani âleme öncelikli tutulması biçiminde, benzer bir görüşe rastlıyoruz.[22]

Yine konumuzla ilgili bir başka alıntı sunalım: "Bir ana ve bir baba (tensel) bir aşk ile birleşip bir çocuk dünyaya getirdiklerinde, bu beşerî (düzeydeki) bir olgudur, maddî bir kalıp'ın (matrice)

oluşmasıdır. Onun doğaüstü olan yanı, yıpranma ya da ölüme tâbi olmayan gerçek yaşamı ruhsal yaşamıdır".[23]

Bu bağlamda, doğal nitelikler sadece tali değil, "tersinir"dirler de: Örneğin, manevî önder Brahman, yasaya göre, "çocuk bile olsa, yetişkinlerin gerçek babasıdır" ve bir inisiyenin ebeveyni (ana babası) onun çocukları gibidir; zira "bilgeliği ona onların üzerinde bir tür baba otoritesi sağlar".[24] Yasal-sosyal planda mutlak ve hemen hemen beşerdışı bir niteliğe bürünen babaerkillik (patria potestas) yasası, ailenin kökenindeki "beden" vasıtasıyla tezahür eden "ruh" gibi ırsiyet yoluyla intikal edilen bir manevî ataerkilliğe dayanır. İçerdikleri, örneğin aile üyelerinin birinin olumlu ya da olumsuz fiilinin tüm aileyi etkilemesi gibi, bir tür psişik bulaşma, yayılma özelliği nedeniyle bu antik inançların oldukça geniş bir psiko-sosyal alanları vardı.

Son olarak, değinmiş olduğumuz, bu çeşitli hususların tradisyonel kurumların "yukarıdan" (Yüceden) kaynaklandıkları ve doğa'ya değil, kutsal bir mirasa ve doğa üzerine etkin olup onu şekillendiren, manevî etkinliklere dayalı oldukları görüşünü daha da güçlendirdiklerini ifade edelim.

NOTLAR

[1] Brahmana, güneşe benzetilerek, "alev"e benzer, nurlu bir görkeme —tejas—, yaşamsal güce sahip olarak kabul edilir. Bkz. *Çatapatbabrahmana*, XIII, ii, 6, 10; *Pârikobita*, 11, 4.

[2] Uzak Doğu tradisyonunda, gerçek önderlerin çoğu kez "gizemli bilgilere ve olayların manevî nedenlerine tümüyle vakıf oldukları" ve yine, "Yerin ve Göğün, nüfuz edilemez, latif, engin ve deruni güçlerinin (canlı) varlıklar şeklinde bedenlenebileceği" kabul edilir. (*Tsbung-yung*, I, 3; XVI, 1, 5).

[3] C. Bougle, *Essai sur le regime des castes*, Paris, 1908, s. 48-50, 80-81, 173, 191. Brahmanaların otoritelerinin kökenine ilişkin olarak, bkz. *Mânavadharmaçâstra*, IX, 314-317.

[4] *Li-ki*, I, 53. Maspero, *Chine* ant., s. 108: "Çin'de din, halkın (pleb) değil, yalnızca asillerin imtiyazındaydı; yalnızca onlar (daha doğrusu, *"sacra"*lar, atalarından gelen erdem ya da liyakat —te— sayesinde) ibadet hakkına, Tanrılarla bireysel olarak ilişki kurmak hakkına sahiptiler."

[5] *Mânavadharmaçâstra*, II, 172; II, 103; II, 39.

[6] Brahmana öğretisine göre, kast'ların yaradılış efsanesinde, üç yüksek kast'ın her birine belirli bir kudsiyet düzeyi tekabül eder, ancak, hiçbir yüksek kutsal düzeyi olmayan çudra'lar için böyle bir durum söz konusu değildir, dua etmesini de *(mantra)* bilmezler. (A. Weber, *Indische Studien*, Leipzig, 1868, c. X, s. 8 ve s. 21)

[7] Golther, *German. Mythol.*, *age.*, s. 610-619.

[8] H. Webster, *Primitive Secret Socities*, İtalyanca'sı, Bologna, 1921, s. 22-24, 51.

[9] A. Van Gennep, *Les rites de passage*. Paris, 1909. Latince, "homo"nun (beşer) karşıtı olan, "vir" sözcüğü yüksek (doğa-üstü) anlamda erdemliliği ifade eder. G. B. Vico, (*Principi di una scienza nuova*, 1725, III, 41) bu sözcüğün, sadece dişillik karşısında erilliği ifade etmesi açısından değil, fakat aynı zamanda yargıyı, dürüstlüğü *(duumviri, decemviri, centemviri)* ve ruhbanlığı *(quindicemviri, vigintiviri)* da içermesi açısından özel bir liyakati ifade ettiğini ve bunların hepsinin birden ilk başların kadim aile reislerinde bulunduğunu belirtir.

[10] F. Funck-Brentano, *La famiglia fa lo stato*, İtalyancası, Roma, 1909, s. 4-5.

[11] *Rg-Veda*, I, 1, 7-8; I, 13, 1; X, 5, 7; VII, 3, 8.

[12] *Atharva-Veda*, VI, 120, I. Burada, üç kutsal ateşten evin reisine (pater, baba) tekabül eden Agni gârhapatya ifade ediliyor.

[13] *Mânavadharmaçâstra*, II, 231. "Baba, ailenin (Efendisinin ya da ruhunun) sönmeyen kutsal ateşidir (temsilcisidir)". Kutsal ateşin daima yanmasını temin etmek dvija'ların, yani yüksek kast'ı oluşturan "tekrar doğmuşların (ya da ermişlerin)" görevidir (age., II, s. 108). Burada yalnız bir yönünü ele aldığımız tradisyonel ateş kültüne ilişkin bu konuyu fazla derinleştirme olanağımız yok. Daha ilerde yapılacak olan değerlendirmeler, kadın ve erkeğin ateş kültündeki, —gerek aile, gerekse site açısından— rollerine açıklık kazandıracaktır.

[14] Burada, A. Michelet (*Histoire de la Republique Romaine*, Paris, 1843, c. I, s. 138, 144-146)'den alıntı yapılmıştır. Diğer hususlara benzer ögelere ise, daha yakın zamanlardaki Aryen tradisyonlarında bile rastlanmaktadır. İngiliz Lordları yarı-tanrısal kökenli ve krallara eşit kabul ediliyorlardı. VI.

Edouard'ın çıkardığı bir yasaya göre, insan öldürme imtiyazları (bile) vardı.

[15] Fustel de Coulanges, *Cit. Ant.*, s. 40-105.

[16] Romalılarda, semavî ve arzî ögelerle ilişkili olarak, iki tip evlenme vardı: ilki dünyevi (profane) nitelikte, sadece, olağan biçimde (usus) bir kadına sahip olmaktı (manum viri); ikincisi ise kutsal bir nitelik taşıyordu —confarreatio, ieros gamos— (Denys D'halicarnasse, II, 25, 4-5). Bu konuda, bkz. A. Piganiol, *Essai sur les origines de Rome*, Paris, 1917, s. 164. Burada, törensel evliliğin aristokratik olmaktan ziyade ruhbansal bir nitelik taşıdığı şeklinde, evliliğin —tradisyonel asilliğe özgü— daha çok maddeci ve savaşçı yorumundan kaynaklanan, bir yanlış görüş yer alır. Conferreatio'nun (Kutsal, törensel evliliğin) Helenlerdeki karşılığı eggineois idi (Bkz. *Isaiosu*, Pyrrh, s. 76, 79) ve evlilik törenindeki kutsal ögeye o denli önem verilirdi ki, o (tören) olmaksızın bir evliliğin geçerli olup olmadığı tartışılırdı.

[17] *Rg-Veda*, X, 85, 40.

[18] Fustel de Coulanges, *Cit. Ant.*, s. 41.

[19] A. Moret, *Royaut. Pbar.*, s. 206.

[20] *Mânavadharmaçâstra*, IX, 166-7, 126, 138-9

[21] Lao-Tze, *Tao-te-king*, XVIII.

[22] J. J. Bachofen, *Die Sage von Tanaquil*, Basel, 1870; giriş.

[23] *Mânavadharmaçâstra*, II, 147-148.

[24] *age.*, II, 150-153.

7

Manevî erdemlilik

ŞİMDİYE DEK KUTSAL OLANDAN, Tanrılardan, ibadetten ve kutsal görevlerden söz ettik. Tüm bunların kadim çağlarla ilgili deyimler olup uzun süredir bürünmüş olduğu şekliyle günümüz "din" âlemine özgü kıstaslarla ancak çok uzaktan bir ilgileri bulunduğunu, altını çizerek, belirtmekte yarar var.

Yaygın şekliyle dinler, kâinatı inayetiyle yöneten bir zatiyet (entite) olarak Tanrı, ya da —kendiliğinde kutsal kabul edilen— bir Zâtî Varlık mefhumu içerirler. Dolayısıyla, tapınmak (ibadet) "inanan"ı bu varlık ya da varlıklarla birleştiren ve temel bir manevîyat oluşturan —inanan'ın bu varlık ya da varlıklara karşı beslediği— çok içten bir sevgi ve saygı türü, duygusal eğilimden kaynaklanır. Oysa, kadim tradisyon âleminde bunu ve benzeri şeyleri aramak boşuna olur. Öyle ki, ilk başlarda Tanrıların bir isim ya da imgesine bile sahip olmayan —antik Ege uygarlığı Pelasge örneği— uygarlıklar vardı. Romalılarda bile, yaklaşık iki asır boyunca, Tanrı imgesi simgesel bir nesne olmaktan öteye gitmemiştir. En eski kadim çağda ise bir animizm —yani kutsallığın etkin

evrensel ve ruhsal güçler[1] olarak algılanması— değil de, Romalıların "numen" kavramıyla en özgün bir biçimde ifade edilen, bir salt, dolaysız ve arık iktidarların varlığı inancı söz konusuydu. "Numen" (daha sonra büründüğü anlam ile) "Deus" (Tanrı) kavramından farklı olarak bir zatiyeti değil: açıkça etkin, saf bir iktidarı (ya da gücü) ifade eder. Bu hem hayranlık uyandırıcı, hem de korkutucu olan, müteal mündemiç (içkin) güçler —numina'lar— özgün "kutsal" deneyimin tözünü (cevherini) oluştururlardı.[2] Servius'un oldukça ünlü bir deyişinde: "din"in ilk başta "deney"den başka birşey olmadığı açıkça belirtilmektedir.[3]

Halk tradisyonları, dışsal plandaki aleni görüşlerdi (exoterisme) —kudsiyetin, az ya da çok nesnel (ya da az ya da çok öznel), belirli zâtî biçimleri ise, "içsel (âleme ilişkin) öğretilere" göre, varoluş'un mantık-üstü ve beşer-üstü tarzlarının simgelerini oluşturuyorlardı. Daha önce belirttiğimiz gibi, tradisyonun esasını seçkin bir kişideki bu kudsiyet hallerinin gerçek ve canlı içkin varlığı ya da bu hallere, Tibet'teki deyimiyle —ontolojik (varlıkbilimsel) bir yapısal değişim olarak bütünlüğünde bir inisiyasyon oluşturan— "dolaysız yoldan"[4] ve canlı bir biçimde kavuşmak, ulaşmak isteği (ve girişimi) oluşturuyordu. Upanişadlarda, içsel öğreti açısından bir parola oluşturabilecek olan şu tümceye rastlıyoruz: "Manevî Benlik"ten başka bir kudsiyeti öven ve onun kendinden, kendinin de ondan farklı olduğunu söyleyen kişi bir bilge değil, ancak Tanrının bir hayvanıdır."[5]

Tören (ayin) ise tümüyle dışsal planda yer alıyordu. Fakat, ne törenin (ayinin, ibadetin) dinsellikle ilgisi vardı, ne de bunu yapanın gösterişçilikle, tumturakla (pathos): Burada söz konusu olan; daha ziyade, özünde, günümüzde fizik güçler ve maddeler üzerinde uygulanmak için geliştirilmiş olan tekniklere benzer "kutsal bir tekniğin" —yani görünmeyen güçler ve iç benlikler üzerinde etkin bir belirleyici ve zorlayıcı yöntemin— uygulanmasıydı. Rahip, bu konudaki bilgisiyle bu tekniği etkin olarak uygulayabilen biriydi. "Din", antik Roma'daki çeşitli numina'lar (kutsal güçler) için kul-

lanılan formüller (dualar) bütünü olan, "indigitamenta'lar" gibiydi. Dolayısıyla, duaların korku, umut, vb. duyguların Numen'in —yani güç'ün, iktidarın— karşısında ifade ettikleri anlam boyutu, ancak bunların örneğin mekanik bir olayı üretmede bir modern için ifade edilebilecek oldukları kadar (cüz'i) idi. Aslında, burada da söz korusu olan; tıpkı teknolojik olayda olduğu gibi —gereklerine uygun olarak yapılan bir ayinle— bir kez oluşturulduğunda, etkileşim sırasına göre (zincirleme olarak) hiç şaşmadan çeşitli görünmez güçler üzerinde ve çeşitli varlık planlarında gerekli etkileri oluşturan (bir mekanizmayı kuracak) bağlantıları bilmekti. Dolayısıyla (ya da görüldüğü gibi) eylem yasası önceliğe sahiptir. Ve eylem yasası aynı zamanda özgürlük yasasıdır da: Varlıkları tüm manevî bağlardan kurtarır; kişinin ne beklentisi, ne korkusu kalır; onun için sadece içinde bulunduğu eylem vardır.

Bu nedenledir ki, en eski Hint-Aryen hiyerarşisinin en üst düzeyinde sadece —temel yaşamsal güç olan Brahman'ın, ayin (ya da tören) vasıtasıyla tezahür eden, yüksek ve etkin nitelikleriyle donanmış— brahmana sınıfı bulunurdu. "Tanrılara" (putlara) gelince: Onlar ayinle canlandırılan, harekete geçirilen zatiyetler ya da manevî güçlerdi.[6] Uzakdoğu tradisyonunda, otorite sahibi olanlar kutsal yeti sahibi olarak kabul ediliyorlardı. Bunlar, âdeta, "Yer ile Gök arasındaki üçüncü güç" idiler. İktidarları gökyüzü gibi geniş, kökleri uçurumlar kadar derindi..."[7] Eski Mısır'daki kutsal duaları bilen rahipler "büyük Tanrıları (putları)" bile mahvedebilirlerdi.[8] Esaslı, has erkek anlamındaki "Kamutef" (Anasının boğası) deyimi eski Mısır krallarının sıfatlarından biriydi. Başka bir deyişle, daha önce belirtmiş olduğumuz gibi, o (kral) Tanrılara (putlara) "yaşam veren" idi, "baba'nın dölünü sürdüren" oğul idi ve dolayısıyla kutsal'ın karşısında, koşullanan olmaktan çok koşullandıran idi. Mısır krallarının ayinden önce söyledikleri şu duada da bu husus ifade edilmektedir: "Ey Tanrılar (putlar), ben sıhhatte olursam siz de sıhhatte olursunuz; tüm canlı eşlerinin başında gelen benim eşim sıhhatte olursa, sizin eşleriniz de sıhhatte olur; ben yaşarsam her-

kes yaşar".[9] Osiris'i temsil eden ruhlar, güneş inisiyasyonunun sınavlarından geçerken, zafer, kudret ve "özüyle bütünleşme" sağlayan dualar ederlerdi.[10] İskenderiye literatüründeki: "kralların bulunmadığı", "özerk ve ruhani" ve "eylemeden eyleyen"[11] kutsal ırk mefhumu da aynı temayı ifade etmeye yöneliktir: Bu ırk, ruhun ve mabedin efendilerine özgü; sadece krallara, prenslere ve rahiplere nasip olan, Firavun hanedanının ayinlerinde kullanılan ve daha sonraları Batıda "Ars Regia" (yönetme sanatı) adını alan bilime; "antik çağların kutsal bilgeliğine sahipti".

Aryen manevîyatının en eski dönemlerinde, Yunan'da, Roma'da ve Uzakdoğuda öğreti yoktu, ya da hemen hemen yok gibiydi; sadece ayinler vardı ve zorunluydu, ihmal edilmiyordu. Dinde doğru yol (ya da orta yol, orthodoxie) dogmaları ya da fikir yürütmeleri değil, uygulamaları gerektiriyordu. Bu bir inançsızlık değil, tersine, ayinlerin (ve ibadetin ihmal edilmesinin dine ve kutsal şeylere karşı bir saygısızlık (sacrilegium), günah olacağı şeklindeki bir inançtan geliyordu.[12]

Burada söz konusu olan—Protestan zihniyetten az ya da çok etkilenmiş modern tarihçilerin inanmak isteyecekleri gibi— bir şekilcilik değil, tersine, çıplak (saf) manevî eylemdir. Dor ayinlerinde hiçbir duygusallığa yer verilmezdi (do ut des).[13] İnsanları sevmeyen ve insanların da onları sevmediği mezarlık tanrılarına (kötülük putlarına) gösterilen saygı "dinsel" olmayıp, sadece onların kötülüklerinden korunmaya yönelikti. "Expiatio" denilen aslında bir dinsel yaptırım ya da bir manevî kefaret ile hiçbir ilişkisi olmayan bir tür tıbbi tedaviydi, nesnel bir eylemdi.[14] Antik sitelerdeki soylu ailelerin, kutsal atalarından öğrendikleri dualar da, (mezarlık tanrıları örneği) görünmeyen (kötü) güçlerden korunmaya yönelikti. Dolayısıyla, bu dualar duygu gösterileri olmayıp başarılı mistik uygulamaları mümkün kılmış —(tüm teknik işlemlerde söz konusu olduğu gibi) etkinliklerini yitirerek bu güçlerin, istenilenin tam tersine, hiçbir değişikliğe uğratılmadan uygulanmaları gereken— birer doğaüstü silahtılar.[15]

Tradisyonel ilkenin tam uygulanabilmesi daima müteal liyakatin hiyerarşik bir dağılımı ile mümkün olmuştur, ki bu da en iyi uygulanımını —iki ögenin (ayin, ibadet ve mızrak ya da kutsallık ve savaşçılık) birleştirilmesiyle— eski Roma soyluluğunda bulmuştur. Özgün ve Tanrısal ölümsüzlüğe sahip varlıklar (reges sacrorum) insanları yöneten önderler örneği görünmeyen güçleri yöneten, onlara gerçekten egemen olan birer odak, merkez oluşturuyorlardı. Dinsellik ve ruhbanlık terimlerinin şimdiki modern anlamlarına nasıl olup da büründüklerinin açıklaması oldukça uzundur ve bunun için dejenereleşme olgusundan yola çıkmak gerekir. Öncelikle, müteallığin salt güçlülük —numinalar— ve iktidarlılık açılarından değerlendirilmesinin sonucu olarak animizme yönelinmesi, zaten başlıbaşına bir düşüş oluşturmuştur. "Ruhlar, nesneler ve ögeler sıralanımındaki bir âlem anlayışından, ruhsallığın (ya da manevîyatın) yer almadığı, nesnel anlamda bir güç ve olanaklar ve bunlara sahip olan kişileşmiş Tanrılar âlemi anlayışına geçilmesi de bu düşüşü hızlandırmıştır. Dolayısıyla, giderek ayin'in etkinliği yok olduğunda, beşerde, önceleri kolayca yönettiği bu simgesel güçleri mitolojik bir düzeyde müşahhaslaştırma eğilimi ortaya çıktı. Giderek onlara sınırlı beşeri imgelemine göre biçim vermeye başladı, onları —artık sadece hoşnutluk ve rıza kazanmak için değil de, bir aşağılık duygusu ve korkuyla, huzur ve serbestliğe kavuşmak için yönelinecek— kendinden daha güçlü kişisel (zâtî) varlıklar olarak gördü. Dolayısıyla, saf, pırıl pırıl üstün gerçeklik âleminin yerini; şiddet, tutku, heyecan ve hayallerle karmakarışık, kadim tradisyonun bozulmasıyla günden güne daha boş, daha "beşeri" hale gelen bir dünya aldı.

Bu çöküş süreci (gerçek) hükümranlık ile ruhbanlığın birbirinden farklı, hatta zıt olduklarını ortaya koymaktadır. Zaten, aslında, tradisyonel bir ruhban sınıfının hükümran olduğu zamanlarda bile, bu hükümranlık —en eski Hint'te görüldüğü gibi— alışılagelmiş anlamda dinsel olmaktan ziyade "büyüsel" bir niteliğe sahipti. Ancak, bu büyüsellikte, günümüzdeki önyargılı ve işin aslı-

nı bilmeyen büyük çoğunlukça anlaşıldığı mânâda bir "büyü" söz konusu değildi, hatta antikitenin deneysel —sui generis— bilimindeki anlamıyla bir "büyüsellik" dahi söz konusu değildi; oradaki büyüselliğin sınırlarını aşıyordu (ya da aşkın bir büyüsellikti).[16] Büyü, burada, tersine, manevî gerçeklik karşısında odak, "merkez" oluşturucu ve, daha önce gördüğümüz üzere, hükümranlık inisiyasyonu ve tradisyon ile sıkı ilişkisi olan bir fiildi.

Dolayısıyla, (bu tür bir) büyü olayı, ayin (ibadet) ve "kutsal kişi"deki en dolaysız, "pırıl pırıl", gayrışahsi kavrayış ile (bu) "gerçek dinsellikten" habersiz vahşi yaşam biçimleri arasında bir ilişki kurmak saçmadır. Daha önce belirttiğimiz gibi; gerçek dinsellikten uzak bir dinsellik içinde olanlar, genelde, beşeriyetin çocuksu ve uygarlık öncesi hallerinin örnekleri değil, ancak çok eski ırk ve uygarlıkların dejenere kalıntılarıdır. Dolayısıyla, bunlarda —maddî planda, karanlık ve esrarengiz biçimlerde— bazı kavrayışların bulunması onların gerçek niteliklerini gözden kaçırtmamalıdır. Aynı şekilde, "büyü" de bu dejenere kalıntılar düzeyinde değil, tersine, etkin, parlak ve bilinçli Tradisyon âlemindeki manevî erdemlilik düzeyinde söz konusu edilmelidir. Tüm bunlardan hiç haberi olmamak "din tarihçileri"nin karakteristiklerinden birini oluşturur. Bunların, o bol kaynaklı yapıtlarındaki karmaşıklıklar (tağşişler) ve çamur atmalar (bunlar için) en değerli def-i bela yöntemlerindendir.

NOTLAR

[1] G. F. Moore, *Origin and Growth of Religion*, London, 1921.

[2] Machiaro, *Roma capta*, s. 20; J. Marquardt, *Le culte chez les Romains*, trad., Paris, 1884, c. I, s. 9-11; L. Preller, *Römische Mythologie*, Berlin, 1858, s. 51-52. Bilindiği gibi, R. Otto (*Das Heilige*, Gotha, 1930) "numineux" (numen) sözcüğünü kutsallık deneyiminin temelini ifade etmek için kullanmıştır.

[3] Servius (*Ad Georg.*, III, 456): "*Majores enim expugnando religionem totum in experientia collocabunt*".

[4] A. David-Neel, *Mystiques et magiciens du Tibet*, Paris, 1929, s. 245 ve d..

[5] *Bnhadâranvaka-upanishad*, 1, iv, 10.

[6] Oldenberg, *Vorwissenschaftlische Wissenschaft*, Leipzig, 1918; Bougle (*Reg. Cast.*, age., s. 251, 76), hindu tradisyonu için, "dinsel edimin, büyülü bir süreç içerdiği, hiçbir moral ögenin yer almadığı, iyilik ve kötülüğün işlemi yapana bağlı kaldığı bir tür mekanik işlem olduğunu ve Brahmana'nın kendisini, dolaylı olarak, başka bir şeyin temsilcisi olarak değil de, doğrudan kendi şahsiyetiyle ortaya koyduğunu belirtmektedir.

[7] *Tsbung-yung*, XXIV, 1; XXXI, 1, 3, 4.

8 *De Mysteriis*, VI, 7; Porphyre (*Epist. Aneb.*, XXIX) Kutsal'a bu tarzda yöneliş ile Grek-Roma kültünün bazı tarzlarında görülen sofuca dinsellik arasındaki tezadı da belirtmektedir.

[9] Moret, *Royaut. Phar.*, s. 232-233. Bu, ilk eski Mısır uzmanlarından birinin, sofu dinselliğe karşıtlık açısından Firavun çizgisi ile İsa karşıtlarının (ya da) *princeps hujus mundi* çizgisi arasında benzerlik buluşunu anlaşılır kılmaktadır. (J. A. de Goulianof, *Archéologie egyptienne*, Leipzig, 1839. c. 11, s. 452 ve d.

[10] E. A. Wallis Budge, *The Book of the Dead, Papyrus of Ani*, Londra, 1895, c. XVII, c. 9-10: "Ben kendi kendine yaşam veren, (*Paut Neteru*, Tanrıların özü) diye nam salan Yüce Tanrıyım (Nu)"; CXLVII, 3: "Kendi ışığını kendi yaratan bir güç sahibiyim." XXVII, 5: "Ben, barış zamanının fatihi (Amenti), Barış Dağında oturan Osiris"; XLIV, 2-3, 6: "Ebedi yıldızlar sizin yanınıza saklandım... kalbim (kendine layık olan) tahtındadır; konuşuyorum ve biliyorum; gerçekte, ben Ra'nın ta kendisiyim. . . Ben büyüğüm ve Senin gizemlerine vakıfım. Tanrıların krallık tacına sahibim ve öte âlemde ölümü tadmayacağım"; LXXVII, 4: "Öte âlemin Tanrıları benden korkarlar; beni görünce yuvalarına kaçarlar"; CXXXIV, 21: "Ben görkemli varlıkların en güçlüsüyüm."

[11] Hippolyte, *Philos.*, 1, 8; M. Berthelot, *Coll. des anc. alchymistes grecs*, Paris, 1887, c. 11, s. 218. Bu "etki almadan etkin olmak" açıkça, daha önce değinilen, Uzak doğu tradisyonuna göre "Semavî fazilet"in belirtisi olan, "birşey yapmadan etkin olmak"a tekabül etmektedir. Yine, "kralsız olmak" da Lao-Tze'nin (*Tao-te-king*, XV) "özerk kişiler" ve "kendi kendilerinin efendileri" dediklerine ve eski İran'ın "kadim, esas Yasa'nın adamları" dediklerine tekabül eder.

[12] J. Evola, *La Tradition Hermétique*, Ed. Traditionnelles, Paris, 1962. Kral-

lara verilen "Güneşin oğlu", "Göğün oğlu", vb. namlar, —bunlarda ikici ve yaratılışçı kavrayışlar değil de tek bir zihniyet ya da "etki"nin türevlerinin söz konusu olmaları bakımından— bu görüşle çelişmezler: Bu, -C. Agrippa'nın ifade ettiği gibi (*De occulta philos.*, III, 36) "kuşaklarda oğulların her yönleriyle babaları benzemeleri ve yapılanın yapanın damgasını taşıması"dır.

[13] J. E. Horrison, *Prolegomena to the study of the Greek Religion*, Cambridge, 103, giriş ve s. 162 ve d.

[14] F. Cumont, *Les religions orient. dans le paganisme*, Paris, , 1906.

[15] Cıceron, *De Harusp. resp.*, XI, 23; Arnobe, IV, 31; Fustel de Coulanges, age., s. 195.

[16] René Guénon, "büyücülük" terimini —bu terimin yüksek ve daha geniş anlamının, modern çağın başına dek, Batı'da varlığını sürdürmüş olmasına rağmen— yalnızca bu aşağı düzeyli bilim için kullanır (yani böyle bir sıfatı yalnızca bu tür bilime verir). (*Aperçus sur l'initiation*, Paris, 1945, c. II, XX, XXII). (Bu bağlamda —büyüsel bilimle iştigal edenlere örnek olarak— Campanella, Agrippa, Della Riviera, Paracelse zikredilebilir).

8

Ölüm-ötesindeki yol ayrımı

ULAŞTIĞIMIZ ŞU NOKTADA, şimdiye dek sunduklarımız ile ölümden sonraki akıbetler sorunu arasındaki ilişkileri belirtmek yerinde olacaktır. Bu konuda da, çağımızda neredeyse tümüyle kaybolmak üzere olan öğretilere başvurmak gerekiyor. Her beşerin ruhunun ölümsüz olduğu düşüncesi acayip birşeydir ve Tradisyonda böyle bir görüşe pek rastlanmaz. Tradisyonda, öncelikle (Tanrısal bir kişiliğe bürünmekle eşdeğer olan) bir ölümden sonra yaşam, daha doğrusu, gerçekten bir ölümsüzlük söz konusudur; ondan sonra da diğer ölümden sonra yaşam biçimleri gelir ve bir beşeri oluşturan çeşitli ögeler —zira, beşer (Tradisyonda) sadece "ruh ve beden"den oluşmuş, iki ögeli bir bileşim olarak görülmezdi— dikkate alınarak konulan, tek tek, bireysel bir ölüm-sonrası sorunu yer alır.

Antik tradisyonlarda, esas olarak, fizik bedenin dışında, beşerin —her birinin kendine özgü bir karakteri ve akıbeti olan— üç zatiyet ya da ilkeye sahip olduğu öğretiliyordu. Bunların ilki beden ile uyanan ve bedenin biyolojik gelişimine (ya da işleyişine) bağlı

olarak oluşan, bilinçli "Ben" (Moi) idi. Bu alelâde, normal kişilikti. İkincisi: "Manes", "Lare" ya da "Demon" olarak adlandırılan ögeydi (şeytan ya da nefis). Üçüncüsü ise: birincinin (Ben-Moi) ölümden sonra alacağı biçime tekabül ediyordu ve çoğu kişi için bir karanlık ya da gölgeden (ombre) ibaret olacaktı.

Bir beşerin, doğa'daki (dünyadaki) varlığını sürdürdüğü sürece, son kökü (racine derniere) "demon" idi (şeytan ya da nefis). Demon'un Hıristiyanlıkta ona atfedilen kötü karakterlilikle hiçbir ilişkisi yoktu. Doğa'nın bir varlığı olan beşere kıyasla, o "kişilik ya da kişiliği oluşturan" olarak tanımlanabilirdi: O, sonlu "form"da (biçim'de) ve fizik beden'de bir bilinç oluşturmuş ve onlarda (ya da onlar vasıtasıyla) Görünür âlemde yaşayan kökensel deruni güç idi ve, deyim yerindeyse, kişinin "arkasında", "bilinç altında" ve "bilinç öncesi"nde bulunan, çevreyle, diğer varlıklarla arasında cereyan etmiş ve edecek olan, geçmiş ve gelecekteki —her tür doğrudan algılamadan ustaca kaçan çok ince, latif ilişkiler biçimindeki— organik süreçlerin temelinde bulunurdu. Bu bağlamda, pek çok tradisyonda görülen —bir ruhun ya da.bir bedenin ruhu anlamında— "eş" (double) terimi de "demon"a (nefis'e) tekabül eder; ayrıca, herhangi bir modern etnolojidekinden daha geniş bir anlamda düşünüldüğünde bir kabilenin, bir sınıfın ya da bir soylu ailenin yaratıcı ruhsal varlığı olarak da görülür. Bu bağlamda, böyle bir topluluktaki bireyler, ondan gelip onunla yaşadıkları, fakat —oluşturup biçim verdiği maddeleri aşan bir kalıp (matrice) gibi— kendilerini aşan bu demon, totem ya da ruhun bedenlenmeleri ya da bir tür devamlarıdır. Hindu tradisyonunda da beşerin deruni varlığı "demon"a tekabül eden "linga-çarira" deyimiyle ifade edilir. "Linga" sözcüğü deha ve yaratıcılığın yaratma eyleminin olası kökenini oluşturan bir gücü ifade eder. Roma ve Yunan düşüncesindeki, demon'a tekabül eden "genius" ve "lare" sözcükleri ile onsuz hiçbir aile ocağının varlığını sürdüremeyeceği ilk yaratıcı güç ifade edilir.[1] Öte yandan, çoğu kez, totemlerle, özellikle yılan gibi toprağa bağımlı belirli hayvan "ruhları" arasında bağlantı ku-

rulması bize bu gücün, aslında doğrudan doğruya doğa'yla, yani kişilik (ya da bilinç) altı aşağı âlemle ilişkili olduğunu göstermektedir. Böylece, Roma tradisyonundaki simgeselliğe göre lare'lar (demonlar, nefisler) Dişi İlke'nin koruyuculuğundadırlar ve yeraltında yaşarlar.[2]

Esoterik (batıni) öğretiye göre, normal beşerler, bedensel ölümlerden sonra, genelde, bilinçli kişiliklerini (Ben, Moi) yitirirler: Hayali ve geçici birşey olan bu kişilik bir tür gölge (ombre) halini alır ve bir süre sonra da eriyip dağılarak "ikinci ölüm" denilen olay meydana gelir.[3] Ölünün temel yaşamsal ilkeleri —benzer bir süreci izleyecek olan— başka kişilikler biçiminde, ebedi bir devridaim ile, yeni yaşamların oluşturulmasında kullanılacak bir tür hammadde gibi toteme geri dönerler. Ölülerin "bedenlerimizi besleyip ruhumuzu etkileyen"[4] ve dolayısıyla da "bize hayat veren Tanrılar" olarak kabul edilen ve herkeste bulunan ırksal, şeytani (demon), görünmez yaratıcı gücü çağrıştırmasının nedeni budur. Ölülerin "ruhları" Tanrılarda (dii manes) ve dolayısıyla, kanlarındaki kutsal yaşamsal güç vasıtasıyla da ırklarda ve ailelerde yaşamaya devam ederlerdi.

Doğal düzenle ilgili olan bu değinmiş olduğumuz öğretinin dışında daha yüksek bir düzene ilişkin olan ve dolayısıyla da ölümden sonraki yaşamla ilgili daha değişik, özgün, kutsal-aristokratik bir sonuca ulaşılmasının söz konusu edildiği bir diğer öğreti vardır. Ataların babadan oğula geçerek süregiden kutsal "erdemlilikleriyle" ilgili olarak daha önce değindiğimiz görüşlerle bu ikinci öğreti arasında bir bağlantı vardır.

Yüksek sınıfların ve asil ailelerin cedlerini oluşturan, tradisyonel antikite'deki, "kahramanlar" ya da "yarı–tanrılar" öldüklerinde, —ölüme mahkum benlikleri bir larva ya da bir gölge biçimine dönüşenlerin (ya da başka bir deyişle, öte âlemin sınavlarını kaybedenlerin) tam tersine olarak— esas yaşama, yani bir "Tanrının " müteal ve ebedi yaşamına kavuşmuş olanlardı, onlar "ikinci ölüm"ü mağlup etmiş olanlardı. Yaşamsal güçlerinde, az ya da çok,

kendi doğrudan çabalarıyla —örneğin, sungunun (adak ve ayinlerin) etkinliğine ilişkin olarak değinmiş olduğumuz— yapısal bir değişiklik meydana getirmiş olanlardı. Bu bağlamda, eski Mısır'da "ka"yı (eş —double— ya da nefis'i) öte âlemde bir tür ebedi vücuda —sahut— sahip kılmaya yönelik özel bir ayin yapılırdı. Aynı düşünceye "ölümsüz beden", "ermişlik" ya da "ölümden sonra dirilme" biçimlerinde başka tradisyonlarda da rastlıyoruz. Bu yüzden, Homer devrindeki Yunan tradisyonlarında (Veda'lardaki birinci Aryen döneminde olduğu gibi) "Ermişler Adasındakiler" için salt ruh olarak değil de, bedenleriyle birlikte bir bütün olarak ölümsüzlük söz konusuydu.[5] Ancak, bu, bugün pek çok din tarihçilerinin zannettikleri derecede maddî bir beden değildi: burada —Uzakdoğu esoterizminde ve Taocu uygulamada görülen klasik biçimiyle— simgesel bir "ölümsüz beden" söz konusuydu.[6] Eski Mısırlıların bu "sahu"suyla: güneş Tanrılarına karışmış, "kendilerine ebediliği sağlamış olan bir bilgi ve güç düzeyine ulaşmış bedenler" ifade ediliyordu. "Ra gibi ve Ra'nın himayesinde, bir mükemmellik içinde, ruhun ebediyen yaşayacak ve yücelecek" şeklindeki duada da bu belirtiliyordu.[7] Ölümsüzlüğe ulaşmak, burada, ruhun bozulmayan, çürümeyen bir bedenle ayrılmaz bir biçimde bütünleşmesini içerir.[8] Bu bağlamda, şu Veda duası özellikle ilginçtir: "Tüm eksikliklerden münezzeh olarak yuvana dön. Işıkla dolu olarak bedeninle birleş".[9] "Dünyasal bedenin kiyamet günü dirileceğine" ilişkin hıristiyan dogmasında kökü çok eski tarih-öncesi dönemlere dek uzanan bu temanın bir yansımasını görürüz.[10]

Sonuç olarak, tüm bunlar, ölümün bir son değil, bir aşama olduğunu ifade ediyor. Ölmek ölümsüzlüğe ulaştıran, dolayısıyla bir tür "zafer" sayılabilecek bir olaydı: Eski Yunan tradisyonlarında "kahraman" ve "yarı-tanrı" olarak kabul edilen ölülerin başlarının üzerinde bulunan, Zafer Tanrıçası tarafından armağan edilmiş mersin yaprağı biçiminde birer taç bulunurdu. Katolik dinsel törenlerinde kullanılan "dies natalis (Tanrısal doğum)" deyimi de bu tür bir kahramanca ölümleri ifade etmeye yönelikti. Eski Mı-

sır'da, kutsal kabul edilen ölülerin mezarlarına "ölümsüzlerin evleri", öte âleme de "ermişlerin diyarı" —ta en maaXeru— denilirdi. Eski Roma'da, imparatorun "nefsi" kutsal kabul edilirdi ve ayrıca, genel olarak, krallar, hakimler ve savaşta zafer kazananlar öldüklerinde birer kahraman, yarı-tanrı (ya da Tanrının Avatarları) haline geldiklerine inanılırdı. Antik uygarlıklarda çok yaşlıların, genelde, sahip oldukları bir tür kutsal otoritenin temelinde de bu tür inanışlar yatıyordu. Zira, ölümle birlikte tam özgürlüğe ulaşacak olan kutsal gücün —kutlu son'a (ölüme) daha yakın olmaları nedeniyle— çok yaşlılarda tezahür etmeye başlamış olduğuna inanılırdı.[11]

Ruhun öteki âlemdeki kaderi birbirine zıt iki yolu içerir. Birincisi ölümsüzlerin aydınlık dünyasına götüren, aynı zamanda "Güneş"in ya da Zeus'un Yolu da denilen "Tanrıların Yolu"dur. Gökyüzü, Walhalla ve Kuzey Asgard'daki (dağ) zirveleri, adalar, Aztekler in (Peru'daki) kralların, kahramanların ve asillerin bulunduğu "Güneş'in Evi" gibi simgelerle ifade edilen de yine bu yolla ilgilidir. Diğeri ise, gerçek yaşama ulaşamamış olanların, yavaş yavaş çürüyerek geldikleri yere; "cehennemlerde" (Enfers) ebediyen duran totemlere geri dönecek olanların yoludur; Hades'in, Niflheim'ın yoludur; yeraltına, toprağa götüren yoldur.[12] "Tanrıların Yolu" veya "Ataların Yolu"nu ifade eden —totem (put) anlamında— devayâna ve pitr-yâna gibi deyimlerin bulunduğu Hindu tradisyonunda bu öğretinin tümüyle aynısını bulmaktayız. Öyle ki "bu iki evrensel yolun birinin ebediyen aydınlık, diğerinin ise ebediyen karanlık olduğu; aydınlık yoldan gidenin bir daha dönmesine gerek kalmadığı, karanlık olandan gidenin ise (tekamülünü tamamlamak için) tekrar geri dönmesinin zorunlu olduğu" dahi belirtilmektedir. Ateş'e, ışığa, gündüze, güneşli mevsime benzetilen (Dolayısıyla "Güneşin Kapısı", "Parıltılı Yol" da denilen) birinci yol "Brahma'ya götürür", yani özgürlüğe ulaştırır. Oysa, duman'a, geceye, güneşsiz mevsime benzetilen —ve olgunlaşmak, tekamül etmek için tekrar bedenlenmek (incarnation) ihtiyacı içinde çırpınan

ölü (ya da ruhsuz) yaratıkların bulunduğu— diğer yol Ay'a (Lune) götürür.[13] İlk yoldan gidenlerin zebanilere (manes) yem olarak, bunlar tarafından, yeni fanilerin bedenlenmesinde (bir tür hammadde gibi) "kullanıldıkları" hususu özellikle ilginçtir.[14] Yine bu bağlamda, Hades'te çalışmaya, daha doğrusu, "ellerindeki delik testilerle hiçbir zaman dolduramayacakları" dipsiz fıçılara su taşımaya mahkum edildikleri (Danaides) simgeselliği çok anlamlıdır. Bu bağlamdaki bir diğer Yunan tradisyonu da Lethe ovasında yaptığı ipleri hemen bir eşeğin kemiriverdiği Oknos ile ilgilidir. Burada, Oknos insanlığı,[15] eşek ise şeytaniyeti temsil etmektedir ve Mısır tradisyonunda da karanlıkların yılanı ve "ölüleri kemiren" Ammit ile aynı bağlamda kabul edilmektedir.[16]

Bu "iki farklı yol"a ilişkin görüşlere Helen tradisyonunda da rastlıyoruz. Burada, yalnızca biri yukarıya yönelik (ouranien), diğeri aşağıya yönelik (toprak yolu, Ay yolu) olmak üzere iki farklı yolun değil; aynı zamanda iki farklı, hatta kimi kez birbirine zıt, tören ve ibadet türünün antikite'deki anlamına da daha derin olarak nüfuz edilebiliyor.[17] Bir uygarlığın tradisyonelliğini belirleyici ölçütün birinci türdeki (aydınlık) tören ve ibadetlerin uygulanımının ikinci türdekilerinkine oranla fazlalık oranı olduğu söylenebilir. Burada, "manevî erdemliliğe" özgü törenlerin değerliliği söz konusudur. Bugün "din bilimi" denilenin karakteristiklerinden biri de şudur: tesadüfen bir kapıyı açacak bir anahtar ele geçirdiğinde bununla bütün kapıları açabileceğini zannetmek. Dolayısıyla totemlerin varlığı öğrenildikten sonra artık her yerde totemler görmeye başlanılmıştır. İş, totemci yorumun, patavatsızca, büyük tradisyonlara bile yöneltilmesine dek vardırılmıştır. Onların en iyi açıklanımlarının vahşi toplulukların incelenimiyle mümkün olabileceği düşünülmüştür. Ve bu da yetmiyormuş gibi bir de totemci seks kuramı oluşturulmuştur.

Bize göre, totemciliğin zamanla evrimleşerek tradisyonel hükümranlığa dönüşmesi diye birşey de söz konusu değildir. Ancak —idealist bir bakışla— totemciliğin bir gelişmesinden söz edilebi-

lir. Oysa, ancak totemlerin egemen olmayıp, tersine totemlere egemen olunan ve tutuculuğun devrilerek, deruni güçlerin, —doğa-üstü ilke'nin biyoloji-üstü bir etkinliğiyle— göksel bir "zafer" ve ölümsüzlüğe yöneltildiği yerlerdedir ki bir tradisyonel hükümranlığın varlığı söz konusu olabilir.[18] Salt aristokratlık (asillik) açısından bile bu böyledir. Beşeriyeti bir araya, âdeta balık istifi, sıkıştırıp benliklerini sürekli aşağıya düşüren bir kollektifleşme ve kişiliksizleşme içinde aşağı âlemin bazı güçlerinin yaşam bularak (s'incarner) beşeriyetin maddi ve manevî âleminde —zaten can atmakta oldukları biçimde— daha fazla yoğunlaşmalarına uygun ortam yaratarak kişileri —doğa'nın bir parçasını oluşturan yönleriyle— zaten bağımlı oldukları güçlerin etkisi altına daha fazla itmek: İşte, aslında, törensellikten başka bir din ya da ibadet tarzı bilmeyenlerin oluşturduğu yaşam biçiminin ve totemci, karanlık inanışların ya da tradisyonun aşırı dejenereleştirilmesinin esas sonucu budur. Varlıkları bu totemlerin etkisinden kurtarmak, onları güçlendirmek, onları bir manevîyata ve bir ölçülülüğe kavuşturmak ve (sonuç olarak) onları özgür ve yiğitçe bir ölümsüzlüğe ulaştırıcı etkilerin alanına sokmak: İşte, aristokratik inanışın amacı da, öncekinin tersine, böyleydi.[19] Bu inanca sadık kalındığında "Ana'nın (dişi ilkenin) yolundan" gidilmemiş oluyor ve sonuçta da Hades'i (cehennemi) boylamaktan kurtulunuyordu. Fakat, bunun tersi olup da, kutsal törenler (ya da kutsallık) terkedildiğinde totemin sapmış şeytani gücü çok artıyor ve söz konusu sonuç kaçınılmaz oluyordu. İbadeti ihmal edenlerin öteki dünyada cehenneme (enfer) gidecekleri teması Doğu öğretisinin de özünü oluşturur. En geniş anlamıyla, ailelerin (aile ocağı), sitelerin (ya da site-devlet'lerin) ve imparatorlukların, Tanrıların vücudunu simgeleyen bu mistik ateş'i zaptetmek, sürekli besleyip geliştirmek yükümlülüğü, en derin anlamıyla, Veda'lardaki bir deyimle: "Ölümsüzlüğün Bekçisi olmak"[20] idi, bu yükümlülükte yüce bir amacın ilkesini sürekli koruyup beslemek, geliştirmek ve (atalardan gelen) uhrevi âlemle temas geleneğini sürdürmek kutsal vaadi saklıydı. Dolayısıyla, bu ateşin

—hindu, Yunan ve çoğu Aryen törelerine göre— yakılan ölülerin vücutlarını sararak ölünün maddi bedenini —bundan "şimşek gibi, parıltılar içinde" bir ölümsüz fışkırana dek— son parçasına kadar yakıp kül eden bir gücün simgesi olan (ateş) ile oldukça yakın bir ilişkisi vardır.[1]

NOTLAR

[1] Marquardt, *Cult. Rom.*, c. I, s. 148-9.

[2] Varron, IX, 61.

[3] Mısır tradisyonunda "ikinci kez ölüm" deyimiyle, bedensel ölümden sonra *(post-mortem)*, öte âlemdeki "yargılanma" sonucunda günah yönü ağır basanların uğrayacakları bir tür ruhsal çözülme ifade edilir. Bunlar, aşağı âlemin (parçalayıcı) hayaleti Amam'a ya da (ölü yiyici) Am-mit'e yem olurlar. Bu konuda bkz. W. BUDGE, *Book of the Dead*, Papyrus of Ani, London, 1895, CXXX, s. 257; ve CXXXb. Burada, şu ifade yer alır: "(Günahkârın) parçalayıcı Amemet'in elinden kurtulması hiç mümkün müdür?" ve XLIV, s. 1 ve devamında "bu dünyada günahkâr olup da öte âlemde bu ruhsal çözülme ya da parçalanmaya uğramamak için" dualar yer alır. Bu "yargılanma" ölülerin "kalplerinin" terazide tartılacağı simgesel ifadesinde de görüldüğü üzere, herkesin tâbi olacağı nesnel bir süreçtir, ve hiç kimse terazinin ağır çeken bir kefesinin aşağıya inmesini engelleyemeyecektir. "Günahkâr" yönü ağır basanlar, —Mısır ve Tibet tradisyonlarından ve (her iki tradisyonda da bulunan) "Ölüler Kitabından" Aztek tradisyonlarındaki ölüm ve ölüm-sonrası olacaklara ilişkin ifadelere dek, pek çok yerde belirtildiği üzere— öte âlemdeki (post-mortem) ölümsüzlük (cennet yaşamı) olanaklarının hiçbirinden yararlanamayacaklar.

[4] Macrobe, *Sat.*, III, v.

[5] Rohde, *Psyche*, c. I, s. 97 ve d.

[6] Lao-Tze'ye ilişkin olarak; *Il Libro del Principio della sua azione*, J. Evola, Milano, 1960.

[7] Budge, *age.*, s. LIX-LX.

[8] *age.*, s. LIX ve c. XXVI, 6-9; XXVII, 5; LXXXIX, 12: "Fani beden ebediyen mi yaşayacak, eninde sonunda çürüyüp dağılmayacak mı?"

[9] *Rg-Veda*, X, 14, 8.

[10] J. Mainage, *Les religions dans la préhistoire* (Paris, 1921). D. Merejkow-sky'de de (*Dante*, Bologna, 1939, s. 252) şu doğru ifadelere rastlıyoruz: "Paleolitik antik çağda ruh ve bedenin hem bu dünyada, hem de öteki dünyada ayrılmaz olduğuna inanılırdı. Ne kadar garip görünse de: mağara insanları, tenin (ya da bedenin) dirilmesine ilişkin olarak —ruhun ölümsüzlüğü konusundaki tüm bilgilerine rağmen— Sokrat ve Eflatun'un bilmedikleri ya da unutmuş oldukları birşeyi biliyorlardı".

[11] Yaşlılarda böyle bir otoritenin varlığı inancı halen bazı vahşi topluluklarda da sürmektedir. Bkz. Levy-Bruhl, *Ame prim.*, s. 269-271

[12] (Tufan-sonrası) yakın çağlarda ölenlere ilişkin, Helenlerin Hades'inin benzeri, bir larva durumuyla ilgili bazı kavrayışların Asur-Babil uluslarında da bulunduğu görülmektedir: Yahudilerin —İbrahim ya da Davud gibi Marquardt, *Cult. Rom.*, c. I, s. 148-9.kutsal kişilerinkiler de dahil— ölülerin ruhlarının orada şuursuz ve kişiliksiz bir yaşam sürmek zorunda kaldıkları karanlık ve sessiz scheol'ü de bu bağlamdadır. Bkz. T. Zielinski, *La sbylle*, Paris, 1924, s. 44. Öte âlemde cezalandırılma mefhumu —Hıristiyanlıktaki (ve İslâm'daki) "cehennem" mefhumu—yenidir ve tradisyonun, —yalnızca, kimilerinin yarı-tanrısal, güneşsel, semavî ve asil bir öte âlem yaşamı, kimilerinin de (tersine) yeni jenerasyonlara kaynak (ya da bir tür hammadde) oluşturmak üzere, ruhsal çözülmeye uğrayarak, şuursuzca bir tür larva yaşamı sürdürecekleri şeklinde bir ikilem içeren— ilk başlardaki saf biçimine yabancıdır. Kadim Mısır ve kısmen de eski Meksika tradisyonu örneği çeşitli tradisyonlarda bu ikinci gruba girenler için ölüm sonrasında öte âlemde herhangi bir yaşantının olabileceği konu bile edilmez.

[13] *Maitrâyani-upanishad*, VI, 30, burada "ataların yolu" aynı zamanda "Anaların Yolu" olarak da adlandırılır (bu son deyimin özelliğine, "Ana" uygarlığından söz ederken değineceğiz); *Bhagavad-gîtâ*, VIII 24-5-6. Bunun benzeri bir öğreti için bkz. Plutarque, *De facie in orb. lun.*, 942a-945d.

[14] *Brâhadâranyaka-upanishad*, VI, 15-16.

[15] Rohde, *Psyche*, I, 316-317.

[16] Budge, s. 248

[17] Klasik dönem için bkz. A. Baeumler, Intr. á Bachofen, *Der Mythos von Orient und Okzident*, s. XLVIII: "Yunan dininin tüm temel karakteristikleri (bir yanda Aides, Persephone, Demeter ve Dionysos, öte yanda Zeus, Hera, Athena, Apollon olmak üzere) semavî tanrılarla arzî tanrılar arasındaki karşıtlığa dayanır. Bu aynı zamanda tümüyle farklı iki tapınma biçimi (kült) arasındaki karşıtlıktır. Ve bu karşıtlığın etkileri günlük ibadet-

lerin en ince ayrıntılarında dahi görülür. "Bu yapıtın ikinci bölümünde benzeri bir karşıtlığın başka uygarlıklarda da bulunduğunu göreceğiz ve bunun gelişimini inceleyeceğiz.

[18] Helenlerdeki —bir arzî tanrının mezarının (türbesinin) yanıbaşında semavî bir "yarı-tanrı" ya da kudsiyete ayrılmış bir sunağın da bulunduğu— tapınaklarda, Helen tradisyonundaki bu anlayışın bir ifadesini buluyoruz. Bu, eski bir şeytanın (demon) mağlup edilip "öldürülerek" kurban edildiği anlamına gelmektedir. Ve bu kurban (ya da sungu) haline dönüşerek kutsal bir niteliğe bürünme nedeniyle, kurbanın ölüsünün bulunduğu —bir Tanrı ya da ölümsüzlüğe ulaşmış kahramanın sunağının yanındaki— yer bir "mezar" (ya da kabir) niteliği kazanmaktaydı (örneğin, Apollon'un Delfi'deki Psyche, I, s. 134, 141, 144. Yılanlarla kahramanlar arasındaki klasikleşmiş ilişkiler semavî ilkenin içinde arzî, aşağı ilkenin de var olduğu ve bu çelişik yapının içindeki mücadeleden semavî ilkenin baskın çıktığı biçiminde yorumlanmalıdır. (Bkz. Harrison, *Prolegomena*, s. 328 ve d.)

[19] Pek çok tradisyondaki —biri ilahi ve iyi (agathos daimon), diğeri arzî, beden ve tutkularla ilişkili— çifte şeytan (ya da cin) fikri buradan kaynaklanmaktadır (bkz. örneğin, Servius, Aen. , VI, 743, Censorius, *De Die nat*., 3 ve d.).

[20] *Rg-Veda*, VI, 7. Asalet ateşi ile kutsal ölümsüzlük arasındaki ilişki için bkz. *Mânavadharmaçâstra*, II, 232.

[21] Bu, bireyin sınırlı şuurunun dönüşüme uğradığı bir tür, üstün kişilik sahibi, Kutsal Ata ya da Tanrı figürüdür (Bu nedenledir ki, Yunan'da ölüler kimi kez mütealleşmiş, yarı-tanrılaşmış olarak kabul edilirler: bkz. Rohde, *Psyche*, c. II, s. 361.) Sonuçta, burada söz konusu olan, bedenden önce var olan ve ona can veren, —İran tradisyonunda, "ışıktan (nurdan) yaratılmış olan" ve öldüğünde yaşamsal gücünün "toprağa geçerek" başka insanların oluşumunu sağladığı "ilk insan" ile ilişkilendirilen— müteal formdur. (Bkz. Reitztestein Schaeder, *Studien antiken Synkretismus aus Iran und Griechlenand*, Leipzig, 1926, s. 230 ve d.). Zen'in söz ettiği "yaratılıştan önce var olan temiz (nurlu) yüz" deyimi de bu bağlamdadır.

9

Uygarlıkların yaşamı ve ölümü

TRADİSYON NEREDE tam etkinliğe sahip olduysa, oradaki hükümranlar, kutsallık sıfatına layık olarak, Yüce Âlem'in yeryüzündeki saygın temsilcileri olmuş; demos'un (halkın) nefsanî eğilimini olumluya yönelten, Devlet, ulus ve ırklara yüksek bir anlam kazandıran bir ilahi öge olarak bir aydınlık ve sonsuzluk ekseni (ya da kaynağı) oluşturmuştur. Bilinçli ve erdemli bir yaklaşımla oluşturulmuş, en alt düzeylere dek uzanan hiyerarşik bağ, topyekün bir katılım içinde ilerlemeyi mümkün kılmıştır. Yüce'den kaynaklanan en basit bir yasanın bile mutlak bir otoritesi vardı ve kutsal ateşi benliklerinde, kendi kendilerine yakamayanlar için kurtarıcı bir vasıtaydı. Gerçekte, tradisyonel yasalara, içten, özgür ve etkin bağlılıkla geçirilecek bir beşeri yaşam, onların ifade ettikleri özel anlamlara yeterince vakıf olunmasa dahi, nesnel açıdan, bir yükseklik sağlayabiliyordu; sadakat ve itaat, tradisyonel ilke ve gereklere uygun edimle birleştirildiğinde, görünmez bir güç o yaşama biçim veriyor ve —zirvedeki az sayıda seçkin'in bir gerçeklik, bir ışık olarak yaşamakta oldukları— "Yüce" erdemlilik doğ-

rultusuna sevkediyordu. Böylece, sabit bir şekilde Yüce Âlem'e yönelmiş ve hiyerarşideki derecelerine göre, tüm duygu, düşünce, eylem ve mücadele alanlarında kutsal birer güç ve işleve sahip kılınmış, canlı ve dengeli organizmalar oluşuyordu. Tradisyon âlemine bu iklim egemendi. Tüm dış yaşam bir tören (ibadet) biçimindeydi; yani —yaşamın, olağan biçiminde değil de, kutsal bir biçimde yaşandığında, kısmen ya da bütünüyle olası kıldığı— bir "gerçeğe yönelme (ya da gerçeğe ulaşma)" idi. Böylece, asırlar öncesinin bilge yaşamı tekrar oluşturularak, özgürlüğe kavuşmak olanağı elde edilebiliyordu. Bunlar inançla düşünüyor, inançla hareket ediyor ve inançla olumlu ya da olumsuz düşünceler besliyorlardı. Bir tapınaklar ormanında, suların gürül gürül, sel gibi aktığı, emsalsiz bir tapınak yapmışlardı ve bu tapınak ırmağın yatağıydı, Tradisyonel Gerçeklikti, Arınmış'ın (ya da Ermiş'in) yüreğindeki kutsal heceydi".[1]

Bu insanlar için tradisyondan çıkmak demek, gerçek yaşamdan çıkmak, törenleri (ibadeti) terk etmek, yasaları, hiyerarşiyi çiğnemek, kaosa düşmek, totemlerin ve elementlerin (ilkel varlıkların) tahakkümü altına düşmek; (dar anlamda) ölümün kaçınılmaz bir gerçeklik olduğu (ölümsüzlüğe ulaşma şansının yitirildiği), herşeyin sıradan ve çürümeye mahkum olduğu "Cehennemlerin Yolu"na girmek demekti.

Bu, kişiler için (yani bireysel planda) olduğu kadar, toplumlar için de (yani genel planda da) geçerliydi.

Tüm tarihsel incelemelerden çıkan odur ki, uygarlıklar da canlılar gibi bir doğuş ve yükseliş dönemlerinden sonra batmaya ve yok olmaya mahkumdurlar. Bu mukadderata yol açan, yön veren yasayı, yani uygarlıkların batışının nedenini keşfetmek için çok uğraşılmıştır. Bu neden, hiçbir zaman dış dünyada bulunamaz ve hiçbir zaman salt tarihsel ve doğal ögelerle tanımlanamaz.

Çeşitli yazar ya da araştırıcılar arasında, deneysel verilerin büyük bir çoğunluğunun uygarlıkların batışının nedeninin açıklanmasında yetersiz kaldığını belki de en iyi biçimde belirtmiş olan

Gobineau'dur. Bu da gösteriyor ki, bir uygarlık hiçbir zaman, örneğin, sadece politik gücünü yitirmekle yok olmuyor. Böyle politik gücünü yitirmiş bir uygarlık, yabancı egemenliği altında da olsa, varlığını sürdürebiliyor, en belalı olayları, en büyük musibetleri atlatıyor da sonradan bilinmedik karanlık durumlar, terslikler sonucu ortadan yok oluyor.[2] Hükümetlerin deneysel açıdan, yani örgenleştirici-idareci olarak, yeterli ya da yetersiz oluşlarının da, bu hususta fazla önemi yoktur, zira —bunlar hep Gobineau'nun saptamalarıdır— örgütler gibi uygarlıklar da yönetim bozukluklarına uzun süre dayanabilmektedirler. Hint ve hatta feodal Avrupa "tekelci" bir örgütlenme, bütünleşmiş bir ekonomi ve yasama bulunmayıp —ki aslında zaten bunlar daima bir kutuplaşmayı içerirler, ya da ona dayalı olarak var olurlar— "çoğulculuğun" egemen olduğu Hint ve feodal Avrupa, bu duruma rağmen manevî bir bütünlük, birlik ve emsalsiz bir tradisyon yaşamı örneği sunuyorlardı. Uygarlıkların batışı aktöresel bozulmalara da bağlanamaz. O olsa olsa bir belirti olabilir; hiçbir zaman gerçek neden değildir. Çoğu kez, Nietzsche gibi, nerede bir moralden (ya da ahlâktan, aktöreden) söz ediliyorsa orada bir dengesizliğin, bozukluğun var olduğunu kabul etmek gerekir.[3] Vico'nun söz ettiği kadim "kahramanlık çağlarında" hiçbir aktöreci sınırlama söz konusu değildi. Özellikle, Uzakdoğu tradisyonunda konformist aktöre ve yasaların, genellikle, "erdem" ve "yol"un unutulduğu (bozulmanın başladığı) yerlerde ortaya çıktığı açıkça görülmektedir: "Yol unutulduğunda yerini erdem, erdem unutulduğunda yerini ahlâk, ahlâk unutulduğunda yerini yasa, yasa unutulduğunda da yerini âdet, (alışkanlık, ya da —alışkanlığın güdülerle yakın ilişkisi olması açısından— içgüdüsellik) alır. Âdet ahlâk'ın (ethique) dış yüzünden başka birşey değildir ve çöküşün başladığını gösterir".[4] Tradisyonel yasalara gelince, kutsal karakterleri ve müteal amaçları onlara beşerdışı bir değer kazandırıyordu ve dolayısıyla, hiçbir biçimde, sözcüğün alışılagelmiş anlamında, bir aktöre, ahlâk konumuna indirgenemezlerdi. Halkların kutuplaşmaları, savaş durumları dahi, kendi başla-

rına bir uygarlığın batışını sağlayacak nedenler değildir: (Savaşla ilişkili olarak) zafer kadar mağlubiyetin de birliği sağlayıcı, (yeni) bir manevî bütünlük oluşturucu etkisi vardır. Oysa, barış ve huzurun, bir gevşemeye yol açarak, olası bir çöküş'ün en derin etkenlerinin işleyişini kolaylaştırıcı bir işlevi olabilir.[5]

Bu konudaki tüm açıklamaların yetersizliği, kimi kez, ırk mefhumunun ortaya atılmasına yol açmıştır. Buna göre, safkanlılık ve birlik, bütünlük, bir uygarlığın yaşam ve gücünün temelini oluşturuyordu: kan birliğinin yitirilmesi ise bir uygarlığın batışının baş nedeni oluyordu. Fakat, burada da uygarlığın —ırk mefhumunun, az ya da çok, söz konusu olduğu düzeyleri oluşturan— salt doğacı ve biyolojik planda yorumlanmasına yol açan bir yanılsama söz konusuydu. Dolayısıyla, meselenin bu düzeyinde ırk, kan, vb. "basit" konular olarak belirmektedirler. Ancak, bu öge, yüksek nitelikli ve kutsal bir işlevi olan ve bir törensellik, manevî bir ilkeye dayanan hiyerarşik bir bütünlük oluşturacak doğa-üstü bir güçle işlendiği zamandır ki, gerçek anlamda bir uygarlığın, yani tradisyonel bir uygarlığın varlığı söz konusu olur. Her gerçek uygarlığın temelinde bir "İlahi ya da Tanrısal" olgu vardır (Kutsal kuruculara ilişkin efsaneler bütün büyük uygarlıkların ortak noktasını oluşturur): Bundan dolayıdır ki, bu hususun (uygarlıkların doğuşunun) hiçbir beşeri ya da doğal ögeyle, gerçek anlamda, bir açıklanımı mümkün değildir. Dolayısıyla, uygarlıkların batışı da yine aynı nitelikte (ilahî) fakat bu kez ters yönde olan, bozucu bir işleyişin sonucudur. Bir ırk "varlık (ya da kesret) âleminde" kendisine huzur ve istikrar verebilecek olanla irtibatını yitirdiğinde, yani sahip olduğu ince fakat aynı zamanda —karşısında beden ve ruh'un (dahi) onun birer tezahürü ve vasıtaları olmaktan öteye gitmedikleri— en önemli manevî ögeyi, yani söz konusu irtibatı yitirmeye başladığında; artık o ırkın toplumsal yapıları —ne denli büyük ve güçlü olurlarsa olsunlar— kaçınılmaz olarak bozulup alelâde bir düzeye düşerek; saçma'nın (us-dışı'nın), her an değişen'in, "tarihsel"in, aşağıdan ve dıştan koşullanan'ın insafına kalırlar.[6]

Etnik saflık, kan tradisyonel uygarlıklarda bile değer taşıyan ögelerdir. Ancak, bu değer —beşeriyet söz konusu olduğunda— bazı modern ırkçı ideologların, şöyle ya da böyle, kastetmiş oldukları gibi: bir ata ya da köpeğe ilişkin "safkanlılık" nitelemeleri bağlamındaki bir değerlilik değildir.[7] "Kan" ya da "ırk" ögeleri tradisyonel açıdan önemlidir. Zira; tradisyonlar zihinsel (mental) düzeyde —yani, kişinin beyninde ve düşüncelerinde— değil, fakat tipik ve oluşturucu enerjiler olarak, Yaşam'ın en deruni güçleri üzerinde (ve o düzeyde) etkindirler. Kan bu işlevin izlerini taşır, yani "kadim asıl"a benzer tezahürlerin, kalıtım yoluyla, nesiller boyunca, doğal bir biçimde ve hemen hemen kendiliğinden oluşmasını sağlayan, işlenmiş hazır ögeler sunar. Daha sonra göreceğimiz gibi, tradisyon âlemi kalıtım olgusunu bu temel üzerine —ve sadece bu temel üzerine— oturtmuş ve dıştan evlenmeme yasasını dahi koymuştur. Fakat, kast rejiminin en ziyade güçlü olduğu Aryen-Hint toplumundaki tradisyona göre, bir kast'a gerçekten mensup olabilmek için o kast'tan doğmuş olmak yeterli sayılmıyordu, kişinin nasibi olan erdeme kavuşup, onu işler hale getirebilmesi için bir inisiyasyondan geçmesi gerekiyordu. Daha önce ifade ettiğimiz gibi bu inisiyasyondan geçmedikçe ya da "ikinci kez doğmadıkça" bir arya'nın (aristokratın) bile cudra'dan (soylu olmayanlardan) üstün sayılamayacağı Manavadharmaçastra'da belirtilmişti. Aynı şekilde, İran hiyerarşisinde en üstteki üç sınıfa (pishtra) özgü üç ayrı kutsallık düzeyi vardı ve bunlara ulaşmak da inisiyasyonla oluyordu.

Ancak, tüm bu durumlarda da —oluşturucu öge ile oluşturulmuş öge, yani koşullandıran ile koşullandırılan biçiminde— bir ikilemin sürekli varlığı söz konusudur, dolayısıyla bu ikilemin gözden kaçırılmaması gerekir. Yüksek kast'ların, tradisyonel aristokrasilerin ve, genel olarak, yüksek uygarlıkların ve üstün ırkların —ki, kutsal kast'lar "toprağın oğulları" olan avam (plebe) sınıfına karşı nasıl yüksek bir konumdaysalar, bunlar da diğern ulygarlıklara karşı aynı (yüksek) konumdaydılar— varoluş nedenleri "kan" ögesine değil de; kan vasıtasıyla intikal eden ve fakat "kan"ın ötesin-

de, "biyoloji-ötesi" (meta-biologique) nitelikteki bir etkene bağlanıyordu.

Eğer bu etken gerçekten güçlü olup da bir tradisyonel toplumun en sağlam ve en derindeki çekirdeğini oluşturursa o uygarlık tutunabilir; karmaşık ve, az ya da çok bozucu, etnik yapıya kendini kabul ettirebilir; hatta ayrışık (heterogene) etnik ögeler üzerine etkiyerek onları biçimlendirebilir; belli ölçülerde kendi tipine dönüştürebilir; ya da kendini —onları da kendiyle bütünleştirerek— yenileyebilir. Tarihte buna oldukça sık rastlanmıştır. Örneğin; Çin, Eski Yunan ve İslâm uygarlıkları. Bir uygarlıkta "Yüce"nin yaratıcı kökü etkinliğini yitirmiş, (o uygarlığın) "manevî özelliği" bozulmuş ya da yıpranmışsa artık o uygarlığın çöküşü başlamış demektir.[8] Bu durumda güvenip dayanabileceği yegâne güçler görünmeyen yüksek ögenin içgüdüsel, ruhsal atavik izlerini taşıyan, "kan"ındakilerdir ve salt bu nokta açısındandır ki, kaçınılmaz (fatal) olan dejenereleşme sürecini engellemek ya da en azından geciktirmek için kanın saflığının korunmasını öneren ırkçı tezler bir haklılık taşıyabilir.

Ancak, bu dejenereleşme sürecinin (karanlık olan'ın —Hades'in— tersi) bir içsel aydınlanmaya, uyanmaya ulaşılmaksızın önlenmesi olanaksızdır. Tradisyonel tarzların, ilkelerin ve yasaların değerleri ve güçleri konusunda da benzeri değerlendirmeler yapılabilir. Tradisyonel bir düzen çeşitli örgenleşmelerin, kurumların ve yasallıkların belirli ölçülerde dayandıkları ethos ve tören planındaki ilkeyi yaşatıp; salt bir dış görünüm olarak değil, aynı zamanda nesnel bir manevî olgu biçiminde de gerçekleştirebilen kişilerin varlığını gerektirir. Başka deyişle, kişinin ya da seçkinin "Yüce" gücün kendilerinde tezahür ettiği kişilerin ve "kutsal" işlev sahibi beylerin düzeyinde olması gerekir. O zaman sadece itaat etmek durumunda olup tradisyonel yasayı yalnızca otorite ve dış görünümler olarak algılayanlar bile ne için itaat ettiklerini ve itaatlerinin —daha önce belirttiğimiz gibi— boşuna olmadığını; bunun, aslında, onların da bir güce ve ışığa etkin olarak katılmalarını sağladığı-

nı anlarlar. Nasıl ki, bir ana devreden geçen manyetik akım, o sırada akım almaya müsait olan başka (ya da yan) devrelerde de endüksiyon akımı doğuruyorsa, aynı şekilde; sadece zahiri törenleri (ibadeti) yapan fakat bunları temiz bir kalple ve sadakatle yapanlardan da —hiyerarşinin zirvesiyle ilgili bir tür ana akımın endüksiyonları olarak— huzur ve denge sağlayıcı büyük bir güç, cevher (fortune) olarak görünmeyen bir akım geçer.

Fakat, ortada artık yalnızca gereksiz bir yük kabul edilen bir işleyiş kalıp da manevî otorite temsilciliği sadece bir sıfattan ibaret hale geldiğinde bu zirve yok olur, iletişim yitirilir ve güneş'in yolu kapanır.[9] Bu bağlamda, tradisyonel yapılarca frenlenmekte olan kaotik ve şeytani güçler olan Yecüc ve Mecüc'ün (Gog ve Magog), bir imparatorun yollarının önüne çektiği engelin üzerinde (asker ya da muhafız) trampetlerin yerine artık sadece rüzgarın sesinin duyulduğunu fark ettikleri zaman ayaklandıklarına ilişkin efsane çok anlamlıdır.

Bu duruma gelindiğinde töreler, kurumlar, yasalar ve âdetler bir süre daha varlıklarını sürdürürler; fakat anlamları kaybolmuştur, erdemleri körelmiştir. Artık kendi hallerine terkedilmişlerdir ve bir kez bu duruma düşüp bütünlüklerini yitirerek dünyevileştiklerinde, dıştan yönetilen tüm çabalara rağmen parçalanıp dağılması önlenemeyen kurumuş kil gibi parçalanıp dağılarak her geçen gün daha çok sapıp bozulurlar. Ancak, bir gölge (ombre) kaldığı sürece ve yüksek ögenin izi kan'da varlığını sürdürdükçe yapı ayakta durur, vücut bir ruh sahibi olmayı sürdürür —Gobineau'nun deyimiyle— kadavra önündeki engelleri aşarak yol almayı sürdürebilir. Giderek, daha sonraki nesillerde "Yüce"nin etkisinin ve dolayısıyla, ruhsal özgünlüğün son kalıntısı da tükendiğinde artık hiçbir şey kalmaz, sel suyu yatağından taşarak her yana dağılmaya başlar. Bireycilik, kaos, anarşi, hümanist karmaşa, dejenerelik her yanı sarar. Baraj çökmüştür, eski gücünü muhafaza ediyor görünse bile bir Devletin ya da İmparatorluğun devrilmesi için en küçük bir şok yeterli olur; yerini simyasal (ya da sihirsel) bir tepki-

me ile, herşeyi yapabilecek bir modern, mekanik, kollektif ve "totaliter" hayalet (Leviathan) alır.

Antikite öncesinden günümüze dek süregelen "evrim" işte budur... Zamanla, katmanlara ayrışarak, parçalanıp bozulan eski efsanevi kutsal krallıktan günümüzdeki, saf demos'un (halkın) ve kitlenin nefsaniyetinin mekanik yapılanmalarla hızlı ve ürkütücü bir biçimde geliştiği, yüzsüz uygarlıklar sürecine gelinir.

NOTLAR

[1] G. de Giorgio, (*Azione e contemplazione*, in "La Terre", haz, 1930).

[2] Gobineau *Essai sur l'inegalite des races bumanies*, Paris, 183. s., 1.

[3] Gobineau (age, s.10'da) haklı olarak:"Genç toplumlarda bir mânevi yükseklik göremediğimden, ben bu toplumların yaşlandıkça da ve dolayısıyla batışları yaklaştığında da bir yargılayıcı için (bu açıdan) daha olumlu bir durum arzetmeyecekleri kanısındayım" demektedir.

[4] Lao –Tze, *Tao-te-king*, 38.

[5] Gobineau, *Pour la critique de ces causes presumees du crepuscule des civilisations*, *age*, s.16—30,77.

[6] Irk ve ırk ile beden, zihin ve ruh ilişkileri konusunda, bkz. benim yapıtım: *Sintesi di dottrina della razza*, Milano, 1941.

[7] "Din sözcülüğünden sadece törenin (ibadetin) eski etkinliğinin ve ermişlerin nesnel işlevlerinin (mucizeler göstermek) yerini almış olan sofuluğun duyguların anlaşılır hale gelinmesi itibarıyla, beşerî inanış ve duyguların anlaşılır hale gelinmesi bu nedenledir, Gobineau'nun belirttiği gibi (2 nolu dipnottaki eserinin 2. bölümünde) dinsel düşüncelerin zayıflaması da uygarlıkların batışının esas nedeni değildir.

[8] A. J. Toynbee'nin (*A Study of History*, London, 1941), tarihte bazı istisnaların dışında, yok edilmiş uygarlıklar bulunmayıp, tersine, genelde, kendi kendilerine yok olduklarına ve uygarlıkların içsel güçlerin yetkin olarak var oldukları sürece, tehlikelerin, zorlukların, düşmanlıkların, saldırı ve hatta istilaların dahi ancak bu içsel gücü yaratıcı bir biçimde tepki göstermeye yönelten birer uyaran işlevi gördüklerine ilişkin tezi de ilginçtir.

[9] Hindu tradisyonuna göre, (*Mânavadbarmâçastra*, IX, 301—302): "uyuyan kudret"i temsil eden yuga ve *kâli-yuga* ve karanlık çağ ile, aryen tanrılarının sembolik işlevlerinin (kral tarafından) yerine getirilişine tekabül eden altın çağ olmak üzere dünyanın dört büyük çağı kralların hâlleriyle ilişkilidir.

10

İnisiyasyon ve kutsallaşma

BİR TRADİSYONEL UYGARLIKTAKİ zirve ya da merkez mefhumunun tanımlanmasından sonra, şimdi de, halihazırdaki durumlardan yola çıkarak, tradisyonel uygarlığın bazı fenomenolojik yönlerini kısaca belirteceğiz. Bu bizim, aynı zamanda, tradisyonun bozulmasının kökenini (ya da bu bozulmanın nereden başladığını) belirlememizi de olası kılacaktır.

Beşerî sınırların, doğal olarak, ötesinde olan varlıklarda değil de, bu niteliği kendi kendilerine edinmek yükümlülüğünde olan varlıklarda yaşama geçirilen bir hükümranlık biçimi karşımıza çıkmaktadır. Burada, Helenlerin tradisyon terminolojisindeki (ideal, semavî) "Tanrı" ile "kahraman ya da yarı–tanrı) arasındakine benzer bir farklılık söz konusudur; Roma tradisyonunda da Deus (Tanrılar) ve Divus (yarı–tanrılar) terimleriyle benzer bir ayrım yapılmıştır.[1] Mısır tradisyonuna göre giderek egemen kral ırkının (sınıfının) yerini kendi kendini yetiştirmiş "kahramanlar (yarı–tanrılar)" alacak ve onları da, esas olarak, beşeri nitelikteki önder tipi izleyecektir. Bu evrim kişi ile işlev arasında bir mesafenin

bulunduğunu; kişinin göreve liyakat kazanabilmesi için belirli bir edimin onda yeni bir nitelik oluşturmasının gerektiğini göstermektedir. Bu, gerek bir inisiyasyon, gerekse bir ünvan ya da kutsanma elde ettirecek bir edim olabilir. İnisiyasyon, göreceli olarak özerk ve dolaysız bir nitelik taşır, diğer edimler ise dolaylı ve dış kaynaklıdırlar ve —(manevî) hükümran sınıftan ayrı olan— bir ruhban sınıfıyla ilişkilidirler.

Hükümranlık inisiyasyonu konusunda, daha önce ilgili doğa–üstü etkileri çağrıştırıp tezahür ettirmek amacıyla bir Tanrının ya da bir kahramanın edimlerinin canlandırıldığı sungu ayinlerine ilişkin olarak belirttiklerimizi anımsamak yeterli olacaktır. Bu uygulamalar özellikle eski Mısır'da yaygındı: Krallarına taç giyme töreninde Osiris'in kutsal ruhuna "kurban" sunulurdu ve bu törenler sadece kişinin doğasında zaten var olan bir kutsallığı ortaya çıkarmaya değil, aynı zamanda kral olacak kişide yaşam boyu sürecek bir armağan olarak müteallik boyutunun oluşmasını sağlamaya da yönelikti.[2]

Müstakbel "kral" önce bir süre inzivada kalırdı. Sonra yüzerek kanlı ve girdaplı bir ırmağı geçerdi; böylece, eski bedenini, ruhunu ve kişiliğini ırmağın öbür yakasında bırakarak, kendi öz gücüyle kendini ve kuşağını (ya da çağını) aşmış oluyordu. Daha sonra ırmağı tekrar geçerdi, ama bu kez bir kürekle ve hayvan postları giyinmiş olarak.[3] Bu sonuncular totemsel güçleri, yani dış benliğin terkedilmesiyle aşılmış olan kollektif güçleri simgeliyordu. Dolayısıyla, burada bir gerçek kimliğini kazanmak, kendini bulmak söz konusuydu. Baküs törenlerinde kurbanlar parçalandığında, Kibele rahipleri onların postlarını giyerler ve böylece kurbanların temsil ettiği Tanrıyla özdeşleşmiş, onun güç ve doğasına sahip olurlardı. Eski Mısır'daki inisiyeler de aynı şekilde (Set'i temsil eden) kurbanların derisinin üzerinden geçerlerdi.[4] Dolayısıyla, ayin'in bu evresindeki simgesellik, tümüyle, önderi olacağı kollektif organizmanın gizli totemsel yönüne ilişkin güçleri elde ederek bu simgesel "(ırmaktan) geçiş"i başarmışlara özgü hale ulaşmaya yöneliktir.

Müstakbel "kral", ne olursa olsun, bir ırmağı geçtikten sonra bir dağın zirvesine de çıkmak zorundaydı; kendini çevreleyen karanlığa rağmen, Tanrıların yardımıyla patikaları tırmanıp çeşitli çemberleri aşacaktı. Burada, daha önce gördüğümüz, "kıta" ya da "ada", "dağ", "zirve" simgeleri karşımıza çıkıyor. Bunlara, varoluşun (mevcudatın) hallerini ifade eden, gezegenlerin —antik inanıştaki, küçük sırlardan büyük sırlara geçiş'e tekabül eden bir yükselişle simgesel sabit yıldızlar bölgesine kadar ulaşılarak egemen olunması gereken— etkilerine inanış ekleniyor ("çemberler" feleğin platonik yedi çemberine tekabül ediyor olabilir). İnisiyasyon adayını (ya da müstakbel kralları) yüksek liyakat sahipleri ve diğer krallar karşılardı: o, böylece, kutsallığa erişmek için, pırıl pırıl bir tapınağa adımını atmış olurdu. Ona bir kralın başlıca ödevleri anlatılırdı. Liyakati elde ettiğinde, krallık giysi ve simgelerini alarak tahta çıkardı.

Eski Mısır'daki krallık inisiyasyonu da söz etmiş olduklarımızla kıyaslanabilecek türde üç evre içeriyordu: önce arınma evresi, sonra, kralın, sağına ve soluna konulan (ve sonsuzluk ve sükun, istikrar tanrılarıyla teması sağlayan "büyülü" nesneler olarak kabul edilerek "büyük büyücü" olarak adlandırılan) tek ya da çift taç vasıtasıyla doğa–üstü güç ile teması sağlamaya yönelik "ayin ve daha sonra da öte–âlem'i (pa–duait) temsil eden tapınağa" çıkış ve güneş ile kucaklaşma evresi. Bu üçüncü evre, yeni doğan "Tanrı'nın Oğlu"nun, Ölümsüzün, yani Mısır Kralının kesin olarak kutsanmasını simgeliyordu.[5]

Eleuse ayinleri krallık inisiyasyonunun en komple ayinlerindendi. Her simge belirli bir "içsel denge"ye tekabül ediyordu denebilir. Biz burada bu deneyimlerin yapılış şekillerini ya da içeriklerini incelemeyeceğiz.[6] Yalnızca, tradisyon âleminde inisiyasyonun son derece gerçek olduğuna ve kişinin ontolojik yapısını değişime uğratarak onda gerçek (müteal) güçlerin tezahürüne yol açtığına inanıldığının altını çizmekle yetineceğiz. Eleusis geleneklerinde, ruhban kral (Rex) sıfatı doğa–üstü önderlik yetilerine potansiyel

olarak sahipliği ifade ediyordu. Ancak, bu sıfat beraberinde etkin politik otoriteyi de getiriyordu ve dünyevî amaçlarla kullanılıyordu.[7] Antik Hellade'ın bozulması da bundan kaynaklanır. Ancak, bu durum, dünyevîiktidar sahiplerinin de, ara sıra, kendilerininkinden çok farklı olan ruhbanlık liyakatini elde etmek gereksinimini duymalarını engelleyememiştir. Roma imparatorları Adrien ve Antoin Eleusis inisiyasyonunden geçmişlerdir. İnisiyasyon tüm beşeri değerlerden farklı ve bağımsız birşeydi; belirli bir ölçü dahilinde, hiçbir beşeri hata onu yıkamayacağı gibi, hiçbir beşeri yeti de onu meydana getiremezdi.[8] Bu gerçeğin bir yansımasını kişinin hiçbir moral (ahlâkî) hatasının, ilahi bir ihsan —dolayısıyla da bir "character indelibilis" (madde-üstü bir karakter)— olan(gerçek) ruhbanlık yetisini yok edemeyeceği biçimindeki Katolik inanışında görüyoruz. Mazda "ruhbanlığına" ve Uzakdoğu erdemliliğine ilişkin olarak ifade etmiş olduğumuz gibi bu (öznel) yeti aynı zamanda nesnel bir etkinlik de sağlıyordu. Antik Çin'de, "Göklerin Yasası"nı", "bilgelik" ve "erdem"e doğal olarak sahip olup, dış bir yardıma gerek duymaksızın, sakin ve vakur bir biçimde yaşama geçiren "müteal" (ermiş) kişilerle; bunları (bilgelik ve erdemi) sonradan kendi çabalarıyla elde etmiş olanlar arasında belirli bir ayrım gözetilirdi.[9] Bu sonuncuların, "inisiyasyon"a eşdeğer olan disiplinleri —sieu-ki—yalnızca, hiyerarşinin tepe noktasında bulunan, esrarengiz ve gerçek iktidara (doğuştan) sahip "Üstün İnsan"ın —kiun tze— nesnel formasyonuna yaklaşabilmelerini (ya da bir tür onun tarafından kutsanmalarını) sağlayan bir vasıta olarak kabul edilirdi.[10] Bir kralı gerçekten kral yapan ögenin, aslında, (salt) "inisiyasyon" değil de kutsanma olduğunu, örneğin, daha önceden taç giymiş olan bir Töton Prensi'ne, Roma'nın Kutsal Kralı (romanorum Rex) sıfatını ve Kutsal Roma imparatorluğunun önderi olmak otorite ve haklarını da kazandıran, çok karakteristik özel taç giyme (ya da kutsanma) törenleri açıkça ortaya koymaktadır. Öte yandan, Eflatun'da şöyle bir ifade bulunmaktadır: "Mısır'da bir kralın ruhbanlık liyakatine sahip olmaksızın (yani kutsanmış olmaksızın)

hükmetmesine müsaade edilmezdi ve, tesadüfen, başka sınıftan bir kral iktidarı zorla elde ederse, onun sonradan bu kasta (ruhban kastı'na) inisiye olması gerekirdi".[11] Aynı şekilde Plütark da, ruhban değil de, savaşçı sınıfından birinin kral olması durumunda, o kişinin sonradan ruhban sınıfına geçmesinin, yani çeşitli efsanelerde kapalı ima ve imgelerle değinilen, müteal bilgiye ulaşmasının zorunlu —eo ipso— olduğunu belirtiyor.[12] Eski İran'da, kralların aynı zamanda ruhban (mages) olarak iki iktidara birden sahip olmaları nedeniyle krallık ile ruhbanlık arasında hiçbir çatışma ya da kutuplaşmanın meydana gelmediği mükemmel bir tradisyon süreci yaşanmıştır.[13] Bu bağlamda, inisiyasyon ve ruhbanlık işlevinin aynı zamanda aristokrat sınıfların da belirleyici genel nitelikleri olduğunu belirtmek uygun düşer. Örneğin, Homer'in Demeter üzerine olan ilahisinde, Tanrıça, Eleusis'in dört prensine ve onların nesebine, ölümden sonraki kaderlerini başkalarınınkinden farklılaştıracak olan kutsal tören ve ayinlerin düzenlenişine ilişkin bilgiler verdiği belirtilmektedir. Roma, büyük kolejlerin rahiplerinin ve özellikle kutsal bir yönleri de olması gereken konsüllerin, avamdan değil de, soylu tabakalardan seçilmesi için uzun süre mücadele vermiştir. Burada, duygu ile mantığın birleştiklerinde bir otoritenin en güçlü dayanağını oluşturmaları nedeniyle; içgüdüsel, sezgisel tesbitlerle bütünleşecek bir otoritenin gerekliliği de vurgulanmaktadır.

Şimdi de, kralların kişilik–üstü liyakatlerini inisiyasyonla değil de ruhban sınıfca kutsanma ya da ünvan verilmesiyle elde ettikleri durumları inceleyelim. Bu, daha yakın ve kısmen tarihsel bir çağa özgü olan bir âdettir. İlk teokrasiler otoritelerini, gerçekte, hiçbir kilise ya da ruhbanlık kurumundan sağlamamışlardı. Kuzey hükümdarlarının krallık liyakatleri doğrudan kutsal kökenlerinden kaynaklanıyordu ve tüm adak ayinleri —Dor–Aka döneminin kralları gibi— onların önderliğinde yapılırdı. Eski Çin'de, daha önce belirttiğimiz gibi, kralın "Göklerin" himayesinde olduğuna inanılırdı. Japonlarda yakın bir döneme kadar, imparatorlar taç

giyme töreninden önce krallık tradisyonu gereğince tek başlarına bir manevî deneyimden geçerlerdi. Yunan ve Roma'da da rahip okullarının işlevi kral payesi vermek değil, seçilen bir kraldan "Tanrıların hoşnut olup olmadığını" saptamaktı.

Başka deyişle, eski İskoç tradisyonundaki gibi kralda "nasip taşı" benzeri, bir tür liyakat işareti, belirtisi aranmasıydı; yoksa hemen bir ünvan kondurulması değil. Oysa, Roma'da, önceleri, ruhbanlık onayının elde edilmesi, kral olmanın bir tür koşulu olarak kabul ediliyordu ve tapınma (ibadet) biçimlerini de kral belirliyordu. Romulus'tan sonra[14] tahta geçen, falcılık ilmine vakıf olan, Numa, ruhbanlık işlerinde, kendi kurduğu Flamines Koleji'ni yetkili kıldı.[15] Roma imparatorluğundaki ruhbanlık okulları, daha sonra yine Bizans'taki, imparatora hesap vermek yükümlülüğünde olan dinsel kurumlar gibi, Sezarların yetkisi altına girdi. Mısır'da, yaklaşık 21. krallık hanedanı dönemine kadar, ruhbanlık işlevleri kralların otoritesi altındaydı, krallar bazan duruma göre ayin yönetme yetkilerini "kral rahibi"ne —nutir hon— devrederlerdi.[16] Bu "kral rahibi"nin, Hint'teki krala kutsal ateş sunan, brahmana'ya —*puro hito*— benzer bir işlevi vardı. Cermenler, Frank–Karolenj dönemine kadar sungu olayından habersizdiler. Şarlmayn ve Louis le Pieux taçlarını kendi kendilerine giymişler, daha sonraki Lothare'ın tacını ise babası Louis le Pieux, papanın hiçbir aracılığı olmadan kendisi giydirmişti —ve tüm tradisyonel uygarlıkların (örneğin, Kolomb–öncesi Amerika ve özellikle Peru'daki "Güneş Krallığı" ya da İnka'lar hanedanının başlangıç dönemlerinde bu böyle olmuştu. Bu, kralların onsuz (kutsal güce sahip olmaksızın) da iş görebileceklerinden (ya da görebildiklerinden) dolayı kutsal gücün yalnızca bir ruhban sınıfın ya da kilisenin tekelinde kalması gibi bir durumu ortaya çıkarmıştı: Ve bu da çöküşün başlangıcı oldu. Artık hükümranlık kutsallıktan, kutsallık (ya da maneviyat) da hükümranlıktan ayrılmıştı; ortaya iki ayrı gerçeklik çıkmıştı. Bu durumu bir yanda dişil (feminin) ögenin, öte yanda ise eril–etkin–maddî ögenin belirmesi biçiminde tanımlayabiliriz. Kutsal hükümranlık

ya da savaşçılık ile kutsallığın bir aradalığı yok olmuştu. Bu kopmadan sonra, artık, uygarlık, sonunda modern çağa ulaşacağı, uzun düşüş yolunda ilerlemeye başladı.

Ancak ruhban sınıf kutsal etkinliği maddî planda yeterince yaşama geçirebilecek bir odak durumuna gelemedi. Bu odağı, tersine, ayinlerden aldıkları manevî tesirlerin etkisiyle, (örneğin Katolik tradisyonunda "kutsal ruh" denilen) manevî güçleri özümleyerek, (aristokratlık, erdemlilik vb. biçimlerde bir tür mihanikiyetle) yaşama geçiren krallar oluşturdu. Böylece, nisbeten yakın bir geçmişten bu yana, ayinlerin kutsallık ile hükümranlığın —her tradisyonel düzenin hiyerarşisinde doruk noktasını oluşturan— bir sentezinin —*virtus deificans*— tekrar oluşmasına vasıtalık etmeye başlamıştır. Yani, krallar yine birer üstün insan olmak niteliğini elde ettiler.

Katolik âdetlerine göre, krallar, krallık ünvanının verileceği törenlerden önce, "savaşçı" kıyafetine bürünürlerdi, "krallık giysilerini ancak ünvan töreni bittikten sonra sırtlarına geçirerek kilisedeki, onlar için hazırlanmış, "yüksek bir yere" geçip (tahta) otururlardı. Bu seremoninin simgesel yönü ağır basan çeşitli bölümleri modern çağlara dek muhafaza edilmiş ve esrarengiz Mekkisedek için söylenmiş olan "ruhban kral" deyimi sürekli kullanılır olmuştur. Nitekim, Merovenjler dönemine kadar, krallar için (bir tür bizim gerçek kralımız ve ruhani önderimiz Mekkisedek anlamında) "Melchi–sedek noster, merito rex atque sacerdos" deyimi kullanılmıştır.[17] Öte yandan, kralın tören sırasında, sırtındaki ilk giysileri çıkarıp başka giysiler giymesi, "dünyasal hallerden sıyrılıp, müteal düzeylere yükselmesini" simgelerdi.[18] Papa 3. Etienne, 769'da, Karolenj'lerin kutsal bir ırk ve ruhban kralları sınıfı (vos gens sancta estis atque regales estis sacerdotium) oluşturduklarını yazar.[19] Krallar hacıların takdis törenlerinden pek farklı olmayan bir törenle kutsal yağ sürülerek takdis edilirlerdi. Bu, gerçekte, İbrani tradisyonundaki, daha sonra Katolik tradisyonunca sürdürülmüş olan bir kutsama biçimiydi; böylece, kutsananlar müteal bir düzeye ula-

şarak "insanların ve Tanrının önünde bir rahip kadar kutsal" (deus–homo, in spiritu eât virtute christus domini, in una eminentia divinificationis summus et instructor sanctae ecclesiae) olurlardı.[20, 21] Kutsal yağ ile takdis edilen kral, böylece, kendisine "ruhbanlık" işlevinin de verilmiş olması nedeniyle laik sınıftan ayrılmış sayılırdı.[22] "York Genelgesi"nde "'Tanrının temsilcisi olan kralın laik olamayacağı" ifade edilmişti.[23] Yer yer rastlanılan, kralların takdis edildiklerinde —kan dökmüş olmak dahil— tüm günahlarının silindiği görüşleri, daha önce belirttiğimiz, doğa–üstü'lüğün tüm beşeri erdem ve kusurların üstünde olduğuna ilişkin inisiyatik öğretinin bir yansımasını içeriyordu.[24]

Biz burada, inisiyasyonu somut bir hükümranlık işlevi açısından değerlendiriyoruz. Yine de, bu tür işlevden ayrıldığı ya da, daha uygun bir ifadeyle, bu somut hükümranlık işlevinin salt dünyasal, savaşçı ya da politik karakterlere bürünerek inisiyatik gereklerden ayrıldığı tüm durumlara da değindik. Bununla birlikte, inisiyasyon —her ne kadar, toplum içinde görünür bir uygulanımı olmasa da— tradisyonun özel bir kategorisi olarak değerlendirilmelidir. İnisiyasyon (kast rejimindekinden ve tradisyonel sanat ve mesleklere ilişkin olandan farklı olan yüksek inisiyasyon) herhangi bir tarihsel tradisyondaki zahirilikten (ya da gösterişçilikten) münezzeh, özgün bir "içsel öğreti" ve manevî etkinlik zincirinin görünmez koruyucu halkalarını oluşturarak, beşerin ontolojik bir değişimini içerir.[25] Normal bir uygarlık bünyesinde, tradisyonel bütünlüğün bozulması ve dejenereleşmenin başlamasından sonraki dönemlerde, inisiye ya da yandaş tipinin, bazı durumlarda, tek başına bir farklılaşma göstererek filizlenebildiğini de teslim etmek gerekir. Yakın bir geçmişten beri, modernleşmenin temelini oluşturan bozulma süreçlerinin başlaması ve Hıristiyanlığın tırmanışı nedeniyle, özellikle Avrupa'da, (Hermes Kralı, Kızılhaç imparatoru, vb. inisiyatik karakterler örneği) bu tür bir karakter bir gereklilik ve genellik kazanmıştır.

NOTLAR

[1] E. Beurlier, *Le culte imperial*, Paris, 1891, s.8

[2] Temel kaynak olarak V. Magnien'in *Les mysteres d'eleusis*, Paris, 1929, s.196 ve d.

[3] Bu evrelerin her birinin tradisyonel mahiyetlerine ilişkin çok çeşitli yorumlar yapılabilir. Bazı örnekler verelim: Irmakların geçilmesi ve gemi en sık rastlanan simgelerdendir. Gemi, dinsel katolik sembolizminde, Janus'un simgelerinden biridir. Kalde'li kahraman Gılgamış, "güneş'in yolu"nda ilerler ve zirve'ye çıkarken ölümsüzlüğü bulacağı kutsal bir bahçeye ulaşmak için okyanusu aşmak zorunda kalmıştır. Bu bağlamda, "ölüm-ötesi" yolculuğuna ilişkin Meksika yazıtlarında (Reville, *Relgion Mex.*, cit., s. 187) —vahşi— "hayvanlarla (totemlerle) karşılaşmak fırtınalara tutulmak, vb. bir dizi sınavları atlatarak büyük bir ırmaktan geçiş teması yer alır. Kuzeylilerin metinlerinde de —Walhalla'ya ulaşmak için Thund ırmağının geçilmesi şeklinde— bu tema işlenir. Yine, kahraman Siegfried'e ilişkin kuzey metinlerinde (saga'larda), ırmak geçmek temasına ilişkin şu ifadeler vardır: "Ben, sizi dalgaların üstünden oraya (sadece Siegfried'in bildiği" kutsal kadın Brunhilde'in "adası'na") ulaştırabilirim. Denizlerdeki gizli yollar benim mâlûmumdur". *(Niebelungenlied 6)*. Aynı bağlamda, Veda'da : "güneş'in oğlu" kral Yama'nın "pek çok denizleri aştığı" ifade edilir. (Rg-Veda, X.14,1-2; X.10,1). Gemi sembolizmine budizmde de çok sık rastlanır ve Jainizm'deki tirthamkara " ("del quado inşaatçıları"), vd., deyimler de bu bağlamdadır. Bu sembolizmin diğer bir yönüne ilişkin açıklamalar yapıtımızın daha sonraki kısmında (2. Bölüm, 4. paragraf) bulunmaktadır.

[4] Macchiro, *Zagreus*, *c.*, s. 71-2

[5] Moret, *Royaut*, *phan*, cit., s. 100-101, 220-224.

[6] *L'intradizione alla Magra*, Milano, 1952 ve —Evola— *La tradition hermetique*. Niti sara'da (*age.*, 1. Bölüm s. 226-27) krallık liyakatinin temelini —yoga ve inziva'da olduğu gibi— manas'a (beş duyunun içsel ve müteal kökü'ne) hakimiyet'in oluşturduğu belirtilir ve şunlar eklenir: "Manas'a —kişi için tüm varlıkları (algılamaları) oluşturan'a ya da (kişi açısından) tüm varolan'a hakim olamayan dünya'ya (doğa'ya) nasıl hakim olabilir?" (Benzeri ifadelere *Manavadbarmaçastra*, VII, s. 44'de de rastlanır).

[7] *Handbuch der klass*, Altertumswiss, IV. bölüm, s. 30. Eski Roma'da, salt krallık mefhumuyla —yetki alanı sadece ruhbaniyetle sınırlanmış olan— ruhban krallık *rex sacrorum* mefhumu birleştirilmişti. Örneğin ruhani lider olan kral aynı zamanda savaşı da yönetirdi.

[8] Konuya ilişkin olarak *Manavadharmaçastra*, XI. 246, XII. 101'de şu karakteristik ifadeler yer alır: "Ateşin kızgın aleviyle saldırdığı odunu yok etmesi gibi Veda'ları bilen de bu bilgisinin ateşiyle hatalarını çabucak yok eder." ve XI. 261'de: "Tüm Rg—Veda'ya vakıf olan; örneğin, üç âlemin tüm sakinlerini öldürse bile, hiçbir cinayet işlemiş sayılamaz".

[9] *Lun-yü*, 16,8;1 ve 14, 4–5; Tshung-yung, 20 11,1 ve 22 23,1.

[10] Maspero–*Chine ant. a.g.e.*, cv3, s. 605—606

[14] Ciceron, *De Natura Deorum*, 111, 2

[15] *Tite Live*, c. I, s. 20

[16] Moret, *Royaut, phar.* s. 121—206

[17] Bloch, Rois thaumat., cit. s. 66

[18] *age*, s. 197 (deyim Ö.Golein'e aittir)

[19] F. De Coulanges *Des transformations de la royaute pendant l'epoque carolingienne*, Paris,1982, s.233

[20] Samuel'den kutsal yağı almasından sonra "Tanrının ruhu David ile birlikte olur" (Rois, I., s.16; I. s.3,12—13) Bazı Ortaçağ metinlerinde kutsal yağın sadece krallar değil "peygamberler, rahipler ve şehitler için de kullanıldığı" belirtilmektedir (Bloch, s. 67,73) Karolenj devrinde piskopos şu takdis duasını ederdi: "Tanrı kutsal ruhunun mağfiretini rahiplere, kralara ve şehitlere olduğu gibi senin üzerine de saçsın" (Hincmar, *Migne*, s. 806, apud Fustel de Coulanges, a.g.e., s. 233).

[21] A. Dempf, *Sacrum Imperium*, İtalyanca baskısı Milano, 1953, s. 143

[22] G. D'Osnabruck— *Lib.de u Lite*, c.1, s.467

[23] Bloch, s. 190

[24] Bloch, s. *age*, s. 198

[25] İnisiyasyonun özgül doğasının tanımına ilişkin olarak, bkz. J. Evola'nın *L'Arco e la Clava*, Milano, 1967, s. 11'de bulunan denemesi: Ueber das inititische, in "*Antaios*", 1964, no. 2.

11

Krallık ve hükümranlık arasındaki hiyerarşik ilişkiler

KRALLIK İLE DOĞA-ÜSTÜ ETKİNLİĞİN basit bir aracısı olan ruhban sınıfı (ya da kilise) arasındaki, her normal düzende var olması gereken, hiyerarşik ilişkilerin yapısı, bu iki gücün, ruhban-kral'da oluşan, bir anlamda özgün sentezinde açıkça belirmektedir. (Yani) bu ilişkilerde öncelik, inisiyatif kraldaydı, tıpkı, simgesel olarak, ay (lune) karşısında güneşte, kadın karşısında erkekte olduğu gibi. Bir bakıma, tradisyonel açıdan, İbrahim'in ruhbanlığı karşısında (Çok Yüce, düşmanlarını senin eline düşürdü," (Gen., XIV, 20) deyişinde belirtildiği gibi, Çok Yüce'nin Başrahibi, Muzaffer Kahraman "Mekkisedek"in sahip olduğunun benzeri bir öncelik söz konusuydu. Örneklerini belirtmiş olduğumuz gibi, Ortaçağdaki imparatorluk taraftarları, kiliseye karşı krallığın doğa-üstü yeti ve onurunu (ya da üstünlüğünü) ifade etmek için, her yeri gelişte, Mekkisedek simgesine değinmeyi ihmal etmemişlerdir.[1]

Nitekim ilk bakışta tam bir "ruhbanlık" karakteri gösteren saf bir tradisyonel uygarlıkta bile, (ruhbanlık karakterinin egemen

olmasına rağmen) bu iki güç arasındaki ilişkilerde karşılıklı saygınlığın (ya da bir tür eşitliğin) var olduğunu bazı Aryen metinlerinden (özellikle Hint–Aryen metinlerinden) öğreniyoruz. Daha önce değinmiş olduğumuz bu metinlerde, Brahman'dan, kendisinden daha yüksek ve mükemmel olan, kutlu savaşçıların doğmuş oldukları söylenir. Ve ilave edilir: "Bu nedenle savaşçı ariktokrasiden —*kshatram*—üstün olanı yoktur ve rahipler —(ve onların vasıtasıyla) *brahman*— kralları kutsarken (aslında) savaşçıyı kutsarlar".

Aynı metinde, —Hıristiyanlıktaki (kilisenin aracısı olduğu ya da gücünü zilyetinde bulundurduğu) Kutsal Ruh gibi bir tür gayrızati anlamda alınan— Brahman'ı özümlemiş olan ruhban sınıfın, savaşçı ya da kral sınıfı ile bir Ana ya da anaç kalıp ilişkisi içinde olarak gösterilmesi özellikle ilginçtir.[2] Kral tipi burada erildir: Bir anne ya da dişi imgesi olarak kavradığı manevî gücü bireyselleştirir, aşar, ona egemen olup "muzafferane" hükmeder. Çoğu kez bir Ana simgesi olarak (ki daha geniş bir anlamda, mahremi ile zina bağlamında, Mısır kralları için kullanılan "Anasının Boğası" deyimi buradan türemiştir) beliren; kutsal bir kadın ile evlenerek krallığın elde edilmesi konusunu içeren eski tradisyonlara daha önce değinmiştik. Dolayısıyla aynı noktaya gelinmektedir. Ünvan verme (investiture) töreninin gerekli olması, kralın (kendisine bu ünvanı vermiş olan) ruhban sınıfa bağımlı olmasını gerektirmiyordu. Kuşkusuz, doğuştan beşer–üstü yetilere de sahip olan kadim beşer neslinin ortadan yok oluşundan sonra artık krallar da —başka bir imkânla, bireysel olarak, kendilerini daha yüksek bir düzeye eriştirmedikleri varsayıldığında— kutsanmadan önce (ya da kutsanmadıkça) birer (basit) savaşçıdan başka şey değildiler.[3] Fakat, kutsandıklarında ruhban sınıfın "muhafaza etmekten" ziyade "sahip olduğu" (yani sahip olduğu fakat, muhafaza edemeyebildiği) bir gücü almaktan da öte özümlemiş oluyor ve bu güç, böylece, "daha etkin bir ele" geçmiş oluyordu. Bu durumda, inisiyasyonu edinenin eril ve savaşçı yönü de böylece kutsal'ın iktidarına eksen ve kutup hizmeti görür hale gelerek, daha yüksek bir düzeye geçmiş olu-

yordu.[4] Dolayısıyla, rahibin, kutsadığı krala —kralın, metne göre, Brahmana'ya (bir yerde de onun aracısı olan rahip'e) bir Ana'ya gösterdiği saygıyı göstermekle yükümlü olmasına rağmen— niçin büyük bir saygı göstermek zorunda olduğu da, böylece, anlaşılır hale geliyor. Brahmana'nın üstünlüğünün savunulduğu Manavadharmaçastra'da bile; Brahmana su ve taş ile kıyaslanırken, Kshatriya'lar Brahmana'sız mutlu bir yaşam süremezler, Brahmana'lar da Kshatriya'lar olmadan yükselemezler", "yasaların temeli Brahmana'lar-ise zirvesi de Kshatriya'lardır" ifadeleri yer almaktadır[5] Bu fikirler —bazılarına ne denli şaşırtıcı gelse de— özünde, Hıristiyanlığa hiç de fazla yabancı değildirler. Eginhard'ın tanıklığına göre: Şarlmayn'ın, "Tanrının (nur ile) taçlandırdığı, Roma'nın büyük ve şanlı imparatoru yüce Şarl yaşasın ve muzaffer olsun" şeklindeki duayla kutsanmasından sonra, Papa Şarlmayn'ın önünde yerlere kapanmıştı (adoravit).[6] Öte yandan, Şarlmayn ve Louis le Pieux dönemlerinde, hıristiyan, Roma ve Bizans imparatorları dönemindeki gibi, kilise temsilcileri prensin otorite ve yargısına tâbiydiler; piskoposlar görüşlerini, disiplin, inanç ve doktrin açılarından yargılaması için, "Bilgeliğiyle eksik olanları tamamlaması, yanlış olanları düzeltmesi için imparator ve efendiye... " diyerek, prense sunarlardı.[7] Dolayısıyla, buradan, bilgelik alanında bile, hükümdarda —antik (çağlara özgü) bir üstünlüğün yansımasının ve ruhbanlık karşısında zaman aşımına uğramaz bir otoritenin ürünü sayılan— primordiyal tradisyona özgü bir "dinsel adaba uygun (ya da kutsal)" gücün (Liturgie de puissance) var olduğunun kabul edildiği anlaşılmaktadır. Modern sayılabilecek bir devirde, hükümdarın "Tanrının yeryüzündeki sureti" olduğunu söyleyen ve hatta bunu (hükümdara) "siz Tanrılardansınız, ölseniz bile otoriteniz ölmez" diye haykırarak ilan eden, bir pagan değil, bir Katolikti —Bossuet.[8]

Buna karşın, ne zaman ki ruhban sınıfının, kutsayan taraf olarak kendilerinin hiyerarşik açıdan kral otoritesinin üzerinde olduklarını ("takdis eden takdis edilenden üstündür"), dolayısıyla da bu otoritenin kendilerine bağımlı olmasının gerektiğini —ünvan

çekişmesinde kilisenin görüşü olarak— ortaya sürmesi tradisyonel gerçekliğin altüst edilişinin ve tam bir sapmanın başlangıcı olmuştur.[9] Gerçekte, iki güç arasında bu tür üstünlük tartışmaları daha tarih–öncesi'nin alacakaranlığında başlamıştı. Bu çatışma, özünde, genel olarak zannedildiğinin tersine, hiç de sosyal ve politik üstünlük kaygılarından kaynaklanmıyordu. Bu iki zıt kutbun, kutsallığı paylaşamamaktan çıkan, daha sonra tekrar değineceğimiz çatışmasının, yeterince bilinen ya da bilinmeyen, kökensel nedenleri daha derinlerdeydi. Bu farklılaşmada, konum açısından, rahip daima Kutsal'ın bir tercümanı, aracısı olmak durumundaydı, dolayısıyla, daima, bir efendiyle muhatap olurcasına Tanrıya yönelmek durumunda (bulunan bir kul) olduğunun bilincindeydi. Oysa, kutsal kral, tersine, kendini Tanrıların soyundan sayıyordu. Dinsel tapınmayı tanımıyor ve rahibin sözde üstünlük iddialarını hiç kabul edemiyordu. Bu çekişme, her hâlükârda, zamanla, anti–tradisyonel anarşi biçimlerinin oluşmasına yol açtı. Bu anarşinin, biri manevî otoriteye başkaldıran bir basit fani iktidar olarak krallık, diğeri ise —eski işlevlerinin anısını muhafaza eden— monarşilerce yaşama geçirilen bir maneviyata başkaldıran bir (dişil) aysal maneviyat şeklinde iki yüzü vardı. Her iki yön de, giderek, tradisyonel âlemin yıkıntıları üzerinde, çeşitli bâtıl sapmalar oluşturdu: Birincisi, önce "Titan" zorbalığına ve Devlet mefhumunun, yavaş yavaş, dünyevî bir niteliğe bürünmesine, her tür gerçek hiyerarşinin yıkılmasına ve nihayet, maddî güç yanılgısı ve erilliğin az ya da çok kollektivist kitlelerin nefsaniyetiyle (demonisme) alt üst edilecek olan modern tarzların oluşmasına yol açacaktır. İkinci yön ise, birincisiyle aynı paralelde olarak, önce, gelişen panteist zihniyetiyle "anaerkil uygarlık" şekline bürünecek, sonra da çeşitli sofu dindarlık biçimlerine dönüşecektir.

Çatışmanın, kilisenin temsil ettiği dinsel evrensellik görüşü ile Kutsal Roma imparatorluğunun, imparatorun —ruhbanlık hiyerarşisi açısından, bir tür papalık makamı gibi değil de, Hıristiyanlığı güçlendirip egemen kılmak için kiliseye yardım edebilecek

yegâne güç olduğu için— kilisenin üstünde olduğu (caput ecclesisiae) görüşünün taraftarları arasında cereyan eden bir mücadele şeklinde son bir alevlenmesini görüyoruz. Burada, kilisenin temsil ettiği geniş bir bütün olarak görülen "dünya"; üyeleri —hem imparatorluğun, hem de kilisenin başı olan— imparatorun yüce yönetimi altında olan bir vücuda benzetiliyordu.[10, 11] İmparator gerek laik prenslik ünvanlarını, gerekse tahtını Roma'da yapılan kutsal ünvan törenlerine borçlu olmasına rağmen, bu hakları ve iktidarı doğrudan Tanrıdan aldığını ve kendinin üstünde sadece Tanrının bulunduğunu; ruhbanlık hiyerarşisinin ve onun başında bulunanın rolünün, mantıksal olarak, sadece aracılık olduğunu ve —Gibelin'lerin savına göre— kendisine verilmiş olan doğa–üstü gücün geri alınamayacağını ileri sürüyordu.[12] Gregoryen yorum, simgeleri altüst edene dek; eski tradisyon uyarınca, imparatorluk —her zaman ve her yerde— "Güneş"e, kilise ise "Ay"a benzetilirdi.[13] Öte yandan, en güçlü prestije sahip olduğu dönemlerde bile kilise, oğlu olan kral karşısında, dişil bir simgeyle, Ana simgesiyle temsil edilmişti. Burada, Brahman'ın savaşçı kralın (kshatram) anası olduğu şeklindeki Upanişad görüşünün, dişil uygarlığın —oğul'un anaya çocukça tâbi olması, ana hakkı biçimlerinde— yinelendiğini görüyoruz. Öte yandan, hıristiyanların dinî önderi, yani papa "pontifex maximus " sıfatını almakla az çok bir haksızlık yapmış oluyordu. Zira, daha önce belirttiğimiz gibi, pontifex maximus işlevi (ve sıfatı) Roma imparatoruna aitti. Aynı şekilde, papalığın çift anahtar ve kadırga (yelkenli gemi) gibi karakteristik simgeleri hükümranlık işleviyle yakından ilişkisini dahi önce belirtiğimiz eski Roma'nın Janus mezhebinden alınmışlardı. Üçlü taş da dinsel ya da ruhani değil de inisiyatik bir liyakati; —üç âlemin padişahı "merkez" efendisi'ni— simgeliyordu. Tüm bunlar, gerçekte, karanlık uygulamalarla düzeylerin nasıl aşırı saptırılıp kaydırıldığını ve saf tradisyonel düşüncenin nasıl çarpıtıldığını açıkça göstermektedir.

NOTLAR

[1] Ortaçağ'da, dünyanın yüce bir merkezi' nin var olduğu fikrini savunan "krallık rahibi Jean" —Mekkisedek gibi— esrarengiz bir kişilikti. Rahip Jean tarafından, "Frederic"e, "bir semender derisi, kaynak suyu ve görünmezliği (ve zafer'i) veren bir yüzük" gönderildiğine ilişkin destan, imparatorluk otoritesiyle bu yüce merkezin otoritesinin bir tür vekili (rahip Jean) arasındaki bir ilişkinin karmaşık duygulanımını göstermektedir.

[2] *Brfradamangaba-upanishad.* 1,2; yine bkz. *catapathra-brâhm*,14, s. 2, 23-27.

[3] Hindu tradisyonunda brahmanlardan daha yüksek ruhanî bilgiye sahip olan krallara yeterince sık rastlanmaktadır. Örneğin, bilgisini hiç bir rahibe vermeyip sadece savaşçı sınıf'a —*kbastram*— ayıran kral Jaivala. Bu nedenlerdir ki, "her yerin hakimi —*lola*— (yalnızca) savaşçı sınıfıdır. Aynı metinde çile çekerek manevi tekamüle ulaşan ünlü kral Janaka olayı da zikredilir ve de kral Janaka'nın brahman Yanavalka'ya müteal benlik doktrinini öğrettiği ifade edilir.

[4] Yine, *Pancavimça-bakbm*, XVII, 10,8 dakral takdis edilirken —*raja surya*— brahman için kullanılan duaların aynıları kullanıldığında, brahman sınıfının *ksbatran*'a (savaşçı sınıf'a) tabi olacağı, etkisi altına gireceği belirtilir. Bunlar kelimenin dar anlamında, rahipte değil, kutsal'a hülul edip manevîyat'ın doruğunu, "güneş'ini" oluşturan aristokrat ve savaşçıda bulunan niteliklerdir. Bu nedenle de, en yetkin tradisyonel uygarlıklarda organizasyonlarda, rahipler yalnızca —inisiyasyonu ve müteal ilmi özgün bir biçimde inhisarları altında tutan—soylu (aristokrat) sınıfından seçilirdi.

[5] *Manavadbarmaçastra*, IX, 321—822; XI,83—84

[6] bkz. F. de Coulanges, Transf. royaut. vd., *age* s. 315–316. *Le Liber Pantificalis* (II, 37) da "Post laudes ab Apostolicomote antiquorum, principum adoratus est" ibaresi yer alır. (apud Bloch, age s. 41) de Pierre de Blois'nın şu ifadelerine rastlıyoruz: "İtiraf ediyorum; bir papaz çömezi için kral'ın huzurunda olan gerçekten kutsal bir olay, çünkü kral kutsaldır; O Tanrının temsilcisidir ve ona kutsal yağ sürülmesi boşuna değildir". Yazar, kral'ın bu kudsiyetinin mistik etkinliğinin kuşkusu olanın ikna olmak için kral'ın keramet gücünü anımsamasının yeterli olacağını da ilave eder.

[7] Hem.zaten, Konstanz konsülünü ruhban sınıfının içine düştüğü dinsel sapma ve anarşiye çare bulmak için, reform arifesinde davet edenin de bir imparator olduğu —Sigismond— anımsatılabilir.

[8] Bossuet, *Sermon sur les Devoirs des Rois.*

[9] Bu Paulinien deyime karşıt olarak, yahudi tradisyonundaki melek ile mücadele edip onu yıkarak kendisini takdis etmeye zorlayan Yakub simgesi gösterilebilir.

[10] *Liber de Lite* c. II, s. 536—7.

[11] A. Solmi, *State e Chiesa second gli seritti politici da Carlomagno al concordato di Wormo*, Modena, 1901, s. 156,85. Doğu Roma İmparatorluğu döneminde kilise, tümüyle bkz. E. Loening, *Gesh. des deutschen Kirchenrechts*, Strasbourg, 1878 , c. II s. 3–5. Ruhban sınıfın haksızlıkları, göreceğimiz gibi, papa, I Gelase'nin deklarasyonlarıyla kuramsal olarak başlamıştır.

[12] De Stefano, *L'Ides Imper.*, vb., *age*, s. 36–37, 57–8; Kantorowicz, Friedrich II, age, s 5,19

[13] Bu tema Hugues de Fleury'de işlenmiştir (*de Regia Potest*, *I*, 13, Liber de Lite, c. II, s. 482).

12

Evrensellik ve merkezcilik

HÜKÜMRANLIK MANEVÎ TEMELİNİ YİTİRDİĞİNDE meydana gelen dengesizlik, tutarsızlık, en açık biçimiyle, içerdiği kontrastla Kutsal Roma imparatorluğu idealinde ortaya çıkar. Burada, bu yapıtın tarihsel bölümünde işlenecek olan, bazı mefhumları ele alacağız.

Kutsal Roma imparatorluğunun Gibelin (Cermen) ideali hükümranlığın bir yandan doğa-üstü bir kökeni olduğu, öte yandan da politika-üstü ve evrensel bir nitelik taşıdığı düşüncesini, en net bir biçimde içerir. Bu bağlamda, imparatorun da, yönettiği ülkenin sınırlarını aşan bir iktidarı temsil ettiği —lex animata in terris, ordinato ad unum est aliquod unum quod non est pars— (Dante) ve imparatorluğun, onu oluşturan krallık ya da uluslarla bir tutulup karıştırılmaması gerektiği, onun, ülke olarak onların her birinden farklı, öncelikli ve üstün olduğu inancı egemendi.[1] Ortaçağ'da, uygun biçimde takdis edilmiş ve gerekli ünvanı kazanmış olan olan imparatorun —kendisinin de diğer Avrupa hükümdarları gibi sınırlı bir maddî güce sahip olmasına karşın, aynı zamanda— yer,

ırk ve ulus farkı gözetilmeksizin hakim-i mutlak (oecumenique) olduğu savıyla oluşturulan kontrastta —bazı tarihçilerin yapmış olduklarının tersine—[2] bir tutarsızlık görmeye kalkışmamak gerekir. (Bu normal bir tezattır). Zira, doğaları itibarıyla, gerçekten birleştirici olan evrensel işleyişlerin hiçbiri salt maddî düzeyli değildir, bu işlev, ancak, kendini salt maddî, yani askeri ve politik bir güç olarak koymadığı takdirde bu (birleştiricilik) amacına ulaşabilir. Dolayısıyla, ilke olarak, çeşitli krallıkların imparatorluğa maddî olarak, askeri ve politik açılardan tümüyle bağımlı (ya da tâbi) olmaları gibi bir zorunluluk yoktu: Sadece, ideal, manevî açıdan —Ortaçağ'da dinsel, politik ve moral açılardan "sadakat"ı ifade eden— "fides" terimiyle ifade edilen türden bir bağlılık söz konusuydu. Kutsanacak düzeye ulaşan fides (sacramentum fidelitatis) onurluluk örneği olarak kabul edilirdi ve feodal toplumların çimentosunu (tutucu gücünü) oluştururdu: Derebeyleri prenslerine ya da kendilerinden yüksek olan derebeylerine bu tür "sadakat" ile bağlıydılar. Bu, birimler arasında, saf ve maddî olmayan bir (üst) plandaki —imparatorluğun, kendini kabul ettirmek için yalnızca silaha başvurmak zorunda olmayan müteal güç ve otoriteyi temsil eden ve hepsinin üstünde yer alan, ağırlık merkezi'ni oluşturan— bağlantıyı sadakat ve fedakârlık kurardı.

Yine, bu nedenledir ki, feodalite ve imparatorlukların bulunduğu Ortaçağ'da —tüm diğer tradisyonel uygarlıklarda olduğu gibi— birlik ve hiyerarşi, (olabildiğince geniş) özgürlük, bağımsızlık ve farklılaşma ile bağdaşabilmiştir.

Genel olarak, özellikle, tam anlamıyla Aryen uygarlıklarda her devlet ya da site'de özgür bir çoğulculuğun egemen olduğu uzun bir dönemin varlığı gözlenir. Aileler, boylar bir tür, hem ideal hem de organik bir bütün şeklinde bir araya getirilmiş, maddî ve manevî yaşamları için gerekli herşeye —bir dinsel inanç, tapınak, yasa, toprak, bir tür milis gücü— sahip, geniş ölçüde özerk, ufak devletler gibiydiler.[3] Özgün güçlerinin daha geniş alanlara düzenleyici ve birleştirici bir biçimde yayılmasıyla bir imparatorluk dü-

zeyine dahi ulaşabilecek denli yüksek bir örgenleşmenin yegane temelini tradisyon, özgün ve —salt fiziksel değil, manevî anlamda da— ırksal topluluk oluşturur. Bu bağlamda, Frankların durumu oldukça ilginçtir. Franklar özgürlüğün simgesiydiler; ırk olarak kendilerini diğer beşerlerden üstün görmelerine yol açan bir gurura sahiptiler. Dokuzuncu yüzyıla dek, bu uygarlık toplumu, Frank soyunun temelini oluşturduğu —ancak modern anlamda belli bir ulusal sınır dahilinde örgenleşmemiş ve merkezî politik bütünlüğe sahip olmayan— bir tür devlet gibiydiler. Daha sonra, Karolenjlerin gelişme döneminde Frank soyu her tarafa yayılarak bir Karolenj imparatorluğu oluşturdu. Bu son derece özerk —ancak merkez ile manevî bir bağı muhafaza eden— birimler, bir organizmanın sinir sistemindeki hücreler gibi, bir bütün'ün hayatî ögelerini oluşturdular.

Bu çevreden kopup, merkez'in özgün uhreviyeti içinde kalınarak, devreye doğrudan girilmeksizin, bireylerin özgür olma duygularının zedelenmediği ve başıboş, keyfi fiillerin, kısmi düzensizliklerin, —görünmeyen bir yönetimin hikmeti gereği— genel düzenin birer parçası olarak kabul edildiği bir gerçek imparatorluk olan "erdemliliğe" ulaşılabileceği fikri, özellikle Uzakdoğu tradisyonunda etkindir.[4]

Gerçek bütünlüğün ve gerçek otoritenin nihai anlamı budur. Bunun tersine, her yerde ortaya çıkıp, maddeci ve politik bir tarzda doğrudan devreye girerek toplumsal grupların özerkliklerini bozan, mutlakiyetçi bir zihniyetle tüm hak ve imtiyazları aynı düzeye indirgeyen, çeşitli etnik gruplar üzerinde baskı uygulayan, onların doğa'larını bozan bir otorite ve bütünleşme kesret'e egemen olduğunda, artık, gerçek anlamda bir imparatorluktan (erdemlilikten) söz edilemez ve artık bir organizma değil de bir mekanizma karşısında bulunulur. Bu modern, ulusçu ve merkeziyetçi Devlet tipidir. Hangi monarşi —maneviyatı zayıflayıp mutlakiyete ve maddeci– politik bir merkeziyetçiliğe taviz vererek, feodal asaleti küçümseyerek aristokrasiden iktidarı alıp kutsal otoriteyle tüm bağlarını

kopararak— bunun benzeri bir duruma gelmişse; kaçınılmaz bir tepki uyararak kendi mezarını kazmış demektir: Mutlakiyetçilik kısa süren bir seraptan başka şey değildir, zira, eşitleştirmek demagojiye ve avam'ın, demos'un kutsal tahta tırmanmasına yol açar.[5] Kutsal-aristokratik rejimleri tiranlık dönemlerinin izlediği Grek sitelerindeki durum da böyleydi; yine, Roma ve Bizans'ta da imparatorluğun gerilemesiyle belirli bir ölçüde tekdüzeylileşme oluşmuştu. Kutsal Roma imparatorluğu manevî idealinin çöküşü ve bunun ardından dindışı ulusçu monarşilerin kuruluşundan "totalitarizm" nihai fenomenine kadar olan Avrupa politika tarihi de bunun örnekleriyle doludur..

Ulusçulukların ve barbar askeri ya da ekonomik güç tutkularının yol açtığı, adlarına imparatorluk denilen büyük güçlerden söz etmeye hiç değmez. (Gerçek) bir imparatorluk, yineleyelim, belirli bir ırkın ilk başta kendini aşarak, doğal (ya da ilkel) niteliklerini aşarak yüksek değerlere ulaşmasıyla oluşur. Bu ırk, artık, diğer ırklarda da şu ya da bu derecede, potansiyel olarak bulunan tradisyonellik ilkesine en yüksek derecede sahip olmuş durumdadır. Bu durumlarda, zaferin maddî koşulu deneysel engelleri devirip çeşitli birikimleri emsalsiz bir devinim düzeyine ulaştırarak, gerçek anlamda bir bütünlük oluşturan bir edim olarak belirir. Dolayısıyla, kendini aşıp yeniden yapılanmanın, bir imparatorluk misyon ve liyakati tutkusu içinde olan her ırk için —"Apollon'un yıldırımı" (C. Steding)— gibi çarpıcı, kaçınılmaz temel ön-koşul olması ulusların "kutsal egoizmi" denilen ile taban tabana zıt bir durumdur. Kendi ırkî karakteri içinde kapalı kalarak, ulusları adına başka toplumlara egemen olmak ancak (geçici bir güç olan) şiddeti kullanmakla mümkündür. Bir vücudun herhangi bir azasının —bir aza olmayı sürdürerek— diğer azalara egemen olması mümkün değildir: Bunu ancak onları aşarak (artık bir aza değil de) ruh haline gelmekle, yani çeşitli vücut işleyişlerini yönetebilecek manevî bir yeti elde ederek yapabilir. Modern "emperyalist" girişimlerin coğu kez (girişimi yapan) bu ulusları çeşitli türde yıkıma uğratarak

başarısızlığa uğramalarının bariz nedeni bu ulusların hiçbir gerçek; yani ırk va politika–üstü manevî ögeye sahip olmamaları ve de bu eksikliği —rakiplerininkiyle aynı kategorideki bir gücü onlardan daha fazla kullanarak— şiddet vasıtasıyla kapatmaya kalkışmalarıdır. Kutsal olmayan bir imparatorluk, imparatorluk değil, canlı bir organizmanın tüm işlevlerine (ya da azalarına) saldıran bir tür kanserdir.

"Hükümranlığın" tradisyonel manevî temelinden kopup, salt dünyevî ve merkeziyetçi hale gelerek, çöküşünün getireceği budur. Bu sapmanın diğer bir veçhesine baktığımızda —örneğin, ünvan tartışmaları sırasındaki Roma Kilisesi gibi— imparatorluğu tanımayan bir ruhbanlık otoritesinin özünde belirgin bir biçimde —daha sonra kaçınılmaz olarak, kilisenin Devlet bünyesindeki tüm etkin müdahalesine karşı çıkacak olanlarca, kendi aleyhine kullanılacak olan laik ve "gerçekçi" zihniyetin gelişmesine farkına varmadan bir tür katılımını sağlayan— krallık ya da Devletin "dindışı"laştırılması eğiliminin bulunduğunu görüyoruz. Sezar "imparatorluğunu" bir şeytan egemenliği (satanocratie) olarak gören; Roma'nın sonsuzluğunun —aeternitas Romae— yüceliğini Babil fahişelerinin itibarına benzeten; lejyonların fetihlerini eleştiren —magnum latrocinum— kadim hıristiyan çevrelerin fanatizminden ve; Tanrısallığın —civitas Dei— karşısında Devletsel örgenleşmenin her biçiminde sadece salt dünyevî değil, aynı zamanda cinai, şeytani —corpus diaboli— bir olgu gören Augustine ikiciliğinden sonra Gregoryen tez, belirgin bir biçimde —krallık otoritesini tüm müteal ve kutsal niteliklerden soyutlayarak halk tarafından krala verilen ve onu halk'a karşı sorumlu kılan basit bir dünyevî iktidar durumuna indirgeyen ve her somut Devlet örgenleşmesini bir "doğal hak"ın kabil–i rücu ve basit bir olgusu olarak gören— Doğal Hak doktrinini destekleyecektir.[6] Yine, 13. yüzyıldan itibaren Katoliklerin takdis törenlerinde krallara kutsal yağ sürülme uygulaması iptal edilecek; bu uygulama sadece papazlara münhasır olacaktır. Yine bu dönemlerde, İsa'nın arkadaşları krallığın dindışı

ve anti–tradisyonel olduğuna ilişkin görüşlerini açıkça ortaya koymaktan çekinmeyeceklerdir. (Bu görüşler kimi kez, kiliseye bağlı monarşilerin mutlakiyetçiliklerini desteklemeye ve yegâne kutsal olanın kilise olduğunu, dolayısıyla üstünlüğün ona ait olduğu görüşünü güçlendirmek için kralların katlini vacip görmeye dek vardırıldı).[7] Fakat, daha önce belirttiğimiz gibi, tüm bunlar tamamen ters sonuçlara yol açtı: Çağrıştırılan düşünce çağrıştıranı devirdi. Gerçekten, avam hükümranlığının —İtalyan komünlerinin imparatorluk otoritesiyle mücadeleleri sırasında kilisenin de dolaylı olarak desteklemiş olduğu— salt ekonomici ve başıbozuk kaynaşma ilkelerine bağlı yaratıları haline gelmiş olan Avrupa devletleri zâti varlıklar haline geldiler, dünyevîleştiler ve "din" kapsamına giren herşeyi —kendilerine hizmet eden basit birer âlet olmadıkları durumlarda (ve o ölçüde)— daima daha soyut, öznel ve ikincil planlara attılar.

Devletin işlevinin dinsel sapmayı bastırmak, kiliseyi savunmak ve sosyal bünyede kilisenin ilkelerine uygun bir düzeni egemen kılmak olduğu şeklindeki Gregoryen–Tomist (Guelfe) tezin sonuçsuz kalmasının da bir değerlendirmesini yapmak uygun düşer. Bu, açıkça, gerçekte iktidar olmayan bir maneviyat ile maneviyatı olmayan bir iktidar öngörmekti. Oysa, gerçekten manevî olan bir ilke nasıl olur da otoritesini sağlamak için bir dış ögeye gerek duyabilirdi? Ve doğrudan bir ruhsallık, zihin (esprit) olmayıp, sadece şiddet (kaba enerji) olan bir ilkeye dayalı bir savunma ya da güç ne ifade edebilirdi? Nitekim, tradisyonel uygarlıklarda, ruhban sınıfların krallıktan bağımsız olarak egemen oldukları dönemlerde böyle birşey (ayrım) görülmemiştir. Örneğin, Hint'te Brahmanların kendilerini korumaları için kimseye gereksinim duymadan ve hatta hiçbir örgenleşme gereği bile duymadan nasıl doğrudan ağırlıklarını koyabildiklerine birçok kez değinildi.[8]

Bu durum, aynı şekilde, antik Yunan sitelerindeki ruhbanlık otoritesinde ve çeşitli diğer uygarlıklarda da görülmüştür. Dolayısıyla, Gregoryen–Tomist (Guelfe) görüş etkinliğini artırmak için

manevîyat ile gücün, doğaüstü yeti ile "merkezi" hükümranlığın saf tradisyonel anlayışa uygun bir sentezini (kendinde) oluşturmak yerine salt doğal (ya da maddî) bir gücün yardımına gereksinim duyan yeni bir dişil maneviyat örneğiydi. Tomist düşünce, gerçekte, bu tür bir saçmalığı —Devlet ile Kilisenin, belirli bir ölçüde, birbirinin devamı oldukları görüşünü; yani (yine Devlet bir ölçüde kutsal bir kurum olarak kabul edilerek) Devletin belirli bir sınırı aşan alanlardaki toplumun tekamülüne yönelik işlevlerini doğaüstü ile çok yüksek düzeyde ve doğrudan ilişkili bir kurum olması nedeniyle, Kilisenin yerine getirdiği görüşünü savunarak— yarım yamalak da olsa düzeltmiş olmayı hedefliyordu. Böyle bir düşünce tradisyonel gerçekliğe (öncekinden) daha uzak olmakla birlikte; krallık ile ruhbanlığın kendileri için belirleyici olan Kutsal ile ilişkilerindeki farklılık nedeniyle aşılmaz bir güçlükle karşılaşır. Devlet ile Kilise —yani, skolastik açıdan, aynı organizmanın iki farklı düzeyi— arasındaki işbirliğinde sürekliliğin sağlanabilmesi için Kilisenin de bir tür Devlet gibi doğaüstü olan'a imparatorluk zihniyetiyle yaklaşarak, onu, kelimenin tam anlamıyla, maddî planda, eril bir manevî ideal olarak yaşama geçirebilmesi gerekiyordu. Fakat, Hıristiyanlığa özgü "dinsel" anlayış böyle birşeyle bağdaşmıyordu: I. Gelase dönemine dek "İsa'nın gelişinden sonra, artık, hiç kimsenin hem kral hem de rahip olamayacağı" görüşü egemen oldu. Zaten kilise, her ne kadar tam kutsal yetkinlik savında olsa da, ruhsallığın eril kutbunu değil dişil (ay ile ilgili) kutbunu oluşturur. Ona uygun olan anahtardır, yoksa krallık asâsı değil. Tüm özel organik dinsel kurumları bir araya toplayıp (ordinati ad unum) bağdaştırarak (organik ya da kaba maddî düzeyde) hep birden, ortaklaşa bir "Tanrısal inayet"e yönelişin lideri olmak: —Tanrısal (ya da doğrudan Tanrı katındaki) bir öz olarak— Kutsal'ın aracısı olan ve ruhsallığı Dante'nin bile karşı çıkmadığı bir antitez ile "etkin yaşamdan" kesin olarak farklı bir "temaşa yaşamı" olarak gören bir kutsallık anlayışının temsilcisi olan Kiliseye düşmez (ya da yakışmaz). Bir bedenin, başkasına değil de, ancak kendi ruhuna itaat ettiği

takdirde özgün sayılabileceğini kabul edersek: II. Frederik'in, devletlerin ancak imparatorluğun otoritesine itaat ettiklerinde özgün sayılabilecekleri ve, tersine —kendilerininkinden başka bir ruhsallığı temsil etmesi açısından— Kilisenin egemenliğine boyun eğdikleri takdirde ise köle durumuna düşmüş olacaklarına ilişkin savındaki derin gerçekliği de kabul etmemiz gerekir.[9]

NOTLAR

[1] bkz. De Stefano, *Ides imper: Fed. II.* s. 31, 37, 54; J. Bryce, *Holy Roman Empire*, London, 1837, trad. it. Mapou 1886 s. 110: İmparator, hıristiyanlar üzerinde —muzaffer bir ulusun önderi ya da yeryüzünün bir bölümünün feodal hâkimi olması açısından değil de —resmî yükümlülük olarak bir otoriteye sahipti. O yeryüzü krallarının en onurlusu olmakla kalmıyordu: Onun gücü değişik bir yapıdaydı, bu nedenle, onlarla (öteki krallarla) rekabet kaygısından uzak kalacak denli onlardan üstündü ve onların kendi ülkeleri üzerindeki otoritelerinin de kaynağı ve gerekli koşuluydu; onları uyumlu bir şekilde bir arada tutardı.

[2] Örneğin Bryce, *age.* s.111

[3] bkz. F. de Coulanges, Lite Aut. s. 124 Kuzey ulusları için bkz. G. Gierke, *Rechtsgeschichte des deutschen, Genossenschaft*, Berlin 1898 c. I, s. 13. Gobineau, Inegalraces s. 163. Kadim kuzey ruhbanlık asalet ve soylu aile birimi odel'e ilişkin olarak ise bkz.

[4] bkz. Lao-tse, *Tao-te'king*, III, XIII, LXVI. Ayin usullerine ilişkin kadim bir eserde bile yer almış olan "görünmez imparator" mefhumu Çin'de ve kısmen Japonya'da bu temel üzerinde gelişmiştir.

[5] R. Guénon, *Autorite spirituel et pouvoir temporel* s. 112

[6] "Doğal hak" imtiyazının, gerçekte, somut ve politik açıdan yıkıcılık malzemesi olarak kullanılımına ilişkin olarak bkz. J.J. Bachofen, *Les meres et la virilite' olympienne*, Milano, 1949.

[7] bkz. R. Fülöp—Miller, *Segretta della Potenza dei Gesuiti*, Milano, 1931

[8] *Manavadharmaçastra* (XI, 311—34)de, brahman'ın savaşçılar da dahil hiç kimseden, kesinlikle, yardım istememesi (ve minnet etmemesi) gerektiği belirtilir.

[9] Huillard-Breholles, *Hist. Dipl. Frieder etc.* Bölüm V, s. 468.

13

Şövalyelik ruhu

KRALLIK GİBİ TRADİSYONEL ASALETİ DE, temelde, manevî ögenin belirlediğini daha önce ifade ettik. Krallıkta olduğu gibi asalette de bu ögenin doğuştan değil de sonradan elde edildiği durumların vâki oldukları düşünülebilir. Bu ikisi arasında inişiyasyon ile ünvan belgesi arasındakine benzer bir farklılık söz konusudur. Batıdaki şövalyelik ve savaşçı sınıfa giriş törenleri ünvan törenine tekabül eder; "Kutsal Savaş" (cihad) ve şehitlik —mors triumphalis— öğretileriyle ilişkili, tradisyonel, yani kutsal anlamda yiğitlikler ise —daha içsel, daha doğrudan ve daha bireysel bir yetiye işaret etmeleri bakımından— inisiyasyona tekabül ederler.

Biz burada birincisine örnek olarak Ortaçağdaki şövalyeliği ele alacağız, ikinci durumu ise daha sonra inceleyeceğiz.

Herşeyden önce, Ortaçağ Avrupa'sındaki feodal aristokrasi ile şövalye aristokrasisi arasındaki farkı belirtmek gerekir. İlki bir toprağa bağımlılığı ve bir prense sadakatı içeriyordu. Şövalyelik ise, tersine üyeleri kendilerini kutsal bir göreve adamış, vatanları ol-

mayan ve bir şahsa değil de temel değerleri onurluluk, dürüstlük, cesaret ve erdemlilik olan bir etik'e ve evrensel bir imparatorluğun manevî otoritesine bağlı olan[1] uluslararası bir topluluk gibiydiler. Hıristiyan âleminde şövalyelik ve büyük şövalye teşkilatları, esas olarak, imparatorluğa bağlıydılar; kilise için papaz çömezi veya keşiş ne ise onlar da imparatorluk için öyleydiler. Şövalyelik soydan intikal eden bir ünvan değildi; sonradan şövalye olunabilirdi. Bunun için ölümü kahramanca göze alabildiğini ve, yukarıda söz ettiğimiz türde, sadakat sahibi olabileceğini kanıtlamak yeterliydi. Önceleri şövalyelik varmış gibi, şövalye şövalyeyi kutsardı; bu, savaşçıların savaşçıları kutsaması âdetini Aryen–Hint tradisyonunda da görüyoruz.[2] Şövalye törenlerine özgün dinsel ögenin katılışı daha sonralara rastlar.[3]

Ancak, gerçekte, Avrupa şövalyeliğinde bir kadın uğruna kendini kahramanca feda etmek biçiminde beliren ve aslını söylemek gerekirse, genelde, Avrupa şövalyeliğinde kimi kez saçmalık ve sapkınlık derecesine varan kadın egemenliğiyle bağlantılı daha derin ve gizli bir yön vardır. Bir "hanım"a kayıtsız şartsız sadakat yemini şövalyeliğin en değişmez temalarındandır. Saray teolojisine göre hanımı uğruna ölen bir şövalyenin kutsal amaçlar uğruna canını veren bir Haçlı (Haçlı seferine katılan) gibi aynı mutlu ölümsüzlüğe ulaşacağına kesin gözüyle bakılırdı. Gerçekte, Tanrıya sadakat ile "Hanım"a sadakat arasında pek fark yoktu. Yeni şövalye olacak birinin ünvan almadan önce "Hanım"ı tarafından, giysileri çıkartılıp, banyo yaptırılarak, bir tür arındırılması da âdetlerdendi.[4] Öte yandan, içinde hanımların da yer aldığı, kimi kez tehlikeli bir durum arz eden maceraların kahramanları (örneğin Tristan —Sir Tristem— ve Lancelot), Kral Arthur'un Graal'ı bulmaya kendilerini adamış olan şövalyeleriydiler ve aynı zamanda; uzak–kuzey'li "kuğulu şövalye"nin de üyesi olduğu "kutsal şövalyeler" tarikatinin üyesiydiler.

Tüm bu acayip âdet ve masallarda zamanın engizisyon üyeleri dahil hiç kimsenin bilmediği gizli anlamlar içeriliyordu. Şövalye-

lerin bu "Hanım"ı ile Gibelin "Aşk Sıddıkları"nın[5] "Hanım"ı aynı tradisyonel simgeselliğin örneklerini oluştururlar. Şövalye ya da Haçlı'nın —Aşk Sıddıkları örneğinde olduğu gibi— kayıtsız şartsız sadakat sözü verdiği "Hanım"ı aslında; bunun karşılığında onu arındıran ve ona sadık kalırsa ölümsüzlüğe ulaşacağı "kutsal dişil bilgeliğin" —müteal bir güç ve maneviyatın, bir ölümsüzlüğün bedenlenmesi olan "Yüce ya da kutsal kadın"ın— bir simgesiydi. Pek çok başka tradisyon ve efsanede de "kadın"ın bu tür bir simgesel değer taşıdığı temalar içerilir. Nitekim Olimpos Dağındaki, kahraman Herakles'in sevgilisi, ebedi gençlik simgesi Hebe, yine gençlik ve dinçlik simgesi Idunn, büyülü içki Odrerir'e sahip olan Gunnlöd, "ilkel yaratıkların" onu elde etmek için pervane gibi etrafında çırpınıp durdukları Işık Tanrıçası Freya, Wotan tarafından "ateş" çemberini aşacak bir kahramana sevgili olarak sunulmak üzere seçilmiş olan Sigrdrifa–Brunhilde[6], Gal'li kahraman Condla Cain'in sevgilisi "görkemli" Boaegad, "gerçek yaşam'a kavuşmuşlar diyarı"nın Hanım'ı, "yaşam"ın anahtarını ve ölümsüzlüğün Lotüs'ünü taşıyan Mısırlı kadınlar, şehit savaşçıları "Güneşin Evi"ne (ya da cennete) ulaştıran Aztek'li Teoyamiqui, ruhları kutsal Kinvad köprüsünden geçiren "güçlü ve güzel genç kız"[7] —Arya ırkının ve aziz Zerdüşt'ün şanını, yani bilgelik ve zaferi dağıtan— "Işık Tanrısından olma, güçlü ve kutsal" Ardvi Sura Anahitra[8], Tibet'li kahraman Guesar'ın —Sanskritçe'deki "çakti" sözcüğüyle de ifade edilen bir çifte anlamlılıkla, hem "güçlü (ya da egemen)" ve hem de "sevgili" olan "Dolma la conquerante"dan olma— "sevgilisi", (Walkyrie'ler gibi) beşer ruhunun müteal yönlerini oluşturan ve kendilerine ulaşanlara başarı ve zaferler getiren, hastaları iyileştiren kutsal kadın Fravashi'ler[9]; tüm bunlar aynı temayla ilişkilidir. Bu tema bizi kadın ve şövalye edebiyatının kadına tapmayla ilgili gizemsel boyutuna götürür. Aryen–Hint tradisyonunda "savaşçı (maddî anlamda) savaşçılığa olan tutkusuyla değil, atma'ya —pırıl pırıl ölümsüz benlik ilkesine— duyduğu aşk ile değer kazanır... Savaşçılık liyakatini Atma'dan başka birşeye özlem duyarak elde

etmek isteyenler savaşçı kastı'nca dışlanırlar (yani savaşçı olamazlar)" denir.[10] Bu fikir, şövalyeliğin, bizim burada ele aldığımız yönü için bir tür açıklama oluşturmaktadır. Bu arada "Hanım" simgeselliğinin, bazı durumlarda, bu kitabın ikinci kısmının altıncı bölümünde ele alacağımız, şövalyeliğin ana temasında tekabül ettiği "manevî erilliğe" ters, olumsuz bir karaktere büründüğünü de belirtmek gerekir. Kahramanlık çağlarına özgü dişil imgelerin ısrarla, sürekli kullanımı, kahraman ya da şövalyenin kadın karşısında erkek pozisyonunu aşamayıp insanüstü bir şeye yönelemediğinden başka birşeyi ifade etmez.

İşte, Ortaçağ şövalyelik edebiyatının, az ya da çok belirgin olarak esinlendiği ve Hanım'ın ikisi de "Aşk serenadları" yapan şövalyeye mi, yoksa papaz çömezine mi teveccüh edeceği sorusunun da altında yatan gizem buradadır.[11] Adeta bir tür ruhbanlık liyakati yakıştırılan şövalyelerin yasalarındaki bazı acayip ifadeler ve —kendi efendileri de dahil— başkalarının kadınları üzerinde de hak sahibi, güçlü ve muzaffer "Kutsal Şövalyeler" olarak görülmeleri, daha önce değindiğimiz Ormanlar Kralı (Nemi) efsanesindekine yakın bir ezoterik anlam taşıyabilir.[12]

Burada soyut simgeselliklerden ayrılarak yaşanmış olaylar alanına giriyoruz. Okuyucu yapıtımızın bu kısmında, özellikle "Esrarengiz Kadın"ın ya da "Ermiş Kadın"ın gerçek yaşamdaki bir kadının kişiliğinde canlandırıldığı ve kahraman'ın, aşk'ın ve seksin gerçek müteallleşme ögeleri —pek çok tradisyonel öğretide belirtilen müthiş bir vecd hali içinde benliğin (Moi) sınırlarının aşılarak yaradılışın yüce seviyelerine ulaşılmasını sağlayan ögeler— olarak belirdikleri, "seksin metafiziği"ni bulacaklar. Savaşçının doğası, varoluşsal olarak, özellikle bu amaca yöneliktir. Burada, bu nokta üzerinde daha fazla durmamız olanaksız.

Öte yandan, başka yerlerde olduğu gibi, burada da bazı durumlarda eski bir simgeselliğin maddîleşmiş ve dağınık kalıntılarına rastlamak olasıdır. Ata binmenin özel bir prestij sağlamasında, şövalyenin atıyla, kimi kez, tehlikeleri ve zaferleri paylaşacak denli

kaynaşmasında ve attan düşmenin (ya da atını yitirmenin) gurur meselesi yapılmasında, eski at simgeselliğinin, salt maddî planı aşan uzantıları söz konusu olabilir. Gerçekte, Persee ve Bellerophon efsanelerinde at, kutsal kahramanların bindiği, göklere yükselen kanatlı bir yaratıktır. Siyah at ile beyaz at arasındaki mücadelenin sonucunda müteallîğe, kanatlarla simgelenen ruhsallığa ilişkin kaderin belirlendiği Eflatuncu efsanede bu simgesellik daha berraklaşır. Helios'a ulaşmak için atını hızla (ya da uçarcasına) süren Phaeton efsanesinde de bu tema vardır.[13, 14] Deniz Tanrısı Poseidon ile tradisyonel ilişkilerinde, at, gerçekte, yaşamın temel bir gücü olarak belirir. Klasik antikitedeki diğer Deniz Tanrısı Mars ile olan ilişkilerinde de, savaşçılık açısından, aynı temel gücü ifade eder. Burada, özel bir öneme sahip olan iki husus açıklığa kavuşur. Birincisi; bazı klasik figürasyonlarda görülen, değişerek yarı–tanrı'laşmış "ruh"un bir atlı biçiminde temsil edilmesidir.[15] Diğeri, bir Aryen–Hint tradisyonuna göre; karanlık çağ'ı —kötüleri özellikle bayağılaşmış ve kutsallıktan sapmış[16] savaşçıları yok ederek— sona erdirip primordiyal bilgeliği yeniden tesis edecek olan gücün (Kalki–avatara) beyaz bir at şeklinde bedenleneceğidir. Ortaçağ şövalyeliğinde ve Romalılıkta bu simgesel temaların birer uzantısının var olduğu düşünülebilir.

Daha göreceli ve tarihsel bir açıdan bakıldığında Avrupa'daki şövalye aristokrasisinin kutsallığının, ünvan törenleriyle, onikinci yüzyıl civarında, resmi bir statüye kavuşturulduğu görülür: Bir prensin nezdinde, yedişer senelik sadakat, cesaret ve liyakati kanıtlayıcı hizmet dönemlerinden —bu dönemler yedi, on dört ya da yirmi bir sene olabiliyordu— sonra; bir tür ruhsal tekamüle ulaşıldığı kabul edilerek, paskalya'ya ya da yortu gününe rastlayan bir tarihte törenle ünvan verilirdi.[17] Burada, ayrıca, adayların —Eleusis (Eski Yunan) krallık inisiyasyonunda görülenin ya da, daha düne kadar Japonya'da imparatorluk taç giyme törenlerinde uygulananın (ki "güneş Tanrıçaları"nın huzuruna çıkmadan önce bir arınma dönemi geçirilirdi) benzeri— bir oruç tutma, tövbe ve is-

tığfarları da söz konusuydu. Kısacası, tüm bu arınma işlemlerinin sonucunda —Redi'nin dediği gibi— "bu şövalyeler yeni bir yaşam biçimi ediniyorlardı." Tören arifesinde, müstakbel şövalye geceyi kilisede, —bir an bile oturması yasak olduğundan ayakta ya da diz çökmüş vaziyette, Tanrının kusurlarını bağışlaması için dua ederek geçirirdi. Sabahleyin, banyo yaptıktan sonra, şövalye adayı —eskiden Mister'lere (ya da tarikat vb.lerine) giren dönmelerin yaptığı gibi— değişmiş ve arınmışlığın simgesi olarak[18] beyaz bir elbise giyerlerdi. Kimi kez, yok edilmiş nefsaniyeti temsilen siyah bir yelek ve —gaye uğruna kanını dökmekten çekinmeyeceğini ifade etmek üzere— kırmızı bir elbise de giyerlerdi.[19] Tören, evrensel şövalyelik payesine erişmiş olan savaşçıya, "yeni yaşamında", manevî güçlerin yardımcı olması için, taş sunak masasının üzerindeki silahlarının kutsanmasıyla sona ererdi.[20] Ortaçağda, şövalyelerce kullanılmış olan silah ya da eşyaların, manevî ve etik açıdan simgesel değerlerinin vurgulandığı pek çok eser yazılmıştır. Diğer tradisyonel uygarlıkların silah mistisizminde de, benzeri simgesellik örnekleri kolaylıkla bulunabilir. Biz, bu bağlamda savaş kılıçlarını kutsal kabul eden Japon savaş simgeselliğine değinmekle yetineceğiz. Japonlarda, ustadan çırağa geçen, silaha (çeliğe) su verme tekniği kesinlikle gizli tutulurdu. Kılıcın ağzı Samuray'ın ruhunu simgelerdi[21] ve silahın kullanımı kesin kurallara bağlıydı; aynı zamanda, kılıç ve (ok, yay gibi) diğer silahları antremanları, zen ile ilişkili bir inisiyatik düzey de içerirdi: Redi'ye göre şövalyelik erdemlerinin başında —sadakat, tevazu, cesaret, vb.den önce— bilgelik gelir! Efsaneye göre, Roland bir din bilimi şampiyonuydu, rakibi Ferragus ile savaşa tutuşmadan önce dinsel tefekkür ile meşgul olurdu.[22] Godefroy de Bouillon'a bazı çağdaşlarınca, (bir tür aydın, bilge efendi anlamında) lux monachorum denilirdi ve Hugues de Tabaria, *Ordène de Chevalerie* (Şövalyelik Adabı) adlı eserinde şövalyenin bir tür "silahlı rahip"[23] olduğunu ve bu niteliğiyle (gerektiğinde) kiliseye girerek kutsal kılıcıyla orada da düzeni koruyabileceğini belirtir. Aryen–Hint tradisyonunda, savaşçı aristokrasi mensupla-

rının brahmanlarla, yani ruhban sınıfın temsilcileriyle —örneğin: Ajatacatru, Pravahana Jaivali, Sanat-kumana gibi aristokratların, sırasıyla: Gargya Balaki, Aruni ve Narada ile— bilgelik alanında muzafferâne rekabet ettikleri ve onların da, aynı zamanda, içlerinde "kutsal ateş"e sahip olan birer brahman oldukları görülür.[24]

Şövalyeliğin sona erişiyle, Avrupa soyluluğu da, yüce "sadakat"in temelini oluşturan manevî ögeyi yitirdi ve —Ortaçağ'ın evrensel uygarlığının yerini alan ulusal devlet aristokrasileri gibi— basit politik yapılanmalara yöneldi. Aristokratın, artık, sadece "kral'ın bir hizmetçisi" haline gelmiş olmasına rağmen, sadakat ve onur ilkeleri varlıklarını sürdürdüler, fakat bu sadakat —insanüstü herhangi birşeyle dolaylı olarak dahi bir ilişkisi kalmamış olması nedeniyle— artık faydasız, kısır ve ışıksız bir sadakatti.

Dolayısıyla, Avrupa aristokrasisindeki, soydan gelme nitelikler kaçınılmaz olarak gittikçe sönmeye ve özgün anlamlarını yitirmeye başladılar: Maneviyatın yitirilişi, zorunlu olarak, asaletin de yitirilmesine ve aşağı seviyeden güçlerin ortaya çıkmasına yol açmıştı.

İşaret etmiş olduğumuz üzere, şövalyelik, gerek zihniyet gerekse ethos'uyla, organik olarak, Kiliseden ziyade İmparatorluk çerçevesi içinde yer almıştı. Gerçi, şövalye, hemen daima, iman'ın koruyucusu olduğunu ifade etmiştir, ancak burada bilinçli ve özgül bir teolojik inancın ifadesinden ziyade; beşerüstü birşeye karşı duyulan yiğitçe bir saygı ve itaat yetisinin varlığını görmek gerekir. Nitekim, Aragonlar ile II. Frederik döneminde, Roma senatosunun hak iddialarına karşı İmparatorluğu savunmak için Haçlılarla birlikte ilerlerken —Papalık Roma'sından daha yüksek bir manevî merkez olarak kabul ederek— Kudüs'e de uğrayan (ya da Kudüs'ü ziyaret eden) şövalye grubunun —öğretileri tradisyona uygun olmayan— Albigeois'lar (II. yüzyıldaki bir Fransız dinsel tarikatı) ile ilişkisi vardı.[25] Ancak, biraz derinliğe girildiğinde, şövalyeliğin en zengin damarlarının güçlerini —kilisenin "sapıklık" olarak niteleyerek ezmeye ve hatta kimi kez yok etmeye yöneldiği— yasalardan ve eylemlerden aldıkları görülür. Bu bağlamda en tipik örneği tüm

dünya zevklerinden sırt çevirip, manastırlara kapanarak değil de, savaş meydanlarında uygulanan ve inancın dualarla değil kan ve zaferle ifade edildiği bir disipline yönelen fedakâr, çilekeş savaşçılar; Tampliye Şövalyeleri oluşturur.

Tampliye'lerin, çeşitli saldırılara maruz kalan, oldukça ilginç bir gizli inisiyasyonları vardı. Örneğin Tampliye inisiyasyonuna aday olanlar öncelikle Haç simgeselliğini reddetmek ve İsa'nın sahte bir peygamber olduğunu ve öğretisinin selamete ulaştırıcı olmadığını kabul etmek zorundaydılar. Tampliye'ler Hıristiyanların "kafir" dedikleriyle gizli işbirliği yapmak ve onların yeni doğmuş çocukların yakıldığı törenlerine katılmakla da suçlanmışlardır. Oysa, bu, o zaman da savunulduğu üzere simgesel idi: Yeni doğmuş bir bebeği yakmak "yeniden doğmuş" olanın "ateş ile vaftiz edilişini" simgeliyordu. Haç'ı yadsımak ise, çok muhtemelen —daha yüksek bir manevî düzeye ulaşabilmek için— sofu Hıristiyanlığın gösterişçiliğinin, şekilciliğinin yadsınmasını (ya da aşılmasını) simgeliyordu. Genelde, daha önce de vurgulanmış olduğu üzere, Tampliye sözcüğü içerdiği tapınak (temple) anlamıyla; "Tapınağın kiliseden daha güçlü, daha engin ve daha mütekamildir. Tapınak Kiliseye egemendir. Kiliseler yok olur ama, dinlerin yüceliğinin ve sonsuzluğunun simgesi olan Tapınaklar kalır" düşüncesini vurgulamaya yöneliktir.[26]

Avrupa şövalyeliğindeki bir diğer karakteristik tema da "Graal"dır.[27] Graal efsanesi Gibelin şövalyeliğinin gizli özlemini en iyi yansıtan efsanelerden biridir. Ancak, bu efsanenin, ne kiliseyle, ne de genel olarak Hıristiyanlıkla bağdaşmayan gizli kökenleri vardır. Graal'ın Katolik tradisyonunda yeri olmadığı gibi, bu efsanenin kökleri Hıristiyanlık–öncesi tradisyonlara, hatta, "görkemli ırk" Tuatha örneği, uzak–kuzey'lilerin tradisyonlarına dek uzanmaktadır. Efsanede, Graal mistik bir kupa değil bir taş'dır; Lusifer ile ilgili ve hemen tümü Hıristiyanlıktan ziyade kahramanlık ve inisiyasyonla ilgili maceralara konu olan bir "ışıktan taş". Wolfram d'Essenbach, Graal şövalyelerinden bahsederken Templeire sözcüğünü

kullanmıştır ve Tampliye işaretine —beyaz üzerinde kırmızı haç— bazı Graal şövalyelerinin giysilerinde ve Parsifal'ın içinde, geri dönmemek üzere, yola çıktığı kadırganın yelkeninde rastlanmıştır.

Bunlar burada belirtmekle yetinmemiz gereken noktalardır. Efsanenin Hıristiyanlıkla en fazla ilişkili olan kısımlarında bile kilise ve ruhbanlık dışı bir veçhenin bulunduğunu vurgulamak gerekir. Büyüleyici bir güç saçan, beşer-üstü bir yaşama ulaştıran (kutsal) kupa Graal'ın İsa'nın havarileriyle ölümünden az önce yediği son yemekten sonra melekler tarafından göğe çıkarıldığına ve yeryüzünde onu muhafaza edebilecek bir yiğit soyu ortaya çıktığında tekrar yere indirileceğine inanılırdı. Bu soy'un önderi, bu amaçla, bir "semavî" ya da "ermiş" şövalyeler tarikatı kurmuştur. Dolayısıyla, Graal'ı bulmak ve —çoğu kez Kral Arthur'un şövalyeleriyle karıştırılan— söz konusu şövalyelik tarikatine girmek, Ortaçağ şövalyeliğinin en büyük idealini oluşturmuştur. Oysa Hıristiyanlığın başından beri sürekli olarak doğrudan varlığını sürdürmüş bir Katolik kilisesi varken, Hıristiyanlığın Graal'ının bir ruhban değil de şövalye tarikatinin eline geçmiş olması Katolik ve havari tradisyonundan ayrı olan bir tradisyonun varlığını açıkça kanıtlamaktadır. Dahası, Graal'a ilişkin metinlerin yaklaşık tümünde; temelde yine de bir ruhbanlık içeren —Tapınak (Temple) sözcüğünün oluşturduğu— simgesellik de aşılarak; Tapınak yerine —Graal'ın muhafaza edildiği esrarengiz ve yasak bir yeri belirtmek üzere— Şato ya da Saray sözcüğünün kullanılmış olduğu görülmektedir. Ve Graal gizeminin ana temasını, "kerametleri" arasında kırık bir kılıcı yapıştırmak (gibi kaba maddî olayların) dışında, zayıflamış krallıkları güçlendirmek, hastaları iyileştirmek gibi (manevi) olayları da başarabilecek bir şövalye'nin beklenilmesi oluşturur. Dolayısıyla, bu temalar, genel olarak, imparatorluk efsanesiyle olduğu kadar, dünyanın görünmez, güneşsel ve "kutupsal" yüce merkezi mefhumuyla da bağlantılıdırlar. Tüm bunlar, Ortaçağ şövalyeliğinde derin çalkantıların oluştuğu bu dönemde, her ne kadar, zorunlu olarak —ve aynı zamanda bir tür örtü de oluşturan— bölük pörçük bazı

Hıristiyanlık ögeleri içerse de; aslında, dinsel tradisyonla çok az ilişkisi olan bir başka tradisyonun varlığını açıkça ortaya koymaktadır. Graal, gerçekte, şövalyeliğin gizemli ruhuna ilişkin olarak daha önce belirtilmiş olan; "krallık" uhreviyetiyle ilgili bir efsanedir.

Daha dışarıdan, genel yaşam ve etik açısından bakıldığında, şövalyeliğin Hıristiyanlık üzerindeki yapıcı ve düzeltici katkısı tümüyle görülür. Hıristiyanlık, ancak —kendisine klasik tradisyonel alem karşısındaki özgül yerini veren— düalist (ikici) ve insancı maneviyatın gereklerinden ödün vererektir ki bu şövalyelik ethosuyla bağdaşabilmiş ve "Kutsal Savaş" mefhumunu oluşturmuştur. Dolayısıyla da "Savaşı, fazla bir rahatsızlık duymadan düşünebilen kişi, gerçekten, insancıl duygusunu yitirmiş demektir"[28] şeklindeki Augustinci deyişler, Tertullien'in[29] daha pratik içerikli olan "Soylu kişi (Bey) Pierre'e (askere) kılıcını kınına sokmasını emretti, askerleri silahsızlandırdı" şeklindeki deyişi; ölümü (şehitliği, savaşta kendini öldürtmeyi)) öldürmeye tercih eden bir Aziz Maksimilyen ya da Theogone ve Aziz Martin'in savaşa ilişkin "Ben İsa'nın askeriyim; kılıç çekmek bana yakışmaz" şeklindeki sözleri: tüm bunlar unutulmuştu. Üstelik, Hıristiyanlık, şövalyelik onuruna da duygusal bağlamda bir yer vermek ve herşeye rağmen Jean de Salisbury'nin "Silahşörlük (Şövalyelik) sadece gerekli, yararlı bir iş değil; aynı zamanda kutsaldır da" şeklindeki sözleri gibi ifadelerde hiçbir sapkınlık bulmamak ve hatta, savaşı, fanilikten kurtulup ölümsüzlüğe ulaşmanın bir yolu olarak görmek kabiliyetine sahip; Hıristiyanlıktan ziyade yiğitsel–putperest tipte bir maneviyatı benimsemek zorunda kalmıştı. Sonuçta, kilisenin primordiyal Hıristiyanlığın gereklerinden böyle bir sapma gösterdiği Ortaçağ Avrupa'sı, pek çok bakımdan, (primordiyal nitelikli) bir tradisyonel yaşamın son örneklerine tanık oldu.

NOTLAR

[1] bkz. Hue le Maine: "Utanç verici bir duruma düşmekten ölümden daha çok korkmayan efendi olmaz"; Aye D'Avignon: "Utançla yaşamaktansa 'ölmek' daha iyidir". (L. Gautier, *La Chevealerie*, Paris, 1884, s. 29) Şövalyelerin doğruluk andı olan: "Yalan söylemeyen Tanrı katındadır" sözleri de, bir yemin Tanrısının uzaklığını kabul eden, Aryen kültündeki doğruluk —*mithra*— arasında doğrudan bir benzerlik vardır. Yine İran tradisyonuna göre Kral Yima yalan söyleyince "şerefini yitirmiştir. Aynı şekilde, *Manavadharmaçastra*'da (IV, 237) yalan söyleyenin adının kabul olmayacağı belirtilir.

[2] Gautier, age, s. 257

[3] krş. age, s. 250, 255

[4] krş. Michoud, *Hst. des Croisades*, Paris, 1825.

[5] bkz. E. Aroux, *Les mysteres de la chevalerie*, Paris, 1858; L. Valli *Dante eil linquaggio segreto dei "Fedeli d'Amore"* Roma 1928; A. Ricolfi, *Studi sui Fedeli d'Amore*, Milano, 1933.

[6] bkz., Edda'nın bölümleri *Gylfaginning*, 26, 42; *Havamal*, 105; *Sigrdrifumal*, 4–8, Gunnlöd, kutsal içkiyle birlikte (Herkül'e tanrısal ölümsüzlüğü sağlayan) Hesperides'ler gibi, altın elma'ya da sahiptir. Sivurd'un uyandırdığı, bilgeliğe sahip ve kahramanlara zafer'in sırlarını verecek olan Sigrdifa'yı ve yine aynı bağlamda, —dağ'ın "zirvesinde", ebedî yaşama ulaşmak üzere, "Güneş gibi nurlu olan", ebedî yaşama ulaşmak üzere, "Güneş gibi nurlu olan'ı" bekleyen "ermiş kadın"ı anımsayalım. (*Fiölsvinsmâl*, 35–36, 42, 48–50) Uyuyan "kadın"ın etrafındaki ateş çemberi; teolojiye göre, Adem'in cennetten kovuluşundan sonra, çoğunluğa, cennete girişi yasaklayan engeli temsil eder.

[7] *Vendidâd*, XIX, 30.

[8] *Yacna*, X, 7, s. UZ, 85–86.

[9] *Yasht*, XII, s. 23–24.

[10] *Brabadaranyaka-upanisbad*, II, IV, s. 5–6.

[11] Ricolfi (*Studi sui Fedeli d'Amore*, s. 30.) 13. yüzyılda kudsî entelijansiya'nın eril olmaktan ziyâde dişil olduğuna ve bilgelik, bilgi ya da "zeki Madonna'nın" deyimlerinin kullanıldığına dikkati çekiyor. Buna karşın; bazı figürasyonlarda görüldüğü üzere, aktifliğin eril olarak kabul edildiği belirtilmektedir. (s. 50–51). Bu, "ruhbanlığa" değil de "savaşçılığa" ilişkin bir ideali ifade etmektedir.

[12] bkz., *De Le Cluze, Roland eu la Chevalerie*, Paris, 1845, c. I, s. 132–133.

[13] bkz., V.E. Michelet, *Le secret de la Chevalerie*, Paris, 1930, s. 8–12.

[14] Platon, *Phèd.*, 264.

[15] Tamagra ve Tirea'nın (bkz., Furtwaengler, *Sammlung Sabouroff*, XXX IV, No: 1, I, s. 28; Saglio, Dizt., 6.V, s. 153–154). İkincisinde (kalki awatar), —Yunan mantosu'nun altında çıplak olan— ruh, at'ı dizginlerinden tutmaktadır; çevrelerinde, mânidar, ağaç ve yılan figürasyonu göze çarpmaktadır.

[16] *Vishnu-purana*, IV, s. 3–24.

[17] bkz., Gautier, *age.*, s. 251, Hıristiyanlıktan çok önce.

[18] Banyo (yıkanmak) sembolizmine ilişkin olarak iki kez, şövalyenin "Hanım" tarafından soyulduğu (giysilerinin çıkarıldığı) ve hamama götürüldüğünü daha önce belirtmiştik, Kralların banyo âdetlerine düşkün olarak, bir Uzakdoğu tradisyonunda şu ifadeler yer almaktadır: "Her gün kendini yenile (yıkan), bunu tekrar tekrar devamlı yap." (*Ta-bio*, II, 1)

[19] Kimi kez üç giysi sembolizmiyle de ilişkili olan (bkz., Tredisan; Bernard) bu üç renk Hermes sanatı'nın temelini oluşturur; bu renkler, inisiyatik diriliş'in üç moment'ini simgelerler; örneğin, kırmızı: "Altın" ya da "Güneş"i ifade eder.

[20] bkz., L. Gautier, La (*Chevalerie, s.* 288–299; G. De Castro, Fratellanze sagrete, s. 127–129; G. Menustrier, *De la Chevalerie ancienne et Moderne*. Paris, 1683, c. I, s. 21 ved., Adayın, beşeri varlığının ıslah olması "için şövalyeliğe yükselmeden önce, tâbi olduğu bir tür vaftiz simgesi olarak," omuzuna kılıcın yanıyla üç kez vurulurdu. Savaş zırhı kuşanmak anlamındaki "adouber" sözcüğü, Anglo-Sakson sözcüğü dubban'dan gelir. (Hıristiyan moralitesine ilişkin olarak, bkz., Delecluze, *age.*, c. I, s. 77–78) "Aşk Sıddıkları"nın ("Fidelen d'Amour") gizli dilinde; —"Aşk" ya da "Hanım"ın görüntüsüyle— "ölürcesine vurulmak" ya da "yaralanmak" deyimleri kullanılırdı.

[21] bkz., P. Pascal, *In Monte di un Samurai*, Roma, 1930, s. 15.

[22] bkz., De Castro, *Fr.segr.*, s. 128.,

[23] bkz., Delecluze, *age.*, c.I, s. 17, 28, 84–85., 12 saraylı'nın arasında bir silahlı rahip vardı: Piskopos Turpin ve, o "Asaletimiz muzaffer olsun, Mont-Joie" diye bağırmıştı. Mont-Joie: Graal'ın tepesine tekâbül eder; dolayısıyla, mûteal'liğe ilişkin, bir "yükseklik" simgesidir. Kral Arthur'un, Roma'da taç giymeden önce, Mont-Joie'dan geçişi destanı Eleusin'in "te-

pe" sembolizmiyle aynı bağlamdadır. Ayrıca, Mont Joie sözcüğünün kökü; —R. Guénon'un işaret ettiği etimoloji uyarınca— Mons-Jouis'dir; yani Olimpos Tepesi.

[24] *Vishnu-purâna*, IV, Z; IV, 19.

[25] bkz., E. Aroux, *Les Mystéres de la Chevalerie*, s. 93.

[26] bkz., De Castro, *age.*, s. 237–245; L. Cibrario, *Descrizione storica degl Ordini cavallereschi*, Torino, 1850, c. II, s. 236. Tampliye'ler Etos'una ilişkin olarak da: "Cazip fakat basit bir topluluk içinde; kadınsız, çocuksuz ve özgün herhangi birşeye —hatta iradeye bile— sahip olmadan yaşıyorlar... Kıyafetleri ihmal edilmiş, toz içinde, yüzlerinin teri güneşten yanmış, bakışlar gururlu ve sert. Savaşa giderken içlerini imanla, dışlarını da silahla (demirle) dolduruyorlar; ne giysilerinde ne de atlarının eğer takımında bir süs yok. Onların yegâne süsleri silahları ve onları —en büyük tehlikelerde bile: düşmanın sayı yada gücünden hiç kaygı duymaksızın— cesaretle kullanıyorlar" ifadeleri yer almaktadır.

[27] Graal'a (ve Tampliye'lere) ilişkin daha geniş açıklama için; bkz., daha önce belirtilen yapıtımız: *Il mistero del Graal e l'idea imperiale ghibellina*.

[28] *Augustin:* De Civ. Dei; XIX, s. 7.

[29] *Tertullien:* De Corana, XI.

14

Kast'lar doktrini

TRADİSYONEL ÖRGENLEŞME, bir kaosa egemen olmak "biçimi" ve bir metafizik denge ve adalet ülküsünün yaşama geçirilmesi olarak, en temel ifadelerinden birini kastlar (sınıflar) sisteminde bulmuştur. Tüm ileri tradisyonel uygarlıklarda bireylerin, salt manevî açıdan, yapılarına ve etkinliklerine göre kast'lara ya da benzeri gruplara ayrılması kesin hatlarla belirlenmişti; bu, primordiyal yasanın ve adil düzenin özünü oluştururdu.

Kastlar hiyerarşisi —özellikle eski Aryen–Hint sisteminde görülen— en gelişmiş şekliyle, açıkça maneviyatla belirlenip yönetilen bir organizmadaki işlev çeşitliliğine tekabül eder. Bu organizmada tabanı —her biri, vücudu (ya da kendilerini) zaman ve mekan içinde bir bütün olarak devindirip yöneten gücü irade'de bulan organlar arasındaki genel değiş tokuş ve diğer ekonomik devinimlerin düzenlenişinde hammadde işlevi gören— maddenin ve basit canlılığın ayrışmamış, genel enerjileri oluşturur. Ruh ise tüm organizmanın egemen ve rehber gücü olarak, merkezde yer alır. Kastlar aşağıdan yukarıya doğru, önce serflerin ya da işçilerin (da-

ha ziyade köylülerin) —cudra— sonra kentlilerin —vaiçya— daha sonra savaşçı asillerin —kshatriya— ve en son olarak da otorite ve manevî gücün temsilcilerinin (Brahmanlar ve yüksek ruhban önderler) etkinliklerinin bütünleşmesiyle oluşmuş yüksek tipte bir organizmaya tekabül eden bir hiyerarşi oluştururlar.

Bu Aryen–Hint örgenleşmesiyle, eski İran'daki, sırasıyla, el işçileri —huti— aile reisleri —vastriya, fshuyant— savaşçılar —rathaestha— ve kutsal efendiler —athreva— olmak üzere dört pishtra'dan (ya da kasttan) oluşan, örgenleşme arasında büyük bir yakınlık vardır. Benzeri bir şemayı, sırasıyla serfler, kentliler, soylular ve ruhbanlar şeklindeki bir dağılımın bulunduğu Ortaçağ Avrupası'ndakiler de dahil olmak üzere diğer uygarlıklarda da görüyoruz. Eflatuncu anlayışa göre, kastlar çeşitli manevî güçlere, erdemlilik düzeylerine (ve bu düzeylerin karşılığı olan beden bölümlerine) tekabül ediyorlardı, bu, örneğin, şöyle sıralanıyordu: Egemen otoriteye kafa (zihin), savaşçı sınıfa göğüs (ve devinim), işçi sınıfa bedenin alt kısımları ve güdüler —seks, beslenme— tekabül ediyorlardı; Yani dışsal bir düzen ve hiyerarşi ile içsel bir düzen ve hiyerarşi birbirine adil bir biçimde tekabül ediyorlardı.[1] Bu, kastların insan bedeninin çeşitli kısımlarına tekabül etmeleri hususuna, ünlü Veda'larda da, kastların "primordiyal insan"ın bedeninin çeşitli bölümlerinden meydana geldikleri (ya da türedikleri) şeklinde değinildiğini görüyoruz.[2]

Kastlar birer sosyal grup olmaktan önce birer işlev, etkinlik ve tipik varoluş biçimleriydiler. Bir bireyin dahil olduğu kast, o bireyin temel doğal yetilerine uygun düşen (ya da bu yetilerce doğrudan oluşturulan) işlev ya da etkinlik türü ile (doğal olarak) belirlenmişti.[3] Öyle ki, birey kast'ı gereği üstlendiği işlevinde ve tradisyonel açıdan yapması gereken herşeyde kendi özgün doğasının bir ifadesini, yansımasını buluyordu. Bu nedenledir ki, kast'lar rejimi, tradisyonel âlemde —bir tiranlık, şiddet ya da modern çağın alışılagelmiş bir deyimiyle "sosyal adaletsizlik" üzerine değil de— apaçık, herkes için geçerli olan bir hakkaniyet üzerine kurulu dingin

bir doğal kurum biçiminde oluşmuş ve hüküm sürmüştür. Tradisyonel insan, öz doğasını tanımakla birlikte, aynı zamanda "yerini", işlevini ve adil ast-üst ilişkilerini de biliyor, yaşıyordu: Öyle ki, bir vaiçya'nın (avâmdan birinin) bir kshatriya'nın (savaşçının) otoritesini tanımaması ya da bu sonuncunun bir vaiçya veya bir çudra karşısındaki üstünlüğünün gereklerini yerine getirmemesi, ancak —kasıtlı— bir hatadan ziyade bir bilgisizlik, acemilik sonucu olabilirdi. Hiyerarşide söz konusu olan; beşer iradesi değil —daha hafif bir sıvının daha yoğun bir sıvıya göre normalde daima daha üstte olmasını gerektirecek denli mutlak olan— doğa yasasıydı. "Kişilerin, doğalarına uymayan eylemlerde bulunduklarında (kendi) eylemlerini yapmış sayılamayacakları" şeklindeki görüş sarsılmaz bir ilke gibi kabul ediliyordu.[4]

Kastlar rejiminde, modernlerin anlayışına ters düşen veraset (ya da kalıtım) yasası ve "imtiyazlar" konusudur. Kişinin sosyal yapıdaki yerinin ve zorunlu —ne daha düşük ne de daha yüksek bir işleyişi kabul etmek suretiyle feragat etmesinin söz konusu olmadığı ve aksi takdirde, herkesin terk edeceği bir "kast-dışı" bir parya durumuna düşeceği— işlevinin doğuştan belirlenmesi onlara "haksızlık" gibi görünmektedir. Ancak, yaşam'a genel bir tradisyonel görüşle bakıldığında bu hususlar anlaşılır hale gelmektedir.

Kastlara ayrılma iki temel ilkeye dayanıyordu. Birincisi tradisyonel insanın belirtmiş olduğumuz üzere tüm fani şeyleri yüce bir düzenin takdiri olarak kabul etmesidir. Dolayısıyla, şu ya da bu koşullar içinde, erkek ya da dişi olarak, şu ya da bu ırka mensup olarak, farklı yeteneklere sahip olarak dünyaya gelmek vb. hususlar hiçbir anlamı olmayan birer "rastlantı" olarak kabul edilmiyorlardı. Tersine, tradisyonel insan için tüm bunlar beşeri "ben" kimliğine bürünen ilkenin, dünyada bedenlenmesi anında, "müteal" iradesiyle, kendisinin (olmasını) istediği şeylere tekabül ediyordu. Burada —her ne kadar tekrar bedenlenmeden (reincarnation) basit olarak anlaşılana tekabül etmiyorsa da— bir önceden varolan nedensellik fikrini ve "varlıklar fiillerinin mirasçısıdırlar; varlıklar

yeni varlıkları doğururlar; fiiller nasılsa yeni varlıklar ona göre olurlar " ilkesini içeren hindu doktrini "karma"nın bir ifadesini görüyoruz.[5] Bu tür doktrinler sadece Doğuya özgüdürler. Eski Yunan'da "ruhun nefsini (demon) ve yaşamını önceden seçtiği" görüşüyle birlikte; "bedenin ruha uygun bir biçimde teşekkül ettiği" fikri de öğretiliyordu.[6] Ruhların cezbeyle belirli bir yıldıza yöneldikleri; insanların karakter ve toplumdaki yerleri ile bu yıldızlar arasında bir ilişki olduğu; ve kralların bu yıldızsal etkileri aşmış olmaları nedeniyle "domus natus" (doğal egemen) olarak kabul edildikleri, "kutsal kral"lık mefhumuyla ilgili bazı Aryen–Hint görüşlerine önce Yunan'da, sonra Roma'da rastlanmaktadır.[7] "Felsefi" kanıtlamaları sevenler için, Kant ve Schopenhauer'ın ancak anlamakla kavranılabilir (intelligible) karaktere —olgusal âleme öncül olan "numenik" karaktere— ilişkin kuramlarının bu görüşlere yakınlıkları anımsatılabilir.

Dolayısıyla, bu öncüllük mefhumu uyarınca, yaşam koşullarının rastlantısallık olasılığı dıştalandığında, kastlar doktrini çok açık bir ifade kazanmaktadır. Eflatun'a göre: "Genelde bir tek plan vardır: Fakat bu, kimi daha çok, kimi daha az cazip olan çeşitli bölümlere ayrılmıştır —ve ruhlar da farklılıklarına uygun olarak değişik konumlardadırlar. Böylece, herşey yerli yerindedir ve konum farklılıkları ruh farklılıklarına tekabül eder".[8] Dolayısıyla, ruhsal yapıyı yaşam koşulları belirlemez, fakat yaşam koşullarını ruhsal yapı belirler; daha açık bir ifadeyle, belirli bir kast'a doğmuş olunduğu için belirli bir ruhsal yapıya sahip olunur, ama aynı zamanda —müteal olarak— önceden (doğmadan önce) belirli bir ruhsal yapıya sahip olunduğu için belirli bir kastta doğulmuştur. Dolayısıyla, kastlardaki düzenli eşitsizlik yapay, haksız ve zorlama sonucu olmaktan uzak olup; önceden varolan, daha derin ve içsel bir eşitsizliğin yansıması ve kurumsallaşmasıdır; "suum cuique" ilkesinin yüksek bir uygulamasıdır.

Tradisyonel düzende, kastlar, âdeta, müteal iradelerin ya da eğilimlerin fani âlemdeki "maddileşme" biçimleriydi; ve soyaçekim

dünyaya gelmeden önce belirlenen yeteneklerin, beşeri planda, kişiler tarafından muntazam bir biçimde geliştirilmesine elverişli bir homojen organik–yaşamsal ve hatta psişik eğilimler oluşturuyordu. Kişi ruhsal doğasını kast'tan "almıyordu"; kast ona, daha ziyade, bu özgün doğasını, özgün iradesini tanımak ya da "hatırlamak" ve —ona, aynı zamanda, bir tür ortak, âhenkli, gizli kan bağı ilişkisi sunarak— bu özgün doğasını ortak âhenge uygun bir biçimde yaşama geçirmek, gerçekleştirmek olanağını sağlıyordu. Kast içindeki görevler, işlevler, yetkiler ise yeteneklerin sosyal bütünlüğün içinde, muntazam bir biçimde gelişmelerini sağlayan çerçeveleri oluşturuyorlardı. Yüksek kastlarda bu süreçler kişilerde doğa–üstü olana yönelik nitelikler oluşturan, inisiyasyonun eklenmesiyle tamamlanıyordu.[9] "Jus singulare", yani kastların —bu tradisyonel eklemlenmelerin her biri için farklı yasa, âhlak ve inanç biçimleri oluşturmaya dek varan— farklılıkları ve özel hukukları sayesinde yalnızca, müteal irade soyaçekimsel özelliklerle uyum içinde olmakla kalmıyor; aynı zamanda, her birey, sosyal bütün'ün içinde, kendi doğasına ve en derin yeteneklerine gerçekten uygun olan yeri bulabiliyor hiçbir karışıklık ve tecavüze yol açılmıyordu.

Kişilik mefhumu —bedenin ölümünden sonra sadece bir "gölge" haline dönüşecek olan— fani, beşeri kimliğinden ayrımlanarak düşünüldüğünde, tüm bunlar doğal ve açık olarak kavranılabilecektir. Kuşkusuz, (maddî planda) çok şey "yapılabilir", ama her organizmanın çöktüğünde bir hiçlik içine yuvarlanacağını bilen birinin yüksek bakış açısından bakıldığında belirli bir bedenlenmeyi motive eden ve o kadar kolayca —dünyasal yaşamın belirli bir anında alınan, anlık ve zorlama bir kararla— dönüştürülemeyecek, yeri alınamayacak olan "derin irade"nin bir uzantısı, yansıması olmadığından dolayı, bu yapılabilecek olanların bir değeri yoktur. Bu, bir kez kavranıldıktan sonra, kastların anlam ve gerekliliğinin niçin, zorunlu olarak, günümüz insanının kavrayışından kaçtığı da anlaşılır. Beşeri bir "Ben" (Moi) olarak, o, ancak doğum ile başlayıp ölüm ile az ya da çok sönenden başkasını bil-

mez. Herşey basit beşere indirgenir ve "geçmiş"in tüm anısı kaybolmuştur. Böylece bedenlenmenin nedeni olan güçlerle temas kurmak olanağı; insanın bu —bedenlenmeden önce var olduğu gibi, ölümden sonra da var olarak, ölüm sonrasındaki herşeyin kendisinde cereyan edeceği ve (insan için) benzersiz bir sığınak, güvenlik kaynağı olan— insan-üstü ögesine tekrar bağlanabilmesi olasılığı yitirilir. Ritmin bozulmasıyla, temasların sona ermesiyle; ufukların gözden kaybolmasıyla; tüm yollar açık gibi görünür ve tüm alanları düzensiz, inorganik, temelden yoksun, tümüyle geçici ve bireysel nedenlerin, tutkuların, çıkarların, kibirliliğin egemen olduğu eylemler kaplar. "Kültür", burada, varlığın ciddi bir (müteali) kabul, iman ve sadakat halini gerçekleştirme vasıtası olarak değil de, "kendini (nefsini) geliştirmek olarak anlaşılır. Geliştirilen bu yapının temelini oluşturan, isimsiz tradisyonsuz, deneysel (empirique) beşerî "Ben", âdeta, hiçlik (neant) içinde devinen, yer ve biçim değiştiren bir kum kitlesi gibiyken, sözde eşitlik, ilke olarak herkesin herkes gibi olabilme hakkına sahip olması şeklindeki görüşler öne sürülüyor ve kişisel çabayla "elde edilenlerin" ve yanıltıcı, günlük entellektüel, moral ya da sosyal kurguların ölçütlerine göre belirlenen "değerliliklerin, yeteneklerin" olmuşturduklarının dışında, daha gerçek ve daha adil —müteal ölçüte göre belirlenmiş— bir farklılık tanınmıyor. Bu koşullarda; yalnızca en kaba fiziksel yetilerin, —tezahürlerine bir anlam verilemeyip kaderin bir cilvesi olarak kabul edilerek cefasına katlanılan ya da sefası sürülen olayların yaşanması normaldir; yine —bu koşullar nedeniyle oluşan toplumsal kişilik ve işlevler ile ırsi eğilim ve yeteneklerin giderek daima yasal ve etik planda tam anlamıyla trajik iç ve dış çözülmelere, niteliksel bozulmaya, hak ve görev aynılığına tekabül eden bir eşitleştirmeye, (özel, kişisel "değerlere" en küçük bir saygı gösterilmeksizin herkesi aynı ölçüde kabul eden) eşitlikçi bir sosyal moral oluşturmaya vardıracak denli uyumsuz ögeler haline gelmeleri de mantıksaldır. Kastların ve tradisyonel yasaların çiğnenmesi başka bir sonuç getirmez. Birey tüm "özgürlüğünü" elde etmiş ve

oynatılan bir kuklaya benzediği sınırsız sarhoşluk ve yanılgıların içinde tamamen serbest bırakılmıştır.

Tradisyonel insanın tanıdığı özgürlük bambaşkaydı. Özgün varoluş "biçimi"nin giziyle ilişki içinde olan öz iradesinin en derin kökünden ayrılmayı değil, tersine, ona bağlanmayı içeriyordu. Gerçekte, bir varlığın doğuşu (bedenlenmesi) ve fizik ögesi; doğumuyla birlikte oluşan çeşitli güç ya da eğilimlerin, geometrik anlamda, bir bileşkesi diyebileceğimizi yansıtır, başka bir deyişle, en büyük gücün yönünü yansıtır. Bu gücün içinde, daha az yoğunlukta eğilimler, dengesiz arzular; deyim yerindeyse, bireysel dış bilinç planında, gerek organik ön oluşum ile, gerekse kast yükümlülükleri ve içinde bulunulan ortam ile çelişebilen nitelik ve eğilimler de bulunabilir. Kastlar yasasına göre oluşturulmuş bir tradisyonel örgenleşmede böyle içsel çelişkilerin varlığı istisnaidir. Ne kastların ne de genelde farklı sosyal yapılanmaların artık bilinmediği bir toplumda ise, tersine, bu çelişkilerin var olması bir kuraldır— dolayısıyla, böyle bir toplumda hiçbir yasa nitelik ve meziyetleri belirli bir işlev çerçevesinde birleştirmez, korumaz ve geliştirmez. Burada söz konusu olan, günümüzdeki, beşeriyetin çoğunluğunu bir uyumsuzluk ve çözülme haline mahkum eden, varoluşsal (maddî) ve psişik yapılardaki kaostur. Kuşkusuz, tradisyonel insanda da, bir ölçüde belirsizlik, karmaşa görülebiliyordu, fakat bu sadece —söz konusu belirsizliği ortadan kaldırıcı ve kişinin kendi kendisiyle bütünleşmesini sağlayıcı bir yapıcı ve düzenleyici içsel eylemi içeren— "kendini bil" (bunu tamamlayan: "Hiçbir şey boşuna değildir") ve "Kendini yaşa" özdeyişlerinin etkinliğini, önemini artırmaya yarıyordu. Özgün biçim ve özgün kast'ın gerektirdiği, "başat" eğilimi, karakteri isabetli bir biçimde keşfetmek ve onu istemek; içgüdüler, hazcı (hedoniste) dürtüler, maddî değerler biçiminde ayakbağı oluşturan herşeyi yıkarak onu bir etik icap,[10] zorunluluk haline getirmek; onu törensel (rituel) olarak sadakatle gerçekleştirmek— işte, yukarıda belirtilen, kastlar rejiminin ikinci temel özelliği olan "kapalılık" ve sabitlik bu amaca yöneliktir.

Öte yandan, tradisyonel açıdan, hiçbir nesne ya da işlevin, özünde, bir diğerinden daha yüksek ya da daha aşağı görülmediğini; sadece farklı yaşam biçimlerinin söz konusu olduğunu vurgulamak gerekir. Aryen–Hint'te karakteristik bir örneğinin verildiği çıkar kaygısı taşımaksızın, "fedakârca", halisâne edimde —nishkama karma— bulunmak; edimi bir tören (rite) ve bir "sungu" haline getirmek yararlılık ve tamahkârlık (hırs) üzerine kurulu olan yeryüzü yaşamıyla çelişiyordu. Bu zahidliğin egemen olduğu hıristiyan "sofu"sundan ziyade; eril Ortaçağ sıddıkının (fides) karşılığı olan "Bhakti"nin yoluydu. Bhakti'nin edimi, ışık saçan —ve içinde bu edimin kendisinin de tümüyle eriyip arındığı— bir ateşe benzetilirdi. Ve etkinlik hiyerarşisini, yani kastların ya da onlara tekabül eden yapıların hiyerarşisini kesin olarak belirleyen ölçüt edimin maddeden özgürlük, tamahtan ve tutkudan uzaklık ve kendi kendine yeterlilik derecesiydi; dolayısıyla da —analojik olarak, Aristocu bir deyimle— saf bir edim olma derecesiydi.

Bu belirttiğimiz, kuramsal düzeyde kalmayıp yaşama geçen öncül önermeler (premisse) uyarınca; kimilerine dışsal ve faydacı (utilitaire) açıdan, daha uygun ve avantajlı görünen etkinlik biçimi—ve dolayısıyla da kast— değiştirme özlemine; gerçek anlamda kastlar değil de sadece sosyal gruplar söz konusu olduğunda bile işlev paylaşımının kendiliğinden oluşması nedeniyle, tradisyonel âlemde pek rastlanmıyordu. Çeşitli (maddî) işlev ve etkinlik tipleri yalnızca manevî planda farklı dikey yükselişlere yönelik, eşdeğerde hareket noktalarıdır (points de depart). Herkes, —kendi kastı içinde, kendi kastına ve (dolayısıyla da) kendi doğasına sadık kalarak, (sonuçta) genel bir maneviyata değil de kendi maneviyatına, kastı'nın maneviyatına tâbi olmak bakımından— bir diğeriyle (örneğin bir serf —cudra— bir kral ile) aynı liyakat ve aynı öz niteliğe sahipti.

Herkes, genel düzen içinde, doğaüstü ilkenin bahtına çıkardığı işlevini sürdürüyordu. Bu bağlamda "Kamil insan (bahtı nasıl olursa olsun) tüm canlıları yaratanı ve tüm kâinatı kapsayanı seve-

rek kendi özgün varoluşsal işlevini —svadharma— yerine getirir" denilmiştir.[11] Tanrı şöyle buyurur: "İnsanlar bana nasıl gelirse onları öyle kabul ederim: (zira) onlar her halleriyle (hep) benim yolumu izlerler", ve yine "herşeyi Ona bağlanmadan yap, zira gerçek bir özveriyle hareket eden Yüce'ye ulaşır".[12, 13] Sadık olunması istenen özgün doğayı ifade eden "Dharma" sözcüğü "dr" (kaldırmak, taşımak, yüksekte tutmak) kökünden gelir ve tradisyonun kaos ve gelişim karşısında yaşama geçirdiği "düzen"i, "biçim"i ya da "kozmos"u ifade eder.[14] Tradisyonel âlem —tüm nesneler ve varlıklar gibi— Dharma vasıtasıyla ayakta durur, bayağılık ve dünyevilik denizi sağlam bentlerle (engellerle) çevrilmiştir; istikrar sağlanmıştır[15]. Kastlardan çıkmak kadar, kastlardaki ya da herhangi bir kasttaki hak, görev, moral ve inanç karmaşıklığının da tüm uygulamaları etkisiz hale getirerek suçluyu "cehennem"lere (enfers); yani (onu tüm bir hiyerarşik yapının içindeki bir dejenere, bir parya —içi bozulmuş bir öge olarak psişik hastalık kaynağı oluşturan— bir "lanetli" haline getirecek olan) alt-doğa'nın nefsani (demonique) etkilerinin ağına sürükleyen bir günah olarak değerlendirilmesinin nedeni de buradan anlaşılmaktadır.[16]

Bu bağlamda, ilginç olan bir husus, Hint'te, "kast-dışı" olmuş birinin —daha önce en yüksek kast'a mensup olmuş olsa dahi— en düşük kast mensuplarınca bile ilişki kurulması sakıncalı biri olarak görülmesiydi. Bozulma kavramı, ilke olarak, yüksek bir kasttan olup da aşağı bir kasta mensup olanlara karışanlar için kullanılırdı (her ne kadar bu sonuncular, yüksek de olsa, başka kasttan birinin aralarına girmesinden dolayı kendilerini bozulmuş hissetseler de).[17] Gerçekte, altın ile kurşun karıştığında sadece birincisi değil ikincisi de bozulur; ikisi birden doğalarını yitirirler. Oysa, her biri kendi kendisi olmalıydı. Dolayısıyla, tradisyonel örgenleşmede söz konusu olan —aşağı'nın güçlerine kapıların açılmasını ifade eden, Goethe'nin "yaratıcılık sınırı" dediğine meydan verilmeksizin— bir kendi kendisiyle karışma, hemhal olma idi. Amaç sungu ve törensel edimlerle (nishama-karma ve bhakti) elde edilen

"biçim"in (forme) ışıklı, aydın bir hale getirilmesiydi. Bunun aksine olarak, bu "biçim"in herhangi bir yolla bozulması ise alçakça bir kaçış ve şeytani bir edim olarak değerlendirilirdi. "Kast–dışı" sadece bir mağlup idi —Aryen Doğu'da denildiği gibi, bir "düşmüş" idi (patitas).

Kastlar rejiminin bu ikinci temel dayanağı tümüyle manevî bir nitelik taşıyordu. Nitekim bu rejimin en sıkı uygulandığı yerlerden biri olan Hint'te, hiçbir zaman, politik ya da ekonomik zorlamayla kendini empoze eden bir merkezi örgenleşme söz konusu olmamıştır. Bu maneviliğin tradisyonun Batılı tarzlarında da bulunduğunu görüyoruz. Örneğin, gelişmenin maddî ölçülerle değerlendirilmeyip (bunların ötesindeki) kendi öz doğasını oluşturma derecesiyle ölçüldüğü; Eflatun ve Aristo'da da belirtildiği gibi, maddenin bir nesne ya da varlığı kendiliğini (özbenliğini) oluşturmada —onun kendi özgün ölçüsüne ulaşmasını, özgün düşünsel yapısını oluşturmasını, yani "dharma"sına ulaşmasını engelleyerek— yetersiz bırakan, aldatıcı bir devingenliğe sahip, aslında farksızlaştıran bir farklılaştırıcı olması nedeniyle; maddeciliğin, temelde, (kişinin) kendi özgün biçimini gerçekleştirmekteki güçsüzlüğünden başka birşeyin ifadesi olmadığı (Batıda) klasik bir görüştür. Roma kutsallık anlayışındaki "nihailik" —termen ya da terminus— kavramı, Tanrı Terminus'un, en yüksek düzeye erişmesi —tüm düzenlerin ilkesi olarak aynı zamanda "sınır"ların koruyucusu olan Olimpos'lu Jüpiter ile birleşmesi—; arazi (ya da mülkiyet) sınırlarına tecavüz eden birinin, kendisine ölüm cezasının dahi reva görülebileceği bir lanetli olarak kabul edilmesi; beşeriyetin tanrıkârlığının sınırları aşacağı (ya da son raddesine varacağı) çağ'ın (saeculum) aynı zamanda "dünyanın sonu" da olacağını bildiren Roma kehaneti: tüm bunlar, ezoterik olarak, benzer bir düşünüşü yansıtmaktadırlar.[18] Eflatun öğretisinde "Herkes kendisi olmalıdır (ya da kendi sınırlarını bilmelidir), her ne olursa olsun edimlerimiz kendi edimlerimiz (kaynağı kendimizde olan edimler) olmalıdır, herkesin edimi kendine ait olmalıdır" diyordu.[19] Özgül işlevleriyle tam

bir uyum içinde olan varlıkların bir organizma olarak kabul edilen bir bütün'ün parçalarını oluşturdukları görüşü, en önde gelen Yunan ve Roma tradisyonlarında yer almaktadır. Bu görüş, daha sonra, evrenselciliği savunan Orta Çağ hıristiyan Roma–Cermen uygarlığında da revaç görmüştür.

Yakın bir zamana dek, tradisyonel bir zihniyetin yansıması olarak bazı Avrupa uluslarında görülen —ne denli basit dahi olsa, her işi bir "sanat" niteliğine büründüren— özgün işlevinden, bencil tutkulardan uzak bir sevinç ve kutsal bir gurur duyabilmek olgusunun temelinde de aynı görüşler bulunmaktadır.[20] Örneğin, eski Alman köylüsü —her ne kadar antik İran'daki, bu işi Işık Tanrısı ile Karanlıklar Tanrısı arasındaki savaşın simgesi olarak kabul eden görüşe sahip değildiyse de— toprağı işlemenin asil bir iş olduğu duygusuna sahipti. Lonca ve birlik üyeleri meslekleri[illegible]si bir soyluluktan duyulan kadar onur duyarlardı. Ve Luther, aziz Thomas'tan sonra, Tanrıya en iyi hizmetin herkesin Tanrının kendisine verdiği mesleğini en iyi biçimde sürdürmesiyle olabileceğini belirterek sosyal hiyerarşide yükselmek amacıyla meslek değiştirmenin Tanrının yasasına ters düştüğünü öne sürdüğünde, her ne kadar sofuca dindar bir çerçeveyle sınırlanmış olsa da, ideal bir Orta Çağ zihniyetini ifade etmiş oluyordu. Gerçekte, üçüncü sınıf halkın (tiers etat) —merkantilistler, kapitalist kentliler— ortaya çıkışına dek, dinsel onaylı sosyal etik Batıda da bireylerin kendilerini —herkesin doğasına ve içinde bulunduğu sosyal tabakaya göre oluşturulmuş olan sabit işbölümünde— kendilerine düşmüş olan işte gerçekleştirip tekamül ettirmelerini içeriyordu. Ekonomik işleyiş, çalışma ve kazanç, kaba maddî çıkarlar ön plana alınmaksızın, bir ortak varoluş'un işbirliği ve de kıvancını sağlamaya yönelikti. Bu (ekonomik) alanda da etkin bir karşılıklı saygının hüküm sürmüş olduğu buradan anlaşılmaktadır.

Kastlar hiyerarşisinde bir edim gücü farklılığının söz konusu olduğunu belirttik. Yani, bir edim kastlar yükseldikçe daha saf, daha mütekamil ve daha özgür olarak gerçekleştirilebiliyordu. Bu

açıdan herşeyden önce, tradisyonel toplumlarda "sürü zihniyeti"nin egemen olduğuna ve —"gelişmiş" modern insanlığın sahip olduğu— bireysel özgürlük ve saygınlığın bulunmadığına ilişkin modern demagojik fikirlerin yanlışlığını belirtmek uygun düşer. Gerçekte, astın üste bağımlılığı, bireyin hiyerarşik konumunun özgün doğasına uygun olmadığı durumlarda bile, pasif bir itaat olmaktan uzaktı; kendi idealine, kendinin —kendi özgün yapısında doğrudan ve organik olarak yaşayamadığı— daha yüksek bir formuna yönelik ve onu eyleminin merkezi olarak alan aktif bir sadakat ve candan bağlılıktı.[21] Doğuda kendi kastından çıkmak sadece istisnai durumlarda[22] normal karşılanmakta ve kaçkın ile gerçekten özgür olan biri farklı tutulmakla birlikte, bunlara, ait olunan, ona adanmış olunan hiyerarşiye uygun edimler, söz ve düşüncelerle bu ilke ya da hiyerarşik konuma uygun düşen yeni bir varolma biçimi yaratma olanağı tanınıyordu.[23] Müteal'e, yani belirlenemez olan'a zikirsiz (sans meditation) yönelmiş olanların dışında yüce birşeye yönelmiş olanın (bhakti) ya da bir sıddık'ın (fides) —dharma'sının (dünyasal yaşamının) tükenmesinden sonra yine bu ilkeye uygun olarak— kendini besleyenin (yaşam veren'in) ögelerini çözümleyip nüfuz ederek onu, —düzensiz, ikbal avcısı modern toplumdaki gibi yapay ve dışsal olarak değil— deruni, organik ve içsel olarak hiyerarşik derecelerin birinden diğerine çıkararak müteal varlık ilkesinin olanaklarından birinden diğerine geçişini sağlayan gerçek ve nesnel bir güce sahip olduğu kabul edilirdi.[24]

Öte yandan, "En Yüce"yi merkez olarak alan bir sosyal düzene ilişkin olarak Celse'nin, hıristiyanların ilk başlardaki ikiciliğine (dualisme) karşı savunmuş olduğu kişilerin Tanrıya olan sadakatlarını prenslere sadakat göstermekle kanıtladıkları (ya da aslında ikisinin de aynı şey demek olduğu) şeklindeki görüşü Kutsal Roma imparatorluğu devrine dek geçerliğini sürdürmüştür.[25] Antik bir Aryen görüşünde kişi kralın şahsında özgürce seçilen ve kutsal bir taahhütle bağlanmış bir varlık olarak kabul edilir: Tradisyon âleminde bu kişisel sadakat ya da candan bağlılık daima politik ve

bireysel sınırların —kimi kez (onlardan) bir arınmışlığı içerecek derecede— ötesindedir. Cumont, İran'a ilişkin[26] gözlemlerini ifade ederken "Kişiler sadece söz ve edimlerini değil düşüncelerini dahi kutsal hükümdarlarına adamışlardı. Onların görevleri Tanrıyla eş tuttukları hükümdarları uğrunda kişiliklerinden tümüyle fedakârlık etmekti" der. Misterlerin (Orta Çağ dramlarının) kutsal gücünü dinsel bir bakış açısından sunulan bu toplumsal ahlâk oluşturuyordu. Dolayısıyla, kurulu düzene bağlılık (loyalisme) ile iman aynı şey oluyordu. Tradisyonun en net ve parlak uygulanımlarında dahi, bu kurulu düzene bağlılıkta iman karşılığında vaad edilenin aynısına eriştiren bir faziletin varlığının kabul edilmiş olduğunu, burada belirtmek gerekir. Daha dün, hükümdara sadakat ve candan bağlılık ile öte âlem vb. iman konularının nasıl birbirine bağlı tutulduğunun bir örneği olarak, Japonya'da Port-Arthur galibi general Nogi'nin, imparatorun ölümünün hemen arkasından, onu öte âlem yollarında da izlemek için karısıyla birlikte kendini öldürmesi gösterilebilir. Böylece —törensellik üstü ve beşerüstü bir yanı olan— tradisyonel örgenleşmelerin Müteal'i temsil eden bir seçkinin varlığından sonraki ikinci temel ögesini de "sadakat"ın oluşturduğu açıkça ortaya çıkmaktadır. Bu ikinci temel öge bir tür manyetizma misali, gerekli temasları sağlayıp psişik bir atmosfer yaratan, iletişimleri kuran, yapılara istikrar sağlayan, bireysel ögeler ve bu ögelerle merkez arasında bir koordinasyon ve etkileşim sistemi oluşturan güçtür. Son tahlilde kaynağını kişiliğin manevî olgunluğundan alan bu öge var olmadığı takdirde tradisyonel organizma temel bütünleştirici gücünü yitirmiş olur: Yollar kapanır, ince anlamlar yitirilmeye başlanır, parçalar ayrışır ve atomlaşırlar ve bu durumda, sonuç olarak, Yukarı'nın güçleri derhal geri çekilerek beşeriyeti —edimlerinin, artık hiçbir yüksek etkinin müdahale edip değiştirmeyecek olduğu, sonuçlarına katlanacak biçimde— istediğini yapmakta serbest bırakırlar. Çöküş'ün tüm gizemi işte buradadır.

NOTLAR

[1] bkz. *République*, s. 580–581, 444a, b.

[2] *Rg-Veda* —X, 90, 11–12. Asâletin savaşçı ögeyle birlikte spiritüel ögeyi de içerir kabul edilmesi durumunda ve bu kadim niteliğin maddî (yaşanmakta olan) kalıntılarının süregeldiği yerlerde dörtlülük (quadripartition) üçlülük (tripartition) ile yer değiştirmiştir.

[3] bkz. *Bhagavad-gitâ*, XVIII, 41: "Brâhmanların, savaşçıların, kentlilerin ve uşakların görevleri onlara, doğa'larından kaynaklanan öz niteliklerine göre dağıtılmıştır.

[4] *Tshung-yung*, XIII, I, Platon'da "adalet" kavramını (*Republique*, 433d, 434c'de) benzer terimlerle tanımlar.

[5] Aynı bir kişilik ilkesinin şimdiki bedenlenmesinden önce başka beşerî yaşamlar sürmüş olduğu ve (bu bedeninin) ölümünden sonra da yine başka bedenlerle yaşamını sürdüreceği" (Ç.N.: Néo-spiritüalist anlayışa göre:;belirli bir dünya üzerindeki bir bedenli yaşamda gerekli tekâmül düzeyine ulaşılmışsa ruh'un tekrar (ayrı dünya üzerinde) bedenlenmesi gerekmez: bu zorunluluk ortadan kalkmıştır. Ancak, gerekli tekâmül düzenine ulaşana kadar ruh pek çok kez bedenlenir.Bu görüş ile bu yapıtın, bölümününde belirtilen Yüce Yol'a giremeyenlerin bedenlerinin, öldükten sonra, tekrar yeni yaşamlara bir tür hammadde oluşturmak üzere Hades'in cehennemlerine gideceği görüşü arasında paralellik vardır) görüşünün tutarlılığına ilişkin olarak bkz., R. Guenon, *L'Erreur Spirite*, Paris, 1923 ve Evola, *La doctrine de l'Eveil*, s. 41, 129. Tarihsel olarak, reenkarnasyon (tekrar bedenlenme) görüşünün kökü bazı Aryen–öncesi ırkların yaşam'a ilişkin görüşüne dek dayanır. Doktrin olarak, avam arasındaki basit bir söylence durumundadır. "Bâtını" (ésoterique) bir bilgi olmayıp, tam tersidir. Örneğin, Veda'lar reenkarnasyon görüşünden tümüyle uzaktır.

[6] Plotin, *Enn.*, III, IV, 5; c. I, İ, II. bkz., Platon, *République*, X, 617a, "Nefis (démon) sizi seçmez, siz kendiniz bir nefsi seçersiniz (meydana getirirsiniz). Yaşamınızın kaderini siz seçersiniz ve sonra da (bedenlendikten sonra) bu (kader) sizin için bir zorunluluk haline gelir."

[7] bkz., F. Cumont, *Myst. de Mithra*, s. 102–103; Platon, Phédre, X, s. 15-16, 146–148b; Julien Imp., *Hélios*, 131b. Bu genel açıklamaya, belirli bir bedenlenmeyi oluşturan ögelerin yapısının, beşer varlığını oluşturan, bütünlüğünde, çeşitli kalıtsal birikimlerin yekûnü olan ögelerinki gibi karmaşık olduğunu da eklemek gerekir. Bu konuda, bkz., Evola, *La doctrine d'Eveil*, s. 124, vd.

[8] Plotin, III, İİİ, 17. Burada, bu öğretilerin üzerinde durmak olanağımız yok; sadece, Plotin'in ruhların isteklerine göre seçtikleri yerlerde değil de, kendilerine uygun olan yerlerde konumlandıklarını ve bedensizler arasındaki iletişimin, çoğu kez, bedenliler arasındaki, kimyasal değerlilikler yasasına uyarcasına genel bir işleyişi olduğunu belirttiğini ifade edeceğiz.

[9] Bu hususta ilgili olarak, bkz., *Mânavadharmaçastra*, X, 69; X, 71: "Nasıl ki iyi bir tohum iyi bir toprakta daha iyi yetişirse; iyi bir toprakta daha iyi yetişirse; iyi bir ana babadan doğan da inisiyasyona erme liyâkatini elde eder... Verimsiz bir toprağa ekilen bir tohum hiçbir ürün vermeden ölür; hiçbir tohumun ekilmediği iyi bir toprak da çıplak ve kusur bir arazi parçasından ibaret kalır.

[10] Tam olarak bilincine varmaksızın, bu görüş açısına yaklaşan yegâne modern düşünür belki de F. Nietzsche'dir.

[11] bkz., *Bhagawad-gitâ*, c. XVIII, s. 46.

[12] *Age.*, c., IV, s. 11, c. XVII, s. 3; Bu kısımlarda, herkesin ibadetinin kendi öz doğasına uygun olması gerektiği belirtiliyor. Burada, herkesin "içsel bağlılığı" için kendi doğasına göre olması gerektiği vurgulanır.

[13] Age., c. III, s. 19. bkz., *Mânavadharmaçâstra*, c. II, s. 5–9. İnsan, (içinde bulunduğu kast'ın gerektirdiği) ödevlerini bir karşılık gözetmeksizin yaparsa ölümsüzlüğe ulaşır.

[14] *Bhagawad-gitâ*, c. XVIII, s. 47, c. III, s. 35; "Herkes için kendi özgün dharma'sı —ne denli eksik, kötü olsa da— başka birinin daha mükemmel, iyi olan dharma'sından daha kıymetlidir. Kendi özgün dharma'sını izleyen doğru yoldadır."

[15] bkz., J. Woodroffe, *Shakti and Shakta*, London, 3, 1929, s. 700.

[16] bkz., *Bhagawad-gitâ*, c. I, s. 42–44, Kast'ının gerektirdiği özgül işlev ve töreye sadâkat görevine ilişkin karakteristik bir olay da: münzevîliği uygulayarak brahman sınıfına ait bir haklara tecâvüz olan bir serf'i—cudrâ—Râmâ'nın öldürmesidir. Bu bağlamda "Demir çağı" ya da "Karanlık Çağ"ın serf'lerin münzevîliği uygulamasıyla başlayacağına ilişkin öğretiyi de belirtmek gerekir. Nitekim, çağımızda, bunun (aslında serf'in dharma'sını oluşturan) "çalışma" hayatına ilişkin bir tür "münzeviliği", (yadsımayı) konu edinen bazı avam ideolojileriyle tezâhür eden kesin bir belirtisini görüyoruz.

[17] bkz., Bougle, *Rég. Cast.*, s. 205; M. Muller, *Essais de Mythol. Comparée*, Paris, 1873, s. 404.

Daha yüksek kast'tan erkeklerle yasal ilişki içinde olan kadınlar, bazı sınırlar dahilinde, bu durumun istisnalarını oluşturabiliyorlardı. Tradisyonel olarak, kadının içinde bulunduğu kast ile olan bağlantısı, gerçekte, doğru-

dan bir bağlantı olmaktan çok, o kast'tan bir erkekle evli olmaktan kaynaklanan bir bağlantıydı ve kadınlar, adeta, üzerlerine ekilen tohumlardan, kendilerinden farklı bitkilerin yetiştiği birer araziden başka birşey değildiler. Erkeğin tüm niteliklerine, —bir okyanusa karışıp onunla birleşen bir ırmak gibi muvaffak edip, uyum göstermek zorundaydı. Ancak bu durumun tradisyonel yapıların ciddiyetleriyle doğru orantılı olduğunu da belirtmek gerekir.

[18] Bu vahiy: "Bir siklus'un (devrenin) sonu olan "Karanlık Çağ"ın —*kali yuga*— kast'ların tümüyle birbirlerine karışıp allak bullak oluşlarıyla ahlaki çöküşe tekabül ettiğinin öne sürüldüğü hindu öğretisiyle çakışmaktadır. Tüm bunlara ilişkin olarak, bkz., L. Preller, *Romische myt.*, s. 227–229.

[19] Plotin, *Ennâdes*, b. III, İ, 4.

[20] Bu bağlamda, *Mânawadharmaçâstra* (V, s. 129) daki: "Bir sanatkâr'ın di çalışırken daima temizdir" deyişini anımsatalım.

[21] bkz., Platon, Cumhuriyet, 590–d: "İçsel olarak mükemmel bir otoritece yönetilen bir (normal) insanın —kutsal varlığını oluşturan— bu mükemmelliğe, zor da olsa (onu somutta görmek olanağı olmasa da) hizmet etmesi gerektiğini belirtiriz... Zira kutsal ve bilge bir hakim tarafından yönetilmek herkesin iyiliğinedir, fakat bu hakimin bizi dışardan yönetmesi yerine, içimizden yönetmesi daha da iyidir."

[22] Buna ulaşmak için metafizik açıdan tümüyle, kişinin kendisinin "kendi nefsi" (şeytan, demon) haline gelerek, artık (kendinden ayrı) bir nefsinin olmaması, başka deyişle, kişinin şahsiyetinin ve özgün yaşamının müteal ilkesiyle özdeşleşmesi gerekiyordu. Bu, bir ölçüde, Aryen Hintlilerce tüm kast'ların üstünde ve onların tüm yükümlülüklerinden azade görülerek yüceltilen çilekeş'in —samana ya da yogi'nin— yoluyla oluyordu.

[23] Mânavadharmaçâstra'da bir yandan: "Bir Çudra'nın efendisi tarafından azad edilmiş de olsa, hizmetkarlık durumundan tümüyle kurtulamayacağı, zira bunun onun doğasında bulunan (aşamayacağı) bir şey olduğu" belirtilirken, öte yandan, Çudra'nın yüksek kast'lara koşulsuz olarak itaat ederek, sadece onu yeryüzünde mutlu etmekle kalmayıp ayrıca yeryüzünde daha yüksek koşullarda tekrar doğmasına da yardımcı olacak olan bir dharma'yı (bir yaşam kaderini) tamamlamış oluyordu. "Çektiği çileler ve ecdadının yüzü suyu hürmetine, herkes, her zaman yeryüzünde daha yüksek yeni bir yaşama hak kazanabilir, ancak, tabii ki (tersi durumlarda) daha düşük bir yaşama da hak kazanabilir."

[24] bkz., Plotin'in öğretisi, (Enn., III, İV, 3) "Yaşamı sona erdiğinde kişi sona eren yaşamında kendi üzerinde tasarrufta bulunan ona egemen olmuş olan (ve dolayısıyla) gerçek nefsini (şeytanını, demon) oluşturandan tek-

rar yaşam gücü elde eder." Bizim ilgilendiğimiz özel durumda bu nefis kişinin dürüstce ve candan bağlı olduğu kast'ı temsil eden ilkeye tekabül etmektedir.

[25] bkz., *De Stefano, Idea Imp. Féd., c. II,* s. 75–76.

[26] F. Cumont, *Les religions orientales dans le pagan.*, XVII–XVIII.

15

Bilimlerde ve sanatta içerik – etkileşim

TRADİSYON ÂLEMİNDEKİ HİYERARŞİYİ edim gücü (ya da niteliği) farklılığının oluşturduğu kavranıldığında, buradan temaların farklı kast veya sosyal yapıların, değişik tezahürlerle gerçekleşen —mükemmele daha az ya da daha çok yakın, az ya da çok maddî, hepsi de kendi tarzında Yukarı'ya doğru eşit bir yönelim içinde olan— edimlerinde kendilerini yeniden ürettikleri de anlaşılır. En yetkin tradisyonel uygulanımlarda, "Kutsal"ın ışığı dünyevî bilim ve sanatlardan meslek veya zenaat tipindeki maddî uğraşlara dek yayılırdı. Çeşitli düzeyler arasındaki tekabüliyetler nedeniyle, bilimlerin ve aşağı düzeyden yeti ve etkinliklerin her biri, tradisyonel olarak, "bir daha yüksek olan"ın simgelerini oluştururlar ve dolayısıyla da —daha kaba bir biçimde de olsa— onlardaki anlamları içerirlerdi.[1]

Ancak, bu, bilgi alanında, metod ve varsayımları açısından, modern bilimlerdekinden kökten farklı bir bilim sistemini öngören bir tekabüliyetti. Tradisyon âleminde, her modern fani bilime —gerçeklik düzeyleri ve (fizik duyulara bağlı deneyimin özel teza-

hür biçimlerinden yalnızca birini oluşturduğu) deneyim biçimleri hiyerarşisi uyarınca doğa'yı bir bütün olarak gören— bir kutsal bilim tekabül etmiştir. Hemen her dalda bağlam kaymalarını ve belirttiğimiz simgesel-törensel içerikliliği olası kılan da budur. Genel kozmoloji ve ona bağlı disiplinlerin gerçekliği buydu: Örneğin, eskinin simyası çocukluk dönemindeki bir kimyadan başka birşeydi, yine eskinin yıldızbilimi hiç de —bugün sanıldığı gibi— semavi cisimlerin ve onların devinimlerinin boş inançlara dayalı bir kutsallaştırılması değil, fakat bu cisimlerin —bir salt manevî ve metafizik gerçeklikler bilimi oluşturacak biçimde— düzenli bir bilgisiydi.

Tradisyon âlemi benzer olarak, bazı kısımları Doğuda (örneğin, Çin akupunkturu, Japon jiu-jitsu'su ve hindu hatha-yogasının bazı yönlerinde içerilen anatomi ve fizyoloji bilgileri gibi) zamanımıza dek muhafaza edilmiş olan ve insan organizmasının maddî yönünün incelenimine ilişkin özel bahislerden yalnızca birini —makro ve mikro kozmoslar arasındaki ilişkilerin genel bilimini— oluşturan bir fizyoloji bilgisine de sahipti. "Sağlığı" simgesel olarak "erdemliliğe" bağlamakla birlikte bu "erdem"de sağlığın yüksek bir biçimini ve "kurtarıcı"da, yüksek plandaki, bir "iyileştirici" imgesini de gören "kutsal" bir bilim olarak, eski tıp da bu bilgelikten kaynaklanıyordu.

Modern bilimlerle kıyaslandığında, tradisyonel bilimlerde "bilgi"nin fizik ve pratik yönünün belirgin biçimde sınırlı kalmış olduğu görülmektedir. Bunun nedenini tradisyonel yaşamdaki sağlıklı ve dürüst bir hiyerarşinin varlığında görmek gerekir. Şu anlamda ki; tradisyonel insan fiziksel dış gerçekliğin bilgisine gerektiğinden fazla değer vermiyordu.[2]

Bir bilimde en çok önem taşıyan öge analojik ögeydi (tefsir ögesiydi, yani gerçekliğin herhangi bir düzeyine ilişkin tüm bilgilerde gizil olarak mevcut olan "Yüce"nin etkisinin bilgisiydi. Gerçekten bu (modern) bilimler tam ters bir yönde gidebilirler ve gitmişlerdir de: Hareket ettikleri ve temellerini oluşturan dünya görüşü beşerin içselliğini olumsuz ve yıkıcı bir yöne sürükleyebilecek;

aşağıya çekebilecek niteliktedir.[3] Bu bahiste bu kısa açıklamalarla yetineceğiz. Şimdi konumuza dönelim. Bu değerlendirmeler sanat alanında da —gerek sözün tam anlamıyla sanat, gerekse mesleki etkinlikler, zenaat olsun— geçerlidir. Bu süreçleri, yani salt "estetik", sübjektif ve beşerî ögenin açılımı olan modern sanatları tradisyon âlemi ancak çöküş dönemlerinde görmüştür.

Figüratif sanatlar alanındaki —Cromagnon ve Ren uygarlığındakiler gibi— bazı tarih öncesi kalıntılarda natüralist (doğacı) öge ile simgesel-büyüsel ögenin birleşik (ya da ayrılmaz) oldukları görülmektedir. Ve daha gelişmiş uygarlıklarda da benzeri nitelikler bulunmaktadır. "Mister" gösterileri, "kutsal dramlar" ve klasik antikitedeki bazı oyunlar "tiyatro"ya tekabül ediyorlardı. Antik şiirin peygamberlik ve kutsal esin ile ve "dize"nin de efsun ile —örneğin "carmen" sözcüğünün antik anlamı— yakın ilişkisi vardı. Edebiyat alanında az ya da çok örtülü, bilinçli bir eğilimden ya da tersine bilinçaltı etkilerden kaynaklanıp bazı kişi ya da grupların spontane yaratılarına eklenen simgesel ve inisiyatik öge yalnızca tradisyonel efsane, destan, saga ve masalı değil; epik öyküleri, şövalye edebiyatını ve hatta erotik edebiyatı da —Orta Çağ Avrupa'sına dek (bu dönem de dahil olarak)— biçimlendirmiştir. Müzik, dans ve ritm için de bu böyle oldu. Lucien, danscı rahiplerin Mısırlıların kutsal gizlerini bildiklerini anlatır[4]; yine törensellikte ve hindu münzeviliğinde önemli bir yer tutan "mudra"lar, simgesel-büyüsel davranışlar, bilimi de, bu uygarlık ve onun etki alanlarındaki dans, müzik ve pandomim sanatlarına girmişti.

Salt mesleki nitelikte olan sanatlara gelince, karakteristik bir örnek olarak İsa'nın öğretisine ilişkin moral nitelikteki işlevi bilinen ve inisiyatik nitelikte yüksek yorumlara da konu olan inşaat sanatını ele alabiliriz. İnşaat sanatı kralların dahi ilgisini çeken bir sanattı: Antik Mısır'da "ebedi" birer eser olarak kabul edilen tapınak inşaatlarında ilk harcı krallar atardı.[5] Uzmanların, bugün belirttiklerine göre, modern matematik ve tekniği aşan bilgiler gerektiren mimari yapıtların antik çağlarda nasıl yapılabildikleri konusu

sadece şaşırtıcı olmakla kalmıyor; Gotik Orta Çağ'a dek antik yapıların, tapınakların ve katedrallerin çeşitli (üstün) mimarî niteliklerinde izleri görülen kutsal bir bilimin varolmuş olduğunun kuşku götürmez kanıtını oluşturuyorlar. İnşaat sanatı, simgesellik açısından, loncasal ilişkilerden kaynaklanan gizli çağrışımlarla, zenaatçilik ya da 'Küçük Sanat" ile "Büyük Sanat" arasındaki bir ilişkiyi (ya da bunların bir birleşimini) içerir.

Diğer, demircilik, dokuma, denizcilik ve tarım zenaatlarında da bu, bir ölçüde, böyledir. Örneğin tarım zenaatine ilişkin olarak, gerek Mısır'da, gerekse Uzakdoğuda kralların tarıma büyük önem verdiklerini[6] ve simgesel olarak insanın hem sürülecek bir tarla —bir anlamda mürid— hem de bir tarla sürücüsü olarak görüldüğünü belirtelim.[7] Modern kentli entellektüalizminin terminolojisindeki (tarımla ilişkili ekim, yetiştirme anlamlarını da içeren) "kültür" sözcüğünde de bu görüşün bir yansımasını buluruz.

Antik sanatlar, tradisyonel açıdan, müteal bir edim ya da anlamın simgesi olarak, —onların maddî eylemin her türünü gerçekleştirebilmek yetilerine hitap etmek; gerçekleştirilmesi dilenen olguyu çağrıştırmak amacıyla— daima bir Tanrıya ya da bir kahramana "adanmışlardı".

Gerçekte, kastlar rejiminde yalnızca her meslek ve zenaat (İngilizce "calling"[8] sözcüğünün de çifte anlamlılığıyla ifade ettiği gibi) bir içsel eğilime tekabül etmezdi; yine yalnızca üretilen her nesnede —özgür ve kişisel bir etkinlik ve emsalsiz bir ustalıkla işlenme sonucunda oluşturulmuş— tradisyonun bir "billurlaşması" görülmezdi; ve yine yalnızca organizmaca saptanmış (kişilerin doğasına uygun) bir mesleği icra etmekle gelişmiş, derin kalıtımsal yetiler haline gelmiş nitelikler oluşmakla kalmazdı. Ayrıca —her ne kadar Doğu, Meksika, Roma, Arap, Orta Çağ, vd. tradisyonel zenaatlarındaki, simgesel ve dinsel ögeler yönünden zengin sayısız ayrıntı ve kaidelerle ifşa edilmişse de— kutsal ve gizli birşey (arcanum magisterium) olarak muhafaza edilen bir inisiyasyon ya da en azından bir içsel tradisyon içerilirdi.[9] Modern deneysel ya da ras-

yonel eğitimin bir sanatın gizemlerine nüfuz etmekle hiçbir alâkası yoktur. Zira, bu alanda bile —beşeriyeti bu sanatlara başlangıçta inisiye eden, Baldr, Hermes, Vulcain, Promethe, vd.— Tanrı, kahraman ya da nefis'lere (şeytanlara, demons) ilişkin tradisyonlarda görüldüğü üzere, bazı bilgilerin kaynağı beşer-dışı idi. Roma'daki (sanatsal öğretim yapan) Collegia Fabrorium'un Tanrısı Janus'un aynı zamanda bir inisiyasyon Tanrısı da olması, bu bağlamda anlamlı bir örnektir. Gizemli demircilik tarikatinin Doğudan gelip Avrupa'ya yeni bir uygarlık getirmiş olması, en eski tapınakların bulundukları yerlerde arkeolojik bakır ve bronz işleme kalıntılarına rastlanması ve yine; Orfe ve Diyonizos törenlerinde ipekçilik ve dokuma sanatından alıntıların bulunması da bu bağlamdadır.[10] Bu kavramların pratikteki en yüksek uygulanımlarını özellikle Uzakdoğuda görüyoruz: Burada —tam anlamıyla edinilmiş olan— bir zenaat, çoğu kez, tekabül ettiği, sonucu olduğu içsel bir tekamülün bir simgesi, yansıması, işareti olarak değerlendirilirdi.

Şunu belirtelim ki, kastlar rejiminin —örneğin, Aryen Hint'teki kadar— güçlü olmadığı yerlerde de, alt düzey etkinliklerde bile, az çok benzeri bir durum spontane olarak vardı. Tradisyon âleminde, Meksika dahil, her yerde rastlanan mesleki birlik ya da loncaların durumu böyleydi. Roma'da, bunların kökü tarih öncesine kadar uzanıyordu ve soylu kesime özgü yapılanmalardı. Yüksek kastlardaki aristokratik kan ve töre bağının oluşturduğu düzen ve bağlılık burada zenaatçiliğin ve ortak çalışmanınkilerle yer değiştirmişti. Collegium (sanat akademisi) ve zenaatkârlar birliği dinsel ve eril yarı-askerî bir nitelik taşıyordu. İspartalılarda, en alt düzeyde olanlar da dahil, herhangi bir mesleğe mensup olanlar arasında ortak bir ülküsel bağ oluşturan bir "kahramanlık" kültü vardı.[11] Roma'da, her birlik ya da loncanın —özgün birer kurum olmaları itibarıyla— kendine özgü bir nefsani yapısı (demon, lare) vardı, her birine bir vade (süre) tanınmıştı ve yaşam ile ölüm (ya da bu dünya ile öte dünya) arasında bir bütünleşme oluşturan ortak bir ölüler kültü'nü uyguluyorlardı; —magister'in hizmetli ya

da zenaatkâr topluluğu adına yürüttüğü— özgün adak törenleri vardı ve bu kültün ayrıca mistik nitelikteki olayları kutlamaya yönelik çeşitli bayramları, şenlikleri ve ziyafetleri olurdu. Collegium ya da loncanın yıldönümü —natalis collegi— kutlamalarının, ilgili Tanrıya —natalis dei— ibadete ve (açılan) tapınakların —natalis templi— Tanrıya adanmasına yönelik törenlerle birlikte yapılması bu toplulukta kutsallık ögesinin temel etken olduğunu göstermektedir.[12]

Hiyerarşik bir biçimde oluşturulmuş (ad exemplum reipublicae) ve askeri bir zihniyete sahip olan Roma loncası bize, gerçek anlamda tradisyonel yapılanmalarda kutsal ögeye çoğu kez eşlik eden, eril organik yönün bir örneğini verir. Üyelerine (bir tür disiplinli halk anlamına gelen) populus ya da orde denirdi, ordu ve halk gayet ciddi olarak, manga ve takımlara ayrılmıştı. Her bölüğün, lejyonlardaki gibi, kendi komutanı (centurion, optio) vardı. Ustaların dışındaki üyeler pleb (işçi) ve corporati (lonca üyesi) sıfatlarına ilaveten milis eri —caligati ya da milites caligati— sıfatına da sahipti. Magister de yalnızca zenaatın ustası, loncanın "kutsal" rahibi değil, aynı zamanda grupta hak ve hukukun sağlayıcısı, göreneklerin koruyucusuydu.[13]

Orta Çağ'daki meslek birlikleri, özellikle Cermen ülkelerinde, benzer nitelikler taşıyordu. Sanatsal topluluklar gibi, zenaatçiler de (ustalar, Zünften) dinsel–etik bir ögeden yararlanmışlardır. Bu loncasal örgenleşmeler üyeleri için ekonomik çıkar güdüsünden ve üretim kaygısından öte bir "yaşam biçimiydi" ve bu sıkı dayanışma tüm günlük yaşamı doldururdu; bireylerin sadece zenaatkârlık yönlerini değil tüm kişiliklerini de kapsardı. Nasıl ki, Romalılarda zenaatçılığın nefsani Tanrı (dieu lare) ya da şeytanları (demon) var idiyse, Site'nin küçük birer örneğini oluşturan Alman localarının da yalnızca "kutsal koruyucuları" ya da "patronları" değil, ibadet yerleri, belirleyici simgeleri, anma törenleri, gömü adabları, etik kuralları ve —gerek mesleki uygulama, gerekse yasal ve idari konularda topluluğu yöneten— önderleri (volgenossen) vardı. Loncala-

ra kabul edilmek için lekesiz bir isim ve saygın bir konumu olmak gerekiyordu: Özgür olmayanlar ve kimi kez de yabancı bir ırktan olanlar alınmıyordu.[14] Bu mesleki birliklerin özelliğini —Aryen ilkelerine (bhakti, nishkamkarma) oldukça benzer biçimde— çalışmalarının haysiyeti, dürüstlüğü ve kişilik-üstü'lüğü oluşturuyordu: Herkes sessizce —kişisellikten soyutlanmış bir serbestlik ve etkinlikle— kendi işiyle meşgul olurdu; burada, tüm büyük tradisyonel uygarlıklarda görüldüğü gibi, Orta Çağ'a özgü adsızlık (anonymat) söz konusuydu. Ayrıca, gerek tekelcilik ya da haksız rekabete yol açabilecek, gerekse de ekonomik kaygılarla şu ya da bu biçimde "sanat"ın saflığını bozabilecek herşeyden uzak durulurdu[15]: Loncanın haysiyeti ve çalışmalarının uyandırdığı saygınlık bu örgenleşmelere, kastların yaratıcı ilkesinin doğallığını ve etkinliğini kanıtlarcasına, sağlam manevî temeller oluşturuyordu.[16]

Dolayısıyla, alt düzeydeki maddesel etkinliklerde bile, onları bencillik ve basit çıkarlardan uzak tutan bir saflık, özgünlük, ruh gücü ve sadakat vardı. Ayrıca, zenginlerin —vaiçya— kastları ile yoksulların kastları —çudra— arasında doğal bir organik bağ vardı. Patronu —vaiçya'yı— komutan, işçiyi —çudra'yı— er olarak görerek; sermaye ile çalışmaya işçi ile işverene ilişkin Marksist antitezi dışlayan, hemen hemen askeri bir zihniyet ve dayanışma vardı. Herkes tam kendine uygun olan yeri bulmuştu ve kendi görevini yapıyordu. Özellikle Alman loncalarında ast'ın sadakatine karşılık üst de çalışkan bir ast'ın görevini başarmasından gurur duyardı. Bu alanda da, içsel manevî yönün zayıflaması sonucunda; "iş"in kendiliğinde, doğallığında "iş" olarak değil de —ekonomiyi (kendisine hizmet edilen) bir şeytan (demon); başlıbaşına ayrı bir "olgu" haline getirmiş olan— bu uygarlık ve modern zihniyetin yarattığı, biçimden biçime giren, boş tutkuların etkisiyle maddesel ve kişisel çıkarlar için yapılır hale gelmesiyle "hak" ve "talep" anarşisi çıkmıştır. Öte yandan, bu içsel, manevî güç yitirildiğinde her iş salt maddî yönüyle tanımlanır hale gelir ve eşdeğer ve birleştirici bir saygınlığa sahip çeşitliliğin yerini çeşitli iş tiplerinin, eşdeğer bir

saygınlığın söz konusu olmadığı, gerçek bir farklılaşması alır. Antik Çağdaki kölelik örneği bazı sosyal ara katmanların karakteri de açıklamasını burada bulur. Bazılarına ne denli paradoksal görünse de, köleciliğin en geniş biçimde uygulandığı (eski) uygarlıklarda bile köleliğin kıstası sadece çalışmaktı, başka birşey değil. Yani artık edim, manevî bir anlam taşıyarak sosyal hiyerarşinin en alt düzeylerinde yer bulan bir etkinlik değil de yalnızca bir iş olduğunda, maddeci ölçüt kaçınılmaz olarak egemen oluyor ve maddeye ve yaşamın (salt) maddî gereksinimlerine yönelik hale gelen böyle bir etkinlik özgür bir insana yakışmayacak olan alçaltıcı birşey haline geliyordu. Dolayısıyla, çalışmak, bir tür ceza gibi, tutsaklara, kölelere özgü birşey oluyordu ve bir kölenin, hemen hemen çalışmaktan başka hiçbir kaderi (dharma) olmuyordu. Antik Çağ'da çalışanlar kölelerdi (ya da doğal olarak köle yapısında olanlardı). Dolayısıyla (kendileri doğal olarak köle yapısında olmadıkları için) çalışmayı sevmeyip küçümsemeleri nedeniyle köleleri de küçümsemişlerdi: "Çalışmak" kölelerin işiydi ve onlar da toplumun, yaşam biçimlerini çalışmanın oluşturduğu, (doğal) bir kitlesiydi.[17]

Ten gereksinimlerine bağımlılık içeren bir yazgı olarak, kaba, hayvansal bir maddesel kutup oluşturan çalışmanın karşıtını; beşeri koşullanma ve gereksinimlerden arınmış, özgür, manevî bir kutup olarak etkinlik oluşturuyordu. Daha önce de belirttiğimiz üzere, özgür insanlar ile kölelerde, esas olarak, bir eylemi yaşamanın —özde ve biçimde— iki değişik tarzının sosyal billurlaşmasını görüyoruz: Çalışmayı küçümsemenin ve, burada söz konusu olan ve özellikle —köleliğin karşıtı olan etkinlik kutbunu tefekkürün, çileciliğin, temaşanın, (kimi kez) oyun'un ve savaş'ın oluşturdukları— klasik dünyada görülen, bazı ara tipteki sosyal örgenleşmeleri içeren hiyerarşinin (ya da hiyerarşi türünün) —kuşkusuz bazı tradisyonel değerlerin yansımaları olan— temeli de buradan başka yerde aranmamalıdır.

Kölelik durumunun bu durumda doğan kişi için oluşturduğu kısıtlanmalar, ezoterik olarak, o kişinin yaşam nedeni olan belirli

bir "kader"in gerekleridir. Benzer bir anlayış, mitolojik bir geçiş olarak —çalışmanın Âdem'in cennetten kovulmasının sonucu (ya da cezası) olduğu ve beşeriyetin bu günahın cezasını çektiği şeklinde— İbrani tradisyonunda bulunmaktadır. Katolik âleminin bu bağlamda çalışmayı bir arınma vasıtası olarak görmek istemesi bir varlığın —burada, hıristiyan-İbrani yaşam görüşü uyarınca, bir "düşkün"ün— doğasına uygun edimlerinin (Tanrının rızasını kazanmaya yönelik) birer bağış niteliği taşıması mefhumuyla kısmen çatışmaktadır.

Antik Çağ'da köle işlevlerini görenler, çoğu kez mağluplardı. Bu, barbarca bir maddecilik midir? Hem evet, hem hayır. Unutmamak gerekir ki; tradisyonel bir gerçeklik olarak, bu yeryüzünde herşey simgeseldir ve manevî etkenlerin sonucudur — maneviyatla gerçeklik (ve de güç) arasında sıkı bir ilişki vardır. Bu gerçeğin özgün sonucu olarak, daha önce belirttiğimiz gibi, zafer ya da mağlubiyet hiçbir zaman rastlantısal şeyler değildir. Tradisyonel olarak zafer her zaman yüksek bir anlam içermiştir. Felaketzede'nin daima suçlu olduğu, her mücadele ve dolayısıyla her savaşın sonucunun daima mistik bir anlam taşıdığı ve bir insanın kaderini belirleyen, gerçekleştiren bir kutsal yargının var olduğu şeklinde —halen ilkel topluluklarda kalıntısına rastlanan— bir antik anlayış vardı.[18] Daha derine inildiğinde, "mağlup" mefhumu ile İbranilerin "suçlu" mefhumu arasında her ikisinin de tutsaklık, kölelik, kaderine, çalışmaya adanmış olmaları açısından bir benzerliğin bulunduğu görülebilir. "Mağlup" ile "suçlu"nun çakıştığı görüşü, ayna zamanda, Âdem'in "suçunu" oluşturanın; muzaffer bir sonuca da ulaşabilecek olan, "Ağaç" meyvesini ele geçirmek girişimi şeklindeki simgesel bir macerada uğradığı yenilgi olmasından da kaynaklanmaktadır. Gerçekte, kahramanlarının (örneğin Herakles, Jason, Siegfried) "Ağaç" meyvelerinin ya da ("kadın", "Altın post" örneği) benzer simgesel şeyleri elde etmek zaferini kazanarak; hıristiyan—İbrani efsanesindeki gibi felakete uğramak yerine, ölümsüzlüğe ya da müteal bilgeliğe ulaştıkları efsaneler de vardır.[19]

Modern dünya kastlar rejiminin adaletsiz olduğunu öne sürmekle kalmamış, köleliğin varolduğu antik çağı da kınamış ve yeni devirlerin "insan hakları" ilkesini de bir fazilet gibi göstermişştir. Fakat, burada sadece bir parlak laf etme özentisi söz konusudur. Avrupalıların 19. yüzyıla dek denizaşırı bölgelerde, çoğu kez, antik çağda hemen hiç görülmemiş biçimde ağır bir kölelik uyguladıkları unutulmaktadır.[20]

Esas ortaya konulması gereken köleciliği en geniş ölçüde uygulamış olan bir uygarlık varsa onun modern uygarlık olduğudur. Hiçbir tradisyonel uygarlık asla bu denli büyük kitleleri ekonomik ögenin ya da çok kollektifleştirilmiş bir toplumun saçma yapılarının görünüşte zararsız etkinliği içinde ruhsuz, karanlık, otomatik bir çalışmaya mahkum etmemiştir. Ve modern yaşam görüşü maddeciliğiyle, bireyin yaşamına rahatlatıcı bir değişik öge katabilmek, yaşamında bir anlam, bir simgesellik bulabilmesi olanağını yok ettiği için, bugünkü kölelik şimdiye dek görülmüş olanlardan çok daha hazin ve umutsuzdur. Dolayısıyla, dünyanın yıkıcı, karanlık güçlerinin modern köle kitlelerin varlığında kalın kafalı, itaatkâr bir araç bulmuş olmaları şaşırtıcı amaçlarına hizmet edebilecek değildir: Gayelerine ulaşmış oldukları yerlerde, insanları —kollektifleştirmek ve tüm kişisel değerleri yok etmek amacıyla— devasa çalışma kamplarında metodik olarak şeytansı bir biçimde fiziksel ve moral köleliğe sürüklemektedirler.

Son olarak, tradisyon âleminde sanatsal nitelik taşıyan çalışmaya ilişkin önceki değerlendirmelerimize, üretilen nesnelerin organik ve işlevsel nitelikleri üzerine birkaç kısa açıklama ilave edeceğiz. Belirli bir nitelik düzeyinin değişmez ve sürekli bir biçimde var oluşu güzelliği ayrı ya da sadece özel sanatsal kategorilere özgü birşey olmaktan çıkarıyordu: Faydacılık (utilitarisme) ve tecimsel zihniyet yoktu. Her nesnenin —bir araç olarak kullanım değeri olmasından başka— artık bir güzelliği ve kalitesi de vardı. Burada, bir yandan "zıtların birleşmesi mucizesi" —kişisel yaratıda, maneviyatın en katıksız, en açık bir tezahürüyle bağdaşarak tüm kişisellikleri

yok edecek denli katı bir biçimde yoğunlaşmış olan kutsal yasaya en mutlak itaat (yani kişisel yaratı ile kutsal yasa'nın birleşmesi)— kanıtlanırken, öte yandan, üretilen nesne, bugünkü "sanatsal ürünlerde" olduğu gibi sanatçının kişisel damgasını değil, ona sayısız diğer ürünle kopya olmaktan uzak bir biçimde birleşerek oluşturduğu bir koro ezgisi tadı veren manevî bir özgünlüğün damgasını taşırdı.[21] Bu ürünler yaratıcı niteliği asırlar boyunca gelişmiş olan tek bir biçimselci kişiliği yansıtırlardı: Ortada gerçek ya da hayali ve simgesel bir isim var olsa da, bu, karakter itibarıyla kişilik-altı değil kişilikler-üstü olan adsızlığa halel getirmediği için önem taşımazdı.[22] Avamın hazin faydacılık eğiliminden olduğu kadar, modern uygarlığın inorganik karakterini yansıtan dışa bağımlı ve işlevsiz bir "sanatsal" güzellikten de uzak olan (bu ideal) sanatsal yaratıların yaşamın her boyutunda oluşmasını, işte böyle bir ortam sağlıyordu.

NOTLAR

[1] R. Guénon *Lacrise du monde moderne*, s. 108-115.

[2] O. Spann, *Religionspbilosopbie*, Viyana, 1948, s. 44'de "modern bilimin, bilinmeyene lâyık olmayanın (değmeyen) bilimi" olduğunu çok güçlü bir biçimde belirtmektedir.

[3] Bugün, bazılarının ultra-modern bilim konusunda düştükleri yanılgı konusunda bkz., J. Evola, *Chevaucher le Tigre*, Paris, 1964, s. 160.

[4] Lucien, *De la Danse*, LIX bkz., J. Evola, Metaphysique du Sexe, s. 181.

[5] bkz., Moret, *Royaut. Pbar.*, s. 132 vd.,

[6] bkz., *Li-Ki*, IV, I, 13; XVII, III, 20.

[7] bkz., Evola, *Trad. hermet.*, b. I, s. 22.

[8] Özel "işçi" lisanında "heves" sözcüğü "meslek" anlamında kullanılırdı: Birine "mesleğin ne?" diye sorulmazdı da; "neye heves ettin?" biçiminde soru yöneltilirdi.

[9] Bougle, *Rég. des Cast.*, s. 43, 47, 226; De Castro, *Frat. Segr.*, s. 370 ve d. "Orta Çağ"dan kalma yazılı metinlerde inşaatçılık alanındaki esrarengiz olaylardan çok sık söz edilmektedir; çeşitli söylencelerde, gizlilik yeminle-

rine uymadıkları için öldürülen, bu zenaatin ustalarına değinilmektedir.

[10] bkz., P. Perali, *La logica del lavoro nell'anticbità* Cenova, 1933, s. 18, 28. Bu bağlamda, metalcilik zenaatıyla ilgili esrarengiz "Tubalcar'ın" figürünün oynadığı rol de anımsatılabilir.

[11] Herodote, VI, s. 60.

[12] bkz., J.P. Waltzing, *Les corporations professionnelles chez les Romains*, Louvain, 1895, cilt I, s. 62, 196, 208, 231, 256) Tradisyona göre, Numa'nın meslek öğrencilerini öğretmekteki amacı "her mesleğin, ilgili olduğu ilâhi kült'e uygun olarak icra edilmesini sağlamaktı." (Plutarque, Numa, XVII. ved.) Hint'te de, alt kast'lardaki her meslek çoğu kez, ilâhi ya da efsanevî patronlara hizmete yönelik bir kült durumundaydı. (bkz., Senart, *Les castes dans l'Inde*, s. 70). Eski Yunan'da kuzey uluslarında, Azteklerde, İslâmiyette de bu böyledir.

[13] Waltzing, *age.*, c.I., s. 257, v.d.

[14] O. Gierke, *Rechtsgeschichte der deutschen Genossenschaften*, c. I, s. 220, 226, 228, 362-5, 284.

[15] Gierke, *age.*, c. I., s. 262-5, 390-1.

[16] Eski Roma'da meslekler (ve öğretimleri) İsa'dan sonra III. yüzyılda kalıtımsal mahviyete büründü, her meslek sahibi, malını mülkünü mesleki bilgisini kendi yakınlarına bırakır oldu., bkz., Waltzing, *age.*, c. II, s. 4-5, 260-265.

[17] Aristo'nun kölelik anlayışı salt fiziksel çalışmaya eğilimli, dolayısıyla da başkaları tarafından yönetilmeleri gereken, kişilerin varlığı postülatına dayanır. Bu, (uygar) Helen'in karşısında "barbar"ın durumudur. Aynı şekilde, hinduların Çudra (serfler) kast temelde toprağa bağımlı —âryа'ların egemenliğindeki— tek görevleri "iki defa doğmuş"lar kast'ına hizmet etmek olan kara ırka tekâmül eder.

[18] Levy-Bruhl, *La mentalité primitive*, s. 316-331.

[19] Evola, *La tradition hermétique*, giriş bölümü.

[20] Amerika'da zencilerin gerçek sefaletinin özgürlüğe kavuşarak, endüstrileşmiş bir toplumun içinde, köksüz proleterler durumuna düşmeleriyle başladığını belirtmek gerekir. Ataerkil bir rejimde "köleler" olarak, genelde, daha fazla bir ekonomik güvence ve koruma içindeydiler. Bu nedenle, çokları, Avrupa'daki "özgür" beyaz işçilerin çalışma koşullarının onların (ailelere bağlı zencilerin) o zamanki koşullarından daha kötü olduğu kanısındadırlar.

[21] G. Villa, *La filosofia del mito secundo G.B. Vico*, Milano, 1949, s. 98-99.

[22] bkz., *age.*, s. 102.

16

Tradisyonel zihnin özel durumu – çilecilik

KASTLARIN MAHİYETİNİ AÇIKLADIKTAN SONRA, şimdi de mütealliğin doğrudan gerçekleştirilmesine yönelik olup, yüksek inisiyasyonunkilere benzer normlar içermekle birlikte, bu inisiyasyonlardaki güçlü özgül yapılanmaların dışında kalan; kastlar-üstü denebilecek bir alandan söz edeceğiz. Parya'nın, bir "kast-altı" —"biçim" karşısında güçsüz kaldığı için kendini "biçim"den soyutlayan— bir "düşkün" olmasına karşın yanıltıcı bulduğu için beşeri kişiliği reddederek kendini "biçim"den ayrımlayan ve tüm "biçim"lerin kaynağı olan ilkeye —özdoğa'sına ve hiyerarşiye bağımlılıktan sıyrılarak (ya da bunları aşarak)— doğrudan eylemle yönelen çileci ise bir "kast–üstü" dür. Nitekim Aryen Hint'te, tüm kastlar parya'ya karşı itici, dışlayıcı davranırlarken, budist inanışına göre —salt ateş elde etmek isteyen birinin, hepsi de aynı alev ve ışığı vereceklerinden dolayı odunun cinsine bakmaya gerek duymaması gibi— artık belirli bir kadere (dharma) boyun eğmek zorunda olmayıp da "kast-üstü" olana (çileci'ye) büyük saygı duyarlardı.

Dolayısıyla, çileci, Yüce'ye, Tanrısala doğru yükselen hükümranlık ve inisiyasyon yolu ile beşeri yol ve kader arasında, ideal bir ara-konum'da bulunur. Ayrıca, tradisyonel zihin için genelleme oluşturabilecek iki niteliği daha vardır: biri "yiğitçe" eylem, ikincisi, özellikle temaşa'ya yönelik olarak, sözcüğün tam anlamında, "çile." Tam anlamıyla tradisyonel olan uygarlıkların dışındaki uygarlıklar (bir tür sekterlik olarak), bu iki kutuptan birine, az ya da çok yönelik olmuşlardır. Bu hususun tarihsel güçler dinamizminde —etnik ve ırksal ögenin etkin olduğu planlar dahil— oynadığı rolü, yeri geldiğinde belirteceğiz.

Çileci bir tradisyonel zihniyeti artık haliyle kavrayabilmek için, modern Batının dinsel âleminde "çile" mefhumuyla bağdaştırılan ne varsa hepsinden soyutlanmak gerekir.

Eylem ve bilgi insanın iki temel yeti alanıdır. Bu iki alan arasında beşeri sınırlılığı ortadan kaldıran bir bütünleşmenin sağlanması mümkündür. Temaşa çileciliği duyusal gerçeklikten kopma ile ulaşılan sezgisel yönelime; kişinin muhakeme yetilerinin nötrleşmesine; gerçekleşmiş ya da gerçekleşebilecek her tür (duyusal) belirlenimin zorunluluk ve sınırlamalarından kurtularak "koşullanmışlıktan sıyrılan" bilinç çekirdeğinin artan bir sadeleşmesine dayanır. Tüm tortular ve engeller bu şekilde yok edildiğinde —opus remotionis— Yüce Âlem'e ulaşma, rüyetler ve içe doğuşlar, içsel aydınlanma biçiminde gerçekleşir. Çileci deneyimin bu doruk noktası, aynı zamanda gittikçe hızlanan beşer-üstü varlık düzeylerine ulaştırıcı gerçek bir yükselişin başlangıcını oluşturur. Evrensel'in bilgiyi oluşturması ve bilginin de özgürlüğe ulaştırması: işte çileci yaşam'ın idealleri.

Temaşa yaşamına özgü çileci soyutlanma "herşeyden el etek çekmeyi, feragati" gerektirir. Bu bağlamda, çileciliğin bazı alt biçimlerinin doğurabilecekleri anlam ikirciklilığine dikkati çekerek, bu "feragatin" Antik Çağ'daki ve Doğudaki çilecilik ile (başta Hıristiyanlık olmak üzere) çeşitli dinsel çilecilik biçimlerinde ifade ettiği (iki) farklı (genel) anlamı açıklamak gerekiyor. Dinsel çilecilik-

te feragat, çoğu kez, bir ket vurma ve nefsini kırma niteliği taşımıştır: Burada söz konusu olan, artık bir istek duymamakla değil, fakat istek duyulan nesnelerden, hıristiyan çilecinin o nesneleri elde etmek "girişimlerine ket vurarak nefsini kırıp" kopabilmesidir.

Antik Çağ ve Doğu çileciliğinde ise; feragat, tersine, alışılagelinmiş (ya da doğal) olarak istek yaratan, nesnelere karşı duyulan "doğal" bir isteksizliğe; başka deyişle, "'koşullanmış maddî varlık âleminin veremeyeceği birşeyi dolaysız bir biçimde istemeye" dayanır. Dolayısıyla, burada, feragate yönelten doğal bir "istek asaletidir"; yoksa yapay nitelikteki bayağı bir "isteği frenlemek, ona ket vurmak, nefsini engellemek" girişimi değildir. Yüksek çilecilik duygusal ögenin en asil ve en arık biçimlerini bile sadece ilk evrelerinde içerir.

Kadim Budizm, "dinsel" ögeler içermemesine ve bir teknik sisteme sahip olmasına ilaveten, aynı zamanda, bugün çilecilik terimiyle anlaşılan herşeyden oldukça uzak bir zihinsel düzeye de ulaşmış olduğundan dolayı temaşa çileciliğine tipik bir örnek olarak kabul edilebilir. Bilindiği gibi Budizm dinsel anlamda bir "Tanrı"nın varlığını tanımaz: Tanrıları kendileri özgürlük gereksinimi içinde olan güçler olarak görür ve "Uyanmış" kişinin sadece insanlardan değil, Tanrılardan da üstün olduğunu kabul eder. Birinci noktayla ilgili olarak, Kutsal metinlerde (Canon) çileci'nin sadece beşeri bağlardan değil, ilahi bağdan da (lien divine) kurtulduğu belirtilir. İkinci noktayla (Uyanmış kişi ile) ilgili olarak ise Budizmin ilk başlardaki biçimlerinde moral kıstaslar sadece kişiliküstü hallerin nesnel gerçekleştirilme vasıtaları olarak yer alırdı. "İnanç", "iman" kapsamına giren ve duygusallıkla ilişkili olan herşey dışlanırdı. Metodunun temel ilkesi "bilmek", "tanımak"tı: Yani, Kendi'nin (Benliğinin) gayrı-zati'liğini "Başkası"nın herhangi birşeyi vasıtasıyla tanımakla —bu" başkası" Evren ya da (dinsel anlamda Tanrı olan) Brahma'nın dünyası bile olabilirdi— bir tür ateş "koşullanmış olan" ile tüm kökensel, us-dışı özdeşleşmelerin tedrici olarak yok edilmesiydi. Ulaşılan sonuç, Nirvana'ya ermeye

ilaveten ince anlamda bir bilgelik, us-üstü bir aydınlanma —uykudan sonraki bir "uyanış"ta olduğu gibi, bir baygınlığa, bir sanrıya yol açan— bir bilgilenme durumudur. Bu olgunun hiçbir biçimde bir güç yitirilişiyle ya da erime, çözülme benzeri birşeyle eşdeğer olmadığını belirtmek bizce gereksiz görünmektedir. Bağları yok etmek, (aslında) onları çözmek anlamındadır. Gerek ilahi, gerekse beşeri tüm boyunduruklardan kurtulmuş müteal bir özerkliğe sahip ve dolayısıyla istediği yere gidebilen bir kişi imgesi budist öğretide —salt varlıkdışı değil de, varlıkdışı olduğu kadar varlığın da üzerinde olan'a ilişkin olarak sürekli yapılan göndermeler gibi— çok sık yer alır ve her tür erillik ve savaşçılık simgesinde de içerilir. Bilindiği gibi, Buda savaşçı Aryen asaletinin antik bir katmanına mensuptu ve soylular için oluşturduğu öğretisi her tür mistik yaklaşımdan tümüyle uzak olup, tersine, bir manevî üstünlük, aydınlık ve "vakurluk" içerirdi. "Uyanmış" bir kişinin sıfatları, özgün metinlerde "Tanrıların da, ruhların da, insanların da bilmediği bir yola sahip olan şahika, kahraman, muzaffer yüce peygamber, ulaşılamaz yeniden doğuş'un Efendisi" şeklinde belirtilirdi.[1] Kurtulunması gereken bir muhtaçlıktan değil de, gereksinim duygusuna egemen olunarak mükemmel bir yaşam'a ulaşmak amacından kaynaklanan bir zorlamaya dayanan budist feragat eril ve aristokratik bir nitelik taşırdı. Oysa, yalnızca "yaşamsızlığa karışmış (yani gerçek anlamda bir yaşam olmayan)" bir yaşamı bilen modernler dalgalanmaları içinde gerçek bir "mani" olan modern dünya yaşamının us-dışı'lığını yansıtan Nirvana'dan, "uyanmışlık"tan söz edildiğini duyduklarında "hiçlik"ten (neant) başka birşey düşünemezler: Onlar için "nirvana" sözcüğü, gayet açık bir biçimde, hiçlik'ten, yaşamsızlıktan başka hiçbir şey ifade etmez. Bu nedenle, modern zihniyetin, tüm arı çilecilik değerlerini "aşılmış şeyler" olarak nitelendirip, uzun süredir dışlamış olması da doğaldır.

Batılı saf temaşacı çilecilik örneği olarak, Yeni Eflatunculuk öncelikle zikredilebilir. Eflatun, tüm aristokratik çileciliğe özgü temel bir hususu şöyle belirtmektedir: "Ben Tanrılara gitmek zorun-

da değilim, Tanrılar bana gelmek zorundadırlar".[2] Onun alışılagelmiş moral sınırları kararlılıkla aşmış olduğunu şu sözleri ortaya koyar: "İyilikte Tanrılara benzemek gerekir, insanlara değil —amaç hiçbir hatası olmamak değil, fakat bir Tanrı olmaktır".[3] Rüyetin fışkırdığı ve bir merkezin başka bir merkeze bağlanması gibi; ancak anlamakla kavranabilir— ve ona kıyasla tüm diğer gerçekliklerin, yaşam olmak şöyle dursun, birer "artı-yaşamsızlık" oluşturdukları; duyusal algıların birer düş ve yanılgı durumuna düştükleri ve cismaniyetin "mutlak güçsüzlük", "varlığın acizliği" olarak belirdiği— (esas) "gerçekliğe" ulaşmayı sağlayan metafizik bir yalınlık içinde kişinin tam olarak kendi kendisi olabilmesini mümkün kılacak bir metodun varlığını Eflatun bulmuştur.[4,5,6,7]

Bu bağlamda bir diğer örneği de, hıristiyan Tanrıcılığını (theisme chretien) aşarak onun ötesindeki metafizik doruklara ulaşan, Alman mistiğinde (Tauler'de) buluyoruz. Tauler'in "Entwerdung"u Eflatuncu Aristokratik temaşacı çilecilik anlayışına Eckhart'ın (Maitre Eckhart) öğretisinde de rastlıyoruz. "Buda" gibi, Eckhart da —metafizik liyakati kanıtlayan "metanet", "aydınlık" (ona kıyasla, Tanrısalcı açıdan, bir "zatiyet" olarak kabul edilen kutsallığın bile dışsal birşey gibi göründüğü) "ateş"e sahip olmaları nedeniyle— asil insana ve asil ruha hitap eder.[8,9] Metod, temelinde, Eckhart için aşktan, iyilikseverlikten, alçakgönüllülükten ya da merhametlilikten daha yüksek bir erdem olan soyutlanmayı, feragati öngörür.[10] "Manevî merkez oluşturmak" ilkesi geçerlidir: Tanrı gerçek benlik'tir, bizim gerçek merkezimizdir ve biz kendimize (gerçek benliğimize) kıyasla (birer) dış katmanız. Ne umut, ne korku, ne sıkıntı, ne sevinç, ne de acı; "Hiçbir şey gerçek benliğimizin işlevini etkileyemez".[11] İstek tarafından belirlenen eylemin hedefi göklerin krallığı, güzellik ve ebedi yaşam olmalıdır.[12] Özlerin ve öze değginliğin (essentialite) ötesinde; "görüntü" olan herşeyin, nesnelerin, biçimlerin ve nesne ve biçim niteliğinde olan herşeyin (Dingheit, Förmlickheit) ötesinde; dıştan içe doğru giden bir yol söz konusudur. Önce tüm görüntü ve biçimlerin, sonra düşünme,

isteme ve bilmenin giderek yok olmalarıyla biçimselliğin ötesindeki doğaüstü bilince ulaşılır. Böylece, yadsınması aynı zamanda Tanrının da yadsınması anlamına gelecek olan, Gerçek Benliğin, şu yaratılmamış müteal kökenine kıyasla (yine dinsel anlamda) "Tanrı" (mefhumunun) bile geçici birşey olarak kaldığı bir doruğa ulaşılır.[13] Dinsel anlayışa özgü tüm imgeler, sadeliğiyle tüm fani varlıklar için kaçınılmaz bir ürkütücülük, mutlak ve yalın bir sahiplik ifade eden bir gerçeklik tarafından yok edilir. Güneşsel simge yeniden ortaya çıkar: Bu yalın ve mutlak özdek karşısında"Tanrı" (mefhumu) güneş karşısındaki ay durumundadır. Bu gerçekliğin ışıması diğer ışıkları, güneşinkinin ay'ın ışığını soldurduğu gibi soldurur.[14]

Temaşacı çileciliğe ilişkin bu kısa açıklamalardan sonra, şimdi de diğer yol, yani eylem yolu üzerinde biraz söz etmek yerinde olur. Temaşacı çilecilikte özellikle ağırlığını soyutlanma ve müteale doğrudan yönelmenin oluşturduğu bir içsel sürecin söz konusu olmasına karşın; bu ikinci durumda, beşer varlığının en derin güçlerini harekete geçirip, kendi kendilerini aşmaya; belirli bir sınır-yoğunluk içinde doruğa ulaşmış olan yüksek yaşamı da aşarak bir "artı-(gerçek) yaşam"a ulaşmaya yönelten içkin bir süreç söz konusudur. Tradisyonel Antik Çağ'da, hem Doğuda, hem Batıda (çoğu kez) taşıdığı kutsal anlamıyla "yiğitçe (yarı–tanrısal) yaşam" budur. Böyle bir gerçeklik doğasında, eş zamanlı olarak, bir iç ve bir dış; bir görünür ve bir görünmez yön taşır. Oysa, saf temaşacı çilecilik, dış dünyayla belirgin hiçbir bağlantısı olmayan tek bir alanda tümüyle yoğunlaşabilir. Çileci yaklaşımın iki kutbu —biri ya da diğeri (belirli bir uygarlık tipinde) "egemen" duruma gelebilmekle birlikte— birbirinden ayrılmayıp da, tersine, birbiriyle dayanışma içinde, her ikisi de birlikte var olduğunda çilesel ögenin bir tradisyonel organizmanın "merkeziyetçi" ve "istikrar sağlayıcı" güçlerini görünmez bir biçimde beslemekte olduğundan söz edilebilir. Yiğitlik ögesi ise daha ziyade o organizmanın dinamizmiyle, canlandırıcı güçleriyle ilişkilidir.

Eylem Yolu'na ilişkin olarak, önce kutsal savaş öğretisinden, sonra da oyunlardan (ya da savaş oyunlarından) söz edeceğiz. Batı insanının, doğası itibarıyla, temaşadan ziyade eylem'e yönelik olması nedeniyle, bu konuyu biraz geniş işleyeceğiz.

NOTLAR

[1] bkz., Örneğin, *Majihimanikaio*, IV, s. 9; X, s. 8, ve genel olarak, bizim yapıtımız *"la doctrine de l'Eveil"* (Budist çileciliği üzerine deneme).

[2] bkz., Prophyre, *Vita Plot.*, s. 10.

[3] Plotin, *Enneades*, I, ii, 7; I, ii, 6.

[4] *Age.*, I, vi, 9, V, iii, 7; V, v, 7.

[5] *Age.*, I, IV, 3; VI, IX, 1e.

[6] *Age.*, III, VI, 6.

7. *Age.*, VI, IIİ, 8; IX, 8.

[8] Meister Eckhardt, *Schriften und Predigten*, Büttner y., Jéna, 1923, c. II, s. 89 ve d.

[9] *Age.*, c. II, s. 127-128.

[10] *Age.*, c. I, s. 57 ved., bkz., Tauler, *Inst. div*, c. XXXVIII.

[11] *Age.*, c. I, s. 138, 128 ve d.

[12] *Age.*, c. I, s. 127.

[13] *Age.*, c. I, s. 78-79, 81. Brahmâ'nın "Uyanmış" kişi karşısındaki hükümsüzlüğü *Majihimanikayo*'da da (cilt, 9) belirtilir.

[14] Meister Eckhardt, Pfeiffer Y. (Deutsche Mystiker, 1857), s. 50.

17

Büyük ve küçük kutsal savaş

TRADİSYONEL DÜNYA GÖRÜŞÜNDE her gerçeklik bir simge, her edim de bir tören olduğundan, savaş da kaçınılmaz olarak bu nitelikleri taşır. Ve dolayısıyla savaş, tradisyonel açıdan, kutsaldır ve bu "kutsal savaş" Tanrı yolunda yapılır.

Bu anlayış, az ya da çok gelişmiş olarak, pek çok tradisyonda bulunur. Tradisyonel insanlığın kanlı ve muzaffer girişimleri çoğu kez dinsel bir yön ve müteal bir anlam taşır.

Livius, Samayte savaşçılarının nisiye yönlerinin bulunduğunu[1] ve ilkel topluluklarda, bu durumun bir tür kalıntısı olarak savaşçı inisiyasyonların ve savaşçı öge ile büyüsel ögenin bazı karışımlarının varlığının gözlemlenebileceğini belirtiyor. Eski Meksika'da, komutan —tecuhtli— rütbesini elde etmek için inisiyatik nitelikli zorlu sınavlardan geçmek gerekirdi ve yakın zamanlara dek söz konusu olan Japonların asil Samuraylık ruhu, Budizmin ezoterik şekli olan Zen öğreti ve çileciliğinden esinlenmişti.

Antik Çağ'daki dünya görüşü ve efsaneler savaşçılık ile maneviyat arasında bir çatışmayı değil de, bütünleşmeyi destekleyici

mahiyetteydi. Aryen-İran zihniyetini daha önce izah etmiştik; ancak, Helenlerde de, göksel-eril (ourano-olympien) ve manevî öge ile şeytansı-dişil (demonico-feminin) öge ve zincirinden kurtulmuş ilkel kaos ögeleri arasındaki ebedi kozmik savaş, çoğu kez, maddesel (dünyasal) savaşa da yansırdı (ya da onunla bütünleşirdi). Bu durum imparatorluk mefhumuyla ilgili, onu özel bir yoğunluğu olan bir manevî güç haline getiren, daha önce belirttiğimiz, müteal anlam nedeniyle, özellikle savaşın imparatorluk oluşturmaya yönelik olduğu yerlerde geçerlidir. Bu nedenledir ki, bir I. Frederik Hohenstaufen'in imparatorluk hukukunu korumak için verdiği mücadele, simgesel olarak, göksel güçlere hizmet eden kahraman Herakles'in mücadelesine benzetilmiştir.

Savaşçı çileciliğin içsel anlamlarına vukuf sağlayacak anahtarları ölüm-ötesi'ne ilişkin özel yorumlarda buluyoruz. Aztek ve Nahua'larda kahramanlar, hükümdarlarla birlikte, en yüksek ölümsüzlük düzeyine —"Güneş'in (ya da Uitzilopochtli'nin) Evi"ne layık görülürlerdi: Geri kalanlar ise, genelde, Helenlerin Hades'ine benzer bir ortamda yavaş yavaş sönmeye, yok olmaya mahkum kabul edilirlerdi.[2] Aryen-Kuzey anlayışında da —asiller ve ilahi ırkın özgün insanlarına ilaveten— savaşta ölen kahramanlar da göksel ölümsüzlük diyarı Walhalla'ya layık görülürlerdi. Burası, Glitnirbjorg gibi, bir "kutsal dağ" olan; "yücelik" simgeselliğiyle ilişkili olup, çoğu kez, Ases'in "Merkez Kıta"daki (Midgard) mekanı olan Asgard Tepesi ile karıştırılan, —zirvesinde, bulutların ötesinden, ebedi bir ışığın parladığı— çok yüksek bir Kutsal Dağ idi.[3] Dolayısıyla, Aryen Kuzeylilere göre, hiçbir adak ya da kült Yüce Tanrı için savaşta ölen bir kahraman kadar kutsal değildi. "Savaşın başlangıcından zaferin elde edilişine dek, İlahi Güç Cermen askerleriyle birlikteydi ve onlara güç katardı".[4] Ancak, dahası var: Bu tradisyonlarda savaşta ölen kahramanın dünyasal savaş alanından evrensel ve müteal bir savaş alanına geçtiği de belirtilirdi. Bu kahramanlar, Odin'in kumanda ettiği ve üsleri Walhalla Tepesi olan, Fırtına Birlik'e (Wildes Heer'e) katılırlardı. Ancak, bu tradisyonun

yüksek yorumu: Walkyrie'ler tarafından, Odin için, savaş alanlarından toplanarak sonunda Wildes Heer'e katılan kahramanlardan oluşan bu birliğin, Tanrı'nın, —uzun sürelerden beri dünyanın üzerine çökmüş olan karanlığa, kutsal nur'un kararmasına (hindu tradisyonundaki Kali-Yuga, ya da "karanlık çağ" teması) karşı savaşacak olan— askerlerini oluşturduğu ve ne kadar (çok sayıda) kahraman toplansa dahi bunların sayısının kurt geldiğinde pek fazla sayılamayacağı (yani mücadelenin çetin olacağı) biçimindedir.[5,6]

Savaş ile "kutsallık" mefhumunun bütünleştirilmesine yol açan genel anlayış budur. Şimdi de, başka tradisyonlara özgü, daha özel görüşlere geçiyoruz.

İslâm tradisyonuna göre iki ayrı "kutsal savaş" vardır: "büyük kutsal savaş", yâni cihad–ı ekber; ve "küçük kutsal savaş", yâni cihad–ı asgar. Peygamberin bir savaştan dönüşte "Yine küçük cihaddan büyük cihada geldik" sözleriyle belirttiği gibi, "büyük kutsal savaş" içseldir ve manevî düzeyde cereyan eder; diğeri ise dışsaldır ve düşman bir ulusla onu "Tanrının yoluna" —dârü'l İslâm— getirmek için yapılan maddî savaştır.

"Küçük cihada" kıyasla "büyük cihad" bedene kıyasla ruh gibidir ve yiğitçe çileciliği ya da "eylem yolu"nu anlayabilmenin temelini; "büyük cihad"ın "küçük cihad"ın gerçekleştirilebilme vasıtası olduğunu ve buna karşın, "küçük cihad"ın da diğerinin gerçekliğini (ya da varlığını) ifade eden ve kanıtlayan hemen hemen törensel bir eylem olduğunu, yani, bu ikisinin de birbirine karışma durumunu kavrayabilmek oluşturur. Gerçekte, orta yolcu İslâmiyet kökende sadece —" Kutsal Savaş" (cihad) ile ilgili olan— bir tek çilecilik biçimi kabul eder.

"Büyük cihad" insanın kendi benliğinde taşıdığı düşmanlarla yaptığı bir mücadeledir. Daha doğrusu, insandaki en yüce ilke ile aşağı doğa, başıboş tutkular ve maddeye bağımlılık gibi salt beşeri olanlar arasındaki bir mücadeledir.[7] Bu husus savaşçı Aryen bilgeliğinin kitabı olan Bhagavad-Gita'daki "Zihinsel düzeyin ötesinde-

kini gerçekleştirip kendi kendini güçlendirerek, yenilmesi güç arzular kisvesine bürünmüş olan düşmanı (nefsini) öldür" ifadesiyle açık bir biçimde belirtilmiştir.[8] Hayvansal güdü ve doyumsuzluk, başıboş kesret, aldatıcı düşsel benliğin kaygılı koşullanmaları korku, güçsüzlük ve kuşku biçimlerinde içimizde varlığını sürdürmekte direnen "düşman" mağlup edilerek itaat altına alınmalıdır: Kişi ancak, Batı tradisyonlarında (Ars Regia), simgesel olarak, "iki düşmanın (dost olarak) birleşmesi" ve de, ezoterik anlamda, bir zaferin sonucu olarak "barışa ulaşmak" biçiminde ifade edilen bu durumu oluşturduğunda içsel özgürlüğe ulaşarak, kendi kendisiyle birlikte, bu derin (ya da yüce) düzeyde, yeniden doğabilir.

Tradisyonel savaşçı çilecilik âleminde "küçük kutsal savaş", yani dış savaş, "büyük kutsal savaş"ı gerçekleştirebilmenin koşulu olarak ona dahil kabul edilirdi ve bu nedenle, İslâmda cihad ve "Tanrı'nın Yolu" deyimleri, çoğu kez, eş anlam taşırlar. Bu düşünüş biçiminde, eylem tümüyle sungusal ve arındırıcı bir törensellik işlev ve amacını taşır. Savaşçı serüvenin dış görünümleri "içsel düşman"ın hayvansal saldırı, korku, duygusuzluk, acıma ya da tutku biçimlerinde başkaldıran —savaşçının savaştığı dış ya da "barbar" düşmanı yenebilmesi için alt etmek zorunda olduğu— bir direniş oluşturarak dışsallaşmasını içerirler.

Tüm bunlar, doğallıkla, varlığın simgesel olarak, "gökler", "cennet", "Tanrının bahçeleri" (Jardins d'Allah) deyimleriyle ifade edilen kişilik-üstü durumlarına ulaşmayı amaçlayan, "doğru" bir manevî yönelişi (niyet) öngörür. Aksi halde savaş kutsal niteliğini yitirerek, gerçek kahramanlığın yerini şuursuzca taşkınlığın, gözüdönmüşlüğün aldığı ve zincirinden kurtulmuş hayvansal güdülerin egemen olduğu, vahşi bir mücadele haline gelir. Bu bağlamda, Kur'an'da: "Tanrı yolunda savaşıp can veren ya da muzaffer olana büyük mükafat vereceğiz" denilir.[9] Buyruklar bellidir: "Tanrı yolunda savaşarak düşmanlarınızı mağlup edin" "Onları nerede bulursanız öldürün" "Kendinizi zayıf göstermeyin, barış önermeyin" "İnanmayanlara rastladığınızda onların büyük çoğunluğunu kırın,

kalanları sağlam demir (kafeslere) hapsedin".[10] Tüm bunlarda "yeryüzü yaşamının bir oyun ve eğlenceden ibaret olduğu" belirtilmektedir, ve "hayatını kurtarmak isteyen onu (zaten eninde sonunda) yitirecektir. Fakat onu feda etmekten çekinmeyen gerçek yaşamı elde edecektir" şeklindeki İncil deyişiyle aynı bağlamda olan bir deyişle de "cimrilik edenin ancak kendine cimrilik etmiş olacağı" belirtilmektedir.[11] Kur'an'daki diğer bir pasajda ise: "Ey inananlar, size cihad'a gidin denildiğinde niye şaşkınlık içinde bekler durursunuz? Bu dünya yaşamını âhirete tercih mi ediyorsunuz? Yoksa bizim rahmetimizden şüphe mi ediyorsunuz?" denilmektedir.[12]

Ayrıca "Hoşunuza gitmese de savaş sizin için zorunlu kılınmıştır. Nasıl ki, hoşunuza giden birşey sizin için kötü olabiliyorsa, aynı şekilde, hoşunuza gitmeyen birşey de sizin için iyi olabilir. Bunu, ancak Tanrı bilir, siz onu bilemezsiniz" şeklindeki deyiş de önemlidir. Bu bağlamda bir diğer deyiş de şöyledir: "Onlar kalanlardan (savaşa gitmeyenlerden) olmak isterler; ancak, her ne kadar kendileri bunu bilmeseler de, onların kalpleri mühürlüdür. Oysa, peygamber ve ashabı canla başla savaşmaktadırlar: Onlar gerçek mutluluğa erecek olanlardır". "Tanrı onlar için, altından ırmaklar akan ve orada ebediyen kalacakları bahçeler hazırladı, onları bekleyen böyle büyük bir müjde vardır".[13] Bu mutluluk diyarı (ya da hali) —cennet, paradis— tam olarak "Tanrı yolunda ölenlerin emeği zail olmaz; (Tanrı) onlara yardım ederek ruhlarını olgunlaştırır, sonra da kendilerine vaad edilen cennete girerler" deyişinde ifade edildiği gibi değil de[14]; varlığın, gerçekleşmesi için ölüm olayının mutlaka zorunlu olmadığı, kişisellik-üstü halleri simgeler. Savaş alanında ölmek, klasik tradisyonlarda sözü edilen "muzaffer ölüm"e eşdeğerdir: "Küçük cihad"da "büyük cihad"ı yaşayan kişi ölüm krizini yenmesini sağlayacak bir gücü uyandırmış olur ve bu güç de onu "düşman" ve "hain"in etkisinden ve Hades'e (ya da cehenneme) gitmekten kurtarmıştır. Klasik antikitede (dindar ya da muzaffer olarak, savaşta değil de normal yaşantı içinde ölmüş

olan) ana, baba ve atalara ait ölü küllerinin bulunduğu vazoların üstüne çoğu kez (tanınmış) kahraman ve muzafferlerin resimlerinin konulması da bu muzaffer ana, baba ve atalara duyulan saygı ve sevgiyi gösterirdi. Dolayısıyla, yaşarken de yaşamın ötesindekine; "göksel hükümranlık" düzeyine yükselinebilir; böylece ölüm mağlup edilerek ölümsüzlüğe ulaşılmış olur.

Bu hususları daha kısa bir biçimde içeren, daha önce söz etmiş olduğumuz, Bhagavad-Gita öğretisi İslâmî kahramanlık öğretisiyle aynı bağlamdadır. Ve bu yapıtta sunulan, saf eylemle özgürlüğe kavuşmaya ilişkin öğretinin güneşsel kökenli olduğunu ve içinde bulunduğumuz devrenin kurucusu (ya da yöneticisi) tarafından —rahiplere ya da brahmanlara değil— kutsal krallar hanedanına (ya da soyuna) doğrudan bildirilmiş olduğunu belirtmeye yarar.[15]

Savaşçı Arjuna'yı savaş alanına gitmekten, ana-babasını ve değer verdiği kişileri düşman saflarında görmesi nedeniyle alıkoyan duygusallık Bhagavad-Gita'da "asil bir insana yakışmayacak bir korkaklık ve alçaklık" olarak nitelenir.[16, 17] Vaad aynıdır: "Ölürsen cennete gideceksin, muzaffer olursan (ve hayatta kalırsan) yeryüzünü fethetmiş olursun. Dolayısıyla, kalk ve savaşa git."[18] "Küçük cihad"ı "büyük cihad"a dönüştürebilen içsel yöneliş ya da "yön"ün —İslâm'daki "niyet"— önemi Tanrı Krişna'nın "Herşeyini bana adayarak, zihnin Benliğinin müteal haline teslim edilmiş vaziyette, her tür bencil tutku ve telaştan uzak olarak savaş" şeklindeki ifadesinde açıkça vurgulanmıştır.[19] "Zevk ve acıyı, kazanç ve kaybı, zafer ve mağlubiyeti eşdeğer kabul ederek savaşa hazırlan: Böylece hata yapmazsın," yani savaşmak yazgısına bu şekilde uyarsan Yüce'nin yolundan hiçbir biçimde sapmış olmazsın[20] deyişinde de yine açık bir biçimde, bu eylemin (kötü niyetlerden) "arıklığının" ve kendisi için (ya da gerektiği için) yapılmasının önemi vurgulanmaktadır.[21]

Savaşçının yüce kutsal değerleri yeniden üretmesi biçimindeki metafizik olguyu vurgulayan Bhagavad-Gita'da savaş ile Tanrının yolu arasındaki ilişki de (Yani Tanrının Yolu gerektirdiğinde sa-

vaş'ın da yapılabileceği) onaylanır. Krişna'nın Arjuna'ya verdiği ve herşeyden önce ebedi saf varlık ile —beşeri ve doğa'ya mahkum olması itibarıyla— fani olan arasındaki ayrımı içeren şu ifadeler bulunmaktadır: "Nasıl gerçek olmayanın (tamamen) sürekli olması mümkün değilse, gerçek olanın da (tamamen) sürekli olmaması mümkün değildir: Bunu bilenler bilir... Şunu bil ki, 'herşeye nüfuz eden' ölmez (ya da yok olmaz). Onu öldüren olarak gören kadar, öldürülen olarak gören de aynı derecede cahildir: O ne öldürür, ne öldürülür. Bedenler öldürülse de O öldürülemez. Fakat, ebedi, halel görmez, sınırsız zihnin şu bedenleri fanidir, yok olmaya mahkumdur: O halde kalkın ve savaşın."[22]

Yeryüzü yaşamını bir oyun (yani gerçek olmayan, fani birşey olarak) niteleyen İslâm anlayışıyla aynı bağlamda olarak yitirilmeye mahkum olan fani bedenin ve geçici yaşamın gerçeksizliğinin bilinci giderek, "kutsal"ın —karşısında her koşullanmış varlığın bir olumsuzluk olarak belirdiği— mutlak güç; dolayısıyla, sürüp giden —ve, deyim yerindeyse, "olumsuzluğu yadsıyan" edimde, yıkımda, her yaşamı ya yok eden ya da yüksek, beşer-üstü düzeyde sürmesini sağlayan girdapta şimşek gibi parıldayan— bir Tanrısal alamet olarak kavranılışı ile bütünleşir.

Böylece, Tanrı, Arjuna'yı kuşku ve "bencil tutkular"dan sıyırmak için, sadece "Ben, istek ve tutkulardan münezzeh olan gücüm; Ben ateşin gürlemesiyim; Ben tüm varlıklardaki yaşam'ım, tüm çilecilerdeki saflığım. Ben bilgelerin zekası ve muzafferiyetlerin görkemiyim" demekle kalmıyor; sonuçta, tüm zâtî görünümlerini terkederek; "üç âlemi titreten, ağzı devasa açık ve büyük gözleri parıl parıl parlayan, gökler gibi yüksek, ışıklı, rengarenk, müthiş ve harika bir biçimde" beliriyor.[23, 24]

Fani varlıklar sonları geldiğinde, aşırı yoğun bir ışık saçmak zorunda kalmış bir lamba ya da çok yüksek bir potansiyele bağlanmış bir elektrik devresi gibi, dirençsiz kalırlar, koparlar, kırılırlar, ölürler. Zira, içlerinde artık onları aşan; onların bireyler olarak tüm isteyebileceklerinden sonsuzca daha fazla birşey isteyen bir

güç yanıp tutuşmaktadır. Bu nedenledir ki, sonu gelen varlıklar zahiri olan'dan zahiri olmayan'a, maddî olan'dan maddî olmayan'a "dönüşmektedirler". Kahramanlığı olası kılan güç bu temel üzerinde yükselmektedir: Değerler birbirine dönüşür; ölüm bir yaşam tanıklığı (ya da kanıtı) oluşturur; zaman'ın yıkıcı gücü zamana ve ölüme bağımlı olan'ın içindeki vahşi, boyun eğmez doğa'yı tezahür ettirir. Arjuna'nın kutsallığın saf müteal rüyeti içindeyken söylediği "Kelebeklerin (pervanelerin) gittikçe artan bir hızla, mahvolmak için, yakıcı ateş'e doğru gitmeleri gibi, diğer canlılar da mahvolmak için artan bir hızla senin ağzına doğru giderler. Sayısız akarsuyun okyanusa akışı gibi; fani dünyanın kahramanları da senin yakıcı ağzından içeri akarlar" şeklindeki sözleri de bunun ifadesidir.[25] Ve Krişna: "Ben dolu dolu geçen ve dünyaları yıkan, eriten zaman'ım. Bu çarpışan savaşçılar (Kahraman Arjuna'ya hitaben) sen karışmasan da (savaşa girmesen de) yaşamlarını yitirecekler. O halde, kalk ve şan, şeref kazan: Düşmanlarını yen ve gönençli bir hükümranlığın tadını çıkar. Tüm bu savaşçılar, gerçekte, benim tarafımdan (ya da benim yazdığım yazgıları gereği) önceden öldürülmüşlerdir. Sen sadece buna vesile olacaksın. Dolayısıyla, çekinmeden savaş, düşmanı mağlup edeceksin".[26]

Bunda, savaş'ın "Tanrının Yolu" ile özdeşleştirilişini görüyoruz. Savaşçı kendinde müteal tahrip edici (ya da dönüştürücü) gücü uyandırıyor, onu özümlüyor, değişime uğruyor ve beşeri bağı koparark, özgürlüğe kavuşuyor. Bu tradisyonun bir başka metninde: "Yaşam bir yay, ruh bir mızrak; Yüce Zihin ise, delinecek bir nişan tahtasıdır: Ona yayından fırlayan bir okun nişan tahtasına saplanışı gibi yapışın" deniyor.[27] Savaş'ın; "küçük kutsal savaş"ın (dışsal savaş'ın) "büyük kutsal savaş" olarak kutsanmasının metafizik açıklaması işte budur. Bu açıklama, bir kralın savaşta Tanrılaştığını ileri süren tradisyonu da ilgilendirmektedir. Bu tradisyona göre Kral "Ramses Merianum" savaş sırasında "Tanrı Amon"a dönüşmüştür ve "Ben güçlü Baal'ım" diye haykırmıştır —bunun üzerine göğüs göğüse çarpışmakta olduğu rakipleri de

"Eyvah, bu savaştığımız insan değil, büyük muharip "Sıtkı"dır (Soutkhou); yaşayan bir Baal'dır" diye bağrışmışlardır.[28] Burada, Baal Veda'lardaki Çiva ve İndra'ya; "kılıç"a ve —(onulmayı, güce kavuşmayı ifade etmek üzere ellerini kaldırmış bir insanı simgeleyen bir ideogram oluşturan) eski bir Cermen harfi "Y" ile simgesel ilişkisi olan— eski Cermenlerin güneş Tanrısı "Tiuz-Tyr"e ve de, daha önce bahsettiğimiz, savaş ve zafer Tanrısı "Odin-Wotan"a tekabül etmektedir. Öte yandan, İndra ve Wotan'ın aynı zamanda, dünyanın dirlik düzenliliğiyle ilgili Tanrılar olduklarını da belirtmek gerekir (İndra'ya yaşamın yöneticisi denirdi: Gün ve aydınlık gökyüzü Tanrısı olarak semavi nitelikleri vardı). Burada ana temayı "biçim"in (ya da düzenin) kaos ve onunla birlikte olan "aşağı doğa"nın güçleriyle olan (müteali savunmaya yönelik) savaşımı oluşturur.

"Eylem Yolu"nun klasik türlerini daha sonra inceleyeceğiz. Şimdi de, "kutsal savaş" konusunda, son olarak "Haçlı seferleri"ne değinelim. İnsanların Haçlı seferlerinde manevî birlik içinde savaşmak üzere bir araya gelebilmeleri tradisyonel zihniyetin farklılıkların, hatta en dramatik kutuplaşmaların bile üstünde olan gerçek konumunu göstermektedir. İslâm ve Hıristiyanlık, "kutsal savaşlar" ile, tradisyonel zihniyetin etkinliğini (birleştirici gücünü) kanıtlamışlardır.

Haçlı seferlerinin, genelde, simgesel-törensel bir niteliğe bürünmelerini sağlayacak ögeler yeterince boldur. "Denizler ötesindeki kutsal diyar"ın fethi, gerçekte —Ases'in (İskandinav iyilik tanrılarının) mutlu ülkesinin ve göksel huzura ve ebedi yaşama ermiş ölümsüzlerin diyarı kutsal Ayard kentinin, güneşin doğduğu yer olan, Uzakdoğuda bulunduğunu belirten— eski tradisyonlarla sanıldığından çok daha fazla ilişkiliydi.[29] Bu nedenledir ki, baştan beri İslâm'a karşı yapılan Haçlı seferleri çilecilikle pek çok ortak noktalar içerir.[30] Kutsal amaçlar uğruna savaşmak söz konusuydu, Haçlı seferleri kesinlikle insanların değil, Tanrının işiydi; diğer beşeri olaylarla bir tutulmaması gerekiyordu.[31] Kutsal savaş o devirde

tümüyle manevî nitelik taşıyan bir savaş olarak görülüyordu ve zamanın bir vak'anüvis'i bunu "ölümden önceki arf ateşine benzeyen bir tür vaftiz" sözleriyle tanımlıyordu. Haçlı seferlerinde ölenlerin Tanrı katındaki değerleri, papalar ve vaizler tarafından, "üç kez denenmiş, yedi kez ateşte arıtılmış altın" ile kıyaslanıyordu.[32] Aziz Bernard, "De Laude Nouse Militae" adlı eserinde: "(...) Bu tanrısal buyruğu hiçbir zaman unutmayınız" diye yazıyordu.[33] "Zaferler kazanarak, daima, savaştan savaşa koşmak sizin için ne şeref. Savaş alanında ölümsüzlük tacını kazanmaktan daha büyük bir şeref olur mu! Ey ölümü korkusuzca bekleyebilen, onu sabırsızlıkla arzu edebilen ve (geldiğinde de) sevinçli bir ruhla karşılayabilen talihliler!" deyişlerinde Haçlı'ya —Kur'an'ın öte âlemdeki mutluluk müjdesi gibi— "ebedi mutluluğun", cennette "huzura kavuşmanın (zamanın savaşçıları arasında kullanılan bir deyimle "cennette bir mekan elde etmenin") vaad edildiğini görüyoruz. Bu bağlamda, Haçlı seferlerinin hedefi olan Kudüs hem dünyevî, hem de semavî bir konuma sahip kutsal bir kent olarak çifte önem taşıyordu ve bu kente ulaşan Haçlı bir tür hac ziyareti yapmış; kutsal bir yaşam düzeyi (via crucis) ile temas etmiş oluyordu. Haçlı seferlerine en büyük katkıyı sağlayan —Tampliye ve Sen Jan şövalyeleri örneği— tarikat üyeleri, keşişler ya da hıristiyan çilecileri kadar, fani yaşamın değersizliğini öğrenmiş kişilerdi; bunlar, bu dünyadaki herşeyi görmüş, tatmış ve, bu dünyadan bıkarak, bundan böyle kendilerini daha yüce birşeye yöneltmek isteyen savaşçılardan oluşuyordu.[34,35,36] Onlar için savaş içsel ile dışsal'ın bütünleşmesini içeren bir yaşam biçimiydi (vita est militia super terram). "Onlar düşmana dualar ederek saldırırlardı. Trompet sesi sabah dualarıydı; zırh ve kuşaklarını nadiren çıkarırlardı; kaleleri manastırlarıydı ve düşmandan elde edilen ganimetler onlara şeref kazandırırdı" şeklindeki deyişler de bunu ifade etmektedir.[37] Bu manevî olay daha önce söz etmiş olduğumuz şövalyeliğin gizemleriyle ilişkili olan, böyle bir çileciliğe dayanıyordu.

Haçlıların uğradığı başarısızlıklar, onlarda, önceleri şaşkınlık

yarattı, sonra da onların tüm maddecilik kalıntılarından kurtularak, bakışlarını dış'tan iç'e; fani olandan manevî (ebedî) olan'a çevirmelerine yol açtı. Bir Haçlı seferinin uğradığı talihsizlik ancak başka bir yaşamda değerlendirilip telafi edilecek olan bir felakete benzetilerek; buradan, galibiyet ve mağlubiyetten daha yüksek olan birşeyin varlığı fikrinin oluşmasına, tüm değerlerin fani amaçlar güdülmeksizin, insani ögeyi kurban ederek ölümsüzleştirici "takdir-i mutlak"ı elde etmek için yapılan ve kendiliğinde sungusallık ve kutsallık içeren "eylem" üzerinde yoğunlaştırılmasına (galibiyet ya da mağlubiyetin değil de sadece eylemde bulunmanın önemli olduğu inancının doğmasına) yol açmıştı.[38]

Böylece, Haçlı Seferlerinde; "Cennet kılıçların gölgesindedir" ya da "Şehitlerin kanı Tanrıya âlimlerin mürekkebinden ve dindarların dualarından daha yakındır" gibi deyişler ve ölümsüzlerin bulunduğu "Kahramanlar Adası", ya da "Kahramanlar Diyarı" Walhalla gibi deyimlerde vurgulanmak istenen maneviyatın varlığını görüyoruz. Yine, savaşçı Mazda düalizmini oluşturan ve Mithra'ya inananların ibadetlerinin savaşmak olduğu anlayışının benzerini görüyoruz (bunların aralarına yeni katılanlar askere alınanlarınkine benzer bir yemin (sacramentum) ederler ve böylece inisiye olarak "Işık Tanrısının kutsal askerlerini" oluştururlardı). Öte yandan Haçlı seferlerinde —eylem çileciliğinin bir karakteristiği olarak beliren— bir evrenselliğin ya da uluslar-üstü'lüğün de gerçekleştirildiğini belirtmek gerekir. Her ülkenin prensleri ve önderleri aynı kutsal çatı altında —tüm özel çıkarları ve politik ayrılıkları bir yana bırakarak— birleşti; bütün kiliseleri kapsayan, Kutsal Roma imparatorluğu idealine uygun bir Avrupa dayanışması oluştudular. Haçlı seferlerinin temel gücü, daha önce belirttiğimiz gibi, uluslararası bir kurumlaşma olup, üyelerini —kayıtsız şartsız sadakat yemini etmiş oldukları ilkeler uğruna çarpışmak için nereye olsa giden— vatansızların oluşturduğu şövalyelikti.

İkinci Urbain, kutsal savaşa katılma çağrısına en uygun muhatap olarak; "silahlarının terörüyle onur ve adaleti sağlamak için, sa-

vaşın olduğu her yere giden" bir topluluk olarak gördüğü şövalyeleri bulmuştu.[39] Zaten, şövalyeler açısından da, kutsal savaş, belirtmiş olduğumuz gibi, bireysellikten uzak olmayı gerektiren, bir içsel ile dışsal'ı birleştirme deneyimi oluşturuyordu. Fakat, savaşçıların ırk, ulusal çıkar, politik ve coğrafi sınır tanımayan; böyle şeylerin üzerinde olan bir planda bir araya gelip birleşmeleri; aynı zamanda, her türlü özel'in aşılmasını ve dolayısıyla Kutsal Roma imparatorluğu idealinin de aşılmasını beraberinde getirecekti.[40] Gerçekte, eğer saf manevî çileciliğe dayalı evrensellik her tür politik bölünmenin üstünde olan "kozmik"den, "sonsuz"dan (ona kıyasla beşeri zaaf —pathos— niteliğinde olan herşeyin geçersiz kaldığı ve manevî planda, doğa'nın tüm büyük güçlerindekinin aynısı olan bir arıklık ve kudrete sahip olan'dan) esinlenen, emsalsiz bir uygarlığın bünyesindeki görünmez bir tradisyonel bütünlüğün koşulu olduğuna göre; buna bir de eylemsel evrensellik eklendiğinde, hem görünür hem görünmez, hem maddî-politik, hem de manevî bir varlığı olan Yüce İmparatorluk idealine ulaşılmış olur. "İçsel"in tümüyle "dışsal"da (muzaffer bir büyük ırk tarafından örgenleştirilerek biraraya getirilmiş uluslardan oluşmuş, bir bütünleşmiş yapı'da) yansıtılmasını sağlayan; doğa-üstü bir güce sahip savaşçılığın dirayeti yiğitçe çileciliği oluşturur.

Modern uygarlık, bu konuda bile bizi çelişkili bir duruma düşürmüştür. Şöyle ki: savaş mefhumuyla ilgili her türlü müteal, hatta dinsel ögenin yitirilmesiyle, giderek savaşçıdaki asalet kırıntıları da yok olmuş ve basit "asker" tipi ortaya çıkmıştır. "Tanrı yolunda" savaşmak bir "Orta Çağ fanatizmi" gibi görülürken, tersine, çağımızda maskeleri düşerek us-dışı, maddeci ve yıkıcı güçlerin âletleri oldukları anlaşılan "yurttaşlık" ve "ulusçuluk" idealleri ve diğer efsaneler uğruna savaşmak çok kutsal birşey olarak kabul edilir olmuştur. Oysa, nerede romantik "vatan, ulus" lafları ediliyorsa orada yayılma, baskı ve tekelci endüstriyel çıkar planlarının bulunduğunun giderek daha çok farkına varılmaktadır. "Kahramanlık" üzerine söylev çekenlerin, özellikle, savaşı bir tür kriz gibi

(sonuçta hemen daima, kişiliğin gerçek anlamda bir yiğitleşmesini değil de; bireyin vahşi insiyaklar, güdüler, insanlıktan uzak davranışlar düzeyine gerileyişini getiren) tümüyle farklı birşey olarak yaşamaya gidenleri uğurlayanlar, yani savaşa gitmeyenler olduğunun da giderek farkına varılmaktadır.[41]

Ulusalcılıklar dönemi iki büyük tradisyonel doruk olan manevî otorite evrenselliği ile evrenselci yiğitliğin yerlerini alan çok "liyakatli" bir naip tanımıştır: emperyalizm. Sadece kendisi istediği ya da gereksinimi olduğu için şiddet kullanarak başkasının malını ele geçirmek ilkel bir toplumda bile kınanan birşey olduğu halde, modern uluslararası ilişkilerde böyle birşey emperyalist ülkünün temelini oluşturan, uğrunda savaş edilebilecek doğal ve yasal birşey olarak görülmektedir. Güçlü bir ulusun yoksul ya da "yapılanmamış, konumsuz" herhangi bir başka ulusun ya da ulusların malları ve topraklarına el koymak hakkı olduğu düşünülür. Bir ulus'un gelişmesi, yayılması, "emperyalist" fetihlere yönelebilmesi için gerekli koşullar hesaplanır. Karakteristik "(sayıca) çokluk güçlülüktür" parolasını izleyen demografik politika (ya da nüfus politikası) uygulanır. Çok daha yaygın ve salt ekonomik finansman ögesine bağlı olması nedeniyle daha aşağı düzeyde olan bir diğer uygulama da aşırı üretimdir. Bir kez aşırı üretim düzeyine ulaşılarak ekonomik ve endüstriyel açıdan yeterli duruma gelindiğinde bir yayılma gerekli olur ve "dolaylı savaş" ya da diplomasi yeterli olmadığında, bizim gözümüzde, barbar istilalarından sonsuz derecede daha alçak düzeyde olan askeri eylemlere başvurulur. Bu tür buhranlar, son zamanlarda, en aldatıcı kisvelere bürünmüş olarak, dünya çapında yaygınlaşmıştır. Bir yandan, büyük "insancıllık", "demokrasi" ve "ulusların özgürlüğü" savları öne sürülürken, öte yandan —dışsal planda— sadece onurlu insanların "kutsal savaş" mefhumu değil, genel olarak, savaş mefhumu da aşılmış ve yiğitlik mefhumu polisiye düzeye düşürülmüştür. Yeni Haçlı seferleri "saldırgana karşı koymaya" dönüşmüştür.[42] İçsel planda ise, tüten aldatmaca dumanları arasındaki tek yönlendirici motif uluslararası

karanlık kapitalist ve kollektivist güçlerin kaba ve edepsiz güç tutkusu olmuştur. Bu arada "bilimsel" gelişme de savaşçı serüvende aşırı bir makinalaşmaya ve "teknikleşme"ye yol açmıştır. Öyle ki, bugün insana karşı insan savaşmamaktadır; atom ve kimyasal silahlar kullanılarak sadece hava saldırılarıyla sonucun alınabildiği savaşlara ilaveten, insanların, mikrop ve böceklere uygulananlar benzeri, kitlesel imhasına yol açabilecek karanlık ve hiç acımasız yeni rasyonel şeytani sistemler oluşturulabilecek kertede sınır-düzey'lere varılmıştır. Kitlesel halde, savaşçılığa tümüyle yabancı uğraşılara yöneltilmiş, milyonlarca ve milyonlarca insan, askeri deyimle, insan faktörünü (insan materyalini) oluşturarak, bu serüvenlerde yaşamlarını yitirmektedirler: Bugün "uygarlığın gelişmesiyle" ulaşılan kutsal ve onurlu düzey budur.

Irmağın öteki yakasındaki değerlerle yargılayanlar (ya da modern düşünce sahipleri), modern savaş alanlarında akan kanda, toprağı besleyen bir tür gübre olmaktan öte, pek bir nitelik göremektedirler.

NOTLAR

[1] Tite-live, Ix, 44, 9x ve x, 38, 2.

[2] Reville, *Relig. du Mexique*, s. 188-9.

[3] *Yglingasaga*, X.

[4] W. Golther, *Germanische Mythologie*, s. 554, 303, 325 ve d., 332.

[5] Golther, *age*, s. 289-290, 294,359. "Ragna-rökkr" terimi *Lokasenna*, 39'da geçmektedir ve "Tanrıların (beşerî bilinç ya da sezgiden) uzaklaşışı, yok oluşu" anlamındadır. Daha yaygın kullanılan deyim ise "ragna-rök" dür (Völuspa, 44) ve bir sürecin sonunu (ya da batışına) yaklaşması (a.g.e., s. 537) anlamındadır. Kuzey'in Wildes Heer mefhumu bir ölçüde İran'ın —ermiş sadıklan Fravashilerin başında Aryen dininin düşmanlanyla savaşan, "ermiş kahramanı" Mithra figürüne tekabül eder (Yaçna, X, 10).

[6] *Gylfaginning*, 38. "Kurt"sözcüğünün simgesel anlamı için bkz. bu kitabın ikinci kısmı, 7. Bölüm.

[7] R.Guénon, *Le symbolisme de la Croix*, s.7l. Guenon, Savaşçı Arjuna ile Tanrı Krişna arasındaki diyalog şeklinde bir metin olan Bhagavad-gita'dan alıntı yaparak şunları yazmaktadır: "Kendiliği, zatiyeti (ya da serbest şuuru) temsil eden Krişna ile "Ben"i (bedene bağlı şuuru) temsil eden Arjuna; yani özgür Atma ile (maddeye) bağımlı Jivatma somut varoluş vasıtaları olarak kabul edilen savaş arabasına (beden) binmişler ve Arjuna savaşmış, Krişna ise arabayı sürmüştür. Aynı anlamda başka simgelere Upanişad metinlerinde de rastlanmaktadır. Örneğin, "Mağaraya giren iki kuş..." gibi. El Hallac da, bu bağlamda, "Biz aynı bedende birleşmiş iki ruhuz" demiştir. Savaşçı Tampliye tarikatinin başlarında tolga, ellerinde mızrak bulunan iki kişi tarafından binilmiş bir savaş atı şeklindeki ünlü mühürü de çok muhtemelen bu bağlamdadır. (L.Cibrario, *Descr. stor. ord. Cavall.*, c.II.s.121).

[8] *Bbagavad-gita*, III, 45.

[9] *Kur'an*, IV, 76.

[10] *Kur'an*, II, 186; II, l87; XLVII, 37; XLVII, 4.

[11] *Kur'an*, XLVII, 38; XLVIII, 40.

[12] *Kur'an* IX, 38; LX, 52

[13] *Kur'an*, II, 212; IX, 88-89; IX, 90.

[14] *Kur'an*, XLVII, 5-6-7. Burada söz konusu olan, Hindu tradisyonundaki jivan-mukti'nin (dünya yaşamında mutlu olmak) karşıtı olan Videha-mukti ile (öte alemde mutlu olmak) eş anlamlıdır.

[15] *Bbagavad-gita*, IV, l-2.

[16] Arjuna'nın bir diğer ismi de "Uykunun (gafletin) efendisi" Gudakesha'dır. Dolayısıyla, burada "Uyanık (ermiş)" bir savaşçı tipi söz konusudur. Gerçekten, Arjuna, dağa çıkıp (Himalayalar) inzivaya çekilendir de. İran tradisyonunda "Uyku (gaflet) bilmez" sıfatı aslında öncelikle ışık tanrısı Ahura-Mazda'ya (bkz. Vendidad, XIX, 20) ve ondan sonra da Mithra'ya (Yaçna, X, l0) verilir.

[17] *Bbagavad-gita*, II, 2.

[18] *age*, II, 37.

[19] *age*, III, 30.

[20] *age*, II, 38. Uzakdoğu tradisyonunda "galibiyet ve mağlubiyete aynı gözle bakmayı içeren" ve her türlü, kan dökmeyi göze alıcı, hırstan münezzeh

bir faziletli cesaret mefhumu vardır. Cesaret yönüne ilişkin olarak da "karşımda bin ya da on bin kişi de olsa, kendime kapanarak (içsel gücüme sığınarak) saf bir kalple üzerlerine yürürüm" deyişi yer alır. (Meng-Tseu, III, 2).

[21] *Manavadharmaçastra*, V, 98: "Savaşta hak yolunda *(ksbatriya)* kılıç darbesiyle ölen o anda hemen şehadet mertebesine kavuşur"; VII, 89: "Savaşta, büyük bir cesaretle, başlarını bile çevirmeden çarpışan Krallar doğrudan cennete giderler".

[22] *Bhagavad-gita*, II, 16, 17, 18, 19, 20.

[23] *Bhagavad-gita*, VII, II, 9, 10.

[24] *A.g.e.*, XI, 19, 20; XI, 24. Burada, gizli öğretiye göre, her varlığın derinliğinde "uyanılmamış" (latent) durumda yatan Kali ya da Çakti "gücü"nü oluşturan Çiva betimlenmektedir. İndra, savaşa hazırlanan savaşçılarca çağrıştırılan kudsiyet (ya da kutsal güç ile) hemen hemen aynı anlamda olan bir figürdür (*Rg-Veda* II, 12): İndra gündüz ve aydınlık gök tanrısıdır ve, bu nedenle, karanlıkların düşmanı olan (*Rg-Veda*, IV, 50) savaş tanrısıdır, yanında bulundurduğu (ya da sahip olduğu), "güçten de güçlü" Çakti onun üstün gücünü oluşturur (VI,18).

[25] *Bhagavad-gita*, XI, 29, 28.

[26] *A.g.e.*, XI, 32, 33, 34.

[27] *Markandeya-purana*, XLII, 7, 8. Kahraman Karna'nın-Mahabharatha'daki "Güneşe" benzetilmesi de bu anlamda düşünülebilir: Savaşta düşen vücudun dan bir ışık fırlar ve göğü aşarak "Güneş"e gider.

[28] Moret, *Royaut. Pbar.*, s.305.

[29] Bu bölgenin, —çoğu kez Walhalla ile karıştırılan, kuzey tradisyonu ile bağlantılı, Eda efsanesindeki İskandinav iyilik tanrılarının (Ases) diyarı Asgard ile aynı anlamda olan— "Ayard"ın, simgesel olarak, "Dünyanın Merkezi"ni oluşturan yerlerden biri olarak görülmesine ilişkin olarak bkz. B.Kugler, *Storia della Crociate*, İtalyanca, Milano, 1887, s.21.

[30] *age*, s.20.

[31] Michaud, *Histoire des Croisades*.

[32] *age*.'den alıntılanma deyimler.

[33] Cibrario, *Descr. st. Ord. cavall.*, s. 122.

[34] Cibrario, *La Chevalerie*, s. 47, 99.

[35] İbrani-hıristiyan inançlarına göre, Kudüs ile —Mekkisedek'in kralı olduğu— Salem arasında gizemli bir ilişki vardır.

[36] Michaud, *Histoire des Croisades*, s. 582.

[37] Di Castro, *Frat. Segr.*, s. 194.

[38] Cumont, *Relig. orient. dans le pagan. rom.* s. XV- XVI.

[39] Michaud, *Hist. des Croisades*, s. 581.

[40] Benzeri bir "eylemde evrensellik" olgusu, Antik Roma Uygarlığında büyük ölçüde gerçekleştirilmiştir. Yunan Site Devlet'leri: Olimpiyat oyunları ve "barbar"a karşı savunma gibi birleştirici eylemlerdir ki politik bölünmelerin üstünde yer alan birşeyin ayrımına varmışlardır. Delf Konseyinde, dinamik bir tradisyonel Helen birliğini oluşturan da budur.

[41] E. M. Remarque'ın "savaş romanları" (özellikle, *Im Westen nichts Neues et Der Weg...*) idealizm ile yurttaşlık retoriği (abartması) ve savaşın bazı Orta Avrupa nesillerini karşı karşıya bıraktığı gerçeklik arasındaki kontrastı belirginleştirmesi bakımından çok ilginçtir. Bu deneyimleri başka toplumlar da geçirmişlerdir. Nitekim, bir İtalyan subayı, Henri Barbusse'den söz etmeksizin; "Uzaktan bakıldığında savaş, estetik meraklıları için bir tür koreografik prestij ifade eden, şövalyece birşey olarak görülebilir. Gelecek nesillerin, bizlerden hiçbir şeyin bir büyüden daha yanıltıcı ve savaşan yıkım, ısıyan, vb. dışında herhangi bir fazilet ve olumluluk atfeden bir destandan daha gülünç ve uydurma olmayacağının öğrenmeleri gerekiyor. Büyülü çekiciliğinden yoksun bir Bellone Alcine'den daha iğrençtir ve onun ellerine düşerek can veren gençler tiksinti ve dehşet içinde titremişlerdir. Ne var ki, savaşmaya mecbur kalmıştık. V. Coda Della Rainsizza al Papiave, Milano, s. 8, diye yazabilmiştir. Ernst Junger'in kişisel bir savaş deneyiminden esinlenmiş ilk yapıtlarında modern teknik yıkıcı savaşın en yıkıcı taraflarının, yurttaşlık ve "idealizm" abartmalarının insancılığın ve karamsarlığın ötesinde olan bir "süper-insan" tipini doğurduğu şeklinde, öncekinin tersi, görüşler işlenmektedir.

[42] Eisenhover, kitaplarından birinde, 1943-1945 arasındaki Amerikan istilasını, *Crusade in Europe* (Avrupa'ya haçlı seferi) diye tanımlayabilmiştir. Bu önderlerden Mc Arthur da işi —kapitalist Amerikan uygarlığı ile kutsal Nippon İmparatorluğu arasındaki savaşta— kendine Graal şövalyesi payesini vermeye kadar götürmüştür.

18

Oyun ve zafer

KLASİK ANTİK ÇAĞ'DAKİ eylem tradisyonunun bir diğer biçimini de, kendilerine kutsal bir karakter atfedilen oyunlar oluşturuyordu. Tite–live'de bu oyunların önemi vurgulanmaktadır—"Ludorum primum initium procurandis religionibus datum". En buhranlı dönemlerde bile, kutsal oyunların (sacra certamina) bırakılması söz konusu olmayıp, sadece kısıtlamalara gidiliyordu. Zira, bu kutsal oyunlara ara verilmesinin tehlikeli sonuçlara, felaketlere yol açabileceğinden korkuluyordu. Urso ile duumvirler ve idari görevliler (ediles) arasında yapılar görüşmelerden sonra kutsal oyunlarda düzenlemeler yapılması kararlaştırıldı. Vitruve, her site'nin, kutsal oyunların yapıldığı, kendi tiyatrosunun olmasını istedi (deorum immortalium diebus festis ludorum spectationibus).[1] "Grande Cirque" ("Büyük Sirk") de denilen oyunları, Roma'da bulunan, asillerden seçilmiş resmi bir din temsilcisi ve diğer bazı oyunları da özel ruhban okulları —örneğin, Salii agonali'ler— düzenliyor; "Büyük Sirk" denilen oyunları Ceres, Liber ve Libera rahipleri yönetiyordu. Kutsal oyunların (Ludiler) hatırına

binaen hıristiyan imparatorlar tapınakları muhafaza etmek zorunda kalmışlardı. Bu tapınaklar, örneğine az rastlanır biçimde, Antik dönemden Roma imparatorluğunun sonuna dek varlıklarını sürdürmüşlerdir.[2] Şölenlerde şeytanların (demons) çağrıldığı —invitatione daemonum– ayinler düzenlenerek onlardaki mistik güç tezahür ettirilirdi.[3] Aziz Augustin bu bağlamda "Ludi scenici... inter res divinas a doctissimis conscribuntur" der.[4]

Dolayısıyla, günümüzde halkın yaptığının benzeri olan bu spor etkinlikleri bir tür manevî karaktere —Res Divinae— sahipti. Helen tradisyonundaki en önemli oyunların ana temasını olimpik, güneşsel ve insancıl güçlerin doğal ve ilkel güçlerle yaptıkları mücadele oluştururdu. Delfi oyunları, uzak-kuzeyli Tanrı Apollon'un Python'a ve (kötülük) Tanrılarına karşı kazandığı zaferleri anımsatmaya yöneliktiler. Nemee'lilerin oyunlarının temasını da Herakles'in Nemee aslanına karşı kazandığı zafer oluşturuyordu. Olimpos oyunları ise, semavi ırkın Titan ırkına karşı kazandığı zaferle ilgiliydiler.[5] Devlere karşı Olimpos'luların saflarına geçen yarı-tanrı Herakles'in mücadeleleri ve ölümsüzlüğe ulaşması, uzak-kuzeyden getirilen zeytin dalı olimpiyat oyunlarını[6] esinlendirmişti.[7] Bu oyunlar tamamen erkeklere mahsustu, kesinlikle kadınlar katılmazdı. Bu oyunlarla ilişkili sayıların da simgesel anlamları vardı. Tertullien'e göre[8] "üç" sayısı Samothrace (Ege denizindeki Semadirek adası) üçlü gizemiyle ilişkiliydi; "beş" sayısı ise, Domitien devrelerdeki spatia'larla ilişkiliydi; Zodiyak'ın "on iki"si, Roma imparatorluğunun kuruluşu sırasında savaş arabalarının kente girdikleri on iki kapıyı simgelerdi; "yedi" sayısı ise cumhuriyet döneminde her sene yapılan oyunlarla, gezegen tanrılarının, Büyük Sirk'teki[9] güneş piramidiyle taçlandırılmış, sunak taşlarının sayısıyla, koşucu atletlerin attıkları tur sayısıyla ve yedi "curricula"nın[10] her birinde bulunan "yumurta", "yunus balığı" ya da "su semenderi" sayısıyla ilişkiliydi. Bachofen'in belirttiğine göre yumurta ile su semenderi (ya da deniz atı) dünyevî güçlerin temel ikilemini simgeliyorlardı: "yumurta" tüm potansiyelleri içeren doğurucu gü-

cü, Poseidon–Neptün'e adanmış olan "deniz atı" ya da "su semenderi" ise, Plütark'ın söz ettiği bir tradisyona göre, akıntıları ile Mısır toprağının simgesi olan İsis'i sulayan Nil nehri misali primordiyal eril–dölleyici gücü simgeliyordu. Bu ikilemin yansımalarını oyunlarda ve binicilikte de görüyoruz. Tarquin —dişi toprak tanrıçalarından— Murcia'ya adanmış olan ve Aventur ile Paladin arasında bulunan vadide Sirk (oyun ve spor tesisi) inşa ettirmişti. Tibor nehrinin kıyısından başlayan oyun sahası kılıçların saplandığı (tarla türü, yumuşak topraklı) bir alanda —Mars'ın Tarlası (le Champ de Mars)— sona eriyordu: Bu son bölge erilliği, baştaki ırmak ve (ırmak kıyısındaki) adanmış toprak ise dişil ve doğurgan ögeyi simgeliyordu.[11] Dolayısıyla, yaradılışın dişil ve özdeksel (materiel) ögesiyle ilgili simgeler (akarsu kıyısındaki adanmış toprak) başlangıçta bulunurken yiğitsel ve eril simgeler son kısımda bulunuyorlardı.

Böylece eylem, oyunlardaki "büyüsel metod ve tekniğe " daha büyük bir etkinlik kazandırmak amacıyla, yüksek anlamlı maddesel simgeler çerçevesi içinde cereyan ederdi; oyunlar daima, kutsal güçlerin rızasını elde etmeye yönelik sungularla başlardı.[12] Atların hamleleri "yedi" yoldan zafere giden, ve güneşin hareketine benzetilen, gezegensel hiyerarşinin döllenme sürecindeki kozmik akışı çağrıştırıyordu.[13] Kazanan atın "Mars"a adanarak kurban edilmesi genel bir âdetti: Romalılar, bu eylemin sonucunda tezahür eden gücün, özellikle, toprağın bereketini arttırdığı inancındaydılar (ad frugum eventum). Bu sungu olayı, Aryen Hint'teki savaşa gidiş ya da zafer gibi olağanüstü durumlarda Tanrının rızasını kazanmak için yapılan büyüsel bir tören olan "açva medha"nın karşılığı olarak da kabul edilebilir. Kozmik Orfe yumurtasının renkleri olan; kış mevsimini simgeleyen beyaz ve güz mevsimini simgeleyen kırmızı renkleri ya da biri ay–toprak güçleri, diğeri ise güneşsel–eril güçler olmak üzere iki temel gücün mücadelesini simgeleyen renkleri taşıyan "iki atlı" Arena'ya —biri Doğu, diğeri Batı kapısından— girerek ölümüne bir savaşa tutuşurlardı.[14] Arena'nın başın-

daki potalar (meta sudans) "canlı" kabul edilirlerdi ve baştaki potanın yanında, çarpışmalardan (ya da kanlı oyunlardan) akacak kanları bekleyen, toprak güçlerine mensup bir şeytan; nefis (demon) olan Tanrı Consus'ün —cehennem güçlerinin yeri olan ve bu çarpışmaların dışında kapalı tutulan— sunak taşı bulunurdu. Daha sonraki bölümlerde de, tersine, göksel aydın güçleri çağrıştıran kutsal fatihlerin heykelleri yükselirdi.[15] Öyle ki, bu bölüm âdeta bir kutsal Konsil'i (Dinsel kurul'u) —Daemonum Concilium— andırırdı. Heykellerden oluşmuş olan bu kurul'un görünmez varlığına uyacak biçimde (hayali seyirciler ya da dinleyiciler için) boş bırakılmış oturma yerleri de bulunurdu.[16,17] Böylece, bir açıdan atletik ve gösterisel bir etkinlik niteliği taşıyan bir eylem, bir başka açıdan da bu oyunlarda onlara katılanların salt bireysel yaşamlarının ötesinde çok daha geniş bir büyüsel çağrışım planındaki gerçekliklere ilişkin bir risk söz konusuydu: Bu, kazananda cehennem güçlerine galip gelmiş olan semavî güçlerin, aynı zamanda toplum için de bir "erdem" ilkesi oluşturacak biçimde, tekrar tezahürü ve tekrar canlanması (ve tabiî kaybedende ise bir tür mağlup cehennem güçleriyle özdeşleşmek) olgusuydu. Örneğin, Apollon oyunları, ilk kez Kartaca savaşları sırasında, (cehennemi güçlerden kaynaklanacak) tehlike kehanetlerine karşı (semavi güçlerin yardımını elde ederek) korunmak amacıyla yapılmıştı. Daha sonra bir veba salgınından korunmak için tekrarlandı, ve ondan sonra da belirli aralarla sürekli yapılır oldu. Oyunlardan önce bir seremoni olarak, kendi onurlarına yapılacak olan oyunları seyredecekmiş ya da katılacakmışcasına (Roma hükümranlığının gizli gücünü oluşturan) Kapitol tanrılarının simgeleri ve özellikle galibiyet, hükümranlık ve zafer'i simgeleyen "kartal başlı asa", "altın taç "ve "yıldırım" figürleri özel arabalarda Kapitol'den Sirk'e kadar getirilirdi. Oyunları yönetmek üzere seçilmiş olan hakem —asil yakınlarınca çevrilmiş, ve bir kölenin altın ve gümüşlerle süslenmiş bir meşe dalından tacı sürekli başının üstünde tuttuğu— bir fatih edasıyla, simgesel kutsal eşyaları oyunlara götüren korteje başkanlık ederdi.

Bunun dışında, eskiye uygun olarak, oyunlarda kullanılan dört atlı savaş arabası Jüpiter'e ithaf edilirdi ve muzaffer hükümranlık simgesiydi: Kapitol tapınağında muhafaza edilen Etrüsklerden kalma antika bir savaş arabası Romalılarca bir başarı simgesi olarak görülürdü.[18]

Tüm bunlardan oyunların tradisyona uygun biçimde yapılmaması durumunun niçin bir kutsallığın çiğnenmesi olarak kabul edildiği anlaşılmaktadır: Gösterilerin bir kaza ya da başka bir nedenle durdurulmasının, ya da kuralların ihlal edilmesinin bir felakete, lanetlenmeye yol açacağına inanılıyor ve oyunlar (müteal) güçlerin himmetini kazanmak için düzgün bir biçimde yapılıyordu.[19]

Bu bağlamda, bir ulusun oyun sırasında düşmanlarının beklenmeyen bir saldırısına uğraması sonucu, silahlara sarılmak üzere oyunlara ara verildiğinde, düşmanların —Kurtarıcı Apollon'a atfedilen— doğaüstü bir gücün etkisiyle apar topar kaçar vaziyette olduklarını gördükleri ve bunun üzerine oyunlara devam ettiklerine ilişkin bir efsane de vardır.[20] Oyunların çoğunlukla, muzaffer (ya da müteal) bir gücün etkinliği sonucu olarak kabul edilen "zafer"ler onuruna düzenlenmesindeki amaç bu gücü uygun enerjilerle besleyerek tekrar canlandırmaktı. Dolayısıyla, bu oyunlarda galip gelenlerin kutsal bir nitelik kazandıkları, hatta kimi kez bir kutsal zatiyetin geçici olarak bedenlenmeleri haline geldikleri şeklindeki inanç da buradan kaynaklanmaktadır. Olimpiyat oyunlarında galip gelenlerde, zaferin kazanılma anında, Zeus'un tecelli ettiğine inanılır ve o gladyatöre yönelik alkışlar sırasında atılan çığlıklarda, antik hıristiyan törenlerine bile girmiş olan övgü ifadeleri yer alırdı.[21]

Olayın toplum için sadece büyü ve törensellik açısından değil, manevîyat açısından da ne ifade ettiğini incelemek gerekiyor. Bu konuda, kutsal savaşa ilişkin olarak söyleneni az çok yinelemek gerekiyor: Yarışma ve zafer'in yiğitsel esrikliği inisiye'nin ölüme ulaşarak onu aşmasını sağlayan, daha yüksek ve daha saf, gönül atılı-

mının bir taklidini oluşturuyordu. Nitekim, bu oyunlara ve bu oyunlarda galip gelenlere ilişkin figürlerin klasik gömüt sanatlarında çok sık yer almalarının nedeni de buradan kaynaklanmaktadır: Tüm bunlarda analojik olarak ölümün "melior spes"i vurgulanıyordu —tüm bunlar Hades'i (bir tür cehennemi) aşarak ebedi yaşama ulaşmayı sağlayan bir edim türünün belirgin ifadesiydiler. Lahitlerden, ölü küllerinin bulunduğu kapların üzerindeki klasik kabartma figürlerde hep mutlu ölümü vurgulayan desenler bulunurdu: Zaferler inisiyeleri başlarına "semper virens" taçları giydirilerek mutluluğa ulaştırılacakları öte-âlem'e uçuran kanatlardı.[22] Eski Yunan'daki kutsal kahramanlığa ilişkin Pindare inanışlarında, Enagog'lar ve Pranakis'ler ruhları ölümsüzlüğe ulaştıran mistik kudsiyetler olarak kabul edilirlerdi. Orfe inanışında ise, tersine, her zafer ruhun (öte âlem'e değil de bedene yönelik bir yücelmeyle) beden üzerindeki bir zaferi olarak kabul edilir ve aman vermeyen bir dramatik mücadeleyi kazanarak inisiye olanlar birer "kahraman" olarak nitelendirilirdi: Bu nedenle, Herakles, These, Diobcure'ler, Aşil, vd. birer Orfe inisiyesi olarak kabul edilirlerdi ve bu inisiyelere genelde gizemli er kişiler anlamında "hierophante", "militia" denirdi. Eski Yunan'da, ışık, zafer ve inisiyasyonu simgeleyen pek çok anıt vardı. Doğan güneşi ya da tan kızıllığını temsil eden Helios bir Nike'ydi (zafer simgesiydi) ve bir muzaffer savaş arabası vardı; ve yine, Telete, Mystis ve diğer müteal zatiyetler de birer Nike'ydiler.[23] Simgesellik ve batınilikten büyüselliğe geçildiğinde, bu açıdan, Eski Yunanlardaki, ölen kahramanlar için yapılan, yarışmalar ve savaş dansları, bu kahramanların ölüm sonrasındaki krizlerine yardımcı olabilecek bir mistik gücü uyarmaya yönelikti. Ve genellikle bu yarışmalar düzenli olarak yinelenen birer gösteri haline dönüşürlerdi.[24]

Tüm bu örnekler, (bu kez) temaşa değil de —fikrin eylem, eylemin de fikir olduğu, yani hep eylemin var olduğu— eylem kutbu ile ilişkisellikleri açısından, tradisyonel uygarlığın karakteristiklerini oluştururlar. Eski Yunan'a ilişkin olarak, olimpiyat oyunlarının

siteler arasında —"kutsal savaş"ın uluslararası Haçlı seferlerinde, ya da I. Halife dönemindeki İslâmiyette gerçekleştirdiğine benzer— bir birleştirici, kaynaştırıcı işlev gördüğünü belirtmiştik.

Bu tradisyonların daha derinliklerine inebilmeyi olası kılabilecek gibi görünen pek çok öge vardır. Antik Çağ'daki, ruh, eş (double) ya da nefis (şeytan, demon), Furie ve Erinnye ya da ölüm ve zafer tanrıçaları mefhumları, genellikle, tek bir mefhumu; aynı zamanda hem savaş tanrıçası, hem de beşer ruhunun müteal bir ögesi olan bir kudsiyeti ifade ederlerdi.[25]

Örneğin Kuzey'in Fylgja'sı ve eski İran'ın Fravashi'si de bu savı kanıtlayıcı nitelik taşımaktadırlar. Zira, sözcük anlamı "dişi eş" olan Fylgja, herkeste bulunan ve ancak ölüm ya da ölümcül tehlike benzeri, istisnai durumlarda görünür hale gelen manevî güçtür. Ruh, bireysel zihin ya da sınıf zihniyeti (Kynfylgja) anlamına gelen ve aynı zamanda doğa-üstü bir güç olan (Fylgjukema) "hugir" ile karıştırılır. Fylgja, genelde, kişiyi zafer ve kahramanca ölüm'e götüren "kader" bağlamında, Walkyrie'nin karşılığıdır.[26] Eski İran tradisyonundaki Fravashi'ler de, hemen hemen aynı bağlamda olan, zafer ve mutluluğa ulaştıran,[27] müthiş savaş Tanrıçalarıdır. Bunlar, hindu kavramı "pitr" ve Latin kavramı "manes" gibi, bir tür "her varlığı ayakta tutup yaşatan, soydan gelme mistik içsel gücün, "ölümün kutsal ruhu"nun ifadesidirler.[28]

Yaşamlar yaşamından (vie de la vie); yani yaşamın —bedenin ve fani bilincin ardındaki— bu derin gücünden daha önce söz etmiştik. Burada, sadece, eş (double) ya da nefis'in (demon) içinde tezahür ettiği özel kişisel formların her birini aştığını (ya da bunlardan daha müteal olduğunu); bu nedenle de normal bireysel bilinç halinden (salt) eş (double) ya da nefis haline geçişin (bedenleri ya da bireysel bilinçleri) tahrip edici bir krizi de, yani ölümü de beraberinde getirdiğini belirteceğiz. Eş'in (double), özel durumlarda, tüm yıkıcı mütealliğiyle Benlik'te tezahür edebilmesi onu örneğin Walkyrie gibi, bir ölüm anında ya da ölüme çok yaklaşıldığında ortaya çıkan ölüm manevîyatıyla özdeşleştirmektedir. Dinsel ve mis-

tik çilecilikte söz konusu krizi oluşturup aşmak için kullanılan vasıtalar nefsin kırılması, Benliğin yadsınması ve Tanrı aşkıdır. Oysa, eylemci çilecilikte buna ulaşmanın yolu salt "eylem" ögesinin uyarılması; coşkunun tümüyle eylem'e yöneltilmesidir. Bu yolun daha olağan tarzlarında "dans" da ruhsal coşkuyu ve kutsal güçleri uyarmaya yönelik bir kutsal yöntem olarak kullanılır. Bu şamanların, Baküs'ün temasıdır. Romalılarda da kutsal danslar vardı (Lepurgue'ler, Arvale'lar). Arvale'ların ezgisindeki "Yardım et bize Mars, dans, dans" sözleri dans ile savaş arasındaki ilişkiyi göstermektedir.[29] Kişiler ritmin etkisiyle kendilerinden geçip başka bir âleme giriyorlardı ve (Lares–Lares Ludentes ya da Curetes,[30] Furies, Erynnies, Sagreus gibi) "ellerinden hiçbir şeyin kurtulmadığı büyük avcılar" olan vahşi zatiyetler bu âleme ilişkin dramatizasyonları oluşturuyorlardı. Bunlar nefsin (şeytanın) çeşitli müteallikler biçimindeki tezahürleriydiler. Daha üst bir (eylemsel) düzeyde ise, kutsal oyunlar ve (kanlı) müsabakalar (munera) ve bunların da ötesinde "savaş"ın kendisi yer alıyordu. Bu oyunlar ve özellikle savaştaki tehlike, gerilim ve —kazanma arzusunun doğurduğu— yiğitçe coşku "ludere"[31] sözcüğünün kökenindeki "çözmek" anlamına uygun olarak bireysel bağlardan kurtulmaya ve derin güçleri canlandırmaya yönelikti. Şiddetle saldıran, sonsuz güçlü, müthiş Fravashi'ler, savaşta düşmanı "büyüsel bir dehşet ve panik —herfjöturr—" içinde bırakan fırtına bakireler, Walkyrie'ler, Furie'ler ve Erynnie'ler eş ve Ölüm Tanrıçası ile özdeştiler.

Bunlar, sonuçta, Romalılarca "Roma'yı kurup imparatorluğu oluşturmuş olan yarı–tanrı'lar" olarak kabul edilen zafer ya da nike figürlerine (lar victor ya da lar martie et pacis triumphalis) dönüşmüşlerdir.[32] Bu dönüşüm söz konusu deneyimlerin mutlu bir sonucuydu. Nasıl ki eş dışsal bilince kıyasla âtıl halde bulunan derin gücü ifade ediyorsa; ölüm Tanrıçası bu gücün fani Benlik için bir kriz oluşturan tezahürünün yarattığı duygulanımı dramatize ediyorsa; Furie ve Erynnie'ler ya da Lares Ludentes bu gücün özel bir tezahür ve içe doluş türünü yansıtıyorlarsa; Zafer Tanrıçası ve

—eril zafer ögesi— Lar Victor da "İki'den Bir'i oluşturup", eylemin çılgınlık ve kargaşa evrelerindeki coşku ve çözülme tehlikesinden kurtulunarak, bu güce egemen olmayı simgeliyorlardı.

Zihinselliğin —temaşacı çileciliktekinden farklı olarak— eylemin ve gerçek olayların içinde gelişmesiyle, fizik olan ile metafizik olan; görünür olan ile görünmez olan arasında bir paralellik oluşabilir ve bu şekilde gelişen bir zihinsellik, ödülleri gerçek zafer olan bu savaş ve yarışmaların gizemli bir karşılığı biçiminde tezahür edebilir. Bu durumda, maddî plandaki bir zafer, ona tekabül eden ve içsel olanı dış'a bağlayan enerjiler vasıtasıyla, onu tümüyle belirleyen manevî edimin gözle görülür bir tezahürü halini alır: Bu, aynı anda oluşan, bir inisiyasyon ve bir mistik yortunun (epiphanie) gerçek belirtisidir. Savaşçılar ölüme, maddî planda korkusuzca meydan okuduklarında, bunlar, aynı anda, aşağı güçlerin tehlikeli birer tezahürü olarak, içsel planda onların zihinlerine sökün ederler. Savaşçılar, ancak (bu içsel planda da) onlara egemen olabildiklerinde zaferi kazanırlar.[33] Bu nedenle, klasik tradisyonlarda, her zaferde bir kutsal ögenin payı olduğu kabul edilirdi: İmparatorlarda, kahramanlarda —kutsal oyunların galiplerinde görüldüğü gibi— onları beşer-üstü bir hale getiren bir mistik gücün tezahürü sözkonusuydu. Romalılardaki, galipleri kalkanların üzerinde taşımak âdeti, bu bağlamda gizemli bir nitelik taşırdı. Kalkan Ennius tarafından gökkubbe ile özdeşleştirilirdi —altisonum coeli clupeum— ve Jüpiter tapınağınca kutsal kabul edilirdi. Üçüncü yüzyılda, Romalılar galiplere "imparator" sıfatını verirlerdi ve "zafer" seremonisi askeri bir gösterinin ötesinde, yüce Kapitol Tanrısı onuruna düzenlenmiş kutsal bir tören niteliğindeydi. Galip gelenin kişiliğinde Jüpiter'in tezahür ettiğine (ya da esas onurun Jüpiter'e ait olduğuna) inanılırdı. Zafer kazananın kullanmış olduğu savaş arabası, Jüpiter'in dört atlı savaş arabasının simgesi olarak kabul edilirdi.[34] Bu "zafer" mefhumu, simgesel olarak, savaşta ölen kahramanların ruhlarının Walkyrie'ler, vb. zatiyetlerce (ya da meleklerce) "göklere" çıkarıldığının kabul edildiği "kutsal savaş" mefhu-

muyla aynı bağlamdadır: Burada, zafer, inisiyasyondaki gibi bir ölümsüzlüğe ulaşma, mütealleşme anlamındadır. İslâm inancındaki, "kutsal savaş"ta —cihad— ölenlerin hiçbir zaman gerçekten ölmüş[35] kabul edilmemeleri de bu bağlamdadır.

Son olarak bir noktaya daha değinelim. Romalılarda, zafer kazananlar özgür (ya da müteal) bir kutsal zatiyet —numen— elde etmiş kabul edilirler ve bunların gizemleriyle ilişkili özel birer kült oluşturulurdu. Bu kudsiyetleri anmak, yeniden canlandırmak için bayramlar, kutsal oyunlar, törenler düzenlenir, adaklar sunulurdu. Sezar'ın zaferlerine (Victoria Caesaris) ilişkin olanlar bunların en bilinen örneğidir.[36] Her zaferin inisiye edici ya da "kutsal" bir olgu olarak kabul edilmesi böylece fani kişilik ve kaderi aşarak —daha önce uzun uzadıya söz ettiğimiz yüce atalar gibi— özel (kutlu) manevî düzeylere ulaşmak anlamına geliyordu. Dolayısıyla, kutsal atalarla ilişkili kültlerde olduğu gibi, bunlarda da törenler, sempati ve çağrışım yasaları uyarınca, bu manevî etkileşimleri kanıtlayıcı ve geliştirici nitelik taşıyorlardı. Zaferlere ilişkin —numina— yıldönümü kutlamalarında özellikle oyun ve yarışmalar düzenleniyordu. Yasa ile belirlenmiş olan bu kutsal atalarla ilgili kültün gereklerinin, düzenli olarak yerine getirilmesiyle, ırksal güçlere —"talih"in onlardan yana olmasını ve özgün zafer (ya da kazanma güdüsü) enerjisinin tezahürü ve güçlendirilmesiyle, yeni zaferler elde edilmesini sağlamak üzere— gizemli bir biçimde destek olmaya hazır bir "oluşum" meydana getiriliyordu. Nitekim, Roma'da, Sezar'ın ölüm yıldönümü kutlamaları, zaferlerininkiyle (Victoria Caesaris) birleştirilerek muntazaman tekrarlanan oyunlar haline getirilmiş ve böylece o ve zaferleri sürekli olarak anılır ve canlı tutulur olmuştur.[37] Daha genel olarak bakıldığında, kökünün tarih-öncesi'ne dek uzandığı kabul edilen zafer kültünün Roma'nın yücelik ve sadakatinin —fides— gizemli ruhuyla ilişkiselliği görülebilir.[38] August zamanında, Roma senatosundaki kürsünün üzerine Zafer Tanrıçasını simgeleyen bir heykel konulmuştu; her senatörün, senatoya geldiğinde bu heykelin yanına gidip bir tütsü yakması âdet

olmuştu. Bu heykel, senatodaki görüşmelere âdeta görünmez bir biçimde başkanlık eden bir gücü temsil eder gibiydi; yeni bir prensin tahta çıkışında ona sadakat yemini edilirken, ya da her yılın Şubat ayının üçüncü günü imparatorun sağlığı ve imparatorluğun selameti için resmi görüşme ve öneriler yapılırken, eller bu heykele doğru uzatılırdı. Bu, Hıristiyanlığa en uzun süre dayanan, en köklü Roma kültüydü.[39]

Romalılarda hiçbir inanç kutsal güçlerin Roma'yı yücelttiği ve ebedileştirdiği (aeternitas);[40] ve bir savaşın (maddî planda) kazanılabilmesi için önce mistik düzeyde kazanılmasının gerektiği inancı kadar uzun ömürlü olmamıştır. Trasimene savaşından sonra Fabius askerlere "Sizin esas hatanız yeterince ustalık ya da cesaret gösterememek değil; hayır duası almamış olmanız ve kehanetlere uymamanızdır" demiştir.[41] Bir sitenin koruyucu Tanrısı siteyi terk etmedikçe, o site'nin zaptedilemeyeceğine inanılırdı.[42] Hayır duası alınmadan hiçbir savaşa başlanılmazdı ve savaş ayinleriyle ilgilenen özel bir ruhban okulu —les fetiales— vardı. Tanrılar razı olmadıkça savaşmamak Romalıların temel bir kuralıydı.[43] Themistocle bu konuda şöyle demişti: "Savaş bizim değil, Tanrılarla kahramanların inisiyatifindedir".[44] Yani gerçek etkinlik kutsal olandaydı. Doğaüstü, mistik güçlerden beşeri eylemleri desteklemeleri ve zafere ulaştırmaları istenirdi.[45]

Tradisyonel değerler olarak eylem ve kahramanlıktan yeterince söz ettikten sonra, şimdi de günümüzün (nadir istisnalar dışında) bu konuya ilişkin anlayışındaki farklılığı belirtmemiz gerekiyor. Bu farklılık, sonunculara müteallik boyutunun bulunmamasındandır; dolayısıyla, saf güdü ve kör atılımdan uzak olduğunda bile, hiçbir "yücelme"ye ulaştırmayıp, sadece "fizik Benliği" karanlık ve trajik bir görkem içinde güçlendiren yöneliş tarzındadır. Çileci değerlerde de —çilecilik kuramından etik (ahlâk) kuramına geçişin oluşturduğu; özellikle Kant'cı ve Stoacı etik örneği moral doktrinlerde belirginleşen— çileci'nin tüm aydınlatıcı ögelerden yoksunluğu biçiminde benzer bir yitirilme var. Her moral —geliştirilmiş

biçimlerinden biri, yani "özerk moral" denilen söz konusu olduğunda— dindışılaşmış bir çilecilikten başka birşey değildir. Oysa, o artık bir kalıntıdan ibarettir ve her tür gerçek temelden yoksundur. Nietzsche'ye varıncaya dek, modern "özgür zihinler"in eleştirileriyle, yanlışlıkla tradisyonel olarak nitelenen moral değer ve buyruklarla (yanlışlıkla diyoruz, zira tradisyonel uygarlıkta moral diye bir özerk alan yoktu) oynanmıştır. Dolayısıyla, daha aşağı bir düzeye inilmesi; kategorik olarak, buyurucu "özerk" moralden faydacılık temeline dayalı, "sosyal", göreli (relatif) ve sıradan bir morale geçilmesi kaçınılmaz olmuştur. Genelde —çilecilikte de olduğu gibi— yiğitliğin ve eylemciliğin kişiliği gerçek eksenine oturtmadıkları sürece tradisyonel âlemde övülenle hiçbir ortak noktaları kalmaz; insandan başlayıp insanda biter ve bu nedenle de duyum, coşku ve güdüsel taşkınlık alanının dışında hiçbir anlam ve değeri yoktur. Modern eylem kültünün durumu, hemen hemen istisnasız olarak, böyledir. Herşeyin tümüyle bir "refleks" kültürüne indirgenmemiş olması; ilkel tepkilerin tümüyle modern eylem biçimlerindeki —en başta savaşlarda görülen— aşırı mekanikleşmenin, doğrudan bedensellik düzeyinde (sportif düzeyde) egemenliği altına sokulmamış olması, maddeciliğin son (ya da sınırsal) kertesindeki deneyimlerin, gerçekleştirildikleri her yerde, insanların mahremleriyle zina edercesine (nefislerini) beslemeye yönelikliğini önleyememektedir. Dahası; ortam, genel olarak, (kişiliği gerçek merkezine oturtmayan) yiğitlikten, eylem ve spordan kaynaklanan (sapıkça) coşku ve taşkınlıklardan beslenen, kişilik-altı kollektif güçlerin tezahürüne uygun bir nitelik taşımaktadır.

Bireyci, "iradeci" ve "insan-üstü"cü yiğitlik efsanesi, bu modern çağda (modern düşünceye göre) çok tehlikeli bir sapmadır. Bu nedenle, birey, "birey-üstü"ye, "insan-üstü"ye yönelik gelişme yollarından uzak durarak, şeytani (ya da salt maddeci) bir kurgulamayla küçük fizik iradesini mutlak dayanak noktası olarak özümser ve Benliğinin azgın düşleriyle dış âleme saldırır. Bu bulaşıcı çılgınlık karşısında, insanların zavallılıklarının ve oyunlarının farkına

varan birinin Konfuçyüs'ün —her aklı başında kişinin yaşamını insana yakışan bir biçimde sürdürmekle yükümlü olduğu biçimindeki— öğütlerini anımsadığında acı bir istihzaya kapılmaması olanaksızdır.[46] Gerçek şudur ki, modern insan, eylemin bu alçaltıcı ya da dünyasal biçimlerine bir tür uyarıcı olarak gereksinim duymaktadır: İçsel boşluk duygusundan kurtulmak, var olduğunu hissetmek, azgın duyumsallıkta yaşamın gerçek anlamı yerine geçebilecek birşey bulmak için buna gereksinim duymaktadır. "Karanlık Çağ"ın Batıya özgü karakteristiklerinden biri de; bu, tüm sınırları aşmış olan, ateşten ateşe sürükleyici, sürekli yeni esriklik ve kendinden geçmeler oluşturan, Titanik (Titan uygarlığındakine benzer) çalkalanmadır.

Daha uzağa gitmeden, tradisyonel zihniyetin, hukuksal alanla ilişkili ve, kısmen de, belirtmiş olduğumuz görüşlerle bağlantılı bir yönüne değineceğiz. Söz konusu olan "Tanrının hükümleri" ve buyruklardır.

Belirli bir eylemin oluşturduğu deneyimde —experimentatum crucis— çoğu kez, gerçeğin, "hak–hukuk"un ve masumiyetin bir belirtisi, kanıtı aranır. Tradisyonel anlayışta hak–hukuk'a bir kutsal kökenlilik atfedilir; haksızlık da, uygunsuz bir eylemin sonucu olarak, kutsal yasaya bir aykırılık biçiminde değerlendirilir. Cermenlerde savaş ya da silahlı çarpışmaların sonuçları kutsal takdiri gösteren bir tür (sui generis) sınav olarak kabul edilirdi. Düellonun kökeninde de benzer bir inanış bulunur. Bu anlayış tarzının (de coele est fortitudo–Annales Fuldenses) devletler ve uluslar düzeyinde dahi etkin olduğu görülmüştür. 841'deki Fontenoy savaşı, her biri Şarlmayn'dan boşalan tahta kendisinin geçmesi gerektiğini öne süren iki kardeşten hangisinin (Tanrı açısından) haklı olduğunu gösterecek bir sınav olarak kabul edilmişti. Bir savaşa bu anlayışla girildiğinde, belirli bazı kurallara uymak da gerekiyordu: Örneğin, kazanan'ın ganimet toplaması, ve başarısını herhangi bir biçimde bir sömürü vasıtası yapması yasaktı. Ayrıca çarpışmış olan her taraf da ölü ve yaralılara gerekli normal muameleleri yapmak

zorundaydı. Franko–Karolenj döneminin sonuna dek geçerliliğini sürdürmüş olan bir genel anlayışa göre, zafer ya da mağlubiyet, yukarıda belirttiğimiz gibi bilinçli biçimde olmasa da, yukarının haklı ile haksızı, doğru ile yanlışı ayırd ettirici bir işareti olarak kabul edilmişlerdir.[47] Roland ve Ferragus'un efsanevi savaşları ve benzer başka (şövalye edebiyatına ilişkin) temalarda: Orta Çağ'da gerçeği kanıtlamada en geçerli ölçütü fiziksel zorlamalara dayanabilmenin oluşturduğu görülmektedir.

Bu edimsel sınama, başka durumlarda, olağan dışıolaylar biçiminde de gerçekleştirilebiliyordu. Örneğin, Tiber nehrinden bir elek (bildiğimiz dibi tümüyle delik bir kap) ile su getirmek gibi! Suçsuzluğu kanıtlamak için zehir benzeri şeyler yutmaya zorlamak (ki suçsuzluk durumunda bu maddelerin etki etmeyeceğine inanılırdı) sadece vahşilere özgü uygulamalar değildi. Orta Çağ Avrupası'nda benzer uygulamalar (kızgın demir ya da kaynar suyla el vb. organları temas ettirmek gibi) sadece suçsuzluk ölçütü değil, aynı zamanda, keşişlerin, hatta piskoposların sadakat ölçütüydü de.[48] Bir engizisyon uygulaması olarak işkence, çoğu kez, "Tanrısal yargılama" temasıyla ilişkilendiriliyordu: Gerçeğin hemen hemen büyülü bir gücü olduğu, dolayısıyla hiçbir işkencenin bir masumun ya da gerçek savunucusunun içindeki büyülü gücü mağlup edemeyeceğine inanılıyordu.

Tüm bunların, tradisyonel görüşte "zafer" mefhumuna atfedilen mistik nitelikle ilişkili oldukları açıktır. İçine silah girenleri de dahil tüm bu uygulamalarda "Tanrının şahit olarak çağrıldığı" ve en doğru kararı Onun vereceği düşünülürdü. Bu tür salt Tanrıcı anlayışlar gerçeği, hak ve adaleti son tahlilde metafizik bir düzenin, insanın dürüstlük ve doğruluğunda nesnel gerçeklik haline gelebilen tezahürleri olarak gören daha saf tradisyonel düşünce ile aynı bağlamdadır. İçkin ve dolayısıyla doğal yasaların ötesinde bir gerçeklik olan ve kişinin ona —kişilik–üstü bir biçimde kayıtsız şartsız olarak saf bir imanla yönelip, (yiğitçe çarpışmaların, ya da tehlike durumlarının daha önce betimlenen aşırı gerilim hallerindeki gibi)

beşeri kapalı devreyi daha geniş devrelere açarak mucizelerin oluşmasına yol açan, belirli psişik hallere girerek —her kapılarını açışında, bu alemde de tezahür edebilen bu öte–âlem mefhumu, söz ettiğimiz tradisyon ve âdetlerin açıklanımlarını ve doğru anlamlarının belirlenimini olası kılmaktadır: Bunlara göre (bu tradisyon ve âdetlere göre) gerçek ve doğru, güç ve hak, zafer ve adalet, bir kez daha belirtelim, gerçek ağırlık merkezi doğa—ötesi'nde bulunan bir ve aynı şeyin tezahürleriydiler.

Bu görüşler, doğal "gelişim" sonucu sistematik bir biçimde (ve kaçınılmaz olarak) oluşan yüksek bir düzenle nesnel bağlantı yokluğu (ya da kopması) nedeniyle, bu gelişimin olduğu her yerde boş inançlar (bâtıl itikatlar) olarak nitelenirler. İnsani gücün, müteallikle hiçbir ilişkisi olmayan, birtakım mekanik edimler sağlayan bir tür hayvansal bir güç olarak kavranılması nedeniyle, güç sınamaları artık gerçek anlam ve "değer"ini yitirmişlerdir. Doğruluk ve adalet kavramının değişmesi, adaletin sosyal soyutlamalar üzerine kurulması, Aryen Hintlilere "Dünya doğruluk üzerine kurulmuştur" dedirtebilen anlayışın yitirilmesi; gerçek–üstü âlemin tüm nesnel —hatta fiziksel— "değerlerinin" sıradanlığın içinde (ya da etkisinde) bozulmaları, doğal olarak (tüm bunların nasıl meydana gelebildikleri ya da) bu doğruluk, hak ve adaletin nasıl olup da değişmez olduğunu iddia etmesine karşın değişen bilimsel determinizmi hiç etkileyemedikleri sorusunu akla getiriyor.[49] Hükümran halk ve dindışılaştırılmış Devletçe sınırsız ölçüde güçlendirilmiş olan yasacıların tumturaklı söylevleri, "herkes için eşit geçerlilikte" yasalar —doğru ile yanlışın, masum ile suçlunun ayırtedilmesinde gerekli yargıyı tüm bunlar vermeliydi. İnanç ve demirle silahlanmış, yılmaz, kişilik–üstü ve muhteşem bir özgüven ile haksızlığa karşı dikilen tradisyonel insanın, a priori olarak rızasını kazanmış olduğu —duyumsallık ve doğa yasalarının ötesinde olan— yıkılmaz manevî güç; işte, tersine, "boş inanç" denilen de buydu.

Tradisyonel değerlerin çözülmesiyle ortaya onların tersi olan değerler çıkmıştır. "Güçlü olan haklıdır" düsturu, modern âlem-

deki zafer ve hak–hukukla ilgili "gerçekçiliği" ifade eder. Burada söz konusu olan, en maddeci anlamda, bir güç'tür: Zira, teknik ve endüstriyel ögeler mutlak belirleyici durumuna gelmişlerdir —"değerler" ya da hukuktan söz etmek salt bir belagat olmuştur. Büyük laflar ve söylevlerle yapılan aldatmacalar güç hırsına hizmet etmektedir. Bunlar, modern çağın daha sonra yeri geldiğinde tekrar değineceğimiz bunalımının çeşitli belirtileridirler.

NOTLAR

[1] A. Piganiol, *Recbercbes sur les jeux Romains*, Strasbourg, 1923,s. 124–137.

[2] G. Boissier, *La fin du paganisme*, Paris, 1891, c. I, s. 95–96; c. II, s. 197 ve d.

[3] Dione Cass. LI, 1.

[4] Saint Augustin,*Civ. Dei*, IV, 26.

[5] Pausanias, V, 7, 4; L. Preller, *Griecbiscbe Mytbologie*, Berlin, 1872, c.I, s, 49.

[6] Pindare, Ol., III, ve d.; X, 42 ve d.; Diodore, IV, 14.

[7] Pindare, Ol., III, 13 ve d.; Pline, *Hist. Nat.*, XVI, 240.

[8] Tertullien, *De Spect.*, VIII.

[9] Lidio, *De Mensibus*, I, 4; 1, 12.

[10] L. Friedlaender, *Die Spiele. Marquardt, a.g.e.*'ye ek (c.II, s. 248, 283, 286–9; J. J. Bachofen, *Urreligion und antike Symbole*. Leipzig, 1926, c.I, s. 343, 329–347. Roma sirklerinin yapılışındaki ayrıntısal farklılıkların taşıdıkları yadsınamaz simgesel nitelikler, antik inşa sanatının "kutsal" bilgilere sahip olduğunun kanıtıdır.

[11] Bachofen, *A.g.e.* c. 1, s. 340–342.

[12] Piganiol, *A.g.e.*, s. 149 vd.

[13] Piganiol, *A.g.e.*, s. 143. Önceleri Güneş Tanrısının tapınağı stadın ortasındaydı ve güneşsel savaş arabasının sürücüsü olarak kabul edilen bu Tanrı onuruna yarışlar düzenlenirdi. Olympie stadında, Zodyak du-

rumundaki Güneş ile ilişkili olarak on iki sıra (ya da bölüm) vardı (Pindare, Ol., II, 50) ve Cassiodore (*Var. Ep.*, III, 51) "Roma sirki"nin mevsimlerin (ya da yaşamın) akışını temsil ettiğini belirtmektedir.

[14] Piganiol, *A.g.e.*, s. 141, 136; Bachofen, *Urreligion*, c.I, s. 474. Bu Roma oyunlarının diğer Aryen kuşaklarındaki benzer tradisyonlarla ilişkili olduğu belirtilmektedir. Antik Hint'te, kış dönümünde düzenlenen Mahavrata şölenlerinde beyaz ve kutsal *(arya)* ırkın bir temsilcisi ile siyah (ya da karanlık) ırkın bir temsilcisi, güneşi simgeleyen bir nesneyi elde etmek için, çarpışıyorlardı (von Schroder, *Arische Religion*, c. 11, s. 137; Weben, *Indisch. Stud.*, c.X, s.5). Biri siyah ata, diğeri beyaz ata binmiş iki şövalyenin, simgesel bir ağacın etrafında yaptıkları, geleneksel mücadeleler eski bir kuzey saga'sının temasını oluşturur. (Bkz. Grimm, *Deutsche Myth.*, c. 11, s. 802)

[15] Bachofen, *Urreligion*, c.1, s. 343 ve d.; Piganiol, *a.g.e.*, s. 1–14.

[16] Tertullion, *De Spect.*, VIII.

[17] Piganiol, *a.g.e. s.* 139.

[18] Preller, *Röm. Myth.*, s. 128–9, 197 ve d.

[19] Friedlaender, *a.g.e.*, s. 251.

[20] Macrobe, 1, 17, 25. "(Olimpiyat oyunları galiplerinin) kazandıkları zafer mutluluğunu, onlarla birlikte tüm kent de paylaşır" deyişi Eflatun'a aittir. (Rep., 465 d).

[21] Tertullien, *De Spect.*, XXV.

[22] Piganiol, *A.g.e.*, s.118–119; Rohde, *Psyche*, c.I, s. 218.

[23] Bachofen, *Urreligion*, c.1, s. 171–2, 263, 474, 509; *Versuch über die Grabersymbolik der Alten*, Basel, 1925.

[24] Rohde, *Psyche*, c. 1, s. 18–20, 153.

[25] Piganiol, *a.g.e.*, s. 118–117.

[26] Golther, *Germ. Myth.*, s. 98–99, 109–111.

[27] *Yasht*, XIII, 23–24, 66–67.

[28] Darmesteter, *Avesta*, in *Sacred Books of the East*, Yasht, s.179.

[29] Bir diğer, Salen'lere ait olan, ruhban kolejinin ismi salire ya da saltare olarak geçmektedir. Celaleddin Rumi'nin deyişi: "Dansta (sema'da) Tanrıya ulaştırıcı, kendinden geçirici (fena fillah) bir güç vardır. Semazenler bunu bilir" de bu bağlamdadır.

[30] Saglio, Dict. Ant. c. VI, s. 947. Eski Yunanlıların Baküs şölenlerindeki —arkestres aspidephoroi— silahlı dansçılar (Les Curetes), irşad edici ve

yeni yaşamsal güçler kazandırıcı (pandotrophoi) nitelikleri olan yarı– ilahî varlıklar, peygamberler olarak kabul edilirlerdi. (J. E. Harrison, *Themis*, Cambridge, 1912, s. 23–27).

[31] Brguman, *Indogerman, Forschungen*, XVII, 433.

[32] Saglio, *Dict. Ant.*, c. VI, s. 944.

[33] Savaşları kazandıranın Walkyrie'ler olduğu şeklindeki Kuzey düşüncesi, —ratha sigri— (bkz. Grimm, *Deutsche Myth.*, I, s. 349) aslında, savaş edimini mümkün kılanın, dar anlamda, beşerî ve bireysel güçler değil de bu tür müteal güçler (Walkyrie'ler) olduğu anlayışını içerir.Müteal bir gücün tezahürü fikrine (Preller, *Röm. Myth.*, s. 337)ve bir liderin bu gücün tezahürü uğuruna, kimikez, kendini feda etmesi gerektiği inancına (Introduz. alla magia, c. III, s. 246 ve d.) Romalılarda sık rastlanır:) Burada, liderin candan bir özveriyle, aşağı güçlerin ve korkunç cinlerin düşmana saldırmalarını sağlayan bir ayin (ya da tören) söz konusudur ve bunun sonucunda, liderin bedeninden (ya da bedeni vasıtasıyla) tezahür eden güçler, Walkyrie'ler, savaşılan düşmanda, —herfjöturr örneği— korkunç bir büyüsel panik yaratırlar (Preller, *a.g.e.*, s. 466–467), (Golther, *a.g.e.*, s. III). Japonların, ikinci dünya harbindeki Kamikazeleri de bu bağlamda bir anlam taşırlar: Bilindiği gibi bu pilotların ismi "Tanrıların rüzgarı" anlamına gelir ve ilke olarak benzeri bir düşünceden kaynaklanır.

[34] Preller, *a.g.e.*, s. 202–5.

[35] *Kur'ân*'da (II, 149; III, 163) gizemli bir biçimde şunlar ifade edilir: "Tanrı yolunda ölenlere ölmüş demeyiniz; hayır, onlar, siz bunu göremeseniz de, canlıdırlar". Bunu izleyen şehitlik konusu ile Eflatun'un öğretisindeki, Hesiode'un savaşta ölenlerin bir kısmının aslında hiçbir zaman ölmeyip, görünmez bir biçimde yaşamlarını sürdürerek "altın ırk"a katıldıkları (cennete gittikleri) görüşü arasında benzerlik (ya da tutarlılık) vardır.

[36] Piganiol, *Jeux Rom.*, s. 124, 147, 118.

[37] Dion Cass. XLV, 7.

[38] Denys Alic. I, 32, 5.

[39] Boissier, *La fin du paganisme*, c.II, s. 302 ve d.

[40] Ciceron, *De nat. deor.*, II, 3, 8; *Plutarque, Rom.*, I, 8.

[41] Tite Live, XVII, 9; XXXI 5; XXXVI, 2; XLII, 2. Plutarque (Marc.,IV) Romalıların kuş falına (Auspice) çok büyük önem ve değer verdiklerini ve Konsüllerin kutsal olgulara gerekli saygıyı göstermelerini düşmanı yenmelerinden daha önemli bulduklarını belirtmektedir.

[42] Macrobe, LLL, 9, 2; Servius, *Ad. Aen.*, II, 244; Marquardt, c.l, s. 25–26.

[43] Fustel de Coulanges, *Cit. ant.*, s. 192. Kuzeyli Aryenlere ilişkin olarak, bkz. Golther, *a.g.e.*, s. 551.

[44] Herodote, VIII, 109, 19.

[45] Vahşi topluluklarda bu görüşlerin, yerinde ve doğru anlamında değerlendirildiklerinde birer "boş inanç" durumuna indirgenmeyen izlerine halen rastlanmaktadır. Onlara göre savaş, son tahlilde, büyücülerin büyücülerle savaşıdır: Zaferi en güçlü "savaş tıbbına (ya da büyüsüne, tekniğine)" sahip olan taraf kazanır, savaşçıların cesareti de dahil, tüm diğer ögeler ancak bunun birer sonucudurlar. (Levy Bruhl, *Ment. primit.*, s. 37, 38).

[46] De Giorgio ("Zero") in *la Contemplazione e l'Azione* (revue "La Torre"), sayı 7, 1930.

[47] *Der Vertrag von Verdun*, T. Mayer, Leipzig, 1943, s. 153–156.

[48] Dolayısıyla ateş sınavına (ya da ateş deneyimine) ilişkin olarak, örneğin 506 yıllarında, İmparator Athanase döneminde, Doğulu bir Katolik piskoposu bir Aryen hacıya "iki inançtan hangisinin doğru olduğunu (ya da savunduğu inancın doğruluğunu) kanıtlaması için" bu deneyimden geçmesini önerir. Aryen kabul etmez, ortodoks ateşe girer ve zarar görmeden çıkar.

Pline'e göre (VII, 2), bu yetenek önceleri Sorate'ın Apollon rahiplerinde vardı *(super ambustam ligni struem ambulantes, non aduri tradebantur)*. Aynı temayı, daha yüksek bir planda olarak, antik İran düşüncesinde buluyoruz, buna göre, "dünyanın sonu" geldiğinde, herkesin geçmek zorunda kalacağı ateşten bir ırmak akacak; "doğru"lar bundan hiçbir zarar görmeden geçecek, kötüler ise mahvolacaklar. *(Bundabesh*, XXX, 18)

[49] "Düne kadar" diyoruz, zira modern metapsişik araştırmalar, insanda atıl durumda, ancak nesnel biçimde tezahür edebilecek ve fiziksel–kimyasal fenomenleri etkileyebilecek normal–üstü yeteneklerin bulunduğu sonucuna vardılar. Bu tür (ateş, kızgın demir vs. deneyimleriyle yapılan) sınavların o kadar uzun zaman sürebilmesine ve bu deneyimlere (ya da sınavlara) karşı çıkanların (gerçekten) başarısız duruma (ya da haksızlıklarının kanıtlanması durumuna) düşmeleri olgusuna bir de bu metapsişik bulgular eklendiğinde, tüm bunların, bu "Tanrısal deneyimlerin" saçmalıklar olduğu şeklindeki alışılagelmiş yargıların doğru olup olmadığı konusunun düşünülmesi (ya da tartışılması) için yeterli olması gerekmektedir.

19

Uzay-zaman-yeryüzü

ÖNCEKİ BÖLÜMLERDE, tradisyonel insan ile modern insan arasındaki farklılıkların zihniyet ve uygarlık tipleriyle sınırlı kalmadığına dikkati çekmiştik. Aynı şekilde deneyim ve algılama kategorileri, bu deneyimleri doğa'da yaşayış biçimleri ve "Ben" ile "Ben-dışı" arasındaki temel ilişki açısından da aralarında farklılıklar vardır. Uzay, zaman, nedensellik konuları tradisyonel insan açısından, daha sonraki insanlarınkine kıyasla çok farklı bir nitelik taşıyordu. Bilgi kuramı (gnoseologie) denilenin yanlışı, Kant'tan itibaren, günümüz insanına dek, insan deneyiminin bu temel biçimlerine ilişkin alışılagelmiş anlayış tarzlarının hep aynı kalacağını varsaymak olmuştur. Oysa, gerçekte, bu açıdan da, genel evrim sürecine uygun olarak, derin bir değişme meydana gelmiştir. Burada, bu söz konusu farklılaşmanın uzay ve zaman'a ilişkin olanlarını inceleyeceğiz.

Zaman konusuyla ilgili temel nokta giriş bölümünde belirtilmişti: Tradisyonel anlamda zaman "tarihsel" bir zaman değildir. "Oluşum" deneyimi yoktur. Zaman ve oluşum doğrudan za-

man–üstü olan'a bağlıdırlar, öyle ki, algı bir manevî dönüşüm içerir. Bu noktayı açıklığa kavuşturmak için, bugün zaman kavramıyla ne anlaşıldığını belirlemekte yarar var: Bugünkü anlayışımıza göre zaman olayların ardışık olarak, tek yönde geri dönüş olmaksızın sıralanımıdır. Homojen bir yapıda olduğu için bir nicelik olarak ölçülebilir. Ayrıca, tümüyle göreli bir referans noktasına göre "önce" ve "sonra" farklılığı içerir. Fakat, zamanın bir ya da diğer noktasına bağlı olarak geçmiş ya da gelecekte olmak bir olaya hiçbir özel nitelik kazandırmaz: Onu sadece belirli bir tarihe bağlar. Sonuç olarak, zaman ile onun kapsamına girenler arasında bir karşılıklı duyarsızlık vardır. Olguların zamansallıkları sadece onların hiç geri dönmeyen, sürekli bir akış oluşturduklarını ve (zamanın içindeki) her bir noktanın, daima farklı olmakla birlikte, herhangi bir diğerine zaman içinde bir nokta olmak açısından daima eşit olduğunu ifade eder. En son (Minkovski ya da Einstein'ınkiler örneği) ortaya atılan bilimsel görüşlerde zaman bu niteliğini de yitirmektedir. Zira, zaman'ın göreliliğinden; "uzayın dördüncü boyutu" olduğundan vd. söz edilmektedir. Bu zaman'ın, olaylara tümüyle ilgisiz, yalnızca, seçilen bir referans sistemine bağlı olarak, "sonralık"tan çok bir "öndelik"in söz konusu olabileceği, bir matematik düzen olarak düşünülmesidir.

Tradisyonel deneyime göre ise zaman bundan tümüyle farklı bir doğa'ya sahiptir. Zaman bir nicelik değil bir niteliktir; bir seri (ya da lalettayin sıralanım) değil bir ritmdir. Tekdüze ve belirsiz bir biçimde akmaz, her an'ı bir anlam, diğerlerinden farklı bir değer, canlı bir bireysellik ve işlev taşıyan dönemleri, süreçleri vardır. Bu dönem ya da süreçlerin (Kaldelilerin ve Helenlerin "Büyük Yıl"ı, Etrüskler ve Latinlerin "saeculum"u, İranlıların "eon"u, Azteklerin "Güneş"leri, hinduların "Kalpa"ları, vd. örneği) her biri, tekrarlandıkça değişmeyen, çoğalmayan, gayet mutlu bir biçimde "bir sonsuzluklar dizisi" gibi sıralanan, kapalı ve tümleşik, dolayısıyla özdeş birimler oluşturan, komple birer gelişme sürecidirler.[1]

"Organik " olan fakat "niceliksel" olmayan kronolojik saecu-

lum (devre) süreci bükülgendi. Niceliksel açıdan eşitsiz olan bu süreçler, devre'nin tüm tipik momentlerini içerdikleri ve yeniden ürettikleri için eşit kabul edilebilirlerdi. Bu nedenledir ki, sabit sayılar (örneğin, yedi, dokuz, on iki, bin) tradisyonel açıdan, nicelikleri değil, —maddesel olarak farklı, fakat simgesel olarak eşdeğer süreçleri içeren— tipik ritmsel yapıları ifade ederdi. Yani tradisyonel âlemde, belirsiz kronolojik bölümler değil de, büyük devrelerle küçük devreler arasındaki analojik mütekabiliyetler üzerine kurulu —ve, sonuçta süreli kesretin zaman-üstü bir birime bir tür indirgenmesine varan— bir hiyerarşinin varlığı söz konusuydu.[2] Küçük devrenin analojik olarak büyük devreyi üretmesinde daima daha geniş düzenleri; madde'den ya da olağan'dan daha özgür süreçleri oluşturmaya yönelik, deyim yerindeyse, bir tür uzay-zaman'a; ardında ebedi anlamların bulunduğu değişmez bir yapı'ya ulaşmayı sağlayacak gizil bir olanağın varlığı söz konusuydu.[3] Tradisyonel âlem zamanı, her süreci bu yapıyı yansıtacak biçimde dönemlere ayırıp, yukarıya göre düzenleyerek, bu dönemlerin belirli momentlerinde o momentlerle ilgili anlamları vurgulamaya yönelik törenler, bayramlar oluşturarak, bu açıdan da özgürlüğe ve iyiye yönelmiş, suyun akışını düzene sokmuş ve evrimin akışının ardındaki devinimsiz derinliğin rüyetini olası kılan saydamlığı yaratmıştır. Zaman ölçüsünün temelini oluşturan takvimin, eskiden kutsal kabul edilerek ruhbanlık bilimine konu oluşturması, günün belirli saatlerinin, haftanın ve senenin belirli günlerinin çeşitli kutsal anlamlar taşımaları bundandır. Antik zaman anlayışının bir yansıması, Katolik âleminde, "kutsal bir tarih"in imgesinin canlandırılması biçiminde dinsel bayramlar ve kutsal günlerle sürdürülmektedir.

Ritmin ögelerini saptamak için yıldızlar ve güneş'in devinimin tradisyonel açıdan incelenimine yönelinmiş olması "doğacı" yorumlara yardımcı olmaktan uzaktır: tradisyonel âlem, doğa'nın ve gök'ün ögelerini hiçbir zaman "kutsallaştırmamıştır"; tersine onlardan, —onları "öyle sadece yüzeysel olarak görmeyen" uygarlıklarca doğrudan algılanabilen— "kutsallığı açıklamakta" birer

kanıt olarak yararlanmıştır.[4] Güneş'in senelik yörüngesinin, insan, kozmos ve doğa-üstü gerçeklik arasında simgesel ve büyülü, sabit geçişler ve ve mütekabiliyetler oluşturan birimsel (unitaire) sistemin —ki takvim sadece bunun bir veçhesini oluşturur— temelini oluşturduğu kabul edilebilir.[5] Güneş ışığının sene içindeki iniş ve çıkış eğrileri ölüm ve yeniden-doğum'un kutsal anlamlarını, düşüş (karanlık) ve yükselişi (aydınlık) ifade eden en açık gerçeklikler olarak belirmektedir.

Bu bağlamda, şimdiki kuzey bölgesinin belli başlı Hint-Avrupa uygarlıklarını yaratan ırkların ilk yurtları olduğuna ilişkin tradisyona değinmek gerekiyor. Kuzey buzla kaplandığında (buzul çağı) senenin tek bir gece ve tek bir gündüzden ibaret olarak ikiye bölünmesinin belirttiğimiz kadim metafizik anlamları en iyi biçimde ifade etmeye yönelik, saf "kutup" simgeciliğini oluşturarak güneş'in hareketinin kutupsallığı güçlü bir biçimde dramatize ettiği düşünülebilir.

Zodyak takımyıldızlarının bu gelişmenin, "Yıl-Tanrı"nın eklemlenmeleri olan, momentlerinin saptanmasındaki doğal rolü açısından, oniki sayısı gerek güneşsel-göksel (ourano-solaire) "ritm" ve tradisyonla, gerekse destansı, mitsel hükümranlık tipleri figürasyonları ya da müşahhaslaşmaları ile yakından ilgilidir.[6]

Güneşin onikiye bölünülebilen yörüngesel hareketinin bu zodyak momentleri içinde bir tanesi kritik olup özel bir anlamı vardır: bu moment, yörüngesel çember eğrisindeki en düşük noktadır; "kış gün dönümü"nü (solstice d'hiver) —yani kışın sona erip güz'ün başlayışını— düşüşün sona erip yükselişin başlayacağını, karanlık dönemin sona erip aydınlık dönemin başlayacağını, ifade eden noktadır. "Yakın tarih-öncesi"ne dek uzanan görüşlerde, "Yıl-Tanrı", "Yıl-Çember" ya da benzeri simgeleri iki kısma bölen, "balta" ya da "Balta-Tanrı" olarak geçerdi: Manevî açıdan bu tipik bir zaferdi (çeşitli efsanelerdeki güneşi temsil eden bir kahramanın karanlığı temsil eden yaratıklara karşı kazandığı, kış mevsiminden güz mevsimine geçişi simgeleyen, zodyak ile ilgili bir

zafer). Bu geçiş aynı zamanda "yeni bir yaşam'ın", yeni bir devrenin (Natalis dii solis invicti) başlangıcıdır.

Tradisyon değişse de, yüksek gerçeklerin simgesel kozmik ifadeleri olan —gündönümü örneği— yıldızsal hareketlere tekabül eden tarihler değişmemiş ve ulustan ulusa geçmişlerdir. Kıyaslamalı bir inceleme, tümü de, Kutsal'ın, zamanın akışına nüfuz ederek onu ebedi bir tarihin doğal olgularla ritmlendirilen dönemlerine bölüşünü vurgulamaya yönelik olan temel takvimsel bayramlar ve törenler arasındaki mütekabiliyet ve tektipliliği (ya da benzer nitelikliliği) kolayca ortaya koymaktadır. Tradisyonel anlayışta, zamanın, büyülü bir yönü olduğuna da inanılırdı. Bir devrenin her noktasının, karşılıklı benzeşikliklerle de bağımlı olmakla birlikte, kendi bireyselliği vardı; süreç belirli (farklı) etkinlik ve güçlerin tipik tezahürlerinin periyodik sıralanımını ve dolayısıyla da uygun olan ya da olmayan, zararlı ya da zararsız olan zamanları içeriyordu. Zamanın bu niteliksel yönü gizem biliminin temel bir ögesini oluşturuyordu: Zamanın bölümlerinin fiiller üzerinde, dikkate alınması gereken, etkileri vardı.[7] Dolayısıyla, her tören'in belirli bir zamanı vardı, zamanında yapılmadığında yararı yitirilebiliyor ve hatta ters etkilere bile yol açabiliyordu. Takvimde bir tören sistemine uygun tarihsel sıralanımlardan başka bir şeyin varlığını göremeyen modern yazarlarla, bu açıdan, hemfikir olunabilir.[8] Bu bağlamda, belirli bir fiil için uygun olan ya da olmayan zamanları saptamaya yönelik—falcılık türü— bilimler oldukça yaygınlaşmışlardır. Bu tür bilimlerin Romalılarda, hem de askerlik alanında, kullanılmış olduğunu daha önce belirtmiştik.

Tüm bunların "kadercilik" ile pek bir ilişkisi olmayıp, daha çok tradisyonel insanın iki ritmin —beşerî ritm ile doğa güçlerinin ritmi— bir birleşme, uyumlu devinim yasası ve fizik ile metafizik arasındaki mütekabiliyetle birleşip bir tek şey haline gelebilecekleri momentleri keşfederek, sonuçta, gücünü —eyleminin içine görünmez güçlerin etkinliğini de katacak biçimde— beşerî olmayan bir güç ile tamamlayıp genişletmesinin ifadesi olduklarını belirt-

mek gerekir.[9] Böylece, "her an"ın kendine özgü bir yönünün, "hikmetinin" bulunduğuna ve kutsal, simgesel planda "kesintisiz bir sonsuzluklar zinciri"ni oluşturan dönemsel yasaların varlıklarına ilişkin, niteliksel canlı zaman anlayışı bir kez daha onaylanmış olur.[10]

Buradan önemli bir sonuç çıkmaktadır. Şöyle ki, eğer tradisyonel olarak, deneysel zaman, olaylar değil de anlamlar içeren, aşkın bir zaman tarafından derecelendirilerek ritmlendirilmekteyse ve tradisyonel efsaneler, kahramanlar ve Tanrılar bu tarih–üstü zamanda yaşamakta, devinmekteyseler; bu, aynı zamanda, ters yönde, aşağıdan yukarıya doğru bir yönelmenin zorunlu olarak var olduğunu da ortaya koyar.

Bu bağlamda, tarihsel gerçekliğe sahip bazı olayların ya da kişiliklerin, tarih–üstü yapı ve simgelerin, amaçları beşeriyeti bu yöne götürmek olan —kısmen ya da tümüyle, bilinçli ya da bilinçsiz— bedenlenmeleri oldukları söylenebilir. Dolayısıyla, bu olaylar ya da varlıklar, ezeli gerçekliklerin ifadeleri olarak, bir zaman boyutundan diğer bir zaman boyutuna geçmiş olmaktadırlar. Ve dolayısıyla, bunlar her iki zamana da ait olan ve (tarih–üstü ögeyi de temsil etmeleri açısından) hem gerçek, hem de simgesel nitelikteki kişiliklerdir. Bu nedenledir ki, çeşitli tradisyonel olay ya da kişiliklerin tarihselliklerini incelemeye yönelik bazı modern bilimsel araştırmalar, tarihsel öge ile efsanevi ya da destansı ögeyi birbirinden ayırmak girişimleri; tradisyonel kronolojilerin "çocuksuluğunu (ya da saflığını)" garipsemeler ve, nihayet, Tanrı mefhumunun (salt) insanların yaratısı olduğu şeklindeki düşünceler boşlukta ve sonuçsuz, anlamsız kalmaktadır. Daha önce belirttiğimiz gibi, en kapsamlı bir "tarih" bilgisine ulaşmak, ancak "efsanevi ve tarih–dışı" olanın da bilgisini edinmekle mümkündür.

Nitekim kaybolup da bulunamamış —aslında, hepsi de gerçeklik boyutundan gerçek–üstü'lük boyutuna geçmiş olup, bir zaman sonra "uyanacak" ya da ortaya çıkacak olan— Büyük İskender Kral Arthur, "Frederik", Sebastiyan gibi kişiliklere ilişkin efsa-

nelerin anlamları, az ya da çok, bu düşünce tarzı içinde kalınarak araştırılmalıdır. Aynı şekilde hindu doktrini "avatara" ya da çeşitli kutsal (hindu) kişiliklerinin durumları da bu bağlamda düşünülmelidir.

Tradisyonel insan ile modern insan arasında, deneyim (ve de anlayış) farklılığı olduğu şeklindeki değerlendirmeler sadece zaman konusuna ilişkin olmayıp, uzay konusunda da geçerlidir. Bugün, uzay, (genelde) basitçe, sadece birbiriyle ilişkisiz cisimler ve devinimler içerir olarak görülmektedir. Homojendir; her tarafı nesnel bir eş-değerlilik taşır ve bir olayın uzayın şu ya da bu noktasında meydana gelmesinin o olay üzerinde hiçbir özel etkisi yoktur. Burada konuyu modern insanın uzayı doğrudan deneyimi açısından ele alıyoruz; yoksa, uzayı çok boyutlu, heterojen ve eğrisel olarak kabul eden yeni fiziksel-matematiksel kavramlara göre değil. Bu kavramlarda sadece salt pragmatik değerde olan ve hiçbir deneyime tekabül etmeyen matematiksel şemalar söz konusu olup, "yoğunlaşmış" alanlardan oluştuğu kabul edilen bu uzayda, madde, enerji ve çekim'in dışında fizik-ötesi ya da niteliksel olan hiçbir şey yoktur.

Oysa, tradisyonel insanın deneyimine göre, tersine, uzay canlıdır ve her tür yoğunluk ve niteliklerle doludur—halen bazı ilkel topluluklarda bu görüşün kalıntılarına rastlanmaktadır. Tradisyonel anlayışa göre, uzay, genel olarak, maddesel olmaktan çok madde-dışı, fiziksel olmaktan çok metafizik (psychique), çoklukla "ışık" olarak kavranan, farklı özellikteki bölgelere göre yoğunluğu değişen ve deyim yerindeyse gizemli varlığı ile bulunduğu her yerde değiştirilemez, kaçınılamaz bir kader belirleyen mistik madde-enerji ile ("ether vital", "akaça", "mana") doludur.[8] Dolayısıyla, ünlü Paulinyen deyiş: "Biz Tanrısallığın içinde yaşamakta ve devinmekteyiz", —"Tanrısal" sözcüğünün "Kutsal" (sacrum, numineux) sözcüğüyle değiştirilmesi koşuluyla— tradisyonel anlamda uzay, yani nesnelerin ve devinimlerin soyut ve kişilik-üstü alanı için de geçerlidir. Tradisyonel uzay kavrayışının içine giren herşeyi

burada ele alabilmemiz mümkün değil. Bu nedenle, büyüsel ve imgesel yönlere ilişkin birkaç örnek sunmakla yetineceğiz.

Uzay mefhumu, simgesellik açısından, Antik Çağ'da en karakteristik metafizik konulara daima temel oluşturmuştur. Gök ve yeryüzü, yukarısı ve aşağısı, yatay ve dikey, sol ve sağ —en bilinen örneğini haç simgeselliğinin oluşturduğu— etkin, evrensel simgeselliğin konuları olmuşlardır. İki boyutlu haç ile dört anayön, üç boyutlu haç ile bu dört anayönün aşağıya ve yukarıya yönelik anlamları arasında, antik simgelerin doğacı —coğrafi–astronomik— yorumlarını herhangi bir biçimde kanıtlamaktan uzak, bir ilişkisellik öngörülmüş olabilir. Bu bağlamda, takvimlerdeki astronomik niteliğe ilişkin olarak söylenileni yani, haçın doğadaki varlığının keşfedilmesinin "gerçek simgeselliğin insan tarafından yaratılmış olmayıp doğanın tümüyle aşkın gerçekliklerin bir simgesinden ibaret olduğunu" ifade etmekten başka bir anlamı olmadığını burada yinelemek uygun düşer.[12]

Yine, eskiden uzayın her yönüne —büyüsel planda, zatiyetler (entites), melekler, periler, vd. biçiminde tezahür eden— belirli bir etkinliğin tekabül ettiğine inanılırdı; bu tür inançlar sadece falcılık (ve, özellikle Uzak–Doğu'da çok gelişmiş olan toprak falı) bilimlerine değil, kutsal öğreti ve tapınaklara da benzeri biçimde kozmik olana ve görünmeyene yönelterek yüceltici temeli oluşturmuşlardır. Nasıl ki, (özellikle törensel) bir eylem söz konusu olduğunda, tradisyonel zamanın bir anı diğerine uymazsa, tradisyonel uzayın da hiçbir noktası ya da bölgesi bir diğerine eşdeğer değildir; ibadet için farklı yerlerin seçilmesi (örneğin kimi inanışlar yeraltını ve mağaraları seçerken, diğerlerinin yüksek dağları seçmeleri gibi) bundan kaynaklanmaktadır. Aslında, ciddi ve metafizik geçişlere uygun, gerçek bir kutsal yerler coğrafyası vardı. Buna dayanılarak, "kutsal" yerlerde, aşkın olana yönelik edimleri "güçlendiren" manevî etkinliğin bulunduğuna ilişkin kuramlar oluşturulmuştur. Bu bağlamda, tradisyonel değer taşıyan tapınak ve kentler rastlantısal olarak ya da salt inşaata uygun olan yerlerde değil, özel ritmler

ve analoji yasaları uyarınca belirli kutsal yerlerde kurulmuşlardır. Tradisyonel anlamdaki uzayın, modernlerin uzayından çok farklı olarak, gerçekten metafizik, canlı, yazgısal, manyetik, her hareketin bir değeri olduğu, ya da çizilen her işaretin, söylenen her sözün, her eylemin bir sonsuzlukla ilgili bir anlamı ve öte âlemle bir ilişki içerdiği, gerçekten metafizik, canlı, yazgısal, manyetik bir uzay olduğuna ilişkin örnekler pek çoktur. Kutsallık tradisyonel insanın uzay anlayışında önemli bir yer tutar.

Bu bölümü antik insanın —çağdaşlarımıza göre doğanın çeşitli öge ve yönlerinin düşsel abartmaları olan— "mit"lerine kısa bir genel bakışla sona erdireceğiz. Gerçek şu ki; bunlarda, tradisyonel ile modernin farklılığını oluşturan, gerçek–üstü'cülük ile insancılık arasındaki zıtlığı bir kez daha görüyoruz.

Tradisyonel insan, modernlerdeki "doğa algılanımı"na, yani eşyanın temaşasıyla bireysel duygusallıkta oluşan lirik–öznel tumturaklı söylevlere (pathos) yabancıydı. Dağların dorukları, ormanların sessizliği, ırmakların akışı, mağaraların gizi, vd. karşısında romantik bir ruhun şairce öznel duygularını değil —çoğu kez karmaşık da olsalar— buralardaki güçlere —numina— doğa–üstü olana ilişkin gerçek duyguları hissediyorlardı; bu duygular —cinler, periler ve pınarların, ormanların Tanrıları, vb. gibi— keyfi ya da öznel değil de belirli bir süreç sonucunda zorunlu olarak oluşan düşsel imgelere dönüşürlerdi. Başka bir deyişle, tradisyonel insande, düşsel yeti sadece duyu verilerinden kaynaklanan maddesel imgeler ya da modern insanın rüya ve seraplarındakiler gibi keyfi ve öznel imgeler üretmiyordu. Tersine, onda imgesel yeti, belirli bir ölçüde, günümüzde rüya halinde ya da uyuşturucu etkisinde oluşanlarda olduğu gibi, fiziksel duyuların boyunduruğundan kurtulmuştu; ancak, onlardaki (uyuşturucu ve rüyadaki) gibi ortama bağımlı keyfi ve öznel olmayıp, daha ince etkileri almaya yönelikti. Bir rüyada, fiziksel bir etki, örneğin yorganın ağırlığı kişinin üzerine düşen bir kaya imgesi biçiminde dramatize edildiğinde kuşkusuz bir düş ürünü söz konusudur, fakat bu keyfi olmayıp, Benlikten ba-

ğımsız; bir etkenin (yorganın ağırlığı) sonucunda oluşmuş olan bir imgedir, kendisine bir dışsal algının tekabül ettiği bir tür simgedir. Tradisyonel insanın doğayla bağlantılı masalsı imgelemleri de bu tarzda yorumlanmalıdır. Fiziksel algının dışında, (yine) nesne ve ortamlarla ilgili psişik ya da latif algılara da sahipti; fiziksel duyumlardan çeşitli derecelerde bağımsız olan bir imgesel yetiyi gerektiren bu algılanım maddesel ortamla ilişkili Tanrılar, şeytanlar, cinler ve periler denilen simgesel dramatizasyonlar oluşturuyordu. Irklara ve hatta kimi kez de bireylere göre değişen bu imgesel dramatizasyonlar, çoğu kez farklı kişileştirmelere yol açsalar da, uzman bir göz gibi, uyanık bir kişi de tüm bu simgesel imgelerin farklılıklarına rağmen belirgin ortak nesnel neden açısından eşdeğer olduklarını hemen anlar.

Eskilerin efsaneleri, doğa, yani modern insanın tek üretebildiği imge türü olan maddesel imgeler üzerine kurulmuş şairce masallar olmaktan uzak olup, kökende, doğanın nesnel deneyimi ile bir bütünleşmeyi —duyusal verilerin örgüsü arasına kendiliğinden karışarak onları doğa ve uzayın canlı ve hatta kimi kez de görünür olan latif, "şeytani" ya da rahmani ögesinin canlı ve hatta kimi kez de görünür olan simgelerini oluşturarak— bir tür tamamlayan birşeyin ifadesidirler.

Doğa algılanımından kaynaklanan tradisyonel efsanelere ilişkin bu yorumlar, haliyle tüm tradisyonel efsaneler için —daha önce belirttiğimiz üzere— geçerlidir. Bunların, bireysel bilincin oluşması için gerekli olan, bir süreçten doğduklarını kabul etmek gerekir: bu sürecin kökeni —her ne kadar bir ölçüde bilinçdışı ve karanlık olsalar da— gerçek-üstü ile olan ve imgelemin çeşitli biçimlerde dramatize ettiği gerçek ilişkidedir. Dolayısıyla, yukarıda belirtilen noktaya tekrar dönecek olursat, ne doğacı ya da "teolojik" efsanelerin, ne de tarihsel efsanelerin keyfi ve nesnel değeri olmayan olaylar ve kişiler içerdikleri söylenemez; tersine bunların bir bütünleşmesini içerir; bu bütünleşme, ne denli rastlantısal nedenlere dayalı olsa da bir rastlantı değildir: Bu olayların ya da tarihsel kişi-

liklerin az ya da çok gizil halde bulunabilen tarih–üstü yönlerini vurgulamaya, açığa çıkarmaya yöneliktir. Dolayısıyla, tarihsel öge ile efsane arasındaki olası uygunsuzluk, birbirini tutmamak durumu, efsaneden ziyade tarihin gerçek–dışı'lığını gösterir. Hegel'in, "doğa'nın güçsüzlüğünden" —Ohnmacht— söz ettiğinde, demek istediği de budur.

Bu yorumlamalardan Ben ile Ben–dışı arasındaki temel ilişkiyi karakterize eden özel varoluşsal tutumun, tradisyonel âlemde, doğal olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu ilişkinin güçlü ve net bir biçimde ayrımına varılması nisbeten yakın bir döneme rastlar; daha önceleri Ben ile Ben–dışı arasındaki sınırlar potansiyel olarak muğlak ve değişkendi. Öyle ki, bazı durumlarda kısmen ortadan kalktıkları da olurdu. Böyle durumlarda iki olasılık söz konusu olurdu: ya "Ben–dışı" (yani, psişizmi ve ilkel güçleriyle, "doğa") Ben'e nüfuz ederdi, ya da Ben "Ben–dışı"na nüfuz ederdi. İlk şıkda, söz konusu durumun fosilleşmiş kalıntılarını içeren bazı uygulamalar üzerinde yapılan incelemeler sonucunda "ruhsal tehlikeler" olarak nitelendirilen durumlar söz konusuydu. Bu deyim, kişinin özerklik ve bütünlüğünün obsesyon (tasallut) ve sabit fikirlerce tehdit edilebileceğine, ele geçirilebileceğine tekabül eder; bu nedenle kişilerin ve toplumların manevî açıdan korunmalarına ve Benliğin bağımsızlığının ve hükümranlığının tanınmasını sağlamaya yönelik çeşitli kurum ve uygulamalar oluşturulmuştur.[b]

İkinci olasılık, yani birincinin tersine olarak, Benliğin "Ben–dışı"na nüfuz ederek kendi sınırları içine alması sözcüğün dar anlamında, bir takım büyüsel olguların oluşmasına uygun koşullar yaratıyordu. Her iki olasılık da ortak bir temele dayandıklarından birinin avantajları diğeri için varlığını tehlikeye sokabilecek riskler oluşturuyordu.

İçinde bulunduğumuz çağda, Benliğin giderek daha "fiziksel" nitelik kazanmış olması nedeniyle, bu olasılıkların artık söz konusu olamayacağı düşünülebilir. Kuşkusuz —sadece tek tük, anlamsız, marjinal kalıntıları kalmış olan— (Benliğin Ben–dışı'na nüfuz

ettiği tür) etkin ve pozitif olanı —büyü— için kaybolmuştur denilebilir. Fakat, diğerine (Ben–dışı'nın —ya da doğa'nın— Benliği kaplamasına) gelince, bugün, kendini özgür ve aydın kabul ederek, tradisyonel antikitedeki Ben ile Ben–dışı ayrımından kaynaklanan herşeyi yadsıyan modern insan, kendini gerçekten güvenlik içinde sanıyorsa, çok aldanmaktadır. Bu tehlikeler sadece tanınmalarını önlemek için biçim değiştirmişlerdir: modern insan "kollektif bilinçaltı"nın karmaşalarına, usdışı ve duygusal akımlara, kitlesel telkinlere ve ideolojilere açıktır, ve bunların doğurduğu sonuçlar, başka çağlardaki başka etkilerden doğmuş olanlardan çok daha korkunçtur.

Son olarak, toprağın ve toprak mülkiyetinin antik anlamına ilişkin birkaç söz ederek bu bölümü sona erdireceğiz.

Tradisyonel görüş açısından, kan ve toprak, yani insan ve toprağı arasında içten, canlı ve psişik bir ilişki vardır. Belirli bir toprak parçası, coğrafi kişiliğinin dışında, psişik kişiliğe de sahip olduğundan orada doğmuş olan bir varlık bir bakıma ona bağımlı olmadan yapamıyordu. Doktrinsel planda, bu bağımlılığın, daha önce belirtilmiş olan totemcilik ile soylu, yüksek bir öge tarafından arındırılmış bir kan tradisyonu arasındakine tekabül eden biri doğal, diğeri doğa–üstü olmak üzere iki yönü vardır.

Birincisi maddesel yaşamı hiçbir biçimde aşmamış olan varlıklar için geçerlidir. Bu varlıklarda egemen olan —gerek kan ve soy yasaları biçiminde olsun, gerekse toprak yasaları biçiminde olsun— kollektif ruhtur. Bunlarda, üzerinde bulundukları toprağa ilişkin mistik bir anlayış bulunsa da, bu yine de maddî düzeyle sınırlı kalan bir anlayıştır; tradisyonel nitelikli örf ve âdetleri varsa da, bunlar "nefsani–totemsel" bir nitelik taşırlar ve yükselmekten, gerçek insansal yaşama yönelmekten çok, tersine kalıtsal kişilik–altı düzeylerde yitip gitmeye yöneliktirler. Bu, klan ya da kabile biçiminde, kimi kez anaerkil olabilen bir topluluk yaşamı düzeyidir. Ancak, bu düzey bile kuşkusuz modern insanda bulunmayan, ya da bulunsa bile milliyetçi veya romantik söylev biçimlerine dönüş-

müş olan birşeyi; uzayın genel bir niteliksel, doğrudan deneyiminden kaynaklanan toprağa ilişkin canlı, organik bir toprak anlayışını içeriyordu. İnsan ile toprak arasındaki tradisyonel ilişkinin ikinci yönü çok daha farklıdır. Burada, maddî–nefsani ögeye gerçek yerini vererek, onu aşan; belirli bir toprak parçasını yüce tesirlerle temasa geçiren, gerçek bir doğa–üstü gücün, eylemin varlığı söz konusudur.

Eski İranlıların, kralların özgün, kutsal, canlı ve "muzaffer" ateşinin Aryen ırkın tüm topraklarına nüfuz edip egemen olduğu ve hainlerle, Karanlıklar Tanrısına hizmet eden tüm güçlere karşı bu toprakları koruduğu biçimindeki inanışında da bu anlayışın varlığını görüyoruz. Öte yandan, daha yakın dönemlerdeki, mızrak ile saban, soylu kesim ile ziraatçı topluluklar arasında var olan canlı ilişki pratik yönünün dışında, daha içsel bir yön de taşırdı. Mars ya da Donnar–Thor gibi Aryen kudsiyetlerinin aynı zamanda hem savaş ve zafer, hem de ziraat (toprak kültürü) kudsiyetleri olmaları da, aynı şekilde anlamlıdır. Günümüzdeki "kültür" sözcüğünün esas anlamını oluşturan toprak işlemek, toprağı ekip biçmek ediminin tradisyonel olarak, çeşitli simgesel ve hatta inisiyatik geçişlere yol açtığını daha önce belirtmiştik.

Toprak mülkiyetinin, özel mülkiyet olarak, yüksek tradisyonlarda, çoğu kez, kutsal–aristokratik bir imtiyaz oluşturmasında bu anlayışın aynı şekilde karakteristik bir ifadesini görüyoruz: yalnızca —daha önce belirttiğimiz özgül soyluluk anlamında— töreleri olanlar, yani bir "kutsal" ögenin canlı taşıyıcıları olanlar; Roma'da mızrak ve kutsal ateşin efendileri, patre'ler; Mısır'da savaşçılar ve rahipler, vd. toprak sahibi olabilirlerdi. Kölelerin, adsız ve tradisyonsuzların aynı nedenden dolayı toprak sahibi olmaları uygun düşmezdi. Başka bir deyişle, antik Aztek–Nahua uygarlığındaki gibi, iki farklı hatta birbirine zıt mülkiyet tipi vardı, biri aristokratik, kalıtımsal, yükümlülük taşıyan ayrık mülkiyet, diğeri ise Slav mir'ini anımsatan toplu, bir arada halk mülkiyeti: Yukarı (semavî, ouranien) ve aşağı (arzî, tellurique) güçlerle ilişkili olan bu zıtlığın

varlığı diğer uygarlıklarda da görülür.[14] Tradisyonel soylulukta, Tanrılar ya da kahramanlar (yarı-tanrılar) ile —merkezi bir yerinde tapınak ya da sunakların bulunduğu— toprakları arasında gizemli bir ilişkisellik vardı: soyluların topraklarına bağlılığında, Tanrılarının ve (başlangıçta salt maddî olmayan) mülkiyet, efendilik mefhumlarının rolü vardı, bu bağlılık o derecedeydi ki, simgesel ve hatta büyüsel bir geçişle, topraklarının sınırları ——herctum greco-romain— kast ve soylu ailelerin namusları gibi kutsal, namahrem kabul edilir ve bu sınırların —Zeus, Jupiter gibi— göksel Tanrılarca korunduklarına inanılırdı.[15] Bundan dolayı, bu toprakların ve kastların sınırları bağlayıcı, kısıtlayıcı olmayıp, özgürleştirici ve yükseltici sınırlardı. Topraklarında sürgün edilmenin, aslında bugünkü düşünüşle anlaşılması zor olan, ne denli sert bir ceza olduğu da buradan anlaşılmaktadır: Bu ölüm gibi birşeydi.

Vahşi ve yabancı bir toprağı elde ederek üzerinde yapılanmak, çeşitli tradisyonel uygarlıklarca, bir kaosu kozmosa dönüştürmek edimi; insansal ve dünyasal değil de, belirli bir ölçüde "büyüsel", biçimlendirici, manevî olarak canlandırıcı, kutsallaştırıcı bir edim, bir yaratı olarak görülürdü. Fethedilen yerlerde —Aryenlerin elde edilen topraklarda kurdukları ateş sunağı ya da eski İzlanda'daki "Landnama" örneği —o yerlerin fethedildiklerini belirten (bayrak asmak vs. örneği) bir simgesellik oluşturulması âdeti de buradan kaynaklanır.[16]

Uzakdoğu'da bir fiefin, önu basit bir soylu iken bir prens —tshu-heu— haline getirecek olan, taç giyme töreninde, ülkenin koruyucusu, kutsal ataları ve o toprağın Tanrısı için bir kurban töreni düzenlenmesi de bu bağlamda ilginçtir.[17] Yine, antik Aryen yasalarına göre, arazi mirasları, —babanın yerini tutacak, soylu ailenin geleneklerini sürdürecek ve kutsal atalarının ruhunu şad eden kutsal meşaleyi devralarak yanmasını sönmesini engelleyecek olan— büyük çocuğa kalırdı. Böylece, miras ile törel yükümlülük anlamlı ve ayrılmaz bir bütün oluştururdu. Bu bağlamda, özgür Kuzey-Aryen insanlarının toprak mülkiyetini, asaleti, savaşçılığı ve

kutsal kültü (ibadeti) ayrılmaz bir bütün'ün çeşitli yönleri olarak gördüklerine (odel, mundium) bir kez daha işaret etmek uygun düşer. Ata toprağının miras kalmasıyla yüklenilen sorumluluk, tradisyonel olarak, mülkiyet hakkının başlangıçtaki temelini oluşturan kutsal ve aristokratik kan bağının yüklediği sorumluluğun bir tür karşılığıydı. Bu anlayışın son kalıntılarını feodal Avrupa'da görmekteyiz.

Mülkiyet hakkının, kadim tradisyonlarda ve en eski Cermen yasalarındaki kutsallığı ve özgür bir aristokrasiye ait olduğu inancının yitirilmesiyle, bu hakkın bir derece aşağıya inerek, özellikle savaşçı aristokrasiye düşmesiyle, kişilik–üstülüğün daha aşağı bir düzeyi de —bu hakkı elde etmesiyle— bir sorumluluk, bağlılık, daha doğrusu bir kutsallık kazanmıştır: Franklardan itibaren, fief'ler, politik–askeri değerlerine ilaveten, yiğitsel–dinsel (kutsal) bir değerliliğe de sahip hale gelerek, yaşamlarını dahi ortaya koymayı gerektiren bir fedakârlık içeren, sıddıklık (fides, fidelitat) liyakatini kazanmışlardır. Bu sıddıklık, kimi kez, kutsal aristokrasideki nurluluk ve doğrudanlık niteliğini yitirmesine karşın, daima, bireyci ve aşağı ögeye kıyasla, eril bir yükseklik ve tüm etik değerleri içeriyordu. Dolayısıyla, kurumların tarihselliği ve sıradanlığı bir yana bırakıldığında, Ortaçağ'ın feodal rejiminde, bir kutsal–aristokratik, tradisyonel toprak mülkiyeti anlayışının; toprağın efendisi olmanın sadece politik değil, aynı zamanda manevî bir sıfat ve görev olduğu anlayışının izlerinin varlığı görülebilir. Son olarak, kişilerle topraklar arasındaki bu feodal bağımlılığın özel bir anlamı olduğuna da değinmek yerinde olur. Temelde, sahiplerinin durumları toprakları da etkiliyordu: Kişinin az ya da çok özgür ve güçlü olması toprağın değerliliğini, niteliğini ya da sıfatını da belirliyordu. Yani toprakların değerliliği sahiplerinin değerliliğini, sıfatını da yansıtıyordu. Bu anlayış tarzındaki, toprak ile efendisi arasındaki bağ öylesine içten ve sıkıydı ki, çoğukez, kişilerin durumları, sosyal koşulları, hiyerarşik ve aristokratik liyakatler, toprak tarafından belirlenirdi.[10]

Fustel de Coulanges, kişiye —kan bağı, akrabalık vb. gibi doğal miras haklarını gözardı ederek, istediği herhangi bir kimseye mirasını bırakabilmek olanağını sağlayacak biçimde— mülkiyetini bölmek, paylaştırmak özgürlüğü tanıyan vasiyetname olayının tradisyonel zihniyetin bozulmasının karakteristik tezahürlerinden biri olduğunu söylerken tam doğruyu ifade etmiş olmaktadır. Daha genel bir ifadeyle, mülkiyet hakkının iki yüksek kastın imtiyazı olmaktan çıkarak, (esnaflar ve serfler örneği) daha aşağı sınıflara geçmesi doğadaki bir gerilemenin; insanın —göksel tradisyon çağlarında, egemen olunarak, Yüce'nin "yaratıcı" ve "koruyucu" etkinliğine hizmet ettirilmiş olan—geri yeryüzü ruhlarının egemenliği altına girmesinin ifadesidir. Bir "vaiçya"ya (kapitalist, burjuva tüccara) ya da (modern proleteryanın karşılığı olan) bir serf'e ait olabilen bir toprak kutsallığın yitirmiş bir topraktır: Bu toprak artık makineler ve diğer modern buluşlarca alabildiğince sömürülecek olan bir "ekonomik" ögedir.

Dolayısıyla, bu aşamaya bir kez ulaşıldığında, gerilemenin diğer karakteristik belirtilerinin de ortaya çıkması doğaldır; üstünlük giderek, sürekli olarak "bireysel alan"dan "kollektif alan"a geçer. Aynı şekilde, toprak üzerindeki aristokratik hak–hukuk'un ortadan kalkarak yerini "ekonomik" düzeyin egemenliğine bırakması önce milliyetçiliklere, sonra sosyalizme ve nihayet komünist bolşevikliğe yol açmıştır. Yani, toprak ve metaların sosyalizasyonu, "proleterlere ait kılınması" adı altında, totemciliğin özünü oluşturan, kollektifin birey üzerindeki egemenliğine dönüşle, aşağı ırklara özgü kollektif ve karma mülkiyetin tekrar doğuşuyla ve dolayısıyla da özel mülkiyetin "aşılmasıyla" karşı karşıyayız.

NOTLAR

[1] Hubert Mauss, *Mél. His. Rel.* , s. 207. Kaldelilere göre, ebedî kainat bildiğimiz mevsimlerin birbirini izlediği küçük yıllar dizisine ilaveten, bir de,

aynı (ya da döngüsel) fenomenlerin olageldiği bir "Büyük Yıllar (ya da Devreler)" dizisi içerir. Bazı zaman dilimlerinin kimi kez, bazı kudsiyetlerce müşahhaslaştırılmasında yine organik bir bütün olarak alınan devreselllik mefhumunun başka bir tarzda ifadesi söz konusudur.

[2] Hubert Mauss. age., s. 202: "(Tradisyonel) zaman devreleri, yüksek birimleri oluşturan alt birimlerin bir sıralanımı şeklinde, sayılarla kıyaslanabilir. Ögelerinin sentezi süreklilik kavramını oluşturur".

[3] Ölümlülerin bir yılının Tanrıların bir gününe tekabül ettiği (*Psaumes*. 89, 4: "Mille ans sont comme un jour aux yeux du Seigneur") ve bu oranlanmanın bu şekilde giderek, kozmik tezahür devresinin akışını ifade eden, Brahman'ın gece ve gündüzünü oluşturduğu şeklindeki hindu anlayışında bu düşüncenin yansımasını buluruz (Bkz. *Mânavadhârmaçastra*. I, 64-74). Aynı metinde (I, 80), bu devresel değişimin —lila— ebedi ve değişmez, hep aynı kalan ögeye kıyasla anlamsızlığını, değersizliğini ifade etmenin bir tarzı olduğu belirtilir. Daha önce belirttiklerimizden sonra, Yıl'ın "güneş" ve "kutsal (sungusal) at" ile ilişkilendirilmesi (*Brâhadaranyakaupanisbad*. I, i, I, 8) ya da "Ebediyetin Kralı, Efendisi"nin "tanıklığını yapan" sadık (ya da şaşmaz) tezahürü olarak nitelendirilmesi de bu bağlamda kabul edilmelidir (*Sepher Jetsirah*. VI).

[4] Giuliano, *Imp. Helios*. 148, c.

[5] H. Wirth'ün (*Aufgang der Menschheit*) güneşin —"yıl-tanrı" olarak— astral momentlerinden yaptığı, zaman mefhumuna ve tarih-öncesi tek bir (ortak) dilin belirti ve kökenlerine, kutsal anlamına temel oluşturucu çıkarsamalara dayalı kuramında tradisyonel açıdan gerçeklik payı vardır.

[6] Hindu Aditya'larına tekabül eden Zodyak "Oniki"sine Manu Yasalarındaki bölüm (ya da madde) sayısında da (bkz. les Lois des Douze Tables á Rome) rastlıyoruz. Ayrıca "on iki" sayısı: Dalai-Lama yuvarlak masa konseyinin büyük Namshan'larının sayısına; Roma kolejlerindeki rahip sayısına (örneğin, Arvales ve Saliens), Numa'nın *ancilia*'larının, ilahi himaye alametlerine göre (nitekim, oniki, Romülüs'ün kente kendi adını vermesini sağlayan —ya da Romüs'e karşı koruyan— akbabaların ve Romülüs'ün Baltacılarının —bir tür muhafızlarının— sayısına da tekabül eder. Bu sayı, Janus'un sunaklarının sayısına; İsa'nın müritlerinin ve Kudüs'ün kutsal kapılarının sayısına; büyük göksel Helen tanrılarının ve Roma tanrılarının sayısına; Mısır'ın "Ölüler Kitabı'ndaki" hakimlerin sayısına; Taoizmdeki kutsal Kuen-Lun dağının akik (jaspe) tepelerinin sayısına; Kuzey tradisyonundaki iyilik tanrılarının, onların tahtlarının, yerlerinin sayısına; Herkül'ün yaptığı işlerin (kahramanlıklarının) sayısına, Siegfried'in deniz yol-

culuğunun gün sayısına ve ona tâbi olan kralların sayısına; Kral Arthur'un ve Graal'ın Yuvarlak Masa Şövalyelerinin ve Şarlken'in gezgin şövalyelerinin sayısına da tekabül eder ve daha belirtmediğimiz bu tür pek çok örnek vardır. Tradisyonel açıdan, *yedi* sayısı daha çok kozmosun, beşer dahil, her düzeyindeki devinimin, gelişmenin, tekamülün ritmidir (yedi sayısı manevî gelişme açısından, çeşitli inisiyasyonlardaki sınav sayısına, Rostan'ın girişimlerinin sayısına, "Kutsal ağacın" altında geçirilen gün sayısına, bazı budist tradisyonlardaki yedişer günlük öğretim devrelerinin sayısına ve bu bağlamdaki daha pek çok sayıya tekabül eder). İncil'deki dünyanın "yaratılış" süresini oluşturan "yedi gün"e İran–Kalde tradisyonlarındaki, sonuncusu "yıkım" ya da güneşsel anlamda bir tekamül ve yeniden doğuş olarak kabul edilen, "bin yıllar", yani çağlar tekabül eder (yedinci bin yıl Apollon ve altın çağ ile ilişkilendirilir). Bkz. F. Cumont, *La fin du monde selon les mages occidentaux*, Rev. Hist. Rel., 1931, 1–2–3, s. 48–55, 61; R. Guenon, *Le Symbolisme de la Croix.*, s. 41. Haftaya ise —güneş yılı'na kozmik "büyük yıl"ın tekabül etmesi gibi— dünyasal tekamül devresinin büyük haftası tekabül eder. Bu bağlamda, bazı uygarlıkların yaşam süreçlerindeki dönemlerin sayısı, (örneğin Roma uygarlığındaki, yedincisi uygarlığın sonuna tekabül eden, altı dönem); Roma'nın ilk krallarının sayısı, hindu tradisyonundaki bu tekamül devresi Manu'nun çağlarının sayısı gibi, yedi sayısının gelişimdeki rolü ile ilişkili referanslar pek çoktur. Daha ayrıntılı bilgiler için bkz. W. H. Roscher, *Die Ippokratische Schrift von der Siebenzahl*, Paderborn, 1913; Censorino, XIV, 9, ve d.

[7] Bkz. örneğin, Les expressions caractéristiques de Macrobe, *Saturn.*, I, 15.

[8] Hubert Mauss, *Mélanges*, s. 195–196.

[9] *Intr. alla Magia*, c. II, s. 80 ve d.

[10] Bu düzeyi, dar anlamda büyüsellikle —her ne kadar bu sonuncusu, son tahlilde, az ya da çok doğrudan bir biçimde, bu düzeyden türemiş bilgiler içermekteyse de— karıştırmamak gerekir. Yine, aynı şekilde, bu ayinler ve —victoriae'lardan söz ederken atıfta bulunmuş olduğumuz—anma törenleri de farklı bir sınıfa girerler. Her ne kadar devresel yasalarla ilişkisellikleri varsa da, doğada gerçek karşılıkları bulunmayıp, belirli bir ırka ilişkin özel olguların ifadesidirler.

[11] Levy Bruhl, *Ment. Prim.*, s. 91–92.

[12] R. Guenon, *Symbol. de la Croix*, s. 36. Haç simgeselliğine ilişkin olarak ayrıca bkz. Evola, *La tradition hermetique*, s. 51 ve d.

[13] Bu temelde yüksek tipte uygarlıklarla ilişkilidir; insan ile toprak arasındaki ilkel ilişkilerde var olan bir çelişkiye daha sonra değineceğiz.

[14] Reville, *age.*, s. 31.

[15] Fustel de Coulanges, *Cit. Ant.*, s. 64 ve d.

[16] M. Eliade, *Traité d'Histoire des Religions*, Paris, 1949, s. 345; *Le Mythe de l'éternal retour*, Paris, 1949, s. 26–29. Yazar, o zamanlar fethedilerek hıristiyanlaştırılan yerlere, bu durumun simgesi olarak bir haçın dikilmesinin (ki zamanımızda artık sadece bir bayrak dikilmektedir) söz konusu anlayışla ilgili olarak bu durumun bir simgesini oluşturduğunu gayet iyi gözlemlemiştir.

[17] Maspero, *Chine Ant.*, s. 132–142.

[18] M. Guizot, *Essais sur l'Hist. de France*, Paris, 1868, s. 75. Asillerdeki ismini bir araziye ya da bölgeye vermek (ya da bunların ismini almak) buradan kaynaklanmaktadır.

20

Erkek ve kadın

TRADİSYONEL YAŞAMLA İLGİLİ perspektifleri tamamlamış olmak için, cinsiyet konusuna da kısaca değinelim.

Kadın ile erkek arasında, her normal uygarlıkta var olan ilişkiyi anlayıp tanıyabilmeyi sağlayacak olan, ilkelerine daha önce değindiğimiz tekabüliyetler tradisyonel anlayıştaki gerçekler ve simgesellikler, törelliklerde de vardır.

Tradisyonel simgesellikte doğa–üstü'lük "erkek", doğa ve evrim ise "dişi" olarak kavranılır. Helenlerin deyimiyle, "Bir" (olan), "kendinde olan", eksiksiz ve yetkin olan erkektir; "çeşitli (Bir'den fazla) olan", "kendinden başka olan", arzu (nefis) ve devinim dişidir. Hindu anlayışına (samkhya) göre, ulaşılmaz, geçilmez, sıkı zihin —purusha— erkektir; her koşullanmış biçimin etkin kalıbı —praktri— dişidir. Uzakdoğu tradisyonu da, "yin" ve "yang" ikilemiyle, benzeri anlayışlar içerir. Yang —erkek ilke— "göksel erdem" ile ilişkilidir; Yin —dişi ilke— ise "yeryüzü"nün (toprağın) erdemiyle ilişkilidir.[1]

Kendi başlarına alındıklarında bu iki ilke birbirine zıttır. Fakat

—tradisyonel âlemin ruhunu oluşturan ve (ırklar ve uygarlıklar çatışmalarıyla bağlantılı olarak) tarihsel gelişimini görecek olduğumuz— "mutlu" birleşimleriyle yaratıcı bir sentezin, her birinin ayrı bir işlevi olan ögeleri haline gelirler. "Düşüş" efsanesinin çeşitli figürasyonlarının ardında, çoğu kez erkek ilkenin dişi ilke içinde kendi varlığını yadsıyacak derecede yitip gitmesinin yattığı ortaya konulabilir. Böyle bir şey olduğunda, yani "Doğal olarak kendinde ilke olan" arzunun (nefsin) güçlerine, "kendiliğinde özgün ilkesi olmayan"a kapıldığında sözkonusu edilmesi gereken şey, kuşkusuz, bir "düşüş"tür. Nitekim, pek çok tradisyonda, çoğu kez bir "günah" ve kötülük ilkesi olarak görülen, "kadın", beşeri plandan doğa–üstü'ne yönelen için kaçınılması gereken bir tehlike olarak kabul edilirdi.

Ancak, "düşüş"ün karşıtı olan bir durumun varlığı da söz konusudur. Bu doğa'sı "(kendinden) başka olan" ile ilişkide olmaya (ya da ona taviz vermeyen) dayanan dişi ilkenin "kaçıcı" olana değil de "erkekçe" bir sağlamlığa, sıkılığa, (başka olan'a) kapalılığa yönelmesiyle oluşur. Surada, bir ölçü söz konusudur. Bu "denge" tüm dişilik ögelerini köklü bir değişime uğratacak biçimde paylaşılabilir. Böylece, olumlu bir sentez ortaya çıkar. Dişi ilke, tümüyle onun için varolacak biçimde, karşıt ilkeyi "benimser", evrilir: Burada, karşıt ilke kesinlikle bütünüyle kendisi olarak kalmalıdır. Böylece, kadın —metafizik bir simgesellikle— devinimsiz erkekten (ya da erkeğin devinimsizliğinden) ilk devinim ve biçimlenme (hale girme) itkisini alan bir "eş" ve yaratıcılığa hizmet eden, "güç" haline gelir. Bu, daha önce sunduğumuz "çakti" öğretisinde, aristoculukta ve yeni Eflatunculukta çeşitli biçimlerde ifade edilmiştir. Bu bağlamda, çok anlamlı olan, daha önce değindiğimiz, simgesel Tantrik–Tibet figürasyonlarında, "krallık asasını taşıyan" erkek devinimsiz, soğuk ve ışıksaldır, buna karşın, eksenini oluşturduğu ve ona sarılıp tutunan "çakti" devingen alevlerden oluşur.[2]

Somut plandaki tradisyonel cinsiyet normunun temelini, bu özgün biçimleriyle, pek çok kez değinmiş olduğumuz bu hususlar

oluşturur. Bu norm kastlar rejiminin ilkelerine uygundur ve dharma, bhakti ya da fides'in iki temel ögesi olan öz doğa (nature propre) ve aktif sadakat, bağlılık ile ilişkilidir.

Eğer doğuş rastlantısal bir olay değilse, kadın ya da erkek bedeni içinde dünyaya gelmek de rastlantısal değildir. Burada da, fiziksel farklılık, dişi ya da erkek olmak manevî, müteal bir farklılığa dayanır ve cinsiyet karakteristiği ruhsal açıdan belirli bir yolu (kaderi), dharma' yı gösterir. Bilindiği gibi, her tradisyonel uygarlığın temelini disiplin ve düzen iradesi oluşturur: tradisyonel gerçeklik, —bütün'ü oluşturan çeşitli parçaların hepsi birbirine karışmış bir halde ya da atomsal olarak bir olduğu— özdeşliği, belirsizliği, niteliksizliği kabul etmeye eğilimli değildir; tersine bu parçaların, daima daha çok kendileri olarak, daima daha mükemmel bir biçimde, öz doğa'larını ortaya koymalarını gerektirir. Özellikle cinsiyet açısından iki tip vardır: Erkek ve dişi; her türlü karışıklıktan uzak bir biçimde, erkek olarak doğan tümüyle erkek olarak, dişi olarak doğan da tümüyle dişi olarak yaşamak zorundadır; ve doğa–üstü alanda da, erkek ve dişinin, çelişkili ve inorganik bir varoluş biçimi söz konusu olmadıkça değiştirilemeyecek olan, kendi zorunlu özgün yolları vardır.

İnsanın üstün varoluş biçimine ve "kendinde varlık"a yaklaşmanın iki temel biçimi olan Eylem ve Temaşa'yı daha önce inceledik. Savaşçılık ve Çilecilik de saf erilliğin iki temel tipidir. Aynı şekilde dişiliğin de iki temel tipi vardır. Dişi de Aşık ve Ana olması ölçüsünde, erkekteki "Savaşçılık" ya da "Çilecilik" benzeri düzeylere erişebilir. Bunlar aynı idealin (bir madalyon örneği) farklı iki yüzüdürler: Etkin bir yiğitlik olduğu gibi negatif (ya da edilgin) bir yiğitlik de vardır; mutlak kanıtlayıcı yiğitlik gibi, mutlak bir sadakat yiğitliği de vardır —ve "fedakâr" bir ruh ile, halisane yaşandıklarında her ikisi de, müteallik ve özgürlük planında aynı derecede kutsal ve değerlidir. Erkek ve kadın bu yiğitliği farklı yollardan ve değişik tipte gerçekleştirirler. Biri halis eylemle, diğeri de halis feragatle kutsallığı yaşayan (erkek) Savaşçı ve Çileci'nin bu edimleri-

ne; kadın da kendini tümüyle bir başka varlığa —Aşık (Afrodizyen) kadın tipinde sevilen erkeğe; Ana (demetrienne) kadın tipinde ise Oğul'a— vermek ve yaşamının anlamını, tadını, gerçekliğini bu edimde bulmak olgusu tekabül eder. Tradisyonel kadının —nesne âlemindeki ve hatta, mutlak bir feragatle (kişilik-üstülükle) yaşandığında nesne âleminin de ötesindeki— normal ve doğal işlevi (sadakat, fides), yolu (bhakti) budur. Birbirine karışmayan bu iki farklı yönden birinde gidip bu yönde, sürekli ilerlenerek, kadında erkeksi olarak ne varsa ve erkekte de kadınsı olarak ne varsa tümünün (en aza) indirgenmesiyle, "mutlak kadın"a ve "mutlak erkek"e ulaşmak— işte, tradisyonel cinsiyet yasasının yaşamın çeşitli (ya da tüm) düzeylerine uygun düşen gereği budur.[3]

Dolayısıyla, tradisyonel âlemde kadın ancak erkek ile olan ilişkileri sayesinde kutsal hiyerarşik düzene dahil olabilmekteydi. Eski Hint'te, kadınlar yüksek kast'tan bile olsalar, özgün bir inisiyasyona sahip kabul edilmezler; ancak, evlenene kadar babalarının, evlendikten sonra da, ailenin mistik önderi sayılan kocalarının hatırı nedeniyle kutsal soylu sınıfına —arya— dahil kabul edilirlerdi.[4] Dor'larda, kadın yaşamı boyunca hiçbir hakka sahip olmazdı; evlendiğinde kocasını baba olarak kabul etmek zorundaydı.[5] Romalılarda, benzer bir anlayışla, evli kadın —in manum viri— kocasına "eşit" olarak kabul edilmez, yasal olarak, kocasının bir kızı —fil iae loco— olarak kabul edilir ya da kendi kızları—sororis loco— ile eşdeğer tutulurdu; koca ailenin hem önderi, hem de rahibiydi. Kadının tradisyonel yaşamdaki bu statüsü modern "özgür düşünceli"lerin zannedecekleri gibi bir haksızlık ve tiranlığı göstermez, fakat saf dişi doğa'ya en uygun doğal konumu ve münevi yücelme yolunu gösterir.[6]

Aynı şekilde, kadının fedakârlığını beşerî ve hatta beşer-üstü sınırlara dek vardırması (gerektiği) biçimindeki anlayışlara antikçağda da rastlıyoruz. Aztek-Nahua tradisyonunda ölmüş analar savaş sırasında ölmüş biri kadar (bir şehit kadar) kutsal sayılarak, göksel ölümsüzlüğe ulaşmış kabul edilirlerdi.[7] Bu bağlamda, içsel-

liğinin, hassasiyetinin, iradesinin en son sınırlarına dek feragat içinde olup, sadakatının canlı ve görünmez gücüyle çok farklı, duyular-ötesi bir ihsana nail olarak kendini feda etmiş olduğu erkeğin ölümünün ardından —Aryen âdetleri gereği yakılarak— ölüme atılmaktan çekinmeyen hindu kadını örnek olarak verilebilir. Bu, dul kadının cenaze töreninde ölmüş olan eşiyle birlikte kendinide yaktırması biçimindeki tradisyonel fedakârlık —Avrupalılara ve Avrupalılaşmışlara göre ise salt "barbarlık"— Sanskritçe'de bu durum "sati" sözcüğüyle ifade edilirdi, "as" ve ("varlık" anlamındaki) "sat" köklerinden türetilmiş olan bu sözcük, özveri, sadakat ve aşk anlamlarına da gelir ve "doğru" anlamındaki "satya" sözcüğü de bundan türemiştir.[8] Dolayısıyla, bu fedakârlık iki farklı cinsiyet arasındaki mutlak, yani beşer-üstü, gerçek plandaki ilişkinin müteal bir yüceltilmesiydi. Burada, insan aşk uğruna fedakârlık vasıtasıyla, özgürleştirici, yüksek (kutlu) düzeylere ulaşmak şansını (bhakti) elde etmektedir. Tradisyonel öğretide eşinin hemen ardından öte-alem'e giden kadının "göklere yükseldiği eşiyle (orada) birleştiği belirtilmiştir; maddesel beden "ateş"ten geçerek kutsal bir "ışıktan beden" haline dönüşür, ölüleri yakmak biçimindeki Aryen âdeti de böyle bir amacı gerçekleştirmeyşe yöneliktir.[9, 10] Cermen kadınları da benzer bir anlayışla savaşta ölen kocalarının ardından kendi yaşamlarına son verirlerdi.

Geleceğin, kaderin oluşumu açısından eylemin nesnesinin (ya da türünün) önem taşımadığına, önemli olanın halisane eylem, niyet olduğuna daha önce değinmiştik. Hindu kadınının fedakârlığı -sati— bu açıdan bakıldığında anlam kazanır. Gerçekte, bir kadın sadece, karşılık bekleyen güçlü bir beşeri tutkuyla fedakarlık yaptığında özel romantik bir olgudan başkası söz konusu değildir. Sadakat (ve fedakârlık) ancak hiçbir karşılık ya da destek beklemeksizin yapıldığında müteal bir değer kazanır.

İslâm âleminde benzer anlayışların sonucu olarak "harem"ler oluşturulmuştur. Hıristiyan Avrupa'da, bir kadının "dış yaşam"dan el etek çekerek bir manastıra kapanması Tanrıya yönelme

amacını içerir —bunun dışındaki nedenler asla birer istisna olmaktan öteye gidememişlerdir. İslamdaki bir erkeğin birçok kadından oluşan bir harem sahibi olmasına hiçbir normal kadın itiraz etmeyi düşünmez: bir kadının tüm yaşamını bir erkeğe hasretmesini doğal bulur ve (haremdeki) tüm kadınların fark gözetilmeksizin aynı derecede çok sevildiklerine ve hepsinin de kendisiyle aynı duyguları taşıdıklarını, aynı sadakat ve feragate sahip olduklarını kabul ederdi.

Söz konusu yolun halisaneliğini oluşturan da bu anlayıştı. Koşullar koyan ve karşılık olarak erkekten de aşk ve sadakat bekleyen aşk dünyevî bir şeydir. Kaldı ki, bir erkek böylesi bir aşkı ancak kadınlaşarak, —yani, aslında kadının aramakta olduğu, onun kendini verebileceği bir şey, bir dayanak olan— "kendine yeterliliğini" yitirerek kabul edebilir. Efsaneye göre, büyük bir Çileci olan Çiva, eşi Parvati'ye karşı kendisinde tutkunluk uyandırmaya çalışan Aşk Tanrısı "Kama"yı bir bakışıyla kül haline getirmiştir. Aynı bağlamda, Kalki–Avatara destanında da, arzulayıp kendisine yaklaşanları kadına dönüştürmesi nedeniyle hiçbir erkeğin elde edemediği bir kadından söz edilir: burada (bir erkeğin kadına bağlanmasının ancak, yukarıda belirtildiği gibi, kadınlaşmakla olabileceğiyle ilişkili) derin bir anlam bulunur. Kadına gelince, o (aslında) gerçekten bir büyüklük taşır: karşılık beklemeyen özveri, kendi kendine yanan bir aşk ateşi, onu basit bir eş ve aşık olmaktan çıkararak, aşk nhesnesinden bağımsız, daima yüksekte kalan ulvi bir aşkın efendisi (ya da hanımı) yapar. Nitekim harem anlayışında bu görülmektedir: kıskançlığın, dolayısıyla da bencil tutkunun ve kadının sahip olmak tutkusunun aşılması; kadının tüm yaşamı boyunca —etrafında daha başka kadınlar da bulunan ve onların her birine " onlara bağlanmaksızın" sahip olabilen— bir erkeğe sadakat içinde kalması. Çilecilik ve hatta kutsallık işte bu "insan–üstü"lüğün içinde bulunuyordu.[11] Bu şekilde bir "eşya" durumuna gelmek sahip olmak tutkusuna gerçekten "yakıcı", yok edici bir etki yapar ve böyle bir kayıtsız şartsız sadakat durumunda, beşeri be-

den bir vasıta olmaktan çıkar (beşerî benlik yitirilir) ve dünyevi olmayan bir planın olanakları belirmeye başlar. Nasıl ki harem yasası ile manastır yasası arasında benzerlik varsa, aynı şekilde, kadına esas doğal yerini veren, duyusal yaşantıyı dışlatmak şöyle dursun, daha bile güçlendiren İslam yasası da keşişlere özgü çilecilik ile aynı plandadır.[12] Eski Yunan ve Roma gibi uygarlıklarda, birinci eşe ilave olarak, âdet üzere, nikahsız olarak alınan diğer kadınların yaşamlarında da, daha düşük bir derecede olmakla birlikte, durum böyleydi. Cinsellik kontrol altındaydı.

Harem ve benzeri kurumların, çoğu kez, düşürüldükleri olumsuz durumları burada dikkate almadığımızı belirtmeye gerek dahi yoktur. Burada, bu kurumların saf tradisyonel anlayış açısından ilke olarak ifade ettikleri yüksek anlamlara değiniyoruz. Yineliyoruz: Yaşamın kaotik ırmaklarının doğru yönde akmaları için sağlam (ya da doğru) yollar açmak tradisyonun görevidir. Bu tradisyonel yönü tam olarak izleyebilenler özgürdürler ve kendiliklerinden, tekamül ederek doğalarındaki en yüksek tradisyonel yetiyi içsel bir güç şeklinde bilinçli olarak harekete geçirebilecek derecede kendilerini tanıyacak duruma gelirler. Diğerleri için ise, durum pek içaçıcı değildir. Sözgelimi, Modernlerin, kadın konusu da dahil, durumları böyledir. Gerçekte, her bireye kendi —Jakoben deyimiyle— "onur" ve "hakları"nı vererek, kast düzenini "aşmış olan" bir dünyada iki cinsiyet arasındaki doğru ilişkilere dair herhangi bir anlamın kalmış olabilmesi zaten mümkün değildi. Kadının özgürlüğüne kavuşmasını kaçınılmaz olarak kölenin özgürleşmesi, sınıfsızın ve tradisyonsuzun, yani parya'nın yüceltilmesi izleyecekti.

Böyle bir toplulukta kadının başkaldırıp kendisininde kişilik ve zamanımızdaki anarşik, —bireyci anlamda— bir özgürlük sahibi olduğunu iddia etmesi çok doğaldır. Tradisyonel ahlâkın erkek ve kadından gittikçe daha fazla kendileri olmasını; erkeğin erkekliğini, kadının da kadınlığını daha kesin çizgilerle ortaya koymasını istemesine karşın, yeni uygarlık gittikçe eşitlemeye, biçimsize, ger-

çekte— bireyselliği ve cinsiyet farkını aşmaya değil de— daha koyu bir bireyselliğe gidişi içermektedir.

Bir fetih uğruna özveride bulunulmuştur. Asırlarca süren bir kölelikten sonra kadın artık özgür olmak istemiştir. Fakat "feminizm" —altında bir kendine güvensizliğin, kendisi (yani kadın) olmaktaki yetersizliğin yattığı— erkeği taklitten öteye gidememiştir. Kaçınılmaz bir yanlış anlayışla modern kadın, kadın olmaktan tümüyle hayali bir aşağılık duygusu ve mağduriyet hissine sürüklenmiştir. Bu yanlışlığın, erkeksi olmak eğiliminin kökeninde yatan budur: bu nedenledir ki, kadın erkek ile boy ölçüşerek rövanşı kazanmak, "onurunu" kurtarmak, "değerini" kanıtlamak istemiştir. Ancak, burada sözkonusu olan hiçbir biçimde gerçek erkek değil, standartlaştırılmış, rasyonelleştirilmiş bir uygarlığın, hemen hemen hiçbir gerçek niteliği kalmamış olan suni, kukla erkeğidir. Böyle bir uygarlıkta, kuşkusuz erkeğin herhangi bir imtiyazlılığı sözkonusu olamaz ve kadınlar modern toplumda, genelde esas geçerli olan karşı cinsin —maddesel ve entellektüel— yetilerine kendilerinin de sahip olduklarını kanıtlamak uğruna doğal eğilimlerini yitirmişler, bu düzeyin altına düşmüşlerdir (zira, cinsel açıdan mutlu bir kadın asla erkekliğe özenip onun için bir düşüş olan erkeği taklide yönelmez). Gerçekte, erkek de sorumsuzluğuyla kadının, sokakları, büroları, okulları, fabrikaları, modern kültürün ve toplumun tüm hastalık bulaştırıcı yol kavşaklarını doldurmasına yol açmış, hatta yardımcı olmuştur. Eşitleşmenin son aşamasını da işte bu son durum oluşturmuştur.

Maddecileştirilmiş modern erkeğin kadına (eski toplumlardaki gibi) kadınlığının bilinciyle yaşamak olanağını sağlayamayan manevî iğdişliği sonucunda dişi ögenin yozlaşması doğal, içsel yetilerinin dumura uğramasına, somatik arazlara dek varmıştır. Bu durumda, *oğlan çocuğu* (garçonne) tipli, duygusallıktan ve hatta günahtan bile uzak (zira modern kadın için fiziksel ilişki bile kendi bedenine karşı taşıdığı narsizmden, kendini giyinik ya da olabildiğince çıplak teşhir etmekten, moda, dans, spor ve para, vb.den

sonra gelmektedir) bir kadın türü oluşmuştur... Artık Avrupa için saf özveri, karşılıksız sadakat, kıskançlık hissinden münezzeh güçlü aşklar pek bir şey ifade etmez olmuştur. Avrupa'nın bugün seçtiği aşk türü, tümüyle tutucu ve burjuva bir sadakatin yanında, sevilenin mutlaka sevmesini de zorunlu kılıyor. Oysa, kadının bir erkeğe kendini feda etmesi için o erkeğe ruhen ve bedenen sahip olması zorunluluğu sadece kadının müteal özverisini "beşerîleştirmiş" ve "kısırlaştırmış" olmakla kalmaz, aynı zamanda kadın, burada da, erkek doğasına özgü bir varoluş biçimine bürünerek dişiliğin saf özüne ihanet etmeye başlamış olur —hem de başkası üzerinde tahakküm etmek, hak sahibi olmak, kibir, bencillik içeren en aşağı bir biçimde. Bu hızlanma yasası uyarınca, gittikçe hızlanan bir düşüşe yol açmıştır. Gerçekte, bir erkeği tümüyle kendisine bağlamak isteyen bir kadın giderek bir erkekle yetinemez olur. Daha ileri bir aşamada benmerkezciliği artar ve artık onu sadece erkeklerin onun gurur ve zevkini tatmin için kendisine sunabilecekleri şeyler ilgilendirir. Sonuç, kopma, yüzeysellik, ya da, son kertede kadını doğasından ayırıp onu erkek gibi çalışmaya, kazanmaya, etkin olmaya ve hatta politikaya yönelten erkeksi bir pratik, dışsal yaşamdır.

Batının tüm dünyaya bir veba salgınından daha hızlı yayılan "özgürlüğünün" getirdikleri bunlardır. Tradisyonel kadın, özverili, kendisi için yaşamayan, saflık ve sadelik içinde tümüyle bir başkasının olmayı *arzulayan* mükemmel kadın; bu yiğitliğiyle kemale erer ve normal erkekten üstün olurdu.

Modern kadın, kendisi için var olmak isteyerek, kendini tahrip etmiştir. Özendiği "kişilik" onun tüm kendi kişiliğini yok etmiştir. Ve bu koşullarda, iki farklı cinsiyet arasındaki ilişkilerin —maddesel açı da dahil olarak—ne hal alacaklarını tahmin etmek zor değildir. Oysa burada da, erkek ne denli gerçek bir ve kadın da denli daha gerçek bir kadın olursa, yaratıcı kıvılcım da o kadar canlı ve yüksek olur. Durum böyle olunca, en derin doğalarıyla herhangi bir ilişki kurmak imkânından yoksun bu karmaşık varlıklardan, bu

bağlamda olumlu herhangi birşey beklenebilir mi? Seksin sadece fizyolojik planda başlayıp bittiği bu varlıklardan olası anormalliklerin dışında ne beklenebilir? Ruhsal açıdan tam anlamıyla ne erkek ne de kadın olan ya da erkekken kadınsı olan veya kadınken erkeksi olan, üstelik cinsiyetin "gerisinde" iken cinsiyeti "aşmışlık" iddiasında bulunan bu varlıklardan olumlu ne beklenebilir? Tüm ilişkiler artık ikincil ve silik bir nitelik kazanırlar —yalancı bir arkadaşlığın sevimsizliği, ölümcül "entellektüel" sempatiler, yeni komünist gerçekliğin banallığı gibi— ya da Freud'un üzerlerinde çağa gerçekten uygun bir bilim inşa ettiği nevrotik vd. komplekslerden ibaret kalırlar. "Ergin, özgür" kadının dünyası bunlardan başka bir şey içermez, ve bu dünyanın öncüleri olan Rusya ve Güney Amerika bunun örneklerini sergilemektedir;[13] üçüncü cinsiyet olayına ise hiç değinmiyoruz.

Oysa tüm bunların bir dizi şey üzerinde —modernlerin, hafifliklerı içinde, neler getirecekleri kaygısından uzak oldukları—yan etkilerinin, yansımalarının olmaması olanaksızdır.

NOTLAR

[1] *Metaphysique du Sexe* (bölüm IV, s. 31) adlı yapıtımızda, bu konuya ilişkin olarak daha başka metafizik ve mitsel referanslar bulunmaktadır. Sing hanedanı filozoflarınca, erkeklerin "gök" ile, kadınların da "yeryüzü" ile ilişkili oldukları ve bu nedenle yeryüzünün gökyüzüne bağımlı olması gibi, kadının da erkeğe bağımlı olmasının gerektiği öğretilirdi. (Plath, *Religion der alten Chinesen*. I, s. 37).

[2] Bu tradisyonlardaki erotik simgesellikte, aynı husus kutsal çiftin *viparitamaitbuna* biçiminde, yani erkeğin hareketsiz (sabit) olduğu ve *çakti*'nin hareket ettiği tarzda bir birleşmesi ile ifade edilir.

[3] Bu bağlamda, özellikle ilginç olarak, bazı vahşi topluluklardaki erkeklerin "erkekler kafesi" denilen bir yerde tecrid edilip dişilerden uzak tutularak, yeni bir yaşam biçimine hazırlanmak üzere bir tür inisiyasyona tâbi tutulmaları zikredilebilir. H. Webster, *Primitive Secret Societies—A Study in Early Politics and Religion*, italyanca'sı, Bologne, 1921, s. 2 ve d., 28, 30–31.

[4] Senart, *Les castes dans l'Inde*, s. 68; *Mânavadharmaçâstra*, IX, 166; V. 148; V. 155 :"Salt kadınlara ait bir çilecilik, kült (tapınma biçimi) ya da adak yöntemi yoktur. Kadın eşini sever ve ona hizmet ederek kutsal bir onur kazanır. "Bu sav ile çelişik olan kadın ruhbanlığı konusunu incelemeye bu yapıtın hacmi müsait değildir. Tradisyonel olarak bu ruhbanlığın ay (Lune) ile ilişkili olduğu; dişi "dharma"sının, kişiliğin aşılması biçiminde, bir güçlenmesini; Tanrının sesine, vahye açık olma durumunu ifade ettiği kabul edilmektedir. Uygarlıkların çöküş dönemindeki, aysal–dişil ögenin hiyerarşinin zirvesine tırmanmasına daha sonra değineceğiz. Kadının "seks yaşamında" kudsiyete uygun ve inisiyatik bir rol alması konusunun ayrı olarak incelenmesi daha uygun düşer. (bu konuda, bkz. Evola, *Metaphysique du Sexe*).

[5] *Handbuch der Klass. Altertumswissensch.* , c. IV, s. 17.

[6] Bu bağlamda, Antik Çin ile ilgili olarak *Niu-kie-tsi-pien* (V), de şu ifadelere rastlıyoruz: "Bir kadın evlenerek babaevinden koca evine geçtiğinde, (soy) ismine varıncaya dek, herşeyi yitirir. Özel hiçbir şeyi kalmaz:herşeyi kocasına ait olur" ve *Niu-bien-shu*'da bir kadının evde "bir gölge ve basit bir yankı (ya da yansıma) gibi" olması gerektiği ifade edilir. (S. Trovatelli, *Le civilta et le legislazioni dell'antico Oriente*,Bologna, 1980, s. 157–158).

[7] Reville, *Relig. du Mexique, etc.* , s. 190.

[8] G. de Lorenzo, *Oriente et Occidente*, Bari, s. 218, s. 72. Benzeri uygulamalara (Traklar, Grekler, Scythe'ler, Slavlar örneği) başka Aryen kuşaklarında da rastlanmaktadır. (bkz. C. Clemen, *Religions-geschichte Europas*, Heidelberg, 1926, c. I, s. 218). İnka uygarlığında, kocaları ölen dulların onların arkasından intihar etmeleri, tabii ki herhangi bir yasa vb. zorunluluğu sonucunda olan birşey değil, fakat çok yaygın hale gelmiş bir âdetti ve bunu korku ya da değişik inanç nedeniyle yapamayanlar küçümsenirler, iyi karşılanmazlardı (bkz. Reville, age., s. 374).

[9] *Mânavadharmaçâstra*, IX, 29: "Eşine ihanet etmeyenler; düşünceleri, sözleri ve bedenleriyle temiz olarak kalanlar ölümden sonra da eşleriyle beraber olurlar (ya da olmak mutluluğuna kavuşurlar). "

[10] *Brahaddranyaka-upan.* , VI, ii, 14; Procles, In Tim. , V, 331b;

[11] *Mânavadharmaçâstra*'da, kadının hiçbir zaman kişisel inisiyatifinin olmamasının ve, duruma göre babasının, eşinin ve oğlunun nesnesi (ya da kölesi) işlevini görmesinin gerektiği ifade edilmektedir (V, 147–8; IX, 3), ancak, bu bağlamda, şu ifadelere de rastlanmaktadır(V, 154): "Eşin tutumu doğru olmasa bile, başka aşklara yönelse ve bayağılık yapsa bile, kadın ona bir Tanrıya tapar gibi tapmalıdır. "

[12] Kadının bakireliğini ve hatta bedenini sunmasının kutsal yönünün icap

ettirdiği gereklerin yerine getirilmesi, modernler için başka bir skandal konusu oluşturacak biçimde, kurumlaşmış bir düzenliliğe oturtulmuştu: örneğin, erkeklerin yabancı (şimdiki deyimiyle, genel) kadınlarla, eski Suriye, Lycie, Lidya, Teb, vd. tapınaklarında, kutsal nitelikte cinsel ilişki kurabilmeleri. Buradaki bir kadın kendisi ilk adımı atamaz, ancak, kendisine herhangi bir miktarda para atan bir erkekle, bir kutsal özveri zihniyetiyle, tanrıçaya bir sungu olarak, kendini vermek zorundaydı. Bir kadın, ancak bedenini böyle kutsal bir biçimde sunduktan sonra evlenebilirdi. Heredot (I, 190) bu aşamadan geçip de evlenen bir kadından ne kadar büyük bir meblağ ödenirse ödensin, artık hiçbir şey elde edilemeyeceğini belirtir— bu da, bu uygulamanın kutsallık yönünün ne denli ağır bastığını gösterir. Bu uygulamanın diğer bir yönünü de Merejkowski (*Les Mysteres de l'Orient*, Paris, 1927, s. 358) belirtir:"Her beşerî varlık, isterse kadın olsun ister erkek, yaşamında en az bir kez, —çocuk yapmak amacıyla değil, fakat ilişkide bulunmuş olmak için— karşı cinsiyle cinsel ilişkide bulunmalıdır. Erkek parayı atarken "Tanrıça Mylitta onuruna" dediğinde, kadın onun için bir tür Tanrıça Mylitta olur". Bu konuda, ayrıca, bkz. J. Evola, *Metaphysique du Sexe*.

[13] 1950 yılında yapılan tıbbî nitelikteki istatistikler sonucunda (C. Freed ve W. S. Kroger), kuzey amerikalı kızların % 75'inin "cinsel anestezi" içinde olduğu ve (Freudcu terimle) "libido"larının temelde teşhirci bir narsisizme (özseverliğe) dönük olduğu bulunmuştur. Anglo-Sakson kadınlarındaki nevrotik seksüel teşhircilik de karakteristiktir ve püriten ahlâkiyatındaki yanlış önyargıların ve "onurlulük" idealinin kurbanı olmalarından kaynaklanır.

21

Yüksek ırkların gerileyişi

MODERN DÜNYA İÇİN bir nüfus azalması tehlikesi yoktur. Bazı politik önderlerin daha düne kadar, "çokluktan kuvvet doğar" saçma formülünü yeniden ortaya çıkararak attıkları alarm çığlığı her türlü temelden (ya da haklılıktan) yoksundur. Gerçek tehlike salt niceliksel plandaki sürekli, frensiz, acaip artıştır. Gerileme, sadece, kitlelerin (demos) üzerinde yer alan ve tüm gerçek beşerî değerleri koşullandıran iktidar sahibi, soylarda (ya da sınıflarda) tezahür etmektedir. Irkçı anlayışı eleştirirken canlı ve etkin olarak var olduğunda nicelik âlemine bir biçim ve kalite kazandıran yüksek düzeyde bir varoluşun ilkesini oluşturan bir gizemli güçten söz etmiştik. Bu bağlamda, Fatının yüksek ırklarının asırlar önce can çekişmeye başlamış olduklarını ve yeryüzü halklarının artan gelişmesinin organik bozulmalarda ve kanserin gelişmesinde görülen düzensiz çoğalmaya, solucanı kaynaşmaya benzediği söylenebilir; bu durum, organizmanın düzenleyici yasasının etkisinden kurtularak organizmadaki normal ve (fakat) farklılaşmış yapıları parçalayıp yutan bir plazmanın önüne geçilemeyen aşırı büyü-

mesine tekabül eder. Modern dünyanın bize sunduğu tablo budur: yüksek anlamda verimli, üretici, biçimli güçlerin gerileyip çöküşüne karşın biçimsizin, kitlesel insanın, "madde"nin hızla bölünüp çoğaldığını görüyoruz.

Bu olguyla, önceki bölümde sunduğumuz cinsiyet ve günümüzdeki kadın–erkek ilişkileri konusu arasında yakınlık vardır, zira bu konu üreme sorunuyla da ilişkilidir. Modern dünyanın gerçek (mutlak) erkek ve kadını tanımak olasılığını artık yitirmiş olmasının —ve maddesel planda sınırlanmaktan dolayı ruhsal yönlerin eksik kalmasının sonucunda— tradisyonel âlemin çeşitli biçimlerde tanımış olduğu cinsiyetin yüksek, hatta müteal boyutlarının da yitirilmesi ve cinsel birleşmelerin salt bir erotik deneyim ve kaba bir biyolojik üreme vasıtası haline gelmesi doğaldır. Tradisyon âleminde kutsal ve büyüsel bir cinsiyet ilişkisi vardı. Dünyanın pek çok bölgesindeki sayısız simge ve an'anelerde cinsiyet olgusu daima bireyi aşan, temel bir yaratıcı güç olarak kabul edilirdi. Kadında gerek ışık ve sıcaklığın (ardeur et lumi érej), gerekse tehlike (ya da korku) ve çözülmenin derunî güçleri tezahür ederdi.[1] Kadın arzın gücünü, erkek ise semavî gücü yaşama geçirirdi. Bugün, basit insanda yüzeysel duyumlar, tensel tutkular olarak insiyakî biçimde yaşanılanlar (o zamanlar) bilinçli ve *organik* ya da (yüzeysele nazaran) daha içsel olarak yaşanırdı. Bilinçli ve *kararlı* olarak çocuk yapılırdı[2] ve doğan çocuklar, soydan, atalardan gelen doğaüstü kutsal ögelerin devam ettirilmesi, yaşama geçirilmesi, "görevini" üstlenirlerdi.

Modern yaşamda tüm bunlar tatsız birer masal, birer hayal gibi görülmektedir: İnsanlar sekse egemen olacaklarına seks insanlara egemen olmuştur ve sarhoşlar gibi orada burada boğuşup durmakta; ne seks yakınlaşmalarındaki yüksek anlamın, ne de "zevk" ya da romantik tutkuların peşinde koşarken şeytanın sefil birer oyuncağı olduklarının farkına varamamaktadırlar. Öyle ki iradeleri dışında ve çoğu kez de iradelerine karşıt olarak yaptıkları çocuklar manevî niteliklerden ve hatta, son kuşaklarda, burjuva tipindeki duygusal bağlardan bile yoksun olan birer rastlantı ürünüdürler.

İşler bu raddeye vardıktan sonra, yüksek ırkların niye yok oldukları da açıkça ortaya çıkmaktadır. Yaratıcılık ve saygınlığın ne olduklarını artık unutmuş; mekanik ve kentleşmiş bir sosyal yaşamın getirdiği tüm diğer dejenere edirici ögelerin yanında, bireyciliğin kaçınılmaz mantıksal sonucu da, özellikle günümüzün sözde "yüksek sınıfları"nda görülen çocuk yapmamak eğilimiyle, bu gelişmeye katkıda bulunmuştur (Zira aşırı bencillikle çocuk yapmamak da rastgele, niteliksiz çocukların doğumu kadar kutsal, doğaüstü ögelerin yaşama geçirilmesini engellemiştir. –ç n.) Hayvansal güdülerin tüm akılcı hesap ve değerlendirmelere üstün geldiği aşağı sosyal tabaka ve ırklarda doğurganlık alabildiğine artmıştır.

Bu kaçınılmaz bir "tersine dönüş"e aşağı ögelerin —tükenmiş ve mağlup olmuş yüksek sınıf ve halkların, egemen manevî öge olarak önlemek için ellerinden hiçbir şeyin ya da hemen hemen hiçbir şeyin gelmediği— bir egemenliğine ve istilasına yol açmıştır.

Bugün, nüfus artışının kansere benzetmiş olduğumuz korkuç etkileri karşısında bir "doğum kontrolünden" gittikçe daha çok söz ediliyorsa da, belirli bir niteliksel ölçüt uygulanmadığından soruna köklü bir çözüm getirilemiyor. Üstelik, bu kontrole, artık basit önyargılar durumuna gelmiş olan gelenekçi ve âhlakçı fikirlerle karşı çıkanlar da vardır. Eğer önem verilen bir ırkın ya da soyun (salt maddesel, niceliksel) büyüklüğü ve gücü ise, aşağı düzeyle değil de, manevî niteliklerle, yüksek anlamda, doğru —erkeğin tam erkek, kadının da tam kadın olduğu— cinsiyet ilişkisiyle ve özellikle de erillikle (tam erkek olmakla) ilişkili bir mefhum olan "babalık"tan (paternite) artık söz etmemek gerekir.

Modern kadının düşüşünü eleştirdik, ancak bunun birinci derecedeki sorumlusunun erkek olduğu unutulmamalıdır. Nasıl ki gerçek krallık ve aristokratlık sürmüş olsaydı avam hiçbir zaman sosyal yaşamın ve uygarlığın her alanında zuhur edemeyecek idiyse, erkekler de gerçekten erkek olsaydılar kadın hiçbir zaman şimdiki izlediği yola girmek istemeyecekti ve giremeyecekti. Kadının özerkleştiği ve üstünlük sağladığı dönemlerle eski uygarlıkların çöktüğü

dönemler daima çakışmıştır. Aslında, gerçek tepkinin erkeğe değil de kadına; feminizme ve diğer feminist sapmalara karşı olması gerekmez miydi? Erkek sadece bir gölgeden ibaret oldukça kadının tekrar eskisi gibi içsel ve dışsal (maddî ve manevî) planda yüksekliğini kazanması beklenemez. Cinsiyetin manevî anlamı tekrar tesis edilmedikçe, özellikle de eril form karmaşık ve biçimsiz bir hal almış olan manevî özdekten kesin bir biçimde ayrımlanmadıkça herşey boşunadır. Fiziksel, uzvi ve hayvansal erillik boştur, yüksek anlamda hiçbir yaratıcılık içermez, erkek uzvi olarak egemen olduğunu sandığı anda bile, gerçekte, pasiftir, dişil ögenin daha ince, lâtif gücünün egemenliği altındadır.[3] Cinsiyetin gerçek ve mutlak alanı kafadadır, zihniyettedir.

Tüm yüksek tradisyonlarda erkek daima semâvi, güneşsel ögenin temsilcisi olarak görülmüştür. Bu basit "kan" ilkesini aşan bir ögedir ve gelişimi için saf, soylu bir kadına her ne kadar gereksinim duyuyorsa da, dişil çizgiyle bağdaştığı an yok olur. O daima, her durumda, yaratıcı dişil ögeye egemen olan, biçim verici, nitelik kazandırıcı ögedir.[4] Bu ilke doğaüstü ögeyle, "suyu yukarı doğru akıtabilen" ve soyun zaferini, gönencini, yazgısını belirleyen güçle ilişkilidir. Bu nedenledir ki, eski tradisyonlarda erkeklik organı ile (ölümden sonra) dirilme, çilecilik ve en yüksek iktidar arasında kurulan simgesel bağlantı edebe aykırı olmaktan uzak gerçek ve derin bir anlam içerir.[5] Bu yüksek anlamların bir yansıması olarak, halen, bazı ilkel topluluklarda sadece inisiye olanlar eril kabul edilir, erilleşmeyi yüksek düzeyde belirleyenin inisiyasyon olduğu, inisiyasyondan önce kişilerin hayvanlara benzediği "henüz adam olmuş sayılamayacakları" kabul edilir ve yaşlanmış bile olsalar çocuk ve kadınların düzeyinde sayılarak kabilenin eril seçkinlerinin imtiyazlarından yoksun bırakılırlar.[6] Gerçek erilliğin ölçüsünün ve temelinin biyoloji üstü (suprabiologique) öge olduğu kavranılmadıkça ne kadar erkeklik iddiasında bulunulsa da o düzeye ulaşılamaz ve zevk duygusu tarafından güdülenen hayvansal düzeyde, bir gölge olarak yaşam sürdürülür. Böyle erkeklerin damızlık aygırlar ya da deney tav-

şanları yerine konularak kullanılmasıyla, ancak iyi iş gören hayvanlar yetiştirilmiş olur ve bireyci ve faydacı eğilimin egemen olması sonucunda, daha güçlü bir yaşamın fiziksel entropi ve enerjinin bozunumuyla ilgili yasalarınki gibi, şaşmaz işleyişiyle ırklar çöküşe ve yok olmaya sürükleneceklerdir. Ve sonuçta bugün Batının çöküşünde açıkça gözlemlediğimiz durumlardan biri oluşacaktır.

Bu yapıtın ikinci bölümüne geçmeden önce, manevî erillik ile sofuca dindarlık arasındaki ilişki konusunda söylemiş olduklarımızla doğrudan bağlantılı olan son bir vurgulama yapmak istiyoruz.

Bu değerlendirmelerden çıkan şudur ki, Batıda alışkanlıkla "din" olarak adlandırılan şey temelde bir tür "dişil" zihniyete tekabül etmektedir. Tanrısal bir töz olarak kavranılıp bir sofuluk, sadakat, kendi öz iradesine tümüyle sırt çevirmek biçiminde yaşanılan "doğaüstü ilişkisi" —bü yaşanış biçimiyle— dişil bir doğa'nın tekamül yolununkilerin benzeri karakteristiklere sahiptir.

Öte yandan "dişil" ögenin genelde, doğal ya da maddesel ögeyi oluşturduğu kabul edilirse, diğer sınıflara kıyasla bu ögenin daha çok etkinliği altında bulunmaları ve aristokratik ve kutsal törelerin gücüne tâbi olmaları nedeniyle aşağı sınıf ve ırkların "dinsel" tipteki ilişkiler vasıtasıyla tekamül ettikleri düşünülebilir. Dolayısıyla, "dine" de hiyerarşi bütünü içinde —daha önce söz ettiğimiz inisiyasyon ve yüksek çilecilik türleri gibi ruhaniyetin yüksek biçimlerine kıyasla göreceli ve bağımlı da olsa— bir yer ve işlev düşmektedir.

Kastların ve benzeri sosyal yapıların bozulmasıyla, aşağı sınıf ve ırklar iktidarı ele geçirince bu alana da onlara özgü zihniyetin egemen olması; doğaüstü ile her ilişkinin sadece "din" biçiminde anlaşılır olması, daha yüksek düzeydeki tüm diğer tarzların kudsiyete aykırı (günah) kabul edilmesi ya da günah olarak görülmeyenlerin bile kuşkuyla karşılanması kaçınılmazdı. Kökeni eski bir çağa dek uzanan bu "dişil" manevîyattır ki, belirdiği ırklarda primordial tradisyondaki ilk bozulmayı meydana getirmiştir.

Bu yapıtın ikinci bölümünde geliştirerek aynı zamanda oluş'u (genese) ve "modern dünya"nın durumunu da ortaya koymuş ola-

cağımız değerlendirmelerin konusunu, kadim eril ve güneşsel insanlığın çöküşüne yol açan tüm olgularla birlikte, bu bozulma süreci oluşturacaktır.

NOTLAR

[1] Evola, *Métaphysique du Sexe*, özellikle V ve VI. bölümler.

[2] Cinsel birleşmeyle ilgili Upanişad deyişleri: "Ben erdemim ve görkemimle sana görkem sunuyorum" "Ben O'yum ve sende O'sun, sen O'sun ve bende O'yum. Ben Gökyüzüyüm, sen de Yeryüzüsün. Yeryüzünün bağrında tanrı İndra'yı barındırması gibi, ana yönlerin rüzgar tarafından doldurulması gibi (ya da rüzgarın ana yönlerde esmesi gibi), ben de sana çocuğumuzun tohumunu sunuyorum". (*Brâhadâranyaka-upanishad*, VI, iv, 8; VI, iv, 20–22; *Atharva-Veda*, XIV, 2, 71).

[3] Evola, *Metaphysique du Sexe*.

[4] *Mânavadharmaçâstra*, IX, 35–36: "Yaratıcı eril güç ile dişil güç kıyaslandıklarında, eril güç ağır basar, zira evlatlar babanın karakteristiklerini taşırlar. Bir tarlaya ne tür tohum atılırsa, onun karşılığında daima aynı türden, aynı nitelikleri taşıyan bir bitki oluşur." Bu görüşten kaynaklanan bir tür tekamül ettirme fikrine dayalı olarak kastlar sisteminde, yüksek kasttan olan erkekler, kendi kastlarından olan karılarına ilaveten, aşağı kastlardan da kadın alabilirlerdi. (*Pâriksbita*, I, 4; *Mânavadharmaçâstra*, II, 13). Bu bağlamda, vahşi topluluklarda da kan —mogya— ile, eril bir niteliğe sahip olan zihin —toro— arasında bir ikilemin (karşıtlığın) bulunduğuna inanılır. (Levy Bruhl, *Ame primit.*, s. 243)

[5] Hindu tradisyonunda, eril tohum çoğunlukla "*virya*" sözcüğüyle ifade edilirdi, bu terim, çilecilikle ilgili —özellikle budizmdeki— metinlerde tüm beşerî yetileri doğaüstü bir biçimde yenileyebilen "ters akıntı (anafor) gücü" anlamında da kullanılmıştır. Çiva yogi ve çilecileri fallus'a (erkek cinsel organı) ayrı bir önem verirlerdi. O çağlarda, Lidya'da, Frigya'da, Etrurie'de, ve daha başka yerlerde, mezarların üstüne fallus heykelcikleri konulurdu. (A. Dietrich, Mutter Erde, Leipzig, 1925, s. 104) Bu da, eril güç ile yaratıcı güç arasındaki ilişkiyi ifade eder. Mısır'da eril Osiris yaratıcılığın "güneşsel" simgesiydi. Bu bağlamda, Ölüler Kitabı'nda (XVIII) şu ifadeleri

buluyoruz: "Ey eril ilkeden fışkıran kutsallıklar, bana kollarınızı uzatın. . . Ey Osiris'in asileri yok eden (egemen) fallus'u! Erdeminle güçlülerden daha güçlü oldum!" Bu bağlamda, Helenizmde de, Hermes kendi fallus'unu dirilmiş, "(tezahürün çeşitli evrelerinde bir tür ayakta durmak anlamında) dikilmiş, dikilen ve dikilecek olan" kadim insanın simgesi olarak kabul ederdi. (Hippolyte, Philos. , V, 8, 14). Büyüleri bozmak ve kötü güçleri uzaklaştırmak için fallus'tan medet umulduğu antik Roma'da da bu anlayışın saçma bir yansımasını görüyoruz.

[6] Webster, *Primitive Secret Societies*, s. 31–34.

KISIM

II

YARADILIŞ VE MODERN DÜNYAYA BAKIŞ

"Bilge kişi çok şeyler bilir. Pek çok şeyler, dünyanın batışı ve Ases'in (Eşir kabilesinin) sonu ona mâlûm olur."

—Völuspâ, 44

"Size bir sır ifşa ediyorum. İşte, şimdi kocanın karısına taç giydireceği zamandır. Fakat taç nerededir? Kuzeydedir... Ve koca nereden gelir? Sıcaklığın (ateşin) göz kamaştırıcı ışığı oluşturarak kuzeye yöneldiği merkezden. Oysa ki güneydekiler ne yapmaktadırlar? Sıcaklığın rehaveti içinde uyuklamaktadırlar; fakat fırtınanın içinde uyanacaklar ve içlerinden pek çoğu ölüm derecesinde bir dehşet içinde kalacaklar".

—J. Boheme, *Aurora*, II, XI, 43

BU YAPITIN BİRİNCİ BÖLÜMÜNDE izlediğimiz metodla bundan sonra izleyeceğimiz arasında iyice açıklanması gereken bir fark bulunmaktadır.

Birinci bölüm, esas olarak, morfolojik ve tipolojik bir bakış açısıyla oluşturulmuştur. Özellikle, tradisyonel tarzda düşünüş ve dünyaya bu düşünüş açısından bakışın ürünü olan çeşitli beyanlar incelenmiş; bu düşünüş ve bakışı kâinat açısından (ezeliyet–ebediyet açısından), yani tarih üstü bir açıdan (suprahistoriquement) en iyi ifade edebilen ögeler seçilmiştir. Dolayısıyla, veriler ile bunların kaynaklandıkları çeşitli tarihsel tradisyonların genel düşünüş biçimleri arasındaki ilişkiyi değil de; bu verilerin kendilerini incelemek gerekiyordu. Bünyesinde bulundukları özgün ve somut bir tradisyondaki saf geleneksel düşünüşe uymayan ögeler üzerinde ise, diğerlerinin anlam ve değerleri üzerinde etkisiz kabul edilerek pek durulmadı. Ayrıca, bazı tarihsel kurum ve görüşlerin içerikte de tradisyonel mi, yoksa sadece biçimde tradisyonel mi olduklarını ölçüp belirlemek de sözkonusu değildi.

Bundan sonra inceleyeceğimiz konu da farklı olacaktır. Tradisyonel olan ve olmayan güçlerin dinamiğini tarihsel açıdan inceleyeceğiz; ki bu tarihsel uygarlıklardaki bazı özel ögeleri "gelenekselliklerı" nedeniyle soyutlayarak değerlendirmeyi olanaksız kılar. Gelecek açısından önem taşıyan ve bu yeni yaklaşımın özgül nesnesini oluşturacak olan husus, belirli bir uygarlığın düşünüş tarzı, zihniyeti (esprit) değil, tersine o uygarlığın bünyesindeki tüm ögeleri somut bir biçimde eyleme geçirdiği yöndür. Güçlerin *sentetik* değerlendirilmesi (muteber ögeleri ortaya çıkarmaya yönelik) *analitik* değerlendirmenin yerini alacaktır. Çeşitli tarihsel karışımların dominantını (başat olanını) ve bu karışımların çeşitli ögelerinin değerlerini, soyuta ve mutlak'a yönelmeden, koşullar göz önünde bulundurularak ve bir medeniyetin bütünlüğü üzerine olan etkileri gözönüne alınarak saptamak sözkonusu olacaktır. Birinci bölümde özgün ve tarihsel ögeyi evrensel ve tipik ideal ögeyle kaynaştırmaya çalıştık, şimdi sözkonusu olan ise ideal ögeyi gerçek ögeyle kaynaştırmaktır. Bu kaynaştırma: modern eleştirel vak'anüvislik metod ve belirlemelerini kullanmaktan çok, birinci bölümdeki gibi, "geleneksel", metafizik bir bakış açısını ve —birtakım özel ögelerden çıkarılmış olmayıp sadece varsayılan ve bu özel ögelerin organik değerlerinin değişik tarihsel koşullar altında çeşitli dönemlerde oynadıkları rolün ancak kendisinden yola çıkılarak kavranılıp ölçülebileceği— bir anlamın sezgisini temel olarak alacaktır. Dolayısıyla birinci kaynaştırmada es geçilen, ikincisinde ilk planda yer alabilir veya bunun tersi de olabilir. Bir uygarlıkta bazı ögeler ön planda tutulup belirleyici olarak kabul edilirken; bir başka uygarlıkta, aynı ögeler, ihmal edilebilerek geri planda kalabilirler.

Bu hususların belirtilmesi belirli bir okuyucu kategorisi için yararlı olacaktır. Tradisyon, önce tarih üstü olarak, sonra da tarihsel düzeyde ele alındığında bir perspektif değişikliği olmakta; olasılıklardaki dalgalanmalar nedeniyle, aynı ögelere değişik değerler verilmekte, ayrı olan şeyler birleşmekte, birleşik olan şeyler ayrılmaktadır.

1

Dört çağ doktrini

MODERN İNSAN, yakın bir zamana kadar tarihi daha çok bir evrim süreci olarak düşünüyor ve yüceltiyordu. Oysa, geleneğin adamı bu anlayışa taban tabana ters düşen bir gerçekliğin farkına vardı. İnsanlığın tüm kadim geleneksel metinlerinde, şu veya bu biçimde, daima bir gerileme, bir "düşüş" olgusu yer almaktadır: Varlıklar yüksek, aslî konumlardan sıradan ve fâni insan ögesince gittikçe daha çok koşullandırılan konumlara ineceklerdi. Bu, çok uzun bir zaman önce başlamış olan, devreli bir süreçti. Eddik *ragna-rökkr*, "tanrıların gazabı" deyimi bunu en iyi biçimde ifade eder.

Burada sözkonusu olan, gelenekçi çevrelerde genel ve muğlak bir biçimde değil, tersine çeşitli anlatımları arasında geniş ölçüde tutarlılık (eşbiçimlilik: uniformite) olan organik bir doktrin olarak —dört çağ doktrini— tanımlanmış bir öğretidir. Dört devre veya "kuşak" (generation) boyunca devam eden gittikçe artan bir çöküş süreci! İşte tüm tarihin ve dolayısıyla, evrensel bir ifadeyle, "modern dünya" diye adlandırdığımız oluşumun gelenekçi açıdan, ger-

çek mânâsı... Bundan sonraki incelemelerimizde temel olarak bu doktrin alınacaktır.

Dört çağ doktrini en çok Yunan–Roma (Greco–Romain) geleneğinde ifade bulmuş olan biçimiyle bilinmektedir. Hesiode, sırasıyla altın çağı, gümüş çağı, bronz çağı ve demir çağı olarak adlandırdığı dört çağdan bahseder. Daha sonra, son ikisinin arasına bir beşinciyi; ilkel devletin özel kısmî bir onarımından öte birşeyin yapılmamış olduğunu göreceğimiz, "kahramanlar çağı"nı[1] ilave eder. Aynı doktrin hindu geleneğinde, sırasıyla *satyâ-yuga* (ya da *kortâ-yuga*), *tretâ-yuga*, *dvâpara-yuga* ve *kali-yuga* (yani "karanlık çağ")[2] olarak adlandırılan dört devre şeklinde ifade edilir. Hindu geleneğine göre bu devreler sırasında, *dharma*'yı —kadim yasayı— simgeleyen boğa'nın dört ayağı (ya da bu yasanın dört dayanağı) giderek yok olur. İran ve halen (eski Yunan) öğretilerinde dört çağ altın çağı, gümüş çağı, çelik çağı ve bir "demir karışımı" çağı şeklinde sıralanır.[3] Kalde öğretisinde de, benzer terimlerle, aynı ifade bulunmaktadır. Yüce tanrının yönetiminde, devresel bir yarışa sokulmuş, evrenin —dört ögeyi simgelemek üzere— dört atlı savaş arabası imgesinin ortaya çıkışı ise daha yakın bir zamana rastlar. Çağlar arası etkileşimin doğasını simgesel olarak yansıtmak amacıyla; her biri bir çağı simgeleyen, bu dört at —dört çağın sıralanımını temsilen— çeşitli üstünlük (parlaklık, önde–arkada olmak, vb.) farklarına göre sıralanmışlardı.[4] Aynı anlayışa, tersyüz edilmiş olmakla birlikte, İbranî tradisyonunda da rastlıyoruz: Dört çağın sıralanımını ifade edecek tarzda kâhinlerin heykellerinin başları altından, göğüs ve kolları gümüşten, karın ve kalçaları bakırdan, bacak ve ayakları ise demir ve kilden yapılırdı. Böylece gücünü ve şanını göğün tanrısından almış olan "krallar kralı"nın hüküm sürdüğü altın çağ ile başlayıp sırasıyla devam eden dört çağ simgelenirdi. Mısır geleneğine Eusebe tarafından sokulan tanrılar, yarı tanrılar ve kutsal ruhlardan[6] oluşan üç ayrı hanedanın ilk üç çağa —altın, gümüş ve bronz— tekâbül etmeleri olasıdır. Eski Aztek geleneklerindeki beş güneş ya da güneş devresi simgeleniminde ateş

ve (tufanlar örneği) su felaketlerine ilişkin figürlerin bulunduğu ilk dört devrenin dört çağa ve devlere karşı savaşları simgeleyen beşincinin ise, Hesiode'un ilave ettiği, "kahramanlar" çağına tekabül ettikleri düşünülecek olursa, bu da aynı öğretinin değişik bir biçimi olarak değerlendirilebilir.[7] Değişik şekillerde ve az ya da çok eksik biçimlerde de olsa bu geleneğin izleri daha başka toplumlarda da görülmektedir.

Bu devrelerin (çağların) tek tek incelenmesine girişmeden önce bazı genel değerlendirmeler yapmakta yarar var. Tradisyonel anlayış, tarih öncesine ve asıl nedenlere ilişkin konularda modern görüşlerle, gerçekten, en açık bir şekilde, ters düşmektedir. İnsanlığın kökeninde, hayvansal mağara insanının değil de, bir "üstün insanlığın" olduğunu, en tarih öncesi dönemde —bir uygarlıktan da öte— bir "tanrılar çağı"nın yer almış bulunduğunu, tradisyonel olarak yapılması gerektiği gibi, savunmak, şu ya da bu biçimde, Darwinciliğe inanan pek çok kişi için salt efsane (mytologie) savunuculuğuna düşmek olacaktır. Bu efsane, hiçbir biçimde, bugün ortaya çıkmış ve de bizim oluşturduğumuz birşey değildir. Bu nedenle, onun (gerçekten) var olduğunun, ilk çağın (antiquite'nin) en eski efsane ve yazıtlarındaki beyanlarda niçin evrimi (ilkel ve kötü bir geçmişten daha iyiye doğru gidişi) teyid eden hiçbir şey bulunmayıp, tersine, daha iyi, daha aydınlık ve insanüstü (tanrısal) bir geçmişin varlığına ilişkin değişmez bir fikre sürekli rastlanıldığının açıklanması gerekir. Yine, niçin hayvansal kökenden bu denli az bahsedilip de, tersine insanın tanrılarla kökensel bir akrabalığının değişmez bir biçimde sözkonusu edildiği hususunun açıklanması lâzımdır. Ayrıca, ölmek zorunluluğunun, aslını söylemek gerekirse doğaya bir karşıtlık, doğayı bir dışlama (afaroz: anatheme) edimi olarak belirli bir zaman sonra getirilmiş olduğu fikrine uygun düşen özsel bir ölümsüzlük durumuna ilişkin anlatımın niçin sürüp gittiği hususunun da açıklanması gerekir. İki karakteristik beyana göre; "düşüş"e, dar anlamda, tanrısal ırkın aşağı bir ırk olarak kabul edilen insan ırkıyla karışması sebep olmuş ve —bazı di-

ğer metinlerde bahsedilenlere göre de—sodomi, yani hayvanlarla birleşmeler bunu hızlandırmıştır. Önde gelen bir efsaneye göre, "tanrıların çocukları" olan Ben–Elohim'ler "insanların" kızlarıyla birleşmişler ve sonuçta "yeryüzünde yoldan çıkmamış saf ten kalmamış".[9] Bir diğer efsane, aynı şekilde, tanrıların soyundan gelme kabul edilen ve insanlarla sürekli birleşmeleri sonucunda, tanrısal niteliklerini kaybedip insan doğasının hâssalarının kendilerine egemen olmasına yol açan Atlant'lara (insan biçiminde sütunlar) ilişkin platonik (düşsel) efsanedir.[10] Daha sonraki dönemlere ilişkin kadim efsaneler çoğunlukla medeniyetin oluşumunu, tanrısal ırklarla hayvansal, dev ya da şeytanî ırklar arasındaki mücadeleleri konu edinmişlerdir.

Bunlar Ases ile *Elementarwesen*'ler arasındaki mücadelelerdir. Olimpliler ve "kahramanlar" ile devler ve gecenin, suyun ya da toprağın canavarları; ari ırkta Deva'larla "ilahi kahramanların" düşmanları arasındaki mücadelelerdir. İnka'ların "Toprak ana"nın çocuklarını güneş yasalarına uymaya zorlamaları, İrlanda efsanelerindeki Danann'ın Tuathalarının Fomar'ların canavarsı yaratıklarına karşı egemenliklerini kabul ettirmeleridir. Bunlara benzer daha pek çok örnek verilebilir. Dolayısıyla, evrimciliğin aşağı ve hayvani tiplerine tekabül ettirilebilecek olan ilk ataların anısının —üstün ırklarca yaratılan eski medeniyetlerin kalıntısı olarak— öğretide sürdürülmüş olduğu söylenebilir. Ancak bunu köken (ya da ilk başlangıç) gibi kabul etmiş olmak —oysa ki onlar ancak göreli olarak öyledirler —ırkların birbirlerine karışmasıyla oluşmuş, biyolojik açıdan ve medeniyet düzeyi bakımından üstün nitelikli, ve eskiliklerine dair melezleşmeyi de kanıtlayacak olan izleri bulmanın ("atlantik" ve "uzak kuzey" ırkları gibi) —kaba materyalist araştırmanın bu konuya ilişkin tüm alanını oluşturan— arkeolojik ve paleontolojik bulgulara dayanılmak zorunda kalındığında, jeofizik durumlar nedeniyle, zor olduğu bu melez ırkları evrimleşmiş türler olarak görmektir.

Öte yandan, insanlığın ataları olarak kabul edilen ilkel ve bar-

bar topluluklara hâlâ rastlanılması ve dolayısıyla bu olgunun evrimci hipotezi hiç de teyid edici bir durum olmaması çok manidardır. Sözkonusu olan evrimleşmek şöyle dursun gittikçe gerileyip sönmeye yüz tutmuş olan atalardır. Bu da onların yaşamsal olasılıkların tükendiği devirden arta kalan dejenere kalıntılar ya da insanlığın aslî cereyanının gerisinde kalmış farklılaşmış ögeler olduklarını gösterir. Aşırı kaba morfolojik yapısıyla "maymun insan"ın akrabası olduğu izlenimini veren ve belirli bir çağda esrarengiz biçimde ortadan yok olan Neanderthal insanı bunun bir örneğidir. Ondan sonra ortaya çıkan ırklar —Aurignac insanını ve özellikle günümüz insan ırklarından çoğunun kökenlerini oluşturacak bir düzeye ulaşmış olan, Cro-Magnon insanını— Neanderthal insanının "evrimleşmiş biçimi" olarak değerlendirilemezler. Aynı şekilde ortadan kaybolmuş olan Grimaldi ırkı ve halen mevcut pek çok "vahşi" topluluklar da "evrimleşmemekte;" ancak gerileyerek sönüp yok olmaktadırlar. Bunların "uygarlaşmaları" bir "evrim" değil, fakat hemen hemen daima yaşamsal olanaklarına ilişkin bir mutasyondur (dönüşümdür). Gerçekte, evrim ya da gerileme derecesi belirli sınırları aşamaz. Bazı türler doğal koşullarından göreli olarak farklı koşullarda bile karakteristiklerini muhafaza ederler. Oysa, benzeri durumlarda diğerleri tersine, sönerler ya da başka ögelerle karışımlar oluştururlar. Sonuçta, bir asimilasyon ya da bir gerçek anlamda evrim değil de; Mendel'in kalıtım yasalarındaki süreçlere benzer bir durum oluştururlar. İlkel öge özerk bir birim (unite) olmak niteliğini yitirip, daima üstün tipe nazaran heterojen (birden fazla ögeli) bir karakter arz eden, kendini tek başına yenileme yetisinde olan, ayrık, gizli bir kalıt olarak varlığını sürdürür.

Evrimciler olaylara pozitif yaklaştıklarını zannederler, oysa olayların kendi başlarına birşey ifade etmediklerini ve aynı olguların farklı yorumlanmalarıyla en değişik tezlerin dahi ortaya atılabileceğini bilmezler. Dolayısıyla, birisi kalkıp evrim kuramının kanıtları olarak kabul edilen tüm verilerin, son tahlilde, insanın hayvan türlerinin bir "evriminin" ürünü olmadığını belirtmekle kal-

mayıp, pek çok hayvan türlerinin d e sadece üstün insan ırklarında —doğrudan ve eksiksiz biçimde— varolmuş olduklarını öne süren ve kadim öğretiye uygun düşen[11] zıt teze de kanıt teşkil edebileceklerini ortaya koyar. Eski efsanelerde, ölümlüler ırkının (yani, şimdiki biçimiyle insan ırkının) ortaya çıkmasından önce canavarımsı antitelerle ya da hayvan biçimine girmiş şeytanlarla savaşan ilâhi ırklardan söz edilmektedir.

Bu efsanelere göre temel insani ilkenin kendinde bulunan hayvani potansiyele karşı verdiği savaşım sonucunda dışlayıp attığı bu potansiyel hayvan ırklarını oluşturmuştur. İnsanın bazı kendinden hayvansal potansiyellerle karışmış ya da bunların hükmü altına girmiş olan sözde "ataları" (anthropoid'ler ve buzul çağı insanları) bu sözkonusu savaşın ilk mağluplarından olsalar gerektir. Totemci (aşağı) toplumlarda klan'ın kollektif ve destansı ata mefhumuna çoğu kez —bir hayvan türü biçiminde— şeytan mefhumunun karışmasında, kesinlikle, bu tür (insan–hayvan karışımı) bir karışım sürecinin izlerinin varlığını görmek gerekir.

İnsanın yaradılışı (anthropogenese) konusuna, bu kitabın çerçevesini bir ölçüde aştığından dolayı, derinlemesine girmeyip bu konuya ilişkin bir yorumu sunmakla yetineceğiz: En eski tarih öncesi dönemlerden kalma insan fosillerinin bulunmamasına karşın, bu dönemlerden kalma hayvan fosillerine aşırı miktarda rastlanmasının nedeni ilkel insanın bedenlenme (materialisation) sürecine sonuncu olarak (yani hayvanlardan sonra) girmesidir. Bazı geleneklerde söz edilen "zayıf" ya da "yumuşak kemikli" bir temel ırkla ilk bedenlenme arasında bir bağlantı kurularak ilk bedenlenmenin rastladığı döneme ilişkin bir fikir edinilebilir. Örneğin Li–tze (V) içinde bulunduğumuz devrenin başlamış olduğu uzak kuzey bölgesinden bahsederken: "(Üstün—transcendent—insanların içinde asimile olmuş) ahali zayıf kemikliydi" der. Kuzeyden gelme üstün ırkların daha sonraki dönemlerde ölülerini gömmeyip yakma âdetlerinin de insan fosili yokluğunda payı vardır. Ancak, denilecektir ki; bu masalsı insanlıktan, başka türde de olsa, (âlet,

silah, yıkıntı, vb...) hiçbir iz kalmadı mı? Nitekim, bu soruya yanıt olarak, devâsâ yapı kalıntıları bulunduğunu belirtmek gerekir. Bunlar, hepsi yüksek bir uygarlığın belirtisi olmamakla birlikte, nasıl yapılabildikleri konusu (kullanılan edevat, malzemelerin nasıl nakledilebildikleri vb. konular) arkeologları şaşkına çeviren ve yeterince eski dönemlere kadar uzanan (Stonehenge çemberleri, mucizevi bir dengeyle oturtulmuş çok büyük kayalar, Peru'daki devâsâ "pedra cansada", dev Tiuhuanac heykelleri vd.) kalıntılardır. Kalıntılar konusuna ilişkin olarak daha eski dönemler sözkonusu olduğunda; varlığı kabul edilmiş ya da en azından ihtimal dışı tutulmamış olmakla birlikte dikkatten kaçabilen bir hususu da anımsatmak gerekir: kara parçalarının (jeolojik zamanlar sırasında) kaybolmaları. Öte yandan, kozmik güçlerle doğrudan bir zihinsel ilişki içinde olan tradisyonel bir ırkın insanın maddeyi işlemeye başlamasından önce var olup da bu güçleri canlı ve cansız varlıkları etkilemede kullanmış olabilmesinde —dolayısıyla ortada âlet edevat değil de sadece yapı kalıntılarının kalmış olmasında— anlaşılamayacak birşey olup olmadığını kendi kendimize sormamız gerekir. Geçmişteki insanların günümüze dek bozulmadan gelebilmiş kalıntılarını sadece mağaralarda bulabilmekteyiz. Bunun nedenini mağaraların doğal oluşturmalarıdır. Pek çoğunun kutsal bir nitelik atfettiği tarih öncesi mağaralar "ilkel insanlar" için sadece barınaklar olmayıp, aynı zamanda "uygar" olarak nitelenen çağlarda da (Yunan–minoique mağara ayinlerine, İda [Kaz Dağı] seremonileri ve feneralayı törenlerine sahne olmak biçiminde) işlevlerini sürdüren tapınma (culte) yerleriydiler.

Tradisyonlar, bilgelik ve uygarlığın, genel olarak insanın değilse de, en azından başlangıçtaki bazı seçkinlerin doğal bir durumu olup bilme "olgusuna" fazladan birşey katılmamış olduğunu ve gerçek egemenliğin aşağıdan değil yukarıdan geldiğini temel bir husus olarak öğretmektedirler. Joseph de Maistre, Rousseau ve benzerlerinin (vahşilerden esinlenerek) doğal bir —başlangıçtaki— geri durum olarak kabul ettiklerinin aslında dağılmış, düşüşe

uğramış, suistimallere sapmış bazı kök ırkların son kerteye varmış yıkımlarından başka birşey olmadığını göstermiştir.[12]

Maistre gayet haklı olarak şunları söylemiştir: "Abartılı bir bilgiciliğin, safsatanın gözlerimizi kör etmesiyle bilimin doğasını ve gelişimini göremez olmuşuz: nedenin ne olduğunun bile bilinmediği ve neden'lerle uğraşmanın yararsız bulunarak hemen hemen sadece sonuçlarla uğraşıldığı zamanların yargılarıyla hareket ediyoruz."[13] Başlangıçta, insanlık bizimkinden farklı ve yukarıdan gelmesi nedeniyle üstün ve hatta bu nedenle de çok tehlikeli bir bilimle (bilgiyle) hareket etmişti: Bilimin niçin prensipte daima esrarengiz olup, tapınaklarda kapalı kalarak *sonunda sadece yakıcı hâssası kalan bir alev haline dönüştüğünün* nedenini de burada (çok üstün niteliği nedeniyle tehlikeli olmasında) aramak gerekir.[14] İşte bundan sonradır ki, (geride kalan bu alevin 'dürtünün' etkisiyle) yavaş yavaş, esas bilimin yerine, başka bir bilim —"modern"lerin bu denli gurur duyduğu ve onunla herşeyi ölçebileceklerini zannettikleri, salt insansal ve fizik bir bilim— oluşmaya başladı. Oysa ki, bir tür ikame olup doğal ya da asıl olmayan bu bilim bilincinde bile olunmayan bir düşüş durumunun oluşturduğu boş bir girişimdir.

Ne var ki, bu tür iyi niyetli uyarıların, zihniyetlerini değiştirebilecek düzeyde olmayanlar için, fazla birşey ifade etmeyeceğini kabul etmek gerekir. Her dönemin kendine özgü, belirli bir kollektif durumu yansıtan, efsaneleri vardır. Aristokratik anlayıştaki "yukardaki" (tanrısal) bir kaynak, aydınlık ve ruhsal bir geçmiş olgusunun günümüzde yerini alan —üstünü aşağıdan, insanı hayvandan, medeniyeti barbarlıktan türeten— demokratik evrimcilik görüşü, bilinçli ve özgür bir bilimsel araştırmanın "objektif" (nesnel) sonucundan ziyade; insanın geleneksiz, aşağı tabakalarının zihinsel, tarihsel ve biyolojik planlar üzerine gizli yollarla yaptığı sayısız etkilerden birine tekabül etmektedir. Dolayısıyla, kendilerini destekleyecek kandırmacalar yaratma olanağını daima bulacak olan, bazı olumlu (pozitif) boş inançlara kapılarak kendini aldatmamak

gerekir. Bunlar, farklı ufukların keşfine yol açan yeni olgular olmaktan ziyade olgular karşısında takınılmış yeni birer "tavır"dırlar. Ve dogmatik gelenekçi bir görüşle ortaya sürülen bu tür düşünceleri bilimsel planda değerli kılmaya yönelik girişimler ancak bu tür düşünceleri kabul etmeye önceden zihinsel olarak hazırlanmış olanlara karşı başarılı olabilecektir.

NOTLAR

[1] Hesiode, *Op.et Die.* vv. 109 ve d.

[2] Örneğin *Mânavadharmaçâstra*, I, s. 81 ved.s

[3] F. Cumont, *La fin du monde selon les Mages occidentaux* (Revue. Hist. Relig., 1931, nn. 1–2–3, s. 50 ve d.

[4] Dion Chrystost., Or., XXXVI, 39 ve d.

[5] Daniel, II, 31, 45.

[6] E. V. Wallis Budge, *Egypt in the neolithic and archaic periods*, Londra, 1902, c.I, s. 164 ve d.

[7] Reville, *Relig. du Mexique*, s. 196–198.

[8] Ciceron, *De Leg.*, II, 11: "Antiquitas proxime accedit ad Deos."

[9] *Genèse*, VI, 4 ve d.

[10] Platon, *Critias*, 110 c; 120 d–e; 121 a–b. "İnsan doğası ve fani varlıklarla temaslarının giderek artması ölçüsünde kutsal (ilahi) doğalarını (ya da bununla olan ilişkilerini) yitirmeye başladılar." Burada bu kuşağın sadece ilahi yasalara uyan değil, aynı zamanda, "kutsal doğanın da kendilerinde tezahür ettiği" bir kuşak olduğu belirtilmektedir.

[11] E. Dacque, *Die Erdzeitalter*, Münih, 1929; *Urwelt, Sage und Menschheit*, Münih, 1928; *Leben als Symbol*, Münih, 1929; E. Marconi, *Histoire de l'involution naturelle*. Lugano, 1915 —ve yine bu bağlamda, D. Dewar, *The transformist illusion*, Tenesse, 1957.

[12] J. De Maistre, *Soirees de St.Petersbourg*, Paris 1960; s. 59.

[13] *age*, s. 60.

[14] *age*, s. 75; J. De Maistre'in açıklığa kavuşturduğu olaylardan biri de, —salt beşerî olmayan yapıcı bir organiklik içeren ve daha da eski dillerden izler taşıyan, antik ya da "vahşi" dillerde, özellikle belirgin olduğu üzere— dillerin modern dillerden çok daha yüksek bir özgüllük ve mantıksallığa sahip olduğudur. Benzeri bir düşüncenin Eflatun'da da bulunduğu bilinmektedir.

2

Altın çağ

ŞİMDİ, ÖNCE İDEAL VE MORFOLOJİK, sonra da tarihsel planda, uzayda ve zamanda geleneksel dört çağa tekabül eden devreleri tanımlayacağız. Bu bölümdeki konumuz olan altın çağ —tradisyonel düşünceyle doğal ve mutlak bir uyum içinde olan— bu kök ırklar uygarlığı çağıdır. Dolayısıyla, altın çağdan ya da o çağda yaşamış olan ırktan kalma; tanrısal egemenliğin —gerek tarihsel, gerek tarih üstü— yüce işleyişine uygun— kutuplara, güneşe, seviyelere, dengelere, sana, yüksek yaşama ilişkin —simgelere sık sık rastlanılmaktadır. Daha sonraki dönemlerde yer alan karışık ve dağınık özel geleneklerde egemen elit tabakası "kadim zihniyeti" özünde taşıyıp yeniden üreterek tradisyonel anlamda fiilen sürdürdüler. Dolayısıyla, sözkonusu egemen kesimlerin öz nitelikleri ilk çağın doğasının— tümdengelen'den (türevden: derivee) hareketle tüme (integral'e) varılarak—tanımlanmasına yarayabilecek ögeler içerirler. Esasen, İlk Çağ *derûn'un somutlaştığı* çağdır, müteal (transcendent) *gerçekliğin* çağıdır. Bu çağı ifade eden hindu terimi *satyâ-yuga*'daki *sat* varlık (var olan) —ve do-

layısıyla *satyâ* gerçek (gerçeğin varlığı)— anlamındadır. Ancak bu, hindu dilindeki, sat sözcüğünün Latince kral ya da altın çağın kralı anlamındaki Satürn'ün ilk hecesine tekabül etmesi de olasıdır. Yunanca Saturnus da aynı anlamdadır, Aryen kök *sat*'a (necturnus, vb. sözcüklerdeki gibi, bir çekim eki olarak) urnus eklenmiştir.[2] Bu gerçeklik çağındaki zihinsel yetkinlik ve istikrarın kaynağını, odağını ifade etmek için sularla çevrili "kıta", "ada", tepe (Olimpos) gibi simgeler kullanılmıştır. Gerçeklik çağı olarak, İlk Çağ, yüce mânâda, gerçek insanların çağıdır. Hesiode'a göre ölüm —ki bu gerçekten bir sondu ve ondan sonra "Hades"ten başka birşey kalmayacaktı— son iki çağ'da (demir ve bronz çağlarında) meydana gelecekti. Kronos'un altın çağındaki yaşam "tanrıların yaşamına benziyordu" ve "evrensel bir zindelik egemendi". Devre kapandı, "ama bu insanlar görünmez bir biçimde varlıklarını sürdürüyorlar" —kadim tradisyonun gizli temsilcileri ima ediliyor.[3]

İran'daki altın çağ kralı Yima'nın ülkesinde ne hastalık, ne de ölüm vardı. Kozmik şartların değişmesi üzerine bu ülkenin halkı—sonraki kuşakların başına gelen karanlık ve ızdırap verici akıbete uğramamak için— bir "yeraltı" sığınağına çekilmek zorunda kaldı.[4-5] "İnsanlığın güneşi, yüce, muhteşem" Yima ülkesinin insanlarını ölümsüz kılmıştı.[6] Elen'lere ve eski Romalılara göre Satürn altın krallığında ölümsüz insanlar tanrılarla aynı yaşamı sürdürüyorlardı. Benzeri biçimde, Mısır'da, ilk efsanevî törenleri idare edenler de tanrılar, kutsal yaratıklar olarak kabul edilirdi ve Kalde efsanesine göre ölümsüzlük tufan sonrasında "tanrılar"ın insanlardan ölümsüzlüğü almaları üzerine ortaya çıkmıştır.[7] Kelt geleneklerindeki din adamlarına ilişkin (druidique) öğretiye göre insanlığın ilk ortaya çıktığı yer olan bir adayı[8] (esrarlı Atlantis kıtasını) ifade eden "Ölümsüzler Diyarı" anlamında "Tir nam Beo"[9] ve Echtra Condra Cain efsanesinde "Muzafferler Ülkesi" —Tir na Boadag—olarak geçen "ölümün ve yaşlanmanın bulunmadığı ölümsüzler diyarı"ndan bahsedilir.[10]

Öte yandan, *altının* ilk çağın simgesi olması da bu çağın güneş

gibi göz kamaştıran parlaklığını, sarsılmazlığını ifade etmeye yöneliktir. Elen tradisyonunda, altın ışığın göz kamaştırıcı parlaklığını, kutsal ve yüce olanı ifade ediyordu. Pindare'nin[11] deyişiyle; o kadar ki, parlak, ışıklı, güzel ve kaliteli her nesne altın olarak nitelendiriliyordu.[12] Veda tradisyonunda "asıl öz" hiranya–garbha altındadır ve "altın gerçekte, ateş, ışık ve ölümsüz yaşamdır" denilir.[13] Mısır tradisyonunda kralın "altından" oluşundan daha önce bahsetmiştik. Altın göksel tanrıların ve ölümsüzlerin vücutlarındaki "güneşin akışkan maddesi" olarak kabul edilirdi. O kadar ki, kralın güneşe dayalı ve tanrısal kökenini, yıpranmazlığını ve tahrip edilemezliğini (indestructibilite) ifade eden tek ölçü onun (öz maddesinin) "altın"dan ("Horus dont la substance est d'or") olmasıydı.[14] Aynı şekilde Eflatun da[15] altını egemenler ırkının doğasındaki farklılığı oluşturan öge olarak kabul eder. Meru Dağı'nın —bir tür "kutup", insanlığın öz vatanı ve tanrıların görkemli mekanı olarak kabul edilen— altından zirvesi, tanrısal kuzey krallarının ve Eşir kabilesinin (Ases) mekanı olan ve "merkezi kıta"da (Terre du Centre)[16] bulunan "Antik Asgard"ın altını, "Kutsal Ülke" *Tsing ta*'nın ve Uzakdoğu geleneklerinde adları geçen benzeri yerlerin altınları, vb.; özgün ve yüce zihinselliğin (spiritüelliğin) altın ile simgelendirilmesinin diğer kanıtlarıdır. Ayrıca, altına ilişkin (Hesperideslerden kuzeyli Nixe'ler ve Azteklerin dağlardaki hazinelerine dek) pek çok konudaki efsaneden de altının kutsal kabul edilerek kuşaktan kuşağa intikal ettirildiği anlaşılmaktadır. Edda'lar efsanesinde; ragna–rök'ün, "tanrıların gazablanmasının" sonrasında, yeni bir ırk ve yeni bir güneş doğduğunda Eşir kabilesi ilk kuşaklardan kalma mucizeli altın tableti keşfederek yeniden bir araya gelir.[17]

İlk Çağ'daki altın simgeciliğine ilişkin, —Birinci Bölümde Mazdekî hvareno konusunda değindiğimiz[17a]— ışık, göz kamaştırıcı parlaklık, şan vb. kavramların, biraz değişikliklerle de olsa, çeşitli tradisyonlarda ifade edildiğini görüyoruz. Aryen ırkının "tohumu"nu oluşturan insanların ve "şanlı, göz kamaştıran" Yi-

ma'nın —Airyanem Vaejo'nun— yaşamış olduğu kutsal bölge İran geleneğine göre Ahura Mazda'nın ilk ışıdığı yerdir.[18] Benzeri bir betimleme (figuration) olan Çveta-Dvipa —kuzeydeki ada veya (Azteklerin kuzeydeki ana yurdu, beyazlık ve ışıklılık mânâsına gelen[19] Aztlan gibi) beyaz ülke— hindu geleneğine göre *tejas*'ın, yani içindeki büyük bir ateşin her yana ışığıdı kabul edilen kutsal Narayana'nın —ışık saçan bir gücün— bulunduğu yerdir. Yine benzeri bir betimleme, Uzakdoğu tradisyonlarında "şanı", "sonsuz ışığı" temsil eden Amitabha'nın (Mi-tu'nun) diyarı olarak kabul edilen —salt yiğitliğin var olduğu "saf ülke" ("pays pur") —*Nirvana*'dır (Ni-pan).[20] Çok yaygın bir görüşe göre; Yunanlıların Thule'si "Güneş Ülkesi", *Thule ultima a sole nomen habens* olarak nitelendiriliyordu. Bu etimoloji her ne kadar karanlık ve muğlak ise de bu tanrısal bölgeye[21] ilişkin diğer ifadelerden daha belirsiz olmadığı gibi, Toltek'lerin ana yurdu ve kahramanlarının "cenneti" sayılan ve güneş diyarı Tonalan'ın karşılıkları olan "Antik Tlapallan", Tullan ya da Tulla'nın bu güneşle bağlantılandırılmalarına da uygun düşmektedir. Aynı zamanda, eski tradisyonların kutsal coğrafyasına göre, ebedî ışıkta ikamet eden esrarengiz bir ırk olan uzak kuzeylilerin —ışığın Dor'lu tanrısı, saf, ışıyan ve aynı zamanda bir altın tanrısı ve bir altın çağ tanrısı[22] olan Delf'li Apollon'un da vatanı olan— ülkesini anımsatmaktadır. Bazı ruhban krallıkların —örneğin Boread'ların— ilk ataları "güneşsel" liyakatlerini uzak kuzeydeki Apollon'un ülkesinden almışlardı.[23] Bu örnekler daha da çoğaltılabilir.

Tradisyonel tanıklıklara göre İlk Çağ, altın çağ, "tanrılar çağı" bir *gerçek varoluş* çağı, bir güneş çağı, bir ışık ve erdem çağı, müteal ve yüce varlıklar çağıydı.

NOTLAR

[1] Kalp temizliği, doğruluk, bilgelik, batınî yapılanmalar ilk çağın tüm kastlannda görülen niteliklerdi. (Vishnu purana, I, 6)

[2] *Introduzione alla Magia*, Roma, 1955, c. II, s. 80 ve d.

[2a] bkz. bu kitabın ilk kısmı.

[3] *Op. et Die.*, vv. 121–125.

[4] F. Spiegel, *Die arische Peruiod und ihre Zustande*, Leipzig, 1887, s. 125, 244.

[5] *Vendidâd*, II, 5.

[6] Yaçna, IX, 4. Ölümsüzlük burada, diğer tradisyonlardaki (örneğin, hindu satya yuga'sında sözü edilen, ilk çağ insanlarının 400 yıllık bedenli yaşamları gibi) uzun ömür mefhumunu da içeren, mütekamil ruh anlamındadır.

[7] *Gılgamış*, X, (Jensen, s. 29). *Genèse* (VI, 3 ve d.)'da belirtildiğine göre, yaşam süresinin kısıtlanması (yüzyirmi yıla inmesi) sonradan, kudsiyetin beşer ile artık fazla uğraşmamasını temine yönelik olarak, "titanlar" döneminde (üçüncü çağ'da) gerçekleştirilmiştir. Çoğu vahşi topluluklarda, salt doğal nedenlerle hiçbir zaman ölünmediği, ölümün her zaman hastahk gibi, kazai, doğal olmayan, karşıt güçlerin büyüsel etkinliğinden kaynaklanan bir olay olduğu inancı halen varlığını sürdürmektedir (Levy Bruhl, *Mental. Primit.*, s. 20–21); Burada, saçma bir biçimde de olsa, ilk başların kadim döneminin anısının izleri vardır.

[8] D'Arbois de Joubainville, *Le cycle mytbologique irlandais et la mytbologie celtique*, Paris, 1884, s. 26–28.

[9] *The Battle of Gabbra*, Transl. of the Ossianic Society, Dublin, 1854, s. 18–26.

[10] P. W. Joyce, *Old Celtic Romances*, London, 1879, s. 106–111

[11] Pindare, *Ol.*, I, l.

[12] Preller, *Griecbische Mytbologie*, Berlin, 1872, c. I, s. 68–69

[13] *Çatapatba-brâbm.* XIII, IV, 7 a ve X, IV, l, 5–6.

[14] Moret, *Royaut. Pharaon.*, s. 23.

[15] *Rep.*, III, 415 d. Kahramanlarla (ya da yarı-tanrılarla) ilişkili altın simgeselliği, ilk başların kadim kuşağına değgin açık bir referansla tekrar karşımıza çıkmaktadır.

[16] Odin'in Asgard'daki altından sarayı —Gimle Tepesinde, güneşin ışınlarının vurmasıyla pırıldayan altın kaplı bir bina gibi— pırıl pırıl parlar. (*Völuspâ*, 64). *Grimnismâl*, 3 ve *Gylfaginning*, 14, 17'de

Kuzey'in bu parlak, altından kutsal mekanıyla ilgili başka tasvirlere de rastlıyoruz. Asgard'ın, kozmik bilinç ve "ebediyet" ile ilişkilendirilen, parlayan, altından ağacına ilişkin olarak, bkz. *Fiölsvinsmâl*, 20 ve d.

[17] *Völuspá*, 58–59, *Gylfaginning*, 52.

[17a] bkz. Bu kitabın birinci kısmı, II. Bölüm.

[18] *Vendidad*, I, 3; II, 2, ve d.

[19] E. Beauvois, *l'Elysée des Mexicains comparé à celui des Celtes*, s. 271, 319. *Revue Hist. des Relig.*, c. X, 1884.

[20] Reville: *Relig. chinoise*, s. 520–522.

[21] Beauvois, *Elyseé des Mexic.*, s. 25–26, 29–30.

[22] Preller, *Griech. Mythol.*, c. I, s. 196. Apollon'un "altın" tanrısı da olmasına ilişkin olarak bkz. Callimaque, Ap., 34–35 ("...Apollon gerçekten tamamen altından bir tanrıdır"); Del., 260–265.

[23] Diodore, II,11.

3

Uzak-kuzey kutbu ve merkezi

ŞİMDİ, İLK ÇAĞ'IN belirli tarihsel ve coğrafî belirlenimlerin bu çağla bağlantılarının kurulmasını sağlayan özel bir ögesini incelemek gerekiyor. Kutup simgeciliğinden daha önce bahsetmiştik: Bunlar, suların dalgalılığına (değişkenliğine) karşıt olarak zihinsel istikrarlılığı temsil eden ve müteal insanların, kahramanların, ölümsüzlerin yurdu olan ada veya sularla çevrili kıta–dağ–zirve (ya da yüce diyar) gibi antik tradisyonlarda mündemiç yüce anlamda bütün hükümranlıkların arketipine ve dünyanın yüce merkezine ilişkin "*kutup*" simgeciliği ifadeleridir.[1]

Fakat, bu simgesel veçheye ilaveten kuzeyde İlk Çağ'dakine benzer bir ada, bir kıta ya da bir dağın bulunduğuna değin pek çok tradisyonel veri vardır. Dolayısıyla, simge ile gerçeğin karıştığı, tarih ile tarihüstü'nün birbirinden ayrı olmayıp aralarında birinden diğerine geçişi olası kılan bir bağlantılılığın bulunduğu bir durum, yani hem spiritüel hem de gerçek bir bilgi söz konusudur. Ancak bu noktadan, yani tarihle tarih üstünün bağlantısından hareketledir ki zamanın çeşitli biçimlerde koşullandırdığı olayların izahına

girişilebilir. Tradisyona göre altın çağ ya da gerçek varoluş çağı denilen uzak tarih–öncesi çağdaki simgesel ada veya "kutup" ülke gerçekten kuzeyde bugünkü Kuzey Kutbunun bulunduğu yerin yakınında var olmuştu. Bu bölgede, simgesel altın, ışık, şan, gerçek yaşam kavramlarıyla ifade edilmiş olan insanüstü bir spiritüelliğe sahip varlıklar yaşamışlardı. Bunların oluşturduğu ırk saf ve "saltık" Uran tradisyonuna sahipti —bu tradisyon daha sonra başka uygarlıklarda değişik biçimlere bürünmüştür.[2]

Bu kutupsal merkezin izleri pek çok ulusun tradisyonlarında —gerek coğrafî açıdan, gerek işlevi ve mânâsı açısından— yer almıştır. İşlev ve anlamına ilişkin simgeler, genellikle, tarih üstü bir anlamda ve bunun devamı olarak nitelendirilen başka merkezlerle ilişkilendirilerek kullanılmışlardır. Bu sonuncu durumda, genellikle, anılar iç içe girmiştir; simgeler, efsaneler, konumlar birbirine karışmıştır. Ancak, usta bir göz gerekli ayrımları kolaylıkla yapabilir. Özellikle, kuzey temasıyla Atlantik teması ve kuzeyin sırrıyla batının sırrı arasındaki birbirine karışmaların ortaya çıkarılmaları önem arzetmektedir. Atlantis, tradisyonel (kuzeydeki) kutbun yerini tutuyor görünmektedir. Dünyanın ekseninin eğimliliğiyle ilgili astrofizik nedenlerden dolayı iklimlerin zamanla değiştikleri bilinmektedir. Bununla birlikte, tradisyona göre, bu eğimlilik, bilinçli olarak, bir metafizik etkiyle oluşturulmuştur. Li–Tseu (C.V.), bu olguyu dev Kung–Kung'un "göğün direğini" eğmesi biçiminde efsanevî bir tarzda ifade eder. Bu tradisyonda, konuya ilişkin "Göğün direkleri yıkıldı. Yer temelinden sarsıldı. Kuzeyde, gökler aşağıya doğru indiler. Güneş, ay ve yıldızların düzeni değişti. Yer yarıldı ve pek çok ülkeyi sular bastı. İnsanlar göğe isyan ettiler ve kâinat karıştı. Güneş kararadı. Gezegenlerin yörüngesi değişti ve göğün yüce âhengi bozuldu"[3] biçiminde daha somut ifadeler de bulunmaktadır. Her hâlükârda, dondurucu soğuk ve sonsuz karanlık, kutup bölgesine, belirlenmiş bir zamanda inmiş oldu. Ve böylece, birinci devre sona ererek ikinci devre, ikinci büyük çağ, Atlantik dönemi başladı.

Aryen Hint ırkından kalma, *Veda*'lar ve *Mahâbharata* gibi metinlerde kutup bölgesine ilişkin astronomik bilgiler ve takvimler yer almaktadır.[4] Hindu tradisyonunda adalar (ya da takımadalar) kıtası anlamına gelen *dvipa* sözcüğü, çoğu kez, farklı devirleri (cycle: devir, ile: ada —cycle = île) belirtmek için kullanılmıştır. Dvipa doktrininde, kuzeydeki merkeze ilişkin atıflar başka verilerle karışmış bir biçimde yer almaktadır. Daha önce değindiğimiz, uzak kuzeyde bulunan *çveta-dvipa*, ya da "görkemli ada" ile birlikte kuzeyli bir kök ırk olan Uttarakura'lardan sık sık söz edilmektedir. Gerek *çveta-dvipa*, gerek *kura*, *dvipa*'ların ilki ve aynı zamanda ortak merkezi olan *jambu-dvipa* ile, yani "kutuptaki adalar kıtası" ile ilgilidirler. Bu ise *(jambu-dvipa)*, "beyaz deniz" ya da "süt denizi"nde, yani kutup denizinde bulunan saka-dvipa ile karıştırılmamalıdır. Kutsal yasa ve kurallar uyarınca, malûm sıralamaya göre, (Hint tradisyonundaki) dört kast'ın yüce tanrısı, güneş biçimindeki *Vishnu*, uzak-kuzey'in Apollon'unun yerini tutmaktadır.[5] Kurma-purana'ya göre, "kutup haçı" ile, yani gamalı haçla ya da *svastika* ile simgelendirilen Vishnu'nun mekânı da Padma-purâna'da, tüm kaygı ve geri tutkuların (samsâra) ötesinde bulunan, inzivaya çekilmiş yüce ermişlerin, mahâyogi'lerin mekânı olarak belirtilen çveta-dvipa'dadır. "Brahman'ın çocukları" da (Çin tradisyonunda söz edilen, kuzeydeki "müteal insanlar") arslanların taşıdığı, "güneş gibi parlayan ve ateş gibi ışık saçan" sembolik bir tahtı olan Hari'nin —"sarışın" ya da "altın rengi" Vishnu'nun— yanında yaşamışlardı. Bunlar hep "Güneş diyarı" temasına ilişkin çeşitli betimlemelerdir. Bu temanın doktrin düzeyinden fiiliyata bir yansıması olarak, *deva-yâna* yolunu görüyoruz. Bu, mânes (babalar) ya da Analar'a dönmenin tersine olarak, güneşin ölümsüzlüğüne ve varlığın üstün kişilikliliği hallerine götüren ve —Sanskritçe'de *uttara* denilen kuzey, aynı zamanda, "en yüce diyar" anlamına gelen *uttarâyana*, diye adlandırılarak— kuzey'in yolu da denilen, güneşin kış'dan yaza doğru takip ettiği yörünge üzerinde "yükselerek" giden bir yol, güneşin yoluydu.[6]

İran'daki Aryenlerde de bu temaya rastlıyoruz. Aryenlerin öz yurtları olan ışık tanrısının diyarı, Zarathoustra'nın [Zerdüşt] doğduğu, güneş kralı Yima'nın Ahura Mazda'ya rastladığı bu şanlı diyar uzak–kuzey'de bulunmaktaydı. Bu tradisyonda bir don felaketi de yer almaktadır. Şöyle ki, Yima "öldürücü kış'lar"ın[7] yaklaştığı ve karanlıklar tanrısının kışkırtmasıyla Arianem Vaejo'nun düşmanı "kış yılanı"nın ortaya çıkacağı konusunda uyarılır. Nitekim de, "on ay kışa karşın sadece iki ay yaz olur", "sular, topraklar ve otlar bile üşür. Kış büyük yıkımlar getirir."[8] Dikkat edilirse, on ay kış ve iki ay yaz bir kutup iklimidir.

Kuzey–İskandinav tradisyonunda da, yer yer, karışık bir biçimde de olsa benzeri tanıklıklar bulunmaktadır. Eşir kabilesinin ana yurdu, merkezî kıtadaki, Mitgard'daydı. Bu efsanevî kıta, aşağı yukarı bir kutup bölgesi sayılabilecek olan, Gardarike'e ve —kozmolojide, dev Ginungagap göçüğünden yüzeye çıkan ilk kara kütlesi olarak geçmesine rağmen Grönland'la (Grünes Land: yeşil diyar) ilgisi olmamak ihtimali bulunan— "yeşil ada" veya "yeşil diyar"a tekabül eden Grönland, adından da anlaşılacağı üzere, dondurucu kışlara mâruz kalmayıp, Got'ların zamanına dek, zengin bir bitki örtüsüyle kaplı kalmış olsa gerektir. Kuzey bölgesinin bazı ırkların ve ulusların beşiği olduğu inanışı sürmüştür.[9] Öte yandan, tanrıların kadere (rök'e) karşı, topraklarının mahvıyla sonuçların gazap öyküleri İlk Çağın batışını bir tür yansıtmaktadırlar. *Vendidâd*'larda olduğu gibi, burada da müthiş şiddetli bir kış söz konusudur. Buna güneşin kararması da eklenir. Gylfaginning de son'un başlangıcı olarak korkunç bir kıştan, güneşin bütün nimetlerini yok eden kar fırtınalarından söz eder: "Fırtınayla deniz kabardı ve toprağı yuttu, hava buz gibi oldu ve rüzgar kar yığınları getirdi."[10] Çin tradisyonunda "müteal insanlar diyarı" kuzey bölgesi, genellikle, "yumuşak kemikli ırk" diyarı olarak geçer. İlk hanedan sırasında kuzey denizinin kuzey kıyısında: uçsuz bucaksız, iyi iklimli, sembolik bir pınarı olan bir dağın (Hu–Ling Dağı) bulunduğu uzak kuzey denilen bir yöreden söz ederler. İmparator

Mu'nun burayı çok sevdiği belirtilir.[11] Tibet tradisyonu —Aryanem Vaejo'nun Zarathoustra'sı gibi— kahraman Guesar'ın "doğmuş olduğu" mistik kuzey kenti, barış kenti Tshang Chambhala'nın anısını muhafaza etmiştir. Ve Tibet inisiyatik tradisyonlarının ileri gelenlerine göre "kuzey yolu" yogileri yüce özgürlüğe ulaştırır.[12]

Amerika'da, köklere değin, Pasifik ve büyük göller yöresinde yaygın olan tradisyonda "uzak kuzey'de", "büyük suların yakınındaki —Nahiva'ların, Toltek'lerin ve Aztek'lerin atalarının gelmiş oldukları— kutsal topraklar"dan söz edilmektedir. Belirtmiş olduğumuz gibi, bu toprakların daha sık kullanılan adı Aztlan, aynı zamanda, beyazlık, beyaz toprak anlamına da gelir. Kuzey tradisyonlarında Gael (Gal) ırklarının yaşadığı Saint–Laurent körfezi yakınlarındaki büyük İrlanda ya da Hvitramamaland (yani "beyaz insanlar ülkesi") denilen bir yerden söz edilir. Buradaki yerlilere verilen Wabanikis ya da Abenikis adları da, "beyaz" anlamına gelen Wabeya sözcüğünden türemedir.[13] Bazı Orta Amerika destanlarında Quiche ırkının, ışık diyarı Tulla'ya ulaşmak istemiş olan dört atasından söz edilir. Ancak, buzlardan başka hiçbir şey bulamayıp (güneş hiç görünmüyormuş) Quiche'lerin ülkesine gelmişler.[14] Tolteklerin öz yurdu olan, muhtemelen isimlerini de oradan aldıkları ve daha sonra Meksika yaylasında kurdukları imparatorluğun merkezine de adını (Tolla) koydukları bu Tulla ya da Tullan "Güneş Diyarı" anlamına da geliyordu. Bu güneş diyarı, kimi kez, Amerika'nın batısında bir yer olarak geçer. Bunun nedeni güneşin kaybolup her tarafı buzlar kapladığında, bir süre, yeni bir merkezin (muhtemelen Aztlan'ın) esas Tulla'nın yerini almış olmasıdır.[15] Tulla, analojik olarak, başka bölgeleri ifade etmede kullanılmış olsa da, aslında eski Yunanlıların Thule'sine tekabül etmektedir. Eski Yunan–Roma tradisyonlarına göre Thule, altın çağ tanrısının adını taşıyan Mare Cronium denizinde bulunuyordu ve Atlantik'in kuzey bölgesini oluşturuyordu.[16] Daha sonraki tradisyonlarda, bu aynı bölgede, simgesel ve tarih–üstü açıdan, muhteşem adalar ya da

ölümsüzlerin adaları olarak adlandırılan adaların bulunduğu öne sürüldü. Bu adalardan Honorius Augustodumensis XII. yüzyılda "insan gözünden gizlenmiş, bazan tesadüfen görülse de aranıldığı zaman bulunamayan" kayıp adalar diye bahseder.

Thule, gerek uzak kuzeylilerin Delf'li Apollon'la ilgili destansı ülkesiyle,[18] gerekse Ogygie adası ile karıştırılır. Plutarque, bu, "denizin göbeği" denilen, Büyük Okyanus'taki adanın (Ogygie)[19] büyük Britanya'nın kuzeyinde, halen altın çağ kralı Chronos'un uyumakta olduğu kutup bölgesinde olduğunu ileri sürer. Ona göre güneş burada, bir ay boyunca, günde ancak bir saat yok olmakta ve bu bir saatlik sürede kutup bölgesindeki gibi[20] ince bir alacakaranlık olmaktadır. Bu, kuzeydeki yarı aydınlık gece olayı uzak-kuzey'in, karanlıkların bulunmadığı, bir sonsuz ışık diyarı olarak kabul edilmesine yol açmıştır. Bu kanı son derece güçlü olmuş ve Romalıların son dönemlerine dek sürmüştür. Constance Chlore'un, askerî amaçlardan ziyade, "en kutsal ve göğe en yakın" topraklara ulaşarak "Göklerin Babası"nı görebilmek ve "hemen hemen gecesiz bir gündüz yaşamak, yani imparator apotheose'larına özgü sonsuz ışıktan nasibini almak için lejyonlarıyla Büyük Britanya'ya kadar gelmiş olduğu söylenir.[21] Altın çağın geleceğin yeni bir *saeculum* umudu olarak kabul edilmesi; kuzey sembolizminin tekrar ortaya çıkmasına yol açtı. Örneğin, Roma'nın düşüşünden sonra tekrar düzeni sağlayan Lactance'a[22] göre, ne varsa kuzeyde vardı —*ab extremis finibus plagae septentrionalis*— Tibetli efsanevî yenilmez kahraman Guesar, kötülüklere son verip adil bir düzen kurmak için, kuzeyde "yeniden doğacaktı".[23] "Karanlık Çağı" sona erdirecek olan Kalki-Avatara kuzeyin kutsal kenti Shambala'da doğacaktı. Virgile'e göre, uzak kuzeyli Apollon Roma'dan alacağı işaretle yeni bir kahramanlar çağı'nı, altın çağı başlatacaktı.[24] Bu örnekler daha da çoğaltılabilir.

Fizik nedenlerle spiritüel nedenler arasındaki birbirine dayalı olma (solidarite: dayanışma) yasasının işleyişine temel bir örnek oluşturan beşeriyetteki genel anlamda spiritüel "düşüş"ün (başla-

masının) —yani, *en ilk* ırkta salt dünyevîliğe *"sapma"*nın (başlamasının)— yerkürenin ekseninin, iklim değişikliklerine ve kıtaların dönemsel felaketlerine yol açan (23°) eğilmesi fiziksel olgusuyla ilişkisinden kaynaklanan tüm bir tezahürler alanına girmeyeceğiz. Ancak, bu bağlamda, bundan sonraki bölümlerde, ezelî tradisyonun demir çağına ya da karanlık çağa —*kali-yuga*— veya "kurt çağı'na (Edda) ve —bu sürecin sınırı olarak— modern çağlara doğru gidildikçe bu artan ölçüde bozularak yok olması sürecinin, kutup bölgesinin (eksenin eğilmesiyle birlikte oluşan ani iklim değişikliğinin akabinde) terk edilerek ıssız kalmasından sonra başlamış olduğunu görmüş olacağız.

NOTLAR

[1] Guenon, *Le Roi du Monde*, cc. III–IV. Çoğu kez bir adada olduğu öne sürülen, manyetik "kutupsal" bir dağ mefhumuna, çeşitli biçimler altında Ortaçağ-Kuzey, Çin ve İslâm efsanelerinde de rastlanılır. E. Taylor, *Primitive Culture*. London, 1920, c. I, s. 374–5.

[2] Yaşamın genelde "kutupsal" kökenli olduğu "pozitif" hipotezine ilişkin olarak bkz. R. Quinton'un ilginç denemesi (*Les deux poles, foyers d'origine*, —Revue de metaph. et de mor., 1933, sayı I—). Burada savunulan, (yaşamın ilk başlangıcının) Boreal değil de Avustralya kökenli olduğunu ileri süren hipotez Lemurya tradisyonlarıyla ilişkili olabilir; bu tradisyonlar ise haklarında yeterli bilgi edinilmesinin güç olduğu çok eski dönemlere aittirler.

[3] I. Donnelly, *Atlantis, die vorsintflutliche Welt*. Essling, 1911, s. 299; M. Grant, *La pensee chinoise*, Paris, 1950, s. 176,344–346. Bu bağlamda, Eflatun'un mitolojideki yıkımların, yok oluşların, —Phaeton'un neden olduğu yıkım örneği—, yıldızlar ve yeryüzü ile ilgili uzaysal (göksel) değişikliklerden kaynaklandığı şeklindeki yorumu anımsatılabilir.

[4] G. B. Tilak, *The Arctic Home in the Veda* (A new key to the interpretation of many Vedic texts and legends), Bombay, 1903.

[5] *Vishnu-purâna*, II, 2; II, 1; II, 4. *Jambu-dvipa*'da, meyvelerinin gençleşti-

rici, sıhhat kazandırıcı etkilerinin olduğu öne sürülen kutsal Jambu ağacından ve "kutupsal" altından bir dağın varlığından da söz edilir. M. K. Rönnkow, *Some remarks on Çvetadvipa* (Bull. orient. School, V, s. 253 ve d.); W. E. Claark, Sakadvipa and Svetadvipa (Journ. Amer. Orient. Society, 1919, s. 209–242).

[6] Hindu törelerinde, kişinin yönünü kuzeye dönmesi tradisyonel metinlere, —onlardaki müteal bilgeliğin kaynağının anısına binaen— gösterilen saygıyı —anjali— ifade ederdi. Tibet'te, son dejenere kalıntılarını "Bön" büyücülüğünün oluşturduğu ve kaynağının Kuzey'de olduğu çok eski bir manevi tradisyonun varlığına halen inanılır.

[7] *Vendidâd*, II, 20.

[8] *Vendidâd*,I, 3–4. Bu bağlamdaki başka ifadeler için bkz. J. Darmestetter, Avesta, (Sacr. Books of the East, c. IV), s. 5.

[9] Örneğin, Jordanes, Hist. Gotor. (Mon. Germ. hist., Auct. ant. V, l; IV, 25): "Sandza insula quasi officina aut certe velut nationium".

[10] *Hynrdmlalied*.44. *Gylfaginning*, 51; aynı şekilde, Vafthrudhnismal'da da (44–45) müthiş bir kıştan söz edilir.Tıpkı donmuş ayrianem vaejo'unun, Angra Mainyu'nun —Zaratustra ile savaşmak üzere kuzeyden gelmiş olan— karanlık karşı güçlerinin beşiği olarak kabul edilmesi gibi —Vendidad, XIX— Eda'larda da Kuzeyden buzul devlerinin yaşadığı karanlık Niflheim olarak söz edilmesi, gerçekten de, bazı ırkların güneye göç etmelerinden sonraki dönemlere rastlar. Kadim Edda efsanesinin yorumu oldukça güçtür. Kadim merkezden çıkan, berrak ve gür ırmakların akışını durduran, Muspelsheim'deki "Ondan olmayan hiç kimsenin buz tabakalarının üstünden geçemediği" (bkz. Golter, *age*, s. 512) ve Ases'in (İskandinav iyilik tanrılarının) düşmanı olan devlerin ortaya çıkışına yol açan don olayı ile, metinde sözü edilen olay arasında muhtemelen anısal bir ilişki vardır.

[11] Li–Tze, C. V; cfr. c. III.

[12] David Neel, *Vie surhumaine de Guesar*, s. LXIII–LX.

[13] Beauvois, *L'Elysee des Mexicains*, etc., s.271–273, 319.

[14] Reville, *Relig. du Mexique*, etc., s. 238–239. Keltlerdeki "dört efendinin adası" ve Uzakdoğu'daki, müteal insanların ve (özellikle) dört efendinin bulunduğu uzak Ku–she adası mefhumları ile Quiche'nin dört atası arasında muhtemelen yakın ilişki vardır. (bkz. Guenon, *Roi du Monde*, s. 71–72). Guenon, eski İrlanda'nın dört krallığa ayrılmasının "çok daha kuzeyde, bugün bilinmeyen, belki de kaybolmuş olan topraklardaki daha önceki bir bölünme ile ilişkili olabileceğini belirtmektedir —ve yine, eski Yu-

nanlıların, "Merkez" ya da "Kutup"un simgesi olarak kabul ettikleri Omphalos'a İrlanda'da sık rastlanıldığına da işaret etmektedir. Biz de buna, krallara ait bir simge olan ve, Atlantik ya da kuzey Atlantik'ten gelme Danann'ın Tuatha'larının İrlanda'ya getirdikleri gizemli nesnelerden birini oluşturan "siyah renkli kader taşı"nın, bu sözcüğün çifte anlamında, krallara ilişkin "kutupsal" bir simge değeri taşıdığını ekleyelim.

[15]Thule ile Büyük Ayı (yıldızı)arasında kutupsal simgesellik bağlamındaki tradisyonel ilişki için bkz. Guenon, *age*, c. X, s. 75–76. Ve ayrıca, Beauvois, *La Tule primitive, berceau des Papuas du nouvea monde* (Museon,X,1891).

[16]Pline, *Hist. nat.*, IV, 30.

[17]Plutarque, *Def. Orac.*, XVIII; Procope, *Goth.*, IV, 20. Strabon'a göre (*Geogr.*, I, vi, 2) Thule deniz yoluyla Büyük Britanya'ya altı günlük mesafedeydi.

[18]Callimaque, *Hym.*, IV, 281; Pline, IV, 89; Marcianus Capel., VI, 664. İÖ 4. yüzyıl civarında Hécatéo d'Abdire Büyük Britanya'da uzak-kuzeylilerin bulunduğunu belirtmektedir; daha önce değinilmiş olan, tarih öncesi Stonehenge tapınağının onlara ait olduğu ileri sürülmektedir. (bkz. H. Hubert, *Les Celtes*, c. I, s. 247).

[19]*Odyss.*, I, 50; XII, 244. Burada da, Zeus ve Hespérideslerin bahçesiyle eski Atlantik bölgesi arasındaki ilişkisellik işlenmektedir.

[20]Plutarque, *De facie in orbe lunae*, s. 26. Plütark, daha kuzeyde, adaların ötesinde, altın çağ tanrısı Kronos'un, altın gibi parıldayan bir kayanın üzerinde uyuduğu ve kuşların ona yemek getirdiğini yazar. Bu konuda başka bilgiler için bkz. E. Beauvois, *L'Elysée transatlantique et l'Eden occidental*, "Rev. Hist. relig.", c. VII, 1883, s. 278–279. Yakın zamanlarda, sürekli buzul bölgelerinde Kanadalı Jenessen ve Danimarkalı Rasmussen, Therkel ve Birket-Smith'in elde ettikleri, geç döneme ait, arkeolojik bulgular, Thule adı verilen, eskimolardan çok daha yüksek, bir uygarlığın izlerini taşımaktadır. H. Wirth, *Das Geheimnes von Arktis-Atlantis-Die Woche*, sayı 35, 1931.

[21]Eumene, *Panegir. p. Costant. August.*, 7 —Landriot— Rochet Autun, 1854, s. 132–133. Beauvois, (*age*, s. 282–283) Ogygie'nin, bu sözcük ikiye bölündüğünde ortaya çıkan kökler "og" (genç ve kutsal) ve "iag" (ada) ile, —o da Danann'ın Tuatha'larının kadim yurdu olan Avallon'a tekabül eden— kuzey efsanelerindeki "Tir namBeo", (Kutsal gençlik diyarı —ölümsüzler, gerçek yaşama ulaşmışlar diyarı—) arasında ilişkisellik olduğunu belirtiyor.

[22]Lactance, Inst., VII, 16, 3. Bu imalara daha sonraki mistik ve hermetik literatürde sık rastlanır. Bu bağlamda, Boehme'nin dışında, Compendium Cosmographicum'unda: kadim yurt mefhumunun mistik —teolojik transpozisyonu olan— "Cennet"in kuzey kutbunda olduğunu ifade eden G. Postel'i zikredebiliriz.

[23]David Neel, *age*, s. XLII, LVII, LX.

[24]Virgile, *Eglogues*, IV, 5–10 ve d.

4

Kuzey-Atlantik devri

BOREAL IRKININ TARİHSEL GÖÇÜNÜN iki büyük aşamada —ve ayrı yönlerde— gerçekleşmiş olduğunu söyleyebiliriz: birincisi kuzeyden güneye doğru, ikincisi —sonraki—batıdan doğuya doğru. Aynı inanç ve zihniyeti (esprit), aynı kanı taşıyan, aynı sembolleri, işaretleri ve dili kullanan uzak-kuzey'in insanları önce kuzey Amerika'ya ve Avrasya kıtasının kuzey bölgelerine geldiler. Onbinlerce yıl sonra ikinci bir büyük göç dalgasını başlatıp, bu kez, orta Amerika'ya dek ilerlediler. Burada, özellikle, (bugün ortada bulunmayan bir bölgede —Atlantid'e tekabül eden) bir merkez oluşturdular. Bu yer değişiklikleri ve yeniden yapılanmalar ilk iki çağa ilişkin isimlerde, sembollerde ve topoğrafilerde bazı karışıklıklara yol açmıştır. Aslında hepsinde söz edilen, bir *kuzey-atlantik ırkı* ve medeniyetidir. Bu ırkın ikinci kuşağı Amerika'ya birinci paleolitik çağ'da Avrupa'ya ve Afrika'ya yayıldılar. Amerika'da yayılanlar daha önce belirtilen, Nahua'ları, Toltek'leri ve Aztek'leri oluşturdular. Avrupa'ya gidenler ise "güneş yüzlü" kahraman Ogma grian-ainech'in ("suların ötesindeki" ülkeden

gelme, güneşsel, beyaz Quetzalcoatl'ın) önderliğinde batıdaki Avallon Adasından İrlanda'ya geçen kutsal ırk— Danann'ın Tuatha'larını oluşturdular. Antropolojik olarak, buzul çağlarının sonlarına doğru Batı Avrupa'da (özellikle, Fransız–Kantabriya medeniyet kuşağındaki Madeleine, Gourdon ve Altamira'da) ortaya çıkan, yontma taş devrindeki buzul bölgelerinin yerlileri tipinde, kültürel ve biyolojik açılardan üstün düzeyli, "paleolitik çağ'ın Helenleri" diye adlandırılan Cro Magnon insanını bunlar oluşturmuş olsa gerektir. Medeniyetlerinin uzak–kuzey medeniyetleriyle —Ren medeniyetiyle— uzak–kuzey uluslarının kalıntılarından ortaya çıkan hısımlığı kökenleri açısından çok mânidardır.[1] Baltık ve Saksonya kıyılarında bulunan tarih öncesi izler (aynı çağdaki) merkezi Doggerland'ın kısmen kaybolmuş bir bölgesindeki bir medeniyet olan, efsanevî Vineta'ya aittirler. Başka göç dalgaları İspanya'nın ötesine,[2] batı Afrika'ya[3] ulaşmışlardı. Daha başkaları ise —paleolitik çağ ile neolitik çağ arasındaki dönemde— muhtemelen, saf kuzey kökenli ırklarla aynı zamanda, kıta içinden, kuzey–batı'dan güney–doğu'ya Asya'ya doğru giderek Hint–Avrupa ırkını oluşturmuşlar ve oradan da Çin'e geçenleri olmuştur.[4] Afrika'nın kuzey kıyılarını geçenler ise Mısır'dan, deniz yoluyla, Balear ve Sardunya adalarına ve Ege'deki tarih öncesi merkezlere ulaşmışlardır. Avrupa ve yakın doğu için varlığı sözkonusu olan megalitik dolmen ya da "savaş baltalı ulus" medeniyetinin —ki (Cro Magnon'ların medeniyeti gibi, bir muamma oluşturarak) tüm araştırmalara karşın bir türlü bulunamamıştır— kökü de bu göç dalgaları sırasında atılmıştır. Sonuçta, bu geniş göç dalgaları karşılaşılan yerli ırklarla da çeşitli kaynaşmalara yol açmıştır. Böylece, kuzeyden güneye, batıdan doğuya temelde hepsi belli bir ölçüde, —egemen elit tabakalarda spiritüel ifadelerini bulmuş olarak— aynı ögeleri taşıyan uygarlıklar ortaya çıkmıştır. Dünyasal şeytaniyetin etkisindeki, hayvansal tabiatlı, karanlık ve aşağı olanlarla aydın ve kutsal olanlar (boreal kökenliler) arasında savaşlar olmuştur. Bu savaşların galiplerince toplumlarda spiritüel ve etnik bir hiyerarşi kurularak, tra-

disyonel anlamda, bir örgenleşme oluşturulmuştur. Hint, İran, Mısır, Peru, vd. ülkelerdeki kast düzeni üzerine kurulmuş rejimlerde bu olgu yeterince net bir biçimde gerçekleşmiştir. Atlantik'in uzak–kuzey merkezinin "kutup" işlevini yüklenmiş olduğunu ve bu durumun da tradisyonlarda çeşitli karışıklıklara yol açtığını daha önce belirtmiştik. Böyle olmasına rağmen bu karmaşıklık, ilk çağdan ikinci çağa—altın çağdan gümüş çağına— geçişi oluşturan ve dolayısıyla da üçüncü bir çağın yolunu açan bir medeniyet ve zihniyet değişikliğinin, bir farklılaşmanın varlığının ayrımına varılmasını engelleyememektedir. Bu üçüncü çağ bronz çağı, ya da titanik çağı, aynı zamanda —Helen tradisyonunda Atlant (Prometc'nin kardeşi olması sıfatıyla) titan'larla hısım olarak göründüğüne göre— "atlantid" çağı olarak da adlandırılabilir.[6] Her hâlükârda, esas boreal kökenli ırklar arasındaki bir ilk büyük grubun —herhangi bir dış ögenin karışmasıyla değil de— kendi kendine farklılaşmış olduğunu belirtmek antropolojik açıdan gereklidir. Bu grubun kutupsal kökeni, esas olarak, en dolaysız bir biçimde saf âri ırkın çeşitli neseplerine dayanmaktadır. Buna karşın bir ikinci büyük grup ise güneydeki yerli ırklarla—Moğol, zenci ve muhtemelen, bazılarının Lemurya[7] dedikleri, güneydeki, kaybolmuş, tarih öncesi ikinci kıta'nın dejenere kalıntılarıyla— karışma sonucu farklılaşmıştır. Öyle görünüyor ki, kırmızı ırk (Platoncu öyküye göre "insan"larla birleşmeyi sürdürmeleri sonucunda "tanrısal" doğalarını yitiren son Atlantid ırkı) bu ikinci gruba dahildir. Bu grup, batıdan doğuya göçlerin oluşturduğu —efsanelerinde "büyük denizlerin üstündeki" kutsal Atlantik ülkesinden gelme dedelerinden bahseden Amerikan uygarlıkları da dahil— pek çok uygarlığın (Girit–Ege kırmızı ırkı, Eteocrete'ler, Teselyalılar (Pelasges), Lyces (Menteşeliler), vb. —Mısır Keftileri, vb.) etnik kökenidir.[8]

Fenikeliler adı Yunanca "kırmızılar" anlamındadır ve muhtemelen neolitik çağ'daki ilk Atlantik denizcileriyle yakından ilgilidir. Aynı şekilde antropolojik açıdan, bu ikinci devrenin kurum ve

tradisyonlarında, spiritüel anlamda, iki bileşenin (boreal ve atlantik'in) varlığını görüyoruz. Bunların biri (boreal) kutuba, kuzey ışığına ve Uran uygarlığına bağlı kalmış, diğeri ise (atlantik) güneyli güçlerin etkisiyle değişime uğramıştır. Yitirilen kutbun, âdeta, bir tür yenisini oluşturmaya yönelik bu değişimi incelemeden önce bir hususun daha açıklığa kavuşturulması gerekiyor. Hemen hemen tüm uluslarda, geçmişteki bir dönemde vuku bulup, o dönemin sona ermesine yol açmış olan bir felaketin anısına rastlanılır. Bu, çoğunlukla, bir *tufan* efsanesi biçiminde (İran'da, Maya'larda, Kaldelilerde, eski Yunanlılarda, hindularda, Afrika'nın Atlantik okyanusu kıyısı halklarında, Keltlerde ve İskandinav halklarında) görülür.

Bu efsane tarihsel bir olayı içermektedir: Platon ve Diodore'un bahsettikleri, Atlantik kıtasının batışı. Efsanelerle karışık bir kronolojiye göre, hindu tradisyonunda "karanlık çağ" olarak adlandırılan çağdan önceki devrede "Atlantik" uygarlığı denize gömülmüştür. Bu uygarlığın izleri —bazı kurumsal, törensel, simgesel benzerlikler, kutsal metinlerde (hierogrammes) ve dilde kökensel benzerlikler biçiminde— bir süre devam ettikten sonra farklılaşmalar, bozulmalar ve unutulmalar sonucunda ortadan kalktı. Sözkonusu felaket ile titanların cezalandırılması arasındaki ilişkinin hangi çerçeveye oturtulması gerektiğine daha sonra değineceğiz.

Şimdilik, bazı hususları inceleyelim: İbranî tradisyonundaki —titanlarla ilgili— Babil Kulesi ve "dillerin birbirine karışması cezası" temaları; Atlantik çağını sona erdiren su felaketinden sonra tradisyonel birliğin yitirilmesi, ortak kökenden kopmuş çeşitli uygarlık biçimlerinin türemesi ve birbirlerini anlayamaz hale gelmelerini ifade etmektedir. *Batı*, "kutup" işlevini sürdürmüş olan "atlantid"in mistik nostaljisini *(la melior spes)* yaşamıştır. Atlantik kıtasının sular altında kalışına atfen —tufan sonrası, fâni kuşakların "ölülerin", yani kayıp ırkın kutsallığına ulaşmak için geçmeleri gereken— "Ölüm Suları" betimlemesi oluşturulmuştur. Yine, batık kıtayı temsilen de "Ölüler Adası" deyimi kullanılmıştır.[9] Pek

çok tradisyonel öğreti "Cennet"in ve ölümsüzlük diyarlarının sırrını Batının (ve bazı durumlarda Kuzeyin) sırrıyla özdeşleştirmektedir. Felaketten kurtulup yeniden tradisyonel merkezler kuran elitlere ilişkin "sulardan âzâdeler", vb.[10] deyimler peygamberlerle, kahramanlarla, ermişlerle ilgili destanlarda yer almıştır. Bu kökler ırkına özgü simgecilik muammalı bir biçimde tradisyonel kraliyet hanedanlarının egemen olduğu yakın bir geçmişte tekrar ortaya çıkmıştır.

Dolayısıyla, Helenlerdeki Yunan tanrılarının okyanusta "doğduklarına" ilişkin öğretinin çifte anlam taşıması olasıdır, zira bazı tradisyonlara göre Uranus ve oğulları Atlas ile Satürn'ün eski yurtları batı Atlantik'te (veya kuzey Atlantik'te) bulunmaktadır.[11] Ayrıca, Olimpos'lu tanrı Zeus'un ezeli mekânı[12] olan kutsal bahçe, "Batı Adası"nın kralı Atlas'ın kızları Hesperide'lerin bekçiliğini yaptıkları "Okyanusun ötesindeki bahçe" de buradadır. Herkül'ün, "denizin gizlerini bilen" Atlas'ın rehberliğinde,[13] sonunda ölümsüzlüğü elde etmeyi başardığı girişimleri sırasında keşfettiği bahçe budur. Kuzeyin güneş yolunun, Aryen-Hintlilerin *deva-yâna*'sının Helen'deki karşılığı olan, Zeus'un yolu Heros adasındaki Kronos Kalesinden Olimpos Dağı'nın zirvelerine dek uzanan bir Batı yoluydu.[14]

Bazıları, daha önce belirttiğimiz nedenden dolayı, sarışın Rhadramante'nin hüküm sürdüğü adanın da "artık var olmayanların (ölülerin) diyarı" Nekya'da olduğunu öne sürerler.[15] Ulysse de (ölümsüz) öte âlemi batıda aramıştır.[16] Atlas'ın kızı —deniz "kutbu", "merkez"olan Ogygie (Omphales) Adasının kraliçesi— Kalipso'nun efsanesi Hesperide'ler ve (aynı şekilde bir kadın ve batıdaki bir adanın —Elysee— sözkonusu olduğu) Kelt ve İrlanda efsanelerinden türemiştir. Kalde tradisyonuna göre "Hiç geçit vermeyen suların," "derin ölüm sularının" ötesindeki —tufandan kurtulan ölümsüz kahraman Atrachasis— Shamashnapishtin'in hükümdar olduğu— kutsal bahçe batıdadır.

Batının güneş yolunda yaşamın armağanını (gizini) arayan

Gılgamış'ın geldiği bahçe "denizlerin tahtında oturan bâkire Sabitu"nun bahçesiydi.[17]

Oldukça ilginç olan bir nokta Mısır medeniyetinin "barbar" bir tarih–öncesi geçmişinin olmamasıdır. Sanki, birdenbire, daha en baştan yüksek düzeyli olarak ortaya çıkıvermiştir. Mısır cenaze törenleri "Batıya doğru!" formülüyle bir "su'dan geçiş'i" içeriyorlardı ve kortej "güneşin altın kemerini taşırdı."[18] Uzakdoğu ve Tibet tradisyonlarında da, Hesperide'lerinki gibi, "meyveleri altından" ağaçların bulunduğu "Batının Cenneti" isimli bir bahçenin bulunduğuna daha önce değinmiştik. Batının sırrına ilişkin elinde bir iple "ruhları batıya doğru çeken" Mi–tu imajı çok manidardır.[19] Öte yandan, "Gerçek İnsanlar" diyarına, Mag–Mill ve Avallon gibi batı toprakları olarak kabul edilen ölümsüz diyarlara ilişkin, daha önce bahsetmiş olduğumuz, Kelt ve Gal destanlarında konu cennetle ilgili (paradisiaque) efsaneler biçimine dönüştürülmüştür.[20] Danann'ın Tuatha'larının "semavî" ırkından geride kalanlar, (Kral Arthur, Condla, Oisin, Cuchulain, Loegairo, Danimarkalı Ogier, vd. destan kahramanları) Avallon'da sürekli bir varlığa kavuşmuşlardır. Bu esrarengiz Avallon, daha önce sözettiğimiz Amerikan destanlarındaki Atlantik "cenneti"dir, antik Tlapallan veya Tollan'dır, gerek beyaz tanrı Quetzalcoatl'ın, gerek *Codex Chimalpopoca*'nın Huemac'ı gibi destansı imparatorların geldikleri ve ortadan yok oldukları aynı "kırmızı ülke" ya da "Güneş Diyarı"dır.

Çeşitli tarihsel ve tarihüstü veriler en iyi ifadelerini belki de Meksika Cakehiquel günlüğünde bulurlar. Bu günlük'te —biri "güneşin yükseliş yönünde" (Amerika kıtasına göre Atlantik'te) bulunan ve "ana yurt" denilen, diğer ikisi, Amerika kıtasındaki göçmen kuzey–atlantik ırklarının "ana merkez" adını verdikleri merkez ve nihayet "güneşin battığı yöndeki" (yani batıdaki) ***ve tanrının en ziyade yakın olduğu*** dördüncü bir Tullan olmak üzere— dört Tullan'dan söz edilir.[22] Bu dördüncü, kesinlikle, tarihüstü bağlamdaki Tullan'dır, "Batı gizinin" bulunduğu yerdir.

"Dünyanın öbür ucuna kadar giden" *Enoch* [İdris] batıda sembolik tepelerin ve archange Michel'in bekçiliğini yaptığı, seçkinlere (ermişlere) yaşam ve selamet getiren, ama fânilerin kıyamet gününe dek dokunamayacağı kutsal ağaçların bulunduğu bir yere vardı.[23] Bu efsane—Saint Mathias ve Saint Alban manastırlarının denizci keşişlerinin "hiç ölmemiş olan" İdris ve İlyas peygamberlere ve altın'dan bir kente rastladıkları esrarengiz bir Atlantik kıtası biçiminde —hıristiyan orta çağına dek gelmiştir.[24]

Öte yandan, tufan efsanesinde karanlık bir denizin, "ölüm denizi"nin insanlardan ayırdığı, kutsal kıtanın kaybolması (batması) teması —bu, ölüler ya da "ayrılmış" olanlarla, "canlıların birer örneğinin saklanması" hususu arasında mecâzi bir anlam bağlantısı kurularak— Nuh'un gemisiyle ilişkili sembolik bir anlam da taşıyabilir.[25] Efsanevî kutsal kıta'nın kayboluşu aynı zamanda; görünmeyen, gizli (occulte) âleme, ulûhiyet âlemine (spritualite primordiale non–humaine) geçişi de simgeleyebilir. Hesiode'a göre, gerçekten, İlk Çağ'daki "ölümsüz" varlıklar, görünmez olarak —beşeriyetin muhafızları gibi— varlıklarını sürdüreceklerdir. Yeraltı ulusları, yeraltı krallıkları efsaneleri genellikle bu batık kent, kıta veya ada efsanesine tekâbül etmektedir.[26] Pek çok ülkede, yeraltına ilişkin efsaneler vardır.[27] Dinsizlik yeryüzüne yayılınca eskiler "yeraltına" inerler—yani görünmez olurlar— mekânları, çoğu kez zirve sembolü olan dağlarda olur (yani çukur, vb. alçak yerlerde değil yüksek yerlerde olur.)[28]

Bozuk devir sona erinceye kadar, ortaya çıkmayıp, orada yaşayacaklardır. Pindare,[29] Persee ve Herkül gibi kahramanların dışında hiç kimse "ne karada, ne denizde" uzak–kuzey'lilere (sözkonusu eskilere, yani bilgelere) ulaşacak bir yol bulamazlar, der. Son Meksika imparatoru, Montezuma, Aztlan'a ancak birçok büyüsel işlemlerden ve fiziksel formunu değiştirmesinden sonra ulaşabilmiştir.[30] Plütark,[31] kuzeyde yaşayanların altın çağ kralı Kronos ve uzak–kuzeydekilerle ancak uyku halindeyken temas kurabildiklerini belirtir. Li-tze'ye[32] göre; bahsettiği, gerek kutup bölgesindeki,

gerek batıdaki hârika diyarlara ne gemiyle, ne de arabayla (yani fiziksel bedenle) ulaşılamaz, ancak zihinsel olarak ulaşılabilir. Lama öğretisinde de, kuzeyin mistik diyarı Chambala'nın "zihinde" bulunduğundan söz edilir.[33] Dolayısıyla, insanüstü varlıkların gerçek yurduna ilişkin tanıklıklar yaşam ötesi ya da salt inisiyasyonla ulaşılabilecek hallerin sembolleri olarak tarihüstü bir değer kazanmışlardır. Ezelî bilgelik merkezlerinin —sembolik oluşlarının ötesinde— halen, saklı olarak varlıklarını sürdürdükleri ve —bir hal ya da doğa (yapı) değişikliği olmadıkça— normal durumda, son çağ'daki kuşakların (Katolik teolojisinde de Eden konusunda belirtildiği gibi) bunlara ulaşamayacağı kanısı oluşmuştur.

Tarih ile metafizik arasındaki ikinci büyük kaynaşma bu şekildedir. Gerçekte, batı simgesine —kutup simgesi gibi— her tür coğrafiliğin ya da tarihselliğin üstünde, evrensel bir nitelik verilebilir. Güneşin—doğuş ve batış diyalektik yasasına göre— battığı (fiziksel ışığın söndüğü) Batıdadır ki (spiritüel ışık yanar ve) güneş gemisinin ölümsüzler diyarına yolculuğu başlar. Aynı bağlamda, güneşin ufkun arkasında kaybolduğu bölge olması nedeniyle, Batı yeraltı ya da sualtı âlem olarak da kabul edilmiştir. Burada, —Atlantik, vb. çağrışımlara gerek bile göstermeyen— ulusların kullanageldiği, doğal, dolaysız bir simgecilik söz konusudur.[34] Ancak, bu husus, bu temanın —Atlantik— (bahsetmiş olduğumuz ortak tanıklıklara binaen) bazı belirli sınırlar dahilinde bir tarihsel değer taşımasını da engellemez. Batının gizinin büründüğü sayısız biçimler arasından birçoğu bu simgenin kökeninin güneşin doğal yörüngesinin özelliğine —doğuş ve batış'a —değil de spiritüel planda geçmişteki "Batının kayıp ülkesi"ne (Atlantis'e) dayandığını varsaymayı haklı kıldıracak niteliktedirler. Amerikan efsaneleriyle Avrupa —özellikle kuzeylilerin ve Kelt'lerin— efsaneleri arasında görülen şaşırtıcı tutarlılık bu hususta kesin bir kanıt niteliğindedir.

Nitekim, "Batının gizi" düşünce tarihinde, başlangıç evresinden sonraki (yani, Atlantis çağına tekabül edebilecek) bir dönemin ürünüdür. Dolayısıyla, tipolojik olduğu kadar tarihsel olarak da,

asıl bilgiden sonra oluşmuştur: Bir dönüşümün gizi olarak, tanımlanabilir bir ikicilik (dualisme) ve *bir ışığın batıp, diğerinin doğduğu* tedricî bir geçiş olarak nitelendirilebilinir. Müteallik (transcendance) "yeraltı doğaüstülük—Olimpos durumundaki gibi —fiziksel doğa'ya değil de bir sorunsalın çözümüne taalluk eden (spiritüel plandaki) inisiyasyonla ulaşılabilen bir hususdur.

Şimdi, "Batının gizi"nin —soyut veçhesiyle bile —çerçevesini aşamadığı, ürünü olduğu sonraki uygarlıkların türlerini ve bunların kaderlerini incelemeye geçeceğiz. Bu konu, kutup simgeciliğinden ziyade güneş simgeciliğiyle ilişkilidir.

NOTLAR

[1] E. Pittard, *Les races et l'histoire*, Paris, 1925, s. 75-78. S. Kadner, *Deutsche Vaterkunde*, Breslau, 1993, s. 21-22.

[2] Guadalquivir'de izlerine rastlanan Tartessos denilen (İncil'de Tarshish olarak geçen) uygarlığın Atlantik'le ilişkisi olabilir.Bu konuda bkz. A. Schuulten, *Tartessos*, Hamburg, 1922.

[3] Burada söz konusu olan efsanevî Uphaz krallığı ve kısmen de, Froebenius'un kurduğu tarih-öncesi Afrika uygarlığıdır. Burada, ikincil merkez, kolonisi olduğu kadim bölge ile karıştırılarak Eflatun'un Atlantik'i ile özdeş tutulmuştur. L. Frobenius, *Die Atlantische Götterlehre*, Jena, 1926; Erlebte Erdteile, Leipzig, 1925.

[4] Yakın zamanlarda, Çin'de büyük bir tarih-öncesi uygarlığın —göçler sonucu oluşmuş ve Mısır-Miken uygarlığınınkileri andırır nitelikte—kalıntıları bulunmuştur.

[5] Hermann ve Bochhardt'ın çalışmalarında geçen Kuzey Afrika'daki tarih-öncesi merkezlere ilişkin olarak bkz. A. Bessmertny, *Das Atlantisratsel*, Leipzig, 1932, s. 42 ve d.

[6] Dünyayı omuzlarında taşıyan Atlas'ın efsanesi, bir yönüyle, bazılarına göre, Göksel tanrılara karşı gelen Titan'lı Atlas'ın ceza çekmesiyle benzerlik taşımaktadır, ikinci bir yönden de "kutupsal" işlevi, Atlantik ulusunun ilk

başta yüklenmiş olduğu manevî "eksen" ve destek oluşturma işlevini simgeler. Clement d'Alex yorumunda: "Atlas ulaşılmaz bir kutuptur, ve hatta ebediyeti simgeleyen hareketsiz (devinimden azade) küredir" der —bu tür yorumlara başka yazarlarda da rastlanır (bkz. Preller, Griech. Myth., c. I, s. 463-464; Bessmertny, *Atlantisratsel*, s. 46.

[7] İlk başların kadim kuşağındaki iki farklı ırkı belirlemek için kan hatları üzerinde yapılan araştırmalardan yararlanma denemeleri konusunda bkz. Wirth'ün yapıtı (*Der Aufgang der Menschheit*, Iena, 1928).

[8] A. Mosso, *Le origini della civiltà mediterranea*, Milano, 1910, s. 332.

[9] Bazı Mısır tradisyonlarına göre, ilk tarih-öncesi hanedanlar "Ölmüş kahramanlar" tarafından kurulmuştur; burada Batının kayıp kutsal ırkı ile ve Mısır'a dek gelmiş olan Atlantid gruplarıyla bir ilişkisellik olabilir. bkz. D. Merejkowski, *Das Gebeimnis das Westens*, Leipzig-Zürich, 1929, s. 200 ve d.; yazarın, antikitenin bazı töre ve simgelerinde Atlantid'le ilişkili referanslar bulması mesnetsiz değildir.

[10] Örneğin, Yama Yima, Noah, Decaulion, Shamasnhaptishin, Romülüs, Mahabharata'daki güneşsel kahraman Karna, vb. Vivaçvant'ın oğlu, yani güneş tradisyonunun mirasçısı, tufandan kurtulmuş, yeni bir çağın yasalarını yaratmış Manu'nun kardeşi (İranlıların, o da tufandan arta kalmış, güneşsel tanrısı Yima ile yakın ilişkisi olan) "Ölüler Tanrısı" Yama'dır, yine, etimolojik olarak bile Manu'ya tekabül eden Minos, çoğu kez, "Mutlular ya da Kahramanlar Adası"nın kralı Rhadamante'nin karşılığıdır. (Preller, *Griech. Myth.*, c. II, s. 129-131.

[11] Diodore de Sicile, Bibl. Hist., III, 53, 55, 60; V, 66.

[12] Göksel tanrıların ortaya çıkışında, dişil yeryüzü kudsiyetlerinin yanında, kadim kuzey ve güney kültlerinin (tapınma biçimlerinin) bir içiçe girişini de gören Piganiol'un (*Les origines de Rome*, s. 142 ve d.) bu görüşüne, her zaman değilse bile, çoğu durumda katılınabilir. Özellikle, bu yorum ile Batı bahçesini Zeus ile Hera'nın düğün bahçesi haline getiren —ki, bilindiği üzere bu mutlu bir birliktelik olmamıştı— efsane arasında bir ilişki vardır.

[13] Apollodore, II, 5, 11; Hesiode, *Theog.*, v. 215.

[14] W. H. Roscher, *Die Gorgonen und Vervandtes*, Leipzig, 1879, s. 23-24.

[15] Strabon, I, 3; Pline, *Hist. Nat.*, VI, s. 202 ve d.

[16] W. Ridgeway, (*The early age of Greece*, Cambridge, 1901, s. 516-518) ölümsüzler diyarının Batıda olduğu inancının, daha çok, ölülerini gömmeyip de yakan —kuzey Aryen kökenli— toplumlarda bulunduğunu belirtmektedir.

[17]Gılgamış, X, 65-77; XI, 296-298.

[18]E. A. Wallis Budge, *Egypt in the neolithic and archaic Periods*, Londra, 1902, s. 165-166. Helen'lerin ölümsüzler diyarının kimi kez batıda, kimi kez de kuzeyde olduğunu öne sürmeleri gibi, kutsal ölünün dağda geçirdiği bir süreç sonunda "ulu kişilerce ebedi yaşam ve güce layık görülerek" ulaştığı huzur (barış) diyarı —Sekhet Heteb— ve Zafer ülkesi —ta en mâCeru— da sazı antik Mısır tradisyonlarına göre kuzeydedir. bkz. Budge, *Book of Dead*, s. CIV-CV.

[19]Reville, *La Religion Chinoise*, s. 520-544. İmparator Mu'nun Batı'ya yaptığı ve Kuen-Lun Tepesine çıkarak "Batı'nın Ana Kraliçesi" Si-Wang-Mu ile karşılaştığı yolculuk için özellikle bkz. Li-Tseu (c. III).

[20]Squire, *Myth. of anc. Britain*, vd., s. 34-41; Beauvois, *Elysee transatl.*, s. 287, 315, 291, 293; Avallon için: J. Husserus, *Britanicarum ecclesiarum Antiquitas et primordia*, Dublin, 1639, s. 524, ve d. Fırtınalı Batı Okyanusundaki sakin Flath-İnnis'e, "Ile-Noble"a (Asil Ada), "Ile verte"e (Yeşil Ada) doğru yol alan Kahramanlar "Gemisi"ne ilişkin, yakın zamanların, kelt destanları konusunda bkz. J. Macpherson, *Introd. to the History of Great Britain and Ireland*, Londra, 1772, s. 180.

[21]Alano da Lilla (*Propbetia anglicana Merlini. etc.* Frankfurt, 1603, s. 100-101), Kral Artus'un kaybolduğu yer ile Elie ve Enoch'un kayboldukları ve bir gün tekrar ortaya çıkacakları yer arasında ilişki kurmaktadır. Öte yandan, çoğu kez —Kroisos örneği— Kral hanedanından olan varlıkların uzak kuzey diyarında Apollon tarafından kapılıp kaçırıldıkları klasik bilgilere dahildir. (Pauly Wissowa, *Real-Encyklopadie*, IX, s. 262-263).

[22]Donnelly, *age*, s. 145.

[23]*Livre d'Enoch*, XXIV, 1-6; XXV, 4-6. Enoch yedi tepe bulduğu bu bölge ile, "Yedi Sütun (ya da Kolon)" anlamına gelen Chicomoztoc'daki kuzey Atlantik'in Aztlan'ı arasında bir ilişki bulunabilir.

[24]Göffredo da Viterbo, *Pantheon, etc.*, Ratisbone, 1726, s. 58-60; Beauvois, *Elysee transatl.*, c. VIII, s. 681-682.

[25]Kalde efsanesinde tanrılar Atrachasis'den, ebedî (ya da kalıcı) bilgi kaynağı olan, kutsal metinleri (gelecek olan) tufandan korumak için "toprağa gömmesini" isterler.

[26]Bazı Cermen efsanelerine göre, bir imparatorun kaybolduğu tepe ile bir kentin sular altında kaldığı yer arasında bir ilişki vardır (bkz. Grimm, *Deutsche Mythol.*, c. II, s. 819-820). Tradisyona göre, Kral Yima, canlıların tohum filizlerini muhafaza etmek için, tahminen yer altında, bir sığınak —vara— yaptırır (Vendidad, II, 22, ve d.; Zaradusht-nama, c. 1460, ve d.).

Alp dağlarındaki mağara ya da demirden duvarlı yeraltı sarayı konusunda bkz. *Bundahesh*, XII, 20; *Shanami*, IV, 196).

[27]Guènon, *Le Roi du Monde*, VII-VIII. bölümler.

[28]İrlanda destanlarında Tuatha'ların bir kısmının Avallon'un "Batı Cenneti"ne, bir kısmının da yer altındaki mekanlara (dağlardaki bir tür mağaralara —sidhe—) çekildikleri belirtilir ve Aes Sidhe (Mutlu zirvelerin insanları) deyimi de bunlarla ilişkilidir.

[29]Pindare, *Pyth.*, X, 29.

[30]Beuvois, *Elysée Mex.*, s. 321.

[31]Plutarque, *De facie in orbe lunae*, 26. Antikitede uykuda fiziksel duyuları nötrleştirerek, çoğu kez görünmez alem ile temas kurduracak biçimde içsel duyumları güçlendirici (serbest şuurla temas ettirici) nitelikler olduğuna inanılırdı.

[32]Li-Tseu, c. II.

[33]David Neel, *loc. cit.*

[34]Zemmrich, *Toteninsel und verwandte geographische Mythen* (Archiv für Ethnologio, c. IV, s. 218, ve d.) haksız olarak, bu efsanenin Atlantid'in yer altında mı (ya da su altında mı) yoksa yer üstünde mi var olmuş olduğu sorularına genel bir çözüm getirmiş olduğu kanısındadır.

5

Kuzey ve güney

BU YAPITIN İLK BÖLÜMÜNDE, güneş simgeciliğinin tradisyonel tipteki uygarlıklarda taşıdığı önemi ortaya koyduk. Bu tradisyonel tipteki uygarlıkların anı ve efsanelerinde ezelî bilgeliğe ilişkin izlere rastlanılması doğaldır.

Böyle olmakla birlikte, Atlantik devrine özgü güneş sembolizminde önceki devrinkine —uzak kuzey medeniyetininkine— nazaran bir bozulma, bir farklılaşma görülmektedir. "Uzak kuzey" devrinde— istikrarlı, şaşmaz ve katıksız bir (merkeziyetçi) "erdemliliğin" ifadesi (sembolü) olan —ışık ilkesi egemendir. Uzak kuzey'in tanrısı Apollon'da bu nitelikler vardır, o, Helios gibi, güneşin iniş–çıkış bağlamlarına taalluk etmeyip, güneşin kendisidir (kendiliğinde güneştir).[1]

Zihinselliğin ilk biçimiyle, buzul devrinin eşiğinde rastlanılan, suastika veya diğer tarih öncesi haç şekilleri ve yine tarih öncesi bir güneş sembolü olan —kimi kez dev dolmen kütleleriyle oluşturulmuş olan— "ortasında bir nokta bulunan çember" şekli arasında bir kökensel bağ var gibidir. Çemberin sabit durumdaki merkezi-

nin etrafındaki bir dönme devinimini ifade eden suastika güneşle ilgili bir simgedir.[2]

Çemberler, haçlar, çemberli haçlar, oklu çemberler, suastikalı baltalar ve diğer dairesel biçimde (göktaşından yapılmış) eşyalar üzerinde "güneş yelkenlisi" figürleri bulunan baltalar, apollin–uzak kuzey kuğuları minyatürleri, ren geyiği derileri, vb. "kutupsal" kuzey tradisyonunun[3] (ya da, daha genel bir ifadeyle, —katıksız semavî öğreti olan— Uran tradisyonunun) ortaya çıkış döneminin kalıntılarıdırlar. Bu Uran spiritüalitesinden ayrı olarak, başka —yine güneş sembolizmine dayalı, iniş–çıkış, doğuş–ölüş, yıllık zaman birimi ("yılın tanrısı") mefhumlarını içeren— bir spiritüalite daha vardır. Apollon ya da Olimpos temasına, burada, "dyonisiaque" bir süreç karışmış durumdadır. Başka bir ilkeye, başka bir inanışa (mezhebe), başka bir kökten gelen ırklara, başka bir bölgeye özgü etkiler ortaya çıkmıştır. Farklılaştırıcı bir kaynaşma olmuştur.

Bu kaynaşmanın tipolojik belirleniminde güneşin "yılın tanrısı" olarak sembolize edilişindeki en ilginç nokta olan "kış yörüngesi" önem taşır. Burada, yeni bir öge devreye girer: Bu, ışığın söner gibi görünüp sonra —yaşamın ana ilkesiyle temas sonucu— yeniden canlanmasına yol açan ögedir. Bu, saf boreal kökenli tradisyonlarda yer almayan, ya da yer alsa bile tamamen ikinci planda kalan, oysa ki, güney medeniyetlerinde —müteal ve temel bir anlam ifade ederek— egemen bir rol oynayan bir ögedir. Bu öge *Ana* (kutsal kadın), *Toprak* ve *Su* (ya da yılan) gibi çoğu kez birleşik kullanılan (Toprak Ana, Hayat veren sular (âb–ı hayat), Su Yılanı, vb.,) dişi, toprağa değin sembollerdir.

Bu birbiriyle ilişkili iki —Ana ve Güneş— sembolizmin biri hâlâ "kutupsal" kuzey tradisyonunun izlerini muhafaza ederken, diğeri tersine yeni bir devre'yi, gümüş çağını, —kuzey–güney— karışımı, bir dejenerasyonu ifade eder. Burada da iki farklı tarz yer alır. Gündüz ve gece farklılığına (çok uzun gündüz ve tersi) değinilen her yerde, ilke olarak, kutup sembolizmiyle (kuzey–güneyle)

bir münasebet söz konusudur. Öte yandan, (gece ile gündüzün eşitliği) ekinoks sembolizmi ise doğu ve batıyla ilişkilidir. Öyle ki, bir medeniyette, bunlardan birinin ya da diğerinin egemen olması, çoğu kez, o medeniyetin kutup kökenli mi, yoksa Atlantik kökenli mi olduğunu gösterir. Atlantik tradisyonu bir karışımdan oluşmuştur: Bir kutupsal ögenin varlığını kanıtlayan güneş sembolizmiyle birlikte, bir güneş tanrısı ve (kutsal) Ana figürünün bulunması başka bir etkinin, başka bir spiritüalite ve medeniyet tipinin varlığını da gösterir.

Dolayısıyla da, (yaşam ve güneş gibi) doğan ve batan, yaz'ı ve sonbahar'ı, doğumu ve ölümü olan (istikrarsız) temel bir erkek–güneşsel ilkeyle birlikte istikrarlılığı temsil eden bir Evrensel Ana ve tüm yaşamın ebedî ilkesini, tüm enerjinin kozmik boyutunu, tükenmez kaynağını temsil eden Toprak sembolizasyonlarının da var olmasıyla bir denge sağlanımı söz konusu olan bu medeniyet, ikinci çağın, tradisyonel olarak, su ve ay burçlarının etkisinde olan bir çöküş medeniyetiydi. Bunun tersine olarak, güneşin saf ışıksallığıyla tarihi ve kuşakları aşan "ebedî bir yiğitlik" olarak görüldüğü, ve dikkatlerin, yine "görkemli" bir tanımlamayla, *sabit* yıldızların ışıklı, tanrısal doğaları üzerine çevrildiği her yerde en yüce, en saf ve en ezelî spiritüalite (Uran medeniyeti çağı) vardı.

Böylece, çok genel olarak, bir ana şema çizmiş olduk. Evrensel anlamda, bir *Güney'in ışığından* ve bir *Kuzey'in ışığından* söz edilebilir ve —her ne kadar, böyle bir çelişki fâniliğe mahsus bir karmaşıklık gibi görülebilecekse de— yine bir Uran spiritüalitesinden ve (çok eski çağların) ay'a dayanan "Artide" ve "Atlantide" spiritüalitelerinden de söz edilebilir. Tarihsel ve coğrafî olarak, Atlantid, aslında, güneyde değil batıdadır. Güney'de bulunan Lemurya'dır. (Bazı zenci ve Avustralyalı ırklar Lemurya'nın kalıntıları olabilirler). Ancak, burada, aslında, tarihsel uzak kuzey medeniyetinin iniş eğrisini incelediğimize göre, Atlantid'i sadece bu inişin bir evresi olarak kabul edeceğiz. Aynı bağlamda, Güney'i de, genel olarak, Atlantik Çağı boyunca boreal kökenli medeniyetler üzerine

olan genel ve tipolojik anlamdaki etkisi açısından, yani —giderek bozulan— temel (tarih öncesi) mirastan —giderek güçlenen— yerli güney ırklara özgü şeytani yaşamın en koyu taraflarına geçiş çerçevesi içinde değerlendireceğiz. Bu nedenle güney sözcüğü yerine güney ışığı deyimini kullandık ve ikinci devre için de ay'ın, güneş gibi (ancak güneşten ayrı) bir ışık sembolü olarak kabul edilip, bir tüm "semavî diyar"a, yani arınmış, ulvî bir diyara (güneye) benzetilmesi nedeniyle "ay zihniyeti çağı" (spiritualite lunaire) deyimini kullanacağız.

Ana ya da kadın, Su ve Toprak temaları ilk önce güneyde ortaya çıkmıştır. Ancak, "Atlantik" medeniyetinin —hepsinde de bu sembollere rastlanılan bütün kalıntıları —bu sembollerin sonradan söz konusu medeniyete bir kaynaştırma oyunuyla zerkedildikleri yargısını doğrulayan ve neden hiç kimsenin Ana kültü'nün kuzey–Atlantik medeniyetinin ürünü olduğuna inanmak yanılgısına düşmediğine de açıklama getiren ögeleri kendi içlerinde taşımaktadırlar. Bununla birlikte, Avesta'ya göre,[4] kuzey (merkezinin mirasçısı olan) "yaratık"lardan (création) biri olan Môuru ila Atlantik devri arasında bir ilişki olduğunu öne süren teoride biraz gerçeklik payı vardır.[5] Ayrıca, bazıları da —Atlantik kökenli— tarih öncesi Madelene medeniyetinin neolitik çağda, Arkedinzed, özellikle Şamit kökenli ırklarda yayılıp Minoa'lılar zamanına dek süren, ışık saçan, Tanrıça Ana'nın[6] etkinliği altındaki bir medeniyetin ilk merkezi olduğuna inanırlar. Yine bazılarına göre, Helen öncesi (pélasgique) medeniyetin[7] ay'la ilişkili gizinin karakteristiklerine İberik–Kantabriya döneminde de rastlanılır. Muhakkak ki, tüm bunlarda bir gerçeklik payı vardır.

Bazılarına göre, daha önce bahsetmiş olduğumuz, batının (İrlanda) tanrısal ırkı Danann'ın Tuatha'ları "Tanrıça'nın halkları"dır. Muhakkak ki, tüm bunlarda bir gerçeklik payı vardır. Batı Adası'nı bir tanrıçanın, bir kraliçenin ya da egemen bir rahibenin mekânı yapan destanlar, anılar ve tarihüstülüğe düşkün yorumlamalar pek çoktur. Bu hususa daha önce de değindik. Efsaneye gö-

re, batıda; Zeus'un bahçesindeki —İlk Çağın ve ona özgü spiritüel hallerin tradisyonel bir mirası olarak kabul edilen— altın'dan meyvelerin bekçiliği bilindiği gibi kadınlara— Hesperide'lere, yani Atlas'ın kızlarına— geçmişti. Bazı Gal efsanelerine göre, Atlantik'teki Avallon'a kral nesebinden bir bakire hükmediyordu ve Condla'ya, "gerçek insanların diyarı"na götürmek üzere onu almaya gelen bir kadın, ona, sembolik bir ifadeyle, orada (Condla'da) sadece kadınlarla çocukların bulunduğunu söyler.[8] Hesiode'a göre, gümüş çağı ana vesayeti altındaki çok uzun bir çocukluk dönemine benzer.[9] Gümüş çağı deyimi bile genelde, ay ışığına, bir ay çağı'na tekâbül etmektedir.[10] Kelt efsanelerinde Atlas'ın kızı, gizemli ada Ogygie'nin kraliçesi, ölümsüz Calypso[12] —Gılgamış'ın geçtiği Batı Yolunun bilgelik ve yaşam tanrıçası ana tanrıça Ishtar[13] olduğu öne sürülen, "denizlerin tahtında oturan bâkire" teması İdhunn ve ebedî yaşamı veren şifalı elmalarına ilişkin kuzey efsanesi,[14] "Batılı kadının ülkesi"[15] şeklinde bahsetmiş olduğumuz "Batı Cenneti"ne ilişkin Uzakdoğu tradisyonu, nihayet Meksika tradisyonundaki, büyük Huitzlipochli'nin annesi, kutsal okyanus ülkesi Aztlan'ın[16] hâkimi kutsal kadın; tüm bunlar, egemenliğin güneşsel ve erkek ögeden ay'sal ve dişi ögeye geçişinin dolaylı ya da dolaysız yansımalarıdır.

"Tanrıların Oğulları"nın (Ben Elohim) —Platon'un anlattığı, kadim, kutsal Atlantik ırkının dejenere oluşuna benzer biçimde— düşüşüne ilişkin İbrâni efsanelerinde karşımıza yine "kadın" (dişi öge) çıkmaktadır, zira bu düşüşe kadınlarla birleşmek yol açmıştır.[17] Bu bağlamda, *Enoch'un Kitabı*'nda (XIX, 1–2) "tanrıların oğulları"nın düşüşüne yol açan kadın'ların —eski Yunan trajedisinde Atlas ile birlikte adları geçen Okeanide'lerin kızkardeşleri olan— Siréne'ler olduğu belirtiliyor. Ayrıca bu belirtilen dönüşümle ilk çağ spiritüalitesinden gümüş çağı spiritüalitesine yönelişe değin bir imada da bulunuluyor gibidir. Helen efsanesindeki Afrodit —eski Akdeniz uygarlıklarının tanrıçası— için de benzer bir yorum yapılabilir. İlk çağın gök tanrısı— bazılarının altın çağ'da

boreal bölgesindeki Kronos ile özdeşleştirdikleri—Uranus'un erkekliğinin alınmasından sonra Afrodit —suda ya da denizde— doğmuştur. Yine, en eski Edda tradisyonuna göre; dişi ögenin ortaya çıkışıyladır ki —üç güçlü kız çocuğu, devlerin kızları—[18] altın çağ sona ererek önce kutsal ırklar (Eses ve Wanen) arasında başlayıp daha sonra da devlerle kutsal ırklar arasında sürecek olan ilk mücadelelerin başlamasıyla, sonraki çağlarda da devam edecek olan mücadele zihniyetinin çekirdeği atılmış oldu. Dolayısıyla, devler ülkesindeki Ana'nın —Wala'nın— tanrısal eşinin, Loki'nin tezâhür etmesiyle "tanrıların kararması" (göğün kararması) —*ragna rökkr*—[19] arasında ince bir ilişki vardır.

Öte yandan, kutsal dişilik sembolleriyle su ve suyun kutsal erkekliği sembolü[20] arasında daima bir ilişki olagelmiştir. Oysa, Platoncu anlatıya göre, Atlantid denizler tanrısı Poseidon'a adanmıştı. Bazı İran figürlerinde de altın çağ kralı Kronos'un yerini deniz tanrısının aldığı belirtilmektedir, ki burada da, Poseidon–Atlantid devrine işaret edilmektedir. Kozmik savaş arabasının —dört çağı sembolize eden— dört atından su ögesini simgeleyeninin Poseidon'a adanmış olması da yukarıdaki yorumu teyid etmektedir: Buradan da Atlantik'in sonunun bir su felâketi, ya da sel[21] ile gelmesinin nedeni açığa çıkmaktadır. Kadınlarla birleşme sonucunda düşüş kaydeden Ben Elohimler ile Kleito adlı Atlantid'li bir kadına tutulan Poseidon[22] onu kıskandığı gözlerden uzak tutmak için vâdi ve su kanallarıyla çevrili dairevi bir kent inşa ettirmiştir ve ilk çocukları, bu ülkenin efsanevi kralı Atlas'tır.

Atlantik'in Afrika kıyısındaki çok antik tradisyonlarda geçen Tanrı Olokun Poseidon'un eşdeğeri olarak kabul edilebilir. Poseidon —eski Tarqu gibi— Ana tanrıça, Mu, ile birlikte âdeta bir Atlantid kolonisi kültü durumundaki doğu Akdeniz (Ege) kültünde (pélasgique) —Girit'te— karakteristik bir rol oynamıştır. Bu (pelasgique) devrin "denizden gelen" Poseidon boğası aynı zamanda "ay" ile ilgili bir simgedir de. Mısırlılarca, çoğu kez, ay ışığı biçiminde tasvir edilmiştir.[23] Burada da, gümüş çağının şeytaniyetiyle

karşılaşıyoruz: Poseidon sadece bir "deniz tanrısı" değil, aynı zamanda (Géa ve Meires gibi) "yeri sarsan" ve adeta dünyayı suların istila etmesi için toprağı yarandır.[24]

İlkel, zebâni yönüyle, kadın, yeryüzü şeytanlarıyla birlikte güneyin yerli kültlerinin temel ögesi oldu, Güney Asya'nın zebâni tanrıçalarını ve ileri megalitik çağın dişi hayalet putlarını oluşturdu.[25] İrlanda destanlarında bu adada en önce bir tanrıça —Cessair— ile birlikte hayaletler ve su şeytanları Fomor'lar, yani Dommu'dan gelme "su altı" yaratıkları, deniz dibi uçurumlarından gelme dişiler vardı.[26] Brassampouy mağaralarındaki Aurigunac insanının bu güneyli tanrıçası Batı–Atlantik kökenli uygarlığa[27] egemen olacaktır. Atlantik kolonicilerinin izinden yürüyen dişi putlar neolitik çağdan miken devrine dek var olmuş ve Pirenelerden Mısır'a kadar yayılmışlardı: Tapınaklarda rahiplerden çok rahibelere ya da kadınsı rahiplere rastlanıyordu.[28] Trakya'da, İllirya'da, Mezopotamya'da, bazı Kelt ve kuzey soylarında (Germenler dahil), Hint'te, tantrik kültürün bazı güneysel biçimlerinde ve Mohanjodaro uygarlığının tarih öncesi kalıntılarında aynı tema görülmektedir.

Bunlar batıdan doğuya yönelik büyük hareketin (göçün) sonucu olan uygarlıkların, tradisyonların ve yapılanmaların mayası olan— "Güney'in Işığı" temasındaki —dişi egemenliğinin kökenlerini oluşturuyorlardı. Bu maya boreal (Kuzey–Atlantik) kökenli ırkların orijinal spiritualitesine (olimpik spiritualite, Uran spiritualitesi) ya da herşeye rağmen, —kadim çağdan çok farklı bir ortamda— orijinal tradisyonun ateşini söndürmemeyi başaranlara ters düşmekle birlikte, kaynaştırıcı bir öge oldu.

İklim değişikliklerine; görünen plândaki —dış koşulların oluşturduğu— gelişmelerle, içsel plândaki derin bir spiritüel anlamı olan arasındaki gizli münasebete dayanılarak, kıyas yoluyla, bir izah getirilebilir. Özellikle, uzun buzul kışı döneminde, kuzey ırklarında spiritüel özgürlüğün güneş, ışık ve ateş sembolleriyle temsil edilmesi, bunlara diğer ırklardan daha fazla değer verilmesi doğal-

dı. Ayrıca, iklimin sertliği, toprağın verimsizliği, geçimin avlanmayı zorunlu kılması ve göçler bu ırklarda spiritüelliğin büyük ölçüde yitirilerek, Âri ırklarda hâlâ görülmekte olan, savaşçı, fetihçi karakterlerin oluşturulmasına yol açtı.

Buradan, *kutsal taşlar* sembolizmine bir açıklık getirebilmekteyiz. Taş, kaya "sulardan âzâd" olmuşların spiritüel sağlamlığını, kutsal ödün vermez yiğitliğini simgeler. Yeni devirlere egemen olanların, tufan sonrasının tradisyonel merkezlerini (*Omphalos*'un değişik biçimlerindeki bir taş ile sembolize edilen "tanrının evi", "kutup" ya da "yuva"ları) oluşturanların temel niteliğini simgeler.[29] Helenlerdeki, *taş*'dan doğmuş tufandan sonraki[30] *ikinci ırk* ve aynı şekilde bir taştan doğmuş olduğu düşünülen Mithra teması buradan kaynaklanır. Bu taşlar gerçek kanalların ve "kutsal yol"un simgesiydiler (*lapis niger* romain). Kutsal kılıçlar bu taşlardan yapılmıştı ve, daha önce bahsetmiş olduğumuz, tarih öncesi devrin fatihlerinin silahları (baltaları, vb.) da "göktaşları"ndan, "yıldırım taşları"ndan yapılmışlardı.

Güneydekiler için de, tersine, doğal olarak, güneşin etkinliği ve dolayısıyla ürünün, bitki örtüsünün bolluğu söz konusuydu. Bu durum Toprak Ana (Magna Mater), bitki tanrıları sembolizmini oluşturdu: Ateş kutsal, semavî niteliğini yitirip, tersine, "yer altı" ve topraksal bir niteliğe büründü. İyi iklim ve bolluk büyük çoğunluğa barış, rahatlık ve dinginlik getirdi.[31] Böylece, güneylilerde, kuzeylilerdeki yiğitlik etiğinin, savaşçı spiritualitenin, tahakküm edici sertliğin tersine; hoşgörü eğilimi, kâh duygusal tatmine yönelik (sensualiste), kâh mistik temaşacı bir panteist doğacılık (naturalisme) oluştu.

Kuzey–Güney çelişkisi kadim kral–rahip çelişkisine benzetilebilir. Boreal ırkının bölünmesiyle biri kuzey'i, diğeri güney'i tutan iki zıt eğilimli uygarlık oluşmuştu. Bu iki uygarlıkta da, bu eğilimlerin karşılaşıp sürtüşmelerinin bronz ve demir çağına götürecek olan süreçlerin başlamasına dek varlığını sürdüren dinamik ürünlerini bulacağız. Özel olarak her uygarlıkta değil, fakat çeşitli uy-

garlıklar arasındaki mücadelelerde de, birinin veya diğerinin egemen olmasında da, derin mânâların bulunduğunu ve söz konusu olanın yine biri "Kuzey'in ışığı"nın, diğeri ise tersine Ana'ların ve güney'in hoşgörüsel vecd'inin etnik uzantıları olan iki spiritüel kutbun yandaşları arasındaki mücadele olduğunu göreceğiz.

NOTLAR

[1] Preller, *Griech. Mythol.*, c. I, s. 188.

[2] Guenon, *Le Roi du Monde*, c. II, s. 12-13. T. Wilson (*The Swastika, the earliest known symbol*, in *Annual Report of Smithsonian Institution*, 1896) ve W. Scheuermann, (*Woher kommt das Hakenkreuz*, Berlin, 1933) tarafından oluşturulan (dünyada Svastika'nın görüldüğü bölgeleri gösteren) Svastika haritasına göre, bu işaret sanıldığı gibi yalnızca Aryen soylarına özgü olmayıp, bu işarete daha çok Kuzey-Atlantik ırklarının Batı'ya (Amerika kıtasına) ve Doğu'ya (Avrupa kıtasına) yönelik göç hatları üzerindeki bölgelerde rastlanır.

[3] S. Müller, *Nordische Altertumskunde*, Leipzig, 1897, s. 420 ve d. J. Dechelette, *Le culte du soleil aux temps prehistoriques* (Revue archeologique, 1909, c. I, s. 305 ve d.; c. II, s. 94 ve d.

[4] *Vendîdâd*, I, 4.

[5] Wirth, *age*, giriş b. 'Mu' sözcüğüne Güney'deki, Atlantid bölgesini de içeren ve muhtemelen Pasifik'e kadar uzanan çok eski bir kıtanın var olduğu bir dönemin kalıntısı olarak nitelendirilebliecek olan Maya uygarlığında sıklıkla rastlanır. Maya yazıtlarında (manuscrit de Troana), Avrupa yönünde Batı'ya doğru gitmiş olan "Mu" isimli bir kraliçe ya da kutsal kadından bahsediliyor olması söz konusudur. Bu "Ma" ya da "Mu", her halükarda, kadim (arkaik) Girit'in Tanrıça-Ana'sı olsa gerektir. Bu konuda: Eflatun tarafından anlatılan Atlantid törelerinde, "Egemen Kadın" temasının ve doğalcı-anaerkil (naturalistico-matriarcal) eğilimin bulunduğu kültlere (tapınma biçimlerine) özgü, karakteristikler bulan Bachofen'in Mutterrecht (s. 370-375) adlı yapıtına bkz.

[6] Cornelius, *Die Weltgeschichte und ihr Rythmus*, München, 1905, s. 11-

14; A. Mosso, *Le origini della civilita mediterranea*. Milano, 1909, s. 90-100-118.

[7] Bachofen, *Mutterrecb*, 164.

[8] Joyce, *Old Celtic Romances*, s. 108 ve d.

[9] Hesiode, *Op.et die*, vv. 129-130.

[10] Bachofen, *Mutterrecb*, 148.

[11] Beauvois, *Elysèe trans.*, s. 314-315, 291-293, 314; c. VIII, s. 681 ve d. Atlantik'te altın kenti bulan keşişlere ve ölümsüz peygamberlere ilişkin ortaçağ destanında denizin ortasında yolu gösteren (ya da yönü gösteren) bakırdan bir kadın heykelinin (Venüs) bulunduğundan söz edilir.

[12] Homere, *Odyssèe*, I, 50; VII, 245, 257; XXIII, 336. Strabon'un (*Gèographie*, IV, iv. 5) Britanya yakınlarındaki, Pelasge'lerin Ege'sindeki gibi, Demeter ve Kore kültlerinin egemen olduğu Ada'ya ilişkin sözleri de bu bağlamdadır. Ovide'in (*Fast.*, II,659) Anna'dan bir Atlantid perisi olarak söz etmesi, Anna Perenna'nın, Batı Cenneti ile ilişkilendirilen ebedi ölümsüzlük meyvesinin —ki Sanskritçe terimi de anna'dır— bir müşahhaslaşması olmasından dolayıdır.

[13] P. Jensen, *Das Gilgamesh Epos*, Strasbourg, 1906, c. I, s. 28.

[14] *Gylfaginning*, 26, 42; bkz. *Hàvamàl*, 105.

[15] Kuen-Lun Tepesi ile ilişkili olan ve ölümsüzlük iksirine sahip olup, bununla Wang-Mu gibi kralları ölümsüzlüğe kavuşturmuş olan Batı'nın kutsal Ana'sı konusunda bkz. Reville, *Relig. Cbin.*, s. 430-436. Bu uzakdoğu anlayışında iki öge arasında açık bir kontrast vardır: Bu kontrast Batı'nın aynı zamanda, hem bir Ana diyarı, hem de kadınların dışlandığı Amithaba Krallığı olması şeklindedir. bkz. *age*, s. 524.

[16] Keltlere ve Meksikalılara göre, Atlantik ötesindeki cennetlerde bulunan Kutsal kadın ya da perileri ilişkin olarak bkz. Beauvois, *Elysee des Mex.*, s. 318-321.

[17] İncil efsanesindeki (isminin İbranice anlamı kırmızı adam olan) Âdem'in kandırılması olayı, kutsal hayat ağacının bulunduğu Ada'nın ya da Batı diyarının kadınını simgeleyen dişi Havva figürü üzerine kurulmuştur (kadın ile yılan pek çok yönden birbiriyle eşdeğer olan iki simgedir ve Meksika, Kalde figürasyonlarında ve daha sonra gnostiklerde ve nihayet Ortaçağ'da yılanın bir kadın yüzüyle canlandırılmasının nedeni de budur. Bunun ilginç bir örneğini Paris'in Notre-Dame kilisesinin kapı figürü oluşturur).

[18] *Völuspà*, 7-8. Bu metine göre, kadınlar ortaya çıkışından önceki devirlerde "altın eşyalar hiç çürümezdi", bu tür şeyler (çürüme ya da bozulma)

"Tanrılardan uzaklaşılmasından" sonra ortaya çıkmıştır (*age*, 59). Gylfaginning, 14'de "Altın çağ kadınların ortaya çıkışıyla sona ermiştir" denir.

[19]*Vegtamskvidba*, 18-19.

[20]Plutarque'ın (*De Is. et Os.*, IX) söz ettiği —İsis'in nemli bir cevherden yaratılmış bir Tanrıça olduğunun ileri süren—, tradisyon bu bağlamda örnek olarak verilebilir.

[21]Cumont, *La fin du monde, etc.*, s. 39, 33-34, 42. Meksika mitolojisindeki, çoğu kez, Atlantid'in Tullan'ı ile karıştırılan Talaloca'ya ilişkin destanlar, bu bölgelerde içiçe girmiş iki uygarlığa ilişkin temaların karakteristik bir karışımını içerir: Zira Talalocan kimikez, efsanevi "toprak" ya da "su" ırkı Talaloque'ların ülkesi, kimi kez de, tersine Güneş ülkesi olarak belirir. "Güneş ışığının (Talaloque'ları yaratan) sulara ilk kez düşüşüne" değgin Quetzalcoatl destanı, yukarıda sözünü ettiğimiz dönüşümle ilişkili olabilir. bkz. Beauvois, *Elysee des Mexicains*, s. 25-26.

[22]Eflatun, Critias, 113 e-114 a. Deniz ile birlikte toprakları da alt-üst eden (güçlü tanrı) Poseydon aynı zamanda Demeter'in de sevgilisidir: burada, kadının toprak ve su ile ilişkiselliğini tekrar buluyoruz, çoğu kez dalgaları temsil eden ve Poseydon ile ilişkilendirilen at, bazı figürasyonlarda da bir Tanrıça ile ilişkilendirilir —örneğin, at başlı Demeter ve ata binmiş Afrodit (Denizin dişi egemeni,güzellik tanrıçası) gibi. Kuzey-Atlantik kültüne ilişkin temaların sözünü ettiğimiz karmaşıklığını Maris Stella ile katoliklikteki Bakire Marie arasındaki ilişkisellikte de görüyoruz.

[23]Bachoffen, *Mutterrecht*, 21.

[24]Homere, *Iliade*, XX, 56-65.

[25]A. Mosso, *Escursioni nel Mediterraneo*, s. 211 ve d.; *Le origini della civilita mediterranea*, s. 90 ve d.

[26]Squire, *Mytbolog. of Anc. Britain*, s. 3-32. Destanın diğer türlerinde Fomorlar kadınlar tarafından yönetilirler: Kefair (Lady Banbha) ve Ladhra kadın liderlerdendir.

[27]Nurlu ve muzaffer göksel Tanrıça Athena efsanesi Demetrien uygarlık güneydeki Yerli Topraksal-Şeytanî (Tellurico-Demonique) kültlerin bir arındırılması ve yüceltilmesi şeklinde de yorumlanabilir. Uzakdoğulu Gorganes'leri o mağlup etmiştir. (Hesiode, *Tbeog.* 270 ve d.) Bazılarına göre, Athena da uzakdoğu'da doğmuştur (W. H. Roscher, *Nektar und Ambrosia-Grundebeutung der Apbrodite und Athene*, Leipzig, 1883, s. 93, 94, 98; *Die Gorgonon und Vorwandtes*, s. 37, 130). Ayrıca, bu bağlamda, Athena ile Poseydon arasındaki, Poseydon'unki daha eski olan iki uygarlık arasındaki zıtlaşmayı ortaya koyan, Attik (yarımadasının) egemenliği ça-

tışması da zikredilebilir. (Apollodode, II, 177).

[28]A. Mosso, *Escursioni nel mediterraneo*, Milano, 1910, s. 211 ve d.

[29]Guenon, *Le Roi du Monde*, bölüm X. İbranicede —Bait-el ya da Bethel şeklinde— "Tanrının Evi" anlamına gelen Baithel ya da Bethyl terimi Omphalos'a tekabül eder. Bu konuda gerçekçi bir inceleme için ayrıca bkz. L. E. de Paini, Pierre Volonte (Paris, 1932).

[30]Arnobe, XI, 5.

[31]Tsung-Yung'da (X, 14). Maddî anlam da dahil, eril yarı-tanrısal güç Kuzey'e, yumuşak ve uysal güç ise Güney'e özgü olarak kabul edilir.

[32]Gün dönümü sembolizminin "kutupsal" bir karakter taşımasına karşın ekinoks'un Doğu-Batı yönleriyle ve "Atlantik" uygarlığıyla ilişkili olduğunu daha önce belirttik. Bazı ekinoks kutlamalarını güney uygarlıklarıyla olan genel ilişkileri açısından bu perspektifte incelemek ilginç olacaktır. Bu bağlamda, İmparator Julien'in yorumu (Mat. Deorum, 173 d, 175 a, b) çok anlamlıdır. Ekinoks durumunda (gün-tün eşitliği), güneş yuvasından çıkıp kaçar, yok olur gibidir: bu onun en "antikutupsal" ve en "antigöksel (ya da gökyüzünden bir tür kaybolma)" durumudur. Bu kaçış, bazı topluluklarca "sonbahar ekinoksu"nda Büyük Ana adına yapılan (hatta, kimi-kez, onun aşık-oğul'u Güneş'in iğdiş edilmesiyle ilişkili görülen) turnturaklı şenliklerle kutlanır.

6

Anaerkil uygarlık

KADİM UYGARLIĞI TAKİP EDEN UYGARLIKLARIN kesin bir tipolojik tanımını oluşturacağız. Öncelikle "Anaerkil uygarlık" kavramını derinleştireceğiz.[1] Buradaki karakteristik temayı yaratılışın ilkesi ve cevheri olarak kabul edilen kadın kavramının metafizik bir konuma oturtulması oluşturuyor: Kadın müteal gerçekliğin ifadesi olan bir tanrıçadır. Her canlı onun evlâdı ve özgür yaşamı olmayan, ona bağımlı, geçici birşey gibidir. İsis, Ashera, Cybele, Afrodit, Tanit ve özellikle Pelasge–Minova devrinin en parlak simasr olan Déméter Asya ve Akdeniz'in büyük tanrıçalarıydı.

Mısırlı ve Minovalıların lotus çiçeği ya da yaşamın anahtarını tutan kraliçe, kutsal kadın tasvirleri; herkesin içine nüfuz etmiş olduğu en eski ilahilerden Ummu ilani'de belirtilen tanrıların Anası —İshtar—; çoğu kez kozmolojik nitelemeler eşliğinde çeşitli imalarda bulunulan "gece" ilkesinin kendisinden çıkmış olan "gündüz" ilkesine olan üstünlüğü, yani ilâhi karanlık güçlerin ya da "ay" güçlerinin mevcûdat üzerindeki etkinliği, buradan çıkan

"okült'ün bir kader, hiç kimsenin dışında kalamayacağı görünmez bir mukadderat yasası olduğu karakteristik duygusu; zamanın çoğu kez güneşe değil de ay'a göre hesaplandığı bazı arkaik sembollerde güneş tanrısı karşısında ay tanrısına tanınan öncelik (örneğin Babil Sin'ine Smash karşısında tanınan öncelik) ve bazen bunun ay'a erkek, güneşe dişi nitelik vermek amacıyla değiştirilmesi; su ilkesine ve yılan ile yılana ilişkin kutsallıklar kültüne verilen önem (birincisine örnek: Zeus'un tanrıların ve insanların yaratıcısı okyanus'a —Styx'e— tâbi olması): Adonis'in Afrodit'e, Virbius'un Diane'a, güneşsel biçimden suların ay'sal tanrısına dönüştürülmüş Osiris'in İsis'e,[2] Büküs'ün Déméter'e, Asyalı Herakles'in Militta'ya tâbi olmaları, vb. tüm bunlar az ya da çok doğrudan aynı temayla ilgilidir.

Güneyde, Mezopotamya'dan Atlantik'e kadar her yerde, neolitik çağdan kalma, Ana'yı oğluyla birlikte gösteren heykelciklere rastlanır.

Girit'te "vatan" sözcüğününün yerine "Ana diyarı" deyimi kullanılır: bu, Atlantik–güney uygarlığıyla ve güney'in daha eski kültlerinin uzantılarıyla bir yakın akrabalığın belirtisidir.[3] Burada tanrılar ölümlüdür.[4] Zeus'un (Teshub'un) babasından söz edilmez (yoktur), ancak annesi Toprak Ana'dır. Yani dişi öge vardır, erkek öge yoktur. O —tanrı Zeus— yaradılmış bir ölümlüdür, türbesi[5] bile vardır. Buna karşın bütün yaşamların değişmez kaynağı olan dişi öge ölümsüzdür. Hesiode'un kaosu sona erip ortalık durulduğunda bir dişi öge —siyah Gaia— belirginleşir: Sevgilisi olmayan Gaia büyük dağları ve okyanusu meydana getirdikten sonra kendine bir erkek oluşturur (yaratır) ve Gaia'dan türeyen kutsal nesil —saf Olimpos kültünden ayrı, Hesiode'un belirttiği bir tradisyon— hareketli, geçmişin değerlerinden giderek uzaklaşıp bozulan bir dünya oluşturur. Arka plândaki çeşitli Asya ve Akdeniz kültlerindeki tarih öncesi kalıntılar alışılagelmiş bazı karakteristik deyimlerin açıklanmasında yardımcı olmaktadırlar. Büyük tanrıçanın onuruna düzenlenen kutsal bayramlarda —örneğin Frigyalı-

larda— krallık hanedanından bir erkeği temsilen[6] bir adak kurban edilirdi. Aynı bağlamda, tanrıça Cybélé için düzenlenen oyunlarda erkekler iğdiş edilirdi: Kendinden geçmiş mistikler, kutsallığın sembolü olarak kabul edilen[7] dişiliğe özenerek, erkeklerinden fiziksel olarak da kurtulmak isterlerdi. Artemis, Efes, Astarte ve Hiyerapolis tapınaklarındaki rahiplerin çoğu hadımdı.[8] Lidya'lı Herkül —Semiramis benzeri bir kutsal kadın tipi olan— imparatoriçe Omphala'ya kadın giysileri içinde üç sene hizmet etti; Herkül ve Diyonizos'un yandaşları ve bazı eski Cermen rahipleri de kadın giysileri giyerlerdi.

Erkeksi özellikler taşıyan Nana–Ishtar ve Kıbrıs'taki Venüs heykeli; kadınların erkek kılığında, erkeklerin de kadın kılığında âyinlere katılmaları;[9] ay'ın, daha önce değindiğimiz, erkeksi kutsallığı ifade eden[10] bir adla (Lunus) anılması cinsiyetin saptırılmasına birer örnek oluştururlar. Minovalılar–Pélasge'ler (tarih öncesi Ege halkı) devrinde kılıçların (silahların) kırılarak tanrıçaya armağan edilmesi; uzak kuzeyin kutsal savaş sembolü "balta"nın Amazon ve güney figürlerinde kullanılması— erkeğe ve dolayısıyla, insana ilişkin çarpık, boş, anlamsız bir yorumlama olan— dişiyi hayatın ve gücün kutsal temel ilkesi olarak gören genel anlayışa birer örnektirler.

Ana toprakla eş anlamlı tutulur: Mater=Terre *(gremius matris terrae)*. Bundan, toprak temasının egemen olduğu tüm kült, tören ve efsanelerin "güney" uygarlığından kaynaklandığı ortaya çıkmaktadır ve bu önemli bir husustur. Yeraltı dünyasında, okült âlemle ilişkili olan ana aydınlık, yüce ve özellikle semavî bir niteliği olan *coelum*'un tersine geceyi ve karanlıkları içerirler. Karanlık güney ırklarının Hint–Avrupa ırklarındaki[12] aydın kutsallığı temsil eden Deus (tanrı) ile karanlık güney ırklarının, gerçek anlamdaki doğaüstü boyutlardan tümüyle yoksun[13] kendinden geçirici şeytâni kültü *Al* arasında temel bir çelişki vardır. Gerçekte, yeraltı güçlerinin hüküm sürdüğü şeytâni–alt öge Ana kültü'nün —en aşağı— bir yönüne tekâbül eder. Tüm bunlar —savaşın kutsallığı-

nın; zafer, görkem, ulvîlik ve kutsal ateş sembolleriyle dramatize edildiği— zaman dışı ve değişmez olimpik gerçekle çelişmektedir. Görülüyor ki, Ana uygarlığı, genelde, *totemcilikle* ilişkisiz değildir. Hindu tradisyonunda, tanrıların güneş yolu'nun karşıtı olan, ataların yolu —*pitr-yâna*— Ana'nın Yolu ile aynı anlama gelmektedir. İnsanlardaki atalardan kalma —totemcilikte de[14] görülen— özellikler anaerkil anlayışın ifadesidir. Birey kendinden önce var olmuş ve kendinden sonra da var olacak —kendi gibi özgün yaşamdan yoksun başka bireyleri üretmeyi sürdürecek— olan bir maddesel cevherin battal, soncul tezâhürüdür. Bu ortak kader totemci ilkede dişi ögenin birinci planda olduğunu göstermektedir.[15] Ölülerin bir totem yaşamına dönmeleri, çoğu kez, ölü kültü ile totem kültü'nün içiçe girmesine yol açmaktadır.

Ancak, genelde, en çok Ana kültü ile toprak töreleri Ölü kültüyle karışmış durumdadırlar: Yaşamın Anası aynı zamanda ölümün Tanrıçasıdır. Aşk tanrıçası Afrodit aynı zamanda ölüm tanrıçası Libitima'dır da ve bu, İtalik Feronia ve Acca Larentia kutsal hanedanları da dahil, diğer tanrıçalar için de geçerlidir. Bu bağlamda, önemli bir hususa işaret etmek gerekiyor: Dişi–toprak kültünün egemen olduğu "Güney" uygarlıklarında ölüler gömülürdü, oysa kuzey–âri kökenli uygarlıklarda ise ölüler çoğunlukla yakılırdı. Burada kişinin kaderiyle ilgili bir görüş farklılığı ortaya çıkıyor: ateşte yanıp yükselerek yeryüzünden uzaklaşmak, topraksal kalıntılardan kurtulmak, ya da, tersine, toprağa dönerek yaşamının kaynağı olan Toprak Ana'ya (*Magna Mater*'e) tekrar kavuşmak. Güneydekilerin —özellikle en eski etnik grupların—[16] ölülerin mekânını daima *yerde* (yerin altında, toprakta) olarak kabul etmeleri Toprak Ana'yla ilgili inanışlarından kaynaklanırdı. Dolayısıyla, ölüleri gömmek âdetinin bu sembolik açıklanımı, ilke olarak, bu âdetin Anaerkil dönemin bir kalıntısı olarak kabul edilmesini mümkün kılıyor.

Genelleştirildiğinde, dişi egemenliğine dayalı spiritüalite ile panteist (vahdet–i vücutçu) anlayış arasındaki ilişki bireyin bütün

içinde —bir kum tanesinin denizin içinde kaybolması gibi— kaybolmasına yol açan bir ilişkidir. Kişilik yegâne gerçeği oluşturan ve içinde gerçekten müteal olan hiçbir şeye yer bulunmayan, aynı anda zihin ve doğa (organik yapı) olan cevherin geçici (fâni) bir tezahürüdür. Nitekim, kişi tanrısallaştırılsa da temeldeki, "yaratılmış" olmaktan ileri gelen bir bağımlılık, küçüklük, pasiflik, boyun eğme, kendi öz iradesini reddetme eğilimlerinden kurtulamaz.[17] Strabon'un tanıklığına göre (VII, 3–4) duayı kadın keşfetmiştir. Doktrinsel açıdan, erkek ögenin dişinin kaçınılmaz karşıtı olduğunu belirtmiştik. Bu tema bronz (ya da çelik) ve demir çağlarındaki bazı tradisyonel dönüşümlerin mânâ ve yönlerinin anlaşılmasını sağlayacağı gibi Anaerkil uygarlığın başka veçhelerinin saptanmasını da olası kılacaktır.

Tümüyle maddesel açıdan, yani fizik güç, sertlik, sağlamlık, şiddet açılarından değerlendirilen bir erkek karşısında hassasiyet, fedakârlık, şefkat ve gizemlilik açılarından değerlendirilen kadın daha yüksek bir ilkeyi temsil eder görünmektedir. Dolayısıyla, kadınsı olmayan, savaşçı ve kavgacı bir toplumda kadının bir tür otorite ve değer sahibi olmasında, evrensel Ana kimliğine bürünmesinde şaşılacak birşey yoktur.

Gerçekte, gümüş çağı ve atlantik devrinde, genelde, şeytânî (démonique) bir toprak sembolü ya da abartılı bir natüralizm yoktur: Dişi ilke, burada, antik "ay" sembolü gibi saf bir biçime bürünmüş olup sadece toprak sembolizasyonu ile ilişkilidir.[19] Aşırı maddî erkek niteliklerinin karşısında spiritüel veya moral bir otorite kimliğine bürünür. Doğal yasa ve töreleri koruyup kutsal olana saygısızlığı ve cinayeti cezalandıran mânevi şahsiyet ve otoritelerin dişi figürleriyle temsil edildiği yerlerde kendilerini tanrıya hizmete vakfetmiş, oldukça etkin Bâkireler, Analar ve —Cérès[20] gibi— toprak tanrıçaları var olmuşlardı.

Bu yüce etkinlikli dişi tipiyle Afroditvârî dişi tipi arasındaki farklılık arınmışlık, tekâmül etmişlik ile —gümüş çağı'nın son evrelerindeki dejenerasyon ile ortaya çıkan— aşağı, aşırı dünyevî Ana

kültü arasındaki farklılık gibidir. Uzak doğu tradisyonlarındaki "Batılı Kadın"ın "Arınmış ülkesi" ile *Ema*-O'nun yeraltı ülkesi ve Helen (eski Yunan) tradisyonlarındaki birbiriyle savaşan Athena ile Gorgones arasında da bu farklılık vardır. Yüce tipteki dişi etkinliği nedeniyle, gümüş çağında ve birinci Atlantik uygarlığında "ay ışığı" gibi saf ve duru bir spiritüalite vardır.

Bu, kadim bir spiritüalite değil, bir tekâmülün ürünüdür.[21] Pek çok uygarlığın arkaik kalıntılarında bu cinsiyet etkinliği gerçeğinin izlerine rastlanır.[22] Nasıl ki, dallar birbirlerinden değil de ağacın gövdesinden çıkıyorlarsa insanlar da, gerçekte, Toprak Ana'dan çıkarlar, işleyiş böyledir. Soyu sürdüren evlât değildir: O dünyasal yaşamıyla sınırlı, salt bireysel bir varlıktır. Soyların devamını sağlayan Anaerkil dişi ilkedir. Dolayısıyla, kadın, ana olarak, soy ailesinin *(gens)* temelinde, merkezinde yer alır ve devamı sağlar.[23] Konuyu sosyal grup açısından ele alırsak kollektivist ve komünist yapılanmalara varırız. Kadim bilgelik herkesin indinde eşit olduğu, yaratıcı "Ana" (Toprak Ana) ilkesini gündeme getirir, evrensel kardeşlik ve eşitlik kurulur, ayrım gözetmeyen sonsuz bir sempati ortamı oluşur. Herkes —zaten hepsi Toprak Ana'nın armağanı olan— sahip olduğu herşeyi ortaklaşa paylaşır. Bu temanın karakteristik bir yansımasını yakın zamanlara kadar süregelen toprak tanrıçalarının ve yaşamın yüce Anasının şerefine düzenlenen— bir tür bayramlarda görürüz. Güneye özgü içki ve sefahetin de yer aldığı bu bayramlarda her tür sınıf ve kast farklılıkları ortadan kalkar, herkes kendini özgür ve eşit hissederek birlikteliğin tadını çıkarırdı.[24]

Öte yandan sözde "doğanın yasası" kabul edilen, güneyden—Afrika, Polinezya— kuzeye —Slav *mir*'lerine— dek, pek çok vahşi toplumdaki ortak yaşam Anaerkil uygarlığın karakteristik çerçevesini oluşturan barışın, özgürlüğün ve düzenliliğin simgesi olan "komünist toplum teması"na sadece Platon'un Atlantid'e ilişkin anlatışında değil, ilk çağların —altın çağ da dahil— metinlerinde de rastlanır. Yalnız, altın çağa ilişkin alanlarında, çok eski bir

anının da varlığıyla, biraz karmaşıklık görülür. Natüralist (doğalcı) anlamda "ay'sal" barış ve bir arada yaşama temasının, pek çok tanıklığın da gösterdiği gibi, ilk çağ'a özgü bu temayla (natüralist komünist toplum temasıyla) hiçbir ilgisi yoktur.[25]

Ancak, bu ikilem bir kez çözülüp, herşey yerli yerine oturtulduğunda —yani, örneğin ay'sal temanın altın çağ'a değil de, *ikinci* çağ olan gümüş çağı'na, ana erkil çağ'a ait olduğu kabul edildiğinde ikilemin diğer ögesi de; belirtilen, barış içinde sınıfsız bir toplum halinde doğayla içiçe yaşanmış arı bir kadim devrin var olmuşluğu olarak ortaya çıkar. Öte yandan, ay'sal temayla ilgili çok önemli bir morfolojik karakteristiğe de değinmek gerekiyor. Bu yapıtın birinci bölümünde kadim krallığa ve krallık ile ruhbanlık arasındaki ilişkilere değgin söylediklerimiz hatırlanırsa ruhlar sınıfınca şekillendirilmiş, yani özgün bir dişi spiritüalitenin (zihniyetin) egemen olduğu bir toplumda krallığın işlevinin salt maddî bir ikinci plana düştüğü görülür; bu "şerefli" bir tarzda esprit'ye (ruha) sahip çıkan, kraliyetin temsil ettiği üstün insanlıkla içiçe yaşanılan ve hiyerarşik bir eklemlenmenin bulunduğu bir toplumda değil de; özellikle, mistik bir birlik, kardeşlik idealine yönelik bir toplumda egemen olan ay'sal ve dişierkil (gynecocratique) zihniyettir. Burada, Atlantik devrinin en iyi dönemini karakterize eden ve etkinliğini kolonilerde de sürdüren —Pelasge'lere (Ege civarındaki çok eski uygarlıklar), Asya ve Akdeniz'in büyük hayat tanrıçalarının devrine dek uzanan— yüceltilmiş bir Ana gerçekliğiyle karşılaşırız.

Bu şekilde, tarihsel plânda, temaların içinde —efsanede, (yaşamla, kutsallıkla ve hukukla ilgili) genel görüşlerde, törede ve sosyal yapılarda— kesitler halinde yer almış ve fakat hepsi de belirli bir ilkesel yönelişi ifade eden ögeler vardır. Bu yöneliş, görmüş olduğumuz gibi, kadim tradisyonun güneydekilerce dönüştürülmesine, ruhsal plânda "kutup"un saptırılması ve orijinal boréal tradisyonunun tahrif edilmesiyle "gümüş çağı" uygarlıklarının oluşmasına yol açmıştır. Bu yöneliş olgusu kuzey ve güney'in birbirle-

rine karşıt olan niteliklerinin —evrensel uygarlık tipleri olarak— sadece (çoğu kez yeterli görülebilen) morfolojik açıdan değerlendirilmesinde değil, fakat; oluşan uygarlıkların, "tanrılardan uzaklaşılan",[26] gelişme sürecindeki tarihsel ve spiritüel güçlerin dinamiğinin ve mücadelesinin yüksek (müteal) bir anlam düzeyinde değerlendirilmesinde de göz önüne alınmalıdır.

NOTLAR

[1] Bu konuda ne ölçüde geniş, bütünleyici bir inceleme ve derinleşme oluşturduğumuzun kıyaslanması için bkz. J. J. Bachofen, *Das Mutterrecbt*, Bale, 1897.

[2] Plutarque, *De Iside et Os.*, XLI; XXXIII. Diodore (I, 27) Mısır'da kraliçenin kraldan daha fazla iktidar ve görkem sahibi olmasının, İsis'in ölen Osiris'in bir tür yerini alarak ölümsüz ilke ve bilgeliği yaşama geçirmesinden ve Tanrısal rahmet ve mağfireti temsil etmesinden kaynaklandığını ifade etmektedir. Bu görüşün Mısır'ın çöküş dönemiyle ilişkili olduğunu da belirtmek gerekir.

[3] Bachofen, *Mutterrecbt*, I (s. 28). Herodote (I, 173) Girit kökenli Lycien'lerde "Baba adlarının değil, ana adlarının geçerli olduğunu" belirtmektedir.

[4] Cornelius, *Weltgeschichte*, s. 39-40.

[5] Callimaque, *Zeus*, 1, 9-15. Bachofen, *age*, 36.

[6] Dione Crisost, *Or.*, IV, 66. Bu adetin (amacının) "bitkisel ruhun" öldürülmesi olduğu şeklindeki modern yorumlar etnologların alışılagelinmiş fantezilerinden birini oluşturmakla birlikte bir gerçeklik payı da içermektedirler: Bu saceen törenlerinde, çoğu başka topluluklarda da görülen türde, bir toprağa yöneliklik (clithonien) egemendir. Philon de Byblos (Ir. 2, 24), yine sungu âdetleri bağlamında, Kronos'un oğlunu, ona kral elbiseleri giydirdikten sonra kurban ettiğini belirtir. Tabii ki, Kronos, burada Altın Çağ kralı değildir, giderek her tür yaşam biçimi üzerinde egemen olacak olan ve yeni göksel kuşağın (Zeus ya da Zeus kuşağı) ancak "taş" (ya da

taşlaşma) sayesinde kendisinden kurtulabildiği "zaman"ı temsil eder. Kronos'un bu sungusu tüm (dünyevî) yaşamların geçiciliğini ve insanın kral bile olsa bir gün öleceğini simgeler. Ve Saceen'lerin kutlamalarında, öldürülecek (kurban edilecek) kralı temsilen bir ölüm mahkumuna kral elbisesi giydirmeleri de bu açıdan derin bir anlam taşır. Clemen, *Religionsgeschichte Europas*, c. I, s. 189-190.

[7] Şamitik uluslardaki benzeri anlayışlar için bkz. G. Frazer, *Atys et Osiris*, Paris, s.d., s. 226; F. Cornelius, *Weltgeschichte*, s. 11-14.

[8] *age*, s. 5.

[9] Macrobe, *Sat.*, III, 7, 2 ve d.; Frazer, *age*, s. 207, 227, 295. Benzeri bir cinsiyet değiştirme olayı da Argos'taki —Hybristique— şenliklerde görülür. Aynı şekilde, bazı antik tradisyonlarda ve kayıp uygarlıkların dejenere kalıntıları olan bazı vahşi topluluklarda da anaerkil töreler egemendir.

[10] Bachofen, *Mutterrecht* 8, 21.

[11] Mosso, *Le origini della civilta mediterranea*, s. 271-273.

[12] Örneğin, Preller, *Römische Mytbol.*, s. 45-46. Varron'un (I, c. 66) açıkladığı gibi, "Tanrılar" ışıktan ve gün'den oluşmuş varlıklardır. Gökyüzü herşeyin kaynağıdır ve müteal gücü ifade eder. Zeus'un ve Deus Pater (Baba Tanrı) olan Jupiter'in kökeni, deva, Dyaus, vd.ninkiyle aynıdır ve gökyüzü ile aydınlık gün'ün görkemine dayanır.

[13] Gobineau, *Essai etc.*, 128. Fabre d'Olivet (*Hist. philosophique du genre humain*, Paris, 1910, c. I, s. 70-71) Beyaz ırkın Uzak-Kuzey kökenli olması nedeniyle (Kuzey'in bir tür kutsal kabul edilmesine karşın) Güney (yani sud) cehennemi (Tamusal) olarak görülürdü, bu nedenle (güney) Mısırlılarca Suth ya da Soth, Fenikelilerce Sath ve İbranilerle Araplarca Sathan ya da Satan (Şeytan) olarak adlandırılmıştı. Bu tipolojik fantazilerin fazla gerçeğe yakın olmamasına rağmen, bu görüşte doğruluk payı vardır.

[14] bkz. Bu kitabın I. Kısmı, bölüm 8: bu genelleştirilmiş anlamın bazı kuzey Amerika uluslarınca Totem'e verilen ve etnolojide yaygın hale gelen anlamla ancak kısmen çakıştığını daha önce belirttik

[15] Cin ya da lare'ın dünyevî yönü onun çoğu kez, 'toprak, su ve ana'yı simgeleyen yılan ile temsil edilmesiyle belirtilir. Öte yandan, bu anlayış Romalılarda Lares'in (cinlerin) anaları olan —mater larum— bir dişi varlığın "Dilsiz Mania"nın zaptı altında olarak yeraltında bulundukları şeklinde ifade edilir (Varron, I, IX, 61; Ovide, Fastes, II, 581, ve d.). Pleblerin, Roma'nın sosyal hiyerarşisinde, toprağa bağımlı aşağı ögeye tekabül etmeleriyle (toprağa bağımlı) kölelerin (yine toprakla ilişkili) Lares kültünü be-

nimsemeleri belirtilmesi gereken ilginç bir hususdur. (Saglio, *Dict. Ant.*, c. VI, s. 939-940).

[16]Cornelius, *age*, s. 15-16.

[17]Burada, bu tutumun yalnızca bir uygarlığın aşağı durumlarına ve yüzeysel bir tradisyon anlayışına ya da herhangi bir çilecilik yolunun bir geçiş evresine değil de tüm kudsiyete özgü olduğu durumlan belirttiğimiz açıktır.

[18]Bachofen, *Mutterrecht*, 9.

[19]*age*, 148. Julien Emp. (*Hel.*, 150 a). Burada, Selene varlık dünyasında ya da kavranılır âlemde yer almayan, ancak maddeyi etkileyerek, onu tekamül ettiren ilke olarak kabul edilir.

[20]Bachofen, *age*, 68.

[21]Bachofen'in görüşleri tradisyonel açıdan bazı bakımlardan geçerli, bazı bakımlardan da aşağı anlamda dünyeviliği referans olarak aldığı ya da en eski kadim öge olarak gördüğü durumlarda da geçerli değildir ya da yetersizdir, zira, burada, aşağı'dan yukarıya doğru spontane bir evrim gibi bir şey içerilir, oysa söz konusu olan aşağı (Güneysel) olan ile yüksek (Kuzeysel) olan arasındaki kesişmelerdir.

[22]Bunun, son Peru uygarlığını gerçeğe yakın bir biçimde yansıtan, karakteristik bir örneğini Jurupary destanında (Stradelli, *Legenda della Jurupary, Bullet. Soc. Geograp.*, 1890, s. 659 ve d., s. 798 ve d.) buluyoruz. Burada, Jurupary "kadınlar" tarafından yönetilen bir toplumda, yalnızca erkeklere ait ve her yerde geçerli, anaların antik yasasına karşıt, gizli bir güneş yasasını bildiren bir kahramandır. Jurupary de, Quetzalcoal gibi sonunda doğu Amerika'daki kutsal yere döner.

[23]Bachofen, *Mutterrecht*, 4, 11, 15.

[24]*age*, s. 12, 66.

[25]Eski Romalılarda, Tanrı Satürn onuruna yapılan törenlerde, Satürn'ün egemen olduğu altınçağı temsilen, bu çağa özgü evrensel eşitlik ve birliği kutlanırdı. Gerçekte, burada bir sapma vardı: Satürn altın çağ kralı olmaktan çok, onun Toprak Tanrıçalarından biri olan Ops ile birlikte gösterilmesinden de anlaşılacağı üzere, bir yeryüzü şeytanıydı.

[26]Daha önce belirttiklerimiz dikkat alındığında, A. Rosenberg (Der Mythus des XX. Jahrunderts, Münih, 1930, s. 45-46), Bachofen'e karşı birbirini izleyen, birbirine bağımlı şeylerin değil de ayrı şeylerin söz konusu olduğunu ve; —Bachofen'e göre, en eski evreyi oluşturan ve, daha yüksek tarzlar olarak, Göksel Uygarlığın ve babaerkil hukukun ondan türeyerek "evrimleştikleri"— bu "Ana Uygarlığı"nın, aslında, başka ırklarla ilişkili; Kuzey

tradisyonuna sadık kalanlarla çatışmış olan, ayrı, heterojen bir oluşum olduğunu savunmakta haklıdır. Yine, Rosenberg, kuzey-Atlantik çağına ilişkin olarak, Wirth'in yaptığı gibi, Güneş kültü ile —daima dünyevî ve olsa olsa ay (Lune) ile ilişkili olabilip, hiçbir zaman güneş ile ilişkili olmayan bir nitelik arz eden— Ana kültü'nü birleştirilmesini saçma olarak görmekte de haklıdır (*age.* s. 132). Bu tür karmaşıklıklara, daha önce belirttiğimiz gibi, çoğu tradisyonlarda, aslında çok uzak bir geçmişi olan kutupsal çağ ile ilgili anıların —bunlar mitolojik biçimlere büründürüldüklerinde— atlantik çağına ilişkin olanlarla karıştırılmaları neden olmaktadır.

7

Gerilemeler devri —kahramanlar dönemi

TUFAN ÖNCESİ BİR DÖNEMLE İLGİLİ OLARAK, kutsal kitaptaki efsanede göksel yaratıkların kadınlarla birleşmelerinden doğmuş,[1] "güçlü, (o zamanlar) haysiyetli insanlardan", *isti sunt potentes a sasculoviri famosi*, oluşmuş bir ırktan söz edilir, ki bu birleşmelerin oluşturduğu karışım kadim spiritüaliteninin yerini giderek anaerkil spiritüaliteye terk etmesine yol açmıştır. Bu ırk devler ırkıydı—Nephelin idi—, *Enoch'un Kitabı*'nda bu ırktan "uzak doğulular" diye söz edilir. Kutsal kitaptaki efsaneye göre sonunda tufan felâketine yol açan şiddeti yeryüzüne bu ırk getirmiştir.

Öte yandan, Platoncu efsaneye bakacak olursak: Güçlü insanlardan oluşan, masalsı "er–dişi" (çift cinsiyetli — "androgyne") bir ırk tanrılara bile korku saçmıştır. Bunun üzerine, tanrılar da bu insanları pasifize etmek için "erkek" ve "dişi" olarak iki parçaya ayırmışlardır.[2] Dolayısıyla, pek çok tradisyonda görülen, bu çift cinsiyetli iken bölünen insanlar temasından kaynaklanan, "çift düşman" sembolizmi hem tarihsel hem de metafizik bir gerçekliğe da-

yanır. Altın çağın, söz konusu, güçlü ve kutsal, er–dişi ırkının yaşadığı dönem bu Nephelin'lerin "haysiyetli" bir yaşam sürdükleri döneme tekâbül ediyor olabilir. Daha sonra vuku bulan, bahsettiğimiz, bölünmeyle bu "iki" ya da çiftler "bir"lere düşürülmüştür. Böylece kadın (Atlantid) ve karşıtı olan erkek oluşmuştur. Erkek, şiddete yönelerek ve bazı sınırlı spiritüel güçleri kullanarak ay'sal sembole (kadına) karşı çıkar, oysa artık esprit olmaktan çıkmıştır (ruh sağlığını yitirmiştir). Titan efsanesi, "Devler", bronz çağı hep bu temayı yansıtır.

Platoncu *Critias*'da Atlant'ların dejenere olması artan şiddet, adaletsizlik, iktidar hırsı ve açgözlülükle belirtilir.[3]

Bir diğer Helen efsanesinde "kadim devirlerdeki insanların (bunlara tufandan kurtulan Deucalion da dahildir) son derece küstah, kibirli ve acımasız oldukları, andlarını yerine getirmedikleri" belirtilir. Efsane ve sembollerin özelliği büyük bir ifade zenginliği sunarak değişik yorumları olası kılmaktır. Örneğin bu özelliğin —yeni uygarlık tiplerinde önemli işlevi olan kadın–erkek ikileminden (maddeleşmeşi erkeklik– ruhbani düzeyde kalmış spiritüellik ikileminden) yola çıkılarak yorumlanabilmeleriyle— çift düşman sembolü ve Titanlar konusunda gerçekleştiğini görüyoruz.

Titanlarla ilgili olarak, öncelikle, negatif anlamda, —ruhbanlığa ya da spiritüel, dişi "kardeş" sembolüne tekâbül eden ilkenin otoritesine (Cain'e karşı Abel örneği) karşı gelen, eşya ve insan üzerinde etkin olan bazı görünmez güçlere egemen olmayı sağlayan bilgilerin uygulamasına yönelmiş— maddeci ve şiddete eğilimli bir ırk oldukları iddiası sözkonusudur. Dolayısıyla, olumsuz bir başkaldırı, kadim "haysiyetli insanların" yasalarına —yani yukarının (göklerin) egemen işleyişinin özündeki erkek spiritüaliteye karşıt bir tavır alma vardır. Promete tanrısal ateşi insanların hizmetine vermek üzere ele geçirir, ancak taşıyamaz hale gelir. Yani tanrısal ateş onun için daha vakur, Olimpos'lu tanrı Zeus ile (tanrısal ilkeyle) karışık olan ve devlerle savaşında onun yanında yer alan bir başka kahraman —Herakles— onu bu dertten kurtarana

dek bir lânet ve azap kaynağı olur.[4] Bu devler gerek doğaları, gerek zihinsel düzeyleri açısından "çok aşağı" bir ırktır. Hesiode'a göre, ilk çağdan beri, tanrılara saygı göstermeyi reddederek toprağın güçlerine açılmış (onlarla işbirliği yapmış) ve —yine Hesiode'a göre[5] son dönemlerinde tam yeraltı şeytanları ırkı haline gelmiştir. Böylece, Hesiode'a göre bronz çağındaki, İranlı tarihçilere göre ise çelik çağındaki; kutsal kitapta adı geçen bu devler ırkı—Nephelin— daha sonra gelen vahşice bir şiddet, savaş ve maddesel güç tutkusundan başka bir niteliği olmayan, dik kafalı, ölümlü (fâni) ırkların öncüsü olmuştur.

Başka bir Helen tradisyonuna göre Tanrı Zeus, tüm yeryüzünü mahvedebilecek olan "ateş"i söndürmek için güneş'in oğlu Phaéton çılgına dönmüş atların göğün çok yükseklerine doğru sürükledikleri dört atlı savaş arabasına (guadrige) hâkim olamaz, durduramaz hale geldiğinde tufanı yaratmıştır. Edda'ların metinlerinde tufandan şöyle bahsedilir: "Balta ve kılıç devri, rüzgar devri ya da kurt devrinin akabinde yeryüzü suların altında kaldı. Kimse kimseye yardım edemedi."[6] Bu devrin insanlarının yürekleri çelik kadar sertti. Ancak, ne kadar korku saçtılarsa da, kendileri de Hades'in[9] kurtçuklarla (böceklerle) dolu *rutubetli* zindanlarında kara ölümü tatmadan önce yeterince korku çektiler. Kutsal Kitap'taki efsaneye göre bu uygarlığın sonunu getirmiş olan tufan aynı zamanda —iddia edildiği gibi, bazı gizli güçlerin aşırı ve kötüye kullanılması sonucunda (Titan kara büyüsü)— Atlantik kıtasını okyanusun sularına gömerek Atlantik devrini de sona erdirmiştir.

Sonuç olarak, "balta devri" (savaş devri), kuzey tradisyonuna göre, ilkel güçleri zincirlerinden boşandırmıştır. Bunlar da —altın çağdan kalma— kutsal Ases ırkını alaşağı ederek "dünyanın merkezindeki kaleyi" yıkmışlardır, yani kadim "kutup" spiritüalitesinden sapmışlardır. Bu, görmüş olduğumuz gibi, Ases'in düşüşünün, altın çağın sona erişinin[10] bir tür ilanı anlamında, kadın'ın—dişi spiritüalitenin— ortaya çıkışıdır. Böylece, Ases ırkının, bilmeden beslediği zincirli, karanlık güç— kurt Fenrir ve "çift kurtlar"— öl-

çüsüz bir şekilde gelişti.[11] Buna titan'ların —hemen arkasından tüm geri güçlerin, iç yakıcı *güney* ateşi'nin, o zamana dek Asqand'ın duvarlarını aşamayan toprak yaratıklarının —*(hrinthursen)*— ortaya çıktıkları kötü fiilleri (kara büyü) neden olmuştur. Artık ipler kopmuştur. "Balta devrinden" (bronz çağından sonra) sadece *Güneş* "forsunu kaybetmemiş", *ay* da çift kurtlarca parçalanmıştır.[12]

Bu Ases'in kralı Odin'in düşüşüdür, kurt Fenrir'i öldürmeyi başaran Thor bile düşüş kaydetti: Yani, öldürdüğü bu vahşi yaratığın ölümlülüğü ona da bulaştı (fânileşti). Mukadder felâket —rök— göğü ve yeri birleştiren Bifröst kuşağının çökmesiyle meydana geldi;[13] titan'ların (kutsal alana karşı) isyanından sonra dünya kutsal olanla her türlü ilişkiden yoksun olarak kendi başına bırakıldı. Bu bronz çağından sonra başlayan "karanlık çağ"dır ya da "demir çağı"dır.

Çeşitli ulusların yazılı ya da sözlü tradisyonlarındaki tanıklıklarda, bu bağlamda, spiritüel güç ile fâni (savaşçı) güç arasındaki sürekli bir zıtlaşmadan söz edilir. Bu olgu üçüncü çağa götüren sürecin bir veçhesini oluşturur.[14] Savaşçı rahibin haksızlığına karşı isyan ederek otorite mücadelesine girişti, bu da, sonuçta, kutsal ruhbanlık devrindekinden daha düşük (dejenere) bir sürece girilmesine yol açtı. Titan'ların, Lüsifer ya da Promete'nin yaşadığı bronz çağının sosyal yapısı böyle oluştu. Titan'lardaki, şiddet kullanarak bireyci "erkeklik" mefhumunu yeniden egemen kılma girişiminin yol açtığı materyalist dejenerasyonun, morfolojik açıdan benzeri bir sapma kadın haklarının kutsallığını (şiddet kullanarak) savunan Amazonlar olayında görülür. Bachofen'e göre,[15] Amazonlarda (savaşçı kutsal dişi tipinde) anormal derecede gelişmiş bir dişi erkillik, "dişi" ya da ay'sal ilkenin eski otoritesini sağlamak güdüsü vardı. Ancak, bu girişim Amazonları erkeksizliğe, aynı şiddet uygulamalarına yönelttiğinden dolayı; eski kutsal dişi egemenliğinde büyük payı olan, spiritüel ögeyi yitirmelerine neden olmuştur. Amazonluk, tarihsel ve sosyal açıdan gerçekten varolmuş olsa da,

olmasa da, pek çok efsanede —bizim bu terimi bir uygarlık tipini karakterize etmek için kullanabilmemizi olası kılacak denli— hemen hemen değişmez çizgilerle karşımıza çıkmaktadır.

Dolayısıyla, bu savaşçı kadınların tarihte ya da tarih öncesinde gerçekten var olup olmadıkları sorunu bir yana bırakılarak Amazonluk genel olarak "ay'sal" (lunaire) ya da papaz takımına (ruhaniyetin dişil yönüne) özgü maneviyatın, artık otoritesini tanımaz hale gelmiş olan maddi ve hatta dünyevî bir güce (Titan miti örneği maddeci erilliğe) karşı mücadele etmek için aynı maddesel ve fani dünyevî plandaki tepkisinin (Amazonun erilliği) simgesi olarak kavranılabilir. Bu bizi ruhban takımı ile krallık arasındaki normal ilişkilerin bozulmasına değin olarak daha önce söylenilenlere götürür. Buradaki genel perspektiften baktığımızda "Amazonluğun" ruhban takımının kral olmayı değil, ancak krallara egemen olmayı amaçlamış olduğu yerlerde belirmiş olduğunu görüyoruz.

Tarihsel açıdan, anlamlı bir noktaya; bazı Helen tradisyonlarına göre[16] Amazonlar Atlantlara komşuydular ve onlarla savaşa giriştiler. Bozguna uğrayıp dağlık Atlant bölgesinden Libya'ya dek sürüldüler (bazı yazarlar bu hususa ilişkin olarak, bu bölgedeki Berberiler, Tuaregler ve Dahomenliler arasındaki karakteristik anaerkilliğe dikkati çekmişlerdir). Amazonlar buradan da bir çıkış yolu bularak Avrupa ve Asya'ya doğru yayılmışlardır. Amazonlarla Atlantlar arasındaki bu savaş erkeklerle kadınlar ya da iki ayrı ulus arasındaki bir savaş olarak değil de, daha ziyade, aynı uygarlığın iki kesimi, kast'ı arasındaki bir çatışma, bir tür olarak anlaşılmalıdır. Bunda başarısızlığa uğrayan taraf "Amazonlar" olmuş ve onlar sürülerek Atlantid "Titanların" elinde kalmıştır. Amazonlar ise Akdeniz ülkelerine ve özellikle Asya'ya dağılmışlardır. Bir efsanede, Amazonlar, gayet anlamlı olarak tradisyonel anlamını belirtmiş olduğumuz simgesel "beyaz ada"yı —Leuke adasını— fethetmek üzere sonuçsuz girişimlerde bulunurlar ve bir titan değil de bir kahraman —Achille— tarafından mağlup edilmişlerdir. Ayrıca, Atina'daki eril devletin kurucusu olan Thésée [17] ve Bellérophon gi-

bi kahramanlarla da savaşıp yenilmişlerdir.[18] Uzak kuzeylilerin iki yüzü keskin baltasını ellerine geçirip Venüs kenti Truva'da (Troie) Akalarla? (Achéens) savaşmışlar ve bir *kahraman* Prometc'nin kurtarıcısı, Herakles tarafından mağlup edilmişlerdir.[19] Ve Lidyalı Heraklitlerin kutsal eşyaları olan Ares Mars'ın simgesel kayışı ve balta kraliçelerinin elinden alınmıştır.[20] *Amazonluk "göksel" (Olympien) yigitlige karşı*, anlamını yakından inceleyeceğimiz, bir antitez oluşturmuştu.

Amazonlukla ilişkili bir diğer yorum da şöyledir. Öncelikle, ilk planda kutsal bir çift'in varlığı sözkonusudur, bununla birlikte bir kriz oluşur: Ve dişillik *Afrodizyen* (salt şehevî) bir nitelik kazanır. Ana yosmalaşır, Oğul bakireye aşıklaşır, ve bu durum, mitolojilerdeki daha önce değinmiş olduğumuz iki zıt tarafın vasat bir hale düşmelerine (giderek dejenere olmalarına) yol açar. Burada kadın Olimpiyen sentezdeki gizli bir uyumsuzluk taşımakla birlikte, yine de Zeus'un egemenliğinde olan Hera ya da Uzakdoğu sentezindeki etkin, semavi eril öge Yang'ın egemenliği altındaki dünyevî dişil öge Yin gibi değildir. Dünyevî ve aşağı doğa eril ilkeye nüfuz ederek onu organsal düzeye indirgemiştir. Erkek duyuların kölesi ve basit üreme aracı haline geldiği ölçüde kadının egemenliği altına girer. Kutsal erkek Afrodizyen tanrıçanın karşısında dölleyici suları etkileyebilen, dişil ilkenin büyüsüne boyun eğmiş bozuk ve yetersiz güç, dünyevî nefis durumundadır.

Bu durum organsal ya da şehevî bir uygarlık tipinin oluşmasına yol açmıştır. Eflâtun'un —hem erkek, hem dişi ögelerini taşıyarak— kendi gücü içinde nötralize olan er–dişilik mitine bağladığı eros kuramı da bu bağlamdadır. Faniler arasındaki seksüel ilişki erkeği içsel yoksunluk, düşkünlük duygusu içinde, kadim "er–dişi" durumuna ulaşarak doyum sağlamak için arayışa yönelten karanlık arzudan doğar. Dolayısıyla, erotik deneyim, bu yönüyle, titan'lara özgü bir girişim içerir, şu farkla ki, doğası itibarıyla dişil ilkeye bağımlıdır. Bu doğrultuda giden bir uygarlık kaçınılmaz olarak ahlâkî bir çöküntüye uğrar; ki, çok yakın bir zamana dek süregel-

miş olan bazı şenlik ve kutlamalar afroditizmden esinlenirlerdi. Nitekim, Atlantid'in benzeri olan Mazdekî uygarlığının Moûru'su karanlıklar tanrısının günaha sürükleyişine, nefsaniyete karşı koymayı simgelerdi; ancak bu uygarlık da, titanik örneği afrodizyen bir çöküntüye uğramıştır.[21]

Bilindiği gibi, Eflatun duyusal ve dünyevîden kutsal'a ve ölümsüzlüğe doğru yükselen bir eros hiyerarşisi kurmuştu.[22-23] Dyonisizmde eros bir "kutsal mani"dir, mistik bir organdır: Bu, varlığı maddesel bağlardan kurtaran, karanlık organsal nefsanî ilkeyi boşalım ve kendisinden geçme vasıtasıyla dönüşüme uğratan bir yoldu. Diyonizos, her ne kadar Amazonlarla savaşan yüksek bir spiritüel ideali simgeliyorsa da, üçüncü öge olan— ve dişiliğe olduğu kadar nefsâniliğe karşı da gerçek özgürlüğe sahip olan— kahramanlığa kıyasla daha düşük düzeyde kalmaktadır.[24] Gerçekte, denizler ilkesiyle (Poseydon) ya da yeraltı ilkesiyle (Hephaistos)[26], Diyonizos, Zagreus gibi dünyevî ve cehennemsel bir varlıktan başka şey değildir —Heraklit "Dyonizos ile cehennem birdir" der[29]. Daima Demeter ve Kore, Ariane ve Aridela, Semele ve Libera örneği aşık bakire anaları ya da tabiat tanrıçaları gibi dişi figürlere eşlik eder. Çoğu kez kadın giysileri giyen Kibele rahipleri ile Frigya rahiplerinin erillikleri kuşkuludur.[27] Misterde "kutsal şenlik"de, seksüel ögeye esrik– vahdet–i vücutçu (extatico –panthéiste) kadıncıl öge eşlik eder ve gizli yeryüzü güçleriyle taşkınca ilişkiler, kargaşa, çılgınlık, seks azgınlıkları, kollektif Ana kültünün en aşağı ve vahşi biçimleri sergilenirdi.

Ve Roma'daki şenlikleri özellikle ilk başlarda kadınların düzenlemesi,[28] oyunlarda kadınların rahibe ve hatta inisiye edici olarak rol almaları, ve nihayet aslında dişil ögeden kaynaklanan tüm şehevî salgınlar, açıkça bu dönemde kadın egemenliğinin sadece şehevî açıdan değil, fakat aynı zamanda biçimin bir erimesini, bozulmasını ifade eden bir esrimeyi içeren, dolayısıyla temelde eril olmayan bir zihinsellik biçiminde de varlığını sürdürmüş olduğunu göstermektedir.[29] Afrodit ile oğlu ve aşıkı Adonis onuruna dü-

zenlenen ve şehevî (dyonisien) bir pathos içeren, inisiye'nin bir kendinden geçme anında kutsal bir şiddet ile kendini iğdiş ettiği bu Mister oyunlarına daha önce değinmiştik.

Bu edimde, sözkonusu simgeselliğin, şehvetin doruk noktasında kendini iğdiş ederek erillikten kurtulmakla en radikal ve dramatik biçimde yaşanıldığı görülmektedir. Afrodizyen dediğimiz bu uygarlık dünyevî (nefsâni) zihniyetin bir dejenerasyonunu içermekle birlikte, onu "Güney'in ışığı"na ters düşüren dişil etkenin egemenliği karakteristik temasını muhafaza etmiştir.

Üçüncü ve sonuncu yorum da kahramanlar uygarlığına ilişkindir. Hesiode bronz çağıyla demir çağı arasındaki devrede (tanrı) Zeus'un "Hades cehenneminde şerefsizce yok olmak" kaderindeki ırklardan Hesiode'un ***kahramanlar ırkı*** diye adlandırdığı, ölümsüzlüğe ve kadim bilgelik düzeyine sahip mükemmel bir ırk yarattığını söyler.[30] Dolayısıyla, burada kadim çağların tradisyonunun savaşçılık ilke ve niteliği üzerine oturtulmak istendiği bir uygarlık tipi sözkonusudur. Gerçekte, "kahramanların" tümü de ölümsüzlüğe ulaşıp Hades'ten kurtulamamaktadırlar. Bu amaca aralarından sadece bir kısmı ulaşabilmektedir. Helen mitleri ve diğer tradisyonlara bakıldığında, simgelerin çeşitliliğinin ardında, titanların ve kahramanların mücadelelerinin benzerlikleri müşahede edilir ve dolayısıyla her ikisinin de, temelde aynı müteal maceranın başarısız olma olasılıkları da bulunan cesur eylemcileri oldukları anlaşılır. Ölümsüzlüğe ulaşan kahramanlar başarılı olanlardır, kadim manevi titansal erilliğe ulaşmayı ve kadını —yani ay'sal (lunaire), afrodizyen (şehevî) ya da Amazonsal zihniyeti— aşmayı olası kılacak müteal atılımı gerçekleştirebilenlerdir.

Göksel ilke —Olimpos tanrısı Zeus— tarafından kendilerine gizli olarak verilmiş olan bu— kutsal kitapların yüceye (göklere) ulaştırıcı olarak niteledikleri[31]— yetiyi kullanmasını bilmeyen diğerleri fani ten zevklerine düşkünlüklerinin ve günahlarının sonucu olarak çeşitli ceza ve azaplara maruz kılınan titanların ve devlerin düzeyine inerler. Yine bu bağlamda, Promete'nin, özgürlüğe

kavuştuktan sonra, Herakles'e ölümsüzlüğün meyvasını bulabileceği Hesperides'lerin bahçesinin yolunu öğrettiği şeklindeki efsane oldukça ilginçtir. Zira, bu meyve, onu elde eden Herakles'in elinden semavîliği temsil eden Atena tarafından, "o meyvenin bahçenin dışında herhangi bir yerde bulunmasının yasak olması nedeniyle" geri alınmıştır.[32] Burada vurgulanmak istenilen, bu meyvenin —Promete'nin yapmak istediği gibi fani beşeri emeller uğrunda değil de— ona layık olan, ait olduğu ırk için ayrılmış olduğudur.

Kahramanlar çağında, kimi kez, kadın tacı teması, yani incelemekte olduğumuz anlamda değil de, daha önce bu yapıtın birinci bölümünde değinmiş olduğumuz Rex Nemorensis efsanesindeki anlamda kralları kutsallaştıran "kadınlar", şövalyelik çağının "hanımları", benzeri kadın eşler ortaya çıkar. Kadın, duruma göre —gerek canlandırıcı bir ilkeyi yaşama geçirerek (Eve, Havva, Hébé, yaşam ağacıyla [haram meyvayla] ilişkili kutsal kadınlar), gerek aydınlatıcı, müteal bir bilgelik ilkesini yaşama geçirerek (Olimposlu tanrı Zeus'un beyninden çıkıp Herakles'e yön gösteren Atena, bakire Sofya, "Aşk Sıddıkları'nın zeki hanımı Bakire Sofiya), gerekse bir iktidarı yaşama geçirerek (Hinduların Çakti'si, Kuzeylilerin Valkyrie'si, Ulster'lerin Kelt dönemindeki güneşsel kahramanlarına aşkını sunan Morrigu savaşçılarının tanrıçası gibi)— çeşitli biçimlerde de olsa, benzer bir simgesellikle, hep bir fetih nesnesidir: Kahramanın eril karakterine halel getirmez, ancak onun erilliğini daha yüksek bir alana yöneltmesine olanak sağlar. Kahramanlık çağlarında her tür kadın egemenliğine ve Amazonvari girişime karşıtlık teması önem kazanmıştır. Bu tema, kahramanlık kavramına uygun olarak, semavî ilkeyle bir ittifaka karşın titansal ilkeyle bir savaşı[33] içeren bu tema Helenik çağda, özellikle Dorlu Herakles figüründe açıkça belirginleşir.

Herakles'in de, These, Bellerophon ve Aşil gibi simgesel Amazonlarla savaşıp onları yok ettiğini daha önce gördük. Lidyalı Herakles'in Omphala vasıtasıyla afrodizyen (şehevî) bir düşkünlüğe

uğramasına karşın Dorlu Herkül esaslı bir kadın düşmanı olarak kalmıştır. Daha doğar doğmaz toprak tanrıçası Hera ile düşman olmuştur: Dünyaya gelir gelmez Hera'nın onu yok etmek için gönderdiği iki *yılanı* boğmuştur. Sürekli Hera ile savaşmak zorunda kalmış, ancak mağlup olmamıştır. Hatta onu yaralamaya ve semavî ölümsüzlükle onun tek kızı olan Hebe'yi ("ebedi gençlik"i) elde etmeye bile muvaffak olmuştur.

Sözkonusu çağın diğer figürlerine bakıldığında, doğuda olduğu kadar batıda da daima, belirli bir ölçüde, aynı temel temaların varlığı görülür. Nitekim, Hera (müthiş savaş tanrısı Ares'in anlamlı yardımıyla) Piton yılanını göndererek Apollon'un doğmasını önlemek istemiştir.

Apollon bu tanrıçanın oğlu Tatius ile de savaşmak zorunda kalmış, uzak -kuzeyli kahraman tanrıçaya karşı tıpkı Ajax'ın Afrodit'e karşı elde ettiğine benzer biçimde galebe elde etmiştir. Ölümsüzlük bitkisini arayan Kaldeli kahraman Gılgamış'ın sonu belirsiz macerası, temelinde aşkını diğer aşıkları gibi nobranca reddettiği, yaşamın şehevî Anası tanrıça Ishtar ile yaptığı savaşın öyküsüdür ve (bu macera sırasında) tanrıçanın ona saldırttığı şeytani mahluk ureus ya da boğayı öldürür.[34] Kadim göksel kahraman İndra efendisi olduğu, "güç" —çakti— simgesi göksel Amazon kadını Usha'yı, "yiğitçesine ve erilcesine" bir jestle, yıldırımıyla çarpmıştır.[35] Ve gerek göksel şövalye Parsifal'in yiğitçe girişimlerine karşı çıkan annesini feda etmek pahasına da olsa yoluna devam etmesinde,[36] gerekse Pers kahramanı Rüstem'in, çekici bir kadın kılığında kendisine görünen ejderhanın tuzağını bozarak bir kralı körlükten kurtarıp özgürlüğe ve semavî esenliğe kavuşturmasında hep aynı tema sözkonusudur.

Yücenin yolunda giden bir kahramanı titanlara, hortlaksı yaratıklara ya da asi savaşçılara karşı çarpışmaktan alıkoymayı amaçlayan bir kadının kurduğu çekici tuzak temasına o denli sık rastlanır ki, bir örnek vermeyi dahi gerektirmez. Bu tür destan ve sagalarda kesin olan birşey varsa o da tensel zevkin bu olaylarda en alt düzeyi

oluşturduğudur. Burada organsal erillikten spiritüel erilliğe, egemenliğe geçiş sözkonusudur.[37] Kadın ya da tanrıça tarafından kurulan tuzak, gerçekte, bâtınî (ésotérique) olarak, cinsiyet alanından yola çıkılarak "gerçek doğa–üstü alan" ile bağlantı kurulmasına yöneliktir.

Hellade'da, yiğitlik ideali bir egemenlik, üstünlük niteliği içerir. Bu nitelik kimi kez bir ana baba katli ya da mahremi ile zina simgeselliği biçiminde belirir, birincisi bir erginliğe kavuşmak, özgürlüğe kavuşmak, kendi kendisinin ilkesi olmak anlamında; diğeri anayı (materia prima) elde etmek anlamında. Öz babasını öldürüp, kendinden kaçmak için *yılan* kılığına giren[38] annesine tecavüz eden Zeus tipi, yiğit Aryen ırklarının kutsal ateşinin müşahhaslaşması olan Agni'nin "doğar doğmaz anne ve babasını parçalayıp yemesi"[39] ve Apollon'un piton yılanını öldürüşü gibi, kadim yılan Ahi'yi ve onunla beraber kutsal baba Dyaus'u da öldürmesi[40] hep aynı zihniyetin tanrısal âlemdeki yansımalarını oluştururlar. Hermetik *Ars Regia* simgeselliğinde de, bunun benzeri olarak, "felsefî mahreme tecavüz" temasının varlığını görüyoruz.

Kahramanlar çağındaki "iki"ler temasının ilginç bir örneğini Hindu tradisyonunda buluyoruz. Burada öncelikle, Dyaus (ve Yunanlıların Uranus'u gibi) etimolojik olarak dahi kadim semavî ilkeyi temsil eden tanrı Varuna'yı belirtmek gerekir. Ancak Varuna, tradisyonun sonraki biçimlerinde, deyim yerindeyse, iki benzeşik çift halini almıştır; *varuna* ve *Mitra*. Varuna aysal (lunaire) bir tanrıdan, sular (deniz) tanrısından başka birşey değildir, çeşitli yönlerden İndra'nın eşdeğeri olan Mitra ise onun, gündüzün geceye olduğu gibi, yiğitsel ve aydın karşıtıdır.[41] Böylece yiğitsel çağda, ikilemin eril ya da savaşçı kutbu aydınlık, ışıklılık ile, diğer yönü ise aysal zihniyeti temsil eden olumsuz "göksel" nitelikle betimlenerek ayrımlanmışlardır.

Genel olarak, güneşsel simgeselliğin tradisyondaki farklılaşma sürecinin tanımlanmasını olası kılmış olan iki önsel oluşumuna bakıldığında yiğitlik mitinin güneşin temsil ettiği bir değişim, ge-

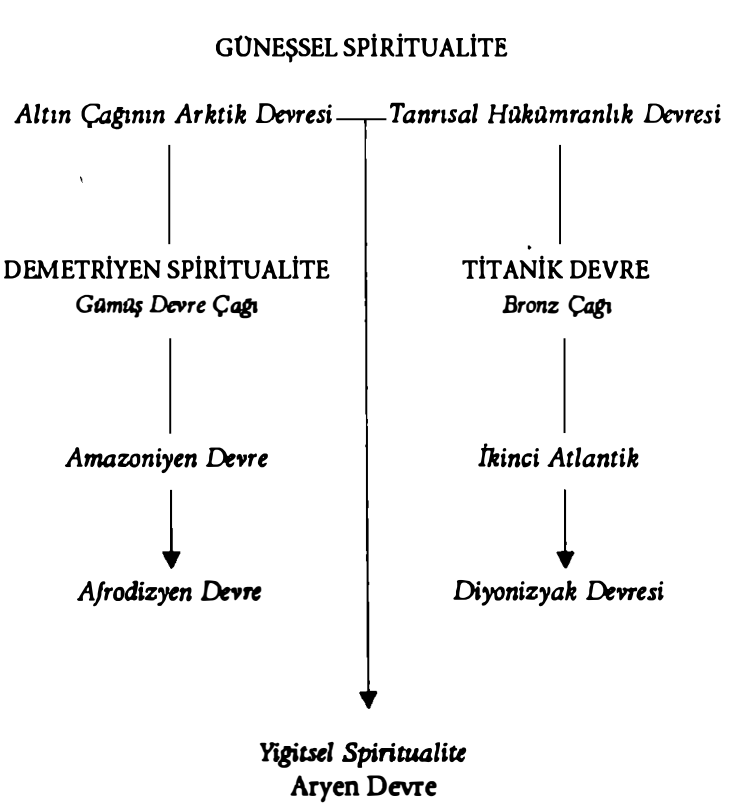

lişme ilkesine tekabül ettiği söylenilebilir — ancak, bu yıl ana'ya özgü, ya da diyonizyak pathostaki gibi, Toprak Ana'nın bağrında kaçınılmaz bir yok oluşu değil de, tutkulardan kurtulup semavî, ölümsüz bir doğaya kavuşarak onunla bütünleşecek biçimde bir değişim sonucu bu ilkeden ayrılmayı içerir.

Burada Batının Gizemi (Mystére de l'Occident) denilenle; doğuş ve batış ile koşullandırılmış olan ışığa kıyasla bir müteallik diyarı, kahraman yatağı (Champs–Elysées), kadim yüce yaşamın hü-

küm sürdüğü batı bölgesiyle karşılaşıyoruz. Tradisyonel liyakat ve hiyerarşi planında, bu durum *inisiyasyon* ve *kendini tanrıya adamaya*, yani henüz göksel egemenlik doğasını elde etmemiş kişinin saf savaşçı niteliklerini doğaüstü ile temasa geçirip bütünleştiren edimlere tekabül eder.

Demir çağından —yani her tür manevi ögeden soyutlanmış olan çağdan— önceki yiğitsel uygarlıklar, bronz çağındakiler hariç olarak, dünyevî–şehevî (démétrico–aphrodisienne) ya da titansal maneviyatın aşılması, Amazonvari girişimlerin çökertilmesi anlamında, altın çağdaki Kuzeyin Işığının çeşitli uzantılarını oluştururlar. Herakles'in semavî ölümsüzlüğü elde etmesini sağlayan figürlerden biri olan Hesperideslerin Bahçesine ulaşmak için geçmek zorunda kaldığı simgesel Kuzey bölgesinin bazı tradisyonlara göre, "fanilerin ne denizden ne de karadan hiçbir biçimde ulaşamayacakları" bir yer olması da bu bağlamda anlamlıdır;[42] bu kahraman —"yakışıklı fatih"— o uzak–kuzey ülkesinden *fatihlerin* taçlandırıldığı zeytin dalını da getirmiştir.[43] Bir bakıma bu uygarlıklar "melekler" ile yeryüzü sakinlerinin, ya da ölümsüz tanrılarla ölümlü kadınların birleşmelerinin olumlu yönünü, olumlu sonuçlarını teşkil etmektedirler. İlahi güçlerin insan bedenine duhûlü ile oluşan bir kahraman ile semavî tanrıların dişilerle birleşmeleri sonucu oluşan (doğan) bir kahraman arasında, son tahlilde, hiçbir fark yoktur.[44] —yani, meleklerin dişilerle birleşmelerinden oluşmuş "muzaffer insanlar" olan Nefelinler ile, Niebelungen destanına göre, bir tanrının ölümlü bir dişi insan ile birleşmesinden doğmuş olan Völsungen'in yiğit ırkı ve çoğu kez benzer kökenden geldikleri öne sürülen güneş kralları arasında, son tahlilde, hiçbir fark yoktur.[45]

Böylece incelemiş olduğumuz kadim temel uygarlık (altın çağ) sonrası uygarlık ve tradisyonları özetle altı tipe ayırarak şu başlıklar altında sıralayabiliriz: bir yanda "Güney'in Işığı"nın (gümüş çağı, atlantik çağı, ruhban toplum) saf dünyevî kudsiyeti (démétrisme) bunun dejenereleşmiş biçimi olan şehvaniyet (aphroditisme) —ve

aysal (lunaire) zihniyetin sapması olan amazonluk. Öte yanda Kuzeyin Işığı'nın dejenereleşmesi olan (bronz çağı, savaşçılar ve devler devri) *titanlık* ya da lüsifercilik; esrimeyle karışık pasif biçimlerde erilliğin yitirildiği eril sapma, sefahet (dionysisme).[46] Nihayet semavî–güneşsel (olympico–şolaire) maneviyatın tekrar tesisi ile Titan ve Ana'nın aşılması olarak yiğitlik, yarı–tanrılık (héroisme).

"Tarihsel" zamanlara, yani "karanlık çağ"a ya da demir çağına doğru gidildikçe oluşan tüm karmaşık uygarlık biçimlerinin, genelde, analitik olarak indirgenebilecekleri başlıca momentler bunlardır.

NOTLAR

[1] *Genèse*. VI, 3 ve d.

[2] Eflatun, *Symp*. 14-15. "Çift" mefhumuna ilişkin olarka, Eflatun'a göre, Atlantid'de, kadim dişi Kleito, Meksika tradisyonundaki, su çağı'nın Atomatu'suna tekabül eden çiftler doğurmuştur, yine bu Meksika tradisyonuna göre yılan-kadın Ciutcoalt çok sayıda ikiz, üçüz, vb. doğurmuştur. Bu Meksika uygarlığı (canlı tohumlarının korunması, gönderilen bir akbabanın geri gelmemesi ve bir sinek kuşunun yeşil bir boğayı getirmesi dahil tüm ayrıntılarıyla) *İncil*'dekine benzer bir tufanla sona erer. (Reville, *age*. s. 189).

[3] Dejenere olduklarında en iyi ve en güzel şeyleri bozarak, görmesini bilenlerin indinde aşağı bir duruma düştüler; fakat gerçek mutluluğa götüren yolu bilmeyenlerin gözünde ise, haksız kazanç ve güçleriyle şan ve şerefin zirvesinde olarak görüldüler.

[4] Promete'nin cezalandırılışındaki simgesel ögelerden biri de bir kartal tarafından karnının (ya da karaciğerinin) deşilmesidir. Gerçekte, kartal ya da şahin, Zeus ve Apollon (ve kuzeylilerde Odin-Wotan, Mısır'da Horus, Hint'te İndra —kutsal ateş, agni—) ile ilişkili "krallık şanı"nın, yani Promete'nin gizlice aşırdığı kutsal ateş'in simgesi olan kuşlardır. Ve karaciğer savaş hırsının ve "öfke"nin kaynaklandığı yerdir. Bu kutsal gücün Promete tarafından beşerî düzeye indirgenmesi (ya da bu düzeyde kullanılmak is-

tenmesi) Promete'nin içsel (ya da manevi) olarak cezalandırılmasına neden olmuştur. Yine bu bağlamda, Titanlarla ilişkili olarak, Atlas sembolizmindeki, Atlas'ın dünyayı taşımasının hem bir "kutupsallık" görevi hem de bir tür ceza oluşturması şeklindeki çifte anlamlılığına değinmiştik.

[5] Hesiode, *Op.et D.* vv. 129-142.

[6] Hesiode, *age*, vv. 143-155.

[7] Hyginus, Fab. 154b-154.

[8] *Völuspâ*, 46.

[9] Hesiode, *age*, 152-154.

[10] *Völuspâ*, 8; *Gylfaginning*, 14.

[11] *Gylfaginning*, 334; *Lokasenna*, 39. İki kurtun bir dev anası tarafından dünyaya getirilmeleri —dolayısıyla da onların ya da karanlık güçlerin ölçüsüzce büyümeleri— ile çeşitli veçheleriyle çöküş dönemleri arasında bir ilişkisellik vardır. (*Gylf.*, 12).

[12] *Gylfaginning*, 51. Burada "Bronz çağı" ya da "karanlık çağ" ile eşanlamlı olan "Kurt" ve "Kurt Çağı"na ilişkin olarak bu sembolizmin kimi kez zıt bir anlamı da ifade ettiğini belirtmek uygun düşer. Şöyle ki, Kurt, Helenlerde ve Keltlerde Apollon ve Işık (ly-kos, lyke) ile de ilişkilendirilir. Kurt sözcüğünün olumlu anlamda kullanılmasına da Romalılarda —Kurt amblemininin Kartal amblemiyle birlikte çoğu kez "ebedî kent"in simgesi olarak kulanılması biçiminde— rastlarız. Julien'in yorumlarında da (Helies, 154 b), güneşsel krallık (Güneş-Kral) ilkesiyle ilişkilendirilir, Kurt simgesinin (biri olumsuz nitelikte olan) bu çifte anlamlılığı giderek dejenere olan bir kültün simgelerinin de olumsuz bir anlama bürünmesinin bir örneğini oluşturur. Kuzey tradisyonundaki kadim savaşçılık ögesinin dejenere olması sonucunda, bu ögeyle ilişkili olan Kurt simgesi de olumsuz bir anlama bürünmüştür.

[13] *age*, 51, 13. Yer ile göğü birleştiren simgesel şerare güneyden Ases (İskandinav iyilik tanrıları) ile savaşmak için gelmiş olan (kötü) Surtr'un kumanda ettiği "Muspell Oğulları" geçerken yıkılır. Bu güneyin yıkıcı güçlerinin etkinlik kazanmasıdır.

[14] R. Guenon, *Autorite spriruelle et pouvoir temporel*, s. 13 ve d

[15] J. Bachofen, *Mutterrecht*, 8-9.

[16] Diodore, III, 53-55. Amazonların kadim yurdu Tritonis gölü yakınlarındaydı. Bu göl Uzak-Batı'da, Hesperideslerin, Gorgones'lerin ve Amazon nitelikleri taşıyan Athena'nın Bahçesinin olduğu bölgedeydi. Amazonlar

daha sonra Libya'ya gitmişlerdir (Roscher, *Grundebedeutung der Aphrodite und Athene*, s. 93-94).

[17]Merejkowski, *Geheim des Westens*, s. 402.

[18]Bachofen, *Muterrecht*, 26.

[19]Efsaneye göre, Amazonlarla, Herakles'le iyi ilişkileri olan Truvalı Priam da savaşmıştır (Homere, II, III, 184 ve d.). Bellerophon da Lidya'daki Amazonlarla savaşmıştır. (II, VI, 186).

[20]Philostrate, *Heracl.*, 19-20; Plutarque, *Quaest. gr.*, 45. Aynı temayı, çeşitli yorumlara açık olan, Ada Kraliçesi Brunhilde ile Siegfried arasındaki mücadele şeklinde, Cermen efsanelerinde de buluyoruz.

[21]*Vendidad*, I, 3.

[22]Eflatun, *Symp.*, giriş ,s. 14-15, 26-29; *Phedr.*, 244-245; 251-257 b.

[23]*Symp.*, 26.

[24]Bachofen, *Mutterrecht*, 111-112. Diyonizos kültünün dünyevîlik, ay (Lune) ile ilişkisellik ve —(değişime,tutkuya tâbi olmuş güneşe benzetilen) Işık Tanrısı Apollon'la ilişkilendirilen— ışıksallık olarak üç özelliğinin bulunduğu belirtmektedir. Bu, değişime, tutkuya tabi güneş mefhumu, tipolojik olarak Amazonsal bir niteliktir. Helen-Trak'lardaki en yüksek diyonizyak ilke Aryen-Hint'teki, ilâhî bir esriklik —*mada*— oluşturan, göksel-aysal ilke "Soma"ya tekabül eder (*Rg-Veda*, X, 85; IX, 92, 2). Kartal simgeselliği ile Savaş Tanrısı İndra'nın dişi şeytanlarla mücadelesi de bu bağlamdadır (*Rg-Veda*, IV, 18-13; IV, 27-2).

[25]*Diels*, fr. 15.

[26]Plutarque, *Symp.*, V, 3.

[27]Bachofen, *Mutterrecht*, 108-111

[28]Livius, XXXXIX, 13; Demostene, *De Cor.*, 259.

[29]V. Macchioro, *Zagreus*, s. 161.

[30]Hesiode, *Op et D.*, vv. 156-173.

[31]Sonsuz yaşam iksirini arayan Kaldeli kahraman Gılgamış "Denizlerin Tahtında Oturan" Kraliçe Sabitu'yu, kendisine kapatmış olduğu (cennet) bahçesinin kapısını "kutsal ağaçlarla kırmak" tehdidinde de bulunmuştur. (Jensen, *Das Gilgamesh Epos.*, c. I, s. 28).

[32]Apollodore, *Bibl.*, II, 122.

[33]Kuzey tradisyonundaki "devlerin" kutsal kadın Freyja'yı ve onunla birlikte de "Ay ve Güneş"i elde etmek tutkuları Ases'in (İskandinav İyilik Tanrıları'nın) yiğitsel spritüalitesine ters düşen Titansal bir eğilimdir. Sonsuz

yaşam meyvelerinin (elma) Tanrıçası İdhun'un "Devlerin" eline düşmesi ve Ases (İskandinav İyilik Tanrıları) tarafından kurtarılması efsanesi (Golther, *age*, s. 449) ile Odin'in —Zeus ve İndra'yla da ilişkili olan "krallık" gücünü simgeleyen Kartal şekline girerek— Devlerin kadını Gunnlöd'ün elinden gençlik iksirini alması efsanesi de bu bağlamdadır (*age*, 350-353). Bir hindu destanında da kahraman Rama'nın, karısını elinden alan, Devlerle —rakshasa— savaşı anlatılır.

[34]Maspero, *Hist. anc. des peuples de l'Or. class.*, c. I, s. 575, 580, 584.

[35]*Rg-Veda*, X, 138; IV, 30, 8. Burada, İndra'ya şöyle bir övgü yöneltilmektedir: "Sen, öldürülmesi zor olan kutsal kadını vurmakla yiğitçe bir iş yaptın. Dyanus'un, büyüklük taslıyan, kızı Usha'yı öldüren İndra (esas) büyük olan sensin."

[36]Graal devrindeki şövalyeler (ya da şövalye topluluğuna katılabilenler) buradaki kutsal kahraman tipine tekabül ederdi. Promete'nin cezalandırılması da bu bağlamda bir tür başarısızlığı ifade eder.

[37]Bachofen, *Mutterrecht*, 76, s. 191.

[38]Athenagoras, XX, 292.

[39]*Rg-Veda*, VIII, 86.

[40]*Rg-Veda*, IV, 18; I, 32; IV, 50 vd..

[41]*Aitareya brâhm.*, IV, 10, 9.

[42]Pindare, *Pyth.*, X, 29 ve d.

[43]Pindare, Ol., III, 13 ve d.; Pline, *Hist. nat.*, XVI, 240.

[44]Servius, *Ad Aen.*, VI, 13. Herakles Zeus'un bakire Alamene ile birleşmesinden, Apollon ise yine Zeus'un Latone ile birleşmesinden olmuşlardı.

[45]Mısır krallık tradisyonunda, güneş tanrısının, kutsal krallar oluşturmak için, kraliçe ile birleşmesi törenlerle canlandırılırdı. Moret, *Roy. Pbar.*, s. 27 ve d.

[46]Diyonisizme burada, bir uygarlık morfolojisi içinde, verdiğimiz anlamı bunun, kadın ve seksin özel inisiyatik mahiyetiyle ilişkili olarak, "Sol El Yolu" çerçevesi içinde alabileceği anlamdan ayırmak gerekir (bkz. Evola, *Metaphysique du Sexe*).

8

Tradisyon ve antitradisyon

a) AMERİKA-DOĞU AKDENİZ

ANTİK UYGARLIK TARİHİNİN metafizik bir yorumu bu yapıtın çerçevesi içine girmez. Bunların en karakteristik yönlerinden birkaçını —özgün araştırma yapmak isteyenlere bir kaynak, ipucu da oluşturabilecek biçimde— ortaya koymakla yetineceğiz. İncelememiz genel olarak Batı âlemine münhasır kalacaktır. Zira, gerçekte Batının dışındaki uygarlıklar, çoğunluğu yakın zamanlara dek, daha önce değinilen ve hepsi de son çağın (demir çağın) "hümanist"liğine karşıt olan tüm ögeleri şu ya da bu biçimde yaşatarak kelimenin en geniş anlamında, "kutsal" ve "tradisyonel" bir niteliği muhafaza edebilmişlerdir. Ancak, bozulmanın ileri safhalarına ulaşmış olan Batının olumsuz etkileri sonucundadır ki, onlar da giderek bu niteliklerini yitirmişlerdir. Dolayısıyla, modern dünyanın oluşumunda belirleyici rol oynayan süreçler incelenmek isteniyorsa gözleri Batı üzerine çevirmek gerekir.

Tarihsel dönemde, güneşsel-kuzey spiritüalitesinin izlerine, özellikle *Aryen uygarlığında* rastlıyoruz. Ancak, çağımızdaki bazı

yanlış kullanımları nedeniyle, "Aryen" terimini biraz ihtiyatlı olarak kullanmak gerekiyor: Onu (boreal ya da kuzey–Atlantik ırkını ifadeye yönelik olan) salt biyolojik ve etnik bir kavram olarak değil de, beden ile ilişkisi uygarlıklara göre pek çok değişiklik gösteren, bir *manevîyat, zihniyet* (esprit) anlamında kullanacağız. Bu anlamda "aryen"lik, az çok, "yiğitliğe", yarı tanrılığa (héroisme) tekabül eder kadim orijinlerle müphem bir kalıtsal bağ içerir, ve belirleyici ögesini içsel özgürlüğe ulaşmaya, bir etkinlik ve savaşçılık biçimiyle bütünleşmeye yönelik bir gerilim oluşturur. Hintçe *ârya* sözcüğünün *dvija* ile, yani "iki kez doğmuş" ya da "ermiş" sözcükleriyle eş anlamlı olması bu noktaya açıklık getiriyor.[1]

Aryen uygarlığının yayılma alanı konusunda *Aitareya-Brahmana*'nın tanıklığı ilginçtir. Bu yazıta göre, deva'lar ya da aydınlık güçler ile kutsal yarı–tanrıların düşmanları Asura'lar arasındaki mücadele göğün dört katında, ya da bölgesinde cereyan etmiştir. Deva'ların galip geldiği ve, "muzaffer bölge" anlamında, "sa–esha dig aparajita" denilen kutsal bölge kuzey Atlantik (nordico–atlantique) göç yönüne uygun olan, kuzey ile doğu arasında bir yerde bulunuyordu. Buna karşın güney bölgeleri, Hint inanışına göre tanrıların ve âryaların düşmanı olan şeytani güçlerin alanı olarak kabul edilirdi ve "üç ateşler" ayinindeki "güney ateşi" bu güçleri kovmaya yönelikti.[3]

Batının genelde megalitik dolmen kültürüyle ilişkili olan ve "baltalı" (de la hache) sıfatı verilen ırkları da bu bağlamdadır. Bu ırkların anayurtları, tıpkı Neanderthal insanından üstün olan, "paleolitik (çağ) Helenleri" denilen ırklarınki gibi, yapılan (dünyevî) araştırmalarla bulunamamış olup sır perdesi ardındadır. Neolitik (çağ) baltalı ırklarıyla Avrupa'ya yayılmış olan Hint–Avrupa ırkları arasında bir ilişkisellik vardır. Barışçı, nefsanî (démetrien), toplumcu ve ruhban devletin kökenini bunların (baltalı ırkların) oluşturduğu genel olarak kabul edilmektedir.[3a] Kuşkusuz, Aryen uygarlığı, tarihsel dönemin kadim tradisyonun izlerini taşıyan tek uygarlığı değildi. Fakat, birbirine zıt olan Kuzey–Güney temasının

burada, etnik Ege açısından, derinliğine bir incelemesine kalkışmak hem çok uzaklaşmamıza, hem de çok muğlak bir alana girmemize yol açar. Kolomb–öncesi Amerika'ya ilişkin olarak herşeyden önce, Atlantid dönemiyle ilişkisiz olmayan, nefsanî bir Güney uygarlığının beşiği olduğu akla getirilmelidir. Maya, Tiahuanak ve Pueblo gibi uygarlıkları barındırmıştır. Karakteristikleri, Pelaj bölgesinden Aryen–öncesi (Hint) Mohendrodjara ve hanedanlık–öncesi Çin uygarlığı bölgelerine dek uzanan bir Akdeniz kuşağındaki tarih–öncesi kalıntılarla oldukça benzerlik gösterir.

Güçlü bir nefsaniyetin yanı sıra, çoğu kez, semavî yüceliğe ve manevî erilliğe ilişkin ögeler içermeyen, indirgenmiş, zayıf "güneşsel simge"lerin varlığı görülür. Bu durum, kendilerini yücenin temsilcileri olarak gören (nefsanîleşmiş) rahip ve diğer şahsiyet figürlerinin ön planda yer aldığı Maya uygarlığı için de geçerlidir. Yüceyi temsil eden (kutsal şahsiyet) Kakulkalkan'ın karşısında diz çökmüş durumda, kanlı, ölümcül bir sungusal edimi kendi kendisi üzerinde uygulayan bir rahibin görüldüğü (Codex Dresdensis) ünlü Maya figürü bu açıdan karakteristiktir. Dünyevî ilke, burada beşerin kadim liyakatini yitirişinin kefaretini oluşturan nefis ıslahı, çilecilik gibi uygulamalarda bulunan bir "dindar" tipi oluşturmaktadır. Maya imparatorluğunun adı her ne kadar "Büyük Yılan Krallığı" (Nachan—sık rastlanılan ilginç Maya simgesi—) idiyse de, bu imparatorluk savaşçı ya da yiğitsel, yarı tanrıcı (heroique) değil barışçı (pacifique) bir karakter taşımıştır. Ruhbanlık bilimlerinde büyük ilerlemeler kaydedilmiş, ancak belirli bir düzeyden sonra tedrici bir dejenerasyonun başlamasıyla, giderek şehevî (aphrodisien) bir uygarlık durumuna düşülmüştür.

Atlantid'in barışçı bir temaşa ve sungu kültünü temsil eden güneş tanrısı Quetzalcoatl'ın Maya kökenli olması mümkündür. Tradisyona göre Quetzalcoatl bir tarihte, halkını terkederek, sılasına, yani Atlantik bölgesine geri dönmüştür. Mayalar ve onların devamı olan uygarlıklar ile Napua'lar, Toltekler ve Aztekler arasında ilişkisellikler vardır. Bunlar Tulla ve Aztlan'ın (yani yarı tanrısal

kuzey–Atlantik kuşağının anısını en güçlü biçimde muhafaza etmiş olan uluslardı. Efsaneye göre, başkenti bir *kartal*'ın bir *yılanı* pençeleri arasında sıkarak öldürdüğü bölgede kurulmuş olan eski Meksika imparatorluğu bunların son temsilcileriydi. Güneşsel kudsiyete sahip olup, çok aşağı düzeyli, animist ve salt toprağa bağımlı uygarlıklara kendilerini empoze ederek Peru imparatorluğunu kuran İnka'lar için de Güneş'in peygamberini öldüren, ancak kendileri de, —İnka'ların ortaya çıkışına tekabül ettirilebilecek olan— güneşin bir sonraki doğuşuyla yok edilen, dev Tiuhuanak ırkıyla ilgili —gökte yalnızca *ay*'ın bulunduğu (titanik karşıtı) bir döneme değgin— bir efsane bu bağlamda oldukça ilginçtir. Uygarlıklar yaratan, "yüce"nin egemen, beyaz Amerikan ırklarına ilişkin destanlar pok çoktur.[3]

Yine, Meksika'daki, daha eski bir yerel uygarlığa, özellikle bir ruhban kast'a ait bir ay takvimi ile ona zıt olan bir de güneş takviminin bulunması; kalıtsal aristokratik bir mülkiyet rejimiyle ona zıt olan bir komünist avamcı (halkçı) rejim ikilemi, nihayet, savaşçı Uitzilpochtli ve Tezcatlipoca kutsal kültleriyle Quetzalcoatl kültünün uzantıları arasındaki kontrast aynı şekilde karakteristiktir. Bu uygarlıklara ilişkin en eski efsanelerde —Edda'lardaki gibi— devlerle savaş ve kökeninde "çiftleri" yaratan bir yılan–kadın'ın bulunduğu, su âfetlerine uğratılan bir son kuşak teması işlenir. İspanyol istilasından sonra, bu ırkların savaşçı uygarlıkları kan tutması denilebilecek özgün, kötücül bir sefahate (dionysisme) yöneliş içeren, karakteristik bir dejenerasyona uğramıştır. Kutsal savaş ve ölümsüzlüğe ulaştırıcı yiğitçe ölüm teması (ki Azteklerde de kuzey ırklarındaki ya da Araplardaki kadar önem taşır), burada, ilahi olan ile irtibatı muhafaza edebilmek için —başka hiçbir bilinen uygarlıkta benzeri bulunmayan—, kitlesel katliamlar biçimini dahi alabilen karanlık ve vahşice kıyımları, bir tür beşerî sungu çılgınlığını, coşkusunu içerir.

Burada da, İnka imparatorluğunda olduğu gibi, çeşitli dejenerelikler, içsel politik çatışmalarla birlikte, bu şanlı ve güneşsel bir

geçmişi olan uygarlıkların birtakım Avrupalı maceracı güruhlarının karşısında mağlubiyetlerine (ve dolayısıyla da) yıkımlarına yol açmıştır.

Tüm özgün yaşam olanaklarını yitiren bu kuşaklardan, (Avrupalıların fetihlerinden hemen sonraki dönemlerde bile) zihniyetlerini yansıtan hiçbir kalıntıya rastlanmaz. Ancak, kuzey Amerika'daki uzun süre varlığını sürdüren buzullaşmış kalıntılar bu bölgelerdeki halk üzerinde etkin olmuşlardır. Burada da, bazı kalıntılarda, yiğitsel ögenin —özellikle kan dökücülük, yırtıcılık ve gaddarlık anlamında— (sözü edilen) dejenereliği görülmektedir. Ancak yazarın ifadesiyle: "Garip biçimde bozulmadan kalmış bir insan figürü —kartal'ı ve güneş'i andıran— vakurluğu ile görenlere saygı telkin etmekte ve tüm bu (sözü edilen) erdemliliklerinin aslı ve gerçekliği olduğuna tanıklık etmektedir."[6]

Bu tarz bulgulara ileri neolitik çağa ilişkin Avrupa'daki kalıntılarda da rastlanmıştır. Savaşçı ırklar ruhban–nefsanî toplumlara yarı–barbarca saldırmışlardır ve onları yıkıma uğratmış, köleleştirmişlerdir. Gerçekte, bu ırklarda, bir tür sapmayla birlikte olsa da, kuzey spiritüalitesinin önceki kuşağının yapıcı izlerinin varlığı görülmektedir. Ve bu, göreceğimiz gibi, istilalar döneminin eskiye bağlı çoğu kuzey ulusları için de geçerlidir.

Çin ile ilgili olarak ise, oldukça anlamlı bir olguyu belirtmekle yetineceğiz: antik Çin'de, sonraki erkek imparatorların dünyanın tüm şeytani güçlerinin (demos) karşıtı olup, çok güçlü bir hukuku ve kozmokratik zihniyeti temsil etmelerine kuşkusuz ters düşen bir dişil hükümdarlık hanedanının varolmuş olduğuna ilişkin kalıntılara, izlere Çin âdetlerinde rastlanılmaktadır. Mayalarla akraba bir uygarlıkla ilgili olarak, yakın zamanlarda bulunan (Smith) çizgisel yazı harfleri içeren kalıntılardan, bu uygarlığın oldukça eski olan Çin uygarlığından daha da önceye nefsanî–atlant (démétrico–atlante) dönemini akla getiren bir döneme dek uzanmakta olduğu ve onu izlerini tümüyle silememiş olan bir güneşsel dönemin takip etmiş bulunduğu anlaşılmaktadır.[8] Gerçekte, bu güneşselliğe, "gö-

ğü" tüm yaşamın yaratıcısı, doğurgan bir kadın ya da Ana'ya benzeten dişil egemenliği (gynécocratic) yadsıyan, onunla sola karşı sağın önceliği, ay takvimine karşı güneş takvimi, topraksal, nefsanî (démon) halk kültünün, çılgınca ve düzensiz biçimleriyle şamanik törenlerin, kökende salt kadınların inhisarında olan büyücülüğün karşıtı olarak mistisizmden uzak, soylulara özgü ve hemen hemen göksel (olympien) resmî Çin imparatorluk dinî biçiminde, bazı metafizik anlayış sistemlerinde rastlanmaktadır.[9]

Uzakdoğuda, etik açıdan, iki zıt akımın varlığı görülür: biri Batı kökenli (Aryen öge de içeren), Ural–Altay ırklarına özgü akım, diğeri güneydoğu Asya ve Avustralya kökenli akım. Birinci akımın hüküm sürdüğü dönemler Çin'in gelişkin dönemlerine rastlar; nippon döneminde özgün bir rölyefe kavuşan savaşçılık ve fetih yönelimi bu akıma tekâbül eder. Kuşkusuz, uygun biçimde yönetilecek araştırmalarla bu tür pek çok veri açığa çıkarılabilir. Eski Çin'de, merkeziyet, merkezin "kutup (ya da doruk)" olarak kabulü oldukça etkin (içkin) bir rol oynamıştır: etik planda, özgün, aydın ve törel bir yaşam anlayışının kökenini oluşturan "Merkez İmparatorluğu", "Esas Merkez", "Denge" kavramları da bundan kaynaklanır.

Burada, antik Roma'da olduğu gibi, iktidar mensupları aynı zamanda dinsel bir karaktere de sahiptirler: (sözün tam anlamında) "rahip"lerin ortaya çıkışı daha sonraki dönemlere rastlar ve dış kültlerin etkisiyle olur. Tradisyonel Çin bilgeliğinin *(Y–King)* temelinde bir kral figürü vardır: Fo–hi. Bu yazıtın (Y–king) esas yorumunu da rahip veya "bilgeler" değil, prensler yapmıştır. İçerdiği ve, bizzat Fo–hi'nin de belirttiği üzere, çok eski bir geçmişe dek uzanan öğretiler daha sonraki —alanlarının ayrı olması nedeniyle ilk bakışta aralarında çok az ilişki bulunduğu sanılan— iki doktrinin, Taoizm ve Konfiçyüsçülüğün ortak temelini oluşturur.[10] Bu iki doktrin durgun bir kriz ve çöküş döneminde yükselerek (inisiyatik ve ezoterik gelişmelerle) metafizik ve etik– törel ögeleri canlandırmışlardır. Böylelikle, Çin'de nisbeten yakına dek düzgün, is-

tikrarlı bir tradisyonel süreklilik varolmuştur. Bu durum Japonya için de, hem de daha geniş bir ölçüde, geçerlidir. Ulusal Japon tradisyonu, Şintoizm, kısmen ilkellik içermekle birlikte (beyaz etnik grup Ainolar) gelişmiş bir kültürel kompleks idi. Tarihsel çağ'da, kutsal tradisyonla özdeşleşmiş olan imparatorluk tradisyonu Şintoizmin merkezini oluşturmuştur: Ko-gi-ki'de, imparator "(Tanrının) emriyle gökten indim" der. Prens Hakabon Itoe "Yer ile Gök birbirinden ayrıldığında (yani yeryüzü ile Yüce'nin kadim birliği— ki Çin tradisyonunda bu birliğin karakteristik çizgileri muhafaza edilmiştir: İdeogramlarda "doğa" ile "gök" çoğu kez aynı işaretlerle ifade edilir— kaybolduğu zaman) kutsal taht yaratıldı. Efendi gökten iner. O kutsal ve ilahidir" der. Böylece ona "semavîlik" de yakıştırılır, ancak, bu anlaşılması güç bir biçimde, dişil ilke ile karmaşık haldedir; öyle ki onun *Tanrıça* Amaterasu Omikami'den gelme olduğu kabul edilir.

Bu genel çerçeve içinde, hükmetmek ve yönetmek edimi ibadet ile bir (aynı) olmaktadır. *Matsurigoto* deyimi hem yönetmeyi, hem de dinsel edimi (ibadeti) ifade etmektedir. Dolayısıyla, Şintoizm'de, yasallık, efendiye kayıtsız şartsız sadâkat, *ciu-ghi* dinsel bir anlam taşımaktadır ve tüm etiğin temelini oluşturmaktadır. Kınanacak, aşağılık ya da suç niteliğindeki edimler herhangi bir sosyal normu çiğnemek falan değil, düpedüz bir ihanet olarak değerlendiriliyordu: "suçlu" (ya da hatalı, vs.) yoktu, "hainler", şerefsiz yaratıklar vardı.

Bu genel değerler *bushis*'lerin ya da *samurayların* savaşçılık yasalarında ve etiklerinde *(bushido)* özel bir rölyef kazanırlar. Japon tradisyonu temelde etkindir, hatta savaşçı bir eğilim taşır, ancak içsel (deruni) bir formasyonu da vardır. Samuray etiği savaşçı olduğu kadar çileci de olan bir karaktere sahiptir. Feodal Avrupa ve Ortaçağ şövalyeliği etiğiyle benzerlik gösterir. Şintoizmin dışında Budizmin ezoterik bir biçimi olan Zen de gerek Samuray'ın formasyonunda, gerekse Japon yaşamının sanat ve sanatkârlık alanı da dahil olarak genel tradisyonel formasyonunda rol oynamıştır.

(En son biçimleriyle Budizmden esinlenmeyi amidizm'in sofuca tarzlarına dek vardıran, dinsel ve yavanlaşmış mezheplerin varlığının önceki Nippon zihniyeti üzerinde belirgin bir değiştirici etkisi olmamıştır). *Buşido*'ya ilişkin olarak ise İkinci Dünya Savaşının nüntehir pilotları Kamikaze'lere dek süren savaşta kahramanca sungusal ölüm tradisyonel temasının varlığını belirtmek uygun düşer.

Japonya, düne kadar, tradisyon ile modern teknik uygarlığın birlikte varoluşunun türünde emsalsiz bir örneğini sunmuştur. Ancak, İkinci Dünya Savaşıyla birlikte bin yıllık bir süreç sona ermiş, bu denge bozulmuş ve dünyada güneş krallığının hüküm sürdüğü son devlet de yok olmuştur. "Karanlık Çağ"ın kaderi olan, örgütlenmiş teknik ve endüstriyel maddî gücün belirleyiciliği yasası, son dünya savaşıyla birlikte, bu tradisyonun sonunu getirmiştir.

Mısır konusunda, efsaneler bize, metafizik anlamlarının yanında, bu uygarlığın kadim tarihine ilişkin veriler de sunmaktadır. Batıdan gelme olup, "Kutsal Batının efendisi Osiris"in hiyerogliflinde belirtilen "Horus'un Sıddıkları" —*Şemsu Heru*— ile karıştırılan çok eski "Kutsal Ölüler" hanedanına özgü tradisyona daha önce değindik. Bunun uygar ve egemen bir kadim Atlantik kuşağının anısına tekâbül edebileceğini belirttik.[11] Hor'un (Horus'un), kutsal krallara yakışır bir sıfatla, Apollon gibi, altından bir Tanrı olduğunu, yani kadim tradisyonla ilişkili olduğunu vurgulamak gerekir. Yine, "İki"ler, yani rakip kardeşler—Osiris ve Seth— sembolizmini ve bunların mücadelesini belirttik. Mısır tradisyonundaki bazı noktalar, bu sembolizmin etnik bir karşılığının bulunduğunun ve iki kardeşin mücadelesinin, her biri ayrı birer tanrısallığı temsil eden iki kuşağın mücadelesine benzediğinin düşünülebilmesini olası kılmaktadır.[12]

Osiris'in Seth tarafından öldürülmesi, bu yapıtın birinci bölümünde belirtilen "sungusal" anlamına ilaveten, tarihsel planda "tanrılar çağı" denilen[13] birinci devreyi kapatan kriz olarak görülebilirse Osiris'in Horus olarak tekrar canlanması da, Hésiode'un sö-

zettiği ("yarı tanrısal" çağdaki) Mısır'ın ikinci dönemindeki bir gelişme olarak anlaşılabilir. Bu ikinci dönem, tradisyona göre, (kral) Manes ile kapanır ve bu krala verilen savaşçı Horus anlamındaki *Horus âbâ* sıfatı bu (Osiris'le ilgili) hipotezin doğruluğunu karakteristik bir biçimde teyid eder.

Mısır'daki bu krizin çözümlenmesinden uzunca bir süre sonra tekrar bir kriz oluşur ve bu kez yıkıcı etkilere yol açar. Bu yıkımın (düşüş'ün) belirtileri eski imparatorluğun (6. hanedanın) son dönemlerinde başlayan ölümsüzlük kavramının demokratikleştirilmesi (avam'a yaygınlaştırılması), spiritüel merkezli niteliğindeki düşüş, Efendi'nin "içkin müteallîğini" yitirerek Tanrının basit bir "temsilcisi" durumuna gelmesi şekillerinde ortaya çıkmıştır. Giderek, güneşsel temanın yanında, —"Çağların başlangıcında doğmuş, herşeyin anası" İsis figürü ile ilişkili— nefsâni ay teması da yer almıştır.[14] Mutluluk timsali İsis'in "dünyanın sevgilisi ve yer ile gökte güneş'in (Ra) benzeri bir Tanrıça" olmak istediğine ilişkin efsane de bu bağlamdadır. İsis Ra'ya bir tuzak kurar, o "iki ufkun tahtında" otururken bir *yılan* onu sokar ve zehirlenmiş olan Tanrı (Ra) kendi sıfatını ona verir.[15]

Böylece, Ana uygarlığına doğru bir gidiş başlar. Güneş tanrısı Osiris ay tanrısı, cinsel üretkenlik anlamında sular tanrısı ve bir şarap tanrısı haline gelir —buna karşın Horus, İsis'in ortaya çıkışıyla, bâtıl (geçersiz) olmuştur.[16] Osiris'in "öldükten sonra dirilmesi" olayı (pathosu) "Ra"nın güneşselliği ile "eski Horus"un aristokratik kültürüne açıkça bir antitez oluşturarak mistik ve muğlak bir kisveye bürünür. Ölümsüz yaşam'a ulaştıran, çoğu kez, belirgin arketipini İsis'in oluşturduğu kutsal bir kadındır: Bunlar, özellikle, "yaşam'ın anahtarları"nı ve yeniden doğuş"un lotusunü sunan kraliçelerdir. Ve bu, etik ve an'anelerde, Herodot ve Diodore'un Mısır toplumuna ilişkin olarak belirttikleri ve Nübya döneminin "Kutsal Abideler" hanedanında tipik örneğinin görüldüğü üzere, kadının ve kraliçenin egemenliğinde yansır.

Paralel olarak ve anlamlı bir biçimde, merkez oluşturmak işle-

vi yer değiştirerek krallardan ruhbanlara geçer. XXI.[17] hanedan dönemine gelinirken, Mısırlı rahipler kutsal kral'a karşı ağırlıklarını koymaya başlarlar ve firavunlara rağmen bir krallık rahipleri hanedanı oluşur. Güney Işığı'nın tipik bir belirtisi olarak ruhban teokrasi kadim kutsal krallığın yerini alır.[18] Bundan sonra, tanrılar somuttaki etkinliklerini giderek yitirirler ve bu iş için rahiplerin aracılığına gerek duyan müteal varlıklar haline gelirler. Büyüsel– güneşsel evre sona erer, onun yerini "dinsel" evre alır: Komuta'nın yerini "dua", özdeşleşme ve etkinliğin yerini istek ve duygu alır.

Antik Mısırlı ruh çağırıcı: "Ben kendi Anasını dölleyen (féconder) Amon'um. Ben büyük güç sahibiyim, Kılıç'ın Efendisiyim. Bana karşı çıkmayın— Ben Seth'im! Bana dokunmayın— Ben Horus'um (kahramanım, yarı tanrıyım)" derdi; Osiris ermişi ise: "Canlı, (aranızda) yaşayan bir tanrı gibiyim"— "Ben emsalsizim; varlığım tanrıların sonsuzdaki ebedi varlığıdır"— "O (Osiris) ölmenizi dilerse, ey tanrılar (putlar) ölürsünüz; yaşamanızı isterse yaşarsınız" — "Tanrılara (putlara) hükmedersin" derdi. Mısır uygarlığının son dönemlerindeyse tersine, mistisizm ve niyazın ağır basmasıyla "Sen Amon'sun, sessizliklerin efendisisin, yoksulların yardımcısısın. Gerçek kurtarıcı sensin! Derdimin dermanını sende ararım" denilir olmuştur. Mısır'ın güneşsel (eril) uygarlığı böylece, anaerkilliğin etkinlik kazanmasıyla giderek çöker. Grek tarihçilerine göre başlıca dişil nefsanî kültler Mısır'dan Pelaj'lara ve sonra da Helenlere yayılmıştır.[20] Her hâlükârda, son dönemler Mısır uygarlığı, gerek (Pisagorculuk gibi) bir ay (lune) bilgeliğinin yansıması olan (Tanrıça) İsis uygarlığı, gerekse afrodizyen (şehevî) bir yayılma ve karmaşık, ateşli, muğlak bir halk mistisizmi olarak, Akdeniz uygarlıkları dinamizminin içinde yerini almıştır. Romalılıkla tüm çelişkileri İsis'in ve Serapis'in gizemleri ve Kleopatra'nın açık meşrepliğinden ibaret kalmıştır.

Mısır'dan Kalde'ye ve Asurlulara geçtiğimizde, maddecilikleri ve bozukluklarıyla güney uygarlıkları temasının, daha net bir biçimdeki, oldukça erken (daha o eski dönemlerdeki) varlığıyla kar-

şılaşıyoruz. Bu uluslarda daha Sümerlere kadar dayanan en eski dönemlerinden beri, en yüksek kudsiyet düzeyinde görülen, bir kadim göksel Ana ve dolayısıyla da, onun babasız olarak doğurduğu bir "oğul" karakteristik temasının varlığı görülür. Bu oğul, kâh bir "kahraman" kâh bir "tanrı"dır; ancak, ölmek ve dirilmek yasasına tâbidir.[21] İleri dönem Hitit kültüründe Tanrıça Tanrı'ya egemendir, ve sonunda Amazonumsu bir savaş tanrıçası durumuna gelir: Ennuque rahiplerin yanında Büyük Tanrıça'nın silahlı rahibeleri de yer alır. Kaldelilerde, kutsal krallıkla ilgili hiçbir ize rastlanmaz: Mısır tradisyonunun etkisinden kaynaklanan bir anlayışla, Kalde kralları, ruhban bir karaktere sahip olduklarında bile, kendilerini yalnızca kudsiyetin basit "hizmetkârları," *patesi*, —kutsal bir doğa'ya sahip varlıklar olarak değil de— insan sürüsünü yönetmek için seçilmiş çobanlar olarak görürlerdi.[22]

Bu uygarlık, özellikle kentli kudsiyeti egemendi ve "Efendim" ya da "Hanımım" şeklindeki hitaplar revaçtaydı. Beşeri bir varlık olan krala o mevkiyi, kentin efendiliğini, temsilcisi olduğu Tanrı vermişti. Kralın ruhbanlık niteliği ağır basardı, o papa naibi düzeyinde bir rahipti, halkı yönetirdi (çobandı).[23] Ruhban kast'ı seçkin bir kast olagelmiş ve, temelde, egemenlik onda olmuştu.[24] Babil kralları, (halkın çobanları), Tanrının büyüklüğü karşısında kendi küçüklüklerinin bilincinde olduklarını ifade etmek üzere, her yıl Tanrının huzurunda, krallık giysilerini bırakarak, bir kölenin giysilerini giyer ve kudsiyeti temsilen orada bulunan bir rahip gözlerinden yaşlar gelene dek kendini dövdürterek "günah" çıkartırdı. Genelde, Babil kralları (Tanrıça) "Ana"nın, Ishtar Mami'nin rızasını alarak kral olurlardı. Hammurabi Yasasında krala tacını ve asasını Tanrıçanın verdiği kabul edilirdi. Asurbanipal Tanrıçaya "Yaşamı veren yalnız sensin" şeklinde hitap (dua) ederdi. "Gücü sınırsız Kraliçe, esirgeyen ve bağışlayan; senden başka sığınılacak yoktur" biçimindeki dua içerdiği pathos (tumturak) ile Babil ruhunun tipik bir yansımasıydı.[25]

Bu dönemdeki en ileri uygarlık düzeyine sahip olan Kaldeliler-

de bilim geniş ölçüde nefsanî ve ay (lune) üzerine kuruluydu. Bu, güneşten çok ay üzerine kurulu olan bilim, Mısırlılarınkinden farklı olarak, sabit yıldızlardan çok gezegenlere yönelik olan bir yıldız bilimiydi (Babillilere göre "gece" "gündüz"den daha mübarekti, zira geceleyin Ay Tanrısı Sin Güneş Tanrısı Tamash'a galip gelmiş olurdu). Bu, gerçekte, kaderci bir anlayış üzerine; bir yasanın kadir–i mutlaklığı ya da kutsal bir mutlak ahenk, düzen inancı üzerine kurulu bir bilimdi. Dolayısıyla, gerçek müteallik düzeyine biraz yabancı kalan, ve sonuçta, düşünsel alanda doğacı (naturaliste) ve bayağı (antihéroique) bir şuur düzeyini aşamayan bir bilimdi. Asur uygarlığında bu vardır, titan'lar benzeri ve şehevî (aphrodisien) karakteristikler ağır basar. Şiddete yönelik eril bir kudsiyetle birlikte, Yüce Ana'nın egemenliğini içeren şehvaniyet ile doruk noktasına ulaşan bir spritüalite de vardı.

Güneş'in kahramanı Gılgamış'ın Tanrıçaya meydan okuyarak yaşam ağacını tek başına elde etmek girişimi başarısız kalır: Yine de bir dişinin, "Denizlerin Bakiresi"nin yardımıyla, Tufan–öncesi'nin kutsal kahramanı (yarı tanrı) Utnapishtim–Atrachasis'in hüküm sürdüğü simgesel ülkeye ulaşarak elde ettiği "gençlik" armağanını bir *yılan*'a kaptırır. [26] Bu salt maddeci olan savaşçılığın —bir savaşçıyı gerçekten sonsuz yaşam'a ve kadim bilgeliğe sahip bir "yarı tanrı" durumuna getirebilecek olan— müteal'e (manevî olan'a) ulaşmakta yetersiz kaldığını gösteren bir simge olarak kabul edilebilir. Öte yandan Mısır'ın güneşsel zihniyetinin karşıtı olan, ay (lune) ağırlıklı Asur–Kalde anlayışı, genellikle, şehevi tipte dişi egemenliğini de içerir.

Buna karakteristik bir örnek olarak —Ishtar ve Ninip— Ador'un oluşturduğu "kutsal çift" simgeselliğinin yansıması olarak, efemine Sardanapal ile birlikte çift oluşturan, Ninus krallığının egemen kraliçesi Semiramis'i gösterebiliriz. Bu ırklarda baştan beri dişi egemenliği vardı, daha sonra ağırlık kazanması ise bir üstünlük elde etmekten ziyade bir derlenip toparlanmadır.[27] Kaldelilerin yerini Asurluların alması, pek çok bakımdan, Kaldelilerin ast-

rolojik ay kudsiyetinin yerini Asurluların vahşiliğinin alması biçiminde, nefsani–ruhban bir evreden "titanvari" (azgın) bir evreye geçişe tekabül etmektedir. Ve, efsanede, Niniv'in ve Asur imparatorluğunun kurucusu olduğu öne sürülen, Nemrut ile —şiddetleriyle beşerin manevîyatla bağlarının kopmasına neden olan— Nefelinler ve diğer tufan öncesi "dev"ler arasında ilişki kurulması çok anlamlıdır.

b) İBRANÎ DÖNEMİ - DOĞU ARYEN DÖNEMİ

Kaldeli Gılgamış'ın başarısızlığı ile aynı semitik dönemin bir başka uygarlıktaki, —*İbrani* uygarlığındaki— Âdem'in düşüşü (cennetten kovuluşu) aynı bağlamdadır. Burada temel ve karakteristik bir tema söz konusudur: Aryen efsanesinde, Gılgamış destanındaki gibi, kahramanın gaflet uykusuna dalıp da (şeytan tarafından) gafil avlanmasının dışında çoğu kez başarılı olan yiğitçe bir cüretin (başarısızlık sonucunda) bir "günah"a dönüşmesi. İbrani semitizmine göre simgesel ağacı (yasak meyveyi) elde etmeye çalışanlar dişi cazibesine kapılıp tuzağa düşer ve günahkâr olurlar. Kıskanç ve sınırsız güçlü, korkunç bir Tanrı tarafından umutsuzca kutsal bir dehşet içinde bırakılarak cezalandırılacak ve ancak bir Kurtarıcı'nın gelmesiyle selâmete kavuşabilecektir.

Eski İbrani tradisyonunda değişik ögelere de rastlanır. Bizzat Musa "deniz'in fatihi" iken, yaşamını da saraylı bir hanıma borçludur ve İsrailoğullarının Mısır'dan göçü (Exode) ile ilgili olaylar değişik bir bâtıni (esoterique) yoruma açıktır. İlyas (Elie) ve Hızır (Enoch) bir yana, Yakup meleklerin fatihidir ve, bu bağlamda, "İsrail" sözcüğü "Tanrının fatihi" anlamındadır. Ancak, her hâlükârda bu ögeler istisnaidirler ve genelde İbrani ruhunun karakteristiği olan ilginç bir tutarsızlığı, iniş–çıkışlılığı gösterirler: bir yanda ek siksiz bir kendini aşağılama, (kudsiyeti) inkârcılık, ten zevklerine düşkünlük; öte yandan neredeyse şeytani (lusiferin) bir gurur. Bu Avrupa Ortaçağında Kabala olarak önemli bir rol oynayan inisiya-

tik İbrani tradisyonunun özellikle karmaşık çizgiler içeren bir "lanetli bilim" olmasından da kaynaklanabilir.

Yahudi için genelde, öte âlem aslında karanlık ve dilsiz bir yerdir (cheol), karşılığında cennetin bulunmadığı ve Davud gibi kutsal kralların bile kaçınamadıkları bir Hades cehennemidir. Bu, burada özel bir röliyef kazanan, "atalar"dan kalma bir temadır, insan ile Tanrı arasındaki mesafenin daima artması temasıdır. Fakat, bu bağlamda bile, karakteristik bir ikilem göze çarpar. Bir yandan eski Yahudi için —her ne kadar, krallık olgusunda, sözcüğün genel ve tradisyonel anlamında, bir tür Tanrılık görse de— gerçek kral Yahova'dır (yani Tanrıdır). (Samuel'in krallık kurumuna muhalefeti tarihsel gerçekliği ne olursa olsun bu açıdan anlamlıdır) Öte yandan, yahudi ırkı kendini "seçilmiş ırk", yeryüzünün tüm ırklarına ve zenginliklerine egemen olacağı vaad edilmiş "Tanrısal ırk" olarak görür. Ve nihayet İran tradisyonundaki yarı–tanrı (kahraman) teması Yahudilerce alınıp önce bir tür koruyucu savaş tanrısı, daha sonra da "Mesih" haline getirilmiştir.

Tüm bunlarla, eski İbranilikteki, ruhban elitinin, karmaşık, kargaşalı ve yaygaracı bir etnik yapıya sahip, farklı soyları bir "yasa"etrafında birleştirip bir vatan bilincine sahip kılarak, egemen olma çabaları arasında bir ilişkinin bulunması olasıdır.

Bu, kutsal ve töresel değerlere bağlı, ve antik Tora inanışından Talmudculuğa dek süren, genel anlamda yapıcı tutum, Yahudi ırkının öncelikle maddeci değil de manevîyatçı bir tip edinmesini açıklayıcı niteliktedir. Eski yahudilerdeki İsrail ile Tanrısı arasındaki kâh birbirinden uzaklaşmalar ve kâh daha sonra birbirine yakınlaşmaların da gösterdiği gibi orijinal alt katman hiçbir zaman tümüyle yok olmamıştır. Bu ikilem, içerdiği eğilimle, daha sonraki dönemlerde Yahudilikte görülen (manevîyatla ilgili) olumsuz tutumları açıklamaktadır.[28]

İsa'dan önce VII. ile VI. yüzyıl arası, İbranilik için, diğer uygarlıklar için de olduğu gibi, karakteristik bir dönüşüm süreci olmuştur. Beni İsrail'in askeri gücü zayıflamış, başarısızlık bir "gü-

nah"ın ceremesi olarak kabul edilmiş ve cezanın bitiminden sonra Yahova'nın halkına tekrar yardım ederek güç vermesi beklenir olmuştur. Yeremya ve İsa'nın peygamberlikleri de bu tema üzerine kuruludur. Fakat hiçbir şeyin olmaması üzerine peygamberliğe olan inanç apokaliptik Mesih efsanesinde vaad edilenin düşsel kurtarıcının İsrail'e yardım elini uzatması beklentisine indirgenmiştir.

Bundan sonra çöküş dönemi başlar. Tradisyonellikte şekilcilik egemen olur ve gitgide daha soyut, yaşamdan kopuk hale girer. Daha sonraları İbraniliğin geliştirdiği soyut ve kimi kez de matematik "dünyevî" bilimlerin (içerdikleri İbrani etkisi bilinen Spinoza felsefesi ve modern "formel" mantık dahil) temelinde bu dönemdeki Kalde tipi ruhbanlık bilimleri yatar. Yaşama geçirmesini bilmediği ve dolayısıyla da onun gözünde soyut ve ütopik bir niteliğe bürünen değerlere bağlanmış olması nedeniyle kendini bir huzursuzluk ve isyan nedeni oluşturacak biçimde zor durumda ve tatminsiz hisseden "zelil" bir insan tipinin belirişinin açıklaması da buradadır. Ancak buna ilaveten İbrani ruhunun —kutsal manevî değerlerin yaşama geçirilmesinde başarısızlığa uğrayarak, bu değerlerin ve dolayısıyla mütealliğe ulaşmanın (sözde) yanılgısını, gerçekdışılığını her keşfedişinde, bu ona bir tür sığınak, kendini kandırma, aklama vasıtası oluşturduğundan, bu keşfinden memnuniyet duyan— bu insan tipinin zıddını oluşturan bir diğer yüzünün de var olduğunu belirtmek gerekiyor.[29] Burada söz konusu olan kadının "günah" temasının İbrani zihniyetindeki, daha sonra İbraniliğin din-dışılaşmasında ve modern Batı uygarlığına yayılması sırasında çökertici, parçalayıcı bir etki oluşturacak ve, değişik özgün işleniş biçimleri doğuracak olan gelişimi açısından, üzerinde durulması gereken, daha karakteristik bir yanı da vardır. Eski Yahova kültüründe ve savaşçı Mesih idealinde saf ve eril olarak muhafaza edilebilmiş olan, daha önce değindiğimiz kriz döneminde, temelinden yıkılmıştır.

Önceki "görücü" (voyant–*rôeh*–) tipini Tanrısal zihinle obsede olmuşluk izlemiştir.[30] "Ebedî olan'a hizmet" pathosu ve ürkütücü

bir kaypak mistisizm de buna eklenebilir. Bu öge, eski İbrani perspektifinden ayrıldığı oranda, eski Batı tradisyonelliğinin krize düşmesinde önemli rol oynamıştır. Bir tür içten parçalanma ve yiğitlikten (tanrısallıktan) uzaklaşma döneminin ürünü olan İbrani ırkının (coğrafi açıdan) dağılması, antitradisyonel süreçlerin oluşumuna yardımcı olan, bir tür içten parçalanma ve yiğitlikten (yarı-tanrısallıktan) uzaklaşma döneminin ürünü olan bu manevî çözülmelere tekabül eder. Eski tradisyonlara göre Güneş Tanrısının düşmanı Typhon yahudilerin babasıydı: Hieronimus ve diğer gnostik yazarlara göre de yahudilerin tanrısı Typhon türü bir varlıktır. Burada söz konusu olan, aşağı ögelerin —Yasa"dan; yani az ya da çok bilinçle, az ya da çok indirgenmiş veya tersinmiş olarak da olsa, atasal temaların işlendiği tradisyondan ayrılmalarından itibaren, İbranilerde diğer ırklardakinden daha etkin hale gelen— sürekli çalkantı içindeki bulaşıcı, karanlık, isyankâr şeytani (demonique) zihniyetidir. Batıdaki "demir çağı"nın son dönemlerinde çoğunlukla güdüsel olarak olumsuz yönde etkinlik gösteren güçlerin başlıca yuvalarından biri böyle oluşmuştur.

Her ne kadar, burada, incelemelerimizi Avrupa uygarlığı tarihi ile sınırlı kalmaya zorlayan bir dönem sözkonusu ise de Sâmi kökenli ırklarda biçimlenen ve incelediğimiz olumsuz temaları hatırı sayılır bir ölçüde aşan, bastıran son bir tradisyona da değinmemiz gerekiyor: *İslâm*. Bunda da temel ögeyi, İbranilikteki gibi, belirleyici güçler olarak, —kadim Arapların çok daha saf, asil ve savaşçı bir zihniyetin damgasını taşıyan bir içerik buldukları— Yasa ve tradisyon oluşturur. İslâm yasası, *Şeriat*, kutsal yasadır: Temeli olan Kur'an öz be öz Tanrı sözüdür, âlemde gayrı beşeri —Kelamullah— bir yapıttır. "Yaratılmamış"tır; ezelden beri (ab aeterno) var olan yüce bir kitaptır. İslâm, "Merkez" simgesi olan "Taş"ın bulunduğu Kâbe'nin kurucusu olarak görülen "İbrahim"in dini olarak kabul edilir ve İbranilikten de, Hıristiyanlıktan da ayrı tutulur; söz konusu simgenin bulunduğu Kâbe'nin varlığının İslâm-öncesi, belirlenmesi güç ve çok eski dönemlere dek uzandığı

ve nihayet, batıni (esoterique) İslâm tradisyonunun, —hıristiyan (İncil) peygamberlerinden daha önce gelmiş ve daha üstün olarak kabul edilen— gizemli Hızır figürüne dayandığı kabul edilir. Hıristiyanlıkta İsa'nın gizeminin temeli ve dogması haline getirilmiş olan karakteristik İbrani teması İslâm'da dışlanmıştır: Âdem'in düşüşüne (cennetten kovuluşuna), bundan "ilk günah" teması çıkarsanmaksızın hafifçe değinilir. Bu olguda, bir "Şeytanın aldatması"nın —*telbis-i İblis*— varlığı kabul edilir. Hatta, bu tema bir tür tersinir: Şeytan ya da İblis'in düşüşü (cennetten kovuluşu), Kur'ân'da belirtildiği üzere (18/48), Şeytanın Âdem'in önünde, meleklerle birlikte secde etmeyi reddetmesine bağlanır.

Böylece, gerek Hıristiyanlığın temel mefhumu olan bir kurtarıcı mefhumu ve gerekse bir ruhban sınıfın aracılığı mefhumları dışlanmış olmaktadır. Tanrısallığın saf bir tektanrıcı (monotheiste) biçimde anlaşılması ve dolayısıyla (Tanrının) "çocuksuz", "Anasız" ve "Babasız" olarak kabul edilmesiyle her müslüman doğrudan Tanrıya bağımlı olmakta ve yaşamın tüm hukuksal, dinsel ve sosyal tezahürlerini mutlak bir birimsel bütün olarak örgenleştirip nüfuz eden şeriat tarafından kurtuluş yoluna çekilmektedir.

Daha önce işaret etmek fırsatını bulmuş olduğumuz üzere; başlangıç dönemi İslâmiyetindeki yegâne çilecilik biçimi, ilke olarak şeriatın tümüyle hükümferma olmasına dek hiç ara verilmeyecek olan eylem çileciliği, yani —cihad— "kutsal savaş" olmuştur. Ve İslâm, ancak cihad yoluyladır ki süratli, görkemli bir yayılma göstermiş ve sadece Halifeler İmparatorluğunu kurmakla kalmamış, özellikle de ümmet zihniyetine uygun bir "İslami Ulus" da oluşturmuştur, yoksa, kesinlikle bir havarilik ya da vaizlik edimiyle değil. Nihayet, İslâm tradisyonu şeriat ve sünnet âleminin, somut yasa ve somut tradisyon âleminin onda —bâtini bilgiye ulaştıran, ve bir mistisizmden ziyade gerçek inisiyatik örgenleşmeler olan tarîk (turûk), tevil, ve metafizik müteallik doktrini olan tevhid vasıtasıyla— tamamlayanını bulmuş olması bakımından, özellikle mükemmel ve en yüksek (son) dereceye ulaşmış bir tradisyon nite-

liğindedir. Bu öğretideki *masum* mefhumu, ve genel olarak, Şîa'da yaygın olan şaşmaz çifte (ruhen ve bedenen) üstünlük ismet mefhumu doktriner tutarlılığıyla önderlerin, gizli ya da açık imamların, mücahitlerin hataya düşmelerinin olanaksızlaşması, sadece İbranilikten değil, ancak Batıyı fetheden diğer inançlardan da daha üstün düzeyde olan bir tradisyonca biçimlendirilmiş, el değmemiş, lekesiz bir soyun oluşmasını sağlamıştır. Adı *âryavarta*, yani Aryenler Diyarı olan Hint'te, kast anlamına gelen *varna* sözcüğü, aynı zamanda renk anlamına da gelir ve ermişler kastı ârya'nın karşıtı olan aşağı *cudra* kastına aynı zamanda kara kast *(krishna varna)*, düşman kast *(dâsa-varna)* ve cahil kast (âsurya) da denilir. Burada, önceden beri çatışan iki soy arasındaki spiritüel düzey farklılığının etkisi görülmektedir. İndra efsanesi, metafizik bir içeriği olmakla birlikte, tarihsel nitelik taşıyan efsanelerden biridir de. "Sarışın" ya da "altın saçlı" anlamında *hari yâka* da denilen İndra, annesinin arzusu hilafına dünyaya gelmiş; onun tarafından terkedilmiş, ancak bundan zarar görmeyip, (tersine) görkemli bir yola ulaşmayı bilmiştir. [32]Aydın ve yiğit Tanrı (İndra), kara çapulcu takımı Krishnaları mahvetmiş ve "göğe" tırmanmak (istila etmek) isteyen *dasyu*'ları önleyerek, *dâsa* rengini (eğilimini) egemenliği altına almıştır. Arya'ya yardım edip, "beyaz dostları" ile birlikte devamlı zaferler elde etmiştir. [33] Yılan Ahi ve müthiş büyücü Namuci ile savaşan, —*Devalar* ile *asura*'lar[34] arasındaki efsanevi savaş belki de buydu— ve nihayet,"büyük olmak isteyen" yıldırım tanrıçasını çarpan ve şeytan *Vrtra* ile annesini mahvederek "güneşi ve göğü yaratan"[35], yani göksel–güneşsel kültü kuran bu Tanrının, İndra'nın bu edimleri Aryen fatihlerinin dravidiyen, paleomayez yerli ırklarının şeytansı ve (geri anlamda) büyüsel kültüne karşı vermiş oldukları mücadeleyle benzerlikler içerir. Öte yandan, efsanede sözü edilen Hint'teki ay etkinliğinin yerini alan kadim güneş öğretisi —*sûrya vamça*— Râma'nın, Paraçu görünümü ile, yani uzak kuzeyin simgesel baltasını getiren bir kahraman (yarı tanrı) kisvesi altında, Hindu ata'larının daha henüz bir kuzey bölgesinde bulun-

dukları sırada, isyancılarla savaşı; onları mağlup ederek Brahmanlara[37] Kuzey'den çıkış yollarını açtığı ve, tradisyona göre, "altın saçlı" ya da "sarışın" denilen Vishnu'nun, kudsiyetten ayrılmış geri ırk *mleccha'ları*[38] yok ettiği sıralardaki "atlantico–meridional"[36] tarzlarla verilen mücadeleye tekabül eder. Tüm bunlar dejenereleştirici tarzlara karşı kazanılan zafer ve bir "yarı tanrısal" yeniden yapılanma veya tekrar kanıtlanmaya değgin temalardır.

Ancak, tarihsel Hint'te, muhtemelen bağımlı yerel ırklardan kaynaklanan bir reaksiyon ve gericilik izlerine de rastlanır: Sübtil bir etkinlik sonucu oluşan Aryen fatihlerin kadim manevîyatının erilikten uzaklaşması yönündeki bir gelişmeyle, sonuçta, Hint, —her ne kadar eril çilecilik ve yiğitlik tümüyle yok olmamışsa da— genelde kadim güneşsel ve erksel yönelişe sıkıca sadık kalmak yerine, "temâşâ" ve "ruhbanlık" yoluna sapmıştır. Bu yüksek gerilimli dönem ruhbanlıkla birlikte krallığın da tekrara etkin olmasını sağlayarak, Pencap bölgesinde tekrar biraraya gelen Aryenleri egemenliği altında toparlayan Viçwâmitra'nın hükümranlığı dönemine değin sürer. Bunu Ganj bölgesine doğru bir yayılma dönemi izler. Dolayısıyla, ruhban kastın Hint'teki egemenliği de, Mısır'da olduğu gibi sonradan oluşmuştur. Muhtemelen, (önceleri) kutsal Krala bağlı olan Purohita–Brahmana'nın, —Aryenlerin yayılımı sırasında, kadim dynastie'muna düşmeleriyle—, etkinlik kazanmasından kaynaklanır.[39] Epopeler, ruhban sınıf ile savaşçı kast arasındaki, Hint'in egemenliğini ele geçirmeye yönelik, uzun ve müthiş bir mücadelenin öyküsünü içerirler.[40]

Daha sonraları bir gevşeme dönemi gelmişse de, bu ne rahibi erlik ve egemenliğinden, ne de savaşçı kastı (önceleri kraliyet kastı —*rajanya*— denilen) manevîyatçılığından vazgeçirmiştir. Kadim boreal ögesinin belirgin izlerini içeren bu manevîyat kimi durumlarda ruhbanlıkla başbaşa mücadele edip yetkinliğini kanıtlamıştır.

Hint–Aryen uygarlığındaki "kuzeyli" ögeler antik *atharvan*, "ateşin efendisi austerebkl tipine[41] ve güç veren dualarıyla brahman'a —*brhaspati*— ve tanrılara egemen olan *brahmana*'ya

tekabül eder. Birinci upanişad döneminin Sanikhya'nın ödün vermez, aydın ilkesi *purusha*'da; budist uyanış öğretisine özgü, meçhule, belirsize yönelmiş eril ve bilinçli çileciliğe tekabül eden Mutlak Ben —*âtmâ*— öğretisinde; *Bhagavad -Gita*'daki güneş ve kral erkine dayalı, saf eylem ve yiğitlik doktrininde; Vedalardaki düzen —*rta*— ve (ilahi) yasa —*dharma*— anlayışında; ataerkil hukukta, ateş kültünde, ölülerin yakılması sembolizminde, kast'lar sisteminde, doğruluk ve şereflilikte, evrensel ve kutsal efendi —cakravarti—tiplemesinde "temaşa" ve "eylem"in iki tradisyonel kutbu en yüksek ve farklı biçimleri halinde tekrar buluşurlar.

Buna karşın, daha eski bir dönemde, Veda kültündeki tüm saf ve ruhani olanın karşıtı olarak, buna ihanet eden herşeyde bir tür muhayyel şeytaniyet, bitkisel ve hayvansal simgelerin sonuçta, hindu uygarlığının dinsel–sanatsal somut etkinliklerinde egemen olacak olan düzensiz ve tropikal bir sapma biçiminde meridionel ögenin varlığını görüyoruz. Tantrik Çakti kültü, Çivaizmde her ne kadar bir güç doktrinine ve yüksek tertipte bir büyüye[42] dönüşüyorsa da, kadını ve onun *orgiaque* yönlerini kutsallaştırmasıyla, Ana figürünün ve kültünün egemen olduğu[43] Akdeniz–Asya uygarlıklarıyla bağdaşık Aryen–öncesi eski bir kökten gelmedir. Ve hindu çileciliğindeki herşeyin de bu kökten gelmiş olması olasıdır; dolayısıyla, ortak bir ideal kök, onunla Mayalarda ve Sümer uygarlıklarında gördüğümüz arasında bir bağlantı olaşturmaktadır.[44]

Öte yandan, Hint'teki Aryen dünya görüşünün zayıflaması âtmâ ile brahman arasındaki özdeşliğin, Güney anlayışına götüren, panteist bir anlamda yorumlanmasından kaynaklanır. Burada, *brahman* artık ilk atharva–veda dönemindeki ve hatta *Brahmana*'lardaki gibi Aryen'in egemen olarak uygun bir biçimde yönettiği, bir tür "mana" niteliğindeki şekilsiz (informe) güç, zihin değildir; tersine tüm yaşamın kendisinden kaynaklandığı ve kendisinde eridiği bir Bütün'dür. Bu, panteist anlamda yorumlandığında, âtmâ ile brahman arasındaki özdeşlik doktrini manevî kişiliğin yadsınmasına götürür ve bir dejenere edici, karmaşıklaştırıcı ma-

naya dönüşür: corollaire'lerinden birini de tüm yaratıkların özdeşliği savı oluşturur. Şartlanmış (fani) dünyada sabit ve boş bir tekrardoğuşu (reenkarnasyon) öngören bir kader anlamında alındığında —birinci Veda dönemine yabancı olan— bu doktrin ya da *samsara* ilk planda önem kazanır. Böylece çileci, gerçekte, müteal bir sona ulaşmayı değil, bir kaçışa yönelik bir özgürlüğü amaçlamış olur.

Savaşçı bir çileciliğin ürünü olan kadim Budizm çeşitli bakımlardan bu eğilimlere, çoğu brahman çevrelerinde geçerli olacak olan salt spekülasyoncu ve şekilci, törel bir tepki olarak değerlendirilebilir. "Kutsal öğretiye yabancı, manevîyattan, asaletten bihaber adi insanın" yolunun kendi kendisini nesneler ve ögelerle, doğayla, varlık âlemiyle ve hatta Tanrıcı (brahma'cı) kudsiyetle[45] özdeşleştirmek yolu olduğunu belirten budist uyanış öğretisi, gerçekten müteal bir sona ulaşmaya yönelik, aristokratik bir çileciliğin ilkesini en net bir biçimde koyar. Dolayısıyla, tradisyonel Hint–Aryen spiritüalitesindeki bir kriz sonucunda oluşan, gerek Doğuda, gerekse Batıdaki diğer uygarlıklarda görülenlerin çağdaşı bir reform sözkonusudur. Budizmin basit öğreti ve diyalektiğe karşılık gelen pragmatizmi ve gerçekçiliği bu bağlamda oldukça karakteristiktir.

Tradisyonel *âtma* doktrini canlı gerçeklik karşısında erilliğini yitirerek ona uyumsuzlaşması ve *brahmana* kast'ının elinde bir kuramlar ve spekülasyonlar sistemi haline dönüşmesi ölçüsünde Budizme ters düşer. Tüm fani varlıklardaki *âtma*'yı yadsıyıp reenkarnasyon doktrinini temelde reddederek (Budizm aynı kişisel çekirdeğin çeşitli bedenlenmelerle tekrar tekrar dünyaya gelişi savını kabul etmez, ona göre tekrar bedenlenen "Benlik" değil, "arzu"-dur–tanhâ) âtma'yı *nirvâna* şeklinde, yani çilecilikle ulaşılabilen istisnai birşey olarak kabul etmekle Budizm Brahmana kastının çeşitli öğretilerinde bulunan –ancak çoktan başlamış olan geriye yönelik, söndürücü evrim nedeniyle, çoğu kez, artık yaşamsal bir deneyime tekâbül etmeyen– kadim, ilahi bir Kendinde Bilinç'in yansımalarına karşı yaratanrısal (yiğitsel) bir temayla çıkmaktadır.[46]

Bu iki tema arasındaki kontrast, daha ileri bir dönemde, *Râmânuja*'nın doktrini Bhakti ile Çamkara'nın doktrini Vedanta arasındaki karakteristik çelişkili biçimiyle çıkar. Çamkara'nın doktrini, çeşitli bakımlardan, sert ve saf bir entellektüel çilecilik zihniyeti taşır. Ancak, temelinde, ona kıyasla her tür belirlenimin bir yanılsama ve olumsuzluk, salt cehalet ürünü olduğu, meçhulcü, şekil–dışı "brahman"ın —*nirgüna brahman*— ay–toprak temasına yönelmişlik içerir. Bu nedenledir ki, Çamkara'nın, bir gümüş çağında gerçekleştirilebilecek olasılıkların en yükseğini sunduğu söylenebilir. Ona kıyasla Râmânuja, tersine salt beşer tarafından belirlenen , sonraki çağın; yeni bir temanın, daha önce Mısır'ın gerileyişinde ve Sâmi dönemlerinde görülen beşeri ile kutsal arasındaki beşerden "yarı–tanrılaşmak" olanağını uzaklaştıran, ona sadece bundan böyle salt duygusal fenomenin egemen olduğu sofuluğu bırakan metafizik ayrılmanın, mesafenin temsilcisi gibi görülebilir. Böylece, Râmânuja Vedanta'daki, bir "alt bilinç" nesnesinden ibaret olan, kişisel tanrı mefhumuna ve bir tür baba–oğul ilişkisi (pitr–putra–bhawa) biçiminde alınarak sofuluğun üstünde kabul edilen bir doruksal, müteal birimin—ekatabhawa— varlığı inancına, bu anlayış bir meş'umiyet ve bir saçmalıkmış gibi, ilk Hıristiyanlık benzeri bir pathos'la saldırır.[47]Dolayısıyla, Râmânuja'da, zamanın beşeriyetinin, eski âtma öğretisinin gerçekdışılığının ve bundan böyle somut Ben ile müteal Ben'i ayıran bir mesafenin bilinci tezahür etmiştir. Artık, Budizmin sunduğu, Vedanta'da, metafizik özdeşleşme ilkesine ilişkin olarak belirtilen yüksek, müstesna olanak yoktur (dışlanmıştır).

Böylece, tarihsel hindu uygarlığında bir kompleksliliğin ve Aryen–boreal spiritüalitesine ve bu spiritüalitenin yerli, bağımlı geri ırkların olumsuz etkilerine, ibadetlerine, ayarsız, düzensiz imgelemlerine, karmaşıklıklarına, esriklik ve tutarsızlıklarına kaoslu ve sefih yaşamlarına getirmiş oldukları çeki düzenle ilişkilendirilebilecek (ki, Hint'ten doktrin planında tradisyonellik örnekleri verirken, biz de, özellikle, salt bu noktadan hareket etmiştik) biçim ve

anlamların varlığı görülür. Hint'in, yaşamın tümüyle kutsal ve törel bir biçimde düzenlenmiş olması nedeniyle, tradisyonel bir uygarlık görünümü taşıdığı daha yakın bir dönemdeki tonalitesi özellikle, daha önce işaret ettiğimiz gibi iki soncul —kökende temâşâcı bir tradisyonel toplum oluşturacak yüksek bir sentez biçiminde kaynaşmış olan— olasılıktan birine tekâbül eder. Tarihsel Hint tradisyonel zihniyetini belirleyen —her ne kadar yiğitsel (yarı-tanrısal) planda, savaşçı kast'ın en yüksek içsel ilkesine uyan, bazı soncul (sonradan belirmiş) tezahürler varsa da —"eylemde" değil "bilgide" çilecilik kutbudur (ilkesidir).

İran, her ne kadar, Hint'in temâşâ yollarıyla elde ettiği manevî düzeye ulaşamamışsa da, bu ilkeye daha sadık kalmış gibidir. Ahura Mazda kültünün savaşçılığı, bu bağlamda, üzerinde tekrar tekrar durmaya değecek niteliktedir. Aynı husus (söz konusu ilkeye sadâkat), daha önce değindiğimiz öğretinin bir parçasını oluşturduğu Paleo-İran ateş kültü —*hvareno* (ya da "şereflilik", "görkemlilik")— yani Aryen dürüstlük ve sadâkat ahlâk-törelliğinin güçlü babaerkil hukuk rejimine; *rtam* ve *asha*, yani —daha sonraları, kadim bilgelerin aşılmasıyla, imparatorluk manevî idealine ve bu idealin "Krallar Kralı" mefhumuna —götürecek olan kozmos (kâinat) ve (ilâhi) düzen ideal dünya görüşü için de geçerlidir. Hindularda üç farklı yüksek kast'ın *(brâhmana, kshatriya* ve *vaiçya)* bulunmasına karşın, eski İran'da —sanki Aryenler bu bölgede eski Hindu zihniyetinin değişmiş biçimde de olsa kalıntılarını taşıyan yerli güneysel unsurlara hiç rastlamamışcasına —belirgin bir *çudra* (yüksek) sınıfın bulunmaması karakteristik bir husustur.

Dürüstlük, namusluluk ve şereflilik kültü İran ile Hint'in ortak noktasını oluşturur ve İran'a özgü —birçok yönden "kadim" âdil insan *(pasriyâ-thaêsha)* ile aynı bağlamda olan — *atharvan* tipi, Hindu *atharvan*'ının ve ilk baştaki biçimiyle, henüz ruhbanlaşmamış *brâhma*'nın eşdeğeridir. Ancak, bu aristokratik spiritüalitede bile, önce bir gerileme, çöküş, sonra da Zerdüşt'ün şahsında; Buda'nınkilerin benzeri; ilk baştaki kültün doğacılığa (naturalisme)

yönelik bir sapma içeren ilkelerine —her ne kadar bunları bazı açılardan, belirli bir ahlâkçılık (moralisme) içermekten uzaklaştırmasa da— daha saf ve mânevi bir biçim vererek bu kültü tekrar toparlamaya yönelik bir reaksiyon niteliği de taşıyan bir figür ve reform doğuracak olan bir kriz oluşacaktır. *Yaçna* ve *Bundahesh* tarafından nakledilen, Zerdüşt'ün Airyanem Vaejo'da —yani, burada "Aryen ırkının tohumunun atıldığı" topraklar ve altın çağın görkemli krallık ülkesi anlamındaki kadim boreal ülkesinde— doğduğunu belirten efsane özel bir anlam taşır. Zaratustra öğretisini ilk kez burada ifşa etmiştir. Zaratustra'nın tam olarak hangi dönemde yaşadığı tartışma konusudur. Ancak, gerçek şu ki, "Zaratustra" sözcüğüyle ifade edilen —(Mısır'lı) Hermes ve diğer benzeri figürler için de olduğu gibi— bir "kişi" değil, daha ziyade, bir mâneviyattır ve dolayısıyla bu ismin o manevîyatı belirli dönemlerde yaşama geçiren kişilere verilmiş olduğu da düşünülebilir.

Genellikle sözü edilen tarihsel kişiliği açısından, bu manevîyatın ve muhtemelen kadim uzak-kuzey'li Zerdüşt'ün (ki bu, efsanedeki, onun bu kadim ülkede doğuşu temasına da uygun düşmektedir) yaklaşık olarak diğer tradisyonlarda bir krizin baş gösterdiği bir dönemdeki Buda benzeri bir yol göstericilik görevi yapmak üzere yoğun bir biçimde tezahürü olarak kabul edilmelidir. [48] Zaratustra, ilginçtir, Airyanem Vaejo'nun bir rüzgârını —Daîta rüzgârı— yardımına çağıran *dişi* bir şeytan kisvesindeki karanlıklar tanrısı ile savaşır.[49] Zaratustra'nın —kimi metinlerin involution'un temsilcileriymişcesine, *Daeva'ların*, yani Işık Tanrısının düşmanlarının yandaşları olarak nitelendirmeye dek işi vardırdıkları— Mazdekî rahiplerine karşı verdiği çetin ve sürekli mücadele, somut planda önem taşır.[50]

Rahip Gaumata'nın I. Daryüs tarafından boşa çıkarılan ilâhi gücü gasbederek bir teokrasi kurmak girişimi, egemen ögesi Aryen ve kralcı bir nitelik taşıyan İran tradisyonunda, ruhban sınıfın hegemonya eğiliminden kaynaklanan bir gerilimin de yaşanmış olduğunu göstermektedir. Bu, İran tarihinde bilinen bu tarzdaki yegâne

girişimdir. Kadim tema, diğer bozulmuş tradisyon biçimlerinden yeni bir güç almışcasına *Mithracılık* ile, yeni bir *yarı-tanrısallık* ve belirgin bir inisiyatik temel edinmiş olarak, çok net bir biçimde ortaya çıkar. Yeryüzü boğasını yenen, dişilerin (ya da tanrıçaların) —ki bunlar Suriye ve Mısır tanrılarını şehvet ve sefahete düşürmeyi başarmışlardır— tuzağına düşmeyen; Hinduların İndra ve Mitra'sı benzeri, kadim Işıksal tanrı, Güneş'in kahramanı Mithra kuzeyin göksel savaşçı ruhunu karakteristik bir biçimde yaşama geçirmiştir. Mithra'nın kimi kez sadece altın çağ tanrısı uzak–kuzeyli Apollon'la değil, Promete ile de özdeşleştirilmesi anlamlıdır: Burada titan'ın kadim mâneviyatı müşahhaslaştıran kudsiyet ile karıştırılmasına yol açan ışıksal tezâhür ima edilmektedir. Titan efsanesini karakterize eden temaya ilişkin olarak Mithra'nın bir taştan kılıç ve ışık çifte sembolüne sahip olarak doğduğunu ve örtünmek için bir "ağaç" (yaprak, dal vs.lerini almak üzere) yolduğunu ve sonra Güneş ile bir mücadeleye girişerek, onunla ittifak kurup, hemen hemen özdeşleşmeden önce onu yendiğini anımsatmak yeterlidir.[32] İnisiyatik Mithra hiyerarşisinin savaşçı yapısı iyi bilinir. Serapis ve İsis'in yandaşlarının anlayışlarının tersine, ermişlerin (kurtulmuşların) yerin derinliklerinde değil, çeşitli gezegenlerden geçip, dünyevî hırs ve niteliklerden tümüyle sıyrıldıktan sonra ulaştıkları saf göksel ışığın katmanlarında bulundukları inancı Mithracılığın gökselliğini onaylayıcı bir niteliktedir. Ayrıca, kadınların Mithra kültünden ve inisiyasyonundan anlamlı bir biçimde şiddetle ve hemen hemen genel olarak dışlanışını da vurgulamak gerekir. Mithracı toplum ethos'unda hiyerarşi ilkesiyle birlikte var olan kardeşlik ilkesi güney toplumlarındaki sıkışıklığı (karmaşayı) ya da örneğin İbrânilikteki ilkel, karanlık kan bağı inancını içermiyordu. Kendilerine "askerler" denilen Mithra inisiyeleri arasındaki kardeşlik, aydın, kişilikli —bir mistisizme dayalı (charitas) değil de— ortak bir amaç etrafında kenetlenmiş savaşçılar arasında görülebilecek türden bir kardeşlikti.[34] Aynı ethos'u Cermen ırklarında ve Roma'da da göreceğiz.

Gerçekte Mithracılıkta bazı açılardan bir zayıflama olmuşsa da Batının Roma'sı için (eğer Hıristiyanlık çeşitli antitradisyonel ve bozucu etkileriyle ağırlık kazanmasaydı) izlenebilecek olan bir diğer yönün simgesini oluşturmayı belirli süre devam ettirmişti. Kendisi de o törenin sırlarına inisiye olan imparator Jülyen'in antik Roma'sının son manevî atılımı özellikle Mithracılıktan destek almak eğilimleri taşımaktaydı.

Son olarak, eski İran uygarlığının İslamlaştırılmasından sonra, önceki tradisyonel temaların tekrar kanıtlanma imkanını bulmuş olduklarını anımsatalım. Böylece, Safeviler döneminden (1507–1722) itibaren Perslerin resmi dinsel yönelimi temelini bir gizlenme *(Gaybet)* sürecinden sonra —haksızlıkları yok etmek ve yeryüzünde altın çağ'ı başlatmak üzere— ortaya çıkacak olan, görünmez bir manevî önderin (imâmet) var olduğu inancının oluşturduğu "imamîlik" olmuştur. Ve Pers hükümdarları da bu gizli imam'ın gayb dönemindeki vekilleri olarak kabul edilmişlerdir. Bu Çaoshyanç'ın antik Aryen–İran temasıdır.

NOTLAR

[1] "Aryen" kavramına ilişkin olarak bkz. Evola, *Sintesi di dottrina della razza*, age., , Milano, 1942.

[2] Aynı metinde deva'ların, diğer bölgelerde güçsüz kaldıklarını görünce, Kral Soma'dan yardım istedikleri ve böylece her tarafta zaferi kazanmış oldukları yazılıdır. Soma, diyonizyak tarzda "nectar" ile ilişkili ay'sal (Lunaire) figürdür, burada, gerçekten Aryen ülkelerdeki tradisyonun bir benzerini oluşturmak girişiminden söz edilebilir.

[3] Papesco, *Inni del Rg Veda*, Bologna, 1929, c. I, s. 65. *Inni del Atharva-Veda*, Bologna, 1933, s. 29. Ayrıca, Rg-Veda'da (X, 15, 6) güney'in, Güneş'in ve Tanrıların yolu Kuzey'in zıddı olan sungusal bir yol olduğu ve *Atharva-Veda*'da geçen karanlık ve şeytani yıkıcı, müteallik karşıtı güçleri uyarmaya yönelik büyüsel uygulamalar ile ilişkili olduğu belirtilmektedir (*Atharva-Veda*, XVIII, 4, 9).

[3]Dawson, *Age of the gods*, giriş.

[4]Yasaya göre her yeni İnka kralı imparatorluğun sınırlarını genişletmek ve güneş kültünü yaymak zorundaydı. (Bkz. Cornelius, *Weltgeschi.*, s. 99 ve s. 289'daki Jurupari efsanesine yapılan anıştırma).

[5]Spence, *The mythologies of anciet Mexico and Peru*. London, 1914, s. 76-77. Benzer efsanelere Kuzey Amerika'da da rastlanmaktadır. Öte yandan kan gruplarına ilişkin araştırmalarda Kuzey Amerika yerlileri ve Pueblolar arasında İskandinav ırklarınınkine çok yakın bir kan hattının izlerine rastlanmıştır.

[6]F. Schuon, *Etudes Traditionnelles*, içinde 1949, III,

[7]Maspero, *Chine Antique*, s. 153.

[8]Neolitik dönemde, Uzakdoğu'daki Batı kökenli uygarlaştırıcı etkinlikler için bkz. H. Schmidt, *Prehistorisches aus Ostesien* (Zeitsch. f. Ethnol. 1924, s. 157).

[9]İmparatorluk tahtının "Dragon'un Yeri" olarak adlandırılmasında semavi ışığı parçalamak isteyen Dragon ile onunla savaşan imparator ya da iki ayrı kuşak ima ediliyor olabilir. Burada, mağlup edilmiş, ancak başkaldırması olasılığı bulunan eski bir dünyevi kült söz konusu gibidir. (Revile, *Relig. Chin.* s. 154, 164–165).

[10]R. Guenon, *Taoisme et Confucianisme*, "Voie d'İsis", sayı:152–153.

[11]E. A. Wallis Budge, *Egypt in the neolithic and archaic periods*, London, 1902, s. 164–165. Mısır'ın kadim kolonicisi Anzij, Osiris'in müridiydi.

[12]Moret, *Royaut. Pharaon*, s. 7–8. Burada, niçin kuzey'in çoğu kez Seth ve kırmızı taç ile ve güney'in de, tersine, Osiris ve beyaz taç ile ilişkilendirildiğini açıklayabilmek için çeşitli yorumları aktarmak gerekir (bu konuda bkz. W. Budge, *Egypt. etc.*, s. 167). Gerçekte simgelerin bu geçişliliği temelde hiçbir şeyi değiştirmeyip bölgesel coğrafi ögelerden kaynaklanmaktadır. Öte yandan, mağlup kuzey ulusu, —"Eski Horus"un simgesi olan atmaca amblemini taşıyan Kralları daha sonra "iki kıtanın, kuzeyin ve güneyin Efendisi" sıfatını alacak olan— beyaz taçlı fatihlerin Akdeniz'de rastladıkları, kızıl soylu Atlantik kolonilerine atfedilebilir (bkz. Moret, s. 33–34). [13]Eusebe, "Kutsal Hanedan" döneminden sonra gelen ve Ay Takviminin kullanılmış olduğu bir süreçten söz eder (Bkz. W. Budge, age., s. 164). Gerek Seth'in kadın olmasından, gerekse —Mısır'ın çöküş döneminin önde gelen ve Osiris ile de ilişkisi olan Tanrıçası— "İsis"in, Horus'a karşı gelerek Seth'i kurtarmış olmasından dolayı Seth ile dişil öge arasında kesinlikle bir ilişki vardır (Bkz. Plutarque, De İside et Os. XII ve d.).

[14]Apulee, *Met.*, XI, 5.

[15]Budge, *Book of the Dead*, s. LXXXIX ve d.

[16]Plutarque, *De İsid.*, XXXIII, LVIII (Osiris sudur); XLI (Osiris ışıktır);XXXIII, XXXIV (Osiris'in Diyonizos ve sefahat —ıslaklık, nem— ile ilişkisi); XLIII (Horus bâtıl olmuştur). Hatta, Osiris'in İsis'in oğlu "Hysiris" olduğu bile öne sürülmüştür (XXXIV).

[17]Daha önceki Mısır toplumunda (bu) ilişki tümüyle değişikti ve Trovatelli *(Civilta. e legisl. dell ant. Oriente*, s. 136–138) bu meyanda kadının erkekten daha düşük, geri bir planda göründüğü "Ra–em–ke" figürünü anımsatır. Osiris daha sonralan Ay (Lune) ile ilişkilendirilmiş ve İsis "Tanrıların Anası" olarak belirtilmiştir (Bkz. Budge, age., s. CXIII, CXIV). İlk dönemle ilgili diğer hususlar için bkz. Bachofen (*Mutterrecht*, s. 68) ve özellikle, Mısır'da, erkek ya da dişil kültlerde, hiçbir rahibenin bulunmamış olduğuna ilişkin olarak, bkz. Herodot (II s. 35).

[18]Moret, *Royaut. Phar.*, s. 208, 314.

[19]K. G. Bittner, *Magie Mutter aller Kultur*, Münih, 1930, s. 140–143; Merejkowski, *Myst. de l'Orient*, s. 163.

[20]Herodot, 11, 50;11, 171.

[21]Jeremias, *Hand. der altorientalischen Geisteskultur*, Leipzig, 1929.

[22]Maspero, *Hist. peupl. Or. class*, v. I, s. 703;c. II, s. 622.

[23]P. T. Paffrath, *Zur Götterlebre in den altbabylonischen Königsinchriften*, Paderborn, 1913, s. 35–37, 37–39, 40.

[24]E. Ciccotti, *Epitome storica dell'antichita*, Messina, 1926, s. 49.

[25]Merejkowski'nin (age., s. 274) kadim Mısır'da "günah" ve nedamet gibi şeyler bilinmezken Babil'de bunların söz konusu olduğu şeklindeki ifadesi büyük ölçüde doğrudur. Bu bağlamda şöyle bir deyiş vardı: "Mısır Tanrının karşısında dimdik durur, Babil ise yere kapanır".

[26]Tarih–ötesi Gılgamış efsanesi ile Atlantid arasında bir ilişkisellik bulan görüş temelden yoksun değildir. Ebedî gençlik otunun bulunduğu Batı Diyarı (etrafını çeviren) "Ölümcül derin sular (Okyanus)" ile korunuyordu. Gılgamış, Atlantik'in gömüldüğü dev tufanın sularına benzeyen bu okyanusun dibine dalarak bu ottan toplar.

[27]Maspero, age., , c. I, s. 733; Frazer, *Atys et Osiris*, s. 41: "Antik çağdaki Sâmi'lerde mülkiyet vb. alanlarda bir babaerkilliğin egemen olmasına karşılık, dinsel alanda, ondan daha eski, bir anaerkil sistem uzun süre egemen olmuştu".

[28]İsrail, kökende, bir ırk değil, bir ulustu, bir etnik karışımdı. Bir tradisyonun (böyle bir etnik karışımdan), özellikle manevî düzeyi de içeren bir biçimde, bir ırksallık "yaratışının" tipik örneklerinden birini oluşturur.

[29]L. F. Clauss, *Rasse und Seele*, Münih, 1936.

[30]"Peygamberler aslında mecnunlardır; doğal ya da yapay nedenlerle, —kendilerini iradelerinin üstünde olan bir güç tarafından yönetilen bir tür değişik varlıklar olarak duyumsamalarına yol açan— bir kendinden geçme (vecd) haline erişen kişilerdir... Artık onların ağzıyla konuşan, onlar değil, onlara egemen olan Tanrısal ruhtur" (J. Reville, *Le prophetisme hebreu*, Paris, 1906, s. 5, 6). Tradisyonel ruhban kast'larca peygamberler mecnunlar olarak görülüyor, onların kökenini daha yüksek ve "semavî" tip olarak kahinlerin, *rôeh*, oluşturduğu öne sürülüyordu (age., s. 9; I Samuel, IX, 9): "Bugün *nebi* denilene, önceden *rôeh* deniliyordu".

[31]T. Fritsch, *Handbuch der Judenfrage*, Leipzig, 1932, s. 468.

[32]*Rg—Veda*, IV, 18; *Maitrâyani-sambitâ*, II, I, 12; söz konusu Veda ilahisinde, daha önce söz ettiğimiz, İndra'nın ana ve babasını katline atıf da vardır.

[33]*Rg—Veda*, II, 12, 4; VIII, 13, 14; IV, 47, 204; III, 34, 9; I, 100, 18.

[34]T. Segerstedt, *Las Asouras dans la region vedique*. Rev. Hist. Rel., LVII, 1908, s. 164 ve d.

[35]*Rg—Veda*, IV, 30; I, 32, 4, 9.

[36]Yakın zamanlarda yapılan bazı arkeolojik araştırmalarda Sümer uygarlığının, —yani, güney-doğu Akdeniz uygarlıklarının temel ögelerinin kaynağını oluşturan uygarlığın—, benzeri tipte bir Aryen-öncesi hindu uygarlığının kalıntıları ortaya çıkmıştır (Papesso, *İnni del Rg—Veda*, Bologna, 1929, c. I, s. 15). Aryen ögeyle ilişkili olarak "*hari*" sözcüğünün Hint'te kutsal ve kahraman "Kurtarıcı" anlamına geldiğini ve aynı zamanda (kadim çağ'daki Apollon, Horus, vd. ile ilişkili olarak) altın renkli ya da sarışın anlamlarına geldiğini belirtelim.

[37]*Mahâbharata*, Vanaparva. 1701, ve d.; Vishnu Purana, IV, 8.

[38]*Vishnu—purâna*, IV, 3.

[39]H. Roth, *dans Zeitschr der deutsch. morgenland*, Gesellschaft, c. I, s. 81 ve d.

[40]bkz. Örneğin Mahabharata (Çanti parva, 1800 ve d.); Ramayana I, 52. nci bölüm. Malum birleşme kuramları bağlamında, Soma'nın (bedenin) ruhaniyet ve bitkisellik-topraksallığın birleşimi olduğu görüşüne sahip ay (lune) ile ilişkili (yani dişil) bir hanedanın oluşturduğu ilginç bir tradisyon vardı. Güneşsel töreye de —râjasurya— sahip olan bu hanedan Kutsal Kadın Tara'yı elde etmek uğruna, Asura'larla Tanrılar arasında bir savaşa yol açmıştır (*Vishnu-purâna*, Iv, 6).

[41]*Rg-Veda*, I, 83, 5.

[42]Evola, *Le Yoga della Potenza*, giriş bölümü, vd.

[43]J. Woodroffe, *Shakti et Sakta*, Maddas–London, 1929, özellikle s. 19.

[44]Bu tezin çok ileri bir incelenimi için bkz. M. Eliade, *Yoga; Essai sur les origines de la mystique hindoue*, Paris–Bucarest, 1936,

[45]*Majjhimanikâyo*, bölümü, I, l.

[46]Gerçek kadim Budizm doktrininin, metinlere dayalı, tarihsel konumunu da içeren, sistematik bir incelemesi için bkz. Evola, *La doctrine de l'Eveil*, Paris, 1956.

[47]R. Otto, *Die Gnadereligion Indiens und das Christentum*, Gotha, 1930. Aynı dürevlenmeyi, Budizmin çeşitli tarzlarının "din" haline getirilişi ile, örneğin Amidizm'de görüyoruz.

[48]Buda ve Zerdüşt efsaneleri arasındaki benzerlikler için bkz. F. Spiegel (*Die arische periode und ihre Zustande*, Leipzig, 1887, s. 125–126 ve s. 289 ve d.

[49]*Vendîdâd*, XIX, 2.

[50]Bazılarına göre, Hint ile İran arasında, sıklıkla belirtilmiş ve ilginç yorumlara yol açmış olan bir tür tersinme vardır. Hint'te deva'lar ışıklı (nurlu) Tanrılardır, Asura'lar ise, *deva*'ların karşıtı "Titan"lar ya da "şeytan"lar olan, daha eski kudsiyetlerdir. Bu ne denle, ilk Veda ilahilerinde Varuna, İndra, Agni, Rudra, vb., Asura sözcüğünün çifte anlamını (a–sura ve asura) içerecek biçimde, Asura'lar olarak kabul edilirlerdi. İran'da ise, tersine olarak, deva'lar şeytani zatiyetler olarak kabul edilirlerdi ve ışık tanrısının ismi olan Ahura sözcüğü A(s)ura sözcüğü ile ilişkiliydi (M. Haug *Essays on the sacred language, writings and religion of the Parsis*, London, 1878, s. 260 ve d.). Asuralar ile devalar arasındaki karşıtlığın bu tarz yorumunun dışında, bir de şöyle bir husus söz konusu olabilir: Daha eril olan İran kültündeki ışıksallık (ahura) daha eskiye (asura'lara) dayanır, deva'lar ise dişi şeytan Druj'a bağımlı ve yok edilmeleri gereken, dünyevî, kötü, şeytani zatiyetlerdir; Hint'te ise, daha eski öge (asura'lar) titansal (ya da şeytani) olup, daha yeni öge (deva'lar) ışıksaldır.

[51]Cumont, *Fin du Monde*, s. 37.

[52]Cumont, *Myst. Mithra*, s. 134–5.

[53]İranlıların, diğer kuzey–Aryen ırklarının tersine, ölüleri yakmamalarının nedeni —W. Ridgeway'ın gayet yerinde olarak belirttiği gibi (*Early age of greece*, Cambridge, 1901, s. 544)— böyle bir işlemin Ateş'in kutsallığına halel getirebileceği düşüncesiydi.

[54]Cumont, *Relig. orient. dans le pagan. etc.*, s. XV, 160, 162.

9

Batının göksel-yarıtanrısal devresi

a) HELENİK DÖNEM

ŞİMDİ BATIYA ve öncelikle Hellade'a dönersek, bir çift yönlülüğün var olduğunu görürüz. Bunun birincisini; görmüş olduğumuz üzere, diğer büyük tradisyonların da oluşumuna önayak olan ve daha henüz sekülerleşmiş olup, kutsallığın umumî ilkesini uygulayan bir dünyanın değerleri oluşturur. İkincisi ise, tersine, laik, rasyonalist ve hümanist dönemle, son dönemle ilişkilidir: Ve özellikle bu yönden hareketledir ki, "modern"lerin çoğunluğu uygarlıklarının temel ilkesini Yunan'da bulmaktadırlar.

Helen uygarlığında, özellikle daha aşağı şeytanî–dünyevî kültlerle ilişkili, gümüş çağ Atlantik uygarlığının genel temasına dahil, daha eski bir Ege ve Pelasge demeterci katmanı da bulunur. Bu katmanın karşıtı, fetihçi Aka ve Dor'larca yaratılan bir çeşit Helen uygarlığıdır; ki bu, Homer çağının olympien ideali ve daha önce denizler tanrısı Pelasge ve Atlantik'in Poseidon'u ile birlik olan Gea'nın Anasının büyüsel etkinlikte bulunan Delfi'deki Apollon Tapınağının altında gömülü olan Piton yılanıyla ünlü mücadelesi,

halen, bir yandan metafizik bir anlam taşıyıp, öte yandan semavî bir ırkın arzî bir ırkla olan mücadelesini içermesi bakımından çift anlamlı bir efsane olan, uzak–kuzeyli Apollon kültü ile karakterize edilir. Son olarak, kadim ögelerin, yani diyonizosculuğun, afroditçiliğin ve, pisagorculuğun diğer dünyevî kültlere bağlı yönelişlerin sosyal biçimlerinin ve örflerinin çeşitli tarzlarının tekrar ortaya çıktıklarını da belirtmek gerekir.

Bu müşahedeler, aynı şekilde etnik planda da, geniş ölçüde, geçerlidir. Bu açıdan, genel olarak üç öge vardır. Birincisini kuzey–batı ya da Atlantik ırklarına ve dolayısıyla da Hint–Avrupa ırklarına tümüyle yabancı ırkların kalıntıları oluşturur. İkinci öge ise, köken olarak, muhtemelen, eski çağlarda Akdeniz bölgesinde etkin olan Batı–Atlantik ırklarından kaynaklanır: Bunlara bozunmuş, dönüşüme uğramış paleo–Hint–Avrupa ırkları da denebilir. Bu öge Pelasge uygarlığının temelinde yer alır. Üçüncü öge, daha sonraki bir dönemde Yunanistan'a inmiş olan, kuzey–batı kökenli özgün Helen topluluklarıyla ilişkilidir.[1] Bu üçlü katmanlaşmayı, karşılıklı etkileşimlerin dinamizmiyle birlikte eski İtalik uygarlığında da buluyoruz ve bunun Hellade'daki, eski İspartalıların üç sınıfı (İspartalılar, yabancılar ve köleler) bir ilişkisinin olması da mümkündür. Tradisyonel dörtlem'in (quadripartition) yerini bu üçlemin alması Romalılıkta kimi kez görülen, savaşçı olduğu kadar kutsal bir karakteri de bulunan, bir aristokrasinin varlığı ile açıklanabilir.

Örneğin, Zeus ya da Gelon'un simgesel kurucuları oldukları, "Muhteşem" Heraklitler ve Gelon'lardaki durum böyledir.

Aka'lar ile ondan önceki Pelasge uygarlığı arasındaki farklılık[2] sadece Yunan tarihçilerinde çoğu kez görülen Pelasgelere yönelik düşmanlık ve bu halk ile Mısır–Suriye tipi kült ve örfler arasında kurdukları ilişkisellikte yansıyan birşey değildir: Modern araştırmacılarca da —her ne kadar Akalar ve Dorlar ile Keltlerin, Cermenlerin ve İskandinavların Kuzeyli Aryen toplulukları ve Hint Aryenleri arasında uygarlık, örf ve ırk açılarından bir yakınlık, hı-

sımlık var ise de— tartışmasızca kabul edilen bir gerçektir.[3] Girit–Minos uygarlığının kalıntılarında görülen bitkisel ve hayvansal simgelerin kaoslu, organik, bezekli niteliğinin tam karşısında doğrusal saf çıplaklık, güneşsel geometrik desenler, kozmos ve primordial öz'ün gücüyle aynı zamanda birşeyin kurtarılmış, özgürlüğüne kavuşturulmuş olduğunu ifade eden bir sadeleştirmenin özdenliği.

Yılan–tanrı'lar ve yılan–insan'ların, merkep başlı şeytanlar'ın ve at başlı zenci tanrıçaların gelenekleri, yeraltı ateşinin ya da denizler tanrısının büyüsel kültünün mukabilinde, ışıklı göksel figürasyonlar, bölümlerinden birini —dünyevî, bir şeytan olan Zeus'un bulunduğu,[4] Kara Toprak Ana'nın en büyük ve en güçlü kudsiyeti oluşturduğu, Hera, Hestia ve Themis'in (daima dişi ögeyle ilişkili ve Mısır' ın çöküşünde de etkin olmuş olan)[5] kültünün egemen olduğu, her hâlükârda en yüksek düzeyini, örf ve âdetlerle cinselliğin iç içe olduğu Demeterci Ay gizeminin oluşturduğu —Pelasge topraklarında hüküm süren efsanevi Minos Krallığı'nın çöküşünün oluşturduğu bu tarih–öncesi olayda, Yunan'da hangi güçlerin karşı karşıya gelmiş olduklarını açıkça göstermektedir.[6]

Bu Pelasge ögesinin Akdeniz bölgesindeki Asya kökenli uygarlıklar ve Aka'ların, salt mit alanında kalmamakla birlikte en derin anlamını orada bulan, Truva'ya yönelik girişimleri ile manevî ilişkisi vardır. Truva, esas olarak, Astarte, Tanit, İshtar ve Militta'nın diğer bedenlenmelerini oluşturdukları Afrodit' in burcundadır (etkisindedir) ve nitekim Aka'lara karşı (Truva'nın) yardımına da Asya'dan göç etmiş olan "Amazonlar" gelmişlerdir. Hesiode'a göre, Tanrı Zeus'un kadim spiritüalite benzeri bir manevî düzeye ulaşmaya aday kılmış olduğu bu yiğit (yarı–tanrısal) ırkın bir bölümü Truva ile savaşırken yitmiştir. Ve, Pelasge döneminde dişi şahsiyetlerin ve Amazonların eline geçmiş olan simgesel iki ucu keskin baltayı —Labus— onlardan geri alan, Pelasge tanrıçası Hera'nın ezeli düşmanı, özgün Dor'lu tip Herakles diğer tradisyonlarda Truva'nın fatihi olarak gösterilir. Ve Platon[7] Helenlerin atalarıyla At-

lantlar arasındaki mücadeleden, Aka'ların kuzeyli Aryen atalarının bir dönemdeki mücadelelerinin manevî yönünü aslına uygun bir biçimde yansıtan, oldukça anlamlı bir efsanevi öykü biçiminde söz eder: Efsanedeki buna benzer temalar arasında, Athene ile Poseidon arasındaki Attik yarımadasını ele geçirme mücadelesi de yer alır. Poseidon'un göksel Athene'ninkinin yerini almış olduğu en eski kültün tanrısı olması muhtemeldir. Efsanedeki Poseidon ile Poseidon'un Afrodit'e bıraktığı Korent ve Akro–Korent kıstağını (berzahını) fetheden güneşsel tanrı Helios arasındaki mücadele de bu bağlamdadır.

Değişik bir alanda, Aşil'in "Eumenides"inde, yeni uygarlığın eskisine galip gelmesine ilişkin aynı şekilde sembolik bir tezahürün varlığını görüyoruz. Babasının intikamını almak için anasını öldüren Oreste'yi yargılayan ilahi kurulda gerçek ile eril hukuk ve gerçek ile anaerkil hukuk arasındaki çatışma açıkça belirir. Apollon ve Athena Oreste'den intikam almak isteyen karanlık dişi kudsiyetlere (Erinnyes) karşı çıkarlar. Primordial bakirelerin erkek eli değmeden ana olabildikleri savına karşıt olarak bir erkeğin de dişi ilişkisi olmadan baba olabileceğini ima eden, Athena'nın sembolik doğuş öyküsü, yüksek erillik idealini ve dişil yasa ve koşulların egemen olduğu doğacı (naturaliste) düzeyden sıyrılmış saf bir "manevîyatçı" kuşak mefhumunu içermektedir. Oreste'nin aklanmasıyla —dişi kudsiyetlerin, Gece'nin kızları'nın, Helen–öncesi figürlerde yılan başlı olarak gösterilmelerinden de anlaşıldığı üzere— yeni bir yasa, yeni bir âdet, yeni bir hukuk egemen olmuştur. Ve Aşil'in ilahi yargılama yeri için özellikle Amazonların, —Thesee'nin tahrip etmiş olduğu— antik kalesinin içindeki (Savaş Tanrısı) Ares Tepesini seçmiş olması da anlamlıdır.

Helenlerdeki göksel kutsallık anlayışı "Kuzey Işığı"nın en karakteristik ürünlerinden biridir. Bu, dünyevî, fani varlıkların aşağı âleminden kurtulmuş ölümsüz aydınlanmış varlıklar âleminin bir rüyetidir. Bu, kutsallığın, örneksemeli olarak, ihtişamlı gökler ve —Eda'ların Asgard'ı, Veda'ların Meru'su gibi— tepeleri bembeyaz

karlı dağlar benzeri bir rüyetidir. Gece'nin ve Erebe'in, Işık ve Gündüz'ün, göklerin sevgilisi Primordial Evrensel Ana "Yeryüzü"nün de dahil oldukları tüm yaratılmışların; kutsal doğalara bile nüfuz eden oluş, ölüm ve kaotik değişimin ilkesi olarak kaos kavramı— bu mefhum (Hesiode'un bağdaştırmacılığında öyle görünse bile) gerçekte Helenlere ait değildir, Pelasge'a dayanır.

Hellade'da göksel temayla birlikte yiğitsel (yarı–tanrısal) tema da tipik bir biçimde yer alır. Helenlerde yiğitler, hepsi de fani beşerî doğa'dan sıyrılarak "göksel ölümsüzlüğe" ulaşmış olan yarı–tanrılardır. Dor ve Aka yiğitlerinin kutsal bir kan bağına sahip olmaları, yani üstün bir soydan geliyor olmaları şart değildi: Konulan yiğitsel eylemlerle de bu ünvan elde edilebilirdi. Bu tümüyle epik bir hususta. Bu yiğitlerde "Güney Işığı"nın teslimiyetçiliği, gevşekliği yoktu: Rahatlık ancak öte âlemde, Yaratıcının kucağındaydı. Dor'lu Herakles göksel âlemde "Zafer" (Nike) ile taçlandırılmıştı. Burada, "Titan"lılarda bulunmayan saf bir erillik söz konusudur. Gerçekte, ideal olan —pek çok efsanede Pelasge tanrılarına karşı zafer kazanmış[8] olarak kabul edilen— Zeus'a kıyasla düşük görülen Promete değildi: İdeal olan, Titan sorununu halleden, gökselliğin safında yer alarak Promete'yi kurtaran kahramandır; cinsiyet egemenliğine karşı çıkan; Amazonları mağlup eden, Büyük Ana'yı yaralayan, Dragon'u yenerek Hesperideslerin elmalarını ele geçiren, bir ceza olarak değil de bir sınav olarak "kutup" işlevini gören Atlas'ı bu yükümlülükten kurtaran ve dünyanın simgesel yükünü, Atlas ona elmaları getirene dek, omuzlayan; nihayet ateş sınavından geçerek yeryüzü yaşamından kurtulup göksel ölümsüzlüğe ulaşan Herakles'tir. Yeni bir yaşama öte âlemde kavuşmak için çile çeken, can veren tutkulu bir ruhsallığı müşahhaslaştırmış kudsiyetler, bu kadim Helen spiritüalitesine tümüyle yabancıdır.

Pelasge kökenli dünyevî zihniyetler, şeytani güçler endişesi, bulaşıcı bir sayrılık, kaçınılması gereken bir kötülük, felaket hissi ile karakterize olurlarken; Aka'ların göksel törelliği sadece Tanrılarla sakin, içten, onurlu, yüksek ilişkiler içerirdi.[9] Açıkça bilinen

kader, karanlık çağ beşeriyetinin çoğunluğu için artık kaçınılmaz olmuş akıbet —Hades— bile onlarda kaygıya, erillikten uzaklaşmaya yol açmazdı. O sükunetle karşılanırdı. Bu (mutlu) azınlık için kesin özgürlüğe kavuşmalarına —bedenlerini yakıp kül ederek— yardımcı olmak amacıyla kahramanların ve büyüklerin cesetlerinin sunulduğu ateş'in saflığı önem taşıyordu. Oysa, Helen öncesi ırklarda ve Pelasgelerde cesetler, toprağa gömme yoluyla, Toprak Ana' nın bağrına geri verilirdi.[10] Eski Aka'larda günah ödeme ve "huzura kavuşma "pathosu yoktu; mistik vecd ve feragatler (inziva, vb.) yoktu. Ancak, burada Yunan uygarlığını oluşturan tüm ögeleri, —karşı sav niteliğindeki— asıl yerlerine tekrar oturtarak görünüşteki bütünselliği ayrıştırmak gerekir.

"Homer sonrası Yunan"da eski kuşakların özgün Helenik ögeye yönelik bir tepkilerinin belirtileri görülür. Ve en eski uygarlığa özgü dünyevî temalar, komşu uygarlıkların olumsuz etkileri ölçüsünde, az ya da çok değişik biçimlerde, tekrar ortaya çıkarlar. Burada da, kriz yine VII. ve VI. yüzyıllar arasında başgösterir. Diyonizosçuluğun Yunan'a girişi de bu dönemde olur ve bunu sağlayanın da özellikle dişi ögenin olması oldukça anlamlıdır. Bu olgunun evrensel niteliğine daha önce değindik. Burada, bu niteliğin Zagreus gibi, Gea ve yeryüzü tanrısı Zeus paralelinde bir yeraltı tanrısallığı olan Helenleşmiş Orfe Diyonizos'una geçildiğinde bile yitmediğini belirtmekle yetineceğiz. Ve, Trak Diyonizosçuluğunun çığırından çıkmışlığında bile Müteal'in gerçek bir deneyimi söz konusu iken, Orfecilikte, az ya da çok beşerîleşmiş, (yücelmeci değil de) kurtuluşçu (redemptive) dinlerinkine benzer bir *pathos* egemen olur. Ayrıca, burada iki doğa semavî öğretisinin yerini —değişme ilkesinin ön plana geçtiği ve ölümsüzdeki ölümlü bir öge ile ölümlüdeki ölümsüz bir öge arasında bir karışıklık içeren— tekrar bedenlenme (reenkarnasyon) inanışı alır.

İbrani'nin, kendini Âdem'in —bir "günah" sonucu olarak kabul edilen— "düşüşü" (cennetten kovuluşu) ile lanetlenmiş hissetmesi gibi, Orfeci de Tanrıyı parçalayıp yok eden Titanların bu ci-

nayetinin kefaretini ödüyordu (ya da öyle hissediyordu). Gerçek bir yiğitlik (yarı tanrılık) olanağının farkına nadiren vararak, kurtuluş ve selameti —sürekli ölüp (sona erip) tekrar varolan bitki-tanrılar ya da yıl-tanrılar benzeri— bir tür "Kurtarıcı"dan bekliyordu.[11] Bir "bulaşıcı hastalık" olan hata,[12] öte âlemde cezalandırılacak günah ve varlığın tutkusal, aşağı düzeylerinden kaynaklanan kaçışçı bir özgürlüğe yönelik başıboş, düzensiz coşku, atılım kompleksi anti Helenik'tir, yabancı kaynaklıdır.[13] Aynı vurgulama, daha sonraki Yunan uygarlık ve toplumunun estetik ve duyusallığı; İyon ve Korent tarzlarının Dor'lu tarzlara egemenliği için de geçerlidir.

Yunan sitelerindeki eski tarz aristokratik rejimde, Diyonizosculuk salgını ile hemen hemen eşzamanlı olarak bir kriz başgöstermiştir. Devrimci bir maya, eski kurumları, eski Devlet, yasa, hukuk ve mülkiyet anlayışlarını temellerinden sarsmıştır. (Bu maya) dünyevî-geçici iktidarı manevî otoriteden yoksunlaştırarak, ilkeyi seçime bağlı kılarak, aşağı sosyal tabakalara ve saflıktan yoksun, salt maddesel zenginliğe dayalı aristokrasiye —Atina, Fryconis tüccar sınıfları örneği— ve de, (Argos, Korent, Sicyone, vb.) halk-tiranlarınca korunulan köleye yönelik, giderek artan ölçüde açık kurumlar oluşturarak demokratik rejimi meydana getirmiştir.[14] Güçlerini salt kişisel prestijden alıp halka (demos'a) dayanan krallık, oligarşi, burjuvazi ve de yasa dışı (zorlamalı) egemenlikler: Yunan'da tezahür edip Antik Roma'da devam ederek modern uygarlığın bütününe tamamen yayılan karışıklık sürecinin evrelerini işte bunlar oluşturur.

Dolayısıyla, Yunan demokrasisinde Yunan halkının bir zaferinden ziyade, Anadolu'nun ve hatta Güney'in —güçleri dağılmış olan kadim Helen topluluklarına karşı kazanılmış— bir zaferini görmek gerekir.[15] Politika, zihinsel planı daha doğrudan etkileyen benzeşik olgularla yakın bir münasebet içerir. Bu bağlamda, "yiğitlik" (yarı-tanrılık) ve ölümsüzlük anlayışının da bir demokratikleştirilmeye maruz kalması sözkonusu olmuştur. Demeter'den Ele-

usis'e değin Misterlerin (gizli ayinlerin), başlangıçtaki saflık ve giderek aristokratikleşmişlikleriyle, Helen öncesi Pelasge Misterinin bir yüceltilmesi olarak değerlendirilmeleri bu eski ögenin (Helen öncesi Pelasge Misteri), Eleuse Misterlerinin (gizli ayinlerinin) ilke olarak —daha sonra Hıristiyanlığın tümüyle kendi gelişimi yararına kullanacağı bir tohum olacak olan— "günahkâr olup olmamak biçiminde bir değer farklılığından" yola çıkan ve katılacak olanlara (bir tür az günahkâr ya da sevaba yönelmiş olmak biçiminde) bir seçmenin uygulandığı törenlerine katılımın serbest bırakılır olmasından itibaren ayaklanarak tekrar egemen olduğu anlamına gelir.[16]

Böylece, Yunan'da ölümsüzlüğün neredeyse her fani ruhun ulaşabileceği normal birşey olduğu şeklinde acayip bir anlayış doğarak yayılır: Paralel olarak yiğitlik anlayışının demokratikleştirilmesi de, bazı bölgelerde, yegane yiğitsel eylemleri (ecelleriyle) ölmek olan kişilerin de "yiğit" olarak kabul edilmelerine dek vardırılmıştır.[17]

Pelasge zihniyeti, Yunan'da, Pisagorculukla, çeşitli görünümler altında tekrar ortaya çıkmıştır. Pisagorcu öğreti, güneş ve yıldızlarla ilişkili simgeler ve hatta uzak–kuzey temasının bazı yansımalarını içerse de, esas olarak Demeterci ve panteist temanın egemenliğindedir.[18] Bu, temelde Kalde ruhbanlık bilimindeki dünya görüşünde sayısallık ve harmoni olarak yansıyan Ay (lune) egemenliği ya da maya'dır. Yine bu, bir ceza olarak dünyaya geliş temasının Pisagorcu kavranışında ve hatta reenkarnasyon (tekrar bedenlenme) doktrininde içerilen dünyevîliğin (nefsaniyetin) karanlık, kötümser ve kaderci temasıdır. Bunun hangi araza tekabül ettiği bilinmektedir. Sürekli yeniden bedenlenen ruh, dünyevî (maddeci) yasaya tâbi olan ruhtan başkası değildir. Pisagorculuk ve hatta Orfecilik reenkarnasyon öğretisini içerirken reenkarnasyonu maddeci bir biçimde yorumlar, dolayısıyla Ana uygarlığıyla ilgili bir gerçekliğe verdikleri önemi ortaya koyarlar. Pisagor'un Demeterci tipteki tanrıçalara yönelik nostaljisi (ki ölümünden sonra Pi-

sagor'un evi Demeter'in bir tapınağı ya da sunağı haline gelmiştir), Pisagorcu mezheplerde kadınların inisiye edici olarak rol almaları, ölülerin yakılmasının yasaklanması, kana karşı duyulan tiksinti bu açıdan bakıldığında gayet anlaşılır hale gelmektedir.[19] Benzer bir çerçevede, "Rönesanslar Dönemi" de erişilmez bir kemal ve saflığa ulaşmışların —saf, öz ve seçilmiş yıldızsal doğa'larda "ışığın gayrımaddî erilliğinin" egemen olduğu— semavî âlemiyle ilişkili "Zeus'un Yolu"na özgü ölümsüzlük idealine ters düşen, karanlık kuşkulu bir nitelik taşımaktan uzak kalamamıştır (Orfecilikteki ermişlerin Aka inanışında olduğu gibi yeryüzünde değil de, aşağı güçlerle birlikte yeraltında oldukları inanışı anlamlıdır.[20] Pindare'nin "Tanrılaşmayla uğraşmayın" biçimindeki öğüdü Helen spiritüalitesindeki Müteal'e ulaşmaya yönelik eski yiğitsel girişimlerin geride kaldığını göstermektedir.

Bunlar, iki âlem arasındaki —Hellade'da kesin bir sonuca ulaşamamış olan— mücadelenin yol açtığı pek çok arazdan sadece birkaçıdır. Akaların Zeus'u ve Delfi ışığının uzak-kuzey kültü Helenik dönemin "tradisyonel"[21] merkezini oluşturuyordu, ve —sınırsıza, belirsize duyulan hınçtan, tiksintiden yola çıkarak— kaos'u yasa ve ışığa kavuşturup ortadan kaldırmaya yönelik bir biçim, bir kozmos oluşturmayı amaçlayan Helen "kültür" ideali ve nihayet güneşsel-yaritanrıcı efsanelerdeki zihniyet kuzey-Aryen ögesini içeriyordu. Fakat Delf'li Apollon ve Olimpos'lu Zeus'un ilkesi evrensel bir vücut oluşturmayı ve her sekiz yılda bir öldürülüş töreni yinelenen Piton şeytanında (yılanında) ya da en eski Olimpik Diasia kutlamalarındaki yeraltı yılanında tebarüz etmiş olan ögeyi öldürmeyi gerçekte başaramadı. Kültürün bir manevîyat biçimi olarak kavrandığı bu eril idealin ve yarı-tanrıcı, semavî temaların Olimpos'a ilişkin spekülatif yorumlarının yanında Afroditçilik ve ten zevklerine, estetiğe düşkünlük, Diyonizosçuluk, Orfeciliğe dönüşlerin mistik nostaljisi, arınma teması, doğa'nın Demeterci-Pisagorcu bakışla temaşası, demokrasiyle ve ayrıca tradisyon ve teslimiyet karşıtlığıyla birlikte kalıcı bir biçimde yayıldı.

Ve Helen bireyselliğinde kuzey–Aryen ethos'undan gelme, burada bir sınır şeklinde beliren birşey vardır; bu onu (Helen bireyselliğini) eski örgenin anarşi ve yıkıcılığa itici etkilerine karşı direnmekten alıkoyar. Bu duruma İtaliklerde —Rönesans dönemine kadar— çok rastlanır ve ayrıca Bizans döneminde de belirleyici bir rol oynar. Makedonyalı İskender'in[22] imparatorluğuyla birlikte oluşan Hellade'ı birleştirme, örgenleştirme girişiminde, Delf'li Apollon'un geçtiği aynı Kuzey Yolu'nun rol oynaması anlamlıdır. Fakat, Yunan imparatorluk örgenleşmesinin gerektirdiği evrensellik niteliği açısından yeterince güçlü değildir. Makedonya imparatorluğunda kentsel yapı giderek dağılır. Birlik ve evrensellikte de, burada, temelde, demokratik, tradisyon ve teslimiyet karşıtı dönüşümlerin öne çıkardıkları buhranlar ağır basar. Bunlar, kentsel yapılardaki kültür ve gelenekçiliğin, teslimiyetçiliğin temelini oluşturan çoğulcu ulusçuluğu bozmak, eşitlikçilik sağlamak yönünde işlev görürler. Yunan bireyselleşmesinin ve ayrışmasının sonucu bu olmuştur. Dolayısıyla, İskenderiye imparatorluğunun yıkılışı alelade bir tarihsel olay değildi, Güney–Asya âlemine yönelik yeni bir karşıt savın ortaya çıkışını ifade ediyordu. Bu imparatorluğun yok olmasıyla eski Helen idealinin güneşsel saflığı bir anı haline gelmiştir. Gelenekçiliğin (tradisyonalizm) meşalesi başka tarafa gitmiştir.

İsa'dan önce VII. ve V. yüzyıllar arasında, zaten tökezlemekte olan bir dünyayı devirerek yeni bir çağı başlatmak için yeni güç grupları oluşmuşcasına, aynı anda başgösteren krizlerin bu eşzamanlılığına defalarca dikkati çektik. Bu güçlerden Batının dışındakiler çoğu kez sonuçta, reformlar, restorasyonlar ya da yeni gelenekler meydana getirmişlerdir. Batıda ise, tersine bu güçler gelenek barajını âdeta yıkmışlar ve dolayısıyla mutlak bir düşüşe yol açmışlardır. Gerek son dönemler Mısır'ındaki, gerekse İsrail ve Doğu Akdeniz kuşağındaki, daha önce söz etmiş olduğumuz sarsıntının Yunan'ı da etkilemesi kaçınılmazdı. Demir Çağı'nın karakteristik teması "hümanizm"; eril bir kudsiyetin insanlık ideallerinin yok

oluşu ve buna karşın dinsel duygusallığın tezahürü biçiminde ortaya çıktı. Ancak hümanizm giderek, özellikle Hellade'da, felsefî düşünüş ve fiziksel araştırmanın gelişimiyle kararlı bir biçimde başka mecralar da buldu. Ve bu gelişime karşı hiçbir kayda değer gelenekçi tepki oluşmamış, tersine onun ve ona paralel olarak laik ve gelenek karşıtı görüşün muntazam gelişimine seyirci kalınmıştır; bu âdeta bir kanserin Yunan'daki sağlıklı ve kutsal ögeleri sarması gibi birşey olmuştur.[23]

Her ne kadar modern insanın bunu kabul etmesi güç ise de, "düşünme"nin etkinlik kazanması, —Doğa'nın salt fiziksel kavranışına öncül olsa da— tarihsel açıdan, yeni ve marjinal bir olgudur. "Filozof" ve "fizikçi" son çağ'ın, karanlık çağ'ın oldukça ileri bir döneminin dejenere ürünlerinden başka şey değildirler. Beşeri giderek köklerinden koparan bu adem-i merkezileşme (bireyselleşme, ayrışma) sonuçta onu (gerçek) bir varlık halinden çıkarıp, gerçeği, kutsallığı ve yaşamı sadece kendisinin oluşturduğu yanılgısı içinde olan (boş) bir varoluş, yani "dışta kalmış" birşey, bir parça, bir tür fantazma haline getirecekti. Simge planından, gizil kişileştirmeleri ve biçimselliğiyle efsaneler planına geçişle, daha Hellade'da, bir ilk seviye düşüşü meydana gelmişti. Daha sonra, mitolojik figürlere dönüştürülmeleriyle zaten zayıflatılmış olan Tanrılar giderek felsefi kavramlar, yani soyutlamalar, ya da zahirî (exoterique) bir ibadetin nesneleri haline geldiler. Bireyin, geleneğe oranla "düşünür" biçimi altında özgürleşmesi, aklın özgür eleştiri ve dünyevî bilgi (edinme) âleti olarak kabulü bu durumun normal sonuçlarıydı. Ve bunlar özellikle Yunan'da ilk kez karakteristik bir biçimde tezahür etmiştir.

Bu olgu, çok daha sonra, Rönesans döneminde tam bir gelişmeye ulaşacaktır. Aynı şekilde hümanizm de, dinsel bir *pathos* olarak Hıristiyanlıkla birlikte tüm bir uygarlık çağının egemen teması haline gelecektir. Yunan felsefesi gelenekçi eğitimlerin etkisinin sonucu olarak, genelde, aklî, zihinsel olmaktan ziyade, metafizik ve gizemsel doğa ögeleri üzerine dayalıydı. Öte yandan bu felsefe—

Epikürcülük ve Cyrenien'ler de buna dahil olmak üzere)— daima bir çilecilik, bir kendi kendine yeterlilik, içe (kendine) dönme, bir manevî formasyon arayışı içermiştir. Yunan "fizikçileri", herşeye rağmen geniş ölçüde "teoloji " (ilahiyatçılık) yapmayı sürdürmüşlerdir —ve, örneğin Tales'in suyunu ya da Anaximandros'un havasını salt doğal ögelerle özdeşleşmiş halde kabul etmek için bazı modern tarihçiler gibi cahil olmak gerekir. Ancak, kısmî bir tekrar yapılanmayla yeni ilkeyi kendine karşı çevirme girişimi olmuştur

Bu, felsefî kavramların özel fikriyatın bayağılığına; bireyci ve (dolayısıyla) yıkıcı bilgi (mugalata) ögesine egemen olmaya ve de bireysellik–üstü, evrensel gerçeklikler oluşturmaya yarayabileceğini düşünen Sokrat'ın fikriydi. Bu girişim, maalesef, bir tür geri tepmeyle, en amansız sapmaya yol açacaktı: Varlığın bir imgesi olmakla birlikte —bir salt soyutlama, beşerî ve gerçekdışı bir nesne olarak— bir gayrımevcudiyet oluşturan bir imgeyi varlık ile karıştırarak parçasal, gidimli (yani önermeden önermeye geçerek sonuca varan) düşünüş biçimini Aklın (intellect) (ya da manevîyatın) yerine geçirecekti.

Beşerî düşünce "Herşeyin ölçüsü insandır" ilkesini bilinçli olarak kabul eder ve başıboşça bireysellik, yıkıcılık ve (safsatacı) bilgicilik yönünde kullanırken olumsuzluklarını, bir tehlikeden de öte, bir çöküşün ta kendisinin belirgin arazını (symptome) evrensel'i ve özgün biçimi içindeki varlığı, ters bir yönden —akılcı ve felsefeci açıdan— ifade etmeye ve nesnel alemdeki (gerek) özgün, (gerek) sıradan tüm var olanı kavramlar yardımıyla aşmaya uğraşan düşünüşü açıkça ortaya koyuyordu.[24] Bu düşünüş en cazip ve en tehlikeli yanılgıyı oluşturuyordu, bir beşerî —ve dolayısıyla da giderek Batıyı tümüyle büyüleyerek sakatlayacak olan çok daha derin ve keskin bir —gerçekdışılığın âletiydi.

Yunan düşüncesinin "nesnelliği" yine de insanın gelenekçi ve teslimiyetçi bilgi ve uygulamalarına dayanır; ondan, bilinçli ya da bilinçsiz olarak, yapılan atıflara tekabül eder. Ancak, bu desteğin de yitmesiyle, tüm müteal ve akıl–ötesi dayanaklarını yitirmiş hale

gelen düşünce kendi kendinin müteal nedeni olmak durumuna gelerek, sonuçta modern akılcılık (rasyonalizm) ve eleştirimcilik (criticisme) biçimini alır.

Burada, Yunan'ın "hümanist" devriminin sanat ve edebiyattaki aşırı bireyci ve dindışı gelişmeyle ilişkili yönüne kısaca atıfta bulunmakla yetineceğiz. Burada da başlangıçların kadim gücüne kıyasla bir dejenerasyonun ve parçalanmanın varlığını görmek gerekir. Antik dünyanın doruk noktası altında içsel bir kudsiyetin saklı olduğu dışsal bir sertliğin özgür ve aydın bir dünyada, muzaffer ve fatihlerin yaşam biçimlerinde yansıdığı dönemler oluşturur. Dolayısıyla, Hellade'ın büyüklüğü göksel idealizmi ve yarı-tanrısallığıyla, eposu ve ethosuyla (ahlaksallığı ve destansılığıyla) Yunan Ortaçağı denilene tekabül eder. Oysa, "sanatların beşiği" uygar Yunan —modernlerin hayranı oldukları, kendilerini çok yakın hissettikleri felsefi Yunan ile birlikte— çöküş dönemi Yunan'ını oluşturur. Bu, Aka dönemindekinin aynısı olan bir eril zihniyeti saf bir biçimde yaşamış olan kadim Romalılarca, çok açık bir biçimde hissedilmişti. Caton'daki yeni edebiyatçı ve "felsefecilere" yönelik küçümseyici ifadeler de bundan kaynaklanır.[25] Ve Roma'nın hümanist ve aydınlanmacı (bireysel sezgiyle tanrısal gerçekliği arayan) estetikçilerin, şairlerin, edebiyatçıların ve bilginlerin bir çoğalması biçimindeki Helenleştirilmesi de pek çok bakımdan Roma'nın çöküşünü başlatmıştır. Dolayısıyla, Yunan sanat ve edebiyatında, herşeye rağmen bölük pörçük kalabilmiş olan, büyük gelenekçi ve (kudsiyete) teslimiyetçi uygarlıklardaki —antik dünyadaki dejenereleşme ve giderek de modernleşmeyle birlikte yok olan— sanat ve edebiyattakine benzer tarzda, yazarların bireyselliklerinden bağımsız bir kutsallık, simgesellik bir yana bırakılırsa, olan bitenin genel mahiyeti bu idi.

b) ROMA DÖNEMİ

Roma, daha önce sözünü ettiğimiz krizin etkisinin gelenekçi uy-

garlıkların hemen hepsinde bir ölçüde görüldüğü bir dönemde doğmuştur. Ve, geniş ölçüde eski Roma idealinin bir yenilenmesine tekabül eden Kutsal Roma İmparatorluğu bir yana bırakılırsa, Roma, bu krizlere karşı gösterilen son büyük tepki, Akdeniz uygarlıklarında etkin hale gelmiş olan yıkıcı güçlerden korunmayı ve halklar yığınını sağlam ve görkemli bir biçimde örgenleştirmeyi tüm bir dönem başarmış bir girişim olarak görülebilir. Oysa, Büyük İskender'in gücü bile böyle birşeyi ancak çok kısa bir süre başarmaya yetmişti.

Öncelikle Roma'nın ana gelişim çizgisi ile, (Roma'nın) içinde doğduğu ve geliştiği, İtalyan halklarının çoğunluğuna özgü gelenekler arasındaki ayrımın bilincine varmaksızın Roma'yı anlamak mümkün değildir.[26]

Roma–öncesi İtalya'da, Etrüskler, Sabinler, Osklar, Sabeller, Volsklar, Samnitler, Güneyde Fenikeliler, Sicilyalılar, göçmen Rumlar, Suriyeliler, vd. bulunuyordu ve birden bire tüm bu halklara, onların ibadet ve inanışlarına, politik savlarına karşı bir mücadele yürütülmeye başlanmış; onların tümünü egemenliği altına alabilecek, eski olanı derinden değiştirebilecek güce sahip yeni bir ilke ortaya çıkmıştır. Bu ilkenin kökenine ilişkin olarak söylenebilecek her söz ise deneysel, aksesuar bir planda kalacağından, bu konuda hiçbir şey söylememek daha iyi olacaktır. Öyle ki, Roma "mucizesi" karşısında onu açıklamaya yönelmek yerine sadece ona hayran olarak kalmak en akıllıca davranış olur. Roma'nın yükselişinin ardında, bize göre yarı–tanrısal Âri–Batı güçleri bulunmaktadır. Yine bu güçlerin zayıflamasıdır ki çöküşüne yol açmıştır. Açıktır ki, karmaşıklaşmış ve köklerinden kopmuş bir dünyada bile, aslında, tarih üzerinde yapıcı bir etkinliği olmuş tarih–ötesi bir fikrin varlığı dayanak noktası olarak alınabilir. Bu bağlamda, Roma'da bir Aryen ögeden ve bunun Güney güçlerine karşı bir mücadelesinden söz edilebilir. Dolayısıyla, araştırma burada basit ırksal ve etnik olguyu temel olarak alamaz (alması yanlış olur). İtalya'da Kelt göçlerinden ve Etrüsklerden önce doğrudan Batı–boreal so-

yundan türeme ve yerli ırklar (ya da Atlant kökenli Paleo–Akdeniz uygarlıklarının cılız uzantıları) karşısında Yunan'daki (yine boreal kökenli) Dorlar ve Akalarla aynı bağlamda odakların meydana gelmiş olduğu kuşkusuzdur. Bu odaklardan arta kalan (örneğin Val Camonica'nın keşfettikleri gibi) özellikle simgesel nitelikteki izler açıkça uzak–kuzey dönemi ve "Ren" ve "Balta" uygarlıklarıyla ilişkilidir.[27] Ayrıca, diğer İtalik topluluklarla çeşitli biçimlerde karışmış olan bu odakların tam anlamıyla canlı damarını muhtemelen eski Latinler oluşturmuştur. Ancak, aslında önemli olan "zihniyet biçimi"dir. Semavî–yarıtanrısal çağlarda etkin olan kuzey–batı kökenli güçün varlık ve iktidarını bu uygarlıkta (Latin uygarlığında) tam olarak temsil etmiş olan Roma tipi uygarlık ve Roma tipi insandır. Başlangıç dönemi Roma'sının kuşku götürür ırkî homojenliği karşısında bu güç gayet belirgin bir kararlı, yapıcı, bütünleyici ve ayırd edici etkinlik ortaya koymuştur.

Roma'nın da bağrından çıktığı İtalik uygarlıklar ile gerek bunların ilk Romalılıktaki (premiere romanité) uzantıları olan ögeler, gerekse maddeci (dünyevî) güney uygarlıklarının geri, şehevi ve Demeterci değişkenleri arasında bir ilişkinin varlığına değgin kanıtlar oldukça fazladır.[28]

Yunan'ın, özellikle Pelasge ögesine borçlu olduğu, Tanrıça kültü (Tanrıça egemenliği) büyük bir olasılıkla Sicules ve Sabinlerin öncül egemen karakteristiğini oluşturmuştur.[29] Sabinlerin temel kudsiyeti, kendisine Horta, Feronia, Vesuna, Heruntas, Hora, Hera adları da verilmiş olan dünyevî (maddeci) tanrıça Fortuna'dır ve Junon, Venus, Ceres, Bona Dea, Demeter de temelde aynı ilkenin tezahürleridir.[30] Bu bağlamda, en eski Roma takviminin ay takvimi olması; ilk Roma efsanelerinin (örneğin Mater, Matuta, Luna, Diana, Ejeri, vb.) dişi figürlerden yana çok zengin olması ve özellikle Mars–Herkül ve Flora ile, Herkül ve Larentia ile, Numa ve Ejeri ile ilişkili tradisyonlarda erilin dişile bağımlılığı temasının yer alması ilginçtir. Bu efsaneler (örneğin, Asya–Akdeniz saraylı kadını tipinin yer aldığı ve sonradan Roma'nın şehevi çizgilerinden arın-

dırarak tümüyle Anasal erdemlerin simgesi durumuna getirmeye çalıştığı, Etrüsk kökenli Tranquil destanında gördüğümüz gibi) Roma–öncesi tradisyonlarla bağlantılıdırlar.[31]

Fakat Romalılığın kendi zihniyetiyle bağdaşmazlıklar bularak yaptığı benzeri dönüştürmeler, efsanelerin yeni biçimlerinin altındaki, Roma uygarlığına zıt olan daha eski bir uygarlığa ait ögelerin bulunduğu bir katmanın göze çarpmasını engelleyememiştir.[32] Bu katman, herşeyden önce, dişi hanedanı ya da kadınların Antik Roma'nın, daha ziyade yabancı hanedanlar ya da halktan krallar söz konusu olduğunda taht üzerindeki etkinlikleri gibi bazı özelliklerini içerir. Örneğin bu bağlamda iktidara bir kadın sayesinde gelmiş olan, halk özgürlüğünün savunucusu Servius Tullius'un Roma'daki, Güneyli kudsiyetler (Satürn, Venüs ve Flora) onuruna düzenlenen ve "Büyük Hayat Ana"nın düsturu olan evrensel eşitliği, dayanışmayı kutlayan, —kölelerin yarıştırıldığı— oyunlar sırasında parlamış bir melez olması ilginçtir.

Etrüsklerde ve oldukça büyük bir ölçüde Sabinlerde anaerkillik egemendi. Girit'teki gibi, genelde baba değil de ana soyadı geçerliydi ve kadın her zaman özel bir onura, otoriteye, öneme ve özgürlüğe sahipti.[33,34] İtalyan kentlerinin pek çoğu kadın ismi taşırdı. Ölüleri yakmak ile gömmek âdetlerinin birarada var olmaları içiçe geçmiş, ancak birbirine karışmamış muhtemelen biri semavî, diğeri dünyevî bir ölüm– ötesi *(post-mortem)* anlayışını temsil eden iki ayrı tabakanın varlığına işaret eden pek çok kanıttan birini oluşturur.[35] Dişillikte Analık mefhumu ön plana alınarak Anaların otoriter bir hale getirilmesi —***matronarum sanctitas, mater princeps familiae***— aslında Roma'ya özgü birşey değildi ve yeni uygarlıkta (Roma'da) eril hukuka bağımlı kılınarak gerçek yerine oturtulmuş olan Roma–öncesi'nin dişillik anlayışına da bir ihanetti. Öte yandan, kimi kez de, tersi durumların var olduğu görülür: Roma Kronos Satürn'ü, bazı özgün çizgilerini muhafaza etmekle birlikte, (kutsallaştırılmayıp) Ops'un, toprağın sevgilisi, dünyevî bir şeytan (demon) olarak görülürdü. Aynı durum gerek Mars için, gerekse,

çeşitli ve çoğu kez birbiriyle çelişkili yönleriyle, Herkül için de geçerlidir. Vesta, çok muhtemelen, Aryenlerde daima eril ve semavî bir karakter taşımış ve de Güney'in ateş kudsiyetinin etkisinde kalmış olan bir dişi figürdür: Sonunda bu kudsiyet Toprak Tanrıçası[36] olarak kabul edilen ve aslında bu Tanrıçanın adını telaffuz etmeleri bile yasaklanmış olan[37] erkeklerin katılmaları yasak olan gizli Gece Ayinleriyle tapınılan Tanrıça Bona Dea ile birleşir (ya da özdeşleşir). Tradisyona göre, Romalı olmayan bir kral —Titus Tatius— Ops ve Flora, Rhea ve Juno Curis, Luna, topraksal Kronos ve Diane, Vulcain ve hatta Lares[38] gibi önemli dünyevî kültleri Roma'ya sokmuştur: tıpkı, Roma'daki dindar halkın koruyucusu Livres Sibyllin'in Büyük Ana'yı ve dünyevî Dis Pater, Flore, Satürn ve Ceres–Liber–Libera üçlüsü örneği diğer büyük kudsiyetleri sokması gibi.

Roma dönemi İtalya'sı halklarında (etnik ve filolojik açılardan bile) egemen olan güçlü Aryen–öncesi, Ege–Pelasge ve kısmen de "Atlantik" ögesinin varlığı zaten kanıtlanmış bir olgudur ve bu halkların özgün Roma çekirdeği ile münasebetleri Yunan'daki Pelasgeler ile Akalar ve Dorlar arasındakinin tamamen benzeridir. Bir tradisyona göre Pelasgeler çeşitli bölgelere dağılmışlardı ve çoğunlukla diğer halkların egemenliğindeki köleler durumundaydılar; Lucaine ve Brutium bölgelerindeki Sabeller ve Samnitlerin egemenliği altında olan Brutii' lerin çoğunluğunu da bunlar oluşturuyordu.

Bu Brutii'lerin Kuzey–Güney mücadelesinin en önemli dönemlerinden birinde Roma'ya karşı savaşan Kartacalıların tarafında yer almaları ve bundan dolayı sonra da (mücadele kaybedilince) köle durumuna düşmeleri ilginçtir. Hint'te de görmüş olduğumuz gibi, egemen Aryen soy olan ârya'ların aristokrasisi yerli halklara egemendi. Roma'daki soylular ile halk (plebler) arasındaki durum da Hint'tekinin benzeriydi ve —uygun bir deyimle de belirtildiği gibi[39]— plebler Roma'nın "Pelasgeleri" gibiydi. Sayısız örnekte gördüğümüz üzere, Roma'da soylular eril hukukun onurunu taşır-

larken plebler de dişil ve maddeci ilkenin egemenliği altındaydılar. Plebler dişillik ve maddecilikleriyle devlet kademelerine ve sonuçta Jus Quiritum'a girmeyi başarmışlarsa da soyluların imtiyazındaki politik ve hukuksal kurumlara ve yine soylulara özgü kutsal atasal, *divi parentes* kurumlara —maddeci ve dünyevî ("Toprağın çocukları") olmaları nedeniyle— alınmamışlardır.[40]

Pelasgeler ve Etrüskler arasında her ne kadar doğrudan bir etnik bağ kurmak istememek ile birlikte bazılarının Roma'nın kurucuları saydıkları Etrüsklerin[41], dünyevî, maddeci ve dahası, Romalılığın temel zihniyetiyle bağdaştırılamayacak olan, dişil (aysal, lunaire) ve ruhban bir uygarlık niteliği taşıdığını belirtelim. Etrüsklerin (Asurlular ve Kaldeliler gibi) Tabiat Ana'nın maddeci dünyasının ve doğurganlığının ötesindeki —Tinia'nın önderi olduğu— eril kudsiyetlerin farkına varmış oldukları da bir gerçektir. Her hâlükârda, bu kudsiyetler —*dii consentes*— göksel kudsiyetlerden çok farklıdırlar: Tümünü ağırlığı altında ezip aynı yasalara –*dii superiores et involuti* —tâbi tutarlar. Dolayısıyla, bu kaderci yönüyle doğacılıkta kalmakla, Etrüsk semavîliği de— tıpkı Zeus'u Güneyin Styx'ine tâbi kılan Pelasge zihniyeti gibi —(esas semavîliğe) ihanet etmiştir. Buna göre (Styx'e göre) tüm varlıkların, kutsal varlıklar da dahil, toprağın doğası örneği ışıktan nefret eden ve ışıktan doğan herşeyin üzerinde alelade bir yaşama indirgeyici etkin bir yasa uygulayan bir ilkeye bağımlı kabul edildiği biliniyor. Burada, "O'nun yasasını hiç kimse bozamaz"[42] diye uyaran İsis'in ve (Gece'nin ve Erebe'in, doğa yasasını yaşama geçiren yaratıkları olan) dişi Helen kudsiyetlerinin gölgeleri tekrar ortaya çıkmaktadır: Oysa ki, görmüş olduğumuz üzere, şeytaniyet ve büyücülüğün Etrüsk inanç ve ibadetlerinde güneş simgeleri ve temaları içeren[43] (dolayısıyla da onları kirletmiş ve bozmuş olan) biçimler altında ihmal edilemeyecek bir rol oynaması (en aşağılık yönleri de dahil olmak üzere) Aryen–öncesi ögenin bu uygarlık üzerindeki etkinliğinin kanıtını oluşturur.

Gerçekte, Roma dönemindeki haliyle Etrüsk'ün güneşsel-

lik–yarı–tanrısallık ile fazla bir ilişkisi yoktu. Dünyaya yalnızca hüzünlü ve karanlık bir bakış atmasını bilmişti (Etrüsk): Üzerinde ölüm–ötesi'nin dehşetine ilaveten kendi ulusunun akıbetiyle ilişkili bir kader ve ceza (ya da kefaret çekmek) duygusunun da ağırlığı vardı.[44] Eros ve Ölüm temaları onda karakteristik bir biçimde birleşiyordu: İnsan zevk tutkusu içinde; hemen her yerde varlığını hissettiği yüzeye çıktığı esrimeler (sarhoşluklar), kendinden geçmeler arasında, (bir saman alevi gibi) titreşerek uçup giden yaşamın tadını çıkarmaya çalışıyordu.[45]

Etrüsk klanlarının ruhban önderleri olan Lucumon'lar kendilerini salt dünyasal varlıklar olarak kabul ediyorlardı ve tradisyon "Etrüsk Disiplini"nin ya da Etrüsk kehanet biliminin —ilgilenenlerin içini "korku ve tiksinti" ile dolduran ve, aslında, en yüksek düzeylerini Kalde ruhbanlığının daha sonra Hitit'lere geçen Ay'a (Lune) dayalı, bazı salt teknik açılardan bile[46] apaçık kıyasi gerçekliklere ihanet eden kaderci biliminin oluşturduğu bu bilimin —kökenini dünyevî bir şeytana, Tages'e dayandırıyorlardı.[47]

Roma'nın bu ögelerin bir kısmını alması; soyluların imtiyazında olan kehanet biliminin yanında, Etrüsk kahinlerine de yer vermiş olması ve onlara değer vermesi —her ne kadar, değişik bir uygarlık olması açısından, Roma için bu ögeler farklı bir anlam ifade etseler de— Roma'nın bünyesindeki (genelde gizli kalmakla birlikte pek çok durumda açığa çıkmış da olan) bir kendi kendiyle çelişmenin, bir antitezin varlığını ortaya koyarlar. Tarquin'lere karşı başkaldırı, gerçekte aristokratik Roma'nın Etrüsk ögesine karşı bir başkaldırısıydı. Bu hanedanın ortadan kaldırılması, Roma'da, her sene —İranlıların Magophonia'yı, yani (Kambiz'in ölümünden sonra krallığı zorla ele geçiren) Medes rahiplerinin katlini kutladıkları bayramı[48] anımsatan— bir bayramla kutlanırdı.

Romalı, kahinlerden, neredeyse onlar Roma'nın gizli düşmanlarıymışçasına, daima korkmuş ve sakınmıştır. Bu bağlamdaki karakteristik pek çok olgudan birini de, —Roma'ya karşı duyulan kinden kaynaklanan, Horatius Coeles'in heykelinin ortadan kaldı-

rılmasını (toprağa gömülmesini) sağlamaya yönelik kehanetler oluşturur Ancak, bu heykel ortadan kaldırılmayıp en yüksek bir yere konulmuş ve sonuçta da kehanetlerin tersine Roma'nın lehinde olaylar meydana gelmiştir. Bunun üzerine de ihanetle suçlanan kahinler bunu itiraf etmişler ve öldürülmüşlerdir.

Bu gelişmenin akabinde de Roma'da eski güney zihniyetine bağımlı, İtalik halklarına yönelik, onların karşı duramayacakları yeni bir etkinlik oluşmuştur. Ancak bu etkinlik, (yine de) bayağı bir iç ve dış mücadele sonucunda kendini kabul ettirebilmiştir. Böylece, Roma'da erilliğin egemenliği sağlanmıştır. Bu egemenlik, devlet doktrini *auctoritas* ve *Imperium*'da ifadesini bulmuştur. Semavî kudsiyetlerin, özellikle —bağımsız, yetkin, yekta ve doğacı efsanelerle ilişkisiz (doğa üstü) —Kapitol'lü Jüpiter'in etkinliği altına girmiş olan Devlet, kökende, yine krallığın alelade kişilerin erişemediği[49] inisiyatik "gizeminin" *—adytum et initia regi—* yolundaydı. İktidarın, Kumanda'nın mistik ve korkutucu gücünün —ki bu, salt (bazı politik uğraşılarının onlardaki bu yeteneğe halel getiremediği) politik önderlerde değil, soylularda ve aile reislerinde de vardı— hegemonyacı ve ülkeci değil de, özgül anlamında alındığı bir imparatorluk (imperium) mefhumu söz konusuydu.

Aryen–Roma ateş simgeselliğinde; eril ve genelde, Vico'nun yerinde bir nitelemesiyle, "yarı–tanrısal" hukukun sertliğinde yansıyan manevîyat buydu. Bu manevîyat, daha dışsal bir planda, Roma'nın —Tite Live'ye göre, Romalıların kendilerini (ayırıcı nitelikleri sadakat, yani fides, yokluğu ve maddeye adi bağımlılık olan) bir barbardan ayıran bir özellik haline getirecek denli yoğun bir biçimde yaşanan— onur ve sadakat etiğini de içeriyordu.[51] Ayrıca, başlangıç dönemi Romalılarında karakteristik olan bir diğer husus da, yine yoğun bir manevîyatın varlığını yansıtır biçimde, doğaüstü'nün Tanrıdan *—Deus—* (Tanrı düzeyine layık görülmekten) ziyade *numen* —yani iktidar— olarak kavranılmasıdır. *Pathos*un, lirizmin ve kutsal'a yönelik mistisizmin yokluğu (ya da bunlara gerek görülmemesi) de aynı derecede karakteristiktir. Bunlar, gerek

birinci Çin ve İran Veda dönemindekilere, gerekse erillik ve büyüsellik içermeleri bakımından semavî Aka örflerine tekabül eden temalardır. Tipik Roma dini uygar bir Romalının, *civis romanus*, Tanrı ile ilişkisellik biçimi olan[33] ruhsallık ve sofuluktan uzak kalmaktan daima sakınmış ve böyle bir duruma yol açabilecek herşeyi gerektiğinde güç kullanarak frenlemiştir. Her ne kadar Etrüsk ögesi halk yığınlarının bilincinde öte âleme ilişkin olarak ürkütücü tablolar çizmişse de, Roma, kadim Hellade'dakinin benzeri, yarı–tanrısal (yiğitsel) bir rüyete sadık kalmasını bilmiştir.

Roma'nın sadakat, görev, yiğitlik, düzen ve onur üzerine kurulu sert yaşam biçimlerini hiçbir şeyin değiştiremediği, ölümlü, duyarşız; ölüm ötesinin kendilerine ne umut, ne de korku, hiçbir şey ifade etmediği savaşçılarının yanında, kutsal (yarı–tanrısal) kahramanları —Semones— da olmuştur. Romalılarca Lükres'in Epikürcülüğüne olumlu bakılması de (genel açıdan) bu bağlamdadır: Zira herşeyi doğal nedenlere bağlamak ölümün dehşetini ve tanrılardan duyulan korkuyu yok ederek huzur ve güven sağlamaya, yaşamı özgür bırakmaya yöneliktir. Ancak, bu tür öğretilerde, yine de (bilge kişi için) bir tür mükemmellik modeli oluşturan ödün vermez ve bağımsız ögelerde ifadesini bulan bir yücelik, tanrısallık mefhumu mündemiçti.

Yunanlılar ve hatta Etrüskler örneği diğer halklara kıyasla Romalıların, başlangıçta, daha "barbar" bir görünüm sergilemeleri böyle bir "kültür" eksikliğinin ardında (bazı, istila dönemi Cermen topluluklarında da görüldüğü gibi, her tür kentli tipteki kültürün problemler, hatta dengesizlik ve kopmalar içine düşebileceği denli) zor bir yaşam stilinin sonucu olarak, daha özgün bir gücün zorunlu olarak etkinleşmesinin yattığını gösterir. Nitekim Yunanlıların Roma'ya ilişkin ilk gözlemlerini de bir elçilerinin (ziyaret ettiği) Roma Senatosunu bir barbar toplantısı görünümünde bulacağını zannederken, karşısında, tersine, bir krallar (efendi, kültürlü insanlar) topluluğu bulmuş olduğu biçimindeki ifadesi oluşturur.[34] Daha baştan beri, Roma'da tradisyonelliğin, örneğin yeni siteye

Romülüs'ün adının verilmesini sağlayan akbabaların sayısına, uzak-kuzeyli fatihlerin simgesi olan "balta"lı muhafızların sayısına, ve bir "çatı"daki mızrak sayısına, Numa'nın *ancilia, pignora imperii*'lere ve arkaik Janus kültünün sunak adedine ilişkin olarak bildirdiği sayıya tekabül eden özgün, emsalsiz "oniki" sayısı gibi; ışıklı gök Tanrısı Jüpiter'e adanmış ve aynı zamanda lejyonların da amblemi ve ölümsüz Aryen "Zafer" simgelerinden biri olan "kartal" gibi— ki, Sezar'ların ruhunun güneşsel ölümsüzlüğe geçerken de bedeni bir kartal biçiminde terk ettiklerine inanılırdı—[55] Hint aryenlerinin *açvamedha*'larına tekabül eden ve kutsal bir evrensel tradisyonun pek çok ögesini simgeleyen "At" kurban edilmesi gibi; "merkez'in işareti"; "Kutsal Yol"un başında bulunan, Romülüs'ün karataş'ı gibi gizli işaretleri belirmeye başlamıştı. Ancak, Roma efsanesini en doğru olarak ifade edecek olan dinler ya da kültür biçimlerinden ziyade tarihin özündeki güç ile işlenmiş tüm bir dizi büyük simgeler vasıtasıyla Roma'nın kaderini ve büyüklüğünü oluşturan manevî mücadeleden en dolaysız biçimde söz eden epope, Roma'nın özgün tarihi olacaktır. Roma'nın gelişme sürecinin her dönemi gerçekte Aryen zihniyetinin bir zaferi gibidir. Plebler ve dış etkiler nedeniyle Roma'nın bozguna uğradığı dönemler de dahil en büyük tarihsel ve askerî gerilimler sırasında bu zihniyet en güçlü bir biçimde parlamıştır.

Bazı efsane ögeleri baştan beri derin bir anlam taşımışlar ve aynı zamanda Roma'yla mücadele halindeki iki gücün varlığına işaret etmişlerdir. Kadim altın çağ'ın Tanrı-Kral'ı Satürn Kronos'un kimi kez bir kent, kimi kez de bir kale olarak geçen Satürnia'yı yarattığına ilişkin efsaneler de bu bağlamdadır.[56] Kutsal krallık ilkesini temsil eden Numitor'u elde etmeyi amaçlayan ve şiddet kullanan Numitor ve Amulis ile, daha Roma'nın Doğuşu efsanesinde zıt çift teması ortaya çıkmaktadır. Bu ikilem Romüs-Romülüs çiftinde de görülür. Burada, herşeyden önce, yarı-tanrısal çağların, bu ikizlerin bir kadının, kutsal ateşin koruyucusu olan bir bakirenin, bir Savaş Tanrısı—Mars— ile birleşmesinden doğduğu

şeklindeki karakteristik bir teması sözkonusudur. İkinci olarak, tarihsel–metafizik "sudan azad olanlar" teması söz konusudur. Üçüncü olarak da, ikizlerin altına sığındıkları incir ağacı, Ruminal —eski Latincede *ruminus* sözcüğünün Jüpiter'le bağlantılı olarak "besleyici" anlamını ifade etmesi bakımından— genel bir simge olarak Hayat Ağacı'na ve onun verdiği doğaüstü ürüne tekabül eder. Fakat, ikizleri Dişi Kurt da beslemiştir. Kurt sembolizminin sadece klasik âlemde değil, fakat Kelt ve Kuzey aleminde de içerdiği çifte anlamı daha önce belirttik. Öte yandan, Kurt vahşi bir gücü, ögesel ve bağımsız birşeyi de ifade eder; Kuzey mitolojisinde "Kurt Çağı"nın başkaldırmış ilkel güçlerin çağı olarak nitelendirildiğini gördük.

Bu gizil ikilem, temelde, Osiris–Seth, Habil–Kabil, vd. ikilemlerin benzeri olan Romüs–Romülüs ikilemine tekabül eder.[37] Gerçekte, Romülüs, kentin (ya da kalenin) sınırlarını belirlerken, bu edime kutsal bir tören ve simgesel bir düzenleme, yasa ilkesinin uygulanımı görünümü vermiştir. Romüs ise, tersine, bu olaya karşı çıkarak zarar vermiş ve bu nedenle de öldürülmüştür. Bu, iç ve dış, manevî ve toplumsal, kısmen açık kısmen dilsiz simgeler içinde kapalı olan dramatik bir mücadelenin âdeta başlangıcını oluşturur: Roma'nın, Akdeniz'de yarıtanrısal, evrensel bir tradisyonu tekrar ortaya çıkarma girişiminin başlangıcıdır.

Yarı–tanrısal, savaşçı ve aristokratik bir ilkeyle Ay'a (Lune) bağımlı ruhban (sacerdotal) ögeye ve Etrüsk–Sabin etnik yapısına olduğu kadar (ve dolayısıyla) pleblere ("Roma'nın Pelasgeleri"ne) de tekabül eden öge arasındaki kutuplaşma; mistik coğrafi terimlerle Palatin ve Aventin olarak ifade edilen kutuplaşma, daha Krallar Dönemi'nin efsanelerinde ortaya çıkmaktadır.

Romülüs Palatin tepesindeyken oniki akbaba simgesinin, Aventin Tepesindeki Romüs karşısında üstünlüğü kendisine verdiğinin farkına varmıştır. Romüs'ün ölümünden sonra, ikilem Romülüs ile Ay (Lune) ve nefsaniyet ağırlıklı bir külte sahip olan Sabinlerin kralı Tatius arasındaki anlaşmazlık biçiminde tekrar do-

ğar. Ve Romülüs öldüğünde Albain'ler (kuzeyli tipte bir savaşçı soy) ile Sabinler arasında mücadele başlar.

Ayrıca, eski Italik tradisyonuna göre Herkül de, arzî Pelasge ateş tanrısının oğlu Cacus'u öldürdükten ve Aventin Tepesindeki mağarasını semavî Tanrıya bir sunak haline getirdikten sonra, iyi kalpli kral Evandre'a Palatin Tepesinde rastlamıştır.[58] Bu Herkül, (Tanrıça) Bona Dea'nın düşmanı "Muzaffer Herkül" olarak, Roma'nın genel eril–semavî manevîyatının yüksek bir temsilcisi haline gelecek ve onuruna —kadınlara yasak tutulan— kutlama törenleri düzenlenecekti.[59] Bununla birlikte, mağlup Cacus'un, maktül Romüs'ün tepesi Aventin, aynı zamanda büyük Gece Tanrıçası Diane–Lune'nin —pleb ismi taşıyan ve pleb dostu kral Servius Tullius'un kurduğu— Tapınağının yükseldiği Tanrıça Tepesidir de. Bu kral, kutsal soyluluğa başkaldırdığında, Aventin Tepesine sığınmıştır. Ve Servius onuruna düzenlenen köle bayramları, Bona Dea'nın, Carmenta'nın ve mağlup Veies'lerce (İ.Ö. 392 ci.) getirilmiş olan ve Romalılarca önceleri tutulmayan Juna Regina'nınkiler benzeri dişil ya da Faunus'unki gibi eril–nefsani kültler burada ortaya çıkmışlardır.

Roma'nın efsanevi krallar serisine iki ilke arasındaki mücadeleler dizisi tekabül eder. Sezar'ın bile kendisini onunla özdeşleştirmek istediği[60], "Yenilmez Tanrı —Quirinus"— olarak adlandırılan bir "yarı–tanrı" haline gelen Romülüs'ten sonra, —dişi ilkenin (Egerie) egemenliğindeki— Etrüsk–Pelasge "Rahip–Kral"ı tipi, Numa'nın şahsında tekrar ortaya çıkar. Ancak, Tullius Hostilius'ta da, tersine, Romalılığa özgü —ruhban Etrüsk ilkesine zıt— eril bir ilkenin tepkisinin tezahür ettiğini görüyoruz. Bu, özellikle, bir İmparator, bir savaşçı önder tipi olarak belirir ve savaşçı aristokrasiyi tekrar toparlamak kutsal amacına yöneliktir.[61] (Tullius Hostilius'un) sunağa çıkıp, rahiplerin yapmış olduğu gibi, gökten yıldırımı indirerek kendini telef etmesi de simgesel olarak bu bağlamdadır. Ancak, olaylar bunun tersi bir yönde gelişir ve Tarquin'lerin Etrüsk hanedanının başa geçmesiyle birlikte Roma'ya sıkıca bağlı

olan aristokrasiye karşı pleb tabakalarını destekleyen dişil egemenlik ve tiranlık temaları gündeme gelir.[62]

Ancak, soylu Roma'nın —Atina'da halktan tiranların püskürtülerek Dorların egemenliği tekrar ele geçirmesiyle (İ.Ö. 510) hemen hemen aynı zamanda— İ.Ö. 509'da karşı harekete geçip Servius'u öldürerek, II. Tarquin'i mağlup edip yabancı hanedana son vermesiyle, önceki uygarlıkla bağların koparıldığı, tarihin başlıca dönüm noktalarından biri oluşur. Artık, iç sorunlar önemini yitirmiştir. Önem taşıyan Roma'nın efsanevi büyüme sürecidir. Gerçekte, bu arada karmaşık bir güney ögesi Romalılığın içine sızmışsa da; bu ögenin dayandığı politik güçler hiç acımadan yok edilmişler ya da (güçlenemediklerinden) daha üst düzeyli özgün başka bir uygarlığın güdümüne girmişlerdir.

Roma'nın kendinden önceki uygarlıkları, özellikle Etrüsk uygarlığını alt etmekte gösterdiği, çoğu kez onların güçlerinin, tradisyonlarının ve hatta dillerinin izlerini tümüyle yok etmeye dek varan olağanüstü ve anlamlı şiddeti gözönüne getirelim. Elbe, Juno Regina'nın kenti Veies,[63] Tarkinya (Tarquinia) birbiri ardından haritadan silinmişlerdir. Burada, büyüklüğünü ve zenginliğini kutsal güçlere borçlu olduğu duygusunu taşıyan bir ırk tarafından (bu güçle) düşünülmüş ya da istenilmiş değil; zorunlu bir eylemde bulunulmuştur. Ve Roma soylularının büyük bir kısmının etkilenmiş olduğu "Dor'lu"luktan uzaklaşmış; estetik ve şehvani Yunan "kültürü"nün güneydeki bolluk ve sefahat merkezî Capoue de yok edilmiştir. Bu, (ezeli; biri semavî, diğeri arzî) iki tradisyon, özellikle, Kartaca savaşlarında —politik güçlerin ve gerçeklerin bir mücadelesi biçiminde— karşı karşıya gelmişlerdir. Tanrıça'nın (Astarte–Tanit) ve —zamanında Romalıların efsanevi atasını baştan çıkarmaya uğraşmış olan— Saraylı Hanım'ın (Didon) kenti Kartaca'nın yok edilmesiyle, Bachofen'in de belirttiği gibi[64] Roma Batı âleminin tarihsel dinamizminin (ağırlık) merkezini dişil (anaerkil), arzî Ay (Lune) gizeminden eril (babaerkil), semavî Güneş gizemine geçirmiştir. Ve Roma ırkının özgün ve gizli tohumu, yaşamı

—bu yönelişi (rakip ögenin sürekli sinsi faaliyetine rağmen) güçlendiren— bir ethos ve bir hukuk ile biçimlendirdi. Gerçekte, Roma galipler hukuku yasası, mistik zafer mefhumu açısından, Etrüsk kaderciliğine ve her tür temaşacı (contemplative) feragatlere karşı en açık bir antitezi oluşturur. Ve bu yaşam biçimi ruhu güçlendirici, tüm yaşamı her tür doğacı kavrayıştan açıkça üstün olan bir plana yükselticiydi. "Eylem" çileciliği, daha önce bahsetmiş olduğumuz tradisyonel tarzlarda gelişir; en uç toplumsal eklemlenmelere kadar ulaşan bir disiplin ruhu ve ciddiyet kazandırır. Burada, soyluluk ve aile en ciddi babaerkil hukuka sahiptir: Merkezde, adil yargıçlar ve askerî önderler olarak, Senato'nun aristokratik yapısının koruyucusu güçlü şahsiyetler olarak, kutsal ateş'in rahipleri olan aile reisleri, patre'ler, yer alır. Ve maddî yaşamın yasası (civitas) bir ritm, düzen ve saygınlık içerir. Tüm politik örgenleşmeler üç, oniki sayıları ve onların katları üzerine kurulur.[65]

Roma, muhtemelen ikinci Tarquin tarafından getirilmiş olan, melez bir Helenizmle karışmış, Asya ögesini temsil eden —ve eski katı aristokrat kültü (bir tür) pleb törelliği haline getirici nitelikte— karanlık ve kuşkulu yeni kutsallık mefhumları içeren Sybill Kitapları'nın etkisinden sıyrılmayı bilememişse de, düşman ögenin açıkça ortaya çıkarak (Roma'nın) en derin gerçekliğini ciddi biçimde tehdit edişine her seferinde tepki göstermesini bilmiştir. Bu bağlamda, Roma'nın sefih–şehvani (bacchio–aphrodisien) istilalara karşı savaştığını ve şarap tanrısı Bakküs onuruna düzenlenen şenlikleri yasakladığını; sağlıksız bir mistik kutup oluşturan Asya kökenli gizemselliklerden sakındığını; dünyevî ve dişil temaları ısrarla içeren egzotik kültlere (inanç ve ibadetlere) ancak (Roma'nın) örgenleşmiş eril yaşam biçimi üzerinde hiçbir zararlı etki oluşturmamalarını sağlayıcı koşullar altında müsaade ettiğini görmekteyiz. Numa Pompilius'un düzmece kitaplarının imhası ve "filozof"ların sürgün edilmesi, sadece basit politik nedenlerden kaynaklanmıyordu.Daha derin nedenleri vardı. Tıpkı Etrüsk kalıntıları gibi, —Yunan'da ortaya çıkışı Pelasge'nin yeniden canlanması anlamına ge-

len— Pisagorculuk da, Rhea, Demeter ve Hestia gibi tanrıça figürlerinin nostaljik bir biçimde çağrıştırılmasıyla; panteist niteliğiyle; kadına verdiği manevî rol ile —her ne kadar, bazı değişik ögeler içerseler de— Romalılığın gizli manevîyatı ile mücadele halinde olan bir Demeterci uygarlığın arınmış uzantısı olarak değerlendirilebilir. Klasik yazarların Pisagor ile Etrüskler arasında ince bir ilişkinin varlığını görmeleri ve Numa Pompilius'un imha edilmiş olan yapıtlarındaki yorumların özellikle böyle bir ilişkiyi kurmaya ve sözde bir tradisyonellik maskesi altında Etrüsk ve Pelasge'nin Romalılıkla bağdaşmayan zıt etkinliğine kapıları tekrar açmaya yönelik olması anlamlıdır.[66,67]

Kleopatra'nın (İsis'in yolundaki) imparatorluğunun yıkılması ile Kudüs'ün düşmesi de, aynı şekilde, bir uygarlık metafiziği açısından, simgesel değer taşıyan tarihsel olaylardır. Bunlar, Batının içsel tarihinin antitezlerin dinamiğinin oluşturduğu ulusal savaşlarla tamamlanmasındaki yeni dönüm noktalarıdır. Bir Pompeili-de, bir Brütüs'te, bir Kasyüs'te ve bir Antuvan'da; (bunların) yeni gerçekliğin gelişimini frenlemeye ve mağlup etmeye yönelik —ancak sonuçsuz kalan— güçlü ve inatçı girişimlerinde Güney temasının varlığı gözlemlenebilir.[68] Kleopatra, Afroditçi uygarlığın Antuvan'ı etkilemiş olan[69] canlı bir simgesi idiyse, Sezar da, tersine, egemen Batı–Aryen tipinin canlı bir simgesiydi. Onun (Sezar'ın) "Ben krallar kralı'nın soyundan gelmeyim, (o krallar ki) Onu insanlar arasında iktidarla ve iktidarlarını elleri arasında tutan Tanrıların kutsal karakteriyle temsil ederler" şeklindeki sözleri[70] Roma'nın, en yüksek imparatorluk (imperium) anlayışının ifadesidir. Gerçekte, daha —Romalıların gözünde "Apollon Güneş"in oğlu numen ve aeternitas'ını (iktidar ve ebediliğini) simgeleyen— Augustus ile birlikte, yabancı kült ve üstyapıların istilası karşısında, eski törel Roma dininin ilkelerini yürürlüğe geçirmeye yönelik bir reforma paralel olarak belirli bir anlayış çizgisinde birleşilmişti. Böylece, yasallığını semavî–güneşsel düşünceden alan, evrenselliğe yönelik bir Devlet tipi oluştu. Gerçekten Roma salt etnik değil, dinsel açıdan

da her tür bölünmeye karşıydı ve böyle birşeyi aşmıştı. İmparatorluk kültü belirlendikten sonra bir tür (saygın) "dinsel feodalizm" içinde, Roma, sınırları dahilindeki tüm halkların tradisyonlarını, tanrılarını tanıdı ve onlara saygı gösterdi.Ancak, imparatorun ya da imparatorun "dehası"nın yarattığı, mistik bir zafer de içeren "Doğaüstü İlke"nin (tüm Roma halklarınca) kabulü ve ona sadakat (fides) gösterilmesi de gerekiyordu.

Augustus döneminde —kutsal bir himayeye sahip olan— eylem çileciliği Roma'nın evrenselliğinin gözle görülür, elle tutulur bir ifadeye sahip olarak bu karmaşık uluslar topluluğuna kabul ettirilmesini sağlamıştı. "Göğe yakın tapınakları" olan ve çeşitli uluslardan bir tek (büyük) ulus meydana getiren Roma "insanların ve tanrıların beşiği" gibiydi.[71] Pax Augusta ve Profonda giderek Pax Romana gibi tüm dünyayı sardı. Tradisyon "yarı–tanrısal çağ"dakine özgü biçimde bir kez daha doğmuş gibi oldu. Adeta, Demir Çağı sona erip, uzak–kuzeyli (Tanrı) Apollon'un çağı, kadim çağ tekrar başladı. Bu bağlamda, şair Virgil "Son peygamber çağı nihayet geldi. İşte çağların yüce düzeni yeniden tertemiz doğuyor.Bakire geliyor, Satürn geliyor ve yüce göklerden yeni bir nesil iniyor —*jam nova progenies coela demittitur alto.* Lütfet ey iffetli Lucine, çocuğun doğuşuna yardım et, onunla birlikte Demir Çağı sona erip, altın ırk tüm dünyada yükselecek ve kardeşim Apollon hükümran olacak... Kutsal yaşam çocuğu (ve onunla birlikte herkesi) kucaklayacak; yiğitler Tanrıya, O da yiğitlere karışacak —*ille deus vitam accipiet divisque videbit— permixtos heroas et ipse videbitur illis*".[72] Bu duygu o denli güçlüydü ki, çok uzun süreler etkinliğini sürdürdü; Roma'yı tarih–üstü bir simge haline getirdi ve hıristiyanlara," Roma sağ salim kaldıkça, Son Çağ'ın dehşetli sarsıntılarından korkmaya gerek kalmayacak, fakat ne zaman ki Roma çökecek, işte o zaman insanlığın sonu gelecek" dedirtti.[73]

NOTLAR

[1] Benzeri bir üçlem Kretschmer ve H. Guenther tarafından da belirtilmiştir, *Rassengesichte des helenischen und römischen Volkes*, Münih, 1929, s. 11–12.

[2] Herodote, (I, 56, VIII. 44) Pelasgeleri Atina'daki ilk İyonyalılar olarak görür ve Helence olmayan lisanlarını "barbar" olarak niteler.

[3] W. Ridgeway, *The early age of Greece*, Cambridge, 1901, cilt I, c–IV, s. 337–406;c. V, s. 407 ve d. , 541 ve giriş b. Bu yapıtta, kuzey ögesi ile Pelasge ögesinin Helen uygarlığındaki birbirinden ayrışmasına değgin çok miktarda ilginç veri vardır, yazar bu iki öge arasındaki ayrışmayı manevî zıtlıktan ziyade, ırk ve uygarlıklar arasındaki zıtlığa bağlar.

[4] bkz. Örneğin, Callimaque, *Zeus*, c. 9.

[5] bkz. Örneğin Herodot, 11, 50. Pelasge'li Minos'a değgin iki tradisyon vardır: Birincisinde kudsiyete bağlı, adil bir kral olarak kabul edilir (ismi Minos ile Hinduların Manu'su, Mısırlıların Manes'i, cermenlerin Mannus'u ve hatta Latinlerin Numa'sı arasında etimolojik bir ilişki vardır); diğerinde ise, suların hakimi, kaba ve şeytani bir güç olarak kabul edilir (Preller, *Griechich. Mythol.* c. 11, s. 119–120)Kuzey Helenleri ile Minos arasındaki zıtlaşmayı içeren tradisyonda bu ikinci yön işlenir.

[6] Bachofen, *Mutterrecht*, 43 :"Strabon'un (VII, 321;XII, 572) Helen öncesi Yunan ve Anadolu'ya ilk yerleşen ve, sürekli göç hareketleri —Kuzey uluslarınınkilerin zamanımız tarihinin başlangıcını oluşturmaları gibi— eski tarihin başlangıcını oluşturan, barbarlar olduklarını belirttiği bu ırkların kalıtsal özelliğini dişi egemenliği oluştururdu". Bu bağlamda, Mosso da (*Les origines de la civilisation mediterraneenne*, s. 128) erkeklerin ikincil bir rolde olduklarını ve en önemli ruhbanlık işlevlerini Haghia Triada mezarının rahibelerinin yerine getirdiklerini ifade eder. Aynı şekilde, Minos–Pelasge dinsel inanışının anaerkil karakterini uzun süre muhafaza ettiğine ve kadının salt törensel açıdan değil, sosyal açıdan da imtiyazlı bir konuma sahip olmasının, minos uygarlığının —onu Etrüsk uygarlığına yakınlaştıran— bir karakteristiğini oluşturduğuna dikkati çeker.

[7] Eflatun *Timaios*, 24e, 25a–e; *Kritias*, 108e, .09a.

[8] Zeus'un Titanları yendikten sonra, onları, Atlas'ın sürgün edildiği ve bir Pelasge Tanrıçasının —Hecate'nin— da bulunduğu Tartate'a ya da Erebe'ye kapatması ilginçtir.

[9] Aka'lardaki göksellik ile greklerdeki dünyevilik konusunda bkz J. E. Harrison, *Prolegomeno to the study of Greek religion*, Cambridge, 1903 (özellikle s. 4–10, Isocrate'ın yazısı, 120, 162, ve d.).

[10]Ridgeway, *Early Age Greece*, c. VII, s. 506 ve d. ;521–525. Burada Kuzey–Aryen kökenli ölülerin yakılması adeti ile Ege–Pelasge kökenli ölülerin gömülmesi adetleri ele alınmaktadır. Yazar, bizim de yaptığımız gibi, bu çelişkinin, biri göksel diğeri dünyevî iki ayrı mezar–ötesi (ya da ölüm–ötesi) görüşünden kaynaklandığını belirtmektedir. "Ölmüş bedenlerdeki" psişik kalıntıları yok etmekte yarar gören, ya da, bir "kahraman"ın ruhunu, yeryüzü ile tüm bağlantılarını keserek tamamen bağımsızlığa kavuşturmaya yönelik bir görüşe sahip olanlar ölüleri yakmaktaydı (bu konuda bkz. ayrıca, Rohde, *Psyche*, I, s. 27–33). Gömme adeti ise, tersine, yeryüzüne bir bağımlılığın ifadesi olan, "Topraktan gelip toprağa dönmek" mantığını içerir. Homer devrinde, tıpkı "cehennem" (ve dehşeti) mefhumu gibi bu ikinci adet de bilinmiyordu.

[11]Herodot(II, 81), Orfe ile Baküs arasında hiçbir ayrım yapmamıştı. Orfe'nin Baküs şölenlerine getirdiği değişiklikler ise (Diodore, III, 65), öze dokunmayan Pisagorcu nitelikte (müzisyen Orfe, harmoni mefhumu) düzenlemelerdi. Orfe, kimilerine göre Girit'ten, yani Atlantik–Pelasge kökenliydi, kimilerine göre ise, Pisagor gibi, doğrudan Atlant'lardan gelmeydi.

[12]Rohde, *Psyche*, c. I, s. 319.

[13]Harrison (*Prolegomena to the study*, etc. , s. 120–162) dişil ögenin egemen olduğu —Thesmophoria, Arrephoria, Skiropophoria, Stenia gibi egemen dişi figürleri vardı, ve, Horedot'a (II, 171) göre ilk Demeter törenleri Amazonların bir türü olan Danaidlerce Pelasgeli kadınlara öğretilmişti— Grek şenliklerinde eski dünyevî külte özgü bir büyüsellik buluyordu. Doğru gibi görünen bir hipoteze göre, bu tören ya da şenlikler Misterlerin bir yönünün tohumlarını oluşturmuştu. Aşağı tabakalarda, Göksel kültte olmayan bir, günahkarlık ve dolayısıyla da arınma ve kefaret mefhumları vardı. Daha sonra bunun yerini bir uzlaşma ve yüceltme aldı. Kahramanların kutsal bir soydan geldikleri şeklindeki aristokratik ve Aryen "doğal" kutsallık mefhumunun kaybolmasıyla, ölümsüzlüğü (ya da kutsallığı) arayan ölümlü insan mefhumu ortaya çıktı. Arınma ve kefaret mefhumlarına konu olan, eski büyü–şeytan teması mistik bir "ölümle arınma" ve nihayet, —Hıristiyanlık öncesi Misterlerde görüldüğü gibi— "moral" bir arınma ve kefaret biçimini aldı.

[14]Bachofen, (*Mutterrecht*, s. 247–9) ilginç bir noktayı gün ışığına çıkarır. Buna göre, halk tiranları güçlerini, genelde, bir kadından alırlar ve kadın soyundan gelmedirler. Bu, demokrasi ile dişi egemenliği arasındaki ilişkisellik ve Roma'daki yabancı krallar konusunda da dikkate alınması gereken bir hususdur.

[15]Rosenberg *Mythus des XX. Jahrhund.* s. 57.

[16]Sophocle, fr. 753*n*.

[17]Rohde, *Psyché*, V. II, s. 361.

[18]Bachofen, *Mutterrecb*, 149–150. Pisagor doktrinindeki çelişik ögeler için bkz. J. Evola, *I versi aurei pitagorei*, Roma, 1960.

[19]Kimilerine göre, Pisagor öğretisini bir kadından, Themistoclea'dan, almıştır (Diogene Laerce, *Vit. Pythag.*, V): Pisagor kadınları doktrinini öğretmekle görevlendirmiştir, zira onları ilahi külte daha liyakatli olarak görüyordu ve yandaşlar topluluğunda kısmen anaerkillik egemendi (age., giriş ve XXI, VIII). Ayrıca, Pline de (*Nat. Hist.* XXXVI, 46) Pisagor taraftarlarının ölülerin toprağa gömülmesinden yana olduklarını belirtmektedir.

[20]Rohde, *Psyche*, c. II, s. 127–8. Pisagorculukla Apollonculuk arasında ("Pythie'yi yöneten Pisagor", "altından bacaklarıyla " Apollon'a benzeyen Pisagor, vb. yakıştırmalarla) bir ilişki kurmaya yönelen tradisyonlar bile Delf'li Apollon kültünün sefihleşmesini (dionysation) ve kendinden geçmiş, hezeyanlı kadınların dünyevi kudsiyetlerinin nüfuzu altına girmesini önleyememiştir (bkz. *age.*, s. 42).

[21]Delf'in "kutupsal" değeri Helenlerce muğlak bir biçimde sezilmiş ve onu Yeryüzünün "merkezi", —omphalos—, olarak görmüşlerdir. Helen site–devletleri (kutsal nitelikte bir) bütünlüğü, birliği Delf mabedinde bulmuşlardır.

[22]Apollon'un Delf'inin —Hellade'ın tradisyonel merkezinin— V. yüzyılda, karşılaştığı İranlılar ile, IV. yüzyılın ortalarında karşılaştığı Makedonyalıların kendisiyle aynı zihniyeti paylaştıklarını görünce "tutucu, ulusalcı" davranmamış olması manevi açıdan anlamlıdır (bir erdemlilik göstergesidir). Buna karşın, İranlılar da Uzak–kuzey'li Apollon da tanrılarını bulmuşlardır. Helenizm de —İranlılarda Ahura–Mazda'nın Zeus'a , Veretragna'nın Heirakles'e, Anahita'nın Artemis'e benzetilmesi gibi— Apollon ile Mithra arasında bir benzeşiklik görmüşlerdir (Cumont, *Textes et monuments, etc.*, c. I, s. 130 ve d.); burada basit bir benzetmeden farklı birşey söz konusudur.

[23]Hint'te ise bu tepki, tersine, Budizmin, brahmana spekülasyonuna karşı –Grek filozoflarının ortaya çıkışıyla eşzamanlı olarak pragmatizmi ve gerçekçiliği çıkarması şeklinde olmuştur.

[24]Retorik terimini C. Michel Staedter'in (La Persuasione e la Retorica, Firenze, 1922) kabul ettiği özel anlamda, Elealılarca savunulmakta olan "Varlık" doktrini karşısında kavrayış gerilemesini ve Sokratçı felsefi muğlaklığı, kaypaklığı ifade etmeye yönelik olarak kullanıyoruz.

[25]Aulu –Gelle, N. A. XVIII, 7, 3. ,

[26]J. Bachofen'in yapıtının (*Die Sage von Tanaquil*, Heidelberg, 1870) ana tezini bu çelişki oluşturur. Bachofen'in Roma ve onun Batı misyonunun anlamına ilişkin geliştirmeler bizim tradisyonel anlayışımızla aynı bağlamdadır.

[27]Antik Roma'daki kuzey ve güney ögelerine ve göksel uygarlık ile onun karşıtı dünyevî uygarlığa ait ögeler arasındaki paralel çelişkilere ilişkin olarak bkz. F. Altheim Trautmann, *Die dorische Wanderung in Italien*, Amsterdam, 1940 ve A. Piganiol, *Essai sur les origines de Rome*, Paris, 1917.

[28]Bachofen'in adı geçen yapıtında özellikle Doğu Akdeniz uygarlıkları arasındaki benzerlikler vurgulanmaktadır. Mosso (*Origini della civ. mediterr.* s. 274) Helen–öncesi Ege uygarlığı ile Roma–öncesi İtalik uygarlığı arasında genel bir yakınlık olduğunu ifade etmektedir.

[29]Piganiol, *Orig. Rome*. s. 105.

[30]*age.*, s. 105, 110–111.

[31]Tite Live'nin (1, 34) Tanaquil'le ilgili olarak, Etrüsk kadınlarının rahibe sıfatına sahip olabildiklerine ilişkin ifadesi ilginçtir :bu pelasge uygarlığının bir karakteristiğidir.

[32]Bachofen, *Sage von Tanaquil*, s. 225 ve d.

[33]E. Lattes, *Interno alla preeminnenza delle donne nell'antichita*, Rome, 1902, s. 529; Bachoven, Sage, s. 282 ve d., 73 ve d.

[34]B. Nogara, *Gli etruschi et la loro civilta*, Milano, 1933, s. 90–92. F. Althim, *Römische Geschichte*. Frankfurt a. M. , 1953, c. I, s. 19 ve d. c. II, s. 167 ve d.

[35]Piganiol, *Origines*, s. 88–90 ve d. Gens Romana gömme adetine son ana dek sadık kalmıştı.

[36]Macrobe, I, 12, 21.

[37]Nezih ve Demeterci bir kudsiyet olarak yüceltilen Bona Dea kültü Roma'nın çöküş döneminde en dizginsiz, azgın halini almıştı. Vesta'ya ilişkin olarak, Roma'da anaerkilliğin saygınlık görmesine rağmen, yine de erilliğe bağımlı olması gibi, bu Tanrıçanın kültünün de önce en yüksek ruhban şahsiyete *(pontifex maximus)* sonra da İmparatora bağımlı olduğunu belirtelim. Romülüs döneminin resmi ateş kültünde rahipler etkindi; Ay (Lune) ile ilişkili Sabin kralı Numa'nın girişimiyle bu etkinlik Vestale'lara geçmiştir. İmparator Julyen bu külte güneşsel bir karakter kazandırmıştır. (*Hel.* 155*a*).

[38]Varron, V, 74. Burada Lares'in dünyevî yönü söz konusudur. Roma cenaze kültündeki Etrüsk–Pelasge kalıntısı dünyevî öge ile "yiğitsellik (yarı–tanrısallık)" ve soyluluk ögesi karışımı ve Lares'in (Bona Dea'nın eşdeğeri Acca Larentia'nın "oğulları" olarak) Roma–öncesi dünyevî ve pleb (avam) karakterinden (Lares kültü avam tabakası arasında çok tutuluyordu) sıyrılarak, ölümsüz "kudsiyetlerin", "yarıtanrıların" karakterine gittikçe daha çok yaklaştıkları anılma süreçleri oldukça ilginçtir (Varron, IX, 38, 61; VI, 2, 24; Augustin, Civ. Dei, IX, II).

[39]Piganiol, *Origines de Rome*, s. 111. H. *Gunther, Rassengeschichte, des Hellenischen und römischen Volkes*, s. 74 ve d.

[40]Bachofen, *Mutterrecht*, 67.

[41]Roma'nın imparatorluk döneminde en yaygın olan tradisyona göre Etrüskler Asya kökenli kabul ediliyorlardı; Seneka'nın "Tuscos Asia sibi indicat" deyişi de bunu ifade etmektedir. Kimilerine göre Etrüskler Doğu Akdeniz'deki bazı adalardan ya da kıyı bölgelerinden çıkarak 18. Hanedanın sona erdiği dönemde Mısır'ı istila eden "Tursha"larla aynı kökenden (ya da onların soyundan) geliyorlardı. Bu konuda en yeni ve en makul görüş, Etrüsklerin kökenini, Kuzey'den gelerek Tirene denizi boyunca İspanya'ya ve Kafkas'ların bir bölümüne varana dek Anadoluya (Asie Mineure) yayılan (Basklar, Lidyalılar, Hititler) İtalik öncesi halka dayandıran görüştür; Bkz. Nogara, Gli Etruschi, etc. s. 34–38. Böylece Atlantik–Pelasge kuşağına dahil olacaklardı. Nitekim Altheim, gerek bu kültte kadına tanınan imtiyazlı rol açısından, gerekse mimari, güzel sanatlar ve giyim kuşam biçimi açısından aralarındaki benzerlikler nedeniyle Etrüsk uygarlığı ile Minos uygarlığı arasında yakınlık olduğunu belirtir —*Römische Gebchichte et Mosso(Escurs, nel Mediterraneo*, s. 216–217).

[42]Diodore, I, 27; M. Pallotino, *Etruscologia*, Milano, 1942, s. 175–81, 183–6; Burada, Etrüsklerin Kutsal'a yönelik maneviyattan uzak oluşları ve öte–alem'e ilişkin, ölümsüzlük, cennet yaşamı gibi mefhumlardan yoksun karamsar düşüncelere sahip olmaları işlenmektedir.

[43]A. Gruenwedel, *Tusca, Leipzig*, 1922. Bu yapıtta kimi kez aşırıya kaçan tezler de yer alır.

[44]Censorino, XVII, C. Ölüm–ötesine Etrüsklerde öte–alem'in dehşetinin Ortaçağ muhayyelesinin ürünü, müthiş hayalet Tuchulca örneği, korkunç şeytan figürasyonları şeklinde canlandırıldığını belirtmektedir.

[45]M. Michelet, *Histoire de la Republique Romaine*, Paris, 1843, c. I, s, 72, 77.

[46]Ciceron, *Divin*, III, 23; Ovide, *Métam.* XV, . 553.

[47]Daha önce söz edilmiş olan yapıtının 124. sayfasında Piganiol, Romalıların kehanet biliminde soyluların göksel nitelikli kuş falcılığı ile Etrüsklerin topraksal nitelikli —kurban bağırsakları vb, ile yapılan—sungusal falcılık yöntemleri arasında bir çekişmenin var olduğunu vurgulamaktadır.

[48]Michelet, *age.*, s. 114. ,

[49]Varron, VII, 8.

[50]Wagenvoort, *Roman Dynamism*, Oxford, 1947.

[51]Tite Live XXII, 22, 6. *Fides* Romana, Fides Publica, vb. çeşitli biçimleriyle Romalılığın en eski faziletlerinden biriydi.

[52]Burada yüksek anlamda büyü ve bazılarının, eski saf eylem yasasına yönelikliği açısından, dinsel duygudan yoksun; salt "şekilci" buldukları resmî Roma dini söz konusudur. Romalılar büyü ve astrolojinin, yalnızca saçma ve şarlatanca olan aşağı tarzlarını yasaklamışlardı. Gerçekte, görünmez güçlerle ilişkili bir edim olarak görülen düzeyli büyücülük ilk Roma dininin ve Roma kutsallık anlayışının özünü oluşturuyordu (Macrobe, *Roma capta*, s. 29 ve d., 246 ve d.). Roma, daha sonraları da büyücülüğün düşük düzeyli (avâm düzeyindeki) ve saçma tarzlarına karşı çıkarken soylu külte ve, önder ya da "kahraman" olarak görülen, onurlu ve sâfî rahmanî büyücü (theurge) tipine büyük bir saygı beslemeyi de sürdürmüştür.

[53]Cumont, *Relig. oriental*, s. 30

[54]Plutarque, *Pyrrhus*, XIX, 5. Yine, Galya istilası döneminde de (soylu) Romalılara ilişkin izlenimler şöyle ifade ediliyordu: "Üstün insanî, hatta (kral için) tanrısal niteliklere sahiptiler" (Tite Live, V, 41).

[55]Klasik tradisyonlarda üzerine kartal konan kişinin Zeus tarafından seçilmiş kutlu bir kişi olduğuna, onu yüksek mevkilerin beklediğine ve kartal'ın zafer simgesi olduğuna inanılırdı. Kartal o denli yaygın bir simgeydi ki, Aztekler de kartalın gösterdiği bir yerde yeni imparatorluklarının başkentini kurmuşlardı. Yine, Ganymède efsanesi örneği, efsanelerde söz konusu edilen kartalın (insanları ya da canlıları) göklerdeki Zeus'un tahtına götürmesi ve gözünü kırpmadan güneşe bakabilmesi de bu bağlamdadır (Lucien, *Icarom.*, XIV). İnsanın görkemli, sonsuz göksel yönü Mısır hiyerogliflerinde kartal'ın karşılığı olan şahin ile temsil edilmiştir. Törel inanışlara göre, "Şahin" biçimine bürünen ruh tanrılara (ya da putlara) dehşet saçar, ve (Mısır'ın) *Ölüler Kitabı*'nda şöyle bir deyiş vardır: "Ben Kutsal Akbaba şeklinde doğdum ve Horus beni öte–âlem'deki Osiris'in yeryüzündeki temsilcisi kıldı". (Ölüler Kitabı, LXXVIII, 1–4, 46). *Rg Veda*'da (IV, 18, 13; IV, 27, 2) İndra'ya, onu yücelterek tanrıların efendisi yapan,

kutsal içkiyi kartal getirir. Roma imparatorluğunun —"ölülerin yakıldığı odun yığınından havalanan kartalın ölünün tanrısallaşan ruhunu temsil ettiği"— tanrısallık, kutsallık —consecratio— simgelerindeki gizli anlam da aynı anlayış çerçevesinde kavranılmalıdır.

[56]Pline, Virgile (Aen. 357–358) ve Diodore'de (II, I) bu bağlamda bazı Latince ifadeler vardır. Ayrıca, bkz. G. Sergi, *Da Albalonga a Roma*. Torino, 1934, s. 135–136.

[57]Osiris'in kâtili olan kötü kardeş Seth, Plutarque'a göre (*De Is. et Osiris*, XLIX) aynı zamanda Typhon olarak da adlandırılır: "Typhon'a şiddet, tahakküm ve ani saldırganlıklar anlamında Seth adı da verilir. "Seth güneşsel ilke "Ra"nın, haksız isyancılar anlamında, "*mesubetesh*" (musibetler) denilen düşmanlarını da temsil eder.

[58]Piganiol'a göre, (age., s. 15) Herkül ile Cacus'ün düellosunun Aryen ya da Aryenlere hısım bir soy ile Pelasge tipinde bir yerli soy arasındaki, birincilerin kazandığı bir mücadeleyi simgelediği düşünülebilir.

[59]Macrobe, *Sat.*, I, 12, 27.

[60]Didon Cass, XLIII, 45.

[61]Numa'dan sonra (önceleri brahmanların karşılığı olan Flaminlerden üstün kabul edilen) kral kutsal (ya da ruhban) kral niteliğini yitirir. Artık —Piganiol'ün de belirttiği gibi (a. g. e. s, 257)— daha ziyade halkçı (avâm, pleb) bir niteliğe bürünür. Artık, o halk ile büyük Pleb Tanrıçası Ay (Lune) arasında bir aracı durumundadır. Soylulara özgü niteliğini, *spectio*, yitirmiştir ve törenlerde Vestale'lardan sonra gelir.

[62]Dişi figürleri ile yabancı hanedandan krallar arasındaki ilişki konusunda da Bachofen'in yapıtından yararlanılabilir. Servius (Servius Tullius'dan gelme) ve Brütüs (bir zamanlar konsül törenlerinde bulunan pleb muhafızlarının başı "Junius Brütüs"den gelme) Pelasge soyundan yerlilere verilen pleb adlarıydı (Michelet, *Hist. Republ.*, s. 106–107). Pleb öğeyle ilgili toprak temasının, tradisyonda annesinin hayır duasını alanın işlerinin rast gideceği şeklinde işlenmesi çok ilginçtir. Brütüs de, bu bağlamda yere kapanarak Toprak Ana'yı öpmüştür. Etrüsk Lucumonları, daha önce belirtildiği üzere, kendilerini Toprağın (Toprak Ana'nın) çocukları olarak görüyorlardı. Sezar'ın katili Brütüs'ün de, Pelasge isyancılarından Roma'da otoriteyi ilk gasp edenin adını taşımasında şaşılacak birşey yoktur.

[63]Piganiol haklı olarak Roma'nın Veies ile mücadelesini Apollon'un Tanrıça ile mücadelesine benzetmektedir. Benzeri bir yorumla, Tite–Live'de de (V. 25, 5–8) Veies'leri yenen Camille'e güneş tanrısının giysilerinin verildiği belirtilmektedir.

[64]Roma'nın, Sibyl Kitaplarında belirtilene uygun olarak, (tıpkı bir diğer Asya Tanrıçasından, Ericinium'lu seks tanrıçası Afrodit'ten de, Trasimene mağlubiyetinden sonra yumuşatıcı öge olarak yararlanışı gibi) Annibal'i yenmek için Büyük Frigya Tanrıçasının rızasını almasında (ya da alabilmesinde) Bachofen (*Sage von Tanag.*, s. XXXVI) "bu eski sefahet kentinin uzun süredir sefahete düşmekle Ana'yı ihmal edişinden dolayı duyduğu kaygının" da (kendini Roma'ya teslim edişinde) rolü olduğunu düşünmektedir. Bu hipotez doğru gibidir. Ayrıca, bir savaşın gerçekten kazanılması için düşmanın kudsiyetlerinin —düşmanı terk ettirecek biçimde— elde edilmesi gerektiği de göz önüne getirilmelidir; ve zaten büyük Frigya Tanrıçası da Kartacalı Tanit'in bir kopyasından başka şey değildi. Ancak, bu tanrıçanın kültü çok sonraları Romalılıkla bütünleşecek ve özellikle pleb tabakalarında rağbet görecektir.

[65]Michelet, *age.*, V. I, s. 148.

[66]Bkz. örneğin Plutarque, *Symp.*, VIII, 7, 1–2.

[67]Pisagorculuk özellikle İtalya'da, Pelasge ögesinin egemen olduğu, Etrüsklerde, Sabellilerde ve güney kentlerinde yayıldı.

[68]Bachofen, *Sage von Tanaquil*, s. XXXIX.

[69]Dion tarafından nakledilen (I, 5) "Afrodizyen" bir uygarlığın birbirini tamamlayan iki tipini oluşturacak biçimde, Kleopatra'nın İsis ve Antuan'ın da Dionysos adını alması ilginç bir olgudur.

[70]Suetone, *Caes.*, 6.

[71]Rutilius Namazien, *De red. suo.*, I, 49; I, 50; I, 62–65.

[72]Virgile, *Eglogues*, IV, 5–10, 15–18. Virjil'in bu kehanetleri arasında yılanın öleceği (age., 24), bir grup kahramanın simgesel Argos tekrar oluşturacakları ve yeni bir Aşil'in Akalarla Truvalılar arasında, yine sembolik bir savaşı başlatacağı bulunmaktaydı (33–36).

[73]Lactance, *Inst.*, VII, 25, 6. Tertullien, *Ad. Scapul.*, II.

10

Batı tradisyonunun içten çöküşü— İlk dönemlerinde Hıristiyanlık

BUNDAN SONRA çöküş başlar. Heterojen unsurların, beşerî kulislerle etkin olarak, Roma'nın özgül yapısını bozmakta fazla başarılı olamadıkları karmaşık bir gelişme sürecinde, Roma'nın merkezî gücü rolünü oynayan ögeleri daha önce belirttik.

Ancak, yerli Atlantik ve Pelasge–Etrüsk uzantılarından kurtulmuş, Güney uygarlığının büyük merkezlerini birer birer yok etmiş, Yunan filozoflarını küçümsemiş ve Pisagorcuları bir kenara atmış, nihayet, şarap tanrısı Baküs kutlamalarını yasaklamış ve İskenderiye mezhebinin ilk öncülerine karşı çıkmış olan (ve İ.Ö. 59, 58, 53, 50 ve 40 yıllarındaki, bunlara yönelik kıyımları yapmış olan) bu Aryen Roma; kutsal Roma; adil, eril ve soylu (jus, fas ve mos) Roma; düzensiz Asya kültlerinin (inanış ve ibadet vb. tarzlarının) Roma'nın yaşamına çabucak girerek imparatorluğun yapılarını bozan istilasına giderek artan bir ölçüde maruz kalmıştır. Örf ve âdetlerin, Romalılık erdeminin (virtus Romana) ve kurumsal yapıların bozulmasıyla birlikte dişil simgeler (Ana) ve Güney'in tüm

mistisizm ve panteizmi ilk başlardaki Demeterci bilgelikten çok uzaklaşmış en karmaşık biçimleriyle tekrar ortaya çıkar. Bu bozulma sürecinden, sonunda, kutsal içeriğinin, sadece, bunalımlı ve kaoslu bir akım tarafından sürüklenen, ciddiyetini yitirmiş bir simge haline dönüşmesiyle imparatorluk anlayışı da payını alır. İmparatorluğun öz temsilcileri, tarihsel ve politik açıdan, onu sağlam ve organik bir yapı olarak muhafaza edip koruyacakları yerde bunun tersini yapar hale gelmişlerdi. Sezarlar Roma'nın canlılığını sürdüren ögelerini Devletin önemli noktalarında bir araya toplayıp imparatorluğu sarsan güçlere karşı uygun bir tepki göstermek yerine, mutlakiyetçi ve eşitlikçi bir merkezîleşme oluşturmaya girişmişlerdi. Senato otoritesini yitirdi ve Roma vatandaşları ile Latinler ve diğer etnik gruplar arasındaki ayrım kalktı. Ve, ruhsuz bir idarî–bürokratik yapıyla birlikte, askeri diktaya dayalı despotluğun dağınık ve kozmopolit bir kitle haline gelmiş olan Roma'nın birliğini koruyabileceği düşünüldü. Tek tük rastlanan, eski Romalı niteliklerine sahip, bilgelik ve erdemlerini yitirmemiş, kaya gibi, hatta kimi kez de imparator Julien gibi inisiyatik kudsiyete sahip kişilikler de bu genel çöküşe karşı elle tutulur birşey yapamamışlardır.

İmparatorluk döneminde bir tarafta bir ilahiyat, bir metafizik, öte yanda somut bir dinsel egemenlik mücadelesi şeklinde, gittikçe keskinleşen bir ikilem yaşanmıştır. Yeni bir altın çağ teraneleri sürüp gitmiştir. Tıpkı, uğursuzlukların bir çöküşe eşlik etmesi gibi, her Sezar'a da doğal mucizeler yaratan bir mistik nitelik, ***adventus augusti*** yakıştırılarak alkışlanmıştır —***expectate veni***—: "o imparatordur (Constance Chlore) o, yüce tanrıdan, bir küreyle simgelendirilmiş, evrensel imparatorluk liyakatini almıştır; pırıl pırıl güneş tacı ve göklerin kralının asası ondadır. Onun buyruk ve yasaları kutsaldır". Senatoda bile, Sezarlara yapılan seremoniler dinsel bir nitelik taşırdı. Tapınaklarda, lejyon okullarında —askerlerin yüce sadakatinin (fides) hedefi, imparatorluğun bütünlüğünün simgesi olarak— Sezarların resimleri bulunurdu.[1]

Ancak bunlar ihtirasların, cinayetlerin, zulmün, ihanetin gi-

derek gayriinsanî boyutlara ulaştığı (karanlık) bir şeytan topluluğunun üzerine yukardan inen tek bir ışık huzmesi gibi kalıyordu—çöken imparatorlukta, herşeye karşın, oldukça sıkı ve güçlü önderlerin ortaya çıkmalarına rağmen düzeltilemeyen, gittikçe daha trajik, kanlı ve çürümüş bir hal alan bir arkaplan. İhtiyaçlar içinde sarsılan Roma bu gidişe adeta umutsuzca boyun eğmişti. Bu durumda imparatorluğun giderek kendi kendinin gölgesi halini alması (iktidarını yitirmesi) kaçınılmazdı. Roma, korkutucu ihtilaçlar içindeki bir dünyada, umutsuzca direniyordu.

Gerçekte, bir iktidar boşluğu vardı (taht boştu).

Tüm bu olumsuzluklara bir de Hıristiyanlığın etkisini eklemek gerekiyor. Başlangıç dönemi Hıristiyanlığındaki ögelerin karmaşıklığı ve heterojenliği nasıl yadsınamazsa, aynı şekilde, ona egemen olan güçler ve içerdiği pathos ile Roma'da egemen olan kadim Aryen zihniyetinin birbirlerine antitez oluşturdukları da gözardı edilemez. Yapıtımızın bundan sonraki bölümünde, çeşitli tarihsel uygarlıklardaki tradisyonel ögelerin ayrı ayrı incelenmesi yerine, onların işlevleri, hangi zihniyetle hareket ettikleri belirlenecek ve tarihsel akımlar kendi bütünlüklerinde saptanacaklardır. Böylece, Hıristiyanlıkta ve daha sonra, çok daha geniş bir ölçüde, Katoliklikte bazı tradisyonel ögelerin var olması bu iki akımın yıkıcı karakterini gözden yitirtmemiş olacaktır.

Gerek Hıristiyanlığın kaynağını oluşturan İbraniliğin ve gerekse bu yeni inancın yayılmasını kolaylaştıran Asya din ve mezheplerinin karanlık, muğlak manevîyatına daha önce değindik. Ancak, öncelikle belirtelim ki, Hıristiyanlığın doğrudan kaynağını tradisyonel İbranilik değil de, günah ve ceza mefhumlarının egemen olduğu bir umutsuz manevîyat içeren; "Savaş Tanrısı"nın temsilcisi, savaşçı Mesih tipine (beşeriyeti kurtarmak için) cezaya kendini kurban etmeye önceden adanmış, kendi de eziyet çeken ve mazlumların, kimsesizlerin umudu, dostu olan, ruhun karmaşık ve esrik bir coşkusuna hitap eden, insanoğlu (beşerî) bir Mesih tipinin de eklendiği Peygambercilik (Prophetisme) ve benzeri akımlar

oluşturmuştur. Kıyamete değgin peygamber tebliğleri ve çeşitli kitaplarla çok çalkantılı hale getirilmiş bir ortamda İsa'nın mistik figürünün şekillenerek gittikçe etkinleştiği bilinmektedir. İlkel Hıristiyanlık bir kurtarıcı figürü olarak İsa'da yoğunlaşmasıyla, gerçekte, "Yasa"dan, yani Ortodoks İbranilikten kopacak ve yahudi ruhunun, daha önce analiz etmek fırsatını bulduğumuz tipik genel temalarını; bozuk beşer tipine denk düşen ve özellikle Roma tradisyonu gibi bir tradisyon açısından antitradisyonel nitelik taşıyan temaları bünyesine dahil edecektir. Bu ögeler Paulinizmle birlikte bir tür evrenselleşmiş ve köklerinden bağımsızlaşmışlardır.

Orfeciliğe gelince, Akdeniz din ve mezheplerinin tutarsızlığının bir devamı olarak, salt dinsel anlamda "selamet" fikrinin şekillendirildiği ve aynı zamanda herkese açık; her tür ırk, tradisyon ve kast ayrımına karşı olan —yani, gerçekte, ne ırkı, ne tradisyonu, ne de kast'ı olanlara yönelik— bir din idealinin mündemiç olduğu Hıristiyanlığın, antik dünyanın çeşitli bölgelerinde Misterlerin eski inisiyatik öğretisi olarak değil de, sadece Hıristiyanlık olarak kabul edilmesine, dolayısıyla da Mister'lere karşı bir saygısızlığın yapılmış olmasına yardımcı olmuştur. Bu kitlede doğu kökenli evrenselci din ve mezheplerin etkinliğiyle yarışan karmaşık bir gereksinim duygusu giderek —Hıristiyanlığın kurucusu figürünü ortamın bu gereksiniminin bir billurlaşma katalizörü, odağı rolünü oynar hale getirinceye dek— varlığını arttırmıştır. Ve artık, yayılan bir etkinlik değil de bir gereksinim içinde olan kitlenin karşısındaki belirgin bir gücün varlığı sözkonusuydu.

Hıristiyanlık, doktrinsel açıdan, Diyonizosculuğun karamsar bir şekli gibidir. Temelde, bozuk (adi maddeci) bir beşer tipine uygun olarak şekillenmeyi amaçlamış olmasına rağmen, varlığın akıl–ötesi alanını bir levye ya da araç olarak kullanmış ve yiğitsel, yarı–tanrısal, bilgece ve inisiyatik yücelme yollarının yerine; şaşkın bir halde duyu–ötesine yöneltilmiş, allak–bullak ve çalkantılı bir ruhun coşkusunu, imanı (tevekkülü) esas ya da tek vasıta olarak ortaya sürmüştür.İlk Hıristiyanlık, cennet ve cehennem alternatif-

lerini çağrıştıran imgelerle bu beşer tipinin bunalımını şiddetlendirmeyi ve inancın coşkusunu —çarmıha gerilmiş İsa figüründe (çarmıha gerilmeyle) doğaüstüne yönelik (şehitlik, çilecilik vb.) bir yol sorunsalı oluşuncaya dek— arttırmayı amaçladı. İsa simgesinde Orfecilik ve benzeri akımlardan alıntılarla birlikte eski Misterlerden esinlenilmiş bir şemanın izlerine de rastlanır, ancak yeni din bu şemayı inisiyatik değil, fakat duygusal ve dahası karmaşık bir mistik planda kullanmıştır. Bu nedenle, bir bakıma, Hıristiyanlıkla beraber Tanrı insanlaşmıştır demek yanlış olmaz. Burada ortodoks İbranilikteki gibi saf bir yasa dini ya da gerçek bir inisiyatik Mister değil de; yukarıda bahsettiğimiz bozuk beşere yönelik bir aracılık, ikincil dereceden bir temsilcilik söz konusuydu. Böylece bu beşer tipi kendini aşağılığından, iğrençliğinden kurtulmuş duyumsayarak, yeni bir umutla, bağışlanma vaadiyle canlanmış, yaşam ve dünya baskısından, ölüm sonrası kaygısından kurtulmuştur.[2] Oysa, tüm bunlarda Roma zihniyeti ve klasik zihniyetle, yani genelde Aryen zihniyetiyle bağdaşmayan esaslı birşey vardı.Tarihsel açıdan, bu, Roma'nın kutsal soylularını, önderlerin ve çok–tanrıcı (pagan) çilecilerin daima savaşmış oldukları muğlak Tanrıdan yalvarıp yakararak mağfiret dileyicilikti. Tanrı, artık, ne beşerî olan ile kendi arasına belirli bir mesafe koyan, tutkudan ve değişimden münezzeh bir Tanrıydı; ne de soyluların ismi ayakta anılan, lejyonlara yol gösteren ve "galip"in kişiliğinde temsil edilen Tanrısıydı. Ön planda bulunan; daha ziyade, Büyük Ana'ların gölgesinde ölüp tekrar doğan, sudan ucuz tanrılara (putlara) ilişkin Pelasge–Diyonizos motiflerinin, "Baba'ya sadece ben ulaştırırım", "Ben (izlenmesi gereken) Yolum, ben gerçeğim, ben yaşamım" biçimindeki aşırı ifadelerle tekrar ortaya çıkarılmasıyla oluşturulan bir figürdü.[3] Bakirenin doğuşu efsanesi Hesod'lu Gaia gibi, cinsel birleşme olmadan doğuran tanrıçalarınkine benzer bir etki içerir ve onların anısını çağrıştırır. "Tanrının Anası"nın, "Kutsal Bakire"nin Hıristiyanlığın gelişiminde oynamak zorunda olduğu önemli rol, bu açıdan anlamlıdır. Katoliklerdeki, Marie, "Tanrı'nın Anası" meleklerin, aziz-

lerin, dünyanın ve cehennemlerin Kraliçesidir; aynı zamanda, "iyilik, hidayet dağıtıcısı", "dünyanın kraliçesi" olarak tüm beşerin "manevî Anası"dır. Ancak, aslında, İnciller efsanesinde Marie'nin gerçek rolüyle alâkası olmayan bu ifadelerin Aryen–öncesi dönemdeki Güney'in Kutsal Ana'larının niteliklerinin yinelenmesinden başka şey olmadıklarını vurgulamak yerinde olacaktır.[4] Gerçekte, Hıristiyanlık "Baba"nın dini olmaktan ziyade İsa'nın dinidir ve —çocuk İsa'dan çarmıha gerilmiş İsa'nın kutsal Ana'nın kucağındaki bedenine dek— içerdiği figürler açıkça doğu Akdeniz din ve mezheplerindeki —tutkudan münezzeh, dişil–dünyevî ögeden sıyrılmış, saf göksel kudsiyetler idealine aykırı— figürleri anımsatır.[5] Kilise kendini Ana (Kilise Ana) olarak simgeleştirdi. Ve dinsel açıdan yüksek, ulvi olan tutumun günahkâr doğasının, erdemsizliğinin ve çarmıha gerilmişlik karşısındaki güçsüzlüğünün bilincinde olan, ve dolayısıyla yalvarıp yakararak (Tanrıdan) merhamet dileyen bir ruhun davranış tarzı olacağına karar verildi.[6] İlk Hıristiyanlığın eril manevîyatın her türüne karşı beslediği kin; beşerî koşullanmayı etkin bir biçimde aşabilmeyi sağlayacak herşeyi delilik, kibir, günah olarak niteleyip kınaması, onun "yiğitsellik"ten (yarı–tanrısallıktan) hiçbir şey anlamadığını ortaya koymaktadır. Yeni dinin, İsa'daki gizemi hissederek bundan (şehit olmak, acı çekmek, kendini feda etmek gibi) çılgınlıklarını beslemek için yeterince güç alanlarla oluşturmayı bildiği potansiyel prestij, onun (Hıristiyanlığın) gelişinin bir düşüş oluşunu ve, bütünlüğünde, ruhban–Ay (Lune) egemenliği dönemlerine özgü erilliği yok etme girişimlerinin özel bir tarzını oluşturmasını engellemez.

Hıristiyan manevîyatında güneysel ve Aryen–dışı etkilerin çok belirgin bir payı vardır. İnsanlar arasındaki farklılıkların görmezlikten gelinmesinin (yok sayılmasının) ve Aşk'ın (duygusallığın) yüce ilke olarak kabul edilmesinin bir "Tanrıça" değil de bir "Tanrı" adına yapılmış olmasının hiç önemi yoktur. Bu eşitlik fikri, aslında, değişkenlerinden birini çöküş dönemi Roma'sının hukukuna da girmeyi başaran "doğal hak" mefhumunun oluşturduğu ge-

nel bir anlayıştan kaynaklanır. Bu, bir varlığın farklılaşarak, kendine (yeni) bir biçim vererek, kendi çabası ile (kendini geliştirip) bir hiyerarşik düzeye dahil olabileceği şeklindeki yiğitsel idealin bir anti-tezidir. Böylece, hıristiyan eşitlikçiliği, kardeşlik, sevgi ve kollektiflik ilkeleriyle, sonuçta saf Roma düşüncesine taban tabana zıt bir sosyal idealin mistik-dinsel temelini oluşturur. Aslında, yalnızca —farklılıkları yok etmeyip, tersine gerektiren ve onaylayan— bir Hiyerarşi Zirvesi'ne göre doğru ve geçerli olan evrenselliğin yerini İsa'nın mistik simgesinde kanıtlanan ve gerileyici (sonuçtan ilkeye giden) bir gücü tohum halinde içeren Katolikliğin özünde bile Romalılık niteliklerine rağmen hiçbir zaman tam olarak aşamadığı ve aşmak da istemediği kollektifleşmek ideali alıyordu.

Hıristiyanlık, doktrinsel planda, bir doğaüstü mefhumunu ve bundan çıkan bir ikilemi içerir. Burada, aynı ilkenin kullanıma göre farklı sonuçlara yol açabilmesi olgusunun tipik bir örneği karşısında bulunuyoruz. Hıristiyanlık ikilemi temelde yahudi zihniyetine özgü ikilemden türemiştir ve daha önce görmüş olduğumuz tradisyonel insanlığın tüm etkinliğinin temelinde bulunan iki doğa doktrinine tümüyle zıttır. Hıristiyanlıktaki, doğal düzen ile onun karşısındaki doğaüstü düzen şeklindeki ikilem, genel olarak, belirli bir beşer tipinin özgün tarihsel ve varoluşsal durumuna yönelik olarak pragmatik bir geçerliliğe sahip olabilmiştir.[7] Fakat, bu ikilem; yüksek bir ilkeye, yüksek bir gerçekliğe yönelik olmadığından ve göreli (relatif) ve işlevsel değil de mutlak ve ontolojik bir karakter taşıdığından dolayı tradisyonel ikilemden açıkça farklıdır. Doğal ve doğaüstü iki düzen, aralarındaki fark gibi, her tür gerçek ve etkin temastan yoksun iki ayrı zâtiyet haline getirilmiştir. Sonuçta, bir İbrani temasının da etkisiyle, "Yaratıcı" ve zâtî varlık olan Tanrıdan bir mesafeyle ayrılmış olan "Yaratılmış" (Beşer) mefhumu ortaya çıkar ve ayrıca, yine bir İbrani mefhumu olan "ilk günah"tan kaynaklanan, günah işlemek olgusuyla bu mesafenin gittikçe arttığı kabul edilir. Bu ikilem, özellikle, pasif biçimiyle "mağfiret", yardım, "aman" dilenek mefhumunu; —daha önce belirt-

miş olduğumuz gibi, çoğu kez gerçek bir hayvansallıktan kaynaklanan— insanın "yiğitsel" (yarı–tanrısal) olabilme imkânlarını bilememesini, anlayamamasını ve bunun sonucu olarak da, kapıldığı aşağılık duygusunu, "Tanrı korkusu"nu, duayı (yalvarıp yakarmayı) ve de ölümlülüğü (sonsuzluğu, ebediliği değil de sonluluğu) doğurur. İncillerdeki göklerin kapısının şiddetle sarsılacağına dair ifade ve David'in "Sizler tanrılarsınız" şeklindeki (yiğitsel) sözü başlangıç dönemi Hıristiyanlığına egemen olan pathos üzerinde hemen hemen tümüyle etkisiz kalmıştır. Hıristiyanlığın, genelde, ancak tradisyonun zahiri biçimlerini uygulayan, aşağı bir beşer tipine uygun olan bir tutumu ve gerçekliği evrenselleştirmiş ve yüceltmiş olduğu açıktır. Burada, "Karanlık Çağ"a, Kali–Yuga'ya, özgü karakteristikler sözkonusudur.

Tüm bunlar insan ile ilahî olan arasındaki ilişkilere değgin konulardır. Hıristiyanlık ikileminden çıkan ikinci sonuç ise doğa'nın "bayağılaştırılması" (kutsallıktan uzaklaştırılması) ve "cansızlaştırılması"dır. Antik doğa efsanelerinin bir ilk ve son kez anlaşılması olan hıristiyan "doğaüstücülük" mefhumunun oluşturulması, bunların bir daha hiç anlaşılmaması şeklinde sonuç vermiştir. Doğa canlı birşey olmaktan çıkmış, bunun, ruhbanlık bilimlerinin temelini oluşturan simgesel–büyüsel yönü putperestlik olarak nitelenip dışlanmıştır. Hıristiyanlığın zaferinden sonra bunlar (hıristiyan doğaüstücülük mefhumları), daha sonra Katolik tradisyonunu oluşturacak olan ufak bir kalıntının dışında, çabucak dejenere olmuşlardır. Doğa, yabancı, hatta şeytansı (demonique) birşey haline gelmiştir. Ve bu, sırası geldiğinde, gerek klasik, gerekse Romalılığa özgü hissiyata tümüyle zıt; keşişlere (manastır yaşamına) özgü, yaşama ve dünyaya düşman, ölümcül hıristiyan çileciliğinin temelini oluşturmuştur.

Üçüncü sonuç politik alanla ilgilidir."Huzur öteki âlemdedir", "Sezarın hakkını Sezara, Tanrınınkini Tanrıya verin" gibi sloganlarla tradisyonel hükümranlık mefhumuna ve imparatorluk Roma'sında en azından şeklen gerçekleştirilmiş olan iki gü-

cün (ruhbanlık ve krallık) birleşmesine karşı doğrudan saldırıyorlardı. I. Gelase, "İsa'dan sonra hiç kimsenin aynı zamanda hem kral hem rahip olamayacağını, ruhbanlık ve krallığın bir arada (tek bir şahsiyette) bulunduğunun savunulmasının şeytani bir hile olduğunu, gerçek ruhban krallığın sadece İsa'ya ait olması nedeniyle, böyle bir savın sahtekârlık olacağını" söylemiştir.[8] Özellikle bu husus, Hıristiyanlık ile Roma düşüncesi arasında çelişkiye ve açık bir çatışmaya yol açmıştır. Hıristiyanlığın gelişme döneminde Roma Panteon'u, İbranilikten kaynaklanan bir dinsel sapma oluşturarak, Kurtarıcı mefhumunu savunan Mesihçiliğin bile yayılabilmesini mümkün kılan bir tutum içindeydi. Daha önce belirtiğimiz gibi, tüm özgün din ve mezhepleri, içlerinden herhangi birini yadsımaya gereksinim duymaksızın onaylayan ve hepsinin üzerinde olan, imparatorluğa özgü, yüksek bir birleştiricilik ve düzenleyicilik işlevi söz konusuydu. Ancak, bu, Yüce'den verilmiş bir yetki ile O'nu (Yüceyi) temsil eden İmparatora, Augustus'a karşı (tüm grupların) bir sadakat edimini gerektiriyordu. İşte, hıristiyanlar, inançlarıyla bağdaşmadığını ileri sürerek, bu edimi —imparatorluk simgesinin önünde bir adak sunmayı— reddetmişlerdi. Ve bu uğurda, kendilerini feda etmekten çekinmiyorlardı, ki bu durumu Roma yargıçları delilik, çılgınlık olarak nitelendiriyorlardı.

Oysa, bu davranışlarla, yeni inanç kendini ilan ediyordu. Bir evrenselliğin karşısında, ona zıt olan; ikici (dualiste) bir sapmaya dayalı, bir ikincisi ortaya çıkıyordu. Her iktidarın Yüce'ye dayanması bakımından, kurulu düzen'e bağlılığın doğaüstü'nün rızasına ve dinsel bir değere sahip olduğunu savunan tradisyonel hiyerarşi anlayışına temelden saldırılıyordu. Onlara göre, bu günah dünyasında sadece şeytaniyete (civitas diaboli) yer vardı; hıristiyanlar olarak, tümü, İsa'dan başka önder tanımayıp son günü bekleyenlerin özlemlerindeki kutsallık başka bir planda idi. Ve, bu fikrin daha tümüyle zararlı, bozguncu bir virüse dönüşmediği ve "Sezar'ın hakkının" Sezar'a verildiği yerlerde bile sadakat, fides, kutsallığını yitirerek dindışı bir hal alıvermişti: Basit bir fani güç karşısında

adice, körükörüne itaate dönüşmüştü. Paulinci deyiş, "Herşey Tanrıdandır", tüm gerçek anlamını yitirmişti.

Hıristiyanlıktaki doğaüstücü spiritüel ilke parçalayıcı, hatta yok edici bir tarihsel işleve sahipti. Bu (ilke) Romalılıkta maddîleşmiş, aşınmış olanı canlandırabilecek birşeyi değil de; —Kuzey Işığı güçlerinin tüm bir çağ boyunca egemen olmayı bilmiş oldukları— heterojen birşeyi, Romalılıktan çıkmış farklı bir akımı temsil ediyordu. Ve büyük bir tradisyonun son direnişlerini de çökerterek yıkılışını hızlandırmaya hizmet etti. Rutilius Namatianus İbranilerle hıristiyanları —birincileri lejyonların yakaladığı Juda vasıtasıyla Roma soylularının arasına amansız bir salgını, *excisae pestis contagia*, yaymış olmakla; ötekileri ise aklı ve soyluluğu yok eden bir zehir saçmış olmakla suçlayarak— Roma'nın ortak düşmanları olarak nitelendirmekte haklıydı.[9]

Simgeleri inceleyen birinin merkep'in İsa efsanesindeki yerini görünce şaşırmaması olanaksızdır. Merkep figürlerde çocuk İsa'nın yanında görülmekle kalmaz; figürlerde Bakire ile İsa merkep üzerinde kaçarlar ve yine İsa bir merkep üzerinde, muzaffer olarak, Kudüs'e girer. Oysa, merkep bir "aşağı" gücün tradisyonel simgesidir. Mısır'da, bu "Seth"in —karanlık gücü temsil eden "başarısızlığa mahkum" bir başkaldırıyı simgeleyen— hayvanıdır; Hint'te, Mudevi'nin —dişil kudsiyetin şeytani yönünü temsil eden— bineğidir; ve bu, Helen efsanesindeki, simgesel olarak, Lethe ovasında Oknos'un ürettiğini devamlı, ebediyen yiyip bitiren arzî ve cehennemî bir Dişi Kudsiyet'e (Hecate) bağımlı olan hayvandır.[10]

Dolayısıyla, bu simge kadim Hıristiyanlığa hizmet eden; zaferinde kısmen payı olan gücün gizli bir işareti olarak değerlendirilebilir: tradisyonel bir yapıda "kozmos" ilkesine tekabül edenin her zayıflayışında, sendeleyişinde etkinleşen güç. Şayet Roma'nın yiğitsel (yarı–tanrısal) süreçteki gücü tükenmiş olmasaydı, "Roma ırkı" (imparator Julien'in tüm düzeltme çabalarının sonuçsuz kalmasının da gösterdiği gibi) manen ve maddeten bitkinleşmiş olmasay-

dı; eski tradisyonların ışığı karartılmamış olsaydı ve nihayet, daha önce belirttiğimiz gibi, imparatorluk mefhumu, bir etnik kaos ve kozmopolitleşme ortamında, çürümüş bir dünyada anlamını yitirmemiş olsaydı Hıristiyanlığın ortaya çıkabilmesi, gerçekte, imkânsız olacaktı.

NOTLAR

[1]E. Beurlier, *Le culte imperial*, Paris, 1891, s.8

[2]Temel kaynak olarak V. Magnien'in *Lès mysteres d'eleusis*, Paris1929, s.196 ved.

[3]Bu evrelerin her birinin tradisyonel mahiyetlerine ilişkin çok çeşitli yorumlar yapılabilir. Bazı örnekler verelim: Irmakların geçilmesi ve gemi en sık ratlanan simgelerdendir. Gemi, dinsel katolik sembolizminde, Janu s'un simgelerinden biridir. Kalde'li kahraman Gılgamış, "gnüşe'in yolu"nda ilerlir ve zirve'ye çıkarken ölümsüzlüğü bulacağı kutsal bir bahçeye ulaşmak için okyanusu aşmak zorunda kalmıştır. Bu bağlamda, "ölüm–ötesi" yolculuğuna ilişkin Meksika yazıtlarında (Reville, Religion Mex. cit., s. 187) —vahşi— "hayvanlarla (totemlerle) karşılaşmak fırtınalara tutulmak, vb. bir dizi sınavları atlatarak büyük bir ırmaktan geçiş teması yer alır. Kuzeylilerin metinlerinde de —Walhalla'ya ulaşmak için Thund ırmağının geçilmesi şeklinde— bu tema işlenir. Yine, kahraman Siegfried'e ilişkin kuzey metinlerinde (saga'larda), ırmak geçmek temasına ilişkin şu ifadeler vardır: "Ben, sizi dalgaların üstünden oraya (sadece Siegfried'in bildiği" kutsal kadın Brunhilde'in "adası'na") ulaştırabilirim. Denizlerdeki gizli yollar benim mâlûmumdur". (Niebelungenlied 6). Aynı bağlamda, Veda'da : "güneş'in oğlu" kral Yama'nın "pek çok denizleri aştığı"ifade edilir. (Rg—Veda, X,14,1—2; X.10,1). Gemi sembolizmine budizmde de çok sık rastlanır ve Jainizm'deki tirthamkara " ("del quado inşaatçıları"), vd., deyimler de bu bağlamdadır. Bu sembolizmin diğer bir yönüne ilişkin açıklamalar yapıtımızın daha sonraki kısmında (2. Bölüm, 4. paragraf)bulunmaktadır.

[4]*Macchiro, Zagreus*, c., s. 71–72

[5]*Moret, Royaut phar.* cit., s. 100–101, 220–224.

[6]*L'intradizione alla Magra*, Milano, 1952 ve Evola—*La tradition ber-*

11

Hıristiyanlıkta imparatorluk mefhumu- Jibelin Ortaçağı

YENİ İNANCIN, her ne kadar eskisini devirebilmişse de, Batı âlemini, gerçekte, saf Hıristiyanlık olarak fethetmeyi başaramamış olması; her nerede bir gelişme kaydetmiş ise bunu özgün Hıristiyanlık ögesiyle değil de, belirli bir ölçüde, kendine ihanet etmekle ve daha ziyade de karşıt tradisyondan alıntılanma ögelerle —Roma'ya ve Hıristiyanlık öncesi dönemlere ait ögelerle— başarmış olması Roma'yı Roma yapan tradisyonun, Hıristiyanlığa kıyasla, güçlülüğünü ortaya koymaktadır.

Gerçekte, Hıristiyanlık, en soyut anlamda "iman"ını oluşturduğu, ancak; duygusal yaşamı (Hıristiyanlığın) karşıtı olan eylem tradisyonunun az ya da çok maddîleşmiş biçimlerinin egemenliğinde olmayı sürdüren Batı insanını sadece suretâ elde etmiştir. Kuramsal olarak Batı Hıristiyanlığı kabul etmiştir ve Avrupa'nın böyle yaşamın İbrani tarzında ve Levantence bir kavranılışından kaynaklanan temalara kucak açabilmiş olması tarihçiyi her zaman şaşkınlık içinde bırakan birşeydir: Ancak, pratikte Batı çok-tanrıcı (pagan) kalmıştır. Ve sonuçta bir melezleşme meydana gelmiştir.

Romalılaşmış ve zayıflamış olduğu (kimliğini oldukça yitirmiş olduğu) Katolik tarzında bile, Hıristiyanlık inancı Batı insanının kendi öz doğasına uygun, yaşam biçimiyle bütünleştirebileceği, gerçek bir kutsallık anlayışı ve ilişkisi kurabilmesine karşı bir engel oluşturmayı sürdürmüştür. Ne var ki, bu durum da Hıristiyanlığın Batıda gerçek bir alternatif tradisyon —yani, ilk başların Ecclesia ideallerine, İncil'deki söylev ve İsa'nın mistik yönüne uygun olan ruhban ve dinsel bir tradisyon— haline gelebilmesini engellemiştir. Bu çifte antitezin Batının tarihsel gelişimi üzerindeki etkilerini daha sonra inceleyeceğiz. Bunun, modern dünyanın oluşumunu sağlayan süreçlerde önemli bir rolü olmuştur.

Belirli bir dönem boyunca "doğaüstü" mefhumunun üzerinde ısrarla duran Hıristiyanlık, artık tradisyonunu (ebediyen ya da "Ebedi Kent"te, Ville Eternelle) yitirmiş olan Roma düşüncesinden imparatorluk mefhumuna oldukça değer verecek biçimde etkilenmiştir. Bu durum Bizans dönemini; Doğu Roma İmparatorluğu dönemini oluşturmuştur. Ancak, burada, tarihsel açıdan, önceki imparatorlukta kanıtlanmış olanın, geniş ölçüde tekrarlanması girişimi sözkonusuydu. Bizans imparatorluk anlayışı kuramsal açıdan yüksek bir tradisyonellik derecesine sahiptir. Burada, otoritesi ilahi güçten kaynaklanan, yasası —ilahî yasanın bir yansıması olarak— evrensel olan; gerek fanî, gerekse uhrevî herşeyin onun yönetiminde olması nedeniyle, ruhban sınıfının da kendisine bağımlı olduğu Kutsal Hükümdar mefhumunun yaşama geçirilme girişimini görüyoruz. Yine, burada, seçkin "Romalılık" mefhumunu, Roma hıristiyan birliğini görüyoruz. İmparatorluk yine kutsal —sacrum— kabul ediliyor ve müteal bir barışı simgeliyordu. Fakat bozulmuş, çürümüş Doğu Helen âleminin —Roma'nın çöküş döneminde görülenden daha fazla— etkisinde kalan; şeytani, anarşik bir etnik yapının buhran ve kaos güçlerince ayakta tutulacak olan bir mefhum sözkonusuydu. Ne var ki, maiyetlerindeki salt görünüşte değil, içsel olarak da "Romalılık" niteliğine sahip kişilerle birlikte, erdemli önderlerin sadece manevî güçle (eski Roma döne-

minde) başarmış olduklarının, burada, despotluk ve idari-bürokratik bir merkezî yapılanmayla başarılabileceği sanılmıştır. Dolayısıyla, her ne kadar, Bizans bir politik gerçeklik olarak, bin yıla yakın bir süre varlığını koruyabilmişse, burada da işleri götüren bozuk güçlerdi. Hıristiyan Roma-Bizans mefhumundan geriye sadece oldukça değişmiş biçimiyle Slav uluslarında ve Jibelin Orta Çağı'ndaki yeniden canlanmada gördüğümüz yansımalar kaldı.

Batı üzerinde belirleyici etkiler oluşturmuş olan güçlerin gelişimini izleyebilmek için Katoliklik üzerinde biraz durmamız gerekiyor. Katoliklik, başlangıç dönemi Hıristiyanlığının bazı aşırı yönlerinin tekrar elden geçirilerek, basit bir mistik safsata oluşturmaktan uzak bir simgesel ve törel yapıya oturtulmasıyla ve genelde klasik öğretilerden ve Romalılıktan alınan doktrinsel ögelerle oluşturulmuştur. Dolayısıyla, Katoliklik bazı açıkça tradisyonel çizgiler içerir. Katoliklikte gerçekten tradisyonel olan ne varsa Hıristiyanlıktan tümüyle uzaktır ve gerçekten hıristiyan olan ne varsa tradisyonellikten tümüyle uzaktır. Tarihsel olarak maruz kaldığı tüm çelişik ve heterojen ögeler katıştırma girişimlerine[1] ve tüm nüfuz etme çabalarına rağmen Katoliklik ruhban Ay (Lune) zihniyetine kapılmayıp, kendi Kilise hiyerarşilerini oluşturarak, bu Güney etkisine karşıt bir eylemi sürdürmüştür.

Kilisenin otorite konusundaki tutumu incelendiğinde bu açıkça ortaya çıkmaktadır. Hıristiyanlaşmış imparatorluğun ilk yüzyıllarında ve Bizans döneminde Kilise imparatorluk otoritesine bağımlıdır; Konsil toplantılarında, piskoposlar son sözü —sadece disiplin açısından değil, fakat bir dogma olarak da— prense bırakırlardı. Ancak, giderek, İmparatorluk ve Kilise eşit güçte kabul edilir olmuştur. Her iki kurum da kutsal ve doğaüstü bir otoriteye sahip görülmüştür. Tarihin akışına bakarsak, Karolenj idealinde kralın sadece halkı değil ruhban sınıfı da yönetmesi ilkesinin bu[1]unduğunu görürüz. İlahi bir buyruk sonucu olarak, İmparatorluk Kilisenin işlev ve misyonunu yerine getirip getirmediğini kontrol etmek yetkisine sahipti. Buradan, imparatorluğun ruhbanlık liya-

katinin de ötesinde, bir rahibi görevinden almak ya da sürgüne göndermek gibi, yetkilere sahip olduğu ortaya çıkıyor. İmparator, gerçekten, Catwulf'un deyişiyle, Melkisedek örneği, Rahip-Kral durumundaydı, piskopos ise sadece İsa'nın naibiydi.[2] Ancak, eski ve yüksek tradisyonun devamı niteliğindeki bu anlayış, sonuçta, krallığın bedene; ruhbanlığın da ruha benzediği biçiminde bir yargı doğurdu. Böylece, iki iktidarın eşitliği görüşü üstü kapalı olarak terkediliyor ve aralarındaki ilişkiler tersine çevriliyordu.

Gerçekte, normalde, her varlıkta ruh bedenin faaliyetini yöneten ilke olduğuna göre otoritelerinin sosyal yapıyla sınırlı olduğunu kabul edenlerin, ruhlar ve yönetimleri üzerinde tek söz sahibi kabul ettikleri kiliseye sonuçta bağımlı düşmemeleri nasıl mümkün olabilirdi? Nitekim, kilise bu gelişmenin sonucunda krallığın kutsal doğalı ve kökenli görülmesini beşer kibirinin bir çılgınlığı, bir suistimali olarak nitelendirecek ve prensin şahsında sadece, doğal yasa gereği, kendilerini yönetmek için beşer tarafından getirilmiş şeytaniyete (civitas diaboli) kaymamak için kilisenin takdisini almak zorunda olan basit bir görevli; Tanrı ve kilise karşısında tüm diğer beşerlerle eşit düzeyde olan, laik bir kişilik görür hale gelecekti. VIII. Boniface'ın, belinde kılıç, başında taç ve elinde asa ile, "Sezar benim, İmparator benim" diyerek Konstantin'in tahtına yürümesinde ilahiyatçı Akdeniz karakterinin bir feveranını görmek gerekir: Sonuçta, rahiplere, cismanî ve ruhanî iktidarları temsil eden, simgesel çifte Hıristiyanlık kılıcı verilmiş ve imparator, Papa'ya bir kölenin efendisine göstereceği biçimde bir sadakat gösterir hale gelmiştir. Fakat Roma kilisesinin düsturunun, esasta, "Tanrıya hizmet etmek" olması, madde ve mânâ güçlerinin kadim güneşsel birliğini oluşturmaktan uzak olan kilise ruhbanlığının eski Roma tradisyonundan ne denli farklı olduğunu ve ona zıt bir ilkenin, Güneyliliğin, Avrupa'daki egemenliğini temsil etmekte olduğunu göstermektedir. Simgesel olarak kilise kendini Güneş, İmparatorluğu ise Ay gibi görüyordu; kendi için Ana simgesini benimsiyor, İmparatorluk da onun oğullarından biri oluyordu. Dola-

yısıyla papalığın üstün idealinde eski anaerkilliğe bir dönüş vardı: anaerkilliğin eril ilke üzerindeki, fanî ve boş bir gerçekliğe dayanan otoritesi, üstünlüğü ve manevî egemenliği. Bu durum şöyle bir gelişmeye yol açtı: Göçlerle Roma'ya doğru yönelen kuzey kökenli saf uluslar Roma düşüncesini benimsediler. Cermenler, antik Romalılık ruhuna yeni bir canlılık kazandırarak, Kiliseye karşı imparatorluk mefhumunu savunan bir öge haline geldiler. Ve böylece, Kutsal Roma İmparatorluğu ve feodal uygarlık Batının gördüğü son iki büyük tradisyonu oluşturdular.

Irksal planda, pek çok bakımdan, "tarih-öncesi" bir saflığı muhafaza etmiş olan, Tacite dönemi Cermenleri Akalarla, eski İran, eski Roma ve genelde kuzey Aryen soylarıyla oldukça yakınlığa sahiptiler. Bu nedenle, hukukî-idarî yapılar içinde canlılığını yitirmiş ve bozulmuş; hedonik (hazcı)-kentsel şehvaniyet (aphrodisme), entellektüellik, estetizm ve kozmopolitleşme nedeniyle parçalanıp çökmeye yüz tutmuş bir uygarlıkça —daha sonraki Gotlar, Lombardlar, Bourgondlar ve Franklar gibi— "barbar" olarak nitelendirilmişlerdi. (Cermenlerin) âdetlerinin sertliğinin altında bir şereflilik, sadakat ve kıvanç yatıyordu. Roma ve Bizans'ın başlıca çöküş nedenlerinden birini yokluğunun oluşturduğu "yaşamsal güç"ü bu "barbarlık" ögesi sağlıyordu.

Cermenleri "genç ırklar" olarak kabul etmek, onlardaki yüksek antik karakteri gözden kaçıran bir bakış açısının hatalarından birini oluşturur. Bu ırklar, sadece zamansal olarak, geçmişe oranla gençtiler. Gerçekte kuzey bölgelerini en son terkeden ve bu nedenle, bu bölgeyi daha önce terkeden diğer kuzeyli ırkların aksine karmaşıklaşma ve bozulmaya uğramamış soylardan geliyorlardı. Tarih öncesi Akdeniz' deki eski Hint-Avrupa soyları böyle bir yapıya sahiptiler.

Kuzey Cermen ırkları, ethoslarının (örf ve adetlerinin) dışında, efsaneleriyle de, kadim tradisyondan doğrudan türemiş bir tradisyonun izlerini getirmişlerdi. Kuşkusuz Avrupa tarihi sahnesinde belirleyici güçler olarak ortaya çıktıklarında atalarının [illegible]lerini

de beraberlerinde getirmişlerdi. Bu tradisyonun çoğu kez bozulmuş ve "ilkelleştirilmiş" bölük pörçük kalıntılarla sürdürülmesi onların, fıtratlarında, "yarı-tanrısal" çağların birikim ve dünyaya bakış tarzına sahip olmalarını engellemiyordu.

Gerçekte, Edda'lar efsanesinde kaçınılmaz düşüş ile birlikte onun karşıtı olan yarı-tanrısal irade de yer alır. Bu efsanenin en eski bölümlerinde, Muspelsheim'in "yeryüzünün ucunda bulunan" güçlü ve ışıklı (aydın, nurlu) kadim merkezinden İran deyimiyle Airyanemvaejo ve Hinduların Işıklı Kuzey Adasına tekabül eden ve altınçağ diyarına ilişkin diğer söylentilerde geçen merkezden çıkan oniki akarsuyu donduran bir don olayının anısı yer alır.[4] Bununla birlikte, bu akıbet, kadim Asgard diyarındaki " Kahramanlar (yarı-tanrılar) Sarayı"nın,[5] "Odin"in oniki tahtının bulunduğu salonun ondan yapılmış olduğu, kadim simgesel öge "altın" saflığını muhafaza edebildiği sürece geciktirilebilecekti. Ne var ki, ilkel ırkın ya da beşerin eli değmediği sürece selametin ilkesi (ya da teminatı) olan bu "altın", sonunda, daha sonra efsanelerde adları Nibelungen'ler olarak geçen yeraltı yaratıklarının kralı Alberic'in eline geçer. Burada söz konusu olan, açıkça, başka tradisyonlarda Bronz Çağı; Tufan öncesi Nephelin Çağı; ya da Titan-Promete Haksızlık Çağı olarak nitelenen devrenin başlayışı temasıdır. Bu, mevcut olan kültlerin dünyevî ve, aşağı anlamda, büyüsel bir engelleme karşısında gerileyişi, sapması durumudur.[6,7]

Bu gidişe karşıt olan tarafta, Kuzey Cermen kudsiyetleri, semavî ilkeyi savaşçı yönüyle yaşama geçiren Ase'ler (İskandinav iyilik tanrıları) vardı. Bunlar: Thym ve Hymir'i öldüren, "güçlülerin güçlüsü", "dayanılmaz", "Dehşet Sığınağı'nın efendisi", —Aryen dönemi göksel Tanrılarının yıldırım gücünün simgesi olan— uzak-kuzey'in iki yüzlü baltasının bir türü olan müthiş bir silaha; Njölmir çifte tokmağına sahip "Donnar Thor" idi. Bunlar zafer bahşeden bilge (zaferin sırrına vakıf bilge), hiçbir kadına, hatta Walkyrie'lerin savaş alanından seçtikleri ölümsüz kahramanların konuğu olan[8] ve onlardan çocuklar doğuran bir kral kızına bile ve-

rilmemiş olan, mutlak tesire sahip duaları bilen; ölümsüz ruha sahip;[9] Kral soylarının atası, Wotan Odin idi. Bunlar kendisi de savaş ve güneş-parlak gökyüzü tanrısı olan; şeklen "kollarını göğe doğru kaldırmış Kozmik İnsan"ı ifade eden,en eski İskandinav ve Cermen harflerinden birinin, - Y -, simgelediği Tyr-Tiuz idi.[10]

Wölsungen'lerin bir destanında, bir Tanrının bir kadınla birleşmesini içeren "yarı-tanrısal çağ" temasına rastlıyoruz. Kutsal Ağaç'taki kılıcı alan Sigmund ve Nibelungen'lerin elindeki altını geri alan, devrilmesi tanrısal ırkın da devrilmesi anlamına gelen Kutsal Ağaç Yggdrasil'in köklerini kemiren, yılan Nidhögg'den türeme, —çöküş döneminin karanlık güçlerini temsil eden— canavar Fafnir'i öldüren kahraman Sigurd-Siegfried bu ırktan doğarlar. Sigurd, her ne kadar sonunda bir ihanet nedeniyle öldürülmüşse de, (yaşamında) Tarnkappe'ye, yani maddesellikten görünmezliğe geçmeyi mümkün kılan güce sahip olmayı ve —mağlup bir Amazon kraliçesi (Kuzey Adasının kraliçesi Brunhilde) ya da Walkyrie (semavî âlemden yeryüzüne inmiş savaşçı bakire) figürleriyle ifade edilen— Kutsal Kadın'ı elde etmeyi başarmıştır.

Uzak kuzey'deki Gardrike en eski kuzey soylarının ana yurdu olarak kabul edilir. Bu ülke (yukardaki sav doğru olmasa bile) salt bir İskandinav diyarı olarak, kadim "Merkez" Mitgard'ın (Gardrike'nin fizik âlemden metafizik âleme geçiş bağlamında Asgard ile özdeşleştirilmesine yol açan) "kutupsal" işleviyle ilişkilidir. Soylu kuzey ailelerinin beşer-üstü ataları Asgard'da yaşamışlardı. Yine, Gilfir örneği bazı İskandinav kralları iktidarlarını ilan etmek için oraya gitmişler ve orada tradisyonel Edda öğretisini edinmişlerdir. Asgard, aynı zamanda semavî kuzeylilerin ve Ases'in (İskandinav iyilik tanrılarının) devler ırkına yasak olan diyarıydı; Kutsal Diyar idi— Keilakt Lant.

Bunlar, Kuzey-Cermen ırklarının mirasıyla ilişkili tradisyonel temalardır. Onların dünya görüşünde, batış'ın, ragna-rökkr'lerin, kaçınılmaz olduğu savı ile "yarıtanrısal" çağların tanrılar figürasyon ve mefhumları birleşmekteydi. Ancak, daha sonra bu miras bi-

linci, belirtmiş olduğumuz gibi, şuuraltlarına itilmiş; doğaüstü öge ve onunla birlikte "Dünyanın Merkezi" Asgard-Mitgard mefhumunca içerilen evrensel öge geri plana itilerek, destan ve efsanenin ikincil ve karmaşık ögeleri ön plana çıkmıştır. Cermen uluslarının hıristiyan Roma âlemiyle temasından çifte bir sonuç ortaya çıkmıştır.

(Cermen uluslarının) ortaya çıkışları, bir yandan imparatorluğun maddî aygıtının işleyişini sarsmışsa da, öte yandan içsel olarak, Roma simgesini tekrar ortaya çıkaracak olan yeni bir uygarlığın ön koşullarını hazırlayan bir canlandırıcı etki yaratmıştır. Hıristiyanlıkta ve hatta Katoliklikte, özellikle genel yaşam görüşü açısından oluşan temel gelişme de bu bağlamdadır.

Öte yandan, Hıristiyanlıkta içerilen doğaüstü düzen mefhumu gibi, Roma'nın evrensellik mefhumu da Kuzey-Cermen soylarının en yüksek gönül eğilimlerini uyandırmış, bu ırkların her birinde özgün tradisyonlar şeklinde maddîleşmiş olanın daha yüksek bir planda bütünleşmesine ve yeni bir biçimde yaşam bulmasına hizmet etmişlerdir.[11] Güçlerinin doğasını bozmak yerine "dönüşmek" (inanç, görüş değiştirmek) onları arındırmış ve Roma'nın imparatorluk mefhumunu yeniden ön plana çıkarmalarını mümkün kılmıştır.

Frank krallarının taç giyme törenlerinde "Renovatio Romani İmperii" (Roma imparatorluğu yeniden doğdu ya da doğuyor) ibaresi söylenir oldu; ayrıca, Roma'yı imparatorluk mefhumlarının ve hukuklarının simgesel kaynağı olarak kabul eden Cermen prensleri Kilisenin hegemonyacı tutumuna karşı birleştiler ve tradisyonel bir yapılanmaya yönelik, yeni bir büyük akımın merkezini oluşturdular.

Cermen ırklarının köklü örfleri, imparatorluğa politik açıdan canlı, sıkı ve seçkin bir karakter kazandırdı. Eski Kuzey-Cermen topluluklarının yaşamı kişilik, özgürlük ve sadakat ilkeleri üzerine kuruluydu. Tekdüze bir topluluk oluşturmak ya da soyut kuramsallıkları yaşama geçirmekte başarısız olmak onların tamamen ya-

bancı olduğu şeylerdi. Özgürlük, burada, birey için bir soyluluk ölçüsüydü. Fakat, bu özgürlük anarşik ya da bireyci bir özgürlük değildi: Kişiliğin müteal bir çözümlenimini içeriyordu; lâyık olana ve istenerek itaat edilene yönelik sadakatin değeri biliniyordu.

Dolayısıyla önderlerin çevresinde, "Roma imparatorunun yüce asaletini oluşturan, bir köleler topluluğunun değil de, —kendileri de kendilerine hizmet edenlerin özgür olmasını isteyen— bir özgür insanlar topluluğunun efendisi olmaktır" deyişine uygun bir sadıklar grubu vardı. Devletin başında, eski Roma aristokrasisine uygun olarak, her biri özgür, bölgelerinde egemen olan liderlerin oluşturduğu bir konsey vardı. Basit askeri önderlerden farklı olarak kutsal bir soydan gelen kral —Gotlarda krallara "amallar", "gökseller" "arıklar" denirdi— bu konseyin üstündeydi ve politika-üstü bir konuma sahip idi. Ortak bir edim, özellikle fetih ya da ülkeyi savunma gibi ortak bir amacın gerçekleştirilmesi durumlarında, ulusun maddî birliği oluşturuluyordu. Böyle durumlarda yeni bir yapı oluşturuluyordu. Kralın yanında bir askerî önder (dux ya da heretigo) seçiliyor ve sağlam bir hiyerarşi oluşturuluyordu, özgür liderler öndere, görevleri açısından, ölümüne bağlıydılar. "Prens zafer için, teb'a da prens için savaşır" ilkesi geçerliydi. Tacite'in belirttiği gibi, ilke prense sadakat göstermek, onu korumak, "onun şerefine yiğitçe eylemlerde bulunmak" idi.[12] Görev biter bitmez, herkes kendi bağımsızlığına kavuşurdu.

İskandinav kontları liderleri için —suistimal zannından korunmak için— hiç altın bulundurmamaları nedeniyle "Altın Düşmanı" ve sadık savaşçılarını kendi ailesinden imişler gibi evlerinde misafir etmeyi bir şeref saydıklarından "Yiğitlerin Ağırlayıcısı" derlerdi. Franklarda, Şarlken'e kadar olan dönemde, bir eyleme (savaşa vb.) katılmak serbestti: Kral ya da prensler bir çağrı yaparlardı. Kişiliğe uymayan bir "görev" ya da "hizmet" hiçbir zaman sözkonusu olmazdı. Her işte kişiliklere uygun bir kumanda, itaat ve sadakat zinciri vardı.[13] Kişiliğin özgürlüğü her ünite ve hiyerarşinin temelini oluşturuyordu. Yeni imparatorluk mefhumunun temel

ögesi olan feodal rejimin çekirdeği bu şekilde, "Kuzey"de oluşmuştu.

Bu rejimin gelişmesi (askerî) lider mefhumunun kral mefhumunda özümsenmesini getirdi. Dolayısıyla, artık barış zamanında da ülkede (savaş zamanındaki gibi) bir birlik, bütünlük oluşturuluyordu. Savaş zamanındaki sadakat ilkesi barış zamanında da geçerli olacak biçimde genişletilmişti. Kralın etrafında (Kuzeyin Huskarları, Gotların Gardingis ve Palatinleri, Frankların Antrustone ve Convivae regis'leri gibi) bir sadıklar grubu oluşmuştu. Bunlar özgür, ancak efendilerine hizmet etmeyi kendi kendilerine ilke ve amaç edinmiş olup, onun şeref ve hukukunu korumayı bir imtiyaz ve, aksine nazaran, bir yükseklik olarak kabul eden insanlardı.[14] Bu ilkenin uygulanmasının yaygınlaşmasıyla, önce Frank krallığında olmak üzere, feodal yapı kuruldu.

Fetihlerle birlikte yeni bir gelişme ortaya çıktı: fethedilen toprakların, sadakat sözü karşılığında, fief'lere dağıtılması. Etkinliği kendi ülke sınırlarını aşan aydın Frank soyluluğu birleştirici öge görevi yaptı. Bu gelişme, kurumsal olarak, öncekinin bir bozulması, dönüşümü olarak yorumlanabilir; senyörlük (derebeylik) düzene girmiştir; hizmet ve itaat krallık için yapılır olmuştur. Fakat, pratikte, feodal rejim, billurlaşmış bir gerçekliğe değil de bir ilkeye; herşeyin —özgürlük, şeref, şan, kader, mülkiyet —kişisel değerlere göre oluştuğu ve hemen hemen hiçbir şeyin kollektif bir öge, bir halk yetisi ya da bir soyut yasaya dayalı olmadığı; yanyana ya da karşı karşıya sıralanmış özgür güçlerin dinamizmine hatırı sayılır bir alan bırakan, genel bir organik düzen mefhumuna dayanırdı.

Feodal rejimin ilk başlarında egemenliğin temel ve ayırıcı niteliği bu egemenliğin bir "halk" iktidarında değil de; her biri sahip olduğu otorite ve liyakatten kendi kendine karşı sorumlu olarak, bir arada varlıklarını sürdüren güçlerin iktidarında olmasıydı Bundan dolayıdır ki, bu ortam, çoğu kez, normal bir toplum durumundan ziyade bir tür savaş ortamını andırırdı; ancak, yüksek düzeyde bir enerji farklılaşmasını yaratan da yine bu ortamdı. Beşeri-

yet belki de hiçbir zaman feodal rejimdeki kadar sert bir yaşam sürmemiştir, fakat, bu rejim sadece —kendi hak ve prestijlerini sürekli kollamak durumunda olan— feodaller için değil; özneler (sade kişiler) için de —uşaklıktan, mutilikten ziyade— bir bağımsızlık ve erillik okulu olmuştur. Sadakat ve onur ilişkileri orada, mutlaklık kesbetmiş ve Batı tarihinin hiçbir döneminde görülmemiş denli bir saflık derecesine ulaşmıştır.[15]

Batı Roma imparatorluğunun karmaşıklığından ve istilalar döneminin kaosundan sonra, bu yeni toplumda, genelde, herkes doğasına uygun yeri bulabilmişti. Batıdaki son tradisyonel sosyal sınıflanma; serfler, burjuvalar, savaşçı soyluluk ve manevî otorite temsilcileri (hıristiyan ruhban sınıfı, Jibelin döneminin çileci şövalyelik tarikatleri gibi) olmak üzere bir dörde bölünme şeklinde meydana gelerek istikrarlı bir yapı oluşturmuştur.

Feodal yaşam, Orta Çağ insanının içsel yetilerini hiçbir biçimde köreltmemiştir. Fideizmin ilahi hükümranlıkla birlikte, emsalsiz bir iktidar oluşturan doğaüstü kökenli, politika üstü bir gerçek olarak duyumsandığı imparatorluk ilkesini merkez olarak alan Evrensellik mefhumuyla yüceltilebilmiş, arındırılabilmiş olması bunun kanıtıdır. Feodal ve kralcı birimlerin yapıcı zihniyetinde en yüksek değer beşerüstü niteliklere sahip kabul edilen —deus homo totus deificatus et sanctificatus, adorándum quia praesul princeps et summus est— imparatora veriliyordu.[16] Dolayısıyla imparator yüksek anlamda bir "merkez" işlevine sahipti ve yüksek bir tradisyonel Avrupa birliği oluşturmak için, halklardan ve prenslerden Kiliseninki düzeyinde bir spiritüel doğa bilgisine sahip olmalarını istiyordu. Ve, nasıl ki bir gezegen sisteminde iki tane güneş birden var olamazsa, Kilise ile İmparatorluk gibi feodal âlemdeki iki yüce evrensel güç birlikte var olamayacaklarından, bu birliktelik bozulmakta gecikmeyecekti.

Bazı noktalarda anlaşmak ve, az ya da çok bilinçli olarak, karşıt ilkeye bazı tavizler vermek suretiyle (zoraki) bir birliktelik sürdürülüyordu. Dolayısıyla, bu zıtlığın gerçek anlamı, salt görünüşe ve

birtakım tesadüfî metafizik olgulara bakarak; ortada politik bir rekabetten ve yalnızca maddî ve manevî bir mücadele değil de bir çıkar ve tutku çatışmasından başka birşey görmeyip; bu çatışmayı, aynı şeyi tartışan, her biri aynı evrensel iktidarı temsil etmek imtiyazının kendisinde olduğunu öne süren iki rakibin mücadelesi olarak değerlendirenlerin gözünden kaçıyordu. Oysa, bu mücadele, tersine, birbiriyle bağdaşmaz iki görüş açısı arasındaki kontrastı ortaya koyuyordu; bu da bizi tekrar Kuzey ve Güney ile Güneş spiritüalitesi ve Ay spiritüalitesi antitezlerine götürüyor. İki iktidarı, krallık ile ruhbanlığı ya da erillik ile kutsallığı tekrar birleştirme gizli eğilimini içeren imparatorluk ideali Kilisenin dinsel tipteki evrensellik idealine karşıttı. Gerçekte (bu dönemdeki) imparatorluk mefhumu, genellikle kuramsallık ve çilecilik düzeyinde kalmış olup Orta Çağ evrensellik anlayışıyla sınırlanmış olmakla birlikte evrensel bir "kutsal hükümranlık" mefhumunu da içeriyordu.[17] Tarihin bu noktayı üstü kapalı olarak geçtiği yerde efsane bundan uzun uzadıya söz etmiştir: Burada da, efsane tarihe ters düşmeyip, onu tamamlamıştır, derinleşmiştir.

Orta Çağ imparatorluk efsanesinde yüce "Merkez" idealiyle az ya da çok doğrudan ilişkili pek çok ögenin bulunduğunu daha önce gördük. Değişik simgelerde bu Merkez ile Jibelin imparatorluğunun evrensel otoritesi ve liyakati arasındaki gizemli bir ilişkiye atıfta bulunulmaktadır İnisiyatik hükümranlıkla ilgili simgesel nesneler (amblemler vs.) imparatorlara intikal etmişti, yine bir yeraltı mekanında ya da "Dağ Zirvesindeki" "ölümsüz", mutlu (ermiş) kahraman teması imparatorlarla ilişkilendirilmiştir. Sadece hükümranlık yetisine (regnum) değil, başkalarının yalnızca hissedebildikleri tanrısal gizemlere nüfuz edebilme yetisine de sahip olan "Kutsal Soy" ve "Romalı" tipi de Hohenstaufen ile ilişkilendirilmektedir.[18] Tüm bunların karşıtını, daha önce (1-14. bölümde) söz ettiğimiz feodal âlemin ve Jibelin döneminin bir diğer manevîyatına, şövalyeliğe ilişkin gizli spiritüalite oluşturuyordu.

Şövalyelik, kendi öz yapısıyla biçimlendirdiği Orta Çağ

âlemiyle, yüksek bir ilkenin etkinliğini bir kez daha kanıtlamış oldu. Kilise için ruhban sınıfı ne ise; kendisi de imparatorluk mefhumu için öyle olan şövalyelik imparatorluk mefhumunun doğal bir parçası oldu. Şövalyelik, ırksal kan bağının da ihmal edilemeyecek bir payını içeren, ayrı bir "zihniyet" (ya da ruhsallık) türü gibiydi: Kuzey-Aryen ögesi onda arıklaşarak, Romalılığın ilk başlangıç dönemindeki gibi —civis romanus— evrensel değerde bir biçim ve ideale kavuşmuştur. Fakat, şövalyelik aynı zamanda İnciller dönemi Hıristiyanlığının başlıca temalarının ne denli aşılmış olduklarını ve Kilisenin ilk başların Hıristiyanlık anlayışıyla bağdaştırılamayacak olan bir ilkeler, değerler ve örfler bütününü ne denli geniş ölçüde onaylamak ya da en azından buna müsamaha göstermek zorunda kaldığını da ortaya koymuştur. Sorun daha önce bu yapıtın birinci bölümünde incelenmiş olduğundan burada birkaç temel noktayı anımsatmakla yetineceğiz.

Aziz'den, şehit'ten (martyre) ziyade yiğit'i, galibi (vainqueur) ideal olarak almakla; sadakat ve onuru iyilikseverlik ve alçakgönüllülükten daha değerli tutmakla; korkaklığı ve yüz kızartıcı suçları günah işlemekten daha kötü olarak kabul etmekle; kötülüğe direnilmeyip, iyilikle karşılık vermek kuralına hiç uymayarak haksız ve kötüleri cezalandırmakta tereddüt etmemekle; Hıristiyanlığın "öldürmemek" temel ilkesine körükörüne bağlı kalanları saflarından atmakla; düşmanı sevmeyi değil de mağlup etmeyi ve —ancak— onu mağlup ettikten sonra bağışlayıcı olmayı ilke edinmekle Şövalyelik bir Kuzey-Aryen etiğini (ahlâkını) —sadece ismi hıristiyan olan bir dünyanın ortasında— hiçbir değişikliğe uğratmadan tekrar yaşama geçirmiştir.[19] Öte yandan, Tanrının insandan beklediği, yeryüzünde adaleti sağlamak, gerçeği bulmak erdemliliğinin bir gereği olarak kabul edilen "silahla sınama" ve her sorunun (gerektiğinde) güç kullanarak çözümlenmesi uygulamaları feodal hukuk ve onurluluk anlayışından teolojiye (dinselliğe) dek uzanan —zira bu bir tür iman sınavı, "epreuve de Dieu" oluşturuyordu— bir alanda kabul görmüştü. Bu da bir hıristiyan mefhumu değildi.

Bu, daha ziyade, dinsel anlayışlara özgü ikilemi tanımayarak zihin (ya da ruh) ile gücü (ya da bedeni) birleştiren; (maddesel) zaferde bir tür kutsallaşma bulan mistik "zafer" doktriniyle ilişkiliydi. "Kişileştirilmiş bir Tanrı"nın (olaylara) doğrudan müdahale etmesi biçiminde bir düşünüş tarzı içeren, Orta Çağ'daki Tanrıcı (theiste) yorumun bu özgün zihniyet (şövalyelik zihniyeti) üzerinde hiçbir etkisi olmamıştır.

Şövalyelik âleminin Kiliseye sadakati öğretmesinde (Kiliseye sadakat göstermesinde) —şövalye için, onun yolu için, yegâne önemli olanı özgül ve Tanrısalcı anlamda bir imanın değil de, büyük mutluluk ve yaşam için yiğitsel bir boyun eğme özgün yetisinin oluşturması nedeniyle— onun çeşitli idealler ve "Hanım"lar uğruna kendini gayrişahsî bir biçimde adamasına yakın (onun benzeri) bir baş eğmenin var olduğunu düşündürecek yeterince öge vardır. Şövalyeliğin de, Haçlılık gibi, dışsal yönüne ilaveten bir de bâtınî (esoterique) içsel yönünün olduğunu daha önce gördük.

Şövalyelik namına ne varsa tümünün bir "gizem" (mystere) içerdiğini belirttik. Yine, özgün bir edebiyata sahip olmuş ve —içerdiği yiğitsel (yarı tanrısal) inisiyatik tema ve çökmüş bir krallığı yeniden canlandırmak misyonu ile, Graal destanının diğerleri arasından karakteristik bir örneğini oluşturduğu ve Hıristiyanlık öncesi eski tradisyonları tekrar canlandırmış olan— bir "destanlar çağı" yaşamıştır.[20] Roma ruhbanlığına yönelik bir düşmanlığı ardına gizlediği bir gizli dil de oluşturmuştur. Savaşçı tip ile çileci tipi birleştirmek eğilimi içeren büyük tarihsel şövalye tarikatlerinin gizli etkinliklerinin yasal kuşkulara ve hatta egemen dinin temsilcilerinin kovuşturmalarına maruz kaldıkları da olmuştur. Gerçekte, şövalyelikte, Hıristiyanlık zihniyetinin kapalı ya da açık bir biçimde aşılmasını içeren (Tampliye'lerdeki simgesel Haç atma törenini anımsayalım), en yüksek anlamda bir tradisyonel yapılanmaya yöneliş de vardı. Ve tüm bunlarda temel olarak imparatorluk ideali alınıyordu.

Yeniden yeşermesi, ruhban sınıfına savaş açan —ve kimi kez

Hıristiyanlıkla bağdaşmaz bir manevîyata sahip olduğunu ifade etmek üzere Deccal (Antéchrist) olarak da nitelenen— bir imparatorun ortaya çıkışıyla çakışan Kuru Ağaç (Arbre Sec) temasını işleyen destanlar da bu bağlamdaydılar.[21] İkinci Frederik'in zafer kazandığı dönemde, halk arasında "Yüksek Lübnan selvisi kesilecek. İmparatordan başka Tanrı kalmayacak. Papaz mahvoldu. O giderse, yeni düzen hazır" şeklinde tekerlemeler söylenir olmuştu.[22]

Haçlı seferleri vesilesiyle, Roma-öncesi Avrupa'da, ilk ve son kez —tarih öncesinin Doğuya yönelik Kuzey, Güney ve Batının ortaklaşa büyük harekatının gizemli bir yinelenimi biçimindeki— harika bir girişimle, ulusların barış zamanında imparatorluk ideali etrafında eylem planında birleşmesi gerçekleşmişti. Haçlı seferlerini belirleyen ve yöneten deruni güçlerin analizinden tarihe bakışın iki (farklı) boyutunun (kilise ve imparatorluk) bir bağdaşımını içermekten uzak olacağını daha önce belirttik.

Kudüs'e yönelik akım, genel olarak, şövalyeliğin milis kuvvetini ve yiğitsel Jibelin idealinin de en canlı güç kaynağını oluşturdukları —ve IX. Greguvar'ın hıristiyan ibadetlerine eski pagan (putperest) törenlerini katmak ve ruhbanlık işlevini gasbetmek istediği için eleştirdiği bir imparatorun edimleriyle belirginleşecek olan— Papalık Roma'sına karşıt ve Papalık Roma'sının bilmeden desteklemiş de bulunduğu bir gizli (imparatorluk yandaşı) akımı içermiştir.[23] Godfroi de Bouillon —kendisine "lux monachorum" (şövalyelik aristokrasisine özgü çilecilik ve savaşçılığı temsil eden) sıfatı da verilmiş olan, Haçlı seferlerinin bu yeterince karakteristik temsilcisi— demir ve ateşi Roma'ya getirdikten, imparatorluk karşıtı Rudolf Rhinfeld'i kendi elleriyle öldürdükten ve Papa'yı kutsal kentten kovduktan sonra Kudüs tahtına oturan bir Jibelin prensiydi.[24]

Ayrıca, efsaneye göre, sırasıyla, Roma imparatorluğunu (Sezar ile şecere bağlantısı vardı), Güneş'i (Helias, Helios ve Elie sözcükleri arasında muhtemelen etimolojik ilişki vardır) ve uzak-kuzey'i (Lohengrin'i "Göksel Diyar"dan getiren kuğu kuşu aynı zamanda

uzak-kuzey'li Apollon'un amblemindeki hayvandır ve kuzey-Aryen kültüne ait eski yazıtlarda sık sık ondan söz edilir) simgeleyen bu Haçlı kralı ile "Kuğulu Şövalye" (Frankların Helias'ı, Cermenlerin Lohengrin'i)[25] arasında anlamlı bir ilişkisellik vardır. Bu tarihsel ve efsanevî ögeler, Haçlıların Godfroi de Bouillon'unun da —Teuton (eski Cermen) imparatorlarının politik mücadelesinde ve hatta I. Othon'un zaferinde bile yalnızca dışsal ve alelâde bir tezahürünü görmek gereken— bu gizemli gücün simgesel bir temsilcisi olduğunu gösteriyor. Kilisenin ilk başlangıçlardaki "sosyal" idealinden hayli uzak olan şövalye ahlâkı ve feodal rejimdeki eklemlenme biçimi; savaşçılığın çilecilik ve kutsallıkla tekrar bütünleşmesi; Haçlılık ve gizli imparatorluk ideali, sonuç olarak hıristiyan etkinliğini güçlü bir biçimde sınırlamışlardır. Kilise bunları kısmen kabul etmiştir: Egemen olabilmek, gelişimin önünde yer alabilmek için boyun eğmiştir; "Romalılaşmıştır". Fakat, kısmen de direnmiş; imparatorluğa egemen olmak, baştakileri devirmek istemiştir. (Bu gelişimin sonucunda) kopma ve parçalanmalar meydana gelmiştir. Güçler sahiplerinin denetiminden çıkmıştır. Giderek iki rakibin mücadelesi zayıflamış, ikisi de çökmeye başlamışlardır.

Manevî sentez oluşturmak girişimleri zayıflamıştır. Giderek, Kilise Krallığı; Krallık da manevîyatı (Kiliseyi) yadsımaya başlamışlardır. Jibelin uygarlığından —daha doğarken boğulan, Avrupa'nın görkemli sonbaharından— sonra çöküş süreci artık önüne engel çıkmaksızın almış yürümüştür

NOTLAR

[1] Katolik felsefe ve teolojisinin —özellikle, skolastik ve tomizmin— karşılaştıkları zorlukların çoğunun kaynağında Eflatunculuk ve Aristoculuktan alınan ögelerle özgün hıristiyan ve İbrani ögeler arasındaki bağdaşmazlık yatar. L. Rougier, *La scholastique et le thomisme*, Paris, 1930.

[2] A. Dempf, *Sacrum Imperium*, İtalyancası, Messine-Milan, 1933, s. 87. F. De Coulanges (*Les transformations de la royauté pendant l'époque carolingienne*, Paris, 1892, s. 527) Pepin, Şarlken ve Louis le Pieux'nün Kiliseyi "koruma" yeminlerine ilişkin olarak, bunun pek sanıldığı gibi olmadığını belirtmektedir. Kiliseyi koruma ya da himayeye almak onların dilinde ve o zamanın ölçülerinde, aynı zamanda Kilise üzerinde bir otorite kurmayı da içeriyordu. Söz konusu olan himaye edilenin gerçek bir bağımlılığını içeren bir tür kontrattı... Bu bağımlılık, zamanın dilinde sadakat sözcüğünün kapsamına giren tüm yükümlülükleri, prense ant içerek kayıtsız şartsız bağımlılığı içeriyordu". Ve Şarlmayn'ın Kiliseyi korumaktan anladığı ise, (böyle birşey olmayıp) onu gerçek iman açısından güçlendirmekti. (*age.*, s. 309).

[3] H. Bourgois, *L'Etat et le regime politique de la societe carolingienne a la fin du IX. siecle*, Paris, s. 301-308; A. Solmi, *Stato e chiesa secondo gli scritti politici da Carlomagno sino al Concordato di Worms*, Modena, 1901, s. 24-33, 101-104.

[4] Çok bölük pörçük ve katmanlaşmış olması nedeniyle, gerekli yönelime önceden sahip olmayan için, Eda tradisyonunun içinden çıkmak zordur. Dolayısıyla da, —Niflheim ve buzul devleri kuzeyde kabul edilirken— Muspelsheim'in (esas yeri olan) kuzeyde değil de başka bir yerde kabul edilmesi ve buna karşın kuzey karakterlerine sahip olması gibi tutarsızlıklarla sık sık karşılaşılır. Ve giderek, Muspelsheim'in gerçekten güneyde kabul edilmesiyle, bu karakterleri de değişir, olumsuz bir nitelik alarak, Surtr'un, —yani tanrıları devirerek bir çağa son veren "Siyah"ın— diyarı olarak görülür: ve Muspel'in oğulları, yer ile göğü birleştiren Bifröst köprüsünü yıkan, semavîliğin düşmanları olarak kabul edilir. (*Gylfaginning*, 4, 5, 13, 51; *Völuspá*, 50, 51; Golther, Germ. Myth., s. 540.

[5] İrlanda ve Gröenland sözcükleri de (*Grünes-Land*'ın yeşil diyar anlamına gelmesi açısından) "Yeşil" sözcüğüyle ilişkilidirler ve Grönland'ın Procope dönemine kadar yemyeşil bir bitki örtüsüne sahip olmuş olduğu sanılmaktadır.

[6] Eda'larda, Hymir'in atnları olduğu, Devler Soyu'nun Ases'ten (İskandinav iyilik tanrılarından) daha eski bir geçmişe sahip olarak görünmeleri ile Hindularda asura'lar ile deva'lardan daha eski kabul edilmeleri arasında bir ilişkisellik vardır ve ikisinde de bir ırkın daha önce şeytani iken sonradan bir tür rahmani (boreal) hale dönüşmesinin söz konusu edildiği tarzında bir yorum yapılabilir. Bir diğer yorum tarzı da: Bur'un Devler soyundan bir kadınla birleşmesinden semavî Ases'in doğmasıyla yarı-tanrısal bir çağın başladığı ve bunların Devlerle savaşa tutuşarak önce yendikleri,

fakat, daha sonraları, savaşçı olmaktan ziyade barışçı (aysal, lunaire) olan kutsal soy Wanen'lerle birleşen Devler tarafından mağlup edildikleri ve böylece elemanter güçlerin zincirinden boşandığı ve de yeni bir titanik uygarlığın başladığı şeklindedir.

[7]Muhtemelen bu nedenledir ki, Nibelungen'ler ile Devlerin büyücülük sanatına ve (dolayısıyla) bununla ilgili âletlere sahip oldukları, ve bu âletlerin onlardan Ases ya da yarı-tanrılara geçtiği kabul edilmektedir —örneğin, Thor'un yıldırım-çekiç'i, Sigurd'un altın halka'sı ve büyülü kask'ı gibi. Ases'in, bunlardan, elemanter varlıkların istilasından korunmaya yönelik Asgard kalesinin inşasında yararlandıklarına ilişkin karmaşık bir efsane vardır. (*Gylfaginning*, 42).

[8] Kadim Kuzey-Cermen anlayışına göre, Walkyrie'lerin seçtiği yiğitlerin dışında yalnızca asiller —beşerdışı kökenleri nedeniyle— kutsal ölümsüzlüğe ulaşabilirlerdi; ve ölülerin yakılması uygulaması muhtemelen yalnızca bu yiğitler ve asiller için yapılırdı. Kuzey tradisyonuna göre, Walhalla'nın kapılarını yalnızca Odin'in getirdiği bu uygulama (ölülerin yakılması) açabilirdi; güney âdetlerine uygun olarak toprağa gömülenlerin tümü, toprağa (yeryüzüne) bağımlı kalırlardı.

[9]*Gylfaginning*, 3.

[10]Golther, *age.*, s, 211-213.

[11]*Heliand*'ın şiirinde bu çifte etki tipik bir tarzda ifade edilir: bir yanda fazla evanjelik olmayan ve savaşçı bir İsa, diğer yanda ise —Cermenlerin daha sonraki dönemlerinde kutsal (iyi) güçler üzerinde egemenlik derecesine varan bir etkinlik kuran— karanlık güç "Wurd"a egemen olarak onu "Tanrı'nın göz kamaştırıcı (kutsal) gücü" haline getiren bir İsa.

[12]Tacite, *Germ.*, XIV.

[13] Gobineau, age., 163-170: M. Guizot, *Essai sur l'Histoire de France*, s. 86-201; O. Gierke, *Rechtgeschichte der deutschen Genossenschaften*, c. I, s. 13, 29, 105, III, vd.

[14]Gierke, *age.*, s, 89-105.

[15]Guizot, *age.*, s, 261, 262, 306-307, 308-311.

[16] Dempf, *Sacrum Imperium*, s. 143; F. Kern, *Der rex et sacerdos im Bilde* (Forschungen und Versuche zur Geschichte des Mittelalters und der Neuzit, Jena, 1913).

[17] Hiçbir Orta Çağ monarşistinin, ne denli güçlü ve saygın da olsalar —eski kutsal krallarda görülenin aksine— tören ve sungu işlevlerinin önderliğini ruhban sınıfından alamamışlardır (Bkz. Bloch, *Rois Thaumaturges*, age., s. 186) Hohenstaufen'ler imparatorluğun doğaüstü karaktere sahip olduğunu iddia etmekte ne denli ileri gitmiş olsalar da onun şahsiyetinde bir

kutsal kral (ya da ruhban kral) oluşturamamışlardı, önceden Roma imparatorlarında bulunan en büyük ruhban sıfatına Kilisenin başında bulunan sahipti. Hugues de Fleury'nin Gibelin doktrininde imparatorluğun kutsal önceliği (ya da otoritesi) Hıristiyanlığın biçimselliğinin kontrolüyle —ordo— sınırlıydı, öz, manevî yönü —dignitas— ile Kilise ilgileniyordu.

[18] Bkz. Hohenstaufen'lerle ilgili olarak: "diğer insanların ulaşamadıkları Tanrının sırlarına ermelerini sağlayan özel bir lütfa sahiptiler... Onlar Roma sezarlarının, Romalıların atası Enee'den Frederik'e kadar uzanan, yıldızı daima parlayan ölümsüz ve kutsal Augustus'ların devamıydılar. Dolayısıyla, bu hanedanın, Barbaros zamanındaki gibi sadece ataları ve Frederik örneği imparatorları değil, tüm mensupları kutsal kabul edilmişlerdir. Hohenstaufen'lerin egemenliği bir yarım yüzyıl daha devam edip de, Sybille Kitaplarında sözü edilen III. Frederik gelseydi, Batı âlemi, kutsal Augustus'un Roma'nın sınırlarını aşarak, sunaklarda günlükler yakarak Tanrıya övgüler sunuşunu görecekti. Hohenstaufen'lerle, Batı, "kutsal bir soy'un son tezahürüne tanık oldu" şeklindeki bir ifadenin yer aldığı Kantorowicz, Friedrich II, s. 523.

[19] Coudenhove Kalergi, *Hold oder Heiliger*, Wien, 1927, s. 68-69.

[20] Evola, *Il Mistero del Graal*. "Graal Kralları"nın, gizli Jibelin tradisyonunun ana simgesi olması, "Dünyanın Kralı" mefhumunun ve Haçlı seferlerinin papalık karşıtı niteliğinin oluşumunda (rolü olan kişilerin), Wolfram von Eschenbach'ın belirlediği simgesel soykütüğü ile ilişkileri olduğunu gösterir. Bu soykütüğü Graal Krallarından (Orta Çağ'ın dünyanın kralı figürasyonlarından biri olan) Rahip Jean'a ve (göreceğimiz üzere, Godefroi de Bouillon gibi, Haçlı önderleriyle simgesel bir ilişkisi olan) Kuğulu Şövalye'ye dek uzanır.

[2-1] A. Graf, *Roma nella memoria et nelle imaginaz. del Medioevo*, c. II, s. 500-503.

[22] E. Gebhart, *L'italia mistica*. Bari, 1934, s. 117.

[23] *age.*, s., 115.

[24] Aroux, *Myst. de la Cheval.*, s. 93.

[25] *La Chanson du Chevalier du Cygne et Godefroi de Bouillon.*, Ed. Hippeau, Paris, 1874-7. Vatanı semavî âlem olan ve Elsa'nın aşkını reddeden (ya da ondan kurtulan) Kuğulu Şövalye'de, Herakles, Enee, Gılgamış, Rüstem vb. efsanelerde söz konusu olan, kahramanlık (yarı-tanrısallık) çağlarına özgü, kadın egemenliği karşıtlığı temasının etkinliğini görüyoruz.

12

Ortaçağ (Hıristiyan-Roma) birliğinin dağılışı—uluslar

KUTSAL ROMA İMPARATORLUĞUNUN, daha genel bir ifadeyle, gerçek hükümranlığın çöküşünde hem "yukarıdan", hem de "aşağıdan" gelen etkenler rol oynamıştır. Politik düşüncenin giderek artan biçimde maddecileşmesi ve dindışılaşması birinci gruptaki nedenleri oluşturur. Daha II. Frederik döneminde, Kiliseye karşı mücadele —her ne kadar imparatorluğun doğaüstü niteliğini savunmak için başlatılmışsa da— bir yandan insancıllık (humanisme), Sicilya hukuk çevrelerinden çıkan liberalizm ve akılcılık (rationalisme), laik bir hukuksal ve idari yapının oluşturulması, meşruiyetçilik ve bürokrasinin (legistae, decretistae) ve ilk "kültür", "başıboş (ya da serbest) düşünce" ürünlerini yakarak yok eden (örneğin Savonarole olayı) katı bir dinsel bağnazlık tarafından filozofça ilahiyatçılık yapmakla suçlananların önem kazanması ve öte yandan, bazı yeni imparatorluk kurumlarının merkezileştirici ve antifeodal eğilimleri biçiminde bu tür (dindışı ve salt maddeci) bir gelişme göstermeye başlamıştı. Oysa, bir imparatorluk kutsallığını yitirdiği andan itibaren artık o bir impa-

ratorluk olmak niteliğini de yitirmeye başlar. İlke ve otoritesi kaybolur ve düştüğü (salt) maddecilik ve basit "politika" düzeyinde bir daha belini doğrultamaz; zira bu düzey, doğası itibarıyla, her tür evrenselliği ve yükselmeyi dışlayıcıdır. Giderek, iki rakibin mücadelesi zayıflamış, ikisi de çökmeye başlamıştır. Manevî sentez oluşturmak girişimleri zayıflamıştır. Kilise krallığı; krallık da manevîyatı (ya da Kiliseyi) gittikçe daha fazla yadsımaya başlamıştır. Daha 1338'de Bavyeralı IV. Louis imparatorların takdis edilmesinin gerekmediğini ve seçimle gelen bir prensin sırf bu seçimle gelmiş olması niteliği açısından yasal (ya da bir tür kutsal) olduğunu öne sürmüştür; bu bağlamda, Bohemya'lı IV. Charles da "Altın Mühür" (Bulle d'Or) uygulamasını getirmiştir. Fakat, "kutsama"nın yerini almak üzere, ona eşdeğer başka bir metafizik olgunun bulunamamasından dolayı, imparatorlar, aslında, kendi müteal liyakatlerini (dignitas transcendante) kendileri yok etmiş oldular. Bu gelişmelerden sonra, "Göğün inayeti"nin yitirildiği ve Kutsal İmparatorluğun artık bir enkazdan ibaret kaldığı söylenebilir.[1] Avusturyalı III. Frederik, taç giymenin böyle boş ve anlamsız bir seremoniye dönüşmesinden sonra, Roma'da taç giyen (1452) son imparator oldu. Çöküşün diğer bir veçhesine ilişkin olarak, büyük tradisyonel çağların karakteristiğini, onların muntazam yapılanmalarına en uygun olan, feodal tarzda bir kurumsallaşmanın oluşturduğu gayet yerinde olarak vurgulanmıştır.[2] O çağlarda, özel birimlerin politik çoğulluğu ve özerkliği ilkesine önem verilen bu yerlerde aynı zamanda, onlara zıt düşmeyip, tersine, politika-üstü ve düzenleyici müteal işleyişiyle gerçek birlik ve bütünlüğü sağlayan evrensellik ilkesi de, —unum quod non est pars (Dante)— gerçekten yaşama geçirilmiştir. Bu çağlarda, feodal aristokrasiyle uyum içinde bir hükümranlığın; prensliklerin özerkliğine ya da özel hükümranlıklara zarar getirmeyip, ulusları, doğalarını bozmadan birbiriyle bütünleştiren bir evrensel "imparatorluğun" varlığı söz konusuydu. Oysa, (çöküş sürecinde görüldüğü gibi) bunun tersine, çoğul'a, fani ve sıradan olana egemen olmayı sağlayan liya-

kat, dignitas yok olduğunda; alt ögelerdeki sadakat ve dinginliğin yerini basit maddecilik aldığında, bütünlüğü bir politika-üstü'lük ve manevî otoriteyle değil de politik ve devletsel şiddet vasıtasıyla sağlamaya yönelik merkeziyetçilik eğilimi, yani politik mutlakiyetçilik ortaya çıkar. Dolayısıyla, (çöküş süreciyle birlikte) bir parçalanma ve dağılma başlamıştı.

Bu iki olumsuz gelişme (feodal yapının bozulması ve Krallık ile Kilisenin zıtlaşması) Orta Çağ uygarlığının yıkımına yol açmıştır. Krallar, imparatorluğa özgü mutlak otorite ilkesini, —onu maddîleştirerek ve sonuçta yeni ve yıkıcı bir ulusal Devlet kavramını ilan ederek— kendi özel düzenlerini sağlamak için kullanmaya yönelmişlerdir.[3] Bu süreçte, her biri, —sadece imparatorluk otoritesine değil, asalete de direnerek ve karşı çıkarak— yalnızca "kendi için" yapılanmaya eğilimli bir sürü toplumlar, bağımsız kentler ve cumhuriyetler, (Devlet benzeri) zâtî varlıklar ortaya çıkar. Ve seviyeler düşer, Avrupa evrensel (hıristiyan) birliği bozulur. Yasama erkinin, aynı dilde ve tek bir zihniyet çatısı altında olarak —bununla birlikte, bireyselliğe de (jus singulare) yeterince yer bırakan biçimde— tek bir elde toplanması ilkesi yok olur. Yine, şövalyeliğin değerini yitirmesiyle birlikte, saf ahlâkî ve manevî ilkelere bağlı bir insan tipi ideali de giderek yok olur. Şövalyeler prenslerinin ve sonuçta ulusçu Devletlerin geçici (fani) çıkar ve tutkularının koruyucuları olmak durumuna düşerler. "Kutsal Savaş" ve "Hakkaniyet Savaşı" politika-üstü idealinden esinlenerek oluşan birleşmeler yerlerini diplomatik yollarla oluşturulan, artan sayıda, birbirinin üstüne yığılmış, savaşçı ya da barışçı örgenleşmelere bırakırlar. Hıristiyan Avrupa, sadece Osmanlılarca, İstanbul fethedilerek, Doğu (Roma) imparatorluğunun çöküşüne yol açılmasına duyarsız, seyirci kalmamış; dahası, Avrupa birliğinin temelini oluşturan "Hıristiyanlık" efsanesine ilk darbeyi vuran da, —Kutsal Roma imparatorluğuyla mücadelesi sırasında, yalnızca asi Protestan prenslerini desteklemekle kalmayıp, aynı zamanda Osmanlı sultanıyla birleşmekte de tereddüt etmemekle— yine bir Avrupalı;

Fransız kralı I. Fransuva olmuştur. Cognac (Avrupa) Birliğinde de (1526) Roma Kilisesinin lideri aynı yolu izlemiştir. Şöyle bir saçmalığa tanık olunmuştur: Maison de France müttefiği VII. Clement, Sultan II. Süleyman'ın (Kanuni) Macaristan'daki ilerlemeleri tüm Avrupa'yı tehdit eder hale gelmişken ve Protestanlığın merkezi düşmek üzereyken Osmanlı sultanı ile birleşerek, imparatorla kavgaya tutuşmuştur. Yine, Maison de France'ın hizmetindeki bir rahip, Richelieu, —Otuz Yıl Savaşlarının son döneminden itibaren, Augusto barış anlaşmasından (1555) sonra, Vestfalya görüşmeleriyle (1648) dinsel ögenin son kalıntıları da yok edilerek, Protestan ve Katolik ulusları arasında anlaşmaya varılıp asi prenslere imparatorluk karşısında hemen hemen tümüyle bağımsızlık sağlanana dek— imparatorluk karşıtlarını desteklemiştir. Bu evreden sonra, çatışmaların müteal nedenini feodal ya da dinsel bir hukukun korunması ideali değil, fakat Avrupa kıtasındaki "toprak parçalarının" savunulması oluşturur olmuştur: İmparatorluğun yerini emperyalizmler, yani askerî ya da ekonomik açıdan birbirlerine egemen olmaya çalışan ulusal Devletler almıştır. Maison de France bu altüst oluşta, açıkça imparatorluk karşıtı işleviyle, Avrupa'nın politik sahnesinde büyük bir rol oynamıştır. Tüm bu gelişmelerde, imparatorluk mefhumunun krize uğramasının dışında, esası oluşturan, egemenlik kavramının gittikçe daha dindışı bir nitelik almasıdır. Kral, artık sadece bir savaşçıdır; Devletin politik lideridir. Eril bir işlevi ve mutlak bir otorite ilkesini bir süre daha yürütür, fakat bu artık —karşı-reform dönemindeki Otuzlar Konsülünden sonra Katolik uluslarca tanımlandığı biçimiyle, boş ve tortusal "Kutsal Hukuk" kavramının dışında— Müteal bir gerçekliğe dayanmamaktadır. Artık dolaylı bir etkinlik sürdürmekte olan Kilise, kendisinin dünyevî, laik kolunu oluşturmaları koşuluyla, kudsiyetten kesin bir biçimde uzaklaşmış olan baştakilerin mutlakiyetçiliğini kabule ve takdise hazırdı. Bu nedenledir ki, Kiliseye karşıtlığın yüksek bir temele dayanmasını sağlayan mefhum (imparatorluk mefhumu), Jibelin birliğinin çöküşünden sonraki süreçte yavaş ya-

vaş her ülkede yitirilmeye başlandı: Roma'nın otoritesine karşı sadece dinsel planda —o da karşılığında Devlet mantığına uygun birşeyler alınabildikçe— az çok belirgin bir saygı duyulur oldu. Yine, gerek Anglikan ya da Gallikan hareketi, gerekse daha sonraki Protestan âleminde Devletin Kiliseler üzerindeki kontrolü gibi, manevî olanı fani olana açıkça doğrudan bağımlı kılmaya yönelik girişimler ortaya çıktı. Modern çağa doğru ilerledikçe, ulusların, dinin aslından ayrılarak, birbirlerine —sadece politik ve fani birimler olarak değil, herhangi bir yüksek otoritenin varlığını kabul etmeyen, hemen hemen mistik zâtiyetler olarak da— rakip kesildikleri görülür.

Her hâlükârda bir nokta açıkça ortaya çıkmaktadır: İmparatorluğun artık çökmekte olmasına karşın, rakibi olan Kilise de, serbest bir alana sahip olmasına rağmen, bundan Batı âlemini kendi özgün idealine, yani papalık idealine göre örgenleştirmekte yeterince başarılı olamamıştır. İmparatorluğun yerini alan Kilise ya da herhangi bir biçimiyle Hıristiyanlık değil de, —her tür yüksek otorite ilkesine karşı gittikçe daha olumsuz bir tavır takınan— bir sürü ulusal Devlet olmuştur.

Öte yandan, prenslerin kudsiyetten uzaklaştıkları gibi, imparatorluğa da karşı çıkmaları, liderleri bulundukları toplumları daha yüksek bir ilkeyi izlemek olanağından yoksun kılarak, onları kaçınılmaz olarak giderek örgenleşecek olan aşağı güçlerin kucağına itmiştir. Genelde, bir kast kendinden daha yüksek bir kast'a başkaldırıp bağımsızlaştığında, hiyerarşik bütünlük içindeki, daha önce sahip olduğu, özgül karakterini de kaçınılmaz olarak yitirir.[4] Mutlakiyetçilik —yani tradisyonel birlik mefhumunun maddecileşmiş biçimi— demagojiye ve monarşi karşıtı ulusal başkaldırılara yol açar. Ve kralların, —feodal aristokrasiyle mücadeleleri ve politik merkeziyetçilik oluşturmak çabaları nedeniyle— burjuvazinin ve diğer halk tabakalarının isteklerini desteklemeleri de bu süreci hızlandırır. Bu bağlamda, Philippe le Bel'in eylemlerinin modern dünyadaki düşüşün çekirdeğini oluşturucu nitelikler içerdiği ye-

rinde bir vurgulamayla belirtilmiştir. Gerçekten, Philippe le Bel, papa ile işbirliği içinde olarak, Tampliye (şövalyelik) tarikatını dağıtmakla, aynı zamanda savaşçılık ile ruhbanlığın, şövalyeliğin gizli manevî gücünü oluşturan birliğini tekrar oluşturmak girişiminin en karakteristik ögesini de yok etmiş oluyordu; yine, ondan sonrakilerce, —feodal asalete karşı, burjuvaziden destek alarak ve hatta, amacına erişmek uğruna, aşağı sosyal tabakaların asi zihniyetine dahi müsamaha göstererek yürütülen (ve özellikle XI. ve XIV. Louis'ler döneminde şiddetlenen) mücadeleyle birlikte—, hemen hemen hiç kesintisiz sürdürülen, Devlete Kilise karşısında laik bir bağımsızlık kazandırmak çabalarını başlatan da odur; ayrıca, daha Rönesans hümanistlerinden önce modern laikliğin gerçek habercileri (ya da öncüleri) kesilen "yasalcı"ların (legistes) antitradisyonel kültürünü destekleyen de yine odur.[5] Nasıl ki, feodal yapıların yerini, modern anlamda eşitlikçi, hükûmet ve ulus ikilisinin almasına zemin hazırlayarak asalete karşı merkeziyetçilik ilkesini savunan bir rahip —Kardinal Richelieu— idi ise; kamusal güçleri şekillendirerek, ulusal birliği sistemli olarak geliştirip askerî, politik ve ekonomik düzeyde güçlendirerek âdeta, burjuva ya da halk kollektivitesi olarak kavranılan yeni bir ilkenin, "Ulus"un, yaşama geçirilebileceği bir yapı oluşturan da bir kral idi: XIV. Louis.[6] Dolayısıyla, Kutsal İmparatorlukla zıtlaşmalarına daha önce değinilmiş olan, Fransız krallarının anti-aristokratik uygulamalarının mantıksal olarak, bir Mirabeau ile, ters etki yaparak sonuçta kendilerini o kirlenmiş tahttan etmesi kaçınılmazdı. Monarşist rejimin çökerek yerine cumhuriyetçi rejimin gelişiyle iktidarın soylular ve ruhban sınıflarının dışındaki halk tabakalarının (Tiers Etat) eline geçmesi zincirleme olgusu, bu sürece ilk önce giren olması ve Devletin merkeziyetçi ve ulusçu karakterini sürekli güçlendirmesi nedeniyle, ilk kez Fransa'da meydana gelmiştir. Böylece, Fransa, tradisyonelliğin son kalıntılarını da yok edecek olan devrimci mayanın ve akılcı ve laik zihniyetin Avrupa'daki başlıca yuvası haline gelmiştir.[7] Ancak, tarihsel Nemesis'in yeterince belirgin ve ilginç bir diğer

veçhesi ortaya çıkar. (İmparatorluğa başkaldırarak) "Mutlakiyet"i elde etmiş olan Devletlerin imparatorluk karşısında bağımsızlaşmalarını (bu kez de) hükümran, özgür ve özerk bireylerin bu Devletler karşısında bağımsızlaşmaları izlemiştir. Bir gasp diğerini çağrıştırmış ve onun ortaya çıkış koşullarını hazırlamış ve Devletlerin gasp ürünü hükümranlıkları, —otorite ve yasayı ancak son evreden, yani kollektivist aşamadan önceki o süreçte özel ve tek başlarına egemen bireyler olarak değerlendirilen, yurttaşların iradesinin ifadesi olmaları ölçüsünde kabul eden— halk egemenliği önünde eğilmiştir.

Orta Çağ uygarlığının çöküşünde belirleyici rol oynayan "yukarıdan" kaynaklanan bu nedenlerin yanında, her ne kadar bu birincilere bağlı iseler de, onlardan farklı olan "aşağıdan" kaynaklanan nedenleri de ihmal etmemek gerekiyor. Her tradisyonel örgenleşme, bir "biçimsellik" ilkesinin egemen olarak frenlediği, kaos güçlerinin, ilcaların, aşağılık çıkarların varlığını öngören bir dinamik yapıdır: Biri yukarı, diğeri aşağı olmak üzere iki zıt kutbun varlığını içerir. Yüksek kast'ların doğaüstü ögesinin oluşturduğu yüksek kutup diğerini yukarıya çekmek isterken, diğeri —kitledeki aşağı kutup, demos— birinciyi aşağıya çekmeye uğraşır.[8] Böylece, yüksek ilkenin temsilcilerinin her zayıflığına, zirvenin her dejenereleşmesine karşı, aşağı tabakaların başkaldırarak bir yüzeye çıkışı, boşanması, tekabül eder. Oysa, incelemiş olduğumuz süreçlerde gördüğümüz üzere, öznelerden, sözcüğün manevî ve feodal anlamında, sadakat, —fides— beklemek hakkı giderek yok olarak, yerini daha maddeci, politik bir sadakata bırakmak zorundaydı ve bunu da diğer başkaldırılar izleyecekti. Gerçekte, manevî temele dayalı sadakat koşulsuz iken, fani düzeyde olanı, tersine, koşullu ve sıradandır; durumlara ve deneysel (empirique) amaçlara göre kabil-i rücu'dur (revocable)— ve Kilise ile imparatorluk arasındaki zıtlaşma, ikilem, her sadakatı bu aşağı ve eğreti düzeye düşürmekte kendi payına düşeni yerine getirmek zorundaydı. Zaten, daha Orta Çağda, Kilise sadakat mefhumunu kutsamak gibi bir niyeti hiçbir

zaman beslememiş; tersine, İtalyan Komünlerinin safında yer alarak, dış görünümünün altında yalnızca evrensel'e karşı özel'i desteklemenin yattığı ve savaşçı sınıfa değil de, doğrudan üçüncü derecede kalan sınıfa, yani burjuva ve tüccar sınıfına dayanan bir sosyal örgenleşmeyi manen ve maddeten desteklemiştir. Bunlar politik iktidarı ve silah kullanma hakkını ele geçirerek, kendilerini güçlendirmişler, milislerini oluşturarak imparatorluk ordusuna ve feodal soyluluğa karşı isyan bayrağını çekmişlerdir. İşte burada, "aşağı"dan gelen hareket başlamıştır, aşağı güçlerin dalgası yükselmiştir. Komünler, bir demokratik örgenleşmenin ekonomik ve ticari öge ve yahudi egemenliğindeki altın trafiği üzerine kurulu, tamamen dünyevî ve antitradisyonel idealini taşırlar, ancak başkaldırı özellikle, o zamanlar kurulu düzene bağlılık ve hiyerarşinin manevî ve ahlâkî değerinin bilincinin zaten artık sönmeye yüz tutmuş olduğunu gösterir. İmparator artık sadece, karşı çıkılabilecek politik savları olan, bir politik liderdir. Bu kötü özgürlük hiçbir gerçek otorite ilkesini tanımayıp; aşağı güçleri başıboş bırakarak ve tüm politik tarzları salt beşerî, ekonomik ve kollektif bir düzeye düşürerek, sonuçta (bu ilkeleri) önce tecimsel kesimin, sonra da işçilerin sınırsız güç kazanmasına yol açacak biçimde tahrip etmiştir. Bu kanserin ana yurdunun, Romalılığın beşiği olan, İtalyan toprağı olması anlamlıdır. Komünlerin, imparatorluk ordularına (corpus saecularium principum) karşı Kilise destekli mücadelesinde Kuzey ile Güney ve tradisyon ile antitradisyon arasındaki mücadelenin son uzantılarını görüyoruz. İtalyan avam tabakasının gözden düşürmeye çalışmış olduğu I. Frederik, gerçekte yüksek ilkeleri savunmuş ve —anlaşma ve bağıtlara ihanetleri de içeren— laik ve bölücü gasp ile savaşmıştır. Dante ona "iyi kalpli Barbaros" der ve onda, tüm gerçek otoritenin menbaı olan imparatorluğun yasal temsilcisinin varlığını görür: (Dante) nasıl ki "bağımsız uluslar rejimini" ve yeni miliyetçi düşünceleri yıkıcı birer çılgınlık olarak görmüşse; Lombard'ların başkaldırısını da —yeni ve karmaşık Komün ortamının ögeleri olan türedi insanlara ve yasalara yönelik

"soylu horgörüsü" ile[9]— yasadışılık ve fesatçılık olarak nitelemiştir.[10] Gerçekte, Otton'ların ve Souabe'ların mücadeleleri maddeci ve ulusçu çıkarlardan ziyade bir idealin ve politika-üstü hukukun savunulmasına yönelikti; onlar Töton prensleri gibi değil de, "Roma" imparatorları —romanorum reges— gibi etkinlik göstermişlerdi. Onlar, silahlı tüccar ve burjuva sınıfına karşı[11] onur ve zihniyet mücadelesi verdiler ve bunları imparatordan ziyare Tanrıya karşı isyankar —obviare Deo— olarak gördüler. İlahi buyruk —Jubente Deo— gereği, Şarlken'in temsilcisi olarak Prens bunlarla kadim düzeni tekrar kurmak —redditur respublica statui votuta— için "intikam kılıcı" ile savaştı.[12]

Sonuç olarak, özellikle İtalya'da, Komünlerin karşılığı ya da devamı olan Beyliklerin, —Makyavel'in Prens'inin bir tür barometrik göstergesini oluşturduğu— yeni ortamın başlıca bir ögesini oluşturdukları görülür. Bundan böyle, bir kudsiyete dayalı olarak ya da yüksek bir ilkeyi ve bir tradisyonu temsil eden asaletleri ile değil de; salt kendi adlarına, kurnazlık ve şiddet kullanarak, —artık bir "sanat" olarak; edeple ilişkisi olmayan bir teknik olarak görülen— politikadan yararlanarak, egemenliğini kuran güçlü kişiler lider olarak kabul ediliyordu. Bunlar için şeref ve doğruluk hiçbir anlam ifade etmiyordu ve bunlar dinden de sadece diğerleri gibi bir araç olarak yararlanıyorlardı. Dante'nin "İtalorum principum... qui non heroico more sed plebeo, sucentur superbiam" —İtalya'da egemenlik artık soylularda değil halktadır, mealinde[13] deyişi gayet yerindedir. Dolayısıyla, egemenliğin özdeği "yiğitsel" (ya da yarıtanrısal) değil, avamî idi; beşerüstü bir yasaya dayanan ve iyinin ve kötünün üstünde olan bir egemenlik ve kadîm erdemliliğin yitirilmesiyle bu düzeye düşülmüştür. Burada, bazı antik tiranlık tiplerinin ve başıboş bireyselliğin, tarihin bu dönüm noktasının karakteristiğini oluşturacak biçimde, tekrar ortaya çıktıklarını görüyoruz. Yine, burada, daha sonra yakın bir dönemde dördüncü sınıf bir tabakanın da ortaya çıkmasıyla belirginleşecek olan, bir "salt politikleşme"nin ve güç iradesi'nin oluştuğunu görüyoruz.

Dolayısıyla, bu olgular Orta Çağdaki restorasyon döneminin sona erdiğini göstermektedirler. Eril ilkenin, değinilen aşırı durumlar dışında ve bir monarşi biçimini aldığında dahi salt maddî, politik ve arzî bir anlam taşıdığı Güney'in cinsellik anlayışı tekrar belirgin bir biçimde egemen oluyor, Kilise ise bu sırada, manastır tarikatlarındaki sofu ve en azından temaşacı dinsellikle (dişil) Ay (Lune) manevîyatını temsil ediyor. Bu kopmanın gerçekleşmesinden sonra kan ve toprak hukuku ya da salt güç iradesi ön plana geçiyor. Kentlere (bölgelere), vatan ve uluslara bölünme ve daha sonra da, tradisyonel yapıda en alt tabakayı oluşturmakta olan kollektif ögenin, demos'un, anti-feodal evredeki, eşitleştirici, herkesi aynı düzeyde görücü yapılanmalara ve bütünleştirilmiş kamusal iktidarlara egemen olmaya yönelik başkaldırısı bu durumun kaçınılmaz sonuçları olacaktır. Orta Çağın en karakteristik mücadelesi olan "yiğitsel"-eril ilkenin Kiliseye karşı verdiği mücadele başarısız kalmıştır. Batı insanının dinsel özerkliği, Alman prenslerinin Lutherci fikirlerinin egemen olduğu Jibelinci bir hortlama olarak tanımlanabilecek bir noktaya varan, gittikçe artan bulaşıcı ve politik bir sapma haline gelecektir. Batının, uygarlık olarak, Orta Çağdan sonra Katolik dünya görüşünden ve Kiliseden bağımsızlaşması, genelde, ancak bir laikleşme ve artık insanın ve insan tarafından koşullananın dışında hiçbir şeyin varlığını kabul etmeyen bir bakış açısına, iradeye özgü yoksunlaşmayı bir fetihmiş gibi görerek, doğalcılığın (naturalisme) karanlığına gömülmek şeklinde olmuştur. Orta Çağ uygarlığına karşı Rönesans uygarlığını yüceltme polemiği modern tarihçiliğin bir âdeti haline gelmiştir. Burada, dünyayı alt-üst edenlerce modern kültüre yöneltilmiş sayısız telkinlerden biri olan bir yanlış değerlendirme söz konusudur. Eğer, Antik Çağ'dan bu yana, bir Rönesans (yeniden doğuş, ya da tekrar doğuş) olarak nitelendirilmeyi hak eden bir uygarlık varsa, o da Orta Çağ uygarlığıdır. Nesnelliğiyle, "erilliğiyle", hiyerarşik yapısıyla, üstün antihümanist örgenleşmesiyle o denli yoğun bir kutsallık içeren Orta Çağ uygarlığı, ilk başların kadim uygarlık zihniyetinin evrensel ve

tek meşalesi olmuştur. Gerçek Orta Çağ hiç romantik olmayan, klasik çizgilere sahiptir. Ondan sonra gelen uygarlık ise tümüyle farklı bir nitelik taşır. Orta Çağda, temelde, metafizik bir yöne kanalize edilen gerilim, bu kez, bir düşüş niteliğinde olarak, zıt bir yöne kanalize olur. Daha önce dikey yönde, —katedrallerdeki gotik tarzı simgelerdeki gibi yukarıya doğru— kanalize olan potansiyel, bu kez, yatay yönde ve dışa doğru kanalize olur, düzeyleri istila ederek yüzeysel gözlemciyi ikna edebilen fenomenler üretir: Pratik olarak her tür tradisyonel temelden yoksun, ya da salt simgesel (symbolique), dolayısıyla da dünyevî ve kutsallık-dışı (desacralisee) bir yaratıcılığın çeşitli tezahürleri kültür alanını doldurur—dışsal planda, Avrupa ulusları, koloniler keşfedip fethederek, Rönesans ve hümanizm misali, tüm dünyaya yayılırlar. Burada, bir organizmanın çözülmesi sırasında boşanan, açığa çıkan enerjilerin yol açtıklarına benzer durumlar sözkonusudur. Rönesans, pek çok yönüyle, —yeniden keşfedilmiş ve Orta Çağın kasvetli hıristiyan âlemine kabul ettirilmiş— bir antik uygarlığın tekrar yaşama geçirilmesi olarak görülüyordu.

Burada ciddi bir hata sözkonusudur. Rönesans, antik uygarlıktan sadece çöküş dönemine özgü tarzları almıştır, kutsal ve bireysellik-üstü ögelerden oluşan kadim tarzları değil, ya da başka deyişle, bu tarzları, sözkonusu ögeleri tümüyle dışlayarak almış ve bu mirası tamamen farklı bir yönde kullanmıştır. Gerçekte, Rönesans döneminde, "putperestlik" (paganisme) bir sanat dalında ürün vermekle, her tür müteal ve metafizik ögeden yoksun bir bilim ve spekülasyon (yorumlama, mütalaa) düzeyine ulaşmakla coşkuya kapılıp sarhoşa dönen insanın kendinden başka değer tanımamasına yol açmıştır.

Bu bağlamda, benzeri bozulma süreçlerinde ortaya çıkan bir olguya, "nötrleşme" olgusuna (neutralisation) dikkati çekmek uygun düşer.[14] Uygarlık, salt ideal olarak bile, üniter bir eksenden yoksun kalır. Merkez, artık tüm bölümler üzerindeki egemenliğini, yalnızca politik düzeyde değil, kültürel düzeyde de yitirmiştir. Ar-

tık, tek bir gücün kültüre egemen olup örgenleştirmesi sona ermiştir.

Sanat, felsefe, bilim; hukuk, onlara egemen olabilecek, onları soyutlanmışlıklarından kurtarabilecek, onlara gerçek ilkeler verebilecek her ne varsa ona karşı sistemli ve aleni bir kayıtsızlıkla, her biri kendi sınırları içinde, ayrı ayrı geliştiler: İşte yeni kültürün "özgürlüğü" bu oldu. 17. yüzyıl, Otuz Yıl Savaşlarının bitişi ve imparatorluk otoritesinin kesin çöküşü ile, bu bozulmanın, altüst olmanın, kesinlik kazandığı, modern çağın tüm karakteristiklerinin belirdiği bir dönem oldu.

Orta Çağdaki, Roma'nın yarı-tanrısal, yiğitsel-semavî Hellade'dan devraldığı meşaleyi tekrar tutuşturmak çabaları sonuçsuz kaldı. Tarihsel gerçeklik ve Avrupa'daki fani iktidar sahipleri inisiyatik hükümranlık tradisyonu ile tüm münasebetini yitirdi Bu tradisyon, yalnızca, modern dünya şekillendikçe daha derinlere gömülen Hermetist'ler ve Kızıl Haçlılar gibi akımlarda —bu örgenleşmelerin dürevlenme ve bozulma, altüst olma sürecine direnebildikleri ölçüde— gizli olarak, varlığını sürdürür oldu.[15]

Orta Çağ uygarlığından, efsane planında, geriye iki destan (ya da rivayet) kalmıştır. Bunların birincisi, her sene, Tampliye tarikatının feshedilmesinin yıldönümü gecesinde üzerinde kızıl haç bulunan beyaz bir palto giymiş, silahlı bir gölgenin: "İsa Peygamberin gömütünü kim açmak ister?" diye sormak üzere, Tampliyelerin bir gömütü andıran odasına girdiği ve "Hiç kimse, hiç kimse— çünkü tapınak yıkıldı" yanıtını aldığı şeklindeki bir rivayettir. Diğeri ise, simgesel Kifhauser dağının büyülü bir tepesinde şövalyeleri ile birlikte yaşamaya devam eden I. Frederik'e ilişkin olandır. Buna göre, o beklemektedir: sadıklarıyla birlikte vadiye tekrar inerek Kuru Ağacı (Arbre Sec) yeşertip yeni çağı başlatmak amacıyla son savaşa başlamak için belirlenmiş saatin gelmesini beklemektedir.[16]

NOTLAR

[1] J. Reyor, Le *Saint-Empire et l'Imperator rosicrucien* (Voile d'Isis, sayı 179, s. 197).

[2] R. Guenon, *Autorité spirituelle et pouvoir temporel*, s. 111.

[3] Avrupa'da ulusal devletlerin krallarının iktidarlarını doğrudan Tanrıdan aldıklarını ve "ülkelerinin imparatorları" olduklarını ilk onaylayanlar Fransız hukukçuları olmuştur.

[4] R. Guenon, *Autorite etc.*, s. 111.

[5] R. Guenon, *Autorite etc.*, s. 112 ve d.

[6] XIV. Louis'nin "Para sistemini (pratikte) ne denli güçlendirirsek, Devletin gücünü ve etkinliğini de o denli güçlendirmiş, artırmış oluruz" şeklindeki ifadesi bilinir. Bu, ulusalcılıkların ticaretin egemenliğine yol açışını, (ve) ekonominin egemenliğinin Batıda oluşturacağı değişimi savunucu bir politik görüşün daha o zamandan ifade edilişidir.

[7] *age.*, Cermen uluslarındaki feodal yapıların, Reforma rağmen, varlıklarını diğer uluslardakilerden daha uzun zaman sürdürmüş olmaları, onların dünyada egemen olan demokrasi ve ulusculuk mefhumlarına karşıt olan, daha yüksek bir görüşü diğer uluslardan daha uzun süre —1914 savaşına dek— muhafaza etmiş olduklarını gösterir.

[8] Tradisyonel hiyerarşide mündemiç olan bu karşıt-dinamik anlayış Aryen Hint tradisyonunda oldukça belirgindir: *Gavâmyana* şenliğinde canlandırılan aydınlık ârya kastı'nın bir temsilcisi ile karanlık çudra kastı'nın bir temsilcisi arasındaki, bir güneşsel simgeyi elde etmeye yönelik savaş da bunu simgeler ve birincisinin zaferiyle sona erer (Bkz. Weber, *İndische Studien*, c. X, s. 5). Bir kuzey efsanesindeki beyaz atlı ile siyah atlı arasındaki sürekli mücadele de benzeri bir anlam taşır (Grimm, *Deutsche Myth.*, s. 802).

[9] *Inferno*, XVI, 73

[10] E. Flori, *Dell'idea imperiale di Dante*, Bologna, s. 38, 86–87

[11] Dante, imparatorun hukukunu kabul edip, Maison de France ile mücadele ederek, uluscu sapmayı suçlamakta tereddüt etmemiştir. Dante, İtalyan uygarlığının dünyayı ışıtmasının, evrenselleşmenin, yalnızca imparatorlukla mümkün olacağını (ya da evrenselliğin yalnızca imparatorluğa özgü oluşu nedeniyle) imparatorluğu sürdürmekle sağlanabileceğini ve kentleşme ve yurtlara (ya da ülkelere) bölünmenin yarattığı birbirine karşıt, asi güçlerin "adaletin egemenliğine" karşı bir engelden başka şey oluşturmayacağını VI. Henri'den daha iyi anlamıştır Flori, age., s. 101, 71.

[12] Bunlar Archipoéte'in deyimleridir. Kaos güçlerine karşı semavî güçlerin

müttefiki olan kahraman Herakles sembolizminin bir benzerinin komünlerle mücadelesi nedeniyle Barbaros için de geçerlilik kazandığını belirtmek ilginç olacaktır.

[13] *De Vulgari Eloquentia*, I, L2. F. Schuon Rönesansın "burjuvaların ve bankacıların" bir sezarizmi olduğunu söylemekte haklıdır (*Perspectives spirituelles et faits humains*. Paris, 1953, s. 48). Bunlara oldukça etkinlik kazanan paralı askerlerin liderlerini de eklemek gerekir.

[14] C. Steding, *Das reich und die krankheit der europaische kultur*, Hamburg, 1938; J. Evola, *Chevaucherle Tigre*, Paris. 1964, 26. bölüm.

[15] Özellikle, yaradılış, Masonluk ve Aydınlanmacılığın anlamı gibi konulara ilişkin olarak bkz. Evola, *Mistero del Graal*, 29.

[16] B. Kugler, *Storia della crociate*, İtalyancası, Milano, 1887, s. 538; F. Kampers, *Die deutsche Kaiseridein Prophetı Eund Sage*. Berlin, 1896. İkinci efsanenin çeşitli versiyonlarında, kesin olmamakla birlikte, bir zafer olasılığı içerilmektedir. Saga'nın —muhtemelen Eda'lardaki *ragna rök* temasının etkilerini taşıyan— pek çok versiyonunda sonuncu imparator son çağın güçlerine karşı koyamaz ve asasını, tacını ve kalkanını Kuru Ağaç'a (Arbre Sec) asarak ölür.

13

Gerçekdışılık ve bireysellik

BATININ ÇÖKÜŞÜNÜN daha sonraki evrelerini izlemek için, iki "âlem" temel gerçekliğini; dünya ve dünya-ötesi ikilemini başlıca dayanak noktası olarak alıp, ilk tradisyonel krizlere ilişkin olarak söylediklerimize dönmek gerekir. Tradisyonel insan için bu iki âlem gerçekten vardı; bunlar birer gerçeklikti; bunların arasında nesnel ve etkin bir ilişkinin kurulması her tür yüksek uygarlık ve yaşam biçiminin ilk koşuluydu.

Bu ilişkinin kopması, tüm olasılıkların bir tek âlemde, beşeri ve geçici dünyada yoğunlaştırılması; ölümlü doğanın bulanık esintilerinin çağrıştırdığı bir günlük (geçici) fantazmalarının öte âlem deneyinin yerini alması: İşte, daha önceleri karşıt ilkeler ya da tepkilerle frenlenmiş olan, yıkıcı güçlerin korkunç etkinliklerine eksiksiz olarak kavuştukları bir evreye girmiş olan "modern" dünyadaki yaşamın genel niteliği budur.

En genel anlayışla, *hümanizm* "Orta Çağ'ın karanlığından" kurtulmuş olan tüm bir yeni uygarlığın damgası, parolası olmuştur. Bu uygarlık, gerçekte, beşerden başka hiçbir şeyi tanımaya-

caktır; herşey beşerde başlayıp beşerde bitecektir, artık tüm cennet ve cehennemler, tüm yücelik ve lânetlilikler beşerin kendisinde olarak kabul edilecektir. Beşerin ufkunun sınırlarını, ateş ve susuzluğunun ürünleriyle, artistik gururu ve "deha"larıyla, —ikilemin sadece bir yönü olan— bu dünya oluşturacaktır.

Hümanizm öncelikle bireycilik biçiminde belirir. Gerçekte, bedenin (kendisi gibi) ölümlü "ben"inden başka birşey olmayan (ve dolayısıyla da) suistimal edilerek, gerçek merkezin dışında bir imgesel merkez gibi kabul edilen "Ben" mefhumuna dayanılması ve salt tabiî yetilerin kullanımı; sanatlar ve dünyasal bilimler vasıtasıyla, bu yanlış ve boş merkezin dışında hiçbir varlıkları olmayan, çeşitli tezahürler, sıradan ve bu evrim (değişim) dünyasındaki herşeyin özündeki bâtıllıktan âri olmayan gerçeklikler ve yasalar oluşturarak biçimlendirmek hümanizmin karakteristikleridir. Modern olan herşeyin kökünden gerçekdışı; temelinden inorganik olması bundan ileri gelir. Gerek içsel, gerekse dışsal olarak, hiçbir şeyin artık canlılığı kalmamıştır, herşey yapaydır; gerçek anlamda var olmanın yerini, mekaniklik ve akılcılıkla meş'um bir biçimde payandalanmış olan bir kadavranın, her alandaki tatmin bulunmaz "istek"leri ve "Ben"i almıştır.

Karıncalar gibi kaynaşan çürümüşlüğün içinde yeni insanın sayısız aşama, zafer ve yaratıları boy veriyordu. Her tür galeyana; var olan âdetlere muhaliflik ve bunları değiştirme manisine; (gerçek) zihnin yerini zihin imgesinin aldığı koyu bir belagat âlemine; beşerin dinde, felsefede, sanatta, bilim ve politikadaki sınırsız putperestliğine kapılar açılmıştı.

Dinsel planda, gerçekdışıcılığın inisiyatik tradisyonun yitirilmesiyle yakın ilişkisi vardır. Belirli bir dönemden itibaren, beşerin öte âlemle nesnel ilişkisini sadece inisiyasyonun sağladığına daha önce değinmek fırsatını bulduk. Fakat, antik çağın sona erişi ve Hıristiyanlığın ortaya çıkışıyla birlikte tradisyonel bir uygarlığın yüce dayanağını oluşturan inisiyatik gerçekliğin yaşama geçirilmesini sağlamak için gerekli koşullar da yok olmuştur.

Bu bağlamda, "spiritüalizm" de, belirli bir biçimde, herkesin doğal kaderi olarak kabul edilen "ruhun ölümsüzlüğü" şeklindeki acayip bir fikrin ortaya çıkarılarak yayılmasıyla, —"ölümlü doğa" üzerinde değişiklik oluşturmaya yönelik gerçek bir eylem olarak— inisiyasyonun anlamsız ve gereksiz bulunur hale gelmesinde en büyük rolü oynayan ögelerden birini oluşturmuştur. Benzer bir biçimde, İsevi gizem ve İsa peygamberin (bütün insanlık uğruna acı çekerek) insanlığı kurtardığı fikri, kısmen Misterler doktrininden türeme olan, ölüm ve ondan sonra dirilme temasının tüm inisiyatik karakterini yitirerek salt dinsel bir inanç düzeyinde geçerli hale gelmesine neden olmuştur.

Daha genel bir ifadeyle, burada, —yeni inanca göre, yerine getirilmedikleri takdirde "ölümsüz ruhu" öte âlemde muzdarip edebilecek olan— birtakım yaptırımlara uyarak yaşamak; yani bir tür ahlâk sözkonusudur. Orta Çağda imparatorluk mefhumu, görmüş olduğumuz gibi, genellikle inisiyatik ögeye bağımlı idi, buna karşın bir kutsallık doktrini ve ruhbanlık (papalık) simgeselliği oluşturan Kilise, sözcüğün tam anlamında bir inisiyasyon mefhumuna yabancı kalarak, ona zıt bir zihniyete sahip olmuştur.

Dolayısıyla, Hıristiyanlık tradisyonu, İslâmiyet dahil tüm eksiksiz tradisyon biçimlerine kıyasla, noksan birşey, bir anomali oluşturmuştur. Hıristiyan ikileminin özgül karakteri, kutsallık karşısında bireyci ve dolayısıyla gerçekçi olmayan (gerçekdışı'cı, irrealiste) tutumu teşvik eden güçlü bir uyarıcı etkisi yapmıştır. Hıristiyanlık, gerçeklik karşısında, müteal deneyim planından uzaklaşarak, bir inanç (ya da iman) sorunu, ya da teolojik (ilahiyatçı) spekülasyonların nesnesi haline gelmiştir. Hıristiyanlığın bazı saf mistik değerleri, Tanrı ve tanrıların, melekler ve şeytanların, ancak anlamakla kavranabilir, soyut ve uhrevi doğa'ların birer efsane niteliğini almalarını engelleyememiştir: Batı insanı için bunlar artık, akıl-ötesi deneyimin, bireysellik-üstü varoluşların, insanın bütünsel varlığının deruni boyutlarının simgeleri olmaktan çıkmışlardır. Antik çağ, zaten simgesellikten —gittikçe daha donuk ve dilsiz hale

gelen ve sanatsal fantezinin egemenliğine giren— mitolojiye bir geçişi yaşamıştı. Daha sonra, "Kutsal'ın Deneyimi"nin imana, duygusallığa ve ahlâkiyata (moralisme); zihinsel sezginin de —*intuitio intellectualis*— basit bir skolastik felsefe kavramına indirgenmeleriyle de (beşeri) zihnin gerçekdışıcılığı hemen hemen bütün doğaüstü (düşünsellik, sezgi) alanını kaplamıştır.

Hümanizm ve Rönesansla çağdaş olan Protestanlık bu gidişi devam ettirmiştir. Katolikliğe gelince: Uygarlık tarihinde ulaştığı en son nokta; Orta Çağdaki, görmüş olduğumuz, zıt işlevi ve; inisiyatik ve bâtınî boyuttan yoksunluğu bir yana bırakılırsa, Katolik kilisesinin, sahip olduğu —bilgisel düzeyi yüksek temaları, yansımalar biçiminde de olsa, az-çok içeren— tüm bir dogmalar, simgeler, efsaneler, töreler ve kutsal kurumlar aygıtı ile, onu sade Hıristiyanlıktan ayıran, belirli bir tradisyonel karaktere haiz olduğunu teslim etmek gerekir. Otorite ve dogma ilkesini ciddi bir biçimde kabul etmekle, bilgi alanındaki "ifşaat"ın (ya da vahyin, irşadın) "doğa ve akıl-üstü"lüğünü savunmakla, eylem alanında bağışlama'nın (grace) mütealliği ilkesini savunmakla, Kilise (aslında) kaynağının beşerüstü niteliğini, tüm beşerî suistimallere karşı —hemen hemen umutsuzca— savunmaktaydı. Ancak, Katolikliğin bu aşırı çabasının da (ki, şiddet içeren, trajik bir tarihe sahip olması da geniş ölçüde bu olgudan kaynaklanır) bir sınırı olacaktı.

O da fazla sürmedi: Salt dinsel plandaki bazı tarzlar egemen olmaya başladı, beşer-üstü'lüğe özgü temel nitelikler muhafaza edilemedi. Burada söz konusu olan sadece yüksek bilincin yitirilmesi değildi, Kilise de gittikçe daha dünyevî bir hal almış, alelâde ve politik çıkarlara önem verir olmuş, temsilcilerinin büyük bir kısmı ahlâken bozulmuş, liyakatsizleşmişti. Böylece ortam gittikçe daha çok, Hıristiyanlıktaki tradisyonel ögeye ciddi bir darbe indirecek ve, dinsel planda bile, gerçekçilikten uzak bir öznelliği arttıracak ve bireyciliği kışkırtacak olan bir tepkiye (reaction) uygun hale geldi. İşte, reformun başlıca işlevi bu oldu.

Luther'in, "Roma'daki şeytanın papalığına" —*regnum Baby-*

Ionis— hıristiyan zihniyetinin düşmanı ve iflah olmaz putperest Roma'ya yönelik sözleri ile ilk hıristiyanlar ve ilk İbrani kutsal metinlerinin, Kartal (Aigle) ve Balta (Hache) imparatorluk kentine yönelik olarak söyledikleri arasında benzerlik olması tesadüfi değildir. İlk başların kadim Hıristiyanlığının pathos'u ve coşkusu ile Reform zihniyeti arasında, antik Roma'nın yarı tanrısal-töresel idealine karşı tiksinti duymak açısından çok benzerlik vardır. Luther Katoliklikte, İsa'nın basit öğretilerine karşıt olarak, tradisyonel nitelikte her ne varsa dışlayarak, ne Güney-İbrani zihniyetine, ne de basit sofuluğa indirgenemeyecek birçok yönleri olan ve yukarının gizli bir etkinliğiyle Kilise içinde yavaş yavaş şekillenmiş olan bu yüksek içeriğe karşı köklü bir anlayışsızlığı belirgin bir biçimde ortaya koydu.[1] Jibelin imparatorları papalık Roma'sına isyan etmişlerdi, Roma'ya değil; zira, Kilisenin salt dinsel spiritüalitesiine ve hegemonyacı eğilimlerine karşı Yüksek Kutsal İmparatorluk idealini savunuyorlardı. Luther'in papalık Roma'sına karşı çıkışı ise, tersine, ondaki olumlu yönü, yani Katolik zihniyetinde içerilen tradisyonel ve hiyerarşik ögeleri kabul edememesinden kaynaklanıyordu.

Luther, politik alanda da, çeşitli açılardan yıkıcı bir bağımsızlığı destekledi. Cermen prensleri, bir II. Frederik'in yolunu izleyeceklerine, reform yandaşı olup imparatorluk karşıtı kampa katıldılar. Kendini "Alman ulusunun peygamberi" olarak gösteren, *Warnung an seine lieben Deutschen*'in yazarında, imparatorluk otoritesine karşı çıkmayı yasallaştıran ve onlara, —sonucunda, her türlü uluslarüstü hiyerarşik bağdan kopmuş Alman hükümdarları haline gelmekten başka birşeyi amaçlayamaz hale gelmek zorunda kalacakları— bu inkar ve başkaldırmalarını İncil adına, Roma'ya karşı bir Haçlı Seferi gibi göstermek olanağını veren öğretiler buldular. Luther, bir başka açıdan da, dürevsel (involutif) bir süreci başlatmıştır. Öğretisi, sonuçta, dini, tüm somut tezahürlerinde Devlete bağımlı kılmıştır. Ancak, Luther'in "dinden bağımsız otorite" —die weltliche Obrigkeit—görüşleri, Devletleri yöneten prenslerin

artık dındışı, dünyevî kişiler olmaları ve Luther'de —Calvin'de daha da açıklık kazanacak olan— bir demokratik temanın var olması (hükümdarlar toplumun temsilcileridir), öte yandan, Reformun, "göksel" ya da "yarı-tanrısal" idealin, insanın —çile ya da kendini adamayla— kendini aşmasını ve böylece gerçek önderlerin yüce'den kaynaklanan yasalarını uygulama liyakatini elde etmelerini sağlayacak en açık bir olumsuzlanmasını içermesi gibi nedenlerden dolayı, pratik olarak tradisyonel hükümranlık doktrininin tümüyle yıkılarak ya da unutularak manevî otoritenin geçici iktidarca gasp edilmesine yol açmıştır. "Mutlak Devlet" Leviathan'ı şemasını oluştururken Hobbes da "civitatem et ecclesiam eadem rem esse" diyecektir.

Tarih metafiziği açısından Protestanlığın oynadığı olumlu ve nesnel rol, artık modern insanda "doğrudan ve doğal olarak" hiçbir gerçek manevî ilkenin bulunmaması nedeniyle, modern insanın bu ilkeyi müteal birşey olarak görmek durumunda kaldığını gün ışığına çıkarması olmuştur. Katolikliğin kadim günah (ve cennetten kovulma) efsanesini (bir tür müteal gerçek olarak) benimsemesi de bundan dolayıdır. Protestanlık da bu efsaneyi, insanın kendi başına bir selamete ulaşamayacağını savunarak, abartılı bir biçimde benimser; genelleme yaparak, tüm beşeriyeti otomatik olarak kötülük yapmaya (ya da günah işlemeye) mahkum, lanetlenmiş bir kitle olarak değerlendirir ve bu efsanede kapalı bir biçimde belirtilen gerçekliğe, her Aryen'e iğrenç gelecek bir mazoşizm ilave eder. Gerçekte, Luther, artık, manevî erillik idealinin karşıtı olarak bir "fahişe"ve "en sefil ve en günahkâr yaratık" olarak kavranılan ruh'un kadın rolünü oynadığı ("De libertate christana") şeklindeki görüşleri benimsemiş ve (ruh-beden birleşimini) "şahane evlilikler" diye adlandırmaktan çekinmemiştir. Fakat, böyle bir düşünüş, sonuç olarak, gerek törel ve hiyerarşik bir sistemin, gerekse en ciddi anlamda bir gerçek çileciliğin kabulünü gerektirdiği halde, Luther bunu yadsımıştır. Luther'in sistemi tümüyle, açıkça, bir kişisel denklem ve —ihtiras, duygusallık, öfke ve kinin

egemen olduğu doğasını yenememiş, başarısız bir keşiş olan— kurucusunun (Luther'in) karanlık ruhaniyetiyle koşullanmıştı. Bu kişisel denklemin, "on emir'in" beşerî yaşamda gerçekleştirilmeleri için değil de, günaha olan engelleyemediği eğiliminin ve hiçliğinin bilincine varan beşerin onları (on emir'i) gerçekleştiremeyeceğini anlayıp, Tanrıdan onu kişileştirerek saf ve içten bir biçimde mağfiret dilenmesi için konulmuş olduğu şeklindeki acayip öğretide yansıdığını görüyoruz. Bu "saf, ya da salt imanla (Tanrıdan) rıza elde etmeyi" savunması, bu (kudsiyete ilişkin) eserleri mahkum etmesi; Luther'i, Batı insanını, Katolikliğin muhafaza edegeldiği ve bir Saint Bernard de Clairvaux, bir Ruysbroeek, bir Saint Bonaventure ve bir Maitre Eckhart gibi kişiliklerde yücelmiş olan, inziva ve çileciliğe —onu" boş ve yitik yaşam" diye eleştirerek— Batı insanını saf temaşacı yaşam tarafından sunulmuş son bütünleşme olanaklarından da edecek biçimde, karşı çıkmaya yöneltmiştir.[2] Reform, kutsal plandaki otorite ve hiyerarşiyi de yadsımıştır. Bir varlığın, yüksek ruhban (papa, piskopos, vb.) olarak, kutsal konularda hiçbir zaman yanılgıya düşmeyeceği ve dolayısıyla, yasal olarak tartışılmaz bir otoriteye sahip olabileceği düşüncesi, İsa'nın hiçbir kiliseye, Protestan kilisesine bile, yanılmazlık imtiyazını vermemiş olması nedeniyle, yanlış ve saçma birşeydi.[3] Dolayısıyla, kutsal kitaplardaki öğreti ve yorum konusunda, kendi özgür kişisel incelemeleri ile her tür tradisyon ve kontrolden bağımsız olarak bir yargıya varmak, herkesin üstüne düşen bir vazifeydi.

Böylece, sadece, ruhban ile laik arasındaki bilgi farklılığı ortadan kalkmakla kalmaz; aynı şekilde, boş bir nitelik olarak değil de, diğer insanlardan farklı bir doğaüstü dinsellik (İsevilik) sahibi olan; —antik "tören efendileri (önderleri)" görüşünden kaynaklanan bir değerlendirmeyle— yok olmaz (ya da iflah olmaz) bir törencilik karakteri taşır kabul edilen, kişinin liyakati olarak kavranılan ruhbanlık liyakati de yadsınır.[4] Böylece, sadece dogma ve simgenin değil, tören ve kutsamaların da nesnel ve beşer-üstü karakteri yadsınmış ve bilmezlikten gelinmiş olmaktadır.

Tüm bunların Katoliklikte artık bulunmadıkları ve hatta hiçbir zaman —daha önce belirtmiş olduğumuz gibi, yansıma oluşturmalarının dışında— (gerçekte) bulunmamış oldukları ileri sürülebilir. Ancak, böyle bir durumda da, gerçek bir reform oluşturmanın bir tek yolu vardı: ciddi bir biçimde hareket etmek ve, ilke ve tradisyon açısından liyakatsiz olan temsilcilerin yerine liyakatli olanları geçirmek. Protestanlık ise, tersine, saf (ya da salt) imanın yeterli olduğu yanılgısının dışında, hiçbir yapıcı ilke içermeyen yıkıcı ve olumsuzlayıcı bir tutum takındı. Selamete ulaşmak, yalnızca İsa'ya olan kişisel imanla kurtulunacağına ilişkin kişisel itikat ile mümkündü. Bu düşünüş tarzıyla, gerçek manevîyat yolundan gittikçe daha çok ayrılınıyor ve maddeci bir darbe kaçınılmaz oluyordu.

Manevîyatın, Yüce'den kaynaklanan canlı bir gerçeklik şeklinde, nesnel kavranılışının yadsınmasıyla, Protestan öğretisi, insanın kendini, varoluşunun her aşamasında, hem kutsal hem günahkâr, hem ruhî hem maddî bir varlık olarak duyumsamasına yol açmıştı. Ve bu da sonuçta tüm yüksek eğilimlerin, kudsiyete değil, ahlâkçılığa ve sofuluğa (püritanizme) yönelik bir tarzda tamamen dünyevîleştirilmesine yol açtı. Protestanlığın tarihsel gelişiminde, özellikle Kalvinizm ve Anglo-Sakson püritanizminde (dinî ve ahlâkî sofuluğunda) dinsel düşünce giderek her tür müteallik kaygısından uzaklaştı ve bir sosyal hizmet, iş, "gelişme" ve nihayet kazanç mistisizminin doğuşuna yol açacak biçimde, her tür fani edimi onaylamaya hazır bir basit ahlakçılığa dönüştü.

Bu Anglo-Sakson Protestanlığı, sonuçta, göreceğimiz gibi, yalnızca kilise değil, fakat "yüce'den" örgenleştirilmiş bir Devlet mefhumunu da dışlayacaktır. Tıpkı, Kilisenin, müteal bir otorite ilkesini temsil eden bir önderleri olmayan bir sadıklar topluluğu haline getirilişi gibi, Devlet de, basitçe bir özgür hıristiyan yurttaşlar toplumunun Devleti haline getirilmişti. Bu tür bir toplumda, yani egemen ölçütün ekonomik amaçlar, zenginlik ve gelişme olduğu bir toplumda kutsallığın belirtisi (maddî alandaki) başarı olacaktı.

Burada, bu alçaltıcı dönüşümün daha önce belirtilmiş olan yönlerinden biri açıkça ortaya çıkmaktadır: Bu Kalvinci kuram, temelde, eski mistik zafer doktrininin maddeci ve laik bir uzantısı olarak ortaya çıkar. Damgasını taşıyan büyük demokrasiler ve kapitalizm çağında, belirli bir süre, tüccar sınıfın, soylu ve ruhban sınıfı dışında kalan halk kesimlerinin, güç iradesine etnik-dinsel aklanma sağlayacaktır.

Protestan özgür yargılama (hakkı) kuramı modern hümanizmin bir diğer yönüyle, akılcılıkla (rationalisme) bir ilişkisellik içerir. Kendinde doğru seçme yetisini (adil temyiz kudretini) görerek dogmatik tradisyonu ve manevî otorite ilkesini yok eden birey, giderek, onda, beşerî bir varlık olarak tüm yargılarının temelinde bulunanı, yani aklı tüm belirleme, gerçeklik, doğruluk ve kuralların ölçüm vasıtası yaparak ona tapınmaya (culte) yönelmiştir. Batıda reformdan sonra ortaya çıkan tamamiyle budur. Kuşkusuz, akılcılık (rationalisme), daha Hellade'da (Sokratvari gerçekten gerçeğe geçiş) ve Orta Çağda da (ilâhiyatın felsefeye indirgenmesi) vardı. Fakat Rönesanstan sonra akılcılık farklılaşmış, en önemli akımlarından birinde, yeni bir karaktere bürünmüş; önceleri sadece yorumsalken (speculatif) saldırganlaşmış; ansiklopediciliği, din karşıtı ve devrimci eleştiriyi oluşturmuştur.

Aynı şekilde, bu bağlamda, daha sonraki dürevlenme ve dönüşme süreçlerinin, var olan bazı inisiyatik tipteki örgenleşmeleri hedef almaları bakımından, açıkça meş'um, kötü bir nitelik taşıyan sonuçlarına da değinmek gerekiyor: Söz konusu olan aydınlar ve modern masonluktur. İnisiyeye manevî aydınlanmanın yolunu açan, dogmaya ve saf dinsel Batılı tarzlara "üstünlük"e, artık aklın egemenliğini savunan ve söz konusu örgütlere mensup olarak, antitradisyonel ve akılcı düşünceyi etkin bir biçimde yayan âletler haline gelmiş olanlarca sahip çıkılır olmuştur. Bu bağlamda, özellikle ilginç bir örnek olması bakımından, masonluğun Amerikan devriminde, Fransız devriminin ve daha sonraki (İspanya, İtalya, Türkiye, vd.) pek çok diğerlerinin ideolojik yeraltı hazırlıklarında oyna-

dığı rol belirtilebilir. Dolayısıyla, artık, dünyayı yıkıma götüren, tradisyon karşıtı, bir tür gizli cephe denilebilecek olan sadece genel etkileri değil, kendilerine destek oluşturan eylem merkezlerini de içeriyordu.

Akılcılık, bir başka yönden de, yorumsal düşünce alanıyla sınırlanmış olarak, gerçekdışılığı mutlak idealizm ve panlojizm'e varana dek geliştirmiştir. Zihin ile düşüncenin, kavram ile gerçekliğin özdeşlikleri övülmüş ve "Müteal Ben" örneği mantıksal esaslar Gerçek Ben'i olduğu kadar, insandaki tüm doğaüstü gerçek ilkeselliklerı de temsil eder kabul edilmişlerdir. Sözde "eleştirel düşünce", (salt) kendinin bilinci içinde "Gerçek olan herşey aklîdir ve akla uygun olan herşey gerçektir" diye ilan etmiştir. Böylece, gerçekdışılık burada son biçimini almıştır.[5] Fakat, akılcılık modern dünyanın kuruluşundaki önemli katkısını, pratikte, benzeri felsefi soyutlamalardan daha çok, bilimsel doğacılık alanında, deneyciliğe (empirisme, experimentalisme) yardımcı âlet rolünü oynayarak yapmıştır.

Modern Bilimsel Doğacı düşüncenin doğuşu da hemen hemen Rönesans ve Reform dönemiyle çağdaştır, zira tüm bunlar aynı devrimin tezahürleridir.

Bireyin başkaldırısı sonucunda tüm yüce âlem bilinci yitirildi. Herşeyi kapsayan ve kesin olan tek görüş maddeci dünya görüşüydü, doğa'yı dışsallık ve fenomen olarak kabul eden görüştü. Nesneler tamamen yeni bir biçimde görüleceklerdi. Bilimin yeni ideali, yapılanma (ya da madde) içinde tükenmeye yönelik bir biçimde, salt fiziksel olanı içeriyordu: Artık söz konusu olan aydınlatıcı bir entellektüel sezginin sentezi değil de, sayısız duyusal tezahür ve izlenim çeşitliliğini, dıştan; —bir görüşten hareket ederek değil de— el yordamıyla yürüyüp rastlantısal olarak elde edilen matematiksel oranlar, tektip ve değişmez yasalar, ancak az ya da çok isabetli bir öngörü içerdikleri ölçüde değer taşıyan ve hiçbir temel bilgi, bulgu vermeyip bir özgürleşme, içsel (manevî) yükseliş sağlamayan, soyut hipotez ve ilkeler elde ederek tümevarımsal biçimde birleştir-

meye (ya da bütünleştirmeye) yönelik salt beşerî yetilerin etkinliğiydi. Ve bu ölü nesnelerin ölü bilgisi yapay, otomatik, karanlık, körükörüne şeytanî varlıklar üretme —meş'um— sanatını doğurdu. Akılcılık ve bilimciliği kaçınılmaz olarak, yeni beşerî dünyanın belkemiğini ve putunu oluşturacak olan teknik ve makinalaşma izleyecekti. Öte yandan, modern bilim, eylem ve temaşayı sistematik olarak dindışılaştırırken, Avrupa'daki geri halk kitlelerini de (plebes) zincirlerinden boşandırmıştır. Kesin ve doğru'ya —rakamların ruhsuz dünyasına ve, nitelikli (qualitatif) bir karakter ve simgesel bir değer taşıyan tüm deney verilerine kayıtsız kalan "pozitif" metod boş (batıl) inancına dayalı— tektipçi (uniformiste) ölçüt getirerek Bilgi mefhumunun değerini düşürüp demokratikleştiren odur. Tradisyonel disiplinlerin anlaşılmasını imkânsız kılan ve herkesin ulaşabileceği açık bilgiler serabını yaratarak, kültürlü ve bilgin insan boş (batıl) inancını yaratarak, dindışı kültürü yücelten odur. "Boş inancın" ve "dinin" karanlıklarından kaçmakla, doğal gereksinim imgesini oluşturmakla, nesnelerin gizil güçleriyle tüm sübtil (ince) ilişki imkânlarını giderek nesnel olarak tahrip eden odur —insanı yeryüzünün, denizlerin ve göklerin sesini duymaktan alıkoyan ve "Yeni Çağ", "ilerleme" efsanelerini yaratıp, bilinçsizce herkese her yolu açarak sonuçta kölelerin büyük isyanını kışkırtan odur.

Bugün, doğa'nın tüm güçlerini, dünyanın Ahrimanvari bir fethi idealleri için kontrol etmek ve kullanmak olanaklarını sunarak insanı, karşılaştığı gelmiş geçmiş en tehlikeli duruma, kendi kendini yadsımayı zafer olarak değerlendirmeye ve güç ile güç fantazmasını birbirine karıştırmaya (ya da eş tutmaya) yönelten bilim'dir.. Bu kopma; yüce âlemi, tradisyonu yitirmene; saldırgan dindışılık, egemen akılcılık ve doğacılık süreci insanın gerçeklikle ilişkilerinde, toplum, devlet ve âdetler düzeyinde aynı şekilde tezahür eder.

Daha önce, uygarlığın yok olması sorununa ilişkin olarak belirttiğimiz gibi tradisyonel ilke ve kurumsallıkların bilgisinden yoksun olan insanların âcizlikle boyun eğmeleri, tüm tradisyonel yasa-

ların birer vasıtası, uygulaması oldukları beşerdışı (yüce) manevîyatı yaşama geçiren, bilge ve "olgun" varlıklarla etkin bir hiyerarşik ilişkiyi olası kılmaları ölçüsünde aklanıyordu. Fakat, bu destekleyici merkez yok olunca ya da sadece boş simgesi kalır olunca, artık boyun eğme yararsız, itaat sonuçsuz hale gelmiş; bu durum da (önceki gibi) törensel bir bütünlüğün yerine bir şaşkınlıktan donakalmayı, fosilleşmeyi doğurmuştur. Böylece, beşerîleşmiş, müteal boyuttan yoksun modern dünyada, en dışsal planda bile bir hiyerarşi ve denge ilkesini esinlendirecek hiçbir yasanın kalmaması ve sadece dinsel açıdan değil, fakat politik açıdan da, tüm tradisyonel değerlerin, kurumların ve otoritenin yitirilmesiyle birlikte, bireyin gerçek anlamda bir atomlaşması kaçınılmaz olmuştur. Sadakat bir kez dindışılaşmaya görsün, artık ruhların isyanını beşerin isyanı izler; manevî otoriteye karşı isyanı fani (dünyevî) otoriteye karşı isyan ve "insan hakları" davası; herkesin özgürlük ve eşitliğinin kabulü; sınıf ve imtiyaz mefhumunun kesin yok oluşu; özgürlükçü parçalanma, dağılma izler.

Fakat bir etki ve tepki yasası uyarınca, her bireyci gasp, otomatik olarak, toplumcu kollektivist bir sınırlamaya yol açar. O sınıfsız, o özgürleşmiş köle ve onurlanmış parya —modern "özgür" insan— karşısında diğer sınıfsızlar kitlesini ve sonuçta da kollektif'in hoyrat gücünü bulur. Düşüş böyle gerçekleşir: Kişisel'den anonim'e (kişiliksizliğe, ya da isimsizliğe), sürüye, salt kaotik ve inorganik niceliğe (quantite) düşülür. Ve bilimselliğin, salt metafizik bilinç düzeyinde var olabilen "içsel" ve (dolayısıyla da) gerçek dirlik düzenlilikten artık yoksun olan, özel fenomenler yığınını "dışsal" olarak, yeniden bütünleştirmeye, dirlik düzenliliğe kavuşturmaya çalışması gibi modernler de, antik toplumlardaki, canlı tradisyonlardan ve kutsal hukuktan (ya da ilahî adaletten) kaynaklanan dirlik ve düzenliliğin yerine —artık aralarında hiçbir organik bağ bulunmayan ve (itaatı gönüllü olarak yaptıran ve boyun eğmeyi de aynı zamanda bir minnet ve yükseklik haline getiren) yüce ilke ve figürlerden yoksun olan— tüm bu bireyler için zoraki bir

"dışsal", anonim, mekanik bütünlüğü, dirlik düzenliliği geçirmeye uğraştılar. Temelde, maddesel varoluş ve "toplumsal güçlerin" kişilikdışı ve eşitleyici (ya da farksızlaştırıcı,) sisteminin körükörüne egemenliği altındaki, sosyal yaşam verileri üzerine kurulu "kitle-yaratık"ların ortaya çıkışı bireyciliği tersyüz etmiştir. İster demokrasi ya da ulusal Devletler maskesi altında, ister cumhuriyetler ya da diktatörlükler maskesi altında ortaya çıksınlar, bu yaratıklar bağımsız beşer-altı güçlerce sürüklenmekte gecikmezler.

Avrupa pleblerinin (soylu ve ruhbanlar dışında kalan halk tabakalarının) en yoğun biçimde zincirlerinden boşandıkları evre, yani Fransız Devrimi dönemi, daha o zamanlar, bu altüst oluşun tipik çizgilerini ortaya çıkarmıştı. Bu olay güçlerin, onları görünüşte harekete geçirmiş olanların kontrolünden nasıl çıkabildiklerini de gösterdi. Bir kez zincirlerinden boşanınca, bu devrim hareketi, artık —insanların onu yönetmesinden çok, o insanları yöneterek— âdeta kendi kendine yürümüştür. Evlatlarını bir bir yıkıp üzerlerinden geçmiştir. Önderler, gerçek birer kişilik olmaktan ziyade, devrimci zihniyeti yaşama geçiren ve hareket tarafından otomatik olarak sürüklenen cansız varlıklar gibiydiler. Akıntının yönünde gittikleri ve devrimin amaçlarına hizmet ettikleri sürece bu akıntının üzerinde gidiyorlardı; fakat ona egemen olmak ya da onu frenlemek istedikleri anda oluşan girdap onları suyun içine gömüyordu.

Salgının sınırsız cehennemî gücü, "kitle yığınlarının" sınırlı gücü, bileşke'nin gücünün tüm bileşenlerinkini aşarak onları sürüklemesi, olayların cereyan ediş ve tüm engelleri aşış hızı, olay dizilerinin kaçınılamayan yazgısı; tüm bunlar Fransız Devrimindeki beşer-dışı bir ögenin varlığını ortaya koyan özgül yönleridir.[7]

Ancak, bu olay, son engelleri de aşmış olan modern toplumun belirli genel ölçü ve görüş açılarından da değerlendirilebilir. Politik olarak, yapıların —halka ve "ulus"a her iktidarın kaynağını sunan— anonimliği sadece eski halk tiranlıklarının tamamen benzeri bazı olaylar sırasında bozulur: Uçuk kişilikler su yüzüne çıkar ve,

gerçekten yüksek bir ilkeye dayanmadıklarından, üzerlerinde ancak aldatıcı, boş bir egemenlik kurabildikleri Demos'un (halkın) güçlerini uyarıp sürüklerler. Her düşüşte söz konusu ivme artışı yasası, burada da kişisellik ve akılcılık evresinin aşılmasına ve bir körü körüne gizemli inanışla dolu akıldışı elemanter güçlerin su yüzüne çıkmalarına yol açar. Bunlar, altüst olma sürecinin, kültür alanındaki, —birinin "âlimlerin ihaneti" diye ifade ettiği— bir allak-bullak oluşla birlikte cereyan eden son dönemleridir.[8] İyiliğe yönelik etkinliklere ve evrensel değerlere kendilerini adayarak kitlelerin maddeciliğine karşı (yaptıkları tepkimeyle) ayıraç hizmeti görenler ve yüksek çıkar ve ilkelere sadakatleriyle, bunların muhteris ve akıldışı yaşamlarının karşısına çıkarak, Mütealliğin —en azından, aşağı ögelerin ihtiraslarını ve genel varoluş biçimlerini din haline getirmelerini engelleyen— bir arka-planını ortaya koyanlar: İşte bu adamlar da son zamanlarda bu pleb (aşağı tabaka) gerçekçiliğini ve "mundar" (deconsacre) aşağı yaşam biçimini, —bunlara bir gizemlilik, bir ahlâk, bir dinsellik atfederek— yüceltmeye başladılar. Aşağı ögenin gittikçe güçlenmesi karşısında, onların kontrast oluşturan rollerine en çok gerek duyulduğu bir zamanda, sadece kendileri de maddeci tutkulara, parçalanmaya yönelmekle, geçici zaferlerin sarhoşluğuna kapılmakla kalmadılar —fakat sonsuz derecede daha acı olanı, tüm bunlarda insanlığın yegâne iyi ve asil ürünlerinin söz konusu olduğunu, yalnızca bunlarla insanlığın ahlâkî ve manevî yaşamının tekamül etmesinin mümkün olabileceğini savundular. Daha sonra, bu tutkulara güçlü bir doktrinal, felsefî ve hatta dinsel (ki özellikle bunun ölçüsüz derecede olumsuz katkısı olmuştur) bir zırh geçirmişler ve ırksal ya da ulusal bölünmelerin üstünde olan; beşerî ve sosyo-politik koşullandırmalardan bağımsız müteal ilke ve çıkarları gülünç ve bayağı hale getirmişlerdir.[9] Böylece, yeni bir patolojik kutuplaşma (ya da kutupların yer değiştirmesi) oluşmuştur: Kişi, yüksek yetileri içinde, benliğini yitirerek, çoğu kez o farkına varmadan onun bu yetilerini kullanan başka güçlerin âleti olmuştur.[10] "İhanet" entellektüel yetilerin küt-

lesel olarak(salt) doğa'cı araştırmalar için kullanılır hale gelerek bunun ürettiği dindışı bilimin yegâne gerçek bilim olduğu öne sürülüp, dine ve tradisyona saldırıda akılcılıkla (rationalisme) birleştirilerek, yaşamın maddî gereksinimlerinin, ekonominin, endüstrinin, üretimin; iktidar ve zenginlik tutkusunun hizmetine verilmesiyle başlamıştır.

Yasa ve ahlâk da yine benzeri bir yönelişle dindışılaştırılır, artık "yüce'den gelme ve yüce'ye yönelik olma" niteliklerini; tüm manevî amaç ve özelliklerini yitirerek, salt beşeri ve sosyal bir anlama bürünürler. Bununla birlikte, yakın zamanlardaki bazı ideolojilerde eski otoritelerini bulmaları anlamlıdır, ancak bu ters bir yöndedir: "aşağıdan yukarıya doğru". Burada söz konusu ettiğimiz, bireye ancak kollektif bir varlığın kaderini ve mutluluğunu bu varlığın kendisiyle özdeşleştiren ve gezegeni fethe doğru giden örgenleşmiş halkın hizmetine angaje olmayan her tür etkinliği "yabancılaşma" ve tutarsızlık olarak kabul eden, bireyi kollektif varlığın başsız bir üyesi olarak değer veren "ahlâk" görüşüdür. Bu konuya, içinde bulunduğumuz devrenin kapanış noktasındaki özgül biçimleri incelerken, tekrar değineceğiz. Burada, bu durumun sonuçlarından birine, bozulma sürecinin kökeninde yatan ve artık sadece burjuva edebiyatçılarının güçsüz ve soluk bir hümanizminin kalıntılarında ve gelgeç isteklerinde var olan bireyciliğin kesin çöküşüne değinmekle yetineceğiz. İnsanın kendini kişi olarak duyumsamasından önce grup, parti, yani bir kollektivite olarak duyumsaması ve temelde bunlara göre değer kazanması ilkesiyle birlikte vahşi ile kabilesinin totemi arasındaki ilişkinin ya da daha abartılı bir fetişizmin tekrar ortaya çıktığı söylenebilir.

Genel yaşam görüşüne ilişkin olarak modernler bir "yaratılmış" uygarlıktan bir "gelişim" uygarlığına geçişi zafer olarak kabul etmişlerdir. Bunun sonuçlarından biri, gerçekliğin tarih planındaki tamamen geçici, fani yönünün, yani tarihselciliğin değer kazanması olmuştur. Yerinde bir ifadeyle "öne fırlayış (ya da öne kaçış)" denilenin köklerinden kopmuş, belirsiz, kaçık ve hızlı devinimi

modern uygarlığın, evrim ve gelişim etiketi altında, egemen teması olmuştur. Aslını söylemek gerekirse, bu zamana uyarlanmış, boş, saçma efsanenin (gelişme, ilerleme efsanesinin) tohumları hıristiyan-İbrani ahiret bilimi ve Mesihciliğinde ve de hıristiyan öğretisindeki "yeniliği" öven ilk Katolik dinsel yapıtında bulunur: O kadar ki, Saint Ambroise'ın Roma tradisyonu karşıtı polemiğinde bu "gelişme, ilericilik" kuramının bir ilk taslağı vardır. Rönesans ile "insanın keşfi", bu tohumların aydınlanma ve bilimciliği oluşturması için özellikle verimli bir ortamı hazırlamıştır, doğa bilimlerinin, tekniğin gelişimi, buluşlar, vb. uyarıcı bir rol oynayarak bakışları —tüm hareketin altında yatan esas niteliğin, (gerçek) varlığın yitirilmesinin, insandaki tüm merkezlerin dağılmasının ve insanın kendinden güçlü olan gelişim akımıyla özdeşleşmesinin anlaşılmasını önleyecek biçimde— kendi üzerlerine çevirmiştir. Ve gelişmenin en abartılı düşleri gerçek karşısında yıkıldığında (dünyevî) yaşamın yeni dinleri eylemcilik ve Faust efsanesi, hareketin durmak bir yana daha güçlenmesi, insana ve genel varoluşa ilişkin özgün bir anlam kazanması için yeni uyarıcılar olarak devreye girdiler. Bir kez daha düşüş, devrilmek kaçınılmazlaşır. Merkez, Tradisyon âleminde, semavî ve yarı-tanrısal efsanedeki yüksek varoluş biçimine özlem duyanlarca, ruhun aydınlık bir özgürlüğe kavuşması için, daima, egemen olunması, gemlenmesi gereken düşman bir güç olarak görülmüş olan bu aşağı düzeyin elemanter ve kaypak gücüne doğru yer değiştirmiştir. Tradisyonda, bu, özgürleşmeye ve beşerî kimlikten sıyrılmaya ya da en azından Müteal'e yönelik bir hiyerarşik sistem oluşturmaya adanan beşerî olanaklar, birden bire modern dünyanın ilerici güçlerinin hizmetine girerek, aniden (kutupsal olarak) yön değiştirmişlerdir.

Buradan, modern hareketin —antik yarı-tanrısal çilecilikteki gibi kişilik-üstü olana değil de— akıldışı'nın ve kollektif'in, zaten sallantıda olan beşeri kişilikteki yıkıcı tezahürlerini yeğ tutan ve güçlendiren kişilik-altı olana yönelik bir yolu temsil ettiği ortaya çıkmıştır. Bu, antik Diyonizosculuğun benzeri olan, ancak, hiçbir

kudsiyet içermemesi ve (dolayısıyla da) uyarılan güçlerin (yalnızca) beşerî devrelerce emilip kullanılmak durumunda olması nedeniyle ondan çok daha aşağı ve karanlık bir düzeyde cereyan eden "çılgınca" bir olgudur. Sonsuzluğun duyumsanmasıyla, zamanın manevî olarak aşılmasının yerini bugün onun tersi olan, zamanın —tekniğin ve yeni "yoğun yaşam"ın çeşitli biçimlerinin olanaklarından yararlanılarak oluşturulan çabukluk, anındalık ve eşzamanlılıkla— bir mekanik ve yanılgısal aşılması almıştır. Artık zamanla ilişkili olmayanı kendinde gerçekleştiren (ya da yaşama geçiren) o anda —tıpkı dağın tepesine çıkan birinin, aralarından geçerken ardışık olarak tek tek gördüğü yalıtılmış nesneleri, bir tek bakışla bütünlüğünde ve birliğinde kavrayabilmesi gibi— oluşum'da ardışıklık biçiminde tezahür edeni bütünlüğünde kavrayabilir. Fakat, bunun tersine, ona egemen olacağı yanılgısıyla, oluşum'un içine dalan, orada orgazmdan, başdönmesinden, ihtilaçlı telaştan, cehennemî bir duyum ve uyarım kargaşasından başka birşey bulamaz. Ritmi zorlayan, süreci bozan, serbest hareket alanını yok eden bu telaş ile "özdeşleşen" kişi anlık yaşama kapılır (instantanéite). Bu nedenle, (gerçekten) var olmak, "kendinde olmak", devinmedikçe ve uyarılmadıkça, şu ya da bu biçimde kendinden geçmedikçe yaşamayan modern için ölüm ile eşanlamlıdır. Zihni —hâlâ bir zihinden söz edilebilirse— yalnızca duyumlarla, başdönmeleriyle, dinamizmle beslenir ve en karanlık güçlerin çılgınca yaşama geçirilmesine hizmet eder.

Dolayısıyla, çeşitli modern eylem efsaneleri nihai ve azim bir dönemin haberci işaretleridir. Yüce âlemin göksel ışıklarının, akılcı (rationaliste) yapılanmaların ve mekanik tahribatın, kollektif yaşam özdeğinin kirli ateşinin, modern kültürün sis ve seraplarının ötesindeki, üstündeki yüksek tepeler gibi uzaklarda kalmaları sonucunda, "Lüsiferci" bireyselliğin kesin bir yenilgiye uğrayacağı ve kontrolden çıkan güçlerin, bu makineler ve, —onlar için titan tapınakları inşa etmiş, onlara yeryüzünün yollarını açmış olan— sarhoş ve bitik yaratıklar dünyasını dümen sularında sürükleyecekleri

bir dönem kendini ilan ediyor gibidir. Öte yandan, modern dünyada, aynı zamanda, garip bir eski cinsiyetçi (gynecocratique) güney uygarlıklarına özgü temalara bir dönüşün de var olduğunu görmek ilginçtir. Modern toplumlardaki sosyalizm ve komünizm, gerçekte, Güney'in, eski Toprak Ana'nın bağrında eşitlik içinde yaşamak ilkesinin maddecileşmiş ve mekanikleşmiş bir tarzda yeniden tezahür edişi değil midir?

Erilliğin modern yaşamdaki önde gelen ideali, tıpkı Afroditçi cinsellikte olduğu gibi, fiziksel ve falliktir. Fransız devrimiyle ortaya çıkan ve gelişen milliyetçi ideolojilerde mistik ırk ve mutlak kudret sahibi kutsal Ana Vatan inancı şeklini alan vatan duygusu, kadın totemciliğinin (kadına tapmanın) bir tür yeniden dirilmesidir. Ve, her tür gerçek otoriteden yoksun olan krallar, hükûmet başkanları, "ulusların önde gelen hizmetçileri", babaerkil ilkenin yitirilerek, iktidarının kaynağını Ana ilkesinin —demos'un özünün— oluşturduğu bir tipe dönüşe kanıt oluşturuyorlar.

Hafifmeşreplik ve Amazonculuk da yeni biçimler altında ortaya çıkmıştır: Bu ailenin bozulmasıdır, modern duyumculuktur (sensualisme), sürekli ve huzursuz bir kadın ve zevk arayışıdır —öte yandan da kadının erkekleşmesidir, onun özgürleşmek, her alanda eşit haklara sahip olmak mücadelesidir, yozlaşmasıdır. Bugün Amazonculuk ve hafifmeşreplik, dişiliğin tüm yüksek anlamını yok etmiş, duygu kölesi ya da kazanç vasıtası haline gelmiş olan erkeğe egemen olmuştur. Eylemcilik ve "gelişimcilik" biçimindeki Diyonizos maskesine ise yukarıda değindik.

Eski Akdeniz âlemindeki bölünme uygarlığı bugün tümüyle yeniden yaşanmaktadır. En aşağı tezahürleriyle yeniden canlanmıştır. Her tür kutsal anlam, Demeterci namus ve asudelik yitirilmiştir. Bugün bir zamanlar Batıda hüküm sürmüş olan pozitif dinin kalıntılarından daha da arızî değerdeki, karanlık, ruhcu-medyumcu ve ilahiyatçı akımların; şuuraltını işlemeye yönelik akımların; —Anglo-Sakson ülkeleri örneği— erdemliliğin ve günlük yaşamın en aşırı derecede maddecileştiği ve Protestanlığın dinsel ideali za-

yıflatıp dünyevîleştirdiği yerlerde bir salgın gibi yayılan doğacı ve panteist temelli mistik akımların varlığı söz konusudur.[11] Dolayısıyla, herşey (devrenin kapanmasına yönelik) bir paralellik içindedir ve devre kapanmak üzeredir.

NOTLAR

[1] Tabii ki, Katolikliğin temsilcileri bu konuda yeterince anlayışsızdılar; bu nedenledir ki Paraçelse "Nedir bu Luther ve Zwingli'nin yazdıkları için çıkarılan curcuna, ben yazmaya başlarsam onları da, Papa'yı da okula gönderirim" derken tamamen haklıydı.

[2] Bu Budizm ile Protestanlık arasındaki, birincinin olumlu, ikincinin ise olumsuz olması biçimindeki temel farklılıktır. Yetersiz bir ruhban sınıfının otoritesine isyan eden her iki akım da karamsar öncüllerden yola çıkar —Luther'in *"concupiscientia invincibilis"*i Budizmin "yaşam susuzluğu (yaşamın manevî tatminsizliği)"ne tekabül eder. Ancak Budizm sağlam bir çilecilik ve tekamül sistemi kurarak yeni bir yol oluştururken Protestanlık Katolik tradisyonundaki tekamül yolunun (çileciliğin) basit biçimlerini bile yadsır.

[3] J. de Maistre, (*Du Pape*, Lyon, 1819, sonuç b. V) bu bağlamda bir dogmanın varlığı kabul edilse bile onu onaylama hakkının bulunmadığını ifade eder. Nitekim, Protestanlık Tanrının insana ya da Kiliseye yanılmazlık hakkını vermediği fikrini (tersini onaylamamakla birlikte) iğreti bulur (kabul etmez). İslâm'da yanılmazlık —ismet— tevil sahibi olan tüm insanlarda doğal kabul edilir.

[4] Öte yandan, Katoliklikte, çileciliğe, münzeviliğe özgü olan ile ruhbanlığa özgü olan birbirine karıştığından, saf bir ruhban kast hiçbir zaman söz konusu olmamıştır. Bekarlık ilkesinin kabulüyle belirli manevî birikimlerin derunî gücünün bir kan hattıyla intikali imkânı ortadan kalkmıştır. Üyelerini her sosyal tabakadan alan, dolayısıyla da organik, yani biyolojik ve kalıtımsal bir temelden yoksun olan ruhban sınıfı soylu kast karşısında kendini geri (aşağı) olarak hissetmiştir.

[5] Eleştirel —ya da üniversite çevrelerinin diliyle gnoséologique (deruni)— idealizm tüm diğer felsefi sistemlerin bilgisine sahip olduğunu ileri sürü-

yordu; bunda da haklıydı. Felsefenin irrealizmi (esas, yani manevî, gayrimaddî gerçekten sapması) ya da ussallık, yalnızca "rasyonel"olanın "gerçek" olduğu, dünya'nın yalnızca "kavrayış" (ya da duygu ve düşünce) dünyası olduğu ve "Benliğin" de yalnızca bir "Benlik duygu ve düşüncesi" olduğu şeklindeki genel bir yargıyla kendi kendisinin bilincine varmıştır. Bu felsefi kavrayışların "konumlarına" ilişkin olarak bkz. J. Evola, *Fenomenologia dell'Individudo assoluto.*

[6] Ortaçağ'da bazı tradisyonel bilimlerin tekrar ortaya çıktıkları görülür ve skolastiğin Aristocu bir temel üzerine inşa ettiği doğa görüşü, (nicelik açısından) bir kavramsalcılıkla güçlendirilmişse de, nitelik açısından birtakım (yapıcı) faziletlerden —*virtutes formatrices*— güç alıyordu.

[7] J. de Maistre, *Considerations sur la France*, Lyon, 1860, s. 5-8.

[8] J. Benda, *La Trahison des Clercs*. Paris, 1928.

[9] A. Tilgher, J. *Benda a il problema del tradimento dei chierici*, Roma, 1930. Söz konusu olguya kıyasla, Benda'nın anladığı biçimiyle, "Bilgin'in (ya da Akılcının) ihaneti" yalnızca özel bir durum ifade eder. Benda'ya göre, basit okur-yazarlar da dahil olarak, filozof ya da ahlâkçılar —Benda'nın yargısı bu düzeyler içindir— "hain bilgin" tipini oluşturuyordu.

[10] Uzakdoğu tradisyonu (Meng-Tze, III, 12) bireyciliğin, insanın yüksek ilkelerini usdışı ve kişilik-altı ilkelere bağımlı kılarak, insanı bir saplantıya yönelttiği bu sürece ilişkin bilgiler içerir. Kişilik-altı öge, —canlılık— "dirimsel ruh (ya da nefis)" deyimiyle ifade edilerek: "Zeka (var olup da) kendini bireyselliğe kaptırdığında dirimsel ruh'un (nefsin) kölesi olur; dirimsel ruh bireyselliğe egemen olduğunda ise zeka (ya da müteal düşünce) kararır (yok olur)". (Bu tradisyonda) "bilginlerin ihaneti" temasına ilişkin olarak da şöyle bir ifade vardır (*age.*, IV, 9): "Günümüzün yüksek insanları kötü yolu izlemekle kalmıyorlar, bir de bunu haklı göstermeye çalışıyorlar —Oysa, Antik Çağdaki yüksek insanlarda her hata güneşin tutulması kadar ayan— beyan ortada tutulurdu (düzeltilmesi yoluna gidilirdi)".

[11] J. Evola, *Maschera et volto dello spritualismo contemporaneo*, Bari, 1949. *Chevaucher le Tigre*, Paris, 1964

14

Kast'ların çöküşü

ÖNCEKİ KONULARA toplu bir bakış yöneltecek olursak, en karakteristik momentlerini sıraladığımız düşüş olgusuna ilişkin genel bir nesnel yasanın formülasyonu için gerekli tüm ögelerin bunlarda bulunduğunu görürüz: Söz konusu ettiğimiz yasa "kast'ların çöküşü" yasasıdır.[1] Antik Çağ öncesi dönemlerden beri, tarihsel gelişim, tamamen, iktidarın ve (egemen) uygarlık tipinin —temel beşerî yetilere ilişkin niteliksel bir düzey farklılığına göre: kutsal önderler, savaşçı asalet, burjuvazi (ticaret, ekonomi) ve köleler şeklinde sıralanan— dört.(ana) kast'ın birinden diğerine geçerek tedricî bir düşüşüne yöneliktir. Uluslar arasındaki çatışmalara, uluslar ve benzeri tarihsel toplulukların yaşamına ilişkin tüm diğer şeyler, bu genel gidişat'a kıyasla talî ve arızî bir karakter taşırlar.

En önce, birinci kast'ın çöküşünü görüyoruz. Kutsal hükümranlığın temsilcileri, manevî erdemlilik ve semavî hükümranlık olarak adlandırdığımız iki iktidarı kendilerinde birleştirmiş olan önderlerin Batıdaki geçmişleri neredeyse efsanevi sayılacak denli

uzaktır. Kuzey Işığı'nın tedrici yok oluşu ile oluşan (tarihsel) bozulma sürecini izledik ve Kutsal Roma imparatorluğunun Jibelin idealinde, En Yüksek Tradisyon'un bir en son yansımasını gördük.

Zirvenin yok olmasıyla otorite derhal bir aşağı düzeye, savaşçılar kastına geçer. Artık monarşistler ilk plandadır, bunlar basit askeri önderlerdir, dünyevî adaletin efendileridir ve sonuç olarak mutlak politik hükümranlardır. Bu, artık zihin (ya da ruh) değil, kan (ya da zor) hükümranlığıydı. "Kutsal Hukuk" mefhumu, tüm gerçek içeriğinden yoksun biçimde, yer yer varlığını sürdürüyordu. Zahiren eski kutsal havayı taşıyan bu kurumsallıkların ardında, antikiteden itibaren, bu tip hükümranlıklar bulunuyordu. Yeni evreye geçiş, Batıda, Ortaçağ birliğinin dağılmasıyla genel ve kesin bir hal alır. Devletin çimentosunu oluşturan sadakat, bu düzeye inildiğinde, (yüksek) manevî niteliğini yitirir, yalnızca savaşçı bir karakter ve bir onur, meşruiyetçilik anlamı taşır hale gelir. Bu, Avrupa'nın büyük monarşiler çağıdır.

Antikitede tek-tük de olsa bu olayın örneklerine rastlıyoruz: Roma ve Yunan'da, "toprak aristokrasisi" soylulara ait görevleri elde ederek, kutsal yasaları ve tradisyonel yapıları yıpratır, orduya, ruhbanlığa ya da ülkelerin dışişlerine kadar sızarak hiyerarşik yapıyı zorlar.

İkinci düşüş: Devrimler ve değişimlerle aristokrasiler ve monarşiler çöker, yerlerini ya değişik rejimler (cumhuriyetler, federasyonlar) alır ya da "halk iradesine" ve "kral baştadır (tahttadır) ama hükmetmez" kuralına boyun eğmiş boş kalıntılar haline gelirler. Parlamenter, cumhuriyetçi ya da ulusal demokrasilerde oluşan kapitalist oligarşiler dönemiyle de iktidar ikinci kast'tan üçüncüye geçiyor: İktidar savaşçılıktan tecimselliğe (ticarete, ekonomiye) geçiyor. Kömür kralları, demir kralları, petrol kralları savaş (kan) ve ruhaniyet krallarının yerini alıyor. Daha sonra, komün isyanları ve çeşitli biçimler altında ticarî bir güç hareketlenmeye başlar.

Fransa'da, orta tabakanın (burjuvazinin) haklarına (ya da mağduriyetlerine) ilişkin tumturaklı söylevleri, çeşitli biçimleriyle,

burjuva devrimi, yani liberal ve demokratik ideolojiler vasıtasıyla, üçüncü kast'ın iktidarı ele geçirmesi izledi. "Sözleşme" kuramı bu çağın bir karakteristiğini oluşturur: Ancak, savaşçı tipte sadakat ve onurluluk gibi bağlar giderek yok olur. Sosyal bağ, çıkarcı ve ekonomik bir karaktere bürünür: İlişkiler, bir ticaret erbabının anlayabileceği tek şey olan, maddî çıkarlara bağlıdır. Altın bir araç haline gelmiştir, ve ona sahip olan, demokratik görünümün arkasında politik iktidarın ve kamuoyunu yönlendiren araçların kontrolünü elinde tutar. Aristokrasi yerini plütokrasiye bırakır; savaşçı, bankacı ve sanayiciye bırakır. Ekonomi her alanda egemen hale gelir. Daha önce sınırlı olarak (getto'larda) yapılan para trafiği, sarraflık, borsacılık artık tüm uygarlığı istila eder. Sombart'ın deyişiyle; Protestan püritanizminin vaad edilmiş topraklarında "yahudi zihniyeti" Amerikancılık ve kapitalizm ile egemen olmuştur.

Ve, bu ilişkisellik dikkate alındığında, bu evrede, dünyayı fethetme yollarının, dünyevîleşmiş İbraniliğin modern temsilcilerinin önüne açılmasının doğal olduğu anlaşılır. Karl Marx'ın şu deyişi, bu bağlamda, ilginçtir: "İbraniliğin (dünyevî) ilkesi nedir? Pratik zihniyet, kişisel üstünlük. (Yahudilerin) yeryüzündeki tanrısı nedir? Para. İbranilerin özgürleşmesi (egemenliği) sadece parasal gücü elde etmekle değil, fakat, onların sayesinde paranın bir dünyevî güç haline gelmesi ve pratik İbrani zihniyetinin hıristiyan toplumlarca benimsenmesiyle olmuştur. İbraniler hıristiyanların İbranileşmesi ölçüsünde özgürleşmişlerdir (egemenleşmişlerdir). İbranilerin dünyevî tanrısı yeryüzünün de tanrısı olmuştur. İbranilerin gerçek tanrısı".[2] Gerçekte, altın trafiğinin, tefecilik gibi İbraniliğe özgü dinsel bir âdâba büründürülmesinin, bankacılık, finans, yani salt ekonominin modern dünyada benimsenmesi ve gerçek bir kanser gibi yayılmasının temelini oluşturduğu kabul edilebilir. "Tecim Çağı'nın" ana momenti budur.

Nihayet, burjuva toplumunun krizi, sınıf mücadelesi, kapitalizme karşı proleter başkaldırı, "Üçüncü Enternasyonal" bildirgesi ve grup ve kitlelerin bir "sosyalist işçi uygarlığı" çerçevesinde ör-

genleşmesi; tüm bunlar, iktidarın tradisyonel kastların sonuncusuna, avama; kitle insan'a geçeceği üçüncü düşüşün işaretleridir, bu da sonuç olarak tüm ufukların ve tüm değerlerin madde, makine ve sayılar (nicelik) planına indirgenmesine yol açacaktır. Rus devrimi bunun başlangıcıdır. Yeni ideal evrensel bir komünist uygarlığın "proleter" idealidir.[3]

Beşer-altı elemanter güçlerin uyanarak modern dünyada ortaya çıkış süreçleri (birinci kast'ın simgesi olarak) zihnin gerilimine dayanamayan (ve onu yitiren), sonra da, aynı şekilde, bedenini devindiren özgür güç olarak (ikinci, yani savaşçı kast'ı simgeleyen) iradesinin gerilimine dayanamayıp kendini beden sisteminin kişilik-altı güçlerinin eline terkeden, fakat birden kendisininkinin yerine geçen bir başka yaşamın itkisiyle, manyetik olarak, tekrar kalkınan bir kişinin başına gelenlerle aynı anlama tekabül eder. Demos'un düşünce ve tutkuları sonunda artık beşere ait olmaktan çıkıp, özerk bir yaşamları varmış gibi hareket etmeye başlarlar —beşeri çıkar düşünceleriyle oynatarak; ulusları, kollektif yapıları birbirine düşürerek, tarihin benzerini görmediği çatışma ve krizlere sürüklerler, ve sonunda topyekün bir çöküşe yol açarlar.

Çağdaş dünyanın ufuktaki geleceği budur. İnsanın, özgür bir etkinliğe sahip olmadıkça gerçek anlamda özgür olamaması gibi; âciz (ya da yetersiz) insan da, gitgide bölünüp parçalanarak aşağı güçlerin eline düşüp, yazgısına uygun biçimde, farkına dahi varmadan, onların âleti haline gelir. Çağdaş toplum, açıkça, beşerî tipten beşer-altı tipe geçmiş, tüm etkinlik ve tepkiselliğinin salt bedensel yaşamın ihtiyaç ve eğilimleri tarafından belirlendiği bir organizma görünümündedir. Egemen ilkesel değerleri tradisyonel âlemin en aşağı (yani fiziksel düzeyle ilişkili) değerleridir: çalışma (ya da üretim) ve altın. Bugün, artık nesneler, hemen hemen istisnasız olarak, tüm varoluş koşullarının bu iki öge tarafından koşullandırılacakları ve bu iki ögenin tüm değerlerin altüst oluş derecesinin farkına varılmasını önleyecek efsane ve ideolojiler oluşturacakları biçimde yönetilirler.

Bu dört kademeli çöküş sadece sosyo-politik alanda değil, uygarlığın tüm alanlarında etkindir. Mimaride, bu (birinci kast'la ilişkili olarak) tapınak temasından, önce; (savaşçı kast'la ilgili olarak) kale ya da şato temasına; sonra (tacirlerle ilişkili olarak) duvarlarla çevrili kent (site) temasına ve nihayet de; beşerî kitle-insan yığınının ruhsuz fabrikalarına ve diğer akılcı yapılanmalarına geçişler biçiminde belirir. İlk başlarda kutsal bir temele dayanan aile önce otoriter, —patria potestas— sonra tutucu burjuva bir karaktere bürünür ve ondan sonra da giderek çözülür, bozuluma uğrar. Savaşçılıkta da benzeri evreler görülür: (birinci kast'a ilişkin) "Kutsal Savaş" ve şehitlik (mors triumphalis) öğretisinden; önce (savaşçı kast'a ilişkin) önderin hukuk ve onuru için yapılan savaş biçimine; sonra da (tecimsellikle ilişkili olarak) ekonomik ve endüstriyel hegemonya sağlamaya yönelik ulusal savaşlar biçimine dönüşür ve nihayet; uluslararası savaşları bir burjuva kalıntısı olarak gören ve esas savaşın proleteryanın (işçilerin) dünya çapında kapitalist ya da sözde "emperyalist" topluma karşı vereceği savaş olduğunu öne süren (avam ya da işçi kastıyla ilişkili) komünist kuram ortaya çıkar. Estetik alanında ise, ilk baştaki (birinci kast'la ilişkili) durugörür (voyance) ve büyüsel bir kutsal -simgesel sanattan, önce; (savaşçı kast'a ilişkin) destana, epik sanata, sonra da, burjuva zevkine hitap eden romantik -klasik, duygusal, erotik-fizyolojik bir sanata geçilir ve nihayet "sosyal" ve "güdümlü" sanat, "kitle sanatı" kavramları ortaya çıkar. Tradisyonel âlem buyruklara —ve Batıdaki son şekliyle de çilecilik-manastır düzenine— uygun bir kişilikler-üstü birim (ya da bütünlük) oluşturuyordu. Bunun yerini (savaşçı kast'ın) şövalyelik düzeni aldı; bunu da orta tabakaların (burjuvazinin) isyanını ve demokrasinin ortaya çıkmasını sağlayacak olan, yeminli mason locaları düzeni izledi; ve nihayet (son kast'a ilişkin olarak) uluslararası komünizmin, önceki düzeni yıkmaya yönelik, devrimci ve eylemci şebekeleri oluştu.

Çöküş süreci özellikle ahlâk planında belirgindir. İlk Çağın karakteristiğini "manevî erdemlilik" ideali oluştururken, savaşçı

kast'ta bunun yerini yiğitlik, zafer ve efendilik ideali almış ve aristokratik onur, sadakat ve şövalyelik egemen olmuş, ancak ticarî çağda ideali salt ekonomi, kazanç ve refah oluşturur hale gelmiş ve bilim, üretim ve yeni kazançlara yönelik bir teknik-endüstriyel gelişmenin aracı olmuş, giderek çalışmak bir tür din düzeyine çıkarılarak (bir tür) kölelik oluşturulmuştur. Kölenin kini, sadistçe "çalışmayan aç kalır" demeye kadar gider ve saçma bir biçimde, kendi kendini yücelterek, insan terinin üzerinde kutsal övgü buhurları üretir: Örneğin, "çalışmak insanı yüceltir", "çalışmak ibadettir", "sosyal ve ahlâkî ödev olarak çalışmak", "çalışmanın insancıllığı" gibi. Oysa, Antik Çağda, (gerçek) eylemin bilinmesi nedeniyle (böyle boş, salt maddeci bir biçimde) çalışmanın makbul tutulmadığını daha önce gördük: Bu horgörünün temelinde (gerçek) eylem ile (boş, salt maddeci) çalışmanın —insanın manevî, saf ve özgür yönü ile maddeci, saf olmayan ve kaba yönü arasındaki kutupsal karşıtlık benzeri— bir kutupsal çelişki oluşturmaları bulunuyordu. İşte, bu karşıtlığın bilincinin yitirilmesi; birincinin hayvani bir şekilde ikinciye indirgenmesi, son çağların karakteristiğidir. Eskiden bütün işler, içtenlikle, yukarının (Tanrının) rızasını kazanmak için yapıldıklarından birer eylem simgesiydiler, oysa köleler devrinde her eylem (bu niteliklerden yoksun olması nedeniyle) basit bir çalışma düzeyine inmek eğilimindeydi. Eski kutsal-aristokratik ahlâk ile kıyaslandığında, modern maddeci pleb ahlâkındaki bozulmuşluğun derecesini, bu, (Müteale yönelik) eylem düzeyinden (basit) çalışma düzeyine düşüş ortaya koymaktadır. Daha yakın zamanlara dek (Müteale yönelik) eylemlerde bulunan, ya da bunları yöneten yüksek insanlar vardı. Modern insan ise (sadece) çalışmaktadır.[4] Bugün yegâne farklılık çalışma biçimleri arasındadır: Bir "entellektüel" (zihin emeğiyle) çalışanlar vardır, bir de el emeği ile makinalarda çalışan işçiler. Modern yaşamda gerçek kişilik ile birlikte (Müteale yönelik) eylem de ölmek üzeredir. Dahası, antikitede, günah kabul edilen sanatlar içinde özellikle horgörülen zevke ilişkin olanlar —minimaeque artes aes proban-

dee, quae ministrae sunt voluptatum— bugün bilginin, teknisyenin, akılcı üretim sisteminin en çok değer verilen ürünleridir, bunlar bir hayvanî beşer üretmek idealine; daha rahat, daha hoş, daha güvenli bir yaşama, azami rahatlık ve fiziksel konfor sağlamaya yöneliktirler. Burjuva âlemindeki sanatçı ve "yaratıcılar", pratik olarak, belirli bir sosyal tabakanın zevk ve eğlencesinin hizmetinde olan bu kesim Roma soylularının ya da Orta Çağın feodal efendilerinin "lüks hizmetçileri" sınıfına tekabül eder.

Bu çöküşe özgü temalar en karakteristik ifadelerini sosyal planda ve günlük yaşamda bulmakla birlikte, düşünsel ve spekülatif düzeylerde de yer almaktan geri kalmazlar. Tradisyon karşıtı ve avam (pleb) yandaşı temaların, daha hümanizm döneminde, —değerleri altüst ederek, hakkında hiçbir şey bilmediği, altın çağ'a kıyasla bu beşeri (maddeci) çalışma çağını, mazoşist ve özellikle kaba bir tarzda yücelten— bir Giordano Bruno'nun görüşlerinde belirdiğini görüyoruz: O maddî gereksinimin kaba itkilerini —yeni buluşlara ve yaratılara yol açarak beşeri bu hayvani ve boş altın çağ'dan gittikçe uzaklaştırıp "kudsiyete" yaklaştıran— "ilahi" şeyler olarak niteler.[6] Burada, bu ideolojilerin, çalışmayı sosyalliğin efsanevi bir anahtarı (yani bir tür gereği) olarak gören ve çalışma ve makinalaşma, ilerlemede, karanlığa karşı bir zafer görerek, mesihci temayı bu tarzda bir tür geri getiren Fransız Devrimininkilerle çok ilginç bir benzerlik içinde oldukları görülüyor. Modern insan, fabrikalarda (laboratuvarda) yapılan —ve aslında ruhsal bir çalışmanın ürünü olan— deney sonuçlarını, bilinçle ya da bilinçsizce Evren'e ve ideal bir plana yansıtmaya başlamıştır. Dirimsellik ve sezgi konularını işleyen filozof Bergson, salt faydacı bir ilkeye dayanan üretici teknik çalışma ile zeka etkinliği arasındaki analojiyi (benzeşikliği) bir modern'in anlayabileceği biçimde belirtmiştir. Öte yandan, temaşa bilgisinin, eski "yitik" ideali tümüyle gülünçleştirilmiş ve modern bilgi felsefesinin tüm çabası, en canlı akımlarıyla, bilgiyi üretici çalışmayla ilişkilendirmeye (bilginin dış dünyadan elde edildiğini, bir içsel kaynağın söz konusu olmadığını sa-

vunmaya) yöneliktir: "Bilmek yapabilmektir. Gerçekte, ancak yapılan (ya da somut olan) şeyler tam olarak bilinebilir —Verum et factum convertuntur—".[7] Ve bu akımların (esas gerçeğe kıyasla) sapkın görüşünce, var olmak bilmek demektir, ruh zihindir ve bilincin üretici ve baki içsel işleyişi, en yüksek düzeylere dek yansıyan ve o düzeyler için "doğru"yu oluşturan gerçeklikle (dış olgularla) özdeştir: Bu, son kast'ların savı olan, üretici çalışma'nın kutsallığıdır. Dolayısıyla, felsefî kuramlar düzeyinde bile son kast'ın egemenleşmesiyle oluşan dünya ile —"çalışma uygarlığı" ile— dayanışmalı olarak süregiden bir işleyiş vardır.

Gerçekte, tarihe yüksek bir perspektiften bakan tüm görüşleri saptıran, tradisyonel gerçekleri tahrif eden, son insanı en güçlü şaşkınlığa (ya da yanılgıya düşüren) "gelişme" ve "evrim'e" özgü modern ideolojiler, genelde, yalnızca bu olguyu (son kast'ın egemenleşmesini) yansıtmaktadır. Daha önce de belirttiğimiz gibi evrim efsanesi türedi bir zihniyetin ürünüdür. Batının artık bir yukarı'dan (Mütealden) kaynaklanmayı değil de aşağı'dan kaynaklanmayı; ilk başların asaletini değil de uygarlığın barbarlıktan doğduğunu (barbarlıktan uygarlığa geçildiğini) dinin (daha önceki) boş inancın yerini aldığını, insanın hayvandan geldiğini (Darwin), düşüncenin maddeden doğduğunu, tüm manevî yüceltmelerin (ya da şuuraltının, libido'nun hammaddeyi işlemelerinin —bir başka niteliğe büründürmelerinin—) "karmaşık kollektif şuuraltı"ndan kaynaklandığını (Freud, Jung), vd. doğru olarak kabul etmesinde sapkın bir araştırmanın sonuçlarından çok daha fazla bir aldanışın, doğru olmasının istendiği ve buna inanılmasının gerektiği birşeyin; aşağıdan güçlerin, köle ve paryaları eski aristokratik topluma karşı isyan ettirmeleriyle oluşan bir uygarlığın varlığını görmek gerekir. Suistimalci ve "kudsiyetten uzak" beşeriyetin bir tür büyülü fasit daire oluşturan dünya sisteminde evrimci efsanenin, —her değeri yıkarak, her doğruyu boğup açığa çıkmasını engelleyerek— tahrip edici bir biçimde nüfuz etmediği bir alan yoktur. "Hegel-sonrası"nın sözde "idealizminin" suç ortağı tarihselcilik, varlıkta;

varlığın "kendi kendini oluşturmasında (ya da kurmasında)", "Mutlak Zihin"in bulunduğunu kabul eder; o artık yaratılmış (ya da egemeni olan) bir varlık değildir: Metafizik model artık "self-made man"e ("kendi kendini oluşturan, ya da yapan insan"a) dönüşmüştür.

Altın tutkusunun neden olduğu (ticaret çağındaki) düşüş ile (salt maddeci) çalışmanın neden olduğu (kölelik dönemindeki) düşüş'ü birbirinden ayırmak kolay değildir, zira birbirleriyle bağlantılı (girift) haldedirler. Gerçekte, günümüzde, (salt maddeci) çalışma nasıl ki evrensel bir ödev olarak kabul ediliyor ve saçma, gayritabii görülmüyorsa; aynı şekilde, bunun karşılığında bir ücret almak da son derece doğal görülüyor. Fakat, hiçbir eli yakmayan para —antikitedeki köleliğin en azından bir efendi ya da fatih için yapılması bakımından; antikitedekinden çok daha kötü— bir gizli kölelik bağı yaratır. Her çalışma karşılığında bir ücret vb. alınmasına ve modern toplumda çalışmanın randımanı ve bireyin de başarısı ölçüsünde değerlendirilmesine— ve de Kalvin'in ileri sürdüğü gibi zenginlerin kutsal(adil), seçkin kişiler olmalarına rağmen— bir açlık ve işsizlik hayaleti, antik çağın kamçı cezasından çok daha müthiş bir tehdit olarak, yeni kölelerin üzerinde gezinir.

Zenginliğe ve dolayısıyla iktidara sahip kişilerin kazanç iradesinin ana temayı oluşturduğu (üçüncü kast'ın egemenliğine tekabül eden bir evre ile —bağımsızlaşmış (bireyin bireye bağımlılığının nisbeten ortadan kalkmış olduğu), kollektif ya da sosyalist bir tarzda Devletleştirilmiş bir ekonomiyle karakterize olan— sonraki bir evreyi (son kast'ın egemenliğini) yaklaşık olarak birbirinden ayırmak mümkündür.

Bu bağlamda, (Müteale yönelik) "eylem" ilkesinin aşağı kast'lara özgü tarzlara (salt maddeci çalışma, üretim) indirgenmesinin, çoğu kez, "çilecilik" ilkesinin de benzeri bir indirgenmesiyle birlikte olduğunu görmek ilginçtir. Bir altın (para) ve çalışma çileciliği doğmuştur.[8] İkisi de birer araç iken, kendileri için istenilen ve aranılan şey, yani amaç haline gelmişlerdir. Yeni toplumlarda, ça-

lışmak ve zenginlik peşinde koşmak, dolaylı bir biçimde zevkin, rahatın peşinde koşmak olmaktan çıkmış; çalışmanın kendisi bir tutku ve âdeta bir görev haline gelmiştir. Böylece, özellikle Amerika'da, bazı kapitalistlerin zenginliklerinden memur ya da işçileri kadar bile yararlanamadıkları, zevkini çıkaramadıkları ya da zenginliklerini (aristokrasilerdeki gibi) kıymetli ve mümtaz (asil) şeyler uğruna harcamadıkları görülmektedir: Onlar, deyim yerindeyse, (sürekli çalışmaya mahkum) birer yöneticiydiler. Zenginlik bunları yalnızca daha çok çalışmaya yöneltir: Onlar paralarını ve üretimi kimi kez milyonlarca kişinin ve ulusların yazgısını etkileyecek boyutlarda arttırmaya yönelik birer âlet gibi, kişiliksiz ve (bir tür) çilecidirler.[9] "Ekonomik insan"ın, büyük kapitalist girişimcinin, kendi etrafına ördüğü boşluğun ve yol açtığı manevî tahribatların onu sonu olmayan bir uğraşıya —iş, randıman, kazanç— mahkûm etmesine; çalışmayı yalnızca çalışmış olmak için ister ve gerçek bir anlamdan tümüyle yoksun, boş bir yaşam sürdürür hale getirmiş olmasına ilişkin olarak, Sombart, yerinde bir ifadeyle "Fiat productio, pereat homo" der.[10]

Modern ekonomi-makine ilişkisi de, bir bakıma, uyarılan güçlerin onları uyaranları (ya da oluşturanları) aşarak, hepsini peşlerinden sürüklemelerine benzer bir durum arzetmesi açısından, karakteristiktir. Üstün (müteal) yaşam olanakları bir kez yitirildikten ya da hafife alındıktan sonra ortada tek mihenk taşı olarak artık yalnızca beşerin salt maddî ve hayvanî gereksinimleri kalır; bu tür gereksinimlerin normal bir ekonomi çerçevesinde, yani dengeli bir tüketim biçimiyle karşılanması şeklindeki tradisyonel ilkenin yerini endüstri devrimi ve makineleşmeyle yakın ilişkili olarak (maddesel) gereksinimin artışı ve ona tâbi olmak alacaktır. Makineleşme otomatik olarak üretimden süper üretime yöneltmiştir. "Aktiviteci" (ya da etkinlikçi) sarhoşluk ve sürekli üretimle katlanarak tekrar başka üretici girişimlere yöneltilen paranın bu döngüsüyle gereksinim ile makineleşme (ya da çalışma) arasındaki ilişkilerin tamamen tersine döndüğü bir noktaya gelinmiştir: Artık,

gereksinim mekanik çalışmayı doğurmamakta, mekanik çalışma (üretim) gereksinimi doğurmaktadır. Bir süper üretim biçiminde, tüm ürünlerin satılması için, kişilerin gereksinimlerini azaltmak şöyle dursun, muhafaza edilmeleri, hatta arttırılmaları gerekir. Bu durum, kaçınılmaz olarak, şu iki sonuçtan birine yönelmeyi zorunlu kılan bir tıkanıklığa yol açar: ya ekonomik ve endüstriyel güce şiddet kullanarak yeni pazarlar oluşturmaya yönelik olan savaş; ya da dördüncü kast'ın başkaldırısı için özellikle uygun olan, —toplumsal gerilimler ve krizler örneği— çeşitli sonuçlarıyla işsizlik ("istihdam" ve tüketim krizi karşısında endüstriyel açıdan duraklama).

Böylece, ekonomi —kendi yarattığı uygarlık vasıtasıyla— modern insanın içsel özünü, herşeyi birden yakmayarak bir noktadan diğerine sıçrayan ateş misali, etkilemiştir. Ve bu uygarlık Batıdaki yuvalarından çıkıp dünyadaki tüm diğer sağlıklı bölgelere de salgını bulaştırarak, tüm tabakalara ve tüm uluslara hırsı, karmaşayı, bağımlılığı, ölçüsüzlüğü, kaygıyı, doyumsuzluğu götürmüş; onlarda sürekli daha hızlı ilerlemek gereksinimini uyandırmış; insanı (gerçekten) daima daha uzağa itmiş, gereksinimlerin gittikçe arttırmış, dolayısıyla onu gittikçe daha güçsüz ve bağımlı kılmış; her yeni icat, teknik buluş, bir zafer olmak yerine, yeni bir başarısızlık, —koşuyu (ya da yarışı) daha körükörüne bir hale getirmeye ve hızlandırmaya yönelik— yeni bir kamçı darbesi olmuştur. Böylece, farklı yollar aynı yöne yönelmiş; mekanik uygarlık, ekonominin egemenliği, üretim uygarlığı, gelişim, (maddî) yaşam olanakları yüceltilmiş, kısacası, modern dünyayı şeytaniyet (ya da şeytanî olan, demonique) istila etmiştir.[11]

Düşük seviyeli çileciliğe ilişkin olarak, "çalışma" yaşamına (yani dördüncü kast'a) özgü bir zihniyete dikkati çekmek uygun düşer. Modern dünya bir çalışma türünün —bu çalışma'yı konumundan çıkararak, ekonomik ögeden ayıracak ve hatta somut bir sonuca ya da ürüne yönelikliğini bile ortadan kaldıracak ve dolayısıyla da bir tür çilecilik şekline büründürecek denli— yüceltilmesi-

ne tanık olmaktadır. Söz konusu olan spor olayıdır. Spor, bir meta ya da üretimsel amacın söz konusu edilmediği; dolayısıyla bir devinim olarak salt kendisi için istenilen ya da yapmış olmak için yapılan bir çalışma türüdür. Haklı olarak onun bir tür din olduğu da söylenmiştir.[12] Spor, tradisyonel anlamdaki eylemin tipik bir türüdür. "Boşa" (herhangi bir ekonomik amacı olmayan) bir çalışma olmakla birlikte, o da en az (işe yönelik) çalışma kadar bayağılık içerir ve onun gibi, proleter (avam) tabakalarının, ışıksız, akıldışı ve fiziksel (maddeci) etkinliklerine dahildir. Kimi kez, derunî güçleri kısmen uyarıyorsa da, aslında, hiçbir yüce ya da müteal dayanağı, ya da müteale adanma anlamında bir işlevi olmayan —tam tersine, enerji sarfettiren ve kazanmak hırsıyla bir tür sarhoşluk oluşturan— fiziksel bir eğlenceden başka şey değildir. Spor ile fiziksel kişilik teşvik edilmekte ve güçlendirilmektedir; dolayısıyla, her tür daha ince hassasiyet olanağına fırsat verilmeyerek, çember sağlamlaştırılmaktadır; insan organik varlık olmak karakterini yitirerek, bir refleks dizisine, âdeta bir tür mekanizmaya dönüşmektedir. Ve spor tutkusunun en ziyade toplumların en aşağı tabakalarında bulunması anlamsız değildir. Spor olayında Dostoyevski'nin Ecinniler'inde sözünü ettiği Benlik ve cüz'î iradenin yol açtığı kötülükten kurtulmaya yönelik metodlu ve akılcı bir eğitimden sonra, birer köle haline getirildiklerinin farkına varmayan insanların, yeni —ancak İncil'deki Eden'den farklı olarak topyekün bir çalışma yasasına bağımlılık gerektiren— bir Eden (Yeryüzü Cenneti) masumiyetini ve kutluluğunu edindikleri bir toplum tipinin ön belirtilerini görmek mümkündür. Müteallikten habersiz ve kişiliğin gerçek anlamı hakkında hiçbir bilgisi olmayan bir dünyada, "spor olarak iş ve iş olarak spor", gerçekte, bu tür bir Mesih'ci ideali gerçekleştirmenin en iyi tarzı olacaktır. Yeni toplumların çoğunda, çalışma alanlarına (bir tür eğlence ya da dinlence olarak) sporu sokacak biçimde, çeşitli işçi kesimlerine dek yayılan geniş spor organizasyonlarının, kendiliğinden (spontane) ya da Devlet inisiyatifiyle, ortaya çıkmış olmaları anlamlıdır.

NOTLAR

[1] *Imperialisme Pagano* (Roma, 1927)adlı yapıtımızda belirttiğimiz kast'ların çöküşü (sınıfların yok oluşu) fikri V. Vezziani ve daha sonra da R. Guenon (*Autorité spirituelle et pouvoir temporel*, Paris, 1929) tarafından ifade edilmiştir ve son olarak da, onlardan ayrı bir biçimde, H. Berls (*Die Heraufkunft des fünften Standes*, Karlsruhe, 1931) tarafından ele alınmıştır. Ayrıca, bu fikir analojik olarak "dört çağ" doktrinine de tekabül eder, zira dört evreli bir çöküş sürecinde egemenliğin (ya da değerliliğin) sırasıyla bir evreden diğerine geçişi gibi, bu dört kast'ta da egemenlik sırasıyla birinden diğerine geçmiştir.

[2] *Deuts-französische Jahrbücher*, Paris, 1844, s. 209-212 (Fritsh, *Handbuch der Judenfrage*, s. 496).

[3] D. Merejkowski, *Les Mystères de l'Orient*, s. 24: "Proleter sözcüğü Latince proles, ileriki kuşaklar, nesiller sözcüğünden gelir. Proleterler bedenen üretici, yaratıcılardır ama zihnen hadımdırlar; onlar artık kadın ya da erkekler değil, beşeri karınca yuvasının kişiliksiz ve cinsiyetsiz korkunç 'yoldaşları'dır".

[4] O. Spengler, *Untergang des Abendlandes*, Vienne-Leipzig, 1919, c. I, s. 513-619. "Eylem" sözcüğü burada manevî ve kalenderce etkinlik anlamındadır ve dolayısıyla, klasik anlayışa göre, çoğu kez, eylemin, nesnesini (ya da amacını) elde etmiş ve devinmek için başka birşeye gereksinim duymayan (ya da, artık başka birşey için eyleme geçmeyen) en saf biçimini oluşturan temaşayı ifade eder.

[5] Ciceron, *De off.*, I, 42.

[6] G. Bruno, *Spaccio della Bestia trionfante*, Dialogue III.

[7] A. Tilgher, *Homo Faber*, s. 120, 121, 87.

[8] Bu, demir çağının bir çûdra, ya da kölenin, çileciliğe yönelmesiyle başlayacağını öne süren tradisyonel öğretiye tümüyle uymaktadır. Tabii ki, bu bir çûdra'nın yaşam biçimiyle, yani çalışmayla ilgili bir çileciliktir: çalışma, üretim çileciliğidir.

[9] M. Weber, *Gesammelte Aufsatze zur Religion und Soziologie*, Tübingen, 1924, c. III. Bu yapıtta, kapitalizmdeki çileciliğe dönüşümlerin Protestanlıkla ilişkiselliği ifade edilmektedir: önceleri, maddî kazanç (tradisyonelliğe uygun bir biçimde) "eğilim"in, hevesin karşılığı olarak kabul edilip, zenginliğin zevkini çıkarmak, refah, insanı kutsal'dan uzaklaştıran, kibire yönelten bir öge olarak görülerek mahkum edilmekte ve dolayısıyla bu ikisi birbirinden ayrılmaktaydı. Tabii ki, akım daha sonra dinsel ögeyi devreden çıkararak salt laik ve gelişigüzel biçimlere bürünmüştür.

[10] Sombart, *Le Bourgeois*, Paris, 1928, s. 204-222, 400-409.

[11] Yüzyıllar önce *Bhagavad-Gîtâ* tarafından, aşağıdaki şekilde ifade edilmiş olan, "şeytanî insanlar" tipi modern insana çok iyi uymaktadır: " Ömürleri boyunca, sonu gelmez projelerin peşinde koşarak, tek önemli şey olarak gördükleri arzuların tatminini kendilerine amaç edinirler".

[12] Tilgher, *Homo Faber*, s. 162.

15

Kollektivizm ve ulusculuk

NASIL Kİ TRADİSYONEL UYGARLIKLARIN temel ilkesi "evrensellik" idiyse, modern uygarlıkların temel niteliği de kollektifliktir.

"Madde" için "biçim" neyse, kollektif için de evrensel odur. Kollektif'in karmaşık özdeğinin farklılaştırılması ve yüksek ilke ve çıkarları edinmiş şahsiyet sahibi kişiler oluşturmak, "kültür" sözcüğüyle yüksek ve tradisyonel anlamda ifade edilmek istenene ulaşmaya doğru atılmış ilk adımları oluşturur. Kişi kendi öz doğasına —varlığının tek "doğal" ögesine (bedene) bağımlı olmaktan ziyade onunla (sadece) bir tür ilişkili olacak biçimde— bir yasa ve biçim verebilmeyi başardığında bir yüce buyruğun önde gelen bir koşulu yerine getirilmiş demektir. Burada kişilik yok olmamakta, ancak, kendi sınıfını ve (o sınıftaki) yerini (astını, üstünü) bilip, ona organik olarak bağlanarak, tradisyonel "toplum" ile bütünleşmiş olmaktadır. Evrensel (olan), gerek hepsi farklı kişiliklere sahip, görevlerine sadık, bilinçli bireylerin, gerekse, ortak bir manevî öge etrafında karşılıklı özveriyle, kendilerini kişisellik-ötesi olana

sadakat içinde, sıkı işbirliği yapan örgenleşmelerin, kurumların oluşturduğu sağlam temeller üzerinde yükselen bir yapının tepesindeki tac (ya da çatı) gibidir.

Belirtmiş olduğumuz üzere, modern toplum tamamen bunun tersi bir yönde ilerleyerek; "evrensel"e doğru gideceğine, kişilerin gittikçe öz niteliklerini yitirdikleri bir kollektifleşmeye doğru gitmektedir. Bu durum, giderek daha açık seçik bir hal almaktadır. Bir geçiş dönemi olan modern ulusculuk sürecine ilişkin bazı ek değerlendirmeler yapmak uygun düşecektir.

Uluslar ile (ya da ulus oluşturmak ile) ulusculuğu (ya da ırkçılığı) birbirine karıştırmamak gerekir. Ortaçağ'da uluslar vardı, ama ulusculuk yoktu. Son derece uyumlu bir hiyerarşik bütün oluşturan, ortak, basit nitelikleri olan gruplardan oluşan ulusların (ya da ırkların) varlıkları doğal bir olgudur. Ortaçağ'daki uluslar sınıfların ve (sınıfsal) tabakaların eklemlenmesinden oluşmuşlardı. Savaşçılar, soylular, esnaf ve sanatkarlar ulusun karakteristiklerini taşımakla birlikte —aynı zamanda— salt ulusal değil, uluslararası bir niteliğe de sahiptiler. Bu nedenle, değişik uluslardaki aynı tipteki bir kast'ın mensupları, aynı ulusun içindeki iki değişik kast'ın mensuplarından daha iyi anlaşabiliyorlardı.

Modern ulusculukta bunun tersi bir anlayış vardır. Doğal olmayan, yapay, merkezci ve ulus'un doğal ve sağlıklı anlamının yitirildiği, gerçek tradisyonun ve tüm niteliksel eklemlenmelerin bozularak, kişilerin salt nicelik halinde basit kitleler durumuna girdikleri ölçüde ulusculuk bu kitleyi, efsane ve telkinlerle coşturmaya, ilkel güdülerini uyandırmaya çalışır, onlara hayali imtiyazlar, iktidarlar vaad eder. Her ne kadar, şu ya da bu ulusa mensup olmaktan dolayı gurur duyulsa da; modern ulusculuk bir ethnos değil bir demos'tur (aşağı tabaka, avam'dır) ve prototipini Fransız devriminin ikinci sınıf halkı (plebes) oluşturur.

Bu nedenle, ulusculuğun iki veçhesi vardır. Bir yönüyle; uluslar arasındaki karşılıklı anlayış ve işbirliğinin en aşağı (minimum) düzeye düşmesi pahasına mutlak bir değer tanıdığı, "bölücü" bir

ilke (ırkçılık) üzerinde yoğunlaşır. Bütün hıristiyan kiliselerini birleştirme girişiminin bozulmasıyla eş zamanlı olan ulusal devletlerin ortaya çıkışı da bu tür bir eğilimden kaynaklanır. Gerçekte, XIX. yüzyılda Avrupa'daki, devrimle tamamen eş-anlamlı olan ulusculuğun, o zamanki uluslar-üstü örgütleri yok etmeye ve tradisyonel nitelikteki yasal egemenlik politik ilkesini zayıflatmaya yönelik olduğu bilinmektedir. Nitekim, kişilik sahibi birey ile bütün (toplum) arasındaki ilişkiler dikkate alındığında; ulusculukta, bütünleştirici ve kollektifleştirici nitelikte, (tradisyona) zıt bir yönün de bulunduğu görülmektedir. Neredeyse bir "kendiliğinde varlık" haline gelen, temel öge, vatan-yurt'un bir parçasını oluşturan bireyi —sadece doğal ve "politik" varlık olarak değil, moral varlık olarak da— kayıtsız şartsız bir boyun eğmeye zorladığı modern ulusculukta açıkça görülmektedir. Kültürün bile, bireyin öğrenim ve eğitimine destek sağlamaktan ziyade uluscu bir karaktere sahip olması gerektiği düşünülür. Bu şekilde, en aşırı derecelere vardırılmış ulusculuk, artık özgür düşüncenin ve "nötr" (tarafsız) kültürün bir krize girmesine yol açmıştır; böyle şeylere olumsuz bakılmıştır, ancak bu olumsuzlama, özgürlükçülüğü ve nötr, apolitik ve laik kültürü önceki organik uygarlıkların bir dejenereleşmesi ve aşınması olarak kabul edeninkinin (tradisyonel görüşünkinin) zıddı olan bir perspektiften yapılmıştır.

Ulusculuğun söz konusu ettiği tradisyon, Antik uygarlıklardaki tradisyondan tamamiyle ayrı bir şeydir. Burada, daha ziyade bir efsane, ya da "en küçük ortak kat"a, yani belirli bir grupa dayalı bir düşsel süreklilik söz konusudur. Dolayısıyla, buradaki tradisyon, çok az ortak şeyleri olan çeşitli şahsiyetleri yüceltmeye yöneliktir; oysa, gerçek anlamda toplumsal ilişkiler, homojenlik ve süreklilik, ulusculukla değil, yalnızca özdeş bir "ırk zihniyeti" ile mümkündür. Ulusculuk, gerçekte, bu (sözde) tradisyon vasıtasıyla, bireyin önüne tüm kendinden öncekilerin (ya da onun ardında kalmış olanların) efsanevî, kutsallaştırılmış ve kollektivist bütünlüğünü çıkararak, uzay ve zaman boyutunda, bir kitle devleti oluşturmayı

amaçlamaktadır. Chesterton, bu şekilde anlaşılan bir tradisyonu, "ölüler üzerine kurulu demokrasi (ya da ölüler demokrasisi)" diye adlandırdığında kuşkusuz haklıydı. Bu söz konusu tradisyon anlayışı "tarihselliğin üzerinde olan"a ilişkin bir müteallik boyutundan tümüyle yoksundur.

Modern ulusculuğun Yüce'ye bir yöneliş içermeyen ve —potansiyel olarak evrensel olan— "doğa-üstü" ögelere dayanmayan bu yönleri ile her türlü vatan ve ulusal devlet anlayışını yadsıyan dördüncü kast'a ve onun "Enternasyonal"lerine özgü idealler arasında yalnızca basit bir derece farkı vardır. Gerçekte, halk egemen olduğunda ve kral ya da liderin, "Yüce"nin değil de "halkın iradesiyle" o konuma geldiği kabul edilmeye başlandığında; böyle bir sıfatın boş bir formülden başka birşey olmaması nedeniyle, artık, komünizm ile tradisyonel tipteki bir politik örgenleşme arasındaki uçurum bilkuvve aşılmış, (Mütealden) kopma meydana gelmiş, tüm değerler değişmiş ve artık bu nihai halin tedricen gerçekleşmesini beklemekten başka yapacak şey kalmamış demektir. Dolayısıyla, nihai biçimini Sovyet komünizminin oluşturduğu "dünyanın yıkımı"nı yönetenlerin, ulusculukları (ya da halkçılıkları) —ulusculuğun, antikomünizm olarak, kendilerine karşı dönebilecek olduğu yerlerde bile— kışkırtmak, düzenlemek ve desteklemek gibi uygulamaları basit bir taktikten öte birşeydir. Gerçekte, onlar da, birinci devrim (liberal devrim) sırasında, —"ulustan" aslında "tradisyon karşıtlığı" ya da gerçek (kutsal) hükümranlığın olumsuzlanması anlamında söz ederek— ulusculuğu kullananlar gibi uzağı görüyorlar. Zira, ulusculuğun, bilinen antitezlerin ötesinde, sonuçta, egemen olduğu ulusları kollektivizme yöneltecek olan "kollektifleştirici" momentinin farkındalar.

Aynı şekilde, ulusculuk ile onun bölücü zihniyetine karşıt bir çerçeve oluşturan hümanist-halkçı eğilimler arasında da sadece bir derece farkı vardır. Daha geniş, homojen ve standart bir bakış içeren bu eğilimler de, daha kapalı bir biçimde, modern ulusculuk kadar gerici bir nitelik taşırlar. Demokrasinin erdemlerine dayalı

formüller birer aksesuardan ibarettir. Gerçekte, her iki durumda da, sonuçta, bir "dünyevî (salt maddeci)" din söz konusudur. Benda'nın dediği gibi, ulaşılacak olan son perspektif insanlığın, herhangi bir bölümüyle değil, bütünüyle tapınma nesnesi olarak kendisini almasi (yani kendine tapar hale gelmesi) olacaktır. "İnsan" ya da "Tanrının düşmanı" adlı, —uluscu zihniyetin kibir ve iştahıyla varlığını sürdüreceği— bir yüksek varoluş tarzına, bir tür (topyekün) ulus biçiminde tezahür edecek olan Evrensel bir kardeşliğe doğru yönelinmektedir.[1] Devasa bir fabrikanın içinde, devasa bir ordu oluşturmuş olarak, disiplinlerden (çeşitli eğitim branşlarından), buluşlardan başka şey tanımayacak ve sadece kendini, kendi istek ve iradesini Tanrı olarak kabul edecek olan insanlık, o zaman, bazı anlayışların uygarlık çabasının son ereği olarak düşündüğüne ulaşmış olacaktır.[2]

Son olarak, ulusculuğun yapay bir varlığa benzediğini ve bu varlığın, belirli bir insan grubunun birlikteliğini sağlamak ve bu birlikteliği harekete geçirmek için çeşitli efsane ve fikirleri çağrıştırırken, aynı zamanda, farkına varmaksızın onu yıkıcılığın en bayağı bir âleti haline getiren etkilere de açık kaldığını belirtelim. Bunlar, kör egoizmleriyle, uzlaşmazlıklarıyla, kaba güç tutkularıyla, keskin çelişkileriyle, gerilimleriyle ve çılgınca savaşlarıyla, söz konusu yıkımın tamamlanmasına; yani, üçüncü kast çağından dördüncü kast çağına geçişe yol açarak, kendi mezarlarını kendileri kazan modern ulusculuklardır.

* * *

İmparator ünvanını almış ve hatta Roma kudsiyetini benimsemişken, tradisyonel ve aristokratik Avrupa uluslarına karşı zaferler kazandığı savaşlarıyla, aslında virüsün yayılmasına hizmet etmiş olan, "Devrimin Büyük Evladı", yani Napolyon Bonapart tahtından düşürüldüğünde Avrupa için çöküş sürecini durdurmak değilse bile en azından genişçe bir alanda sınırlı tutmak imkanı ortaya çıkmıştı. "Kutsal İttifak" ile bu gidişin önüne bir engel çekmek

mümkündü. Metternich, kendini son Büyük Avrupalı olarak görürken haklıydı.[3] Zira, yıkıcı güçlerin oyununu ve de bunu bozmak için ele geçmiş olan yegane uygun fırsatı, hiç kimse onun kadar net bir biçimde göremedi.

Metternich, tüm önemli hususları biliyordu; o devrimlerin kendiliğinden popüler hareketler değil de, hastalık üreten bakteri benzeri işlev gören güçlerce ulus ve Devletlerin sağlıklı bünyelerinde oluşturulan yapay olgular olduklarını; ulusculuğun sadece temelde uluslararası nitelikte olan devrimin maskesi olduğunu ve tüm özgün devrimlerin aslında dünya çapında ve tek bir akımın bölgesel ve kısmî tezahürleri olduğunu biliyordu. Metternich, ayrıca, devrimin çeşitli evrelerinin nasıl birbirlerine eklemlendiklerinin de çok açık bir biçimde farkına varmıştı: Liberalizm ve anayasalcılık kaçınılmaz olarak demokrasiye yol açacak, bu ise sosyalizme ve bu da, gelişip kök salarak radikalizme, sonuçta komünizme yol açacaktı. Üçüncü kast'ın liberal isyanı, tümüyle dördüncü kast'ın isyanına (ve de egemenliğine) yol açmaya yönelikti, ki o da, kaçınılmaz biçimde, öncekinin yıkımına neden olacaktı.[4] Bundan dolayıdır ki, Metternich yıkıcılıkla uzlaşmayı delilik olarak nitelemiştir: zira, ona elini vermek, kolunu ve giderek tüm vücudunu kaptırmak demekti. Devrimci fenomeni bütünlüğünde ve özünde kavramış olan Metternich, yegâne panzehirin ne olduğunu söylemişti: uluslar-üstü nitelikte bir tradisyonel Devletler Cephesi, kutsal hukukun uygulanması ve korunması. Kutsal İttifak bunları sağlamalıydı.

Maalesef, böyle büyük bir fikrin gerçekleştirilebilmesi için gerekli maddî ve manevî koşullar sağlanamamıştı. Metternich'in etrafında meseleyi kavramış yeterli sayıda adam yoktu. Sosyal-politik düzeyde bir müdafaa cephesi kavram olarak gayet anlaşılır ve belirgin birşeydi, ama buna kutsallık kazandırarak, destek ve itici güç oluşturacak bir mefkure ortada yoktu. Dinsel planda uyuşmazlıklar vardı, (zira cephe sadece Katoliklerden oluşmuyordu), Protestanlar ve Ortodokslar da vardı, bu nedenle Kilisenin doğrudan ve

"bağlayıcı" bir teşviki (ya da onayı) yoktu, manevî destek sağlanamamıştı. Oysa, aslında, bir Ortaçağ, hatta Haçlı zihniyetine gereksinim vardı; devrimci kıvılcımlara karşı mücadelede baskı ve askerî müdahale yetersizdi; bu tür tedbirlerin yanında, yeni bir tarikata (Templarisme), bir "denge sistemini" sürdürmekten başka şey bilmeyen salon ve saray adamlarına, polis müdürlerine, temkinli Kilise adamlarına ve diplomatlara değil de; her ülkede, yeni bir yüksek insan tipinin canlı simgelerini oluşturacak olan, fikirde birleşmiş, eylemde katı bir insan kitlesine gereksinim vardı. Aynı zamanda yaşam ve dünya görüşü düzeyinde de bir karşıt girişim başlatılmalıydı, fakat bunun için gerekli olan —devrimin gerçek mayalarını oluşturan akılcı, aydınlanmacı ve bilimci zihniyetin yuvalarını dağıtabilecek; XVII. yüzyıldan beri saraylarda ve aristokratik çevrelerde bile revaç bulan bu kültürü tahtından indirebilecek; kendilerini "büyük ve asil devrimci fikirlerin" ve "halkların özgürlüğünün" romantik fedaileri olarak gösterenlerin fiyakalarını bozabilecek olan— arı tradisyonel zihniyetin temsilcileri ortada yoktu. Gerçek ruhtan yoksun, Habsburg'ların gönüllü olarak tahttan feragat edişleriyle Kutsal Roma İmparatorluğunun artık ismen bile varlığını yitirdiği bir dönemde kurulan ve Kutsal İttifak merkezi olan aynı zamanda "valsler kenti" diye bilinen, Viyana Avrupa'da kısa süreli ve izafi bir barış ve düzen sağladıktan sonra, işlevini yitirmiş ve mevcut siyasi-idari birimleri (hanedanlar) itibardan düşürmeye yönelik devrimci ulusculuk oyunlarının karşısında, anlamsız direnişlerin dışında, hiçbir engel kalmamıştır. Birinci Dünya Savaşı, Rus devrimi ve İkinci Dünya Savaşı, son çağ'a geçiş sürecinde birbirini izleyen (büyük) olaylardır.

Merkezî imparatorluklar, 1914'de, militarist hegemonyacılığa ve —özellikle Guillaume Almanyası'ndaki— kapitalizmle ittifaklaşmaya rağmen, hâlâ feodal ve aristokratik Avrupa'nın Batı dünyasındaki devamı olmayı sürdürüyorlardı. Onlara karşı oluşturulan koalisyon, üçüncü kast'ın ikinci kast'tan arta kalanlara karşı oluşturulmuş koalisyonuydu; bir ulusculuklar ve büyük demokra-

siler koalisyonuydu[5] Bu, "insancıl" ve uluscu ideoloji, aynı zamanda, açgözlü ve hegemonyacı bir endüstrileşmenin ekmeğine de yağ sürüyordu. 1914-1918 Savaşı, Devletler ve uluslar arasındaki bir çatışmadan çok, tarihin diğer savaşlarında ender görülen bir ölçüde, çeşitli kast'ların ideolojileri arasındaki bir savaş niteliğindedir. Bunun, doğrudan ve amaçlanan sonuçları Almanya'daki monarşinin yıkılması; dolaylı sonuçları ise Çar imparatorluğunun devrilmesi, Rus devrimi ve Avrupa'da yeni bir karışıklığa (ve çatışmaya) yol açacak denli kaoslu ve çelişkili bir sosyal-politik durumun oluşturulması olmuştur.

Ve İkinci Dünya Savaşı meydana geldi. Ancak, bunda, ideolojik durumlar öncekindeki gibi hemen kesinlik kazanmadı. Almanya, İtalya gibi devletler antidemokratik bir otoriter tutum takındılar ve sol güçlere karşı gruplaştılar, savaşın ilk evrelerinde dünya otokrasisine karşı, Marksizmle flört edercesine, "proleter uluslar"ın hakkını savundular ve savaşlarına dördüncü kast'ın üçüncü kast'ın büyük demokrasilerine karşı mücadelesi görünümünü verdiler. Fakat, bütünlüğünde —ve özellikle yeni Kuzey-Amerikan müdahalesinden sonra— öne çıkan ideoloji Birinci Dünya Savaşına yol açan, yani demokratik ülkelerin, esir halkları geri "hükûmet sistemlerinden" kurtarmaya yönelik Haçlı seferlerine yol açan ideoloji oldu.[6] Ancak, yeni gruplaşmalar bu ideolojiye bir uydurma gözüyle bakmaya başlamakta gecikmediler. Yalnızca "Mihver" güçlerini devirmek için Sovyet Rusya ile ittifak kuran ve köktenci tutumlarını sürdüren demokratik güçler, yıkıcı güçleri, hiçbir zararlarını görmeden kendi amaçları için kullanabileceklerini düşünmek hatasını yinelediler ve farklı yıkıcılık derecesindeki güçler çatıştıklarında, en ileri dereceli (en fazla yıkıcı) olanların galip gelmelerinin kaçınılmaz olduğunu bilemediler. Gerçekte, bu "demokratik Haçlı seferi"nin, Sovyetler açısından, komünizmin dünya üzerindeki amaçları için yararlı bir hazırlık çalışmasından başka şey ifade etmediği belliydi.

Husumetlerin sona erişi, aynı zamanda, bu karma ittifakın da

sonu oldu ve İkinci Dünya Savaşının gerçek sonucu: Avrupa'yı büyük dünya politikasını belirleyen güçler arasındaki yerinden etmek ve ABD ile Rusya'yı, sırasıyla üçüncü ve dördüncü kast'ların temsilcileri olarak, karşı karşıya bırakmak oldu.

Bu iki güç arasındaki silahlı bir çatışmanın sonunun nereye varacağı, son tahlilde önemli değil. İçkin bir yasanın gerekleri hükmünü sürdürmektedir ve bu, şöyle ya da böyle, sonuna kadar devam edecektir (yani, iş olacağına varacaktır). Bir üçüncü dünya savaşı, sosyal planda dördüncü kast'ın zaferi ile sonuçlanacaktır. Bu, sıcak bir zafer sonucunda ya da bir "evrim" şeklinde ve hatta her ikisi karışık olarak da gerçekleşebilir. Ayrıca, evrensel egemenliğe yönelik politik mücadele düzeyinde, Rusya ve Amerika, bugün her ne kadar kutupsal bir ilişki içinde gibi görünüyorlarsa da, her iki uygarlıkta da egemen olan temaların özüne bakıldığında, idealleri —ve özellikle tüm yaşamsal değerlerin onlarda uğradığı değişimlerin genel yönü— derinliğine incelendiğinde, temel bir benzerlik ve bir "farklı yollardan aynı yöne gidiş" vâkıası görülür. Rusya ve Amerika, tek birşeyin iki değişik tezahürü gibidirler; modern gelişme süreçlerinin nihai amacı olan beşer tipinin oluşturulmasına yönelik iki yol gibidirler. Yalnızca, politik güçler olarak değil, fakat "uygarlık" olarak da, Rusya ve Amerika, eski Avrupa'nın insanî ve enerji bakımından tükenmiş çekirdeği etrafında süratle kapanmakta olan bir kıskacın iki ucudurlar. Dış çatışmalar, her yeni kriz ve yıkım yalnızca dördüncü kast egemenliğinin çeşitli biçimlerinin oluşturulmasına yöneliktirler.

NOTLAR

[1] Proudhon, "gerçek çözüm, insanları Tanrı ile özdeşleştirmek değil; eğer bir Tanrı varsa, onların düşmanı olduğunu kanıtlamaktır demişti (*Système des contradictions économiques*, bölüm VIII).

[2] J. Benda, *La Trahison des Clercs*.

[3] E. Malinsky ve L. De Poncins, *La Guerre Occulte*, Paris, 1936.

[4] H. von Srbik, *Metternich*, Münih, 1925. F. Engels, Liberal devrimin ilk başarıları üzerine, 1848'de şunları yazmıştı (28 Ocak tarihli Neue Brüsseller Zeitung): "Bu beyler gerçekten kendileri için çalıştıklarını sanıyorlar. Başarılı olduklarında dünyaya bir düzen verebileceklerini (ya da dünyaya egemen olabileceklerini) düşünebilecek denli ahmaklar. Oysa, açıkça ortadadır ki, onlar, yalnızca bizim demokrat ve komünistlerimize yolu açmaktadırlar ve (bu gerçekleştikten) hemen sonra yıkılacaklardır... Sermayenin sevgili efendileri, siz (lütfen) cesaretle mücadeleye devam edin. Sizin varlığınıza, ve hatta egemenliğinize şimdilik ihtiyacımız var. Ortaçağ'ın ve mutlakiyetin kalıntılarını süpürmeniz, ataerkilliği yıkmanız, (yönetim kolaylığı sağlayacak olan) merkeziyeti oluşturmanız, yoksul sınıfları, bizim kullanabilmemiz için, gerçek proleterler haline getirmeniz; fabrikalarınız (üretiminiz) ve ticari faaliyetlerinizle proleterya'ya, kurtuluşu için gerekli maddi temeli sağlamanız gerekiyor. Bunun karşılığında, size kısa bir süre saltanat sürmek hakkı tanınmıştır. Fakat unutmayın ki, cellatlar kapının arkasında beklemektedir." (bkz. Srbik, age., II, s. 275).

[5] Birinci Dünya Savaşı sırasındaki gizli bir uluslararası Mason bildirisinde bu açıkça belirtilmiştir —bkz. L. de Poncins, *La Société des Nations, super-etat maçonnique*. Paris, 1937.

[6] İkinci Dünya Savaşındaki ideolojik pozisyonların karmaşıklığına ilişkin olarak, "eksen" güçlerinin ikisinde "totalitarizm"in ve "Bonapartizm"in yeni biçimlerine özgü olumsuz ögenin egemen olduğunu, buna karşın "Üçlü Pakt"ın diğer gücünde, yani Japonya'da, daha önce hiç görülmemiş bir denemenin sonucu olan, ilginç bir durumu tradisyonel bir kutsal imparatorluk mefhumuyla ortaklaşa var olan bir Avrupalılaşmanın görüldüğünü belirtelim. Faşizmin olumlu ve olumsuz yönlerine ilişkin olarak bkz. J. Evola, *Il fascismo*— Saggio diuna analisa critica dal punto di vista della Destra, (Roma, 1964).

16

Devrenin kapanışı

a) BOLŞEVİK DEVRİMİ-RUSYA

BOLŞEVİK DEVRİMİNİN gün ışığına çıkarılmasında yarar olan tipik özelliklerinden biri: Diğer devrimlerdeki, özellikle Fransız Devrimindeki, romantik, fırtınalı, kaoslu ve akıldışı karaktere bunda büyük ölçüde rastlanmamasıdır. Onda, tam tersine, bir zekanın, iyi tasarlanmış bir planın ve bir tekniğin izleri vardır. Lenin, proletarya devrimini, bizzat, başından sonuna dek, matematikçi zor bir problemi nasıl incelerse o şekilde, soğukkanlılıkla, en küçük ayrıntılarına dek incelemiş, ayrıntılarını saptamıştır. Lenin'in kendi sözleriyle, —"Devrim için gerekli olan kahramanlar ve şehitler değil; mantık ve çelikten bir eldir", "Görevimiz devrimi bir heves düzeyine indirgemek değil, hevesi devrimci bir düzeye çıkartmaktır"— bu durum ifade edilmektedir. Troçki de, ayaklanma ve darbeyi kitlesel bir halk eylemi sorunu olmaktan çok, iyi yönetilen özel grupların eylemiyle ilişkili bir teknik sorunu olarak kabul ederken, bu kuraldan hareket etmektedir. Sonuç olarak, bu devrimin önderlerinde ödün vermez, katı bir zihniyetin

bulunduğu görülmektedir.Soyut ilkelerin uygulanmasından doğacak yıkıcı sonuçlara karşı kayıtsızdırlar. Onlar için insan diye birşey yoktur.

Bolşevikliğin kazanmasından itibaren, o ülkedeki insanlar, —vahşi bir fanatikliği sağlam bir mantıkla birleştirmiş, istenilen amaca ulaşmada en iyi yolu bir teknisyen gibi araştıran— bir grup insanın tasarrufunda olan bir tür ilkel güç (hammadde) durumuna girdiler. Uygulanan eskinin (çarlık-boyar rejiminin) yandaşı olan herşeye karşıt, kitle terörü rejimine rağmen, diğer çeşitli engellere karşın, ikinci evrede, Çarlık yanlısı yeraltı faaliyetleri başlamıştır.

Diğer bir karakteristik nokta da, önceki devrimlerin şeytanî bir biçimde hemen hemen daima devrimi yapanların kontrolünden çıkmış olmalarına karşın, Rusya'daki devrimde, çok büyük ölçüde, bunun tersinin olmuş olması ve başlangıçtaki iktidarın varlığını sürdürmüş olmasıdır. Kızıl devrimin katı mantığı, hiçbir ciddi krize imkân vermemek için, orta yoldan ayrılma eğiliminde olan Bolşevikleri ayrım gözetmeksizin her yola başvurarak yok etmiştir. Bu karanlık güçlerin (şeytaniyetin) kulisler ardında değil de; en parlak zekalarla birleşerek metodlu ve mutlak bir iktidar kurduğu çağları anımsatan oldukça karakteristik bir örnektir.Bütün çağ sonlarının en belirgin karakteristiklerinden biri de bu tür olgulardır.

Komünist ideolojiye, ne denli görmezden gelinirse gelinsin, yanlışlıkla girmiş iki gerçeklik vardır: Biri —bolşevikliğin ilk dönemindeki yazı ve direktiflerde formüle edilmiş olan— devrimin temel ilkelerindeki, deyim yerindeyse, ezoterik dogmatizmdir. Diğeri ise, birincisiyle açıkça çelişen, "gerçekçi" ve değişken, dem be dem oluşan, "burjuva" fikirlerine (ulusculuk, katı kollektif mülkiyet rejimine karşıtlık, Slav efsanesi, vb.) eğilimliliktir. Birincisine hizmet eden basit bir subaptan öte birşey olmayan ikinci gerçeklik, taktik hedefine ulaştığında ortadan kalkacaktır. Dolayısıyla, buna kapılıp da, bolşevizmin "aşıldığını", "evrimleştiğini" ve normal bir hükûmet biçimi ve uluslararası ilişkiler kurmaya yöneldiğini sananlar çok saftır.

Ancak, birinci noktada da aldanmamak gerekir, zira buradaki temel öge, Marksist ekonomi efsanesi, aslında her tür manevî ve müteal değerlerin yadsınmasıdır. Tarihsel maddecilik felsefesi ve sosyolojisi bu yadsımadan türemiş basit ifadelerden başka birşey değildir ve tıpkı sistematik komünist uygulama gibi bu yadsımayı oluşturmaya yönelik metodlardan biridir. Bu yolun sonuna ulaşıldığında varılan önemli nokta şudur: kişilerin kayıtsız şartsız egemen bir "kollektif"in içinde dağılarak erimeleri, yani bütünleşme. Sovyet âleminin bu metodla varacağı nokta insanın tüm özerk ve bağımsız değerlerinin yok olmasıdır. Tüm düzeylerde makinalaşma, insanların robotlaşması, düşüncesizleştirilmesi ve çalışmanın rasyonelleştirilmesidir. Bu durumlar Batıda da vardır, ama kaçınılmaz süreçlerin —SSCB'deki gibi metodlu değil de, istenilmemekle birlikte katlanılması gereken zorunlu— sonuçları gibidirler. Böylece, tüm ufukları ekonominin kaplaması makinayı yeni bir Mesih haline getirmiştir. Aklîleştirme "burjuva döneminin bireyci kalıntılarının" yok edilmesinde bir vasıta haline gelmiştir.

Bu perpektifte, komünizmin iç doktrininin temelini oluşturan özel mülkiyete ve özel girişimciliğe karşı olmak ilkesi —SSCB'de salt ekonomik kaygıyla, her alanda maddecilik tümüyle benimsenerek— kitle-insan'ın oluşturulmasına yöneliktir. "Ben", "Ruh" ve "Benim, ya da Benimki" kavramlarının, gerçekçi bir kültür ve eksiksiz bir pedagojiyle her kötülüğün ve karmaşanın nedeni olan fikr-i sabitler, yanılgılar ve burjuva fikirleri oldukları anlayışı sistemin özünü oluşturmaktadır. Böylece, Batı gerçekdışıcılığı (irrealisme occidentale) olarak adlandırdığımız evreye özgü tüm bireyci, özgürlükçü ve romantik-insancıl sapmalar yok edilmektedir. Bu bağlamda, Zinovief'in "Her entellektüelde Sovyet erkinin bir düşmanını görüyorum" sözü ünlüdür. Sanat bir kitle sanatı olmalı, "psikoloji" yapmamalı, özel bireysel konuları işlememelidir. Bireysele yönelik bir yaratı değil, bireysellikten sıyrılmış, "çalışan proleteryayı gayretlendirecek güçlü bir çekiç (itici güç)" olmalıdır. Politikadan soyutlanmış; komünist ideolojiyi devindirici güç olarak

görmeyen "objektif" bir bilim, tehlikeli bir "karşı devrimci" ideolojik sapma olarak görülüp reddedilir. Nitekim, savundukları —"kalıtım" ve "yaradılıştan (ya da doğuştan) yeteneklilik" gibi ögeler içeren— genetik kuramı, insanı —salt dış ortamca şekillendirilen— ruhsuz bir madde olarak kabul eden komünizmin temel görüşüne ters düştüğü için Vasilief ve bazı diğer biyologlar Sibirya'ya sürülmüşlerdir. Batıda, evrimci materyalizm ve sosyal bilimler adına ortaya konmuş en aşırı görüşler, burada, birer "dogma" ve "devlet görüşü" olarak tamamen yeni bir zihniyet oluşturmak için kullanılmıştır. Din karşıtı kampanya ise, basit bir dinsizliğin sergilenmesi şeklinde değil, gerçek anlamda bir karşı dincilik biçimindedir. Bolşevikliğin esas ihaneti Batı insanının büyük hastalığı olarak değerlendirilen (aslında yüce âlemle bir tür —kaybolan eskisinin ya da gerçeğinin yerini alıcı nitelikte— temas sağlayan) "inanç" ve "iman"ı yok etmeye kalkışmak olmuştur. Burjuva insanının ihtilatlarının, tutkusallığının, eros sabit fikrinin (obsession de l'eros) ve duygusallığının dramatize edilmesini önlemeye yönelik bir tür "duygu eğitimi" oluşturulmuştur. Sınıflarla birlikte cinsiyetlerin de eşit kılınması her alanda tam bir kadın-erkek eşitliğini yasal hale getirmiştir. Burada amaçlanan ideal "erkek" ya da "dişi"lerin değil de, sadece "yoldaş"ların var olduğu bir kitle oluşturmaktı. Bu bağlamda, SSCB'de, sadece "babaerkil" aile değil, şimdiki burjuva tradisyonundaki aile biçimi de, bağıt ve duygusallığıyla birlikte, yadsınarak, "zag"lar kurulmuş ve öğretim aşırı devletleştirilerek, çocukluktan itibaren aile yaşamının yerine kollektif yaşam oluşturulmuş; ailenin ve tüm diğer bağların yerini Devlet ve parti almıştı.

Her ne kadar, SSCB dışında, bölücülük amacıyla, taktik olarak ortaya sürülüyor idiyse de Bolşevik ideolojisinde vatan ya da ulus anlayışına yer yoktu. Birinci Sovyet Anayasasına göre, proleter olan her yabancı otomatik olarak Sovyetler Birliği'ne dahil kabul edilirken, proleter olmayan bir Rus ise "doğal" olan yurttaşlık hakkından yoksun bırakılabilmekte ve yasal kişiliği olmayan bir parya

durumuna düşebilmekteydi.[2] Katı komünist anlayışa göre, Rusya, devrimi zafere ulaştırmış ve de dünyaya yayacak olan ülkeydi. Rus halkında daima mistik bir kollektivite ruhu ve karmaşık bir Mesih inancı vardı. Rus halkı, daima Tanrı inancını taşımış olan (Theophore), insanlığın Evrensel kurtuluşu için vazifelendirilmiş bir halktı. Tüm bunlar, tersine çevrilmiş bir biçimde, modern bir tarzda, Marksist kuram ile gerçekleştirilecekti.Tanrı dönüşüme uğrayarak "yeryüzü" insanıyla özdeşleşmişti ve "vazife ülkesi" tüm imkânlarıyla ışığı yeryüzüne yayacaktı.

Tüm bunlar Bolşevizm gerçeğinin bir parçasını ve faaliyet eksenini oluşturuyordu.[3] Tarihsel açıdan, Bolşevizmin Stalinci aşamasına gelindiğinde oluşan kaos ortamında, eski anlamıyla, "devrim" efsanesi çok uzaklarda kalmış, tersine, başka bir düzen biçimine, sisteme doğru yol alınmaya başlanmıştı. Ünlü deyiş uyarınca devrim totalitarizmle atbaşı giden bir "sürekli devrim"e dönüşmüştü. Toplum yalnızca tek bir motoru olan —komünist devlet— bir makina haline gelmişti. İnsan, kendisine hiçbir değer vermeyen, bu çarkın içinde derhal kırılıp parçalanması için en ufak bir karşı koymasının yeterli olacağı bir makina dişlisi durumundaydı. Madde ve zihin aynı teknede yoğrulmuştu, öyle ki SSCB merkezî bir yapılar bütünü içinde herşeyi saran bir bloktu; aynı zamanda hem devlet, hem tröst, hem kilise, hem politik, ideolojik, ekonomik ve sınai sistemdi. Bu, tradisyonel idealin tersi nitelikteki, ideal süper devletti.

Komünist Sovyet formasyonunda, genel olarak, büyük ölçüde, bireyci ve insancıl ögeyi köklü bir biçimde aşma ve kişilik-üstü mutlak gerçeklik ilkesine dönüş eğilimi taşıyan, ayrıksı bir çile ya da arınmaya (catharsis) benzeyen, ancak, tersine olarak yukarıya değil aşağıya, "insan-üstü" olana değil kişilik-altı olana (kollektivizme), organik olana değil mekanik olana, manevî özgürlüğe değil topyekün sosyal köleliğe doğru bir gidiş vardı. Bolşevikliğin karakteristiği, gerçek yüzü, nihai anlamı budur.

Sovyetler Birliğini oluşturan, (kısmen hemen tüm yüksek ta-

bakaları soykırımla yok edilmiş olan) karmaşık, büyük kitlenin ilkelliğinin "yeni insan"ın, "Sovyet insanı"nın oluşturulmasını çok geciktirip oldukça uzak bir geleceğe atmasının hiç önemi yoktu. Yön belirlenmişti. Komünizm efsanesi şekillenmişti ve dünyanın en büyük güç odaklarından biri hizmetindeydi. Bu güç, aynı zamanda, uluslararası kitleleri, örgütlü olarak, açık ya da örtülü bir biçimde Avrupa hegemonyasına karşı kışkırtıp ayartan bir eylem merkezi de oluşturuyordu.

b) AMERİKA

Bolşeviklik, gözünü kamaştırdığı, sağduyusunu yitirmiş ulusların demokrasi çatışmalarından yararlanarak, Lenin'in deyimiyle, "yeni insan'ın oluşturulmasında en büyük engel" olarak gördüğü Roma-Cermen âleminin Avrupa'nın kaderi üzerindeki tüm etkinliğini pratik olarak yok etmeyi başardığı sıralarda, ideolojik olarak, bir tür "vaad edilmiş toprak" gibi Birleşik Devletleri keşfetti. Antik Tanrıların gidişinden sonra, Amerika'da, teknolojik gelişme idealinin coşkusuyla bir tür "Amerika kültü" oluşmuştu. "Sovyet Rusya'nın devrimci fırtınası Amerikan yaşamının ritmine nüfuz etmelidir"."Rus proleteryasının yeni hedefi Amerika'nınkine benzer bir makinalaşmayı yoğunlaştırarak her alana yaymaktır". Bunlar yarı resmi direktif niteliğindeki sloganlardı.

Bu şekilde, bir Gasteff "süper Amerikancılığı" haykırıyor, bir Mayakovski, elektro-dinamo-mekanik metropol Şikago'ya atfen, kollektivizme övgü marşını oluşturuyordu.[4] Bu noktada, makinalaşmanın, bolluğun ve teknolojinin simgesi Amerika kapitalist emperyalizmin diş bilenen kalesi Amerika'yı ikinci plana itmişti. Daha pek çok alanda benzeşik ögelere sahiptiler.

Ancak, Kuzey Amerika ile Rusya arasındaki etnik ve tarihsel plandaki farklılıklar herkesçe bilinmektedir.Dolayısıyla, bunların tekrar altını çizmeye gerek yoktur. Bu ayrılıkların var olması iki ülkenin de, birinde (Bolşeviklikte) halen kısmen (dışsal bir zorla-

mayla empoze edilmiş olduğu biçimiyle) gerçekleşmemiş olarak duran, buna karşın diğerinde (Amerika'da) kişilerin bir tür içsel iradeleriyle gerçekleştirilmiş olan aynı idealin peşinden gitmekte olmaları gerçeğini değiştirmez. Burada söz konusu olan "kuramlar" değil, doğal ve açık bir olgusal gerçekliktir. Yani, Engels'in savı umduğundan daha geniş bir alanda gerçekleşti, yani dördüncü kast'ın egemenliğine giden yol (sosyalist âlemden değil de, daha geniş olan) kapitalist âlemden geçer oldu.

Dolayısıyla, Amerika, dünyaya ve yaşama bakış biçimiyle eski Avrupa tradisyonuyla tamamen ters düşen bir uygarlık oluşturdu. Faydacılık (utilitarisme) ve menfaat dinini kurdu, faizi bir kazanç yöntemi haline getirdi, büyük çaplı endüstriyel üretimi ve makinalaşmayı her şeyin üstünde tuttu. Ruhsuz, salt teknik-kollektif, müteal arka plandan, içsel ışıktan ve gerçek manevîyattan tümüyle yoksun bir yapı oluşturdu. Orada da —SSCB'de olduğu gibi— kişilik sahibi ve nitelikli, organik bir sistemle bütünleşmiş insan tipi değil de, tersine, bir konformist (tutucu) sosyal metod yığını içinde basit bir üretim aracı olan bir insan tipi oluştu.

Komünist Sovyet mantalitesinin oluşturulmasında Slav ırkının gizli, mistik eğilimine uygun olan "kitle-insan" önemli rol oynarken ve modernlik namına sadece akılcılığından söz edilebilecek olan, kayıtsız şartsız egemen bir politik yapı tarafından gerçekleştirilmeye çalışılan bir plan varken; Amerika'da çok güçlü bir determinizm insanı manevî olandan, kendi benliğinden ayırıp geçici heveslere yönelterek, bireyci yanılgılar içinde, sonuçta, üzerinde hiçbir egemenliğinin olmadığı bir yapının bağımlı parçası haline getirdi. Salt maddî kazanç peşinden koşan, koyu Protestan (püriten) törelerine uyan, yahudi zihniyetli bir göçmen tabakası Amerika'daki bu gidişin başını çekti. Amerika'nın zenginlik ve güç peşinde koşarken özgürlükten uzaklaşmış olduğunu söyleyenler haklıydılar. "İdeal ve hatta din planındaki tüm çabalar sadece üretim amacına yöneliktirler: Kazanmak hırsıyla dolu, insan değil de eşya üretmeyi ya da yalnızca daha iyi eşya üretebilecek insanlar üretmeyi amaçla-

mış bir üretim toplumu, hatta teokrasisi söz konusudur". "Amaçtan çok araç haline gelen insan denen yaratık, küçültücü yönünü bir an olsun düşünmeden, devasa bir makina'nın dişlisi olmak rolünü kabul etmiştir". "Böylece elitlerin istediği, kitlenin de kabul ettiği —ancak, insanın özgürlüğünü gizlice yiyip bitiren, insanı kaygı ve kuşku duyurmadan, hatta farkına bile vardırmadan, kendi kendine aczini kabul ettirecek şekilde bir incelikle yöneten— kollektivizm gerçekleşmiştir". "Gençlikten kollektif tiranlığa karşı hiçbir tepki, protesto gelmemiştir: Gençlik bireyselci zihniyette olmadığından, kendisine uygun gelmiş olan bu rejimi açıkça kabul etmiştir".[5]

Bu durum, yeni Sovyet "uygarlığını" oluşturmada benimsenen ilkelerin tıpatıp benzerlerinin, kültür alanında dahi ortaya çıkmasına yol açmıştır. Böylece, Amerika, istemeyerek de olsa daha önemli, pratik değeri olan çeşitli sosyal değerleri ("get rich quick", "service") savunan kampanyalar düzenlemek, vb. şeylerle uğraşmaktan dolayı vakit ayrılamayacak bir "lüks"müşçesine, entellektüalite kapsamına giren herşeyi dışlamış oldu. Amerika'da, genel olarak, erkekler çalışırken kadınlar "spiritüalizm" ile meşgul olurlar.Kadınların çok büyük bir yüzdesinin üye olduğu, insancıllık, duygusallık ve feminizmle karışık olarak spiritizm (ruhçuluk), psikanaliz ve saptırılmış Doğu doktrinleriyle ilgilenen sayısız dernek ve topluluklara ilaveten sosyalleştirilmiş koyu Protestanlık (püritanizm) ve bilimcilik, aşağı yukarı, tüm Amerikan "spiritüalitesini" oluştururlar.

Amerika, dolarlarıyla, eski Avrupa'nın kültürel ürünlerini ve temsilcilerini ne kadar çekmeye çalışsa da, belirlenmiş esas gidişat yönünü değiştiremez. Amerika'da verimi arttırıcı yeni bir aygıt keşfeden bir kişi, tradisyonel bir entellektüelden daima daha değerli görülecektir. Onurlu, aristokratik bir tutum, değer terazisinde, hiçbir zaman maddî kazanç sağlayan bir eylem ya da (maddî) gerçeklikten daha ağır basamayacaktır. Amerika, eski felsefeyi komünizmdeki uygulamadan farklı olarak resmen kaldırmamakla birlik-

te daha iyisini (yani daha kötüsünü) yapmış; bir William James'in ağzından, gerçeğin ölçütünün yararlılık olduğunu, metafizik olanlar da dahil, her türlü anlayışın pratik yararına, sosyo-ekonomik etkinliğine göre değerlendirilmesinin gerektiği açıklanmıştır. Pragmatizm, Dewey'in kuramı ve —tamamen, SSCB'deki Pavlov'un şartlı reflekslerle ilgili görüşlerinden alınmış kuramlar olan ve aynen onlar gibi "Ben" ile "Bilinç"i önemli, temel (özdeksel) ilkeler olarak gören— behaviorizm (davranışçılık) felsefeleri Amerika'nın en karakteristik ürünleridir. Bu tipik "demokratik" kuramın (behaviorizm) özünde herkesin —belli bir eğitim (training) ve pedagojiyle— herşey olabileceği, yani insanın, aslında, (sonradan) şekillenmeye müsait bir özdek (cevher) olduğunun kabulü yatar. Burada da, doğuştan yeteneklilige ilişkin genetiksel kuramı antidevrimci ve antimarksist kabul eden komünizmle yakınlaşma vardır. Amerika'daki tanıtımın (advertising) etkinliği aslında Amerikan ruhunun zayıflığını, pasifliğini (etkilenebilirliğini) gösteriyor.

Sovyet komünizmi dinsizliği resmileştirmişti. Amerika henüz o noktaya gelmemiş olmakla birlikte, farkında olmadan, hatta çoğu kez tersi zannedilerek, Katolikliğinde bile din namına hiçbir şeyin kalmadığı bir gidişatla bayırdan aşağı yuvarlanmaktadır. Protestanlıkta dindarlığın nelere indirgenmiş olduğunu görmüştük: Her tür otorite ve hiyerarşi bir kenara itilmiş, her tür metafizik kaygıdan, dogmadan, simgeden, törenden ve dinsel işlemden sıyrılınıp, koyu Protestan Anglo-Sakson ülkelerinde ve özellikle Amerika'da kollektivizme hizmet eden basit bir "moralizm"e (ahlâkçılığa) yönelinmiştir.

Siegfried, Amerika'nın tek gerçek dini nin —toplumsal örgenleşmenin gerçek hücrelerini bireylerin değil, grupların oluşturduğunu öne süren— Kalvinizm olduğunu söylemektedir.[6] Maddî zenginlik Tanrının seçkin kullarına verdiği bir nimet olarak kabul edildiğinden, "maddî zenginlik peşinde koşmak da bir tür dinsel tapınma gibi kabul ediliyordu". Böylece, din, sosyal ve ekonomik gelişmenin bir ögesi olmuştur. Sonuçta, doğa-üstücülüğe ilişkin

erdemler yararsız, hatta zararlı olarak kabul edildiler. Bir Amerikalının gözünde dinsel çileci sadece zaman yitiren biridir, toplumun bir parazitidir. Katı Protestan ve fanatik bir ahlâkçı bunların yanında göz kamaştırıcı bir saygınlığa sahiptir.

Bütün bunlarla, Lenin'in "tüm doğa-üstü ya da herhangi bir biçimde sınıf çıkarlarına uymayan" anlayışların dışlanması, tüm bağımsız manevîyat kalıntılarının yok edilmesi gerektiği şeklindeki ilkesi arasında fazla bir fark var mıdır? Teknolojiye tapma (Mesihleştirmek) ideolojisi Amerika'da da Rusya'daki gibi dünya (ya da madde) ile sınırlandırılmış, güçlü insan tipi oluşturmamış mıdır?

Değinilmesi gereken bir nokta daha var. NEP ile Rusya'da özel kapitalizm yıkılmış, onun yerine fonları kayıp ve kapitalistleri de görünmez olan! bir başka kapitalizm, devlet kapitalizmi getirilmiştir...Kuramsal olarak, her Sovyet yurttaşı, proleter devletinin evrensel ve sınırsız güçlü tröstünün hem işçisi, hem ortağıydı. Ancak, kâr payı almayan bir ortaktı! Ürettiğinin, yaşamına yetecek kadarının dışındakiler doğruca partiye giderdi. Parti de onu başka şirketlere fon olarak aktarırdı. Bireyin gelirini arttırmaya değil, plan hedeflerine uygun olarak kollektif bireyden elde edilen üretimi arttırmaya çalışırdı. Oysa, özellikle Amerika'daki kapitalist çilekeşliğe ilişkin olarak önceki söylediklerimiz anımsanırsa, Amerika'da zenginliğin bireylerde bir ekstra ekonomik tatmine ulaşmak amacıyla sarf edilmek yerine, sürekli artan bir yeni iş alanları ve yeni zenginlikler oluşturmak için harcanıldığını, yani merkeziyetçi Sovyet Rusya'da karanlık ve katı bir biçimde yapılanın bir "özgürlük" rejiminde de kendiliğinden ya da dolaylı biçimde yapıldığını bir kez daha görmüş oluruz. Amerikan metropollerinin ürkütücü boyutları karşısında "asfalt göçebesi" durumuna düşmüş olan birey, niceliğin sınırsız egemenliği karşısında, çok güçlü gruplar, tröstler, standartlar ve her taraftan gelişen gökdelen ve fabrika ormanı karşısında, kendi hiçliğinin bilincine varmaktadır.

Ancak, yönetenler de egemen oldukları şeyler tarafından zincire vurulmuşlardır. İlkel ve çoğu kez de iradesiz ögeler üzerinde ka-

yıtsızca uygulanan tiranlıkla sürdürülmüş olan Sovyet rejiminde kollektivite daha belirgin bir biçim almıştı.

Entellektüel standartlaştırma, tutuculuk ve püriten temeller üzerinde örgenleştirilmiş zorunlu "ahlâk kuralları" —Sovyetlerdeki, tüm kollektif yapı üzerinde etkin "devlet görüşü"nün benzeri olan— tipik Amerikan fenomenleridir.

Her Amerikalının —adı ister Wilson, ister Roosevelt, Bryan ya da Rockefeller olsun— kendini, herkesi —en yükseği olduğundan kuşkusunun bulunmadığı— bir "standart" moral düzeyine yükseltmekle görevli olarak kabul eden bir tür havari (evangeliste) olduğuna, gayet yerinde olarak, işaret edilmiştir. Savaşta köleliğin kaldırılmasıyla başlayan gelişmeler, Wilson ve Roosevelt yanlısı demokratik "Haçlı seferleri" ile sürdü. Ancak, feminist propaganda, içki yasağı, barışçılık, doğacılık, refah havariliği, v.b. söz konusu olduğunda yine zihniyetler belirli bir ölçüde aynı kalmaktadır: Hep aynı standartlaştırma ve kollektif-sosyal'in "bireysel alan"a saygısızca ve haksızca sokuşturulması eğilimi. Amerikan zihniyetinin "açık", önyargısız olduğunu öne sürmek kesinlikle yanlıştır, ondan daha tabulu (ya da önyargılı) olanı yoktur, ancak, bunlar o denli özümsenmiştir ki farkına varılmamaktadır.

Amerika'nın karakteristiği olan herkes için "konfor" ve süper üretim'in faturası trajik olmuştur: Milyonlarca insan otomatlaştırılmış, düşünce alanını kısıtlayan, duygu yetisini körelten aşırı bir uzmanlaşma yaratılmıştır. Mesleğini bir sanat olarak kabul eden, el emeğiyle özenle ürettikleri bir şahsiyet damgası taşıyan eski sanatkârların yerini çalıştırdıkları makinalar kadar otomatikleşmiş, çapulcu bir parya takımı almıştır. Stalin ile Ford'un el ele vermesiyle; ürünün standartlaştırılmasının tüketimin de standartlaşmasını getirdiği bir devre oluşmuştur.

Bolşevik ideolojisinin Amerika'ya yönelik ilgisinin nedenlerinden birini de, bu uygarlık tipinde, teknolojinin kişiliksizleştirme idealine çok büyük katkısının bulunması oluşturmaktadır.

Amerika'da herşey konformizm (bütün tutuculuk) amacına

yöneliktir, "matter of fact likemindedness" her alanda geçerli bir paroladır. Sıkıntılar süper yöntemlerle giderilmekte, Amerikan ruhu, önceden tayin edilmiş, Babbitt'in emin rayları üzerinde duygulanım ve devinimle (beat kuşağı örneği) yaşamın yükünü sırtından atıp, bir sebze kadar tabii ve sade bir hale girerek, iyimser ve sportif "moralist"in taktığı at gözlüğüyle her türlü müteal faaliyetten uzak tutulur. Amerika'daki halk kitlesine ilişkin olarak, karteziyen ilke "cogito, ergo sum"un (düşünüyorum öyleyse varım) "düşünmüyorlar, ama varlar" biçiminde bir çürütülmesinden söz edilebilir: Evet "varlar", öyle ki, —ilkellikleri henüz tümüyle "Sovyet insanı" haline dönüşmemiş olan Slavlarınkini de aşan bir biçimde— varlar.

Doğal olarak cinsiyetleri de aşan bir biçimde varlar. Sovyetlerdeki kadın özgürlüğünü Amerika'daki feminizm budalalığı "demokrasi"nin tüm olanaklarını kullanarak çok daha önce elde etmişti. Zincirleme boşanmalarla ailenin yok oluşu, Amerika'yı, aile mefhumunun bulunmadığı topluma benzetmektedir. Kadınlar, bazı erkek işlerini yapmakla aslında kaybederken kazandıklarını sandılar. Kadınlar, kendi bedenlerine yönelik bir özseverlikle (narcissisme) iffetli olmaktan başka birşey bilmez gibi oldular, bastırılmış ya da doğal yolundan saptırılmış enerjilerini deşarj etmenin yolunu alkolde aradılar. Genç kızlar ve erkekler arkadaşça ya da sportif amaçlarla sıkış tepiş yedi mahalle bir arada ola ola âdeta cinsiyet bilincini yitirdiler. Tüm bunlar Amerikan markalı fenomenlerdir.

Yalnız Amerika ve Anglo-Sakson ülkelerindeki kadın ve genç kızlara —tamamen doğal karşıladıkları— bir moral üstünlük ve dokunulmazlığın tanınması (gynecocratie) halihazırda Amerika ile komünist ülkeler arasındaki bir farkı oluşturmaktadır. Bolşevizmin başlangıç döneminde, birisi —müziği burjuva sentimantalizminden kurtarmak için —kollektif karakterli bir müzik türünü önermişti. İşte bu öneriyi büyük ölçüde gerçekleştiren ve —ilginç bir müzik türü olan caz ile— dünyaya yayan Amerika oldu. Amerikan

kentlerinin büyük salonlarındaki konserlerde yüzlerce çift bir zenci müziğinin bayıltıcı ritmiyle sara'lılar gibi sallanmaya başladılar.[8] Kollektif bir biçimde devinen bu kitle canlı bir mekanik yaratığı andırıyordu. Modern dünyanın son dönemindeki genel yapısına bunun kadar uyan çok az fenomen vardır.

Bu yapı, gerçekten, ortak bir ruhsuz, devinimsel duygulara sürükleyici, ilkel'e ve şuuraltlarına yönelik ögeyi içermektedir. ("Kaos'un hüküm sürdüğü, sağ-duygusunu yitirmişler ormanı" H. Miller). Ayrıca, bolşevik programının parçasının oluşturan, kitleleri harekete geçirmeye yönelik, sistematik, proleter âleminin uyanışını simgeleyen bazı "tiyatrovâri" gösterilerin benzerleri, uzun bir süreden beri, çok daha geniş ölçekli ve spontane olarak devinim kültünün halk'a özgü ve materyalist bir indirgenmesi —(kollektif içinde eriyerek kollektiften kopma fenomeni)— olan sportif mitingler şeklinde Amerika'da (ve tabii okyanusun ötesinde de) yapılmaktadır.

Amerikalı demokrat şair Walt Whitman, komünizmin "ideal"lerinden biri ve programının da bir parçası olduğunu belirttiğimiz, eyleme kışkırtıcı "kollektif şiir"in öncüsü olarak kabul edilebilir. Amerikan yaşamının spor, etkinlik, üretim, vb. çeşitli alanlarında, temelde, bu tür bir lirizm vardır. Nasıl ki SSCB'de Slav ruhunun ilkel kalıntılarını yok edecek uygun gelişmeleri görmek için beklemek yeterli olduysa, Amerikada da rancerler, batılı öncüler, gangsterler, anarşist varoluşçular, vb. bireysel zihniyet kalıntılarının temizleneceğini görmek için beklemek yeterli olacaktır. Eğer bu yapılan çerçevesi müsait olsaydı, Amerika ile Rusya'nın aynı şeyin iki —değişik— yüzü olduklarını gösteren daha pek çok örnekler de verilebilirdi. Biri, bir diktatörlüğün demir pençesi altında, devletleştirmeyle nasyonelleştirmenin bütünleştirdiği bir formasyon, diğeri —kendini olduğu gibi kabul eden, kendini sağlıklı, özgür ve güçlü gören ve böylece kendi kendine komünist Slavla— onun gibi fanatik kaderci bir angajmanı, ya da "kollektif insan" ideali de bulunmaksızın aynı noktaya gelişin, spontane bir gerçek-

leşmesi. Fakat, bakmasını bilen, bu iki "uygarlığın", iki gücün ardında "gizli felâketin" belirtilerini görür.

Bu saydıklarımıza rağmen hâlâ, Amerikan "demokrasisi"nin Sovyet komünizminin panzehiri olduğu düşüncesinde eğleşenler var. Çoğu kez, tehlikenin, dışsal ve fiziksel olarak, açıkça belirdiği zaman farkına varılır, oysa içsel yollardan —gizli olarak— geldiği zaman farkına varılmaz. Avrupa, uzun süredir, Amerika'nın, dolayısıyla da kuzey Amerika'ya özgü bozucu değer yargıları ve ideallerin etkisi altındadır. Bu bir tür kaçınılmaz geri tepmedir. Amerika, gerçekten —modern Batı uygarlığının temel eğilimlerinin saçmalığa varacak ölçüde gelişmiş olduğu— bir "Uzak Batı"dır.

Bu nedenle, bu uygarlığın ilkelerine ve özelliklerine, tekniğe ve üretime ilişkin seraplarına karşı çıkılmadıkça, gerçek bir direniş olanaksızdır. Bu etkinin hızlanarak artışı, telâffuzu bile hoş gelmeyen, bir olguya; Doğu ile Batının —İkinci Dünya Harbinden sonra, bir tür, gerçek düşünceden yoksun kalmış, politik olarak da dünya çapında özerk ve hegemonyacı bir güç olmaktan çıkmış— Avrupa'yı kıskaca almasına yol açabilir. Nihâi çöküş bir trajedi bile oluşturmadan meydana gelebilir.

Rusya ve Amerika, evrensel bir misyona sahip oldukları inancına sahip birer somut gerçeklik oluşturmaktadırlar. Belirtmiş olduğumuz gibi, bu iki ülke arasında olası bir çatışma dünyanın yıkımına yönelik —dürülmenin (involution) ve iktidarın çok kastların en aşağı düzeyine inmesinin tamamen gerçekleşmesine ve salt kollektife varılmasına yönelik— faaliyetlerin en sonuncusu (amacına ulaşan) olacaktır. Şayet, bu yıkım atom silahlarının —bazılarının zaten olası bulmadığı— kullanımıyla gelmezse; hızla üreyip çoğalan kitleleri, maddenin güçlerini zincirleyen makinaları, göklere ve okyanuslara egemen olanlarıyla dünya, yörüngesinden kopup uzaklaşarak, kendi düşüşünün hızından doğacak uğursuz ışıktan başka hiçbir ışığın bulunmadığı uzaylarda kesin olarak kaybolmak itkisiyle salınır hale gelecektir.

NOTLAR

[1] C. C. Malaparte, *La technique du coup d'Etat*, Paris, 1931, s. 13 ve d.

[2] 1918 Rus Anayasası, 20-22; M. Sertoli, *La constituzione russa*, Firenze, 1928, s. 67-85. Burada paradoksal bir gelişme, yani bir tür tekrar zıddına dönüşmek durumu, söz konusudur. Bu, tüm egemenliğe sahip duruma gelmiş olan paryaların —proleter olmamak, çalışmamak gibi nedenlerle— bir kısım insanları haklarından yoksun edip dışlayarak, kendilerininkinin dışında (daha aşağı) bir başka sınıfın oluşumuna —yani, tekrar tradisyonel hiyerarşidekinin (yeni bir paryalar sınıfı ve parya olmayanlar sınıfı şeklinde) bir tür benzeri bir sınıflaşmaya— yol açmalarıdır. SSCB'deki "Sovyet Yurdu" terimi, arta kalmış olan ulusalcılık duygularını manipüle edebilmek için oluşturulmuş bir deyimdi: Rusya'da, İkinci Dünya Savaşı sırasında "yurtseverlik" duygularının coşturulması da aynı amaca yöneliktir.

[3] Bu konuda, R. Füllöp-Miller (*Mind and face of the Bolshevism*, London-New York, 1927) tarafından toplanmış olan dokümanların büyük bir kısmı halen değerini korumaktadır.

[4] Füllöp-Miller, age., İtalyanca'sı, Milano, 1921, s. 13 ve d., 21 ve d. Stalin, (*Principi del leninismo*, İtalyanca'sı, Roma, 1949, s. 126-128) : "Devletin ve partinin işleyişinde (o döneme göre yeni) Leninist stili" ve " (o döneme göre yeni) komple Leninist militan tipini" devrimci zihniyet ile Amerikancılığın (Amerika'daki gibi hızlı bir ritmin ve mekanizasyonun) birleşiminin oluşturduğunu (ya da oluşturması gerektiğini) söylemiştir.

[5] A. Siegfried, *Les Etats-Unis d'aujourd'hui*, Paris, 1927, s. 346, 349, 350. Yakın zamanlarda beat generation ve hipsters'ler tarafından temsil edilen ve belirli bir gençlik kesiminin Amerikan uygarlığına karşı —yalnızca yıkıcı ve anarşik karakter taşıyan, kendi kendini tüketmiş, herhangi bir tutarlı, yüksek amacı olmayan— bir başkaldırısı niteliğinde olan karşı-hareketi ayrı tutarak incelemek gerekir.

[6] *age.*, s. 35-36, 40, 51.

[7] Amerika'daki alkol karşıtlarının yaptığı bir anket sonucunda, 1948'de, Birleşik Devletler'de sekiz yüz bin'den fazla genç kadının kronik alkolik oldukları saptanmıştır.

[8] Tipik Amerikan buluşları olan "*chorus-girls*"ler de, tümüyle tek düze hareketler, bayağılık, ruhsuz ve ihtilaçlı-mekanik ritmler içeren dişil kollektiviteleriyle, bu bağlamda oldukça anlamlıdır.

Sonuç

OLAYLARIN AÇIKÇA ORTAYA KOYDUĞU Batının çöküşü gerçeğinin bazı yönlerine ilişkin değerlendirmeleri —savunma ve tepkiler oluşturmaya yönelik— çeşitli çağrışımların izlemesi olağan hale gelmiştir.

Biz, ne kendimizi ve de başkalarını tatlı umutlarla aldatacak, oyalayacak; ne de, kolay bir iyimserliğin etkisiyle, gerçeği nesnelliği içinde algılamaktan vazgeçeceğiz.

Önceden koşullanmış (önyargılı) bakış açılarını benimseyenler hâlâ ümitvar olabilir. Fakat, zihniyet ve tarzlardan yola çıkarak işin kökenine nüfuz edebilmiş ve genel gidişin tüm evrelerini kavrayabilmiş olan, normal bir düzene değil ulaşmak, yalnızca yaklaşabilmek için bile beşerdışı (ya da beşerüstü), devasa bir çalışmanın gerektiğini de bilir. Dolayısıyla, onun geleceğe bakışı diğerlerininki gibi olamaz.

Bizi şimdiye dek izlemiş olan okuyucu, Batıyı bugünkü noktaya getirmiş olan olayların (ve bunların yol açtıkları) dönüşümlerin keyfî ya da alelâde olmayıp, belirli bir nedensellik zincirinin halka-

ları olduklarını anlar. Bakış açımız determinist (gerekirci) değildir. Dolayısıyla, burada, insanların "kendilerinin kendilerine yarattığından" farklı bir kaderin söz konusu olduğunu sanmıyoruz.Tarih ırmağının akışı kendi oluşturduğu yolu izler.

Dolayısıyla, tarihin akışının —özellikle, bugün bu akış artık şiddetli ve herşeyi sürükleyen bir hal almış ve hedefine yaklaşmışken— yönünün değiştirilebileceğini kabul edebilmek pek kolay değildir. Çöküş sürecinde bir determinizmin (gerekirciliğin) varlığını kabul etmeyen biri, diğer yönde de —bir sürecin tükenişini, bir devamlılık oluşturacak biçimde, yeni bir sürecin yükselişinin izlemesinin gerektiği biçiminde— bir determinizmin varlığını kabul etmemelidir.

Batıyı, yalnızca yeni bir üniter (birleşik) Avrupa bilinci içinde tradisyonel zihniyete dönüş kurtarabilir. Oysa, bugün, ortada böyle bir dönüşe gerçekten temel oluşturabilecek ne vardır ki? "Bir üniter Avrupa bilinci içinde" ifadesini kullanıyoruz. İşte gerçek sorun buradadır. Batı için, yüce, evrensel anlamıyla, tüm yaşam ve inanış biçimleriyle,'her bireyde tek bir zihniyet ve buyruğun egemen olacağı tarzda, oybirliğiyle bir tradisyona dönüş gereklidir. Söz konusu olan, tarihin kulislerinin ardında yer alan bir elit (seçkin) tabakasına özgü, gizli, aristokratik bir tradisyon değildir. Bu anlamda bir tradisyon her zaman vardı, bugün de vardır ve beşerî yazgıların dışındadır. Ancak, bu tradisyonun varlığı Batı uygarlığının çöküşüne bir engel oluşturmamıştır. Bu elit tradisyonunun bir damar (yol) oluşturduğu görüşleri doğrudur, ancak, başka damarlar da gereklidir ve, bu en saklı (ya da muhafazalı) ve de en derinden, muzaffer bir biçimde giden anadamarla birlikte tüm diğer damarlar da, farklı yollardan da olsa, aynı yöne yönelmelidir.[1] Ateş olmazsa duman da tütmez: Tüm beşerî faaliyetin yeniden bir anlam kazanabilmesi; yaşamdan onu müteale yönelik bir tören ve simge düzeyine çıkartarak herkesin herşeyi isteyebilmesi için yaşamı beşerîlikle sınırlı kalmayan bir eksene oturtabilmek için yeterli iç ve dış koşullar yoksa, tüm çabalar boşunadır, filizlenecek bir to-

hum yoktur, bir elitin (seçkin tabakanın) faaliyeti de (bu anlamda bir) sonuç vermez.

Günümüzde yokluğu çekilen işte bu koşullardır. Bugünün insanı, metafizik gerçeklik ile —ardında ve önünde bulunan ile— her tür temas olanağını, hiçbir zaman görülmemiş ölçüde yitirmiş durumdadır. Buna neden olan inanç, felsefe, "davranış biçimi" sorunları değildir: Şayet bunlar olsaydı iş kolaylaşırdı. Fakat, başta dediğimiz gibi, modern insanda, dinsizlikten (ya da salt dünyevî olmaktan) kaynaklanan, artık âdeta yapısallaşmış; varlığının soydan gelen (dindışı kökenden gelen) bir verisi haline gelmiş olan bir maddecilik var. Bu nitelik, bu sunilikten, körelmeden, inorganiklikten kurtulmaya yönelik her fırsatı—dış bilinç farkına varmaksızın— boğuyor; her eğilimi saptırıyor; her girişimi, her çabayı mahkum ediyor. Öte yandan, hemen hemen hiçbirimizin etkisinden kurtulamadığımız günlük yaşam koşulları, egemen eğitim tarzı, kollektif ruh ve ortamdan bilinçli ya da bilinçsiz olarak aldığımız tesirler, önyargılar, putlar, yargılama ve anlayış tarzları, ruhlarda dal-budak sarmış yanlış bilinç ve eylem biçimleri: İşte tüm bunlar sağlam bir zincir oluşturmaktadır. Çağdaş insanı somutlaştırmalarından (concretions), "(maddeci) Benliğinden", kibirinden, yaptıklarından, umutlarından ve kaygılarından kurtarabilecek, topyekün bir ruhsal boşalım (catharsis); tam anlamıyla bir arınma gerekiyor (ya da gerekiyordu). "Evrimin" sonuçları (ya da beşeriyeti getirmiş olduğu nokta), müteal ile tekrar bir temas olanağı bulunabilmesi; ve dünyevîleşmiş ve değer yitirmiş ne varsa tümünü, herşeye, ve tabiî ki öncelikle insana, yeni bir anlam kazandıracak biçimde, yeni bir arıklık içinde tekrar özümseyip yerine oturtacak tam anlamıyla tradisyonel olan bir sıddıklığın tekrar doğabilmesi için, bunu zorunlu kılmaktadır. Bu içsel özgürlüğe ulaşmayı (sayılı) birkaç kişinin dahi başarabileceğine inanmak hayli güç iken, kitlelerin böyle birşeyi başarabilecekleri nasıl düşünülebilir? Bu husus, sanat, tarih, iman, felsefe fetişleri ile oynamayı sürdürenlerin yetilerini aşıyorsa, kollektivizmin şeytaniyetinin tutsağı olmuş,

ekonomik fantazmanın ve teknoloji kabusunun sınırsız gücünün, en şiddetli noktasına ulaşmış devinimin, politik tutkuların ve tüm diğer "ahrimanik güç" ya da "fani refah" idealine yönelik şeylerin etkisi ile devrilmiş, altüst olmuş kitlelere böyle birşeyin ulaşabileceği nasıl düşünülebilir?

Kaldı ki, Batı, tradisyonel zihniyetin değilse bile, ona yakın birşeyin oluşturulabilmesine temel teşkil edebilecek yüksek bir mefhumdan her alanda yoksun gibidir.

Modern dünyanın kriz içinde bulunduğunu açık bir biçimde ifade etmiş olan yazarlar arasında, çareyi Katoliklikte arayanlar olmuştur. Batının hiçbir zaman tradisyona tam olarak uygun bir düzene sahip olamamış olmasında (Protestan, Ortodoks, Katolik biçiminde bölünmüşlüğüyle) Kilisenin payı olduğu düşünülerek, Avrupa'nın tradisyonel bir tarzda bütünleştirilmiş bir Katolikliğe dönüşle selamete ulaşabileceği sanılmıştır. Fakat, bu da bir yanılgıydı.[2]

Sonsuzcasına daha elverişli maddî, ahlâkî ve zihinsel (manevî) koşullarda bile bu kabiliyetten yoksun olduğunu gösteren Katolikliğin bu bütünsel ve evrensel dönüşümü gerçekleştirebileceği, özellikle bugün düşünülebilir mi? Yüzyıllar önce başıboş bırakmış olduğu yapıyı— halen dışsal olarak hıristiyan inancını savunmakla birlikte kişilerin ve halkların duygusal (ya da manevî) yaşamında esaslı ve belirleyici hiçbir etkinliği kalmamış olan; maddeci bilimin ve laik kültürün her lifini dünyevîleştirdikleri; özgün bir yaşam ve zihniyete sahip olan o yapıyı— özellikle bugün artık düzeltebilir mi? Uzlaşma ya da uyum söz konusu değildir. Uzlaşma ve uyum oyunları uzun zamandır süregelmektedir ve Batının çöküşünü engelleyememiştir. Din ya mutlak, topyekün uygulanır hale gelir ve (böylece) mütealin hazır ve nazır gücünü tezahür ettirir— ya da bir hiç olarak kalır. Yani, burada, şu ya da bu Katolik şahsiyetin çevresinde toplanıp marjinal nitelikte bütünleşmeler de söz konusu değildir.Karma yapısıyla, Katoliklik, ancak (eskisinden) tümüyle farklı bir zihniyetle Ortodoks bir çizgide harekete geçilirse, dağıl-

mış ve bölünmüş güçlerin büyük bir kısmı için bir dayanak ve birleşme noktası oluşturabilir. Oysa bugünkü koşullarda Katolikliğin, öğretisinin bölücü, katı ve temelde antitradisyonel niteliğini aşarak, sınırlamalardan uzak, yüksek, batını ve metafizik bir bakış açısına ulaşabileceği düşünülebilir mi? Bugün, (Katoliklik) çileci ve temaşacı ögeyi gittikçe daha çok ihmal edip, ahlâkçı ve sosyal ögeyi ön plana çıkararak, modern düşünceyle her vesileyle uyum sağlamaya çalışmıyor mu ve Kilise, belirli bir yönü olmaksızın, (politik) sistemlerin kimi kez biriyle kimi kez diğeriyle uyuşarak, manevralar içinde günübirlik yaşamıyor mu?

Aklîleştirilmiş (ya da zihinselleştirilmiş) bir iman ve ilahiyatçılık sistemi; derin anlamları ile kavranılamayan bir simgeler ve törenler sistemi haline getirilmiş olan bir tradisyon artık manevî açıdan evrensel ve yaratıcı, canlandırıcı bir etkinliğe sahip olamaz.Ve Katolik keşişin de yüce (ilahi) güce ne derecede hizmet etmekte olduğu artık belli değildir. Maddesel planda ise, Avrupa Hıristiyanlığındaki Protestanlık ve Ortodoksluk şeklindeki ayrımı ortadan kaldırmak gerekir, ki bu, başlangıç noktasına güçlü bir dönüşü içeren ütopik bir heves olacaktır; ve hıristiyan kiliseleri arasındaki, din karşıtı güçlere karşı, olası bir dayanışmanın kaçınılmaz hizipleşmelerin dışında böyle bir evrensel anlayışı da içeremeyeceği kuşkusuzdur. Bugün, güç sorunu da ihmal edilemez hale gelmiştir: Doğuda ve Batıda, dünya hakimiyeti için mücadele edecek düzeye gelmiş olan, ekonomik, askeri ve endüstriyel güçlerden oluşan bir güç blokunun kontrol altına alınması gerekir.

Öte yandan, Batının tradisyonel açıdan ne elde ettiyse, bunu Katolikliğe borçlu olduğu savı da ancak özel ihtiyat kaydıyla kabul edilebilir. Katolikliğin karma yapısı unutulmamalıdır. Zira, Katoliklik ne zaman düzen ve hiyerarşi sağlayıcı güç olarak ortaya çıkmışsa, Avrupa insanına gerçek bir destek sağlayabilmişse, bu aslında Roma-Cermen âleminin etkinliğiyle olmuştur. Tersine olarak, Katoliklikte ne zaman hıristiyan öge egemen olmuşsa, Katoliklik tradisyonel olmaktan ziyade antitradisyonel bir işlev görmüştür.

Katoliklikteki dişil (lunaire, aysal)-ruhban zihniyet, özgün ikilem ve —aynı zamanda, hıristiyan zihniyetinin önemli bir parçasını oluşturan— çeşitli İbrani kökenli anlayışlar, Avrupa'nın kadim nitelikli bir manevîyata, yani Kuzey'in Işığı dediğimize uygun bir manevîyata tekrar kavuşmasına karşı engel oluşturmuşlardır. Dahası, bu durumun sonucu olarak, yukarıya (Yüceye) giden yolu tıkalı bulan daha gerçek (daha kaba ya da daha maddî) güçler tümüyle maddî alana yayılmışlar ve Batı ruhunun en karakteristik değerlerini (salt) maddeci alana yöneltmişlerdir. Rönesanstaki, açık bir sapma olan, İnsan'a ve Yaşam'a (salt dünyaya) yönelmenin, özellikle Katolikliğe, Katoliklikteki söz ettiğimiz (olumsuz) ögelere bir tepki biçiminde başladığı bilinmektedir.

Dolayısıyla, kısaca, genelde, bugün kendini, sadece Katolik olmakla bir tradisyon adamı olmuş zannedenin gerçekten yarı yolda kalmış olduğu; nedensellik zincirinin ilk halkalarından ve özellikle temel mutlak değerlerden habersiz olduğu söylenebilir. Eril Batı maddeciliği ile Batı dışı, Güneyli ögeler içeren ve komple tradisyonel sistemlere özgü yüksek ve bâtınî boyuttan yoksun olan hıristiyan manevîyatının, tek birşeyin iki zıt, ancak dayanışmalı görünümünü oluşturduklarını ifade etmek uygun düşer.

Böyle bir yapısal ikilem, tüm tradisyonel yapılanma girişimlerini yanlış yöne çevirerek, daha baştan boşa çıkarır.

Engeli aşmayı, birliğin kurulmasını, karanlık ve barbar modern dünyada hapis kalmış eylem güçlerinin ışıksal bir düzeye çıkmalarını sağlayacak olan, başlangıçların kadim manevîyatını çağrıştırmaya yönelik her girişim, bugünkü uygarlıkta, özgün bir titanizme ve belki de Rönesans dönemindekinden de kötü bir hümanizme yol açacaktır. Modern insanda, erillik, şahsiyetlilik, eylem ve özerklik mefhumlarını, —tüm bunların müteal, tradisyonel bir perspektifteki özgün anlam ve hukukunu içeren tüm öğretilerin, kutsala değil de maddîye yönelinerek, beşerî bir perspektife indirgenmelerinde vasıta oluşturmak üzere— yalnızca maddeci ve beşerî terimlerle kavramak (ya da yorumlamak) eğilimi güçlüdür.

Bugün, kilise karşısında imparatorluğun hukukundan söz edildiğinde, kim bunda manevî otoriteye yönelik dünyevî ve laik hak taleplerinden ve yeni uluscu ya da kollektivist mistiklerin suistimalci hak talebinden farklı birşeyin varlığını düşünebilir? Bugün, bir (tradisyonel anlamda) "kişilik-üstü"lükten söz edildiğinde, düşünceler Nietzsche'nin "üstün insan"ının en abartılı (ya da kötü) yönlerinin de ötesine gitmeyecek midir? Bugün, "temaşa" ile aynı düzeyde bir değer olarak bir "eylem uygarlığından" söz edilseydi, herkes, bundan, çağımızın "eylem kültüyle (ya da eylem tutkusuyla)" oluşturduğu mekanik, teknik ve askerî alanlardaki ilerlemeleriyle, geçmiş çağlara karşı bir üstünlük kazandığı sonucunu çıkarmayacak mıydı? Ve, Roma efsanesi, kuzey-Cermen efsanesi örneği bazı efsanelerin, ırk, Aryenlik (Ari ırka mensup olmak) mefhumları, vd.nin yakın zamanlardaki tekrar gündeme getirilmeleri, Avrupa'da son çöküş süreçlerini hızlandıran politik olaylara yol açan çeşitli problematikleri doğurmamış mıdır?

Dolayısıyla, tüm bunlardan "Yol"un üzerinde çifte bir barikat bulunduğu anlaşılmaktadır.Batı insanı hapishanelerin en korkunçlarından birinin içindedir, zira bunun duvarları (sınırları) bile belli değildir. Bir atılım yapmak için destek alınacak hiçbir dayanak bulunmadığı zaman kalkınmak, doğrulmak kolay değildir. Batı Hıristiyanlığın ve Katolikliğin gerçek etkinliğini gittikçe daha çok yok ederek, kendine özgü olmayan bir manevîyat ile son bağlarını da kesmiştir. Buna karşın kendine özgü tarzlar içinde ise bir manevîyat yoktur ve (böyle birşeyin) oluşturulma imkânı da yoktur.

Bu koşullar karşısında yazgının, gidişatın önüne geçilemez olduğu düşünülebilir. Daha önce de söylediğimiz gibi: Sondan bir önceki evreye girildikten ve eski kast'ların sonuncusunun evrensel gerçekliğinin ve gücünün ortaya çıkışının eşiğine gelindikten sonra, tradisyonel öğretilerde belirtilmiş olan, "Karanlık Çağ"ın ya da "Demir Çağı"nın dibinde bizi bekleyenle karşılaşmaktan kurtulmamız artık mümkün değildir.

İnsanlar gibi uygarlıkların da bir ömrü, bir başlangıcı, gelişmesi ve sonu vardır ve bunlar ne denli bayağılaşırlarsa bu yasa o denli kaçınılmazlaşır. Elbette ki, bu, kendisine hiçbir şeyin halel getiremeyeceği ebedi bir varlık olarak, zamanın üstünde olan ile irtibat içinde bulunan kişi için geçerli değildir. Işıklar burada sönerler ve uzay ve zaman koşullamasına göre başka bir yerde tekrar yanarlar.Devreler kapanır ve (başka) devreler açılır. Belirtmiş olduğumuz gibi, tradisyonel insan çağların öğretisine vakıftı, bunu yalnızca modern insan bilmiyordu ve bu bilgisizliği onu, fani ve bayağı uygarlıkların en başıboşu, en (kökünden) kopuğu olan, kendi uygarlığının farklı ve özgün bir sonu olabileceğine, bir süre için, inandırdı.

Tersine, gerçeğe uygun bir görüşe sahip olan için temel sorunu, daha ziyade ölen dünya ile doğacak olan dünya arasındaki süreklilik ilişkilerinin niteliği ya da neyin birinden (ölenden) diğerine (doğana) geçerek varlığını sürdüreceğidir. Eski tradisyonel öğretideki egemen anlayış, bir devreyi diğerinden bir tür boşluğun, aralığın ayırdığı şeklindedir: Önceki dünyadan (yenisine) tedricî bir yükseliş olmayacak, fakat kutsal ve metafizik bir olguyla (ilahî bir hikmetle), "ani bir mutasyon"la yeni bir başlangıç meydana gelecektir.Tıpkı ölen yaşlı ağacın tekrar doğmayıp, onun tohumundan yeni (ve başka) bir ağacın doğması gibi. Bu açıkça göstermektedir ki, bu iki devre arasındaki süreklilik ilişkileri görelidirler, (daha doğrusu) ancak ve sadece göreli olabilirler ve, hiçbir biçimde, bir uygarlığın geniş yapısallıklarına ve kitlelerine yönelik olamazlar. Tıpkı bir bitkiye kıyasla, tohumun durumu gibi temel yaşamsal ögelerle sınırlanırlar (yalnız onları kapsarlar).

Bu nedenle, kendilerini, bozulma süreçlerinde yüksek tertipte (ya da yüce) bir mantığın varlığını görmeye zorlayanların; eski dünyanın yerini, bugün, herşeye rağmen, adım adım kendisine doğru yol alınan bir yenisine bırakması için şu ya da bu şekilde çürümesi, yok olması gerektiğini düşünenlerin bu yanılgılarıyla mücadele etmek uygun düşer. Kendisine doğru yol alınan yegâne

dünyanın ne olduğunu daha önce belirttik: O, sadece, yıkım, tahribat evresinde etkin olan ögeleri toplayan ve olabildiğince tekrar özümseyendir. Bu dünya, hiçbir şeye temel oluşturamayacak, tradisyonel değerlerin yeniden tezahür etmelerine olanak sağlayacak bir cevherden yoksun bir doğaya sahiptir— zira, (kendisi) bu değerlerin örgenleşmiş, canlı bir olumsuzlanımıdır. Modern uygarlık için, bütünsel olarak (ya da uygarlık olarak) olumlu bir gelecek yoktur. İnsanın kendinde ve kendi dışında tüm tahrip ettiklerini, şu ya da bu biçimde, aklayacak bir sonun, bir geleceğin olduğuna inanmak salt fantezidir. Yalnızca (liyakatli) bir azınlık için böyle bir olanak söz konusudur. Şöyle ki, bugün halen, dünyadaki kitlesel, geniş akımların tesirine kapılmayıp münezzeh konumlarında, bunların dışında duran adamlar vardır. Bunlar genel olarak, tanınmayan, modern kültür ortamlarından uzak duran adamlardır. Onlar (bu dünyadaki) en yüksek düzeyde olup, (aslında) bu dünyaya ait değildirler— yeryüzüne dağılmış olup, çoğu kez birbirlerini tanımamakla birlikte, görünmez olarak birbirlerine bağlıdırlar ve tradisyonel zihniyet düzeyinde, kopmaz bir zincir oluştururlar. Bu, üyeleri birbirine (görünmez bağlarla) bağlı topluluk birşey yapmaz: Tek işlevi "ebedi ateşi (nuru)" temsil etmektir. Bu adamların sayesinde, tradisyon herşeye rağmen varlığını sürdürmektedir; ateş görünmez bir biçimde yanmaktadır; birşey daima bu dünyayı yüksek (öte) âleme bağlamaktadır. Bunlar "uyanmışlardır (ermişlerdir)".

Ne için olduğunu bilmeden, karmaşık fakat gerçek bir özgürleşme, kurtulma gereksinimi duyan çok kişi vardır. Bunlara rehberlik etmek, manevî tehlikelerden korumak, bunlara gerçekleri göstermek ve iradelerini (ya da inançlarını, imanlarını) güçlendirip kemale erdirerek, içlerinden birkaçının birincilerin (ermişlerin) arasına katılabilmelerini sağlamak yapılabilecek en iyi şeydir. Ancak, bu da, yine (genel kitleye kıyasla) bir azınlık için söz konusu olan bir durumdur ve bundan, geride kalan çoğunluğun yazgısına ilişkin, kayda değer bir gelişme çıkabileceğini sanmak yanılgısına

düşmemek gerekir. Böyle bir rehberlik, bazı tradisyon adamlarının, hiçbir bağları bulunmamakla birlikte, modern dünya üzerinde etkin olabileceklerinin somut bir kanıtını oluşturur. Bu "şahit"lerin varlıkları ile, tradisyonel değerler daima, ve karşıt akımın güçlenmesi oranında daha güçlü biçimde, kanıtlanmakta ve söz konusu yol gösterme edimi gerçekleşebilmek tedir. Bunlar, her ne kadar, bugün için somutlaşmayacak değerler ise de, bu durum onların fikir olarak oluşmalarını engelleyemez. Bunlar (bu tradisyonel değerler) ölçüdür. Ancak, ne zaman ki, tüm ölçüler; temel ölçme yetisi tümüyle yitirilir, işte o zaman son geceye (son karanlığa) gerçekten girilmiş olur. Bırakalım, çağımız insanları, bu konularda, yarın yamalak bilgileriyle, az ya da çok saygısızca, ve tarihe (olmuş ve olacaklara) aykırı biçimde konuşsunlar. Biz, bu tür davranışların onların, yenilgilerinden (böyle bir şeyi hissetmelerinden) dolayı, kendilerini avutmalarından, kandırmalarından ileri geldiğini iyi biliyoruz. Biz, onları kendi doğrularına bırakalım ve yalnızca bir tek şeye dikkat edelim: bozulmuş bir dünyada ayakta kalmaya. Belirtmiş olduğumuz gibi, genele yönelik bir edimin, ne denli etkin ve gerçekçi olursa olsun çok küçük bir başarı şansı vardır; dolayısıyla, esas yararlı olacak olan, sözünü ettiğimiz grubun içselliğe yönelik (manevî) etkinliğidir. Eski bir bilgelik yazıtında belirtildiği üzere, ilahî yasaların uygulanımının (genel düzeyde) kaçınılmaz olarak gittikçe zayıflaması sonucunda son dönemlerde çok artacak olan günahın cazibesine direnebilmek çok büyük çaba gerektirecek ve dolayısıyla bu çabayı gösterebilenler, ilk başların bilgelik dönemlerinde (ilahi yasaya uygun olarak) yaşamış olanlardan daha üstün sayılacaklardır.[3] Maddenin zihinden (ya da ruhtan) daha güçlü hale gelmiş göründüğü günümüz dünyasında, Doğru'nun, Gerçeğin ve Tradisyonun değerini, "bunları" anlamak istemeyip, karışmış kafalarıyla "başka şeyleri" arayanlar için, iyice belirgin hale getirmek, insanlarda günah eğiliminin ulaşamadığı ne varsa (ya da ne kalmışsa) onun güçlenmesine katkıda bulunmak demektir.

Son olarak, bir üçüncü olasılığı da göz önünde bulundurmak gerekiyor. Bazılarına göre, sonuca yaklaşmak için (bazı direnmeleri kıracak biçimde) süreci hızlandırmak en uygun yol olarak görülebilir: Zira, bazı durumlarda çoğu (maddeci) tepkiler, sonu ve dolayısıyla yeni başlangıcı da geciktirici, bir tür kramp (kasılma, direnme) niteliği taşırlar. (Ancak), burada, kurtuluşa, özgürlüğe, ulaşmak yolunda, özel bir içsel yönelimle, modern çağın en yıkıcı süreçlerini (yaşamayı) göze almak söz konusudur. Rakibi kendi silahıyla vurmak ya da (saldırmasını önleyecek biçimde) kaplanın sırtına binmek gibi.[4]

Batının düşüşünü incelediğimizde, bunun en önemli belirtisini (ya da sonucunu) bir gerçekten sapmanın, gerçekdışılaşmanın (irrealisme) oluşturduğunu gördük. Tarihin (ulaşılan) belirli bir momentinde, kişi, artık manevîyatın gerçekliğine ilişkin tüm bilincini yitirir. Artık, yalnızca bir düşünce, imgelem olarak yaşamakta olduğunun (psychologisme) farkına varamaz. Düşünce ve imgelem ona, manevî gerçekliğin yerini alan, bir hümanist kültür efsanesi, bir karanlık mağara, bir serap, fantazma ve putlar dünyası oluşturur. Düşüncenin soyut dünyası ile birlikte romantik bir ruh dünyası da ortaya çıkar. Duygusallık ve imanın, bireyci ve özgeci tumturakların (pathos), duyumculuk (sensualisme) ve kana düşkün yiğitliğin, aşağılanma ve başkaldırının çeşitli yaratılarının ortaya çıktığı görülür. Fakat, bu gerçek dışı ve kurgusal dünyanın artık batışa doğru gittiği ve daha derin elemanter güçlerin —artık gerçekçiliğin her tür idealizm ve duygusallığa üstün geldiği ve ruhun "hümanist kültü"nün (ruha hümanist açıdan bakışın) aşıldığı bir dünyada— romantik ve bireyci insanın efsanelerini yıktığı da ortaya çıktı. (Maddeci) Benliğin yıkımını ve zihinsel insanın kendisini yeni bir evrensel uygarlığa yöneltecek biçimde özgürleşmesini sağlayan gelişmelerden söz ettik.

Ancak bu yıkımların hangi noktaya kadar yararlı olabileceğini; yani, "gerçekçi" ve eylemci modern dünyanın insanlık-dışı yönünün günümüzde çoğunlukla görüldüğü üzere beşeraltı düzeylere

değil de, metanet içinde müteale yönelişle gerçekleştirilebilecek olan yüksek yaşam ve özgürlük düzeylerine ulaşmaya ne dereceye kadar imkân tanıyacağını da belirlemek gerekir.

Belirli bir insan kategorisine ilişkin olan bu konuda tüm söylenebilecek budur. Bu tehlikeli yol da denenebilir. Bu bir sınavdır. Ve, bu yola giren için köprülerin atılmış olduğunu, artık "geriye dönüş" olmadığını, yalnızca ileriye gidilebileceğini, dolayısıyla, azimli olarak bu yolu tamamlamak gerektiğini de ifade etmeliyiz.

Bu yolda kendisini ya "modern dünyada çürüyüp gidenlere karışmak" ya da "yeni akımın ekseninde buluşanlardan olmak" şeklinde iki birbirine zıt yazgının eşit mesafede beklediğini bilerek en girdaplı dalgaya karşı mücadele etmek bir kahramanlıktır. Hesiode, demir çağı'nı düşünerek, "o çağda hiçbir zaman doğmak istemeyeceğini" haykırmıştı. Ancak, Hesiode, temelde, yalnızca —işin ince yönünü bilmeyen— bir Pelasgeliydi. Her düzeyin kendine göre bir gerçekliği vardır. Doğuda da bilindiği gibi, ve daha önce de söz ettiğimiz öğretiye göre, son çağ, kali-yuga, her ne kadar korkunç yıkımların çağı ise de, bu çağda herşeye rağmen ayakta durmayı başaranlar bunun karşılığında diğer çağların insanlarının kolay kolay elde edemeyecekleri ödüller alabileceklerdir.[5]

NOTLAR

[1] G. De Giorgio, *Ascesi e Antieuropa* (Introduz. alla Magia, etc. c. II, s. 194.

[2] R. Guenon'un bize, 21 Kasım 1933'de Kahire'den yazmış olduğu bir mektuptan bir bölümü burada aktarmak uygun düşecektir kanısındayız: "293. sayfaya ilişkin olarak (söz konusu olan, R. Guenon'un Fransızca'sından incelediği), bu kitabın İtalyanca'sının 293. sayfasıdır), orada benim yazmış olduğum bazı şeyleri dikkate almış olduğunuz düşüncesiyle, size şunu ifade etmeyi gerekli gördüm: Ben, Batıda tradisyonel zihniyetin, Katolikliğe dayalı olarak, yeniden oluşturulabileceğine hiçbir zaman inanmadım; benim böyle birşeye inanacak denli saf olmadığımı bilmeniz gerekir;

fakat mektupta açıklayamayacağım bazı nedenlerden dolayı, durumu netleştirmek için böyle birşeyi söylemem ve böyle bir olasılığı göz önüne getirmem gerekiyordu ve bu tamamıyla beklediğim (olumsuz) sonucu verdi".

[3] Bkz. *Apoſtegmata Patrum:* A. Stolz, *L'ascesi cristiana*, Brescia, 1944, s. 2. [4] *Chevaucher le Tigre;* (Paris, 1964) isimli yapıtımızda, bir çözülme (ya da bozulma) döneminde, bu sonu yaklaştırabilecek olan varoluşcu yönelişleri göstermeye çalıştık.

[5] örneğin, *Vishnu-purâna*, VI, 2.

Karanlık Çağ'a ilişkin ek bölüm

ESKİ TRADİSYONLARDA "Karanlık Çağ" —kali-yuga— olarak adlandırılan çağın (ya da sürecin) güncelliğine ilişkin olarak söylediklerimizi, Vishnu-purâna'nın bu çağa değgin öndeyişlerinden birkaçını sıralayarak noktalayacağız. Bu alıntıları günümüz terminolojisine uyarlayarak naklediyoruz.[1]

"(...) Köleler, kast-dışı'lar ve barbarlar İndüs, Darvika, Candrabhaga ve Keşmir vadilerine egemen olacaklar... (Bu çağda) Yeryüzüne egemen olan önderler haşin tabiatlı olacaklar... Teb'alarının mallarını zaptedecekler. (Maddî) güçle sınırlı olduklarından, çoğunluğu, çabuk yükselip çabuk düşecekler. Yaşamları kısa, arzuları doyumsuz olacak, insafsız olacaklar. Çeşitli ülkelerin halkları onları benimseyerek örneklerini izleyecekler".

"Egemen kast köleler kast'ı olacak. Zenginler (vaiçya, ticaretle uğraşan kast) tarımsal üretim ve ticaret yapamayacaklar, yaşamlarını (ancak) köle olarak ya da kol emeği isteyen, mekanik işler yaparak (proleterleştirme ve endüstrileşme) sürdürebilecekler."

"Liderler teb'alarını korumak yerine soyacaklar, ve kamu yara-

rı bahaneleri ile zenginlerin mallarını aşıracaklar (kapitalizmin ve özel mülkiyetin krizi, sosyalleştirme, ulusculuk ve komünizm)."

"Manevîyat ve ilahi tesirler (ya da ilahi yasanın öz doğasına uygun olarak uygulanımı, svâdharma), tümden bir dönüşüm oluşturana dek, günden güne zayıflayacak. Yalnızca maddî değerler (dolar desteleri) itibar sağlayacak. Sadece fiziksel rahatlık, itibar peşinde koşulacak, karşıt cinsler arasındaki tek bağ zevk duygusu olacak, hilekârlık her tarafı saracak. Doğaya yalnızca madensel zenginlikleri açısından değer verilecek (toprağın hoyratça işlenmesi, toprağa sevgi ve saygının yok olması). "Rahibin siretinden ziyade sureti değer kazancak". "Bağımlılık (ya da saygı) yalnızca zora dayalı olarak sağlanacak (korkaklık, modern hiyerarşilerde sıddıklığın ve onurun yok olması)". "(Gerçek, törensel) gusülün yerini (bu niteliklerden yoksun) basit yıkanma alacak (nitekim, bugün kiliselerdeki vaftiz, vb. törenler böyle değil midir?)". "Beşeriyet kutsal nitelikli, erdemli çocuklar doğuramaz olacak".

"İnançsızlarca saptırılmış olanlar 'Tradisyonel metinlerin hükmü nedir? Kimdir bu Tanrılar, Brahmana (güneşsel uluhiyet) nedir?' diye soracaklar. Kast'ların, tradisyonel yapı ve mezheplerin saygınlığı Karanlık Çağ süresince azalacak". "Evlenmeler (aile yuvaları) ciddiyetini yitirecek ve mürşid ile talebesi arasındaki manevî bağlar zayıflayacak. Herkesin, her yolla manevî değerlere ulaşabileceği düşünülecek (manevî plandaki demokrasi); yapılan sofuluk ve ibadetler hiçbir netice vermeyecek (hümanist ve konformistleşmiş din)". "Yaşam biçimi tekdüzeleşecek, genel bir izdiham olacak". "Parası en çok olanın hükmü geçecek ve soy sop değer taşımaz olacak (tradisyonel asaletin sona erişi, plütokrasi)". "İnsanlar haklı ya da haksız yolda olduklarına bakmadan (maddî) kazanç peşinde koşacaklar". "Herkes kendini bir Brahmana olarak görecek (entellektüellik ve modern kültürün sonuçları)". "İnsanlar, görülmemiş derecede, ölümün ve yoksulluğun dehşetini yaşayacaklar: Bu nedenle göstermelik bir Yücelik mefhumu oluşturulacak (modern kitlelerdeki, kalıntı niteliğindeki, dinsellik)".

"Kadınlar kocalarına itaat etmeyecek. Bencil, sapkın, alçak, yalancı olacaklar ve sefahate düşkünleşecekler". "Kadınlar yalnızca cinsel tatmin aracı haline gelecekler". "(Oluşan) sapmanın sonucunda inançsızlık değer kazanacak ve bu nedenle de yaşam süreleri daha kısa olacak".[2]

Bununla birlikte, aynı Vishnu-purâna'da, kadim bilgeliğe (Manu) özgü ögelerin de, yeni yaşamın tohumlarını oluşturacak biçimde, Karanlık Çağ'da varlıklarını sürdürecekleri belirtilmektedir.[3] "Tradisyonel metinlerde öğretilen törenler ve ilahî yasanın oluşturduğu kurumlar kaybolmaya yüz tuttuğunda ve Karanlık Çağ'ın sonu yaklaştığında, —başlangıç ve son olan— Brahmana'ya tâbi, özgün manevî değerlere sahip bir kısım kutsal varlıklar yeryüzüne inecekler... Yeryüzünde adaleti tekrar sağlayacaklar ve Karanlık Çağ'ın son evresindeki insanlar uyanarak billurlaşmış duruluğa kavuşacaklar. Böylece, bu özel etkiyle değişen insanlar, (yeni) insanların nüvesini oluşturacaklar ve ilk başların kadim bilgelik çağının (krta-yuga) yasalarına uyan bir nesil doğacak".

Aynı metinde, bu kutsal ilkenin "doğacağı" kuşağın bir Shanbhala kuşağı olacağı yazılıdır; ve Shanbhala —daha önce belirtildiği üzere— "Merkez", "Kutup" metafiziğiyle, uzak-kuzey gizemiyle ve kadim tradisyon güçleriyle ilişkilidir.

NOTLAR

[1] Bu ifadeler, *Vishnu-purâna*'nın İngilizce'sinden (H. H. Wilson, Londra, 1868; IV ve VI. ciltler) alınmıştır. Orijinal metindekinden farklı bir sıralamayla sunduğumuz bu ifadeler (söz konusu) İngilizce kitabın IV. cilt, 24 ve VI. cilt, l. bölümlerindeki, sırasıyla 222-229 ve 171-177. sayfalarda bulunmaktadır.

[2] Bu son kehanette, zamanı aşmış (mûteal) olan ile bir münasebet sonucu elde edilen uzun ömüre kıyasla fani bilimin ve modern hijyenin sağlayabileceği, ancak birinci durumdaki anlam ve parodiden yoksun bir uzun yaşamın değersizliği ifade edilmek istenmektedir.

[3] *Vishnu-purâna*, IV, 24 (s. 237, 228-229).

MODERN DÜNYAYA BAŞKALDIRI

JULIUS EVOLA

Elinizdeki kitap, bir serencamın öyküsünü anlatıyor: modern dünyanın kutsallıkla bağını koparışının, insanın aslî yaratılışından uzaklaşmasının öyküsünü; bir diğer ifadeyle modernleşmeyi...

Modernleşme, yazarın ifadesiyle bir "sapma"dır ve bu sapmanın anlaşılmasına ihtiyaç vardır. Bu amaçla zorlu bir araştırmaya giren yazar, zuhurundan önceki birkaç bin yıllık durumdan başlayarak modern dünyanın nasıl doğduğunu, nasıl "geliştiğini", hangi görünümleri kazandığını ve gidişinin nereye olduğunu olağanüstü bir titizlikle ortaya koyuyor. Evola, René Guénon'un *Modern Dünyanın Bunalımı* incelemesine benzer olarak, tradisyonel dünya ile modern dünya arasındaki ayrılıkları belirleyip, modern dünyanın sapmalarını acı eleştirilere tâbi tutuyor.

Modern Dünyaya Başkaldırı, yıllar süren sabırlı bir çalışmanın ürünü. Ve sabırlı, titiz, derinlik meraklısı okuyucular için vazgeçilmez bir kaynak eser.

ins

ISBN